TORONTO

PUBLIC LIBRARY
TORONTO

Yiddish Folk Tales Pinkele
(H)

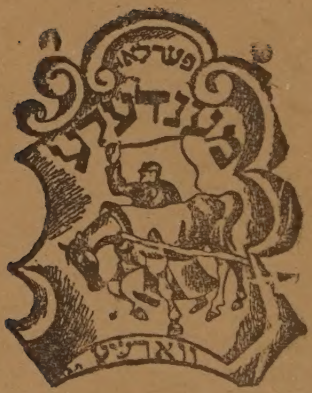

שטרית עסטית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
פאראנטע
TORONTO PUBLIC LIBRARY

מאמענקא

804006-L

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר־ספרים

(ש. י. אבראמאוויץ)

עלפטער באנד

נייע פערבעסערטע אויסגאבע

פעטקויף: געזעלשאפט „צענטראל", ווארשא, נאוואליפקי 7

אלע ווערק פון מענדעלע מוכר-ספרים

(ש. י. אבראמאוויץ)

ווינש-פינגערל

ערשטער באנד

י. מאטענקא

נייע פערבעסערטע אויסגאבע

פערלאג „מענדעלע", ווארשא

Printed in Poland

804006

JEWISH PUBLIC LIBRARY
TORONTO

Druk. „Popęd", W-wa, Dzielna 7. Tel 11-48.26.

דאָס ווינשפּינגערל

נאָך אין יאָהר 1864, גלייך נאָכן ערשיינען פון טענדעלע מיכר ספרים ערשט ביכעל „דאָס קליינע מענשעלע", האָט מענדעלע ארוים־געגעבען אין וואַרשא אַ קלײן ביכעלע, וואָס האָט זיך אזוי גערופען: „דאָס ווינש־פּינגעריק, וואָס מיט דעם קען אימלעכער מענש דערגרייכן אלץ, וואָס זיין הארץ ווינשט אין בעגעהרט און קען דורך דעם נוצליך זיין זיך אין דער וועלט, דעם ספר האָט נעשריבען אין דער דייטשער שפּראַכע הירש ראזהמאנן פון רוסלאַנד, און איז צום ערשטען מאָל גע־דרוקט אין לייפּציג ביי ברעקהויז 1864, היינט איז ער אי־בערגעזעצט געוואָרען אין יודיש־דייטש און ארויסגעגעבען געוואָרען למובת הכלל פון מענדעלע מוכר ספרים —מאת איש— דער מחבר פון דעם קליינעם מענשעלע, וואַרשא 1364".

„אין דעם דאָזיגען ביכעלע—שרייבט זלמן רייזען [1]), וועלכער האָט דאָס ביכל, וואָס איז איצט אַ ביבליאָגראַפישע זעלטענהייט, געזעהן—נע־פינען מיר אזוי גוט ווי גאָרנישט פון דער קומענדיגער גרויסער עפּאָפּעע מענדעלעם, אונטער דעם אייגענעם טיטעל (מיט דעם אויסנאַהם פון דער מעשה מיט ר' שמעלקען און דעם ווינשפּינגערל); פערקעהרט זע־נען דאָ פאַרהאַן שטעלען, וואָס זענען שפּעטער אריין אין זיינע אנדע־רע ווערק (ווי „פישקע דער קרומער", „מסעות בנימין השלישי"); די דאָזיגע ערשטע אויסגאַבע פון „ווינשפּינגערל" האָט געוואָלט דיענען אלס טין פראַספּעקט פאר אַ אויסגאַבע צו פאָפּולאַריזירען די ווי־סענשאפּט צווישען דעם יודישען עולם".

---

[1]) זע „לעקטיקאַן" בּאַנד I, ז. 15—16.

אויך י. ח. ראזניצקי-דער נאָהענטער פרייַנד פֿון מענדעלען-שרייבע [1]),-אז „אחוץ דעם אַלטען נאָמען איז פֿון פריהער כּמעט נאָרנישט ניט געבליבען אין דער נייער אויסגאָבע פֿון „דאָס ווינשפּינגערל".

אין זיינע ביאָגראַפֿישע נאָטיצען, וואָס זענען פֿאַרעפֿנטליכט אין „סאָקאָלאָווס „ספֿר הזכּרון" (אין 1889), שרייבט מענדעלע, אז „דאָס דאָזיגע בוך („דאָס ווינשפּינגערל") לינט אינט פֿאר מיר אויפֿן טיש און איך האָב בדעה צו פערגרעסערען עס אין צוויסגעבען אויף דאָסזעלבע מיט אַלע מיינע שריפֿטען אויף יודיש". די ערשטע טהיל פֿון דעם ניי־אָנגעשרִיבענעם „ווינשפּינגערל" האָבען זיך נעריכט אין שלום־עליכמ'ס „יודישע פּאָלקס־ביבליאָטעק", אין ערשטען און צוויטען באַנד, וואָס זענען ערשינענען אין קיעוו אין די יאָהרען 1888, 1889.

מענדעלע שרַיבט האָט זיין פֿאָרנעמען אויך אין זיין בריף צו זיין פֿרייַנד י. ל. בינשטאָק, פֿון 14-טען מאי 1888, שרייבט מענדעלע: „איצט שרַייב איך א נייע זאַך, „דאָס ווינשפּינגערל", פֿ'וועט דאָכט זיך, אין אייניגע הינדערטען, זיין דאָס נעראָטענסטע פֿון אַלע מיינע ווערק". אין א צוויטען בריף (פֿון 21 יוני 1888) שרייבט מענדעלע: „איך האָב די לעצטע צייט געאַרבייט ווי אַן אָקס, אין כּ'האָב זעהר פֿיעל נעשריבען, איך בין איצט אינגאַנצען אויפֿן וועלט פֿון פּאָעזיע, דאָרטען איז מיין טרייסט, דאָרטען רוה איך אָב פֿון די לעבענס זאָרג. די מוזע איז צו מיר וואויל־געניגט, און איך שרַייב אין שרַייב מיט א ברען, ווי אין די יונגע יאָהרען." אין גיכען שרייבט מענדעלע צו זיין פֿרייַנד—ווען איהר אין א זשורנאל, וואָס עס גיבט פֿרוים אייגנער א קיעווער (שכּום־עליכם—כ. מ.), לייענען מיינס א נייַ ווערק—„דאָס ווינשפּינגערל". דאָס איז א געזונגענע זאַך"... „עס איז מיר נויטיג—דערצאָהלט מענדעלע אין א בריף דעם 11-טען יוני 1891—צו פֿערענדיגען די עפּאָפּעע „דאָס ווינשפּינגערל", וואָס איך האָב אָנגעהויבען, און וואָס אין איהר פּלאַן זענען אַריין נאָך די פֿראַגען פֿון איצטיגען מאָמענט. איך האָב זיי מיט צוויי יאָהר צוריק פֿאַראַיסגעזעהען (אבראַמאָוויטש האָט דאָ אין זינען בּאַרען הירש'ס פֿרייַנד

---

[1]) י. ח. ראזניצקי—שלע וערק פֿון ממו"ס, באנד 3.

וועגן ארגענטינא). אין סאמע אָנהויב מרעט דאָך דערמען ארויס מיין הויפט־העלד מיט דעם אויסדרוק פון אינער אַנ'אויסלענדישער הויבער פערזאָן, ארומצוספּאַרען איבער דער „טשערטא", פרי צו בעקענען זיך מיט דעם לעבען פון אינזערע „קאַבצאַנסקער" יודעלעך, און מענדעלע הויבט דאָך אָן (זיין הקדמה) מיט דעם, וואָס ער גיט אָפּ „קאַבצאַנסקע" און „טונעיאַדעווקע" טול־טוב מיט א נייעם פּראָיעקט... יאָ, מיין פריינד, אָפּ די איצטיגע בעווענונג מיט אַלע איהרע אינצעלהייטען האָב איך דערשפּירט שוין מיט אַ לאַנגער צייט צוריק; א שאָד נאָר, וואָס די ערצהלונג איז נישט געענדיגט געוואָרען פריהער: פון דאָרף זיך איילען צו פערענדיגען זי". אין אין 1892 שרייבט ווידער מענדעלע אין א בריף: „איך שרייב אַלץ מיין „ווינשפינגערל", די זאַך איז אַנ'ערנסטע און שווערע. איך ארבייט פאַמעליך, נישט אייליגדיג זיך".[1])

„דאָס ווינשפינגערל" איז „די גרעסטע קאַנווע, וואָס מענדעלע מוכר ספרים האָט אונז אויסגעשטיקט. די דאָזיקע ערצהלונג איז די אינציגע אין אונזער ליטעראַטור, וועלכע האָט געפרובט אונז געבען א פולשטענדיג און אומפאַסענד בילד פון אונזער גאַנצען גלות־לעבען מיט אַלע אונזערע טענשען, גרויסע און קליינע, יונגע און אַלטע, מענער און פרויען און סוחרים און קרעמער און לומדים און דאָס גאַנצע פּליקודש און אַלעס, וואָס מיר פערמאַגען אין אונזער יודישער גאָס... אין „ווינשפינגערל" האָט מענדעלע אונז שוין געוויזען דעם יוד אויך אויף דער העכערער מדרגה, דעם יוד מיט זיין גאַנצען רוחניות און מיט זיין גאַנצען נשמה־לעבען... וועלן א מבול זאָל אונז נאָר דאָס דאָזיקע בוך, וועלען מיר גאַנץ גוט לייט איהם קענען צוריק אויפּשטעלן דאָס גאַנצע אַלגעמיינע בילד פון יודן און פון יודישקייט אין רוסלאַנד אין קליינעם שטעטעל אין דער ערשטער העלפט פון פאריגען יאָהרהונדערט. די פאָרם, וועלכע אַבראַמאָוויטש האָט זיך אויסגעוועהלט אין דער דאָזיגער ערצהלונג, איז די אינפאַכסטע: די פאָרם פון א ביאָגראַפיע פון א יור, פון הערשעלע, זיינ זיין געבורט־

---

[1]) ש. מ. גינזבורג–אַלע ווערק פון מענ"ס, באַנד XXX.

און אין א געוויסער הינזיכט, נאָך אידער ער איז געבוירען געוואָרען-
ביז ער ווערט א פּאַרטיגער מענטש... אין בײַם מאָלען דאָס לעבן
פּונקט דאָזיגען יודישען קינד, מאָלט ער אונז דרך־אגב אויך די גאנצע
אומגעבונג און די שטאָדט און די מענשען אין זייערע געשעפטען אין
זייער פּיהקען און טראָבטען, אין אייך אלע בלל־געשעהניסען, וועלכע
פֿלעגען פֿאַרקומען בײַ יודען אין דער דאָזיגער ציטן נישט פֿאַרהאַן-
קיין איינציגע זאַך, וועלכע איז דאָרט נישט געמאָלט. און וואָס העם
אוסן פון שרייבען בעשרעפּט-האָט די דיכטערישע קראַפט דאָ איהרע
וואונדער געווירקט, נאָך מעהר ווי אין די פֿיהרענדיגע ווערק... אין דער
דאָזיגער ערצעהלונג מאָלט אונז אַבראַמאָוויטש אויך די יודישע נשמה,
דעם שווער־פונקט פון דעם יודענם גיסטיגען לעבען, ווי־הענר ער
האָט אין די ביז־אויצטיגע ע־צעהלונגען געוואהלט נאָר דעם דלות, אין ווי
ווייט דער דאָזיגער דלות האָט פֿארקרימט דעם יודענם גיק, האָט ער
דאָ אריינגעבליקט אין די טיפענישען פֿון יודענם נשמה אין האָט
דערבליקט די נישטיגקיים פון אהר. דער יוד מיט זיין תּירה, דער יוד
מיט זיין תּפלה, דער יוד מיט זיינע בענקנישען, דער יוד מיט זיין
זינגען, דער יוד אין סליחות־צייט אין דער יוד אין די ימים־נוראים, -דאָס
אלעם האָט אידיסגעריסען בײַם קינסטלער פון האַרצען טענער, וואָס
לאָזען אונז דערציטערט ווערען, הערצדיג"... [1])

„מענדעלע אַטפּלעקט פאַר אונז אין קלאַסישע געמעלער א נייע
פערבאָרגענע וועלט.. דער אומגעהויער־ער יודישער עלענד, צום ערש־
טען מאָל דורך טענדעלע מיכר סדרים צוי טיפּ בעגריפענער אין
צוי ריכטיג אַבגעמאָלענער, איז נאָר די קאנטי, איך וועלבע דער
גרויסער קינסטלער האָט מיט זיין גאָלענער נאָדעל אויסגעהאָפטען א
גאלערייע האָמעריש־בריטיש, קרעפטיגע, פלאַסטישע בילדער פון דער
יודישער לעבענס־ארט אין היסלאַנד אין דער מיט פון פערנאַנענעם יאָהר־
הונדערט... איהר גיסט, איהר טאָן, דער מינרסטער באראקטעריסטישער
צוג האָבען וויך פונקט־ליך אין קלאָר אַבגעשפּיגעלט יין אַבראַמאָוויטשעס

---

[1]) זע דוד פרישמאן—מענדעלע זיין לעבען און זיינע ווערק, אלע ווערק פון
מענ"ס נאנד 2

שארף־זעהענדיגען, כריים־אָפענעם, טיעף־שליגענדיגען אויג- און דאָם מאכט „דאָם וועשפינגערל" פאר א מערקווירדיגען היסטאָריטען דאָקומענט, א זעלטענעם דענקמאָל פון א גאַנצער עפאָכע אין דער נעשיכטע פון אונזער מאָטערישלאנד, וישליבער און אינטעליגענטעלער קוהטור. דער מחבר פון „וועשפינגערל" האָט דער ע־שטער דערפיהלט, בעגריפען און אָבגעשאַצט דעם אמת'ן כאראקטער, די אמת'ע בעדייטונג פון דער יידישער רעליגיעזישקייט.. ער איז צוגעגאַנגען צו דער יודישער רעליגיעזישקייט, ווי צו א רעטעניש פון דער פאָלקס־פסיכאָלאָגיע, אין דאָם האָט גורם געווען דעם נס: דער גרויסלער קינסטלער האָט ענטדעקט דאָם גרויסע אין ניטטיגען, דאָם אויסערגעוויהנליכע אין קליינלעכוואָכעדיגען, קרישטאַלענע היכלים אין קאָבצאַנסקער און גלופסקער אינגעהוקערטע כאַלופקעלעך, לוסטיגע סימפאָניעס—אין ווילדען טומל פון א הונטיש לעבען.. נישט בלויז ווידע מהנים, פינסטערע אינערעדניגען זעהט דער מאָטער פון אונזער נאַציאָנאַלער ליטעראַטור אין דער יודישער רעליגיעזישקייט, נאָר איך א אומגעהויערע גייסטיגע קראפט: א בשופ־דיגער קוואַל שלאָגט אין טיעפסטען, שעהנסטען, רויגסטען, ליכטיגסטען ווינקעלע, אין קרשי־קדשים פון דער פאָלקס־נשמה..[1])

אוים וויפיעל כעדעלעם „דאָם וועשפינגערל" האָט איסצענימען אין דער יודישער וועלט: בעוויזען די ווערטער פון שלום עליכם אין זיינעם א בריף צו מרדכי ספעקטאָר. א קאָפיטעל פון „וועשפינגערל" „א נאכט אין צרות", איז געווען געדרוקט אין ספעקטאָר'ס „הויפטרייד" (טום. 3, 1894), און שלום עליכם שרייבט צו ספעקטאָר'ן צווישען אנדערען: „היים איך אָן פון בראשית, דאָם הייסט, פון'ס זיידען רב מענדעלע'ס קאפיטעל „א נאכט אין צרות". איי דער זיידע, לעבען זאָל ער! וואָס זאָגט איהר עפעס אויף ווין ארט בעשרייבען ליעבע אויף יודיש איך פרעג איך, ספעקטאָר, דערפאר, ווייל ביי אונזער פאָלק זענען מיר ביידע, איך מיט אייך, משמיינס געוואָגט, כמעט די איינציגע, וואָס האָבען זיך אונטערגענומען צו בעשרייבען ליעבע ביי יודען. א שהנעם פנים האָבען מיר מיט אונזער א־ט שרייבען קענען דעם זיי־

---

[1]) נח פרילוצקי—ס. י. אבראמאָוויטש, ווארשא 1920, ז. 29—40.

דען רב מענדעלע מוכר ספרים! ביי אים קומט עפעס אויס נאָרנישט
געטיינט ליעבע־שטיבעל, נאָר גלאָט אַזוי, הערשעלע ליענט אויף א ריק־
בעס, וואָס סקריפעט אין פיפּס, אין ער קאָן נישט שלאָפען: „או־וא־
א מעשה–אידם לאָזט נישט שלאָפען בייליע!“... און הנצע מיט רפאלען,
ווי זיי בעגעגענען זיך, און ווי בריה'ש עס ווערט פערבייגעהענדיג אָב־
געמאַלט זייער סערקאַבעניש איינס אינ'ם אַנדערען,–ווי ווייט אמת,
ווי ווייט פשוט דאָס איז! וויפיעל קונסט און וויפיעל פאַנטאזיע
דאָ שטעקט! מ'זענט בלעטער, צעהן פלאָש טינט, א מאה פע־
נעס וואָלט א יודישער „ראָמאַנטאַכער“ בעדאַרפט אויסברענגען אויף זיי־
בערצוגעבען כאָטש וואָס ס'גיט איז פאַנאָזשע אויף ליבע. טרערהרן,
הייסע טרערהרן, קוש, לאָקש, בוידעם, ציבעלע, נעכטיגער טאָג – אָט
דאָס אין יענע ראָמאַנען ליענט! ניין, ברודער, מיר דאַרפען זין שטאָלץ
מיט אונזער זיידען און בעטען גאָט פאַר איהם, ער זאָל אונז נאָך לאַנג
מזכה זיין מיט אזעלכע, ווי „דאָס ווינשפינגערל“... מיין איניגסטער וואונש
איז, אז „דאָס ווינשפינגערל“ זאָל שוין ארויס אויף דער יודישער
וועלט. עס גיהען נאָך דעם קאַפּיטעל אזעלכע קאַפּיטלעך, וואָס פשוט
נין־גאָלד איז צו דעם נישט גלייך“... [1])

„דאָס ווינשפינגערל“ איז א בלי ספק דאָס גרעסטע, פיעלפאַרביג־
סטע און זאַפטיגסטע ווערק פון מענדעלע מוכר ספרים. רייכע אוצרות
פון מענשען און געשטאַלטען, פון לעבענס־שטייגער און לעבענס־סיטו־
אַציעס זענען באהאַלטען אין די צוויי בענדער, אבט ביכער פון „ווינש־
פינגערל“...

ב. מ.

---

[1]) גיו־יאָרקער „טאג“, 1923, 2 סעפטעמבער;

דאָס ערשטע בוך.

דאם ערשטע קאפיטעל

וויִם מען זיל, מע׳ מען אויף קאַבצאַנסקער יודען זאָגן: זיי זענען עפּעס נישט אַזעלכע גרויסע בריות, טהורן אין דער וועלט נישט אויף עפּעס אַזעלכע גרויסע חכמות, משטיגם-געוואָגט, זייער לעבען, שטערקען אָב די וועלט עט. שווי, מיט גאַרנישט... און קומען אָב מיט שהי-פּהי — דאָם אין נאָך אַזעלכס מע׳ מען זאָגען,— נאָר אין דעם ענין פון פּרוכפּערן אין מעהרען זיך קען מען צו זיי, חלילה, גאָר נישט האָבען. זיי זענען דוינען געוואָהרעט, נישט ערנער פון אַלע אַנדערע יודען. שונאים אפילו קענען נישט לייקענען, אז איטליכער קאַבצאַנסקער יוד איז א מטופל, אָהן עין-הרע, מיט א סך קינדערלעך. אין די טובה, וואָם רער וועלט קומט דערפון ערווים, ווערט דאָ בעשיינפערלעך דערווייטן וויטער אביסעל.

די קאַבצאַנסקער בעלי-הבתים זענען, נישט פּאר אַיך נעדאַכט, גרויסע אביונים, האָבען נישט, איהר זאָלט זאָגען, א צובראָכענעם גראָשען בי דער נשמה. אין קאַבצאַנסק אַליין איז פּאר זיי נישטא קיין שום פּרנסה, סיידען איינער צום אַנדערען מיט א טאַרבע אין די היזער אַריפצוגעהן. זאָל פּריוואַטן איינער מאַבען עפּעס א געשעפּטל, א קליטיל א שטיינער, באַלד טאַקי טהים איהם דער איבעריגער שלם נאָך, אין וויפּיעל יודען אַווי פּיעל קלייטלעך. קרעמער זענען דאָ וווי מיסט אין א קינה נישט איינער. דעמגלייכען איז אין אַנדערע זאַבען. איטליכער האָט ליעב אַריינצושטיפּען זיך אין דערמיט, אַנצוטרעטען יעמעס אויפּן פוס נאַנץ יודישלין; וואו צווי, זאָל ער זיין א דריטער, וואו דריי — א פּערטער אָפּן אַווי אַלץ וויטער, וויטער, ביז עס קומט אויס וקבינטו

יחד" אלע קבצנים אינאיינעם. שטיקעך-זיך-צונויף, חאפּען זיך ארום, נאר בריידערליך און ווערען אזוי דערשטיקט, פערחאפּט אלע אויף איין מאל, אזא שטאַרקע אחרות. דאָם הייסט, אריינצוקריכען מיט א פּוס צו יענעם אין ביטעל, איינער בייַם אַנדערען דעם ביסען פונ'ם מויל אַרויסצונעהמען, וואָם נאָט גיט, אבי אינאיינעם, מיר נישט, דיר נישט — דאָם איז איינע פון די מרות טובות, וואָם געפינען זיך נאָר טאקי בי קאָבצאַנסקער יודען. אזן אין דעם זכות קומט זי טאקי איים איינער צום אַנדערען אין די הייזער ארומצוגיען... די גאנצע יניקה זייערע איז פון דער פרעמד, מינסטענס פון גלופסק. א נס פאר קאָבצאַנסק, וואָם איז דאָ א גלופסק, וואו מען קען נאָך עפּעס טאָן און א שטיקעל קיום האָבען. קאָבצאַנסק שיקט אַהין געוועהנטליך ארויס אלערלי סארטען נפשות: מיני מלמדים, בעהעלפערס, מעקלערס, בטלנים, צונעלענערטע, אויך פרישצאפּעלדיגע-איידעמלעך אזעלכע, ערשט אראָפּ פונ'ם קעסטל. יודען אזוינע און אזוינע, וועלכע דאָם הארץ נאָר גלוסטן: מיט כתבים, מיט מיחוש'ן, זידענע, נילדענאַדערדיגע, בעלי-תפלות, שופר-בלאזערס, יודענעס בל-המינים: זאָגערינס, ווינערינס, שפּרעכערינס, אויסגעקינדעלטע, וויבער מיט אייער, מיט פּטח'דיגע-נעגענשמאלץ, פערערען-פליקערינס, נאָך אין רעכטען קינדלען. היינט א מיש-מאש בחורים, דיענסט-מיידלעך, מיידען מיט צוגעדעקטע קעפ, וויבלעך אזוינע און אמען אזוינע, אהן א שיעור. די דאָזינע לעבעדיגע סחורה נילט אין גלופסק משונה שטאַרק, האָט דאָרט א גרויסען אבנאנג, און קאָבצאַנסק פון איהר זיט, וואָס ארבייט געשמאק לטובת הכלל, פאַבריצירט אזא סחורה צו בענליקען די וועלט, איז דערמיט זיך ועהר מיחס. דעריבער היסען אלע קאָבצאַנסקער יודען—מיוחסים. אז מען בענגענט א יודען עפּעס א ווילדען בעל-נאוה, האָט מען דעם בעסטען סימן, אז ער מוז זין א קאָבצאַנסקער...

דער מחבר פון דעם „ווינשפּיננערל" האָט נעהאָט די זכיה נעכטן צו-ווערען דאָ בק"ק קאָבצאַנסק.

די עלטערן זינע האָבען פון איהם בייַם נעבוירען ווערען נישט נעמאַכט אזא פּירוש. זי איז נישט איינגעפאַלען אפילו צו טראַכטען א ווייַלע, צו-וואָס האָבען אזעלכע קבצנים, ווי זי, אראָבגעבראַכט אויף דער וועלט א לעבעדיג בעשעפּעניש, אויף צרות נאָר פאר זיך אן אויך פאר איהם. אדער וואָס האָט מען מיט דעם נפש צו טאָן עפּעס אזוינס, אז דאָס לעבען, וועלכס זי האָבען איהם נעשענקט, זאָל איהם ניחא זין

אין ער זאָל נישט שפּעטער האָבן צו זיי קיין טענות: קבצנים, נעוואָלד, וואָס האָט איהר מיך נעטשעט!... נאָרישע זאַכן, כ'לעבן!

מאַמע האָט געמאַן איהר זאָך, איהם געטראָגען און געהאַט פּשוט אָהן חכמות. אויף דערווייַ איז זי דאָך א יודענע, זי זאָל קינדלען. וואָס דען? אפילו א הונט, להבדיל, מהוט אויך, וואָס גאָט האָט געבאָטען — לענט זיך אין קוואָקסט, נישט זיי פּרענען קיין קשיות. דעם מאַטען וויידער האָט עס אויך נישט אַזוי שטאַרק אויסגעמאַכט. טילאָ, איז דאָ נאָך א נפש, וואָס קען עס איהם אַרען? קיין בויכוועהטיג האָט דאָך עס איהם אויך נישט נעקאָסט. בויכוועהטיג האָט דאָך די נקבה און זי פּאָר איהר איז רעכט, איז דאָך פּאָר דעם זכר פּשיטא!... אי וואָס, ער איז א קבצן, מיט אַלע חן-גריבעלעך א קבצן און נאָך א צוגעקומען טויל בעדאַרף דאָך פיקען? — נישטעהר גאָרנישט, לאָז זיך די וועלט וואַרגען. מיט דעם בסהון טאָקי פריהער אויף גאָט, דערנאָך אויף דער וועלט, איז ער אַליין דאָך, זינע עלטערן און די עלטערנס עלטערן נעבוירען נעוואָרען. וואַרטען אויף דרך-ארץ, ביז מען וועט פּאָר א יודישער נשמה אָנגרייטען דאָ פּריהער אַלצדינג, וואָס ניימיג איז צום לעבען, און דערנאָך ערשט זי אָבאַכטען אַהער צום גרייטען — דאָס קען א יוד נישט. א יוד, אז ער וועט זיך נישט שטיפען מיט נעוואָלד, וועט ער מענען אייבינ מאַקי דאָרט וואַרטען. עפּים נישט אזא מציאה, די וועלט זאָל אָהן איהם, חלילה, זיך נישט קענען בענעהן. האָט ער זיך אָבער שוין דורכגעשטופט און איז שוין דאָ מיט בירדע פּיס, שטופט ער זיך מיט נאָכם כח וויטער, וויטער. ער שטופט זיך, קוועטשט זיך מיט אַלע קרעפטען, פּאָרעמט-ארום, הינטען-ארום, אַלץ איינס, דורך מיר אַרער דורך פענסטער, שטופט אַזוי אָב דאָס גאַנצע לעבען און נאָר נישט...

אויף איין זאָך נאָר האָבען די עלטערן ביי זיי נעבוירען וועלען זיך יאָ, נעבעך, פּערשראָכט און שטאַרק נעבראָכען וויי קאָפּ: רבונו של עולם! וואָס פּאָר א נאָמען גיט מען דעם נייעם נפש דיינעם? די אַלע נעמען, וואָס אין דער משפּחה איז נעוועזן, האָט מען שוין פּערטאָן אויף די אַלע קינדערלעך, וואָס האָבען זיך פּערהאַפט געבוירען צו וועלען פּריהער פּאָר איהם. מען האָט אָנגעהויבען פון די נאָהענטע קרובים און געגאַנגען כסדר ביז די וויימעסטע — פּערדם-פּים-פּארקאָוץ. בּיי אישליכם קינד האָבען זיך געמיהט צוזיי קרובים. דער טאַטע האָט אויסגעקראַצט איינעם פון זיין משפּחה און די מאַמע איינעם פון איהר

משפחה, אזוי איז צווישען זיי שוין געווען אבנעמאבט, און דאָס קינד האָט נעהייסען צווי נעמען. עס האָט זיך געפּאָרט: חאַצקיל-בן-ציון, ליפּע-טודרום, דוואָסיע-קרוינע, פּסח-זעלינ, ציפּע-סאָסיע, סטיסע-הינדע, קאַרפּיל-פּיבוש, חנה-לעמיל, שמריל-אייזיק, קיילע-ריקיל. אין א נויט האָט זיך איבערגעלעבט א זכר אין א נקבה, א נקבה אין א זכר, צווי מתים האָבען זיך געפּאָרט אין דער זיוג איז שוילה-יפה געווען. פונ'ם פעטער חיים ווערט לטול היה, פון דער מוהמע ברכה—ברוך; פון גרויע שפרינגט ארויס גרונם און נחום ווערט איינם מיט נחמה. אזוי איז דאָס א לאַנגע ציים געגאַנגען, ביז מען האָט פלוצלים זיך ארומגעקוקט — א ווועהטיג די שונאים! די משפחה האָט זיך אויסגעלאָזט, נישטא קיין נעמען!... די עלטערן האָבען א היכשע ציים זיך געדרעהט די קעץ טראבטענדיג, און גאָרנישט אויסגעטראבט.

— הערטט-דו, ליזער-יאַנקיל! — איז די קינפּעטאַרין לסוף ארויס מיט דער שפּראַכע, נאָכדעם א זי האָט פריהער זיך אַביסעל געקוויטשעלט, — פּאָלג מיך, מיין מאן, אין לאָז דאָס קינד הייסען גדליה-הערש, נאָך גדליה-הערש'ן עליו השלום.

— שא, טיפּשה! — מאַבט דער טאַבע שטאַרק אויפּגעבראַבט. לאָז מיר דיין גדליה-הערש טוהל זיין, נישט מיהל זיין, דעם נאָמען זינעם וויל איך נישט הערען. נין, צעהן מאָל, הינדערט מאָל נין.

גדליה-הערש איז פון דער מאַמע משפחה. די באָבע חאַלצע (פון איהר איז דאָס ארויסגעשפרינגען האַצקיל) האָט איהם אָנגעקאַהרט א ליבליכע מיהמע. אין די העכט האָט ער גהאַט א מלאָבה, עפּים גאָר א כפּיל-שמינה'דיגע. ער האָט געשטשוקעט תהתונים, קאַפּאָטעס, היטלען, וויבערשע קליידלעך, יופּעס, יאַמפּערקעס אין אַמאָל אייך טאַקי גאַלאַמעט שיך. הכלל — אַלצדינג, וואָס נאָר מען האָט איהם געגעבען. א בריה אוף לאַמעס לענין איז אין נאָנין קאַבצאַנסק זיין גליכען נישט געווען. אין וויל לאַמעס גילטען ערגיץ נישט אזוי ווי אין קאַבצאַנסק, דעריבער איז גדליה-הערש שטאַרק אין דער מאָדע געווען דאָרט. ביי וועמען נאָר עפּים א טרען, א ריס, באַלד צו גדליה-הערש'ן; ביי וועמען א שיך, נישט פּאָר יודישע קינדער געדאַבט, האָט געפּיפט, פערשטאָפּט איהם גדליה-הערש דאָס מויל אין זאָגט איהם אָן מיט'ן הארבען וואָרט, ער זאָל נישט פּיפּען. איז דער איינגעער טרען, דער אייגענער ריס ווידער טאַקי דא מאָרגען אין דער שיך פון הערט איהם נישט, האָט א העזה באַלד טאַקי ווידער צו עפּענען א מויל, איז גדליה-הערש

נישט פויל, לאַטעט און לאַטעט, ביז דער רוח נעהמט צו די לאָך מיט דעם מלבוש אינאיינעם. וועז אוא גדליה־הערש זאָל נעווען אָנשפּאַרען זין פּאַריז, וואָלט ער נענאַנגען אין גאָלד, געטראָגען וואָלט מען איהם ראַרט אויף די העכט. אין קאַבצאַנסק אָבער איז ער נענאַנגען נאַקעט אין באָרפּים. און אז מען האָט איהם דאָ שוין געטראָגען אויף די העכט, איז דאָס געווען דענסטמאָל נאָר, וועז ער איז געפאַלען פון די ניס, בשעת ער האָט נעחאַפּט א איבעריגע כוסה. טרינקען האָט ער אפילו נעקענט, וויל די מלאָכה האָט ליעב דעם טרונק און אַנדערש קען מען נישט אײַנגעקויפט זיין אין דער חברה פועלי־צדק, נאָר פונ־דעסטוועגען קען מיט דעם גרעסטען מרינקער זיך מאכען, ער זאָל דוקא זין אָמאָל שבור־לום. בײַם אויסניכטערן זיך, פלענט ער, וי נע־זעהנטליך א געוויסער טייל שבורים, זיך פאַרענטפערן, ער איז נישט שולדיג, דאָס אומגליק איז געשעהן, נאָר וויל ער האָט נענומען די נוסה פון דער לינקער האַנד. א סימן, אָט נעהמט ער באַלד מאַקי א פלעשיל משקה, וי געהעריג איז, זופט עס אוים פאַר א עדה יודען און ער זאָל זיך חאַטש פערקריפּלען. אזעלכע קונצען פלענט ער עפטערס בעווייזען און דער קאַבצאַנסקער עולם פלענט נאָר אָנקוועלען. נישט אָנגעקוואָלען דערפון האָט נאָר ליעזער־יאַנקיל אַליין: גדליה־הערש האָט איהם מיט דער מלאָכה פערשווארצט די אויגען. א קאַטאַווע עפים, ער, ר' ליעזער־יאַנקיל, ימים נוראים א בעל־תפילה ערגיץ אין א נלופּסקער קלייזל און דאָס גאַנצע יאָהר אזוי־זיך א שענער יוד, קוקט אריין אין א ספר אין רייבט זיך אין בית־מדרש אונטער'ן אויוועז — ער און דער בעל מלאכה, דער עם־הארץ, זאָלען זין קרובים! ער האָט גדליה־הערש'ן בשום אופן נישט געוואָלט אָננעהמען פאַר א קרוב, זיך אַקענען איהם נעבאָאזען און קיינמאָל איהם נישט פאַרבעטען צו זיך א מאָל אויף א שמחה. איז ער נעקומען אומגעבעטען, האָט מען אויף איהם זיך אפילו נישט אומגעקוקט. גדליה־הערש פון זיין זיט, האָט פון ליעזער־יאַנקיל'ס נדלות זיך נאָר נישט נעמאכט און א מאָל אוים איהם אויך נעלאַכט מיט ן, אָהן נאָל: „ווייס איך, וואָס מיט ליעזער־יאַנקלען איז ן דער יחום! אריימנעהו שלינג־אוי־שלאַנג אז עס נישט אזא בריה׳שקייט. א לאַטע זאָל ער פריוון לעגען, אזא לאַטע וי איך, דענסטמאָל וועלען מיר זעהן. נאָט אייך א שמעלקע! א בהמה איז ער, נישט מעהר... לאָז איהם גאָט נישט שטראָפען פאר די זינד", אזוי פלענט ער געוועהנטליך אויסלאזען דעם שמועס,

א מאך־נעבענדיג מים דער האנד. מיט לייזער־יאנקעליכע האט ער זיך פערהאלטען זעהר נים, פלעגט אויסלאכען איהרע מלבושים, איבער־ניצעווען די קינדערשע זאכען, לעגען לאכעס אויך אויף דעם מאנס בגדים, נישט צוגעהמען דערפאר א פרוטה. פארקעהרט, אונטער א ענגער ציים פלעגט ער שטילערהייט נאך אינטערהעלפען איהר עטליכע גראשען. לייט זאגען, אז אין דער יוגענד איז ער אין איהר נעווען פערקאכט, זי נאך איהם האט אויך נעצאפעלט און עם האם נעהאלטען שוין אויף א שטייגער, אם ברעכט מען טעפ — נאר פלוצים האט זיך אונטערגעוקט דער שידוך מים לייזער־יאנקלען, באבעם, מוהמעם האבען זיך פאר איהם געמיהט, אבנעשאצט זיין ביקולכען, פאר וויפיעל מען קען עם אננעהמען אין נדן ארין. ס'איז אויסגעקומען עפים נאר א גליק, וואם טרעפט זיך אין כאל אין הונדערט יאהר. עם ווערט א קנם־מאהל אזן גדליה־הערש בלייבט, נעבעך, פון דרויסען אויף דער מילכערייגער באנק. פין דעמסטאל אן, אזוי שמויעט מען, אז גדליה־הערש פונ'ם פנים ארא, נאר נישט דער איינציגער וואם פרי־הער — עפים נאר טאקי א בישיק, אין אבנוסאנענע זאך, בעהויט זאל מען ווערען! — איז נעוויס אלין פראיבערט, פערזארגט אין פאר צרות זיך נעמטען צום טרונק. זעהר מעגליך, אז דערמים האט אויך נע־שמעקט די שנאה אקעגען איהם בים לייזער־יאנקלען אין הארצען. נאר ווי די מעשה איז, אזוי אדער אזוי, די שנאה איז נעווען נרויס. דערביבער, אז לייזער־יאנקיל האט דא פונ'ם וויב נאר דערהערט דעם נאמען זיינעם, איז ער אנגעצינדען געווארען.

הגם לייזער־יאנקעליכע איז נעווהנט נעווען צו דעם מאנס זידלערי־אן ביזקיים אויף נדליה־הערש'ן, נאר היינטיגם מאל, לינענדיג אין קינ־פעט, האט עם זי אנגעהאפט בים הארצען אין זי האט זיך בעוואשען מים טרעהרען, דער מאן האט אויף איהר נעקוקט מים רחמנות אין נעמאכט צו איהר שוין וויכער אביסעל:

— ווין נישט, דו טיפשה אינע! זאג איך דיר. א כשרה, עהר־ליכע יודענע בעדארף טאן דעם מאנס רצון. אז דער מאן זאגט נין, בעדארף זין נין. בערעכנן זיך נאר, נאר־עלע, ווער, בריך־זשם, אז דין מען אין ווער איז גדליה־הערש!...

— גדליה־הערש איז נעווען א כשרה'ר יוד, א נוטע נשמה.

— א כשרה'ר יוד — א בעל מלאכה!! נאר א נעלעכטער, כ'לעבען. קארג פערשווארצט האט ער מיר די איינגן בים זיין לעבען,

אָבער איך אַ צינד נאָך איהם אַ נאָמען געבען מיינם אַ קינד און מיר אָנטאָן אזא חרפה! געה שוין, נאַרעלע, געה, רער נישט נאַרישקייטען!

— אָבער אַ נאָמען, לייזער-יענקיל! וואו האָסט-דו אַ נאָמען? שענער מאַטע, משטיינס-געזאָגט!...

— אַ נאָמען!... עט... נישקשה, שטאָמעלט דער מאַטע און פערטראַכט זיך אַביסעל.

— אָבער הע-הע! אז איך האָב געהאַט אַ חלום, הע-הע!...

— וואָס חלום?! — מאַכט רער מאַטע, איינשטעלענדיג אַ פּאָר אויגען אויף דער מאַמע.

— גדליה-הערש איז טיר נעכטען בייא-נאַכט געקומען צו חלום. — מול-טיב דיר, מלבר-ט יבע! זאָגט ער און טהוט דערבייא קרעכץ. איך ליג נישט רוהיג אין קבר דע-פאר, וואָס אויף דער וועלט איז נאָך נישטאָ מיין נאָמען. דערבאַרעם זיך, מלכה-טי-בעניו! מאַכט ער מיט אַ נעבעט, וויינענדיג דערבייא אויפ'ן קינד אין די קישעלעך. דו האָסט אַצינד אין האַנד מיך צו בעריהונגען. איך וועל מיהען דאָרט פאר דעם כסא-הכבוד פאַר דיר, פאַר דיין מאַן. דאָס קינד דיינס וועט, אם-ירצה-השם, ווין אַ ג'ט שטיקעל אַרבייט, אַ שאַרפע נאָדעל מיט אַ שפיציג קעפיל. בייא די דאָזיגע וועלטער האָט איהם געלויכטען דאָס פנים און איז באַלד פערשוואונדען... וואָס זאָגסט-דו, לייזער-יענקיל?

— נו, נו... מאַכט רער מאַטע אָהן וועלטער;

— נוקע נישט, לייזער-יענקיל, — זאָגט די מאַמע, — אַווי זאָל איך זהען פיעל נחת, ווי איך האָב איהם געזהען... היינט בייא-נאַכט איז ער וויעדער געקומען. אַלץ געקוקט אויף מיר און געוויזען אויפ'ן קינד, געוויזען א'פ'ן קינד און געקוקט אויף מיר... געוויזען, געקוקט פריהער מיט אַ נעבעט, דערנאָך... אוי, דערנאָך שרשירעט ער אויס אַ פּאָר אויגען און לאָזט זיך צו מיר מיט אויס-געשטרעקטע הענט, ווי ער וויל מיך שטיקען, טהוט אַ זאָג בייז: וועז נישט...

— וועז נישט, וואָס? וואָס? — טהוט זיך רער מאַטע אַ חאַפּ רערשראָקען, בעטראַכט די שיר-המעלות'ן און דעם קריז מיט רער קאָט-שערע אויף די וועגט פֿרום רער קינפעטאָרין.

— וואָס פּרעגסט־דו, ליזער־יענקיל? וועה איז מיר גישט. עפּעס כּיעלט מען זיך מיט אַ מת! וועה איז מיר, גאָר איז מיר...

— נו, נו. וואָס־זשע ווילסט־דו, מיפּשה אינע?

— האָב נאָט אין האַרצען, וועה איז מיר, ליזער־יענקיל! און מ גישט קיין עקשן, וינד איז מיר?

— טא...

דאם צוויטע כאפיטעל.

ס׳איז נעבליבען, דאָס קינד זאָל הייסען הערשיל נאָך דעם לעצטען נאָמען פון נדליה־הערש אין עם האָט דרינען נעשמעקט אַ סך שפּיצלעך. איין טאָל האָט דאָך דער כאַטע דאָס רעכט אויך אויף א נאָמען. צוויטענס, איז דאָך א פּשרה מאכען נאָנץ יודישלעך. וויי זאָגט דער עילם: יאָק ני פּסק ניהאַי בודע פּסק׳ען, ביידע צדדים זאָלען צופרידען זיין. דריטענס, איז הערשיל פּאָרט נישט נדליה־הערש. די חרפּה האָלב צוגעדעקט, וואַרפט זיך נישט יענעם אַזוי אין די אויגען. און די מאַטע, זאָהר א גוטע בעל־הבית׳טע, ליעב אָבצישפּאָרען אַלץ אויף שפּעטער, האָט כּי זיך נעטראַכט: הא, לאָז זיך וואַלגערן אין דעם בעל־הבתישקייט א איבערינער נאָמען נדליה, ער וועט אפשר צינץ קומען אויף שפּעטער.

די מאַמע האָט מאַקי נעטראָפען, וויי א הכמה! ווי איז אויסגעקומען מיט די נעמען וויי מיטען קרעפיל פליש. אין א קורצער צייט אַרום איז זי נעלענגען נעוואָרען וויטער מיט א יונגעל אוי ער האָט, הערשלען אויף צו לאַנגע יאָהר, נעהייסען נדליה...

איך זאָג: הערשלען אויף צו לאַנגע יאָהר, ווייל דער ברודער נדליה האָט זיך נישט לאַנג נעהאַלטען, איהם איז נישט נעפעלען דער מאַטעם קעסט. עס האָט איהם נעגרייטט אין בייכעל, זיך, נעבעך, גענוג אָנגעליטען אין בּיים אויסשניידען זיך איהם צייהנרלעך. האָט ער זיך מישב נעווען אין זיך אָבנעטראָגען. אויף דעם דאָוונען שכל זענען גע־פּאַל ן עטליכע פון די שוועסטערלעך אין כרידערלעך נאָך פּריהער, איידער הערשעלע איז נעבוירען נעוואָרען. זיי האָבען געוואָלן, אז מיט

קבצנים איז נישט נוט צו האָבען עסקים. דאָס לעבען פֿיר זיך איז נאָר
אין אומגליק, אייבינע צרות, שטענדיגע יסורים. בעסער אין מאָל שטאר-
בען, ווי צוהאן מאָל אין טאָג אויסגעהן פֿאָר הונגער; אידער עלטערן זיך
אין דלות, פֿערוואַרפֿען אויף דער פֿאָליצע די צייהן, בעסער יונגערהייט
פֿון דער וועלט נעהן. א לאַנג לעבען אָהן בּרויט איז א ביסליכווויזער
טויט. נישט אַלע מענשען אָבער זענען גלײַן. דוּאָסיע-קרוינע אין פּסח-
זעלינ האָבען זיך אַיינגעשפּאַרט דוקא לעבען וויַן פֿערזוכען, משטיינס-
נעאָנט, דעם טעם פֿון חתונה האָבען. זיי זענען כיטעריע אביונים און
בעפֿאַלען מיט קינדערלעך. א חוץ [illegible] יען פֿונ'ם טלאך המות הענט
זיך אויסגעדרעהט ציפּע-סאָסיע, שוין א כויד [illegible] וי יאָהרען, איז נעזונט,
נעבעך, היים אוּן פֿיין. דאָס פֿנים אויסנעצוויגען, די באַקען אַיינגעפֿאַלען
מיט בלויע רינגען אונטער די אויגען. אין דער יונגער אָבער איז זי נע-
וואָן א בילד שענע, א לעבעדיג מיידעל, זעהר א נעראַטענע, א חנ'עוודי-
נע, א נוטע עהרליכע, כשרה נשמה — מעלות, וואָס אין רייכען שטאַנד
ברענגען זי גליק, אין דעם אָרמען אָבער זעהר אָפֿט נאָר אומגליק.
צוזעהענדיג דאָס נרויסע עלענד בי די עלטערן אין היוּן, איז איהר נע-
וואָרען א לאָך אין האַרצען. איהר איז נישט אַזוי אָנגענאַנגען איינענע צרות,
וויפּיעל די צרות פֿונ'ם היימגעזינד, וויַ מענשען, נעבעך, קומען עס אָב,
חי פֿיצלעך אוטשולדיגע קינדערלעך, האַרפּען עס, נעבעך, דאַרען-קוא-
דרן אוּן נעהען אוים ביסלעבווייז ווי א ליכט. בי איהר איז נעבליבען,
צו נעהן אין דער פֿרעמד, דינען, פֿערדינען אין אָבריגען די ליבע על-
טערן אין דער נויט. זי הא[illegible]ט נעוואוסט, אַז דער טאַטע איז בי זיך
א גרויסער טיוהם, עם וועט [illegible] נישט אנשטיהען, זיינם א קינד זאָל זיך
שטעלען אין דער פֿרעמד. נאָר דאָס האָט זי אָבער נישט אָבגעשראָקען,
זי האָט זיך פֿאַרנעמען צו טאָן אַלע מיטעל, זיך שטרעקען נאָך די עק'ן,
אַזוי לאַנג—אַזוי בּרויט, ביז זי וועט איהר'ס פֿילען. זי האָט אויסנעקו-
בען דערוויף א ציט, וועו עס איז נעווען זעהר עגג. אין הויז איז נישט
נעווען קיין שטיקעל בּרויט, דער וויגטער האָט צוגעטרעטען מיט זיינע
שרעקליכע פֿרעסט אוּן אין שטיב איז קאַלט, האָפֿט וועלף צוטרייבען.
וואָבענווייז איז אוים דעם קוימען נישט נעקאַנגען קיין רויך. די מאַמע א'ז
נעזונן אויף דער ציט מיט קויל-ריקלען אין נעהאַט זעהר א שווער טרא-
נען. שמערויל-אייזיק עליו השלוח האָט נעמאָולט, נעפּאַכט מיט דער
נשמה אוּן די איבערינע נאַקעטע, הונגעריגע קינדערלעך האָבען זיך פֿער-
שלאָגען אין א ווינקעל, נעזעסען אַיינגעהיקערט אין צעהנטען, מיט סכא-

אין אויך די ליפּען, שאָ, שטיל, נאָר צייטענווייז אַ קרעכץ, אַ זיפּץ טיף פון האַרצען, און געקוקט אין דער וועלט אַריין מיט תמיה-וואַטע גלעזערנע אויגען, אין וועלכע עס זענען געשטאַנען פערגלי-ווערטע טרעהרען... דענסטמאָל האָט זיך ציפּע-סאָסיע'ן געפּעלט דאָס מויל, זי האָט געווייניגט, געהאַלטן פאָר דעם טאָטען, ער זאָל רחמנות האָבען אויף דער מאַמע'ן, אויף די קינדער, אויך אויף איהר און לאָזען זי שטעלען זיך ערגעץ אויף איין אָרט. עס האָט אויס איהר געראַדט די נשמה. אַ מבול הייסע געפיהלען האָט זיך איהר געגאָסען טיף פון האַרצען און דער טאָטע, דערהרג'עט, דערשלאָגען פון דער בי-טערער נויט, האָט לסוף איהר אינגעוויגט מיט אַ געבראָכען ge-מיטה... איהר אַוועקפאָהרען קיין גלופסק האָט דער מאַמע געגוג טרעה-רען געאָסט, דער טאָטע האָט מיט איהר זיך געזעגענט שטאַרק בע-טריבט. די גוטע, שטילע טויב איז אַרויס פון דער נעסט לעדיג און בלייב, נאָר מיט דער ברכה כון די עלטערן, מיט דעם הייסען „פאָהר געזונט!" פון די ווייגענדיגע שוועסטערלעך און ברידערלעך.

קאָבצאנסק האָט אי אַ טראַנספּאָרט לעבעדיגע סחורה צוגעשטעלט גלופסק—אַ שענע, אַ יונגע דינסטמיידל!...

ציפּע-סאָסיע האָט באַלד בעקומען איין אָרט ערגיץ דאָרט אין אַ נגידיש הויז. די ערשטע צייט איז איהר געגאַנגען קיין מעשה נישט. כען איז מיט איהר און מיט איהר ארבייט שטארק צופרידען געווען. זי האָט געשריבען אַ היים פרעהליכע בריוולעך און אויך צוגעשיקט אַ ביסעל געלט. נאָך דערנאָך האָט זיך אָנגעהויבען אַ מעשה. דער בעל-הבית האָט אויף איהר געוואָרפען איין אויג און הינטער ווייליכע געפּריווט וועלען מיט איהר אַ נאָהענטער מחותן. אין אָנפאַנג איז דאָס נאָך געווען אַביסעל פער-שטעלט. אויפן וואוּנק, גלאַט אַזוי זיך. ער איז אַ גוטער מענש, בייזיך פראָסט, זהר צוגעטאָזט און וויל אַ ארעם קינד, נעבעך, מקרב זיין. פאָר וואָס נישט? פון זיין הויז האָבען שוין עטליכע גאַנץ פיינע דינסט-מיידלעך חתונה געהאַט, גאָר נישקשה'דיג... לאָז זי נאָר נישט זיין קיין גארעלע, וועט איהר אויך אז וואוי? זיין... ווייטער, ווייטער האָט זיך שוין קיינער אַרויסגעווייזען, וואָס אַ נגידס גוטסקייט און צוגעלאָזטקייט בעטייט. בעהיט זאָל מען וועלען! עס האָט זיך פאָר איהר געפּעלט פלוצים גאָר אַ נייע וועלט מיט אַנדערע מיני קרענקוגגען – אַ וועלט מיט אַ שטן, מיט אַ גיהנום און אַ קאָכעניש, פייער און שוועבעל; אַזעלכס, וואָס האָט זיך איהר נאָך פריהער גאָר ניט געחלומט. דאָס לעבען איז פאָר איהר געוואָרען

א מלחמה. וי. שלאפּע, אַרטינקע. נעבעך. האָט נעמיזט שטעהן שטענ־
דיג נעזאָפּענט אקענען אַ שטאַרקען שטן, א נעבאַלעזיעטען פּעמפּיק. דער
נעראַנק איהרער, וויי אַווי איהרע ליעבע קינדער עס, נעבעך, אָך, דאָרט
אין דער היים, וויי אַווי ניטיג ס'איז פֿאַר זיי האָבּיש אַ קלייניע הילף,
האָט איהר אינטערעסענטען כּח, צו לייַדען איהרע נריסע וועהטאָגען. זי
האָט זיך נעראַנגעלט, נעראַנגעלט ביז איבער די כיחות און נעמוט פֿאַר
צרות דערנאָך פֿאַרט אָבּטרעטען פּונ'ם אָרט.

זי האָט זיך נעשטעלט נאָך אויף אין אָרט. דאָרט איז נעווען וויי־
טער דאָס איינענע: פּריהער קיין מעשה נישט, דערנאָך א מעשה, שוין
נישט איינע, נאָר צווי. א מעשה מיט דעם בעל־הבית אין א מעשה מיט
דעם בעל־הבית'ס א זוהן... קרענקונג, האַרצוועהטאָג און לסוף אַוועק פונ'ם
אָרט. וויטער און וויטער אַלץ אויף דעם דאָזיגען שטיינער: קיין מעשה
נישט, שפּעטער א מעשה, די אַלטע מעשה, א מעשה איבער א מעשה
אין דער פינסטערער סוף פון דער מעשה. א חוץ מעשיות אין שטוב איז
נאָך מעשיות אין קוך: מיט קעבינס, מיט אַריינגעהערס, מיט מעקלע־
אין מיט יענע, וואָס ווערען אויף דער עלטער נבאי'טעם. הכלל,
מיוענד און איין נאַכט' מיט מעשיות. ציפּע־סאָס'ע איז נעוואָרען, נע־
בעך, א קרבן פֿאַר איהר שענקיט... אויף צרות נאָר איז זי נעבוירען נע־
וואָרען א שענע. ווי קומט אַזוינס צו אָרמע ליט, מיט וועלכע מען איז
עפּים נישט אַווי מחויב צו מאַכען צערעמאָניעס אין קוקען רערויף, נא־
מער קרענקט מען זיי מיט א נראָב וואָרט אין נעהמט פּיי זיי צו דאָס
נאַנצע חיות מיט א מיאוסער בעהאַנדלונג?... אויך מיר א מענש ציפּע־
סאָסיע, א אָרמע דינקטמידיל! דיין שענקיט, אָך, מהיכא־תיתי אין דו
אַליין... וועמענס עסק איז עס? מענסט אפּילו די בפרה וורעך. אי טא־
מער האָט ציפּע־סאָסיע פֿאַטער אין מוטער, וועלכע האָבען זי האַרצענדיג
ליעב, מיט איהר אין לעבען מיעל מיה נעהאַט, נעוונ קאָפּדערניש,
שטיי דערגעסען, נישט דערשלאָפען, ביז נאָט האָט נעהאָלפען, זי איז
גיסגעוואַקסען; אי טאַמער האָט ציפּע־סאָסיע איהרע עלטערן אויך שטאַרק
ליעב, זי ארבייט, זי דיענט, ווי־סאיז אונטערצוהאַלטען איהרע ליבע,
נעבעך, וואָס חוץ זיי קריכט איהר נאָר נישט אין קאָפּ קיין אַנדערע זא־
כען — אַזעלכס נעהט קיינעם אויפֿן נעראַנק אפּילו נישט אַרויף. נאַריש־
קיטען, פֿין וועמען מען האָט דאָ צו טראַכטען!... ציפּע־סאָסיע אַבער
האָט אויך א נשמה, זי טראַכט, זי פּיהלט... בעריהרט מען זי נראָב,
טהוט איהר וועה.,

„דעריבער, אזוי ווען דער מחבר פון „ווינשפינגערל" זאגט ווען
כתבים, דעריבער האט ציפע־סאסיע נישט נעקענט מעהר אויסהאלטען און
איז קראנק, צוברעכען מיט א שווער נעמיטה, נעבעך, נעקומען צוריק
א היים, צוריק צו איהרע ארמע עלטערן, שוין נישט די ציפע־סאסיע,
וואס פריהער. די מאמע האט נעזיהלט דער טאכטערם ביטער הארץ און
איז אויסגעגאנגען פאר רהכנות אויף איהר דערשלאגען קינד.

„ארמע, בידנע שוועסטער! דיין אומגליק איז, ווען נאט האט דיר
נעגעבען חן; דיין אומגליק איז יענע נליקליכע מיט דיין שענקיט צו נע־
פעלען. פערשפילט איז דיין וועלט, פערוויסט איז דיין לעבען, זו אך
אין וועה דיר נעבעך, ארמע, אומגליקליכע שוועסטער!....."

דאָס דרישע קאַפּיטעל

עצינד, אַז הערשע֫ל אונזערער זאָל נעהמען די בעסטע לאַנד, קאַרטע, אויף וועלכער עס שטעהען געצייכענט די אַל֫ע שטע֫ט פון גרויס ב֫ז קלײן, און זאָל זוכען אפילו מיט ליכט, אין פון קאַבצאַנסק קיין זכר ניכטאָ דאָרט, און א מאָל, אין דער יוגענד, האָט ער נעמיינט, ווי א וואָרים זיצענדיג אין חריין, אַז קיין בעסערס פון קאַבצאַנסק אין גאָר נישטאָ. קאַבצאַנסק אַליין טאַקי איין שטאָדט אויף דער גאַנצער וועלט. דער פּופּ֫ק א֫הרער, פונקט אין רעכטען מיטען, ווייטער, אין דער זיים איז שוין מדבר, פאַרלעגענע ערטער מיט ווילדע חיות. מענשען, וואָס מענשען הייסען, אתה־בחרת־ניקאָס, סאָמע צימעס, זענען נאָר דאָ. פאַר זיי אַליין שיינט די ליכטיגע זון ביי טאָג, די לבנה און שטערען ביי נאַכט און גאָט גיט זיך אָב, האָט מיהר נישט צו טאָן נאָר מיט זיינע קאַבצאַנסקער יודען... ער גיט רעגען פון זייערע בהמות וועגען – ציגען זאָלען האָבען פּאַשע; אויך קאַלושעס וואַסער אויף צו טרינקען, בכדי צו פערשפּאָרען אָבפּרעסען די שטרוי פון יודישע דעכער און לעקען די וענד פון׳ם בית־המדרש. ער גיט טרוקענע שענע פּאָגאָדע, די ווייבער זאָל גוט זיין צו געהן פרייטאג אין יאַטקע, אין מאַרק אַריין, איינצוקויפען אויף שבת. ער מאַכט אַ גרויס געראַטנעניש אין קאַרטאָפּל֫ס, ציבעל֫עס און קנאָבל֫, –יודעל֫עך, נעבעך, זאָל֫ען האָבען וואָס צו עסען. הכל֫, ער דרעמעל֫ט נישט און שלאָפט נישט דער ה׳טער פון ישראל, ער ארבייט מעשים, קעהרט א וועלט נאָר צוליעב זיי, צוליעב זיי... דערפאַר בל֫אָזען איהם יודען שופר, זינגען איהם א מל֫ך על֫יון און שפּרינגען קדוש, דערפאַר מאַכען זיי פון זיין כבוד וועגען א לאָקשען־קוגעל–שבת, קניידל֫עך און

חרעטזלעך — פסח אין נעהן אַ כּיענציל לעבעדיג־פּרעהליך צו די הקפות שמחת־תּורה. חנוכּה דאַנקען זיי איהם אַבּ מיט אַ דרײדיל, פּורים מיט אַ המן־קלעפּיל, פּאַרשטעלען זיך אין מאַכען די פּורים־שפּיל, די נאַנצע קאַמעדיע אַלין לשם שבוים, ציליעבּ זיין הילינען נאַמענס וענען... נאָך אין שבּאַדט, אמת, איז איהם נעזיגן בעקאַנט, וועלבע עם האָט נעשווענבט פּאַר איהם עפּים ווי אין דער ליפּטען, נעשווינבעלט אין נעגרי־בעלט מיט נאַנצע מהנות מלאכים, פּליגעל־אַדוינאַנטען, אין קודיערען פּון נאָט־כּרוך־הוא צו די קונדער ישראל — דאָס איז די הילינע שבּאַדט ירושלים, דאו וידען ליגען בעגראָבּען אין דער ערד, אין ארץ־ישראל־עיר, כּאַקו נאָר לעבעדינע מתים, וואָס פּוילען נישט אוו עם האַלט זיך זיער נעבּיין; וואו יודען האָבּען אַ פּיע... אוילבערטען, טיטלען, מיל־נרויטען, אין ציגען עסען דאָרט באָקסהאָרן. נאָר, אוי־וועה! ירושלים איז אָבּער אַנינד ווסט, הרב, אוים שטאַדט, אוים וועלט אוו פּאַר אונז, יודישע קונדער, איז הויט אַ לעבּען דאָ, אין קאַבצאַנסק — אין קאַב־צאַנסק, אין גלות. דער קאַבצאַנסקער גלות איז דענסטמאָל אין הערשע־לעם אויגען בעשטאַנען פּון נאַבּרילאָ דעם שבת־גוי, וואָס שנייצט אָב שבת די ליכט, נעהמט אַראָב פּונים טיש די מעשענע לייכטער, אין הייצט בי יודען די ריבעם; פּון טעקלע, וואָס וואַשט נרעט, שוויינקט איבּער נעל־נרונע וויגדעלעך פּון יודישע קונדער אין מעלקט די קיה; פּון קאָנדראַט דעם שפּיר, וואָס פּאַר אַ נלעזעל בראַנפּען פּערקויפט מען איהם — דעם נאַנצען קאַבצאַנסקער המון; פּונים פּריץ, וואָס יודען האַל־טען בי איהם אַרענדעם, דערנעהרען זיך דערבּין מיט וויב אין קונדער אוו מוזען, נעבּעך, פּון יוצא וועגען, איהם צאָהלען ראַבּע, וואָס מוזען, נעבּעך, צו איהם אָנקומען אינבּער אַ יום־טוב, פּר זאָל זיי שענקען זעקלעך קאַרבּאָפּלעם, אינדיקעם אין וויין אויף כּצה — אין, וועה, וועה נעשריען; ערנער נאָך וו אַלע פּון מיטקא דעם קליין שיי־נעציל אוו זשוקיל זיין קליין הינטעל, פּאַר וועלבען נישט נאָר קליינע יוננלעך האָבּען נעציטערט, אויך יודען מיט בערד, בעוויבּטע, נרויסע תקיפים, פּלענען האָבּען דאָם ניין־יעהרינע אוו פּאַר איהם פּאַר אַ מיל אַנטלויפען; נאָט וויסט, צו וואָס דער ביטערער נלות של מיטקא וואָלט נעפּיהרט, וועו פּר זאָל זיך ציהען שטענדיג...

אַ נם נור איז נעשעהן, וואָס מיטקא האָט ליעב נעהאַט אַ יודיש שטיקעל חלה. פּון אַ שטיקעל חלה, וואָס מען פּלענט איהם אונטערר־קען חירעש, איז טר נעשיהנטלעך אויף אַ נעוויסער ציים, נעמאַרען נוב.

וויך וו א טיוג, האָט זיך בעלעקט און נעקוקט שוין אַנדערש אויף יידי-
שע קינדער. וואָס יונגלעך האָבען פריהער נישט נעטאָרט, האָבען זיי
שוין נעמעגט. יעקב'ס טאָפ לינזן איז נעבליבען אויף תמיד טאקי זעהר
א גוט מיטעל. ווער שמיעסט, א יודיש שטיקעל נעפילטע פיש איז נאָר
א וואונדער! נאָר חוץ די אַלע זאָבען איז דאָך מיטקא נישט מעהר נעווען
ווי א נאַריש יונגעל אין טאקי אַליין ליעב נעהאָט אָבטאָן מעשים, שטי-
פען מיט הברה קונדיסים. ביים שפילען זיך איז ער מיט זיין נראָבען
קאָפ שוין נעלעגען ביי אונז אין די הענד. א פערדיל איז ער נעווען זעהר
א וואוילס, כח צו לויפען, צו דרינען מיט די פים, האָט ער נעהאָט,
אוז זיי, מיט זייערע יודישע קעפלעך, פלענען אויף איהם פאָהרען רייטע-
דיג, דערלעבענען איהם הינטערווילכם א שמיצעל אין פיהרען איהם בי
דער נאָז, וואוהין זיי האָבען נעוואָלט... האָבען זיי עפּים נעמיסטערט,
נעשטעלט א מילכען ערגיץ אויף א רינשבאָקיל, האָט ער מעהר נישט
געטוינט ווי נאָר דערצו. צו ברענגען זאָבד, טראָגען שטיינער, נראָבען
די ערד אין קריכען אין פלאָצע. יודישע קינדער פלענען זיך נאָר קוויע-
טשען, אונטערהעלפען איהם מיט א סאָפען, מאכענדיג: הא-הא, ארבייט,
בהו מיטקא, אזוי, אזוי!... אַצינד אז מיטקא איז פון א שיינעציל נעזא-
רען א גרויסער גוי, איז אפשר מעגליך, אז ער איז ערגיץ אין דער
וועלט הינט א נאַנצער פריץ אין טוט דאָס איינענע וואָס אין דער יונענר:
נעמט בי דעם אין בי יענעם אין איז נישט פויל אויף דער אַנדר.

זשוקעל איז אויך נישט נעווען קיין שלעכטער הינטעל. פאר א
שטיקעל ברויט פלענט ער סלוזשען, שטעהן אויף די לאפקעס אין
דרעהען מיט דעם וויידעל. אין הגם א טיקעל ברויט האָט א גרויסען
ווערטה בי קאבצאנסקער יודען, פונדעסטוועגען האָט זיך קיינער דעריים
נישט נעמאכט אונטערהאנדלען עם א בעל זשוקלען, טראכטענדיג בי זיך:
לאָזיך א הונט כערשבאָבען דאָס טויל. ניהי ני לאיע, לאָז ער ניכט
בילען. — יודען מיט בערד פלענען שבאָבען פאר נרויס הנאה, ווען
זשוקעל האָט זיי אָנגעבאָטן דעם כבוד, א הפּ צו טאָן פון זייערע הענד
האָם בינדיל אין נעקוקט אוז נעקוקט אויף זיי פריינטליך, בשעת קנא-
קענדיג עם מיט די שארפע הינטישע צייהן. פלענען שבאָבען, גלע-
טען דאָם כערדיל, טריסטענדיג זיך מיט דער האָפענונג: נו חבר... כון
הינט אין זינען מיר שוין חבר. שוין אָהן כפנות... דערבי טאקי זיך
מיכען קוראָזש אויפריהרען פון דערוויטענם זשוקלען, מיט א שפּיץ פינ-
גער א גלעט צו טאָו איהם בים קעפיל, אוז אז מען אַיז שוין יא א

שמיקעל חטוב בים הונד, פריוון דערוויל מיקי אָנצורייצן איהם אויף אנדערע: עטו-נא, קיסי! ווי דער שטיגער איז פון א יודן א תקיף...

הייט, אין די עלטערע יאָהרן, וויסט אונזער הערשעלע שוי אז יודן צווישן אלע מענשן אויף דער וועלט זענען די העכנע! האָם ליגען שטענדיג אונטערן פעקעליק נעבען וויב אין קינדער. דאָס הויזעזינד אז בין א יודן דאָם נאָנצע לעבן, מיף איינעבאקען איהם אין האַרצען, אין דער מאָטע זינער איז דרינען געזונן א יוד שבּיודן, א האָהן שבהעהנער. ער וויסט היינט וואויל, אז דער טאָטע האָט איהם זעהר ליעב געהאָט, נאָר דאָם איז נעזונן א פערבּאָרגענע ליעב-שאפט אינוועניג אין הערצען, אויפן יודישען שטיינער, אין פנים אָבער האָט טען עס איהם נישט אַרויסגעזעהען. פאַרקעהרט, אויפן פנים איז איהם שטענדיג נעלעגען א פינסטערע מינע. ער האָט נעקוקט עפּים וי בייז, אָנגעלאָרן, מיט א ביטער-זויערער מינע. ס'איז איהם עפּים וי נישט אָנגעשטאָנען צו רעדען, לאָבען, נאָריש צו מאָבען זיך מיט די קינדער, האלטענדיג אין דער כבוד, אז פאָר א טאָטען פאָסט נישט אזעלכע זאָבען. קינדער בעדאַרפען פאָר א טאָטען מורא האָבען, וויסען דרך-ארץ, אין וינע אויגען נישט אונטערשטעלען זיך הויך רעדען, א לאָך צו טיין, חלילה, אין בעראַרפען נעהן אויף די שפּיץ פינגער. האָט זיך א מאָל א קינד פערזונדיגט מיט א הייך קול, מיט א נעלעכטער אין עפּים א פריי בעזונגונג, איז איהם עס, נישקשה, באָקום אויסגעפאָלען פון טאָטענס א כליק, וואָם האָט איהם דורך-אין-דורך-נעשטאָבען. מיט דעם וייב האָט ער פאָר פרעמדע, אויך פאָר אינענע מענשן קאַרנ-וואָם נערעדט, זי נישט נערופען ביי דעם נאָמען, נאָר נעזאָגט נעזועהנטליך: דו, הערסט דו! און א מאָל אויך: טיפשה. אין האַרצען איז ער נעזונן צו איהר טאָקי זעהר גוט, גוט ווי די וועלט, נאָר ארויסווייזן עס בישינפערלין האָט ער עס כאָר זיך נים-האלטין פאָר אין אוטכבוד, עפּים פריקרע, נישט שין פאָר א יודן. ער — איז דאָך ער, א מאַנספערשון, א יוד, אין זי איז א זי, נאָך אלע וזבען פאָרט נישט מעהר ווי א נקבה, א יודענע... ער איז נעזונן אין דעם הויזעזינד טאָקי אין אמת'ער האָהן, וואָם פיהרט זיך שטענדיג ארום מיט דער הוהן און מיט איהר פליד, וויכט, קראַצט פאָר זי אוים וועראמלעך, שפּיזן פין אונטער דער ערד. נאָר זאָל פריוון א וויהרעל עפּים מאָן נישט וי זין וויללן, גיט ער עס א פיק אין

קעפּיר. ער גיט פֿאַרזיכערן דעם קאָפּ אין דער הויך, די איגלעך פֿייערן איהם, קוקט מיט גרלות אין בבדי צו בעוויזען, וואָס אַזוינס ער איז, כהוט ער אַ קלאַפּ מיט די פלגעל, מאַכט אַ המלך, אַ בריטען, נרזיסען קוקריקי! דאָס בעטיט: תרבות, היהנער, וויסט, וער עלטער איז!...

ציגעלאָוט אין בערג. ... ג איז דער טאַטע נעזונן נאָר אין אַזעלכע נעזיסע פעל, וון אַ קונד. אַ שטיינער, איז קראַנק נעזונן. דענסטמאָל איז ער פון איהם נישט אָבנעטרעטען אויף אַ טרים. האָט עס נעגלעט, נעטאַפּט בים שטערן, איינענומען מיט ניטע רעד אין צונואָנם כתנות, שענע שפילכלעך, וויפיעל דאָס האַרץ גליסט: אַ שען הילצערן שוועדיל אויף תשעה באָב אָבנעפֿאַרבט מיט שוואַרצע יאַנדעם, אַ גראַנער, אַ דריידיל, אַ פּאָהן מיט אַ רויטען עפּעל, אַרויפּנעשטעקט אויבען, דערבי טאַקי נאָבנעמאַכט ווי אַ נראַנער נראַנערט, ווי אַ דריידיל דרעהט זיך, זומעט אין ווי יונגעלעך מיט פּאָהנען נעהען צו די הקפות, קיוטשען: עזור דלים הושיעה נא! אָט אַזוי, אַזוי... בכדי ארוים־ צובעקומען דערמיט בים קראַנקען קונד, נעבעך, חאָטש אַ קליין שמייכעלע. איז עס איהם נעראָטען, איז ער נעזונן איבערנליקליך. אָדער, אַ שטיינער, וון עפּיס אַ שמחה, אַ יום־טוב אין מיסטענס פסח צום סדר, אַז ער איז נעוועבען אָנגעלאָהנט, ווי אַ פּריץ, איף דער עסע־ בעט אין קישעל, דאָס וויב קלאָר־ווייס אָנגעטיאָן נעבעטן איהם, ער האָט זי נערופֿען מלכה, זי איהם — מלך. ביידע האָבען נעלויכטען, נעקוקט מיט שיינדינע אויגען, דאָס איינער אויפֿן אַנדערן, דאָס אויף די אויסנעצוואָגענע קינדערלעך ארום דעם טיש אין דאָס אויף די כוסות, אוף דעם טעלער, אין וועלבען עס ליגען ש׳ן, פּין אויסנעלעגט וי נעהערוג: די זרוע אין דער רעכטער האַנד, אינטען חרוסת, דאָס איי אין דער לינקער האַנד, אינטען פּרעם, נרינס פון פּעטרישקע און צווישען זי מרור, נערויבענער חרין, נאָר מהוה. אַ־נו, הערשעלע, פלעגט מאַכען דער טאַטע, אָנגעהויבענדיג דאָס קינד פאַרן בעקעלע, פּרעג מיך, הערשעלע, די פיער קשיות. הערשעלע האָט זיך צו־ שאָקעלט, אָנגעהויבען הויך אויפֿן ווי־קול׳כען, מאַכענדיג דערבי מיטן נראָבען פינגער: טאַטע! איך וועל דיך פרעגען, טאַטע! פיער קשיות! אין אָבנעקנאַקט לעבעדיג איין קשיא נאָך דער אַנדערער. דענסטמאָל איז מען פּרי נעזונן צו רערען, צו לאַכען, וויפיעל מען וויל. הפקר אַ וועלט. די קינדער פלעגען זיך אָנשיכורן מיט נאַנצע כוסות לאַקעריצע, וואָס

דאָס מאַטעריאַל אין יענעם גרויסען פסח־דיגען סאָפּ, אין פּלוידערען, אויף וואָס די וועלט שטעהט.

אַ חן די דאָזיגע פּעל איז מורא פאַר'ן טאַטען געווען גרויס. אין שטוב איז אונזער הערשעלע, ווי די גאַנצע איבריגע קינדער, געווען שטיל, נאָר אָבער ווי אַ שטיל וואַסער, וואָס גראָבט טיף. צוישען זיך פּלעגען די קינדער שטילערהייט אָבטאָן מעשים, קריגען זיך, נאַכקרימען זיך אויפ'ן וואונק, איינער דעם אַדערן, אַרויסטעלען פייגען, דערלאַנגען אַ זעץ, אַ קנייף און שאַ. איטלעכער האָט געוואַנטליך געהאַט זיינעם אויף צוקריגען זיך. הערשעלס צולכעסיקייט איז געווען הנה־לעמיל. זיי זענען געזעסן בייער און וואַרעם, צווישן נישט קיין גלייכע מענשען. חנה־לעמיל האָט געוואָלט ווי אַ אַלטערער ברודער, וואָס אָט בעלד אַ התן־כחור ל, לערהרען דעם יונגערען דרך־ארץ. עס האָט איהם געברענט, פאַר וואָס דער טאַטע זעצט שבת ביים טיש הערשעלען נאָהענט געבען זיך אוון שמעלצט זיך גאָר הערצדיג, ווי ער טערלייקט „כל־מקדש" אוון הגלט איהם אונטער אין די זמירות אויף אַ דין־קוויטשיג קויל'כען. ער פלעגט דעריבער אַלץ קריכען צום כאַטען אוף הערשעלען מיט מסירות, בכדי צו פאַר'מיאוסן איהם אין זיינע אויגען, אוון שטילערהייט צווישען זיך פּלעגט ער נאָכקרימען הערשעלען ווי ער טערלייקעט, אַריינ־שטעקען דערביי אַ פינגער אין גאַרגלע, שאַקלען דאָס קעפּל אוון אָנגעבלאָזען זיך ווי אַ אינדיק. הערשעלע פלעגט זידען ווי אַקעטעל, אַרויסשטעקען דאָס צינגעל אוון מיט אויפגעשטעלטע קולעכלעך מאַכען אין אַיען כעס: פּוקע זיך. חנקע־לעמיל־דריג! אָבער אַלץ שטיל מען זאָל נישט הערען.

אין שטוב איז הערשעלע געווען ווי אַ שטאַרק אָנגעבלאָזען פּאַחיריל, זיך אויפ'ן אַלטען, קיין פאַרט זאָל מען פין איהם נישט הערען. אַקעגען־זשע אָבער אין דויסען האָט דאָס פאַחיריל געלאָפענעט אוון ס'איז אַרויס טריי אַלסדינג, וואָס אינוועניג אין איהם האָט זיך נעשטיקט. דאָרט איז ער געווען אַ פייער, אַ שפירט, אַיין קינדעס אין דער וועלט. ער האָט זיך איבערגעלאָגען מיט גלע יונגלעך אוון אַרויסגעווייזען זיין גרויס בריה־שאפט. אין שטיינער וואַרפען, חאפען אַ ציג פאַר די הערנער אוון זעצען זיך אויף איהר רייטענדיג, אַנ־געהמען פלוצים דעם קאַבצאַנסקער קהלישען צאָפ פאַר דער בארד אוון אויסרייסען איהם אַ פולען הויפען האָר, שטעכען חתן־כלה אונטער

דער חופה מיט שפּילקעס, נאָכדעמען א משוגענעם אויף דער גאַס אונטערהאַפּען זיך הינטער א וואָגען, בשעת פּאָהרענדיג געשווינד – דערצו איז ער אַיין בריה טאַקי. וועיסע־חה דאָט דעריבער פון אים שטאַרק געהאַלטען און אים מכבד געווען מיט כּוח אין אַלע קינדייסקע זאַכען. אין די מלחמות צווישען די קינדסים, איז ער געווען דער ענעראַל, מיט עפּיס א פּאַטירען שאַרמיצעל פון א בשמים־קרעמל אויפן קאָפּ, ארומגעשטעקט מיט פּעדערען. די גבורה און דאָס גאַנצע גרויסקייט זיינס איז בעשטאַנען אין פּישטקען, וואס ער האָט געהייסען איטלעכען מקיים פסק זיין. גלאַט אזוי־זיך פון זיין כבוד וועגען. און אַז דער ענעראַל, הערשעלע לייזער־יענקלס, האָט בעת־מלחמה – איז מחייב געווען איטלעכער, פון דעם קלייניסטען ביז דעם גלעטטען, באַלד צו פאַלגען. בשעת כרידען, ניכט קיין נאָרמה־צייטען

פלעגט אונזער הערשעלע מיט דעם גאַנצען פּעקל יונגלעך זיך אָבגעבען מיט אַנדערע נעשעפטען, און געשעפטען זענען געווען זהער פּיעל, ברוך־השם, אין איטלעכער צייט.

זומער בײַ טאָג פלעגט פּר פיהרען וועיסע חברה באַדען זיך אין קאַפּע נסקער טייך – א גר יסער רינשטאַק מיט פערשימלטע באָטע בײַם בערג, וואו שטאַדט־חזרים זענען געלעגען איינגעזונקען טיף בײַ איבער די אויערן. ארויסשטעקענדיג נאָר דאָס פּיסקעל. דער גאַנג אַ ין איז געווען לעבעדיג־רעזיג, טאקי ווי מען זאָגט, בעגרענדע. נישט אסגעזאָגען איין זאַך אויפן וועג, כּדי זאָל עס נישט בעריהרען יונגע געזונדע צוקוקען זיך, אינטערפעריהרענדיג א ביסעל מיט די קליינע נאָך נישט ג ט בעפעדרעטע פּליעלעך; דער גאַנטער סאַמע, סרא־רעט מיט די נעזעלכער, אויסקר־מענדיג דעם האַז וויי א שלשלת. דאָס קעלבל דאָט איז זיך מטויח אויפצושטעהען פונים גראָז שטעלט אויס א פּאָר אויגען רוקט זיך אויף עטליכע טריט אָב, וואַ־פענדיג מיט־נאָס אין אַ־ביי־גענדיג דעם שטערען צו דער ערד, פּערייסט דערנאָך דעם ווידעל און אַוועק... חברה שפּילעט זיך אָב, קנעפּט זיך אָב, נאָך געהענדיג, אין איילעניש, אַזוי אַז צוקוקענדיג צום בערג טיך פּלטצלונ איטלעכען דאָס אנטהאן פּלוצים צראב – און פון אין וועלכער צייטן, בול־בול־בול!...

צווישען מנחה און מעריב איז וועיסע חברה זיך צונויפגעקומען אויפן יריד אין בית־מדרש, אין פאַלעש דארט, איטלעכער מיט זיין מין סחורה און מען האט געהאַנדעלט געשמאַק, אי נער בייט א קרומען,

אַלטען בשויאָק איוף אַ מעשענעם קנאָפּ אָהן אַ אויעריר. דער אַנדערער טהיט אַ ווייז אַ ניסעל, אַ סוווישטש און עס נעפינען זיך דערוויף צוויי שטאַרקע קונים, מיט שטיקלעך שפינעל-נלאָז, פּאַרצעלייענע שערבלעך פּולע קעשענעם. יענער מיט אַ גרינער פּאַטשערקע איז פערטיפּט אין עסק מיט דעם חבר, וואָס בעריהמט זיך מיט זיין נאָדעל-טעשיל און אַ צינערן אויער-לעפּעלע. הערשעלע אונזערער איז דאָס נעווען דער שאַצער און נעחאַפּט פון אויבען פּאַר זיין מיה. נעווהנטליך לאָזט זיך דער יריד אויס מיט אַ קריג: קיינער איז נישט צופּריעדען, איטליכער טענה'ט, ער האָט זיך מיאוס אָבגענאַרט. עס האַלט שוין בייס פּאַטשע זיך; עפּעס אַ קונדס, מיט אַ פּויש נעמזען נערנעלע טרומייטערט-צו, אַ טאַראַראַם, אַ נעפּילדער, ביז דער שטוב לויפּט אין אין כעס אַרויס מיט אַ הוק: שקצים! און חברה צולויפּט זיך ווי די מיז, איטליכער אין זיין ווינקעלע.

חנוכה-צייט האָט נעפּראַקערט דאָס נעשעפט מיט דרייִדלעך, פּורים-צייט — מיט מאַטעריאַל אויף המן-קלעפּלעך, שבועות-צייט — מיט אויס-נעבלאָזענע אייער, צו מאַכען פּיגעלעך. הכלל איטליכער יום-טוב מיט זיין מין כחורה... צייט אויף צו האַנדלען איז, ברוך-השם, נעווען נעווג, וויל דער מלמד פון דער תלמוד-תורה, וואו אונזער הערשעלע האָט נעלערנט, איז אַליין נעווען שטענדיג פערנומען מיט זעהר פּיעל נע-שעפטען, אָהן עין-הרע. ער איז נעווען אַ שטיקעל שדכן. פּול נעווען אויף אַלע התינות, ברית'ן און לויות, נעווען אַ בעשטענדיגער עדות אויף נט'ן. הוץ דעם האָט ער בעדאַרפט אָבשפּרעכען עין-הרע'ס, איבערקוקען מזוזות אין פּון אַלע מלאָכות זיך אָנצורשטאָנ. און פּרייטאָנ מיט אַ פּישקעלע אין די הייזער אַרומצוגעהן. נאָר דעם שבח מעג מען איהם נאָבזאָגען, אַז די שעה צייט, וועלכע ער האָט זיך נענומען צום קנעלען, האָט ער נעאַרבייט נעשמאַק מיט אַלע כלים. די דאָזיגע קורצע צייט איז איהם נאַנץ נעווג נעווען אויף איבערצושמייסען אַלע קינדער און ס'איז איהם נאָך איבערגעבליבען עטליכע לעריגע מינוט צייט אויך אויף צו-שפּאַרען זיך מיט'ן קאָפּ צום טיש, אַביסעל זיך אויסצורוהען, ז'ער קראַצען די בּארד, קרעכצען, נעניצען וכדומה צוועלכע מלאָכות. אויף הערשעלען פּלעגט ער זאָגען: הערשעלע איז אַ גרויסער קונדעס, אָבער אַ וואויל יונגעל מיט אַ גוט קעפּיל. די מאַמע פּלעגט, הערענדיג אַזוינס, זיך דערמאָנען אין איהר חלום, ווי נדליה-הערש, עליו השלום, האָט וויזענדיג אויפ'ן קינד נעזאָגט: „ער וועט זיין אַ גוט שטיקעל ארבייט,

אַ שׁאַרפֿע נאָדעל מיט אַ שפּיצעבדיג קעפּיל" אין פֿאַר נחת זיך געשמאַלצן, דער שׂאַטע־וּשע אַקעגען, אויסהערעניג אויף אירם מכירות, ווי ער איז פּערשׁיט, פֿלעגט מאַכען געווהנטליך מיט אַ שטעכווערטיל: יענעמס נאָמען מיט יענעמס נאַמיר, וגם זאָל פּעהלען אַ האָר! יענער, עליו־ השלום, האָט זיין גאַנץ לעבען זיך געפּאַרעט מיט לעכער אין דער היגם איז אויך פּיל אין אַלע לעכער. ער פּאַרעט זיך אויך אוּן מאַכט נאָך לעכער... דאָס איז געווען אָנצוהערעניש אַ קעגען יענער כעשה, וואָס מיט השׂרשׁלש איז זיד פּערליופּען, אַזוי ווי וויטער וועט שטעהן.

דאס פערטע קאפיטעל.

ווהי היום, אין ס׳איז נעזיגן א מאל, איז אין קאבצאנסק א נרוים וואונדער נעשעהן. פלוצים, מען ווייסט נישט, ווי אין ווי ארום, איז פון ערגיץ א דאקטאר מיט אמאל אנגעקומען, עפים אזוי ווי פונ׳ם היסעל אראבנעפאלן. יודן בכלל, זו דערהערן נאר א דאקטאר, רופט דך זיי אלע קראנקהייטן אב אין דערפיהלען איטליכער זיינע וועהטאגן. בימי ירחמיאל הרופא, פאר אונזער ירחמיאל דעם רופא, ווונדתו יאהנע הרופאת, און זיין ווייב יאהנע די רופא׳טע, איז אין קאבצאנסק שטענדיג נעזיגן מיט חכד. ביי יודן האבען די קראנקהייטן נעבירטשעט אינוועניג אין מען האט זיך נעמאבט נישט ווייסנדיג. דער רופא האט נעטאן זיינם נעזעבען ראטונקעם: נעמאלט, נעשוירען, נעשטעלט באנקעם, פיאוקעם, נעלאזט צו דער אדער, נעצאפט בלוט פון די מאנסבילען, און די רופא׳טע פון איהר זיין האט נעטאן איהרם, נעצאפט בלוט ביי די וייבער. מען איז פערשלאפט נעווארען אין נעשטארבען אהן חכמות, אהן נרויסע דילעניש. נארנישט, מען האט זיך פלוצלים נעלעבט און פלוצלים צו־נעמאבט איין אויג, נישט בעדארפען נאכא האבען דערצו פריהער רע־צעפטען און אפטיקען... זיבעציג יאהר — אזוי איז שוין אין דער וועלט נעשטעלט — קומט דאך א מענשען צו לעבען, דערויף איז דאך דא בפירוש א פסוק אין תהלים, וואם אפיקורסים אפילו קענען עם אויך נישט אבליקענען. אי וואם, מען שמארבט פריהער פאר דער ציים, דרינען איז נישט שולדיג קיינער, נישט ירחמיאל דער רופא מיט זיין קליפער־נעציג, נישט יאהנע די רופא׳טע מיט איהר קליפערנעציג און אויך נישט דער פסוק, להבריל, שולדיג איננאנצען זענען די חטאים... די חטאים

אין שטעטיל. דעם, יענעם האָט זיך פערנליכט, וואָם כען כהאָר נישט... אין דעמוּיך איז דאָך דאָ ג ָרב, ואל געזונט זיין, מיט ג קנ־ מיטע שענע יודען, די זאָך אַנצושטעקען און צרויסצוהערן עם ווי בוטיל איבן וועסער. עווי האָט זיך עם געפיהרט אין פיהרט זיך אויף צוֹא שטיגער שטענדיג, נאָר מיט דעם דאָקטאָרס ווייגעבען זיך אין קאָמפּענסק האָט וי קריבטוע נאָך דעם ערשטען זומער־רעגען, צרויס־ נעשטראָצט מיט ג טאל שלאָפקיטען אַלערלי, אָהן ג צאָהל: ספאָזמעס, בויכוועהטוָג, שטעכעניש אין די קיושעס, שפּאַרעניש אונטערן לעפעלע, קוועכשענוש, בייכעניש, כיהר, געשווירען — און אינזער יודישע קראַנק־ היט, כערידען, אז כען דער פערכאָרגעניש צרויס גאַנץ אָפען, זיך ענטפלעקט, ווי עם געהער צו זיין, מיט אַלע פישטשעוועקעס... נישט נשיען איין יוד ג גאַנצער, אָהן ג הטרון. יונג אין אַלט זענען צום דאָקטאָר גלאָפען אויסלאָזען אין פערריכטען ג ביסל דאָס נעזונר. קלייע קינדער מיט גרויסע בייכלעך און דינע פיסלעך האָבען מצטעם אויך די הענד געטראָקנען אין צו איהם געלאָבען, נאָנץ קאָבצאָנסק, ווי עם ווייוט זיך צרויס, אז אין בקיר הולים, אַלע זענען ציבראָכען. נאָם דער לעכעדיגער וויבט, מיט וועם ווָאלט זיך אויסגעלאָזט, וועו דער דאָקטאָר וועל נישט געוועו צווי פליצלים, ווי ער האָט זיך בעוויזען, אזוי בהולים אויך פערשווינדען. יודען פאַרגעסען זיך ווידער די ווהטאָגען, הערען זיך נישט צו, שלעבען זיך צרום, פלי־וכן עם דיבבען זי די פיס, אוו ליבען, וי דער שטייגער איז מיט דיר אינפּיצט... ירחמיאל דער רופא קריבט ווידער צרויס ווי די לבנה נאָכדעם ג די זון פאַרגעהט. צרבייט אויף צ"ע כיום אוו יודען־סטאַרבען מיט הכד...

הערשעלען אָבע זיי דער דאָקטאָר פונ"ם זענען נישט צרויסנע־ נאַנגען. די נאַנצע מעשה איז איהם ועהר נעפעלען. עס גלוכט זיך איהם ווערען ג דאָקטאָר, איהם נאָבצוזוכען אין צו מאַכען, ווי ער, די נאַנצע שפיעל מיט דער ווייסער הברה. קינדער האָבען, וי די מאַלפעס, ליעב נאָבצייבען די גרויסע אין אַלע שטיבען. ווי זאָגט מען עפיס: קינדער קיינן, וואָם אַלטע שפּיבען. וויסע הברה קריוגען לטול אונזער הערשעלען פּאַר ג דאָקטאָר אין די שכיעל הויבט זיך אין ג גוטער שעה אָן. הערשעלע ווערט צוליעב זיך, צוליעב זיין כבוד, ג גוטער און זאָרגט זיך קלאָמפּערשט כאַר וויבע הבריס'ם געזונט, ווענשענדיג דערבי מאַקי פונ"ם נאַנצען האַרצען: ג, קרענקען זאָלען וי, רבוט של עולם! צין בעדארפען צו זיין הילף צנקומען.

פרייטאָג אינמאָל אין דער פריה, אַז דער מאַטען איז מיט בויט, וועהטאָג אָנגעקומען צו נעהמען אין קלייטל אויף בּאָרג פּעפּער, ציטערינג אין מ׳הל אויף שבת, לקח׳ענט אינזער דערשעלע שבולערהויט אראָב צו ביסלעך פּין די דאָוינע זאַבען אין אויגן שט, קיטט אהין, אויפ׳ן פרייען גראָו, אייפ׳ן לעדיגען פלאַץ הינטער דער שטוב. ער זיצט זיך דאָרט נעבען פלייט, פּאַר איהם שטעהט א קלין פּאַפּירען קאַסטעלע, וואָס קאָסט איהם דרי קנעפּלעך מיט א ישׂראָעל בייטעלע א צוגאָב דערצו. אין קאַסטעלע נעפּינען זיך עטליכע קליינע פלעשעלעך, פּאַר וועלכע א הבר זינער האָט בּיי איהם געניטמען א נום, א צוויי׳נג, וואָס האַלטענדיג איהם אין מויל בּיי דעם נוס־שפּילען, איז ער איהם שטאַרק מול׳דיג נעווען איף אָבצודאַנען די קונדער; אויך א גרויסען זשוק מיט לאַנגע הערנער, געהאַנגען ציגעבונדען אויף א לאַנגער פּערדישער סטרונע. און בשעת די מאַטע פּאַרעט זיך אין שטוב דאָרט, פרעכט, נעבעך, זיך דעם קאָפּ, וויי ס׳איז פינ׳ם ביכעל מאַטערי׳אַלען עפּים צו מאַכען, פּאַרעט זיך אויך איהר זוהנדיל דאָ מיט דעם אראָב־נעלקה׳ענטען פעפּער, ציטערינג, מעהל אין שאָר ירקות, צו מאַכען דערפ, רפואות, וועסערלעך, טראָפּעמס אין די פלעשעלעך. פּאַרטיג מיט די רפואות, טראַכט ער בּיי זיך: א צינד וואו נעהמט מען עפּים א קרצנקען, טאַקי מיט א נוטער אמת׳ר מכה, צו בעזויזען די גרויסע קונץ אין דאָקטאָריע? און וויי ער זיצט זיך אַזוי אין טראַכט, דערזעהט ער פּונדערוויטענס, וויי משה־יאָסי, א פּאַרוואָהרלאָזטער יהום, א נאַקעטער, א בּאָרפּיסער, פּאָהרט אויף א שטעקען רייטענדיג אין אַרבייט, נעבעך, פּאַר אַלע נאָר א שרעק: פּאַר דעם פּיהרטאַן, אייך פּאַר דעם פּערדיל אין אויך פּאַר דעם וואָגען. ער שמיסט דעם שטעקן, אָנטרייבענדיג איהם מיט א געשרי: וויא, וויא! ער הייבט פּיסלעך, פּויצט אוים דאָם בּיכיל, פּערוואַרפענדיג אהינטער דאָם קעפּיל, הירזשעט וויי א פערד, שפרינגט זאָן־האָץ אין לויפט נאַלאָפּ; ער פּיקט מיט דער האַנד אויף די אָנגעפּוישטע בּאַקען. פּון דער זייט א קלאַפּ, פּון יענער זייט א קלאַפּ, חריפּעט, סקריפּעט אין מאַכט אויף אַלערליי משונה קולות: טראָ־טראָם־כראַראַם! חואי־הופ־סיס! וויי א קלאַפּערי אין א סקריפּ פּון רערער. ער יאָגט לעבעדיג, קנאַקענדיג־טשאַקענדיג, פּייפענדיג גלייך צו הערשעלען אין, צוקומענדיג נאָהענט, טהוט ער א הירזש, הערנאָך א געשרי: טפרררוא! אויסלאָזענדיג מיט א צעהנגנאָרענדיגען חחח אי־סיס אין שבריגנט אראָב פונ׳ם שטעקן.

נעזר הערשעלע פאלט אויף א המיאה בי משה־יאסי׳ם אנ־
קומען און נישט לאנג נעטראכט, מאכט ער צו אוהם אויף קונדעס־
לשון אזוי:

— סויסע־סאסי, משה־יאסי, כי־סילבט, דו־ווילבט סען־סראנק,
ווין־קראנק?

— סין, נין! — ענטפערט משה־יאסי אב, אויך אויף דעם אייגענעם
שטון טאקי, סאל־סאט, זאל נאט, סישען־חוטען.

— זאג יא, נאַרעלע. טאקי נאר אהן קוטאזוס. נעטג דייטש!
כאכט הערשעלע, לאמיר רעדען פראכט יודיש, זאג־זשע יא, נאַרעלע.
וואס קען דיך עס ארגן? דו זיי קראנק אין אין וועל דיר נעבען
רפואות... נו דו ווילבט?

— איך ווייל, הערשעלע, איך ווייל בעכער עסען.

— עסען?... עסען, משה־יאסילע, האב איך נישט, נאר צו־
זאגען אויף שפעטער אמאל, יא, זאג איך צו. נא דיר מין האנד
הקיעת־כף. נו, וועכט־דו שיין זין קראנק, נאַרעלע?

— איך בין דאך אבער געזונט, הערשעלע,

— נישקשה, נאַרעלע, איך וועל דיך מאכען קראנק. איך וועל
דיר מאן א דראפעלע, א קלין דראפעלע אונטען אייס׳ן פיס. וועהכט־דו
גט מיט דעם משוואק.

אזוי רעדט הערשעלע אין דעם הבר אין נעהמט פין דער פלוי־
דערען־קעשענע אהרים א פערושטוערבען משוואק.

— עס וועט דאך אבער וועה טאן, הערשעלע!

— נאר א קלין דראפעלע, משה־יאסינא, וי איך בין א יוד! עס
וועט וועה טאן א ווילע אין באלד טאקי אייפהערען. איך וועל דאך דיך
היילען, איך מין דאך דיין טיבה. וואס דען? דיין טובה, נאַרעלע, מין
אוך דאך... אין דו ווילבט עס נישט פארשטיין.

— גיב־זשע מיר, אויב יא אזוי, באלד טעקי עסען. אי, פין איך
הונגעריג, הערשעלע

— א גערעם אביסעל! מאכט הערשעלע, אבערגינעניג דיך קלאם־
פערשט, געה דיר, געה! איך ווייל אידם היילען, טאן א טובה, אין ער
עסען! פרעסען!...

אויף דעם דאזיגען שטיים קומען אן עשליבט וויסע חברה־ניקים,
זיי קוועלען נאר אן פין הערשעלעם אבשיקעל אין פין דעם אייגפאל זיינעם.
נעהמען זיך שטארק צו משה־יאבען, איינגיעסען אים מיט גוטע רעד:

— טשה־יאָסינקע, נאָרעלע איינער! אַבי מען מאַכט דיך נאָר קראַנק, וועט מען דיר דערנאָך, נישקשה, שוין אונטערוקען עפּים קיין. דו פּאַרשטעהסט?...

איטליכער נוט איהם די האַנד הקוועת־כּף, איבערשלאָגענדיג מיט אַ ציצה. משה־יאָסי קוקט איבער די ציצה, אויב זי איז נישט, חלילה, קיין פּסול־דינג, אין אַז ער זעהט, זי איז כשר, די אַלע אַכט פּעדים מיט די פּיער קנייפלעך זענען וויי געהערוג איז, רופט ער זיך אַן אויפּ־שטעלענדיג אַ פּינגער נעבען דער נאָז, מיט אַ התראָה:

— נערענקט־ושע, קינדער! אויב נישט, וועט אייך נאָט שטראָפען. ואָמן אָמן!

משה־יאָסי שטרעקט אויס, אין אַ גוטער שעה, דעם פּוס, די יוננלעך האַלטען איהם נוט פּין ביידע זייטען אין הערשעלע נעהמט זיך צו דער פּאַטע זיינער מיט דעם טשוואָק. פּריהער מאַכט ער איהם פּאַמעליך אַ קלײן דראַפּעלע, משה־יאָסי פערבייסט די ליפּען אין שוויגט; דערנאָך נעהט ער איהם אַריין אַביסעל טיעפּער מיט'ן טשוואָק, משה־יאָסי מאַכט: אַי־אַי־אַי! — חברה טרייסט איהם: נישקשה, לאָז זיך, נאָרעלע, לאָז! מען וויל דאָך דיר נעבען אַ רפּואָה... הערשעלע איז נישט פּייל אין שטופּט דעם טשוואָק אַריין נאָך וויטער, עס רינט בלוט, משה־יאָסי רייסט זיך פּון די יוננלעכס הענד אין שרייט: געוואַלד!

— שאַ, שאַ, סוסע־סאָסי, משה־יאָסי! — נעהמט איהם אונטער הערשעלע אַיין אייף קונדעס־דייטש מיט אַ פּרעהליך האַרץ. סי־סאָקע, די מכּה דיר, האָב איך שוין נעמאַכט. אַצינד בעקומסט־דו פּון מיר סרוגה, אַ רפּואה.

הערשעלע נעהמט אַ פּלעשעלע און גיסט זיינע טראָפענס אויף משה־יאָסי'ס פּרישער וואונד. ער פּערקריכט זיך, נעבעך, אַ שרעק, שרייט: עס ברענט, געוואַלד עס ברענט! נישט מיט זיין קול.

משה־יאָסי האָט טאַקי נעהאַט רעכט, געוואוסט, נעבעך, וואָס ער שרייט. די טראָפענס זענען געווען צו שטאַרק פּעפּערריג און געברענט וויי פּייער דאָס רויע פּלייש איהם אין דער בלוטיגער מכּה. ער האָט גע־צאַפּעלט, געקרעכצט און זיך פּערגאַנגען וויינעדיג פּאַר גרויס וועהטאָג.

די קונדסים האָבען נעהאַפּט אַ ציטער און זיך צוליאָפּען. הערשעלע איז אויך אַנטלאָפּען אַביסעל אין דער זייט און זיך געשטעלט קיקען פּין דאָרט אויף זיין חולה. אַ היבשע צייט האָט ער, נעבעך, זיך געוואַלגערט אויף דער ערד, שרייענדיג אַלץ אין איין קול: עס ברענט, ברענט!

דערנאָך איז ער ווי־ס׳איז אויפגעשטאַנען און האָט מיט אַ יאָמער, אַ קלאָג זיך געלאָזט נעהן זיין וועג, הינקענדיג שטאַרק אויף דעם רעכטען פוס. געקומען איז ער געזונט און אַוועקגענאַנגען קראַנק. ער איז געקומען הונגעריג, נאָר לעבעדיג, פרעהליך, הנאָה האָבענדיג פון דער ליכטיגער וועלט, פונ׳ם שענעם פריהמאָרגען — און האָט, פאַר גרויס גוטסקייט צו איהם, בעקומען אַ מכה!...

משה־יאָסי איז אַוועקגעלענגען אַ היבשע צייט מיט אַ פּוס נעשוואָלען ווי אַ בארג און אויסגעקרענקט די טובה הערשעלעס. אַז די דאָזיגע מעשה איז אָננעקומען צום טאַטען דורך חנה־לעמיל, אַלסדינג מיט איטליכס פּיצעלע, האָט ער איהם גוט מכבד געווען, אַז ער זאָל נעדענקען און ווי אַ טאַטע דעם זהן געזאָגט מוסר אַוויי:

— שקאָץ אייגער! טובות ווילסט־דו טאָן? מאַך בעסער יענעם נישט קראַנק אין פערשפּאָר, שקאָץ אייגער, דערנאָך איהם צו הילפן, צו טאָן איהם טובות. ווארט נאָר, ווארט, דו וועסט בייַ מיר האָבען טובות! אַ צעהנטען וועסט־דו פאַרזאָגען...

— בין איך דען אייגער? — טענה׳ט דער זהן וויינענדיג אין ווייל די שולד אַרויפלענען אויך אויף אַנדערע. פאַר וואָם מעגען יענע... יענע?

— שא, שקאָץ! טהוט דער טאַטע בייַ אַ חיק. יענע זענען אייך אַווינע שקצים ווי דו. דו הערשט, הערשיל! מען איז מוהל דיר אין דיין נלייכען אייערע שענע טובות!...

דאָס פּינטע קאפּיטעל.

אך, ווען נישט דאָס עסען, ווען נישט דאָס עסען, וואָלט דאָס לעבען אין קאַבצאַנסק פֿאַר הערשעלען קינדווייז נעווען זעהר א גליקליכס. זי אין גן־ערן! ציט אויף צו שטיפּען, אַרומצולויפען פּריי, האָט ער נעהאַט, א שענעם נאָמען בּיי וויסע־חברה האָט ער, ברוך השם, נעהאַט: עסקים אַלערלי האָט ער, נישט צו פֿאַרזינדיגען, אויך נעהאַט. ער איז נעווען א גענעראַל, א סוחר, אַלסדינג וואָס איהר ווילט און וואָס מאַכט זיננלעך איבער־גליקליך. נאָר איין קליינקייט — צָט דאָס עסען, וואָס דאָס מענדריל זינט פּלענט מאַנען עסען, דאָס האָט איהם נאָר צו־דרעהט, פֿאַרשטערט די שמחה. ס׳זענען נעווען צייטען, וועו ער איז נעקומען א היים הונגעריג נאָך אַזוי פיעל מיה און אַנטופּען זיך, נעבעך נעחלשט עסען, האָטש וואָס־ס׳איז, פון יוצא וועגען — און אַדנישט נישטא קיין לעק! ער פלענט וויינען, זיך קראַצען, האַלטענדיג בּיידע הענטלעך אין די האָר פונ׳ם קאָפּ און שרייען, שרייען, ביז ער איז נע־בליבען לינגען אָהן כּחות און אַנשלאָפּען נעווארען. שפּעטער איז ער שוין מיט אַועלכע זאכען נעווהנט נעווארען און, אז ער איז הונגעריג נעווען, פלענט ער מאַכען מיט די ליפּען און שוויגען. א רבי׳ן אויף שוויגען, אויף שטילערהייט לידען, האָט ער נעהאַט קילע־ריקלע׳ן.

זי איז נעווען א שלאָפּע, בלייך ווי די וואַנד, דער האַלז נעשוואַלען, אין אויער פּאַרלענט, פֿאַרשטעקט מיט וואַטע. זי כלענט, נעבעך, אויבערטראַגען איהר שמערץ, אויך קעלט, הונגער, ויצע־דינ אייננעזורעט אין א ווינקעל, זי א שטילע טויב און קוקען מיט א פּאָר פערטראַכטע, פּיכטע אויגען, שא, שטיל, נאָר וואָס זי פלענט מיט א חאַרחלען

שלינגען די סליונקע אין דערבי עפּים משונה זיך קרימען. דאָס איז נעווען א קריטען־זיך נישט מיט גאָל, מיט בייזקייט איף די נרויסע יסורים. ניין, דאָס נוטבקייט איז איהר נעלעגען אויפֿן פּנים. דאָס קרימען־זיך האָט בעטיט נאָר פֿאַרקעהרט, זי טהוט זיך, נעבעך, אָן א כח, נישט אַרויסצי־ווייזען די וועהבאָנגען מיט א הויכען זיפֿץ, וועז עס גיט איהר אינזיענג א ציל, א קלעהם. און איטליכער קרים איהרער האָט אויסגעריכען בי יענעם א שטיק האַרץ... אזא רבי קען לעהרנען שבל, מאַבען ווייך, גוט אין פרום א סך בעסער ווי אַלע מוסר־ספֿרים, בעסער ווי יענע נאַרישע חבמים מיט זויערע עסיג־זויערע־לאַקריץ־זיסע שטראָף־רעד. אפילו וואַכקע דער קאַטער (איהר וויסט דאָך וועטען מען מיינט... יענעם, דאַרט אין קרילאָוו׳ס באַסנע) א פרעסער, א נאַשער, וואָס די נשמה וינע ליגט איהם נאָר צווישען די טעפ, אפילו איהם וואָלט אזא רבי צינימען — הלוואי ער זאָל אויפלעבען נאָר האָבען! — עס וואָלט איהם פערנאַנגען דער חשק צו סטעטענע און שטאַרק צופריעדען נעווען חאָטש מיט זויערמילך.

זערשעלע איז נעזיצען א פערשיט קינד, א לעבעדיגס, א ריהרענדיגס. קיים האָט ער זיך נעשטעלט איף די פיסלעך, א בליק נעטאָן איף נאָט׳ס וועלטעלע ארים איהם, איז דאָס וועלטעלע איהם זעהר שען נעפעלען אוז חשק נעהאַט ווי א העועלע צו שפרינגען, צו לעבען, נאָר דאָס לעבען האָט איהם אָנגעקוקט ווי א שטיק־מאַמע מיט א בייז פנים! הרבית, יונגעלע! לאָז זיך א קבצן נישט גלוסטען... דאָס בייזע פינסטערע לעבען האָט איהם אָבגעשטעלט באַלד טאַקי בים צופיהרען זיך די הענטלעך; איהם געגעבען צו פֿאַרשטעהן דעם טעם פון נויט, פון הונגער; איהם איינגעראַטט א סוד, וועז, משטיינס־נעוואָגט, ער איז, פון וואַנען, משטיינס־נעוואָגט, ער שטאַמט, לויטער קבצי, לויטער אומגליק... אוז איהם געפֿרעגט די ערשטע קשיא: הערשעלע, וואָס איז מיט דיר צוזונם די שמחה?

הערשעלע׳ס יונענד איז פערנאַנגען נעשווינד, אבנעבליהט ניך אין ער איז קינדוויוייז נאָך נעוואָרען א קליין יודעל: דערשלאָנגן, פערטראַכט, מיט א פֿי־זאָרגס פנים אין אַלע פּאָסטעמקעס פון א גרויסן, בעווייבטען יודען, עס האָט איהם נאָר נעפעהלט א בערדיל. דער יוד האָט אין זיין כיסעל לעבען אייסצישטעהן אַזוי פיעל מיני צרות אוז לייד, אז ס׳בלייבט איהם נישט קיין צייט פאַר דער קינדהייט. זי גיט נאָר אויף א ווייל א שיין, ווי די זון אין א מיאוס׳ן ווינטער־טאָג, און פֿאַרגעהט טאַקי באַלד

אין אַ גרויסער לאַנגער, פינסטערער השמ"ע. קיום קריכט דאָס יונגעלע אַרויס פון די ווייקעלעך און טהוט זיך אַ שפּיעל, גיט מען איהם אַ חאַפּ צום מיטעל... מען שלעפּט אויף איהם אַרויף דעם יאָך און וויא, וויא, יודעל! —

אַך, רבונו של עולם, גליכט וך עס מיר אַצינד האָטש פון דער־ווייטענס אָנקוקען דעם יודען, וואָס איז אויסגעזאָקסען פון יענעם יודעל, וועלכען מיר זיו בעשעהדט געזוען צו זעהן אַ מאָל! דענסטמאָל איז ער נאָך נישט אַלט געזוען קיין צוויי קילאָמעטער יאָהר. איך געדענק נאָך זיי הימט זינע צוויי פּאה'קעלעך, זיין יאַרמילקעלע, זיין שפּענצעריל אין לייבסערדאָקיל. עס שטעהט מיר פאַר די אויגען זיין בלייך, פינסטער פּנימל, ווי ער האָט זיך ענטפלעקט פליצלים פון אַ קלין אַלקוויל, צו־טויערט, אַיינגעטונקט אין פערטרען, כּין די קישעלעך, אַ פּנים, אויף וועלכע ער האָט געשלאָפען; ווי ער האָט זיך פאַטעליכען צוגעריקט אין שטוב צו דער מיטער, איהר זיך גענועט אייף שויס, מיט די כשר'ע הענטערעך אַרייסבעזוכען איהר פּנים ביזעם די ברוסט, נעכאָבט אויף זיין זיס לשון אַ ברכה — שהכל אין געווגען... אָמן! האָב איך גע־ענטפערט מיט פּונה, בעטראכטענדיג מיט גרויס נחת דאָס זויגענדיג קלינע יודעל, אויך די מאַמע, געקוקט אין נעזאָגט: אשריכם ישראל, אַן וואויל איז אַייך, פאָלק ישראל!...

מיט די קונדסים איז אינזער הערשעלע טאַקי אלץ געזוען חבר, האָט מיט זיי געשטיפּט ווי פרידער, נאָר דאָס איז געזוען אַ אַנדער מין שטיפּען, שוין ערנסט, מיט בעיעכנונג, דערבי נישט אַ רים צו טאָן די צעריסענע קאַפאָטע, נישט בלויבען, הלילה, שטעהן מיט אַ הויזען קאָפּ אָהן אַ הויטעל, נישט אויסגידיסען אינער בוים אַנדערען אַ האָר פון דער פּאָה, און מעי האָט אין דעם שפּיעלען־זיך פערלאַנגט, אלץ נאָכצומאַכן די גרויסע; מיט אַ גרויסן צירעדען, מיט אַ גרויסן זיך אַבוסעל דורכגעהן, דאָס איז געווהנטלעך ביי קינדערשע קלינע יודלעך אַ כבוד, זאהר אַ גרויסער. — גרויסע גרהסן כּסדר נאָך די נראַדען פון אונטען אַרויף: אַ חתן־בחור, אַ בעל־הביתהל, אַ בעל־הבית, אַ כלי־קודש, פּנ"ם שטוב ביז דעם רב, בעלי־מלאכות וכּיוצא זוישען גאָר אַנדערע מיני גרויסע, עפּים נישט אַהער, נישט אַהין, האָבען געווהנטלעך אומגאַנג מיט יונגלעך, מאַכען זיך עפּטערס נאָריש מיט זיי אין האָבען ביי די אמת'ע גרויסע אין פּנים, ווי זיי, היסען איך חברה־ליט, שקצים, יונגאַטשעס ווי זיי.

הערשעלע הייבט אן צוריכען זיך אַרום די גרויסע, צוקוקענדיג זיך צו זייערע נעגע און ציהערענדיג זיך צו זייער שטוב. זאלען צווי יודען זיך שטעלען ערגיץ שטומעלן, האקבט נעבען זיי, ווי פון דער ערה, אויס הערשעלע, פערריסט דאס קעפיל אַרויף אין האַרבט טיט א האלב אָפען מילכען. זאלען נריסע עט אַווי־זיך אַבּיסעל דורכנעהן, שלעפט זיך זי הערשעלע פון הינטען נאך, ווי א קיה א קעלביל. א בּאַרד איז בּי הערשעלען נאר קיין קאַבּאַווע נישט, אין איטליבער בּאַרד שטעקט תורה און חכמה, א בּאַרד קען אַלסדינג, ווייס אַלסדינג, וואָס א בּאַרד זאָגט איז תורת לאָקשען. אז ער האָט א מאָל דערצעהלט יונגלעך עפּיס אַזוינס, וואָס איז אויסגעקומען משונה ווילד, פלעגט ער אויסלאָזען מיט די ווערטער: לאַבּט נישט, לאַבּט נישט, דאָס האָט נעזאָגט א ייד מיט א בּאַרד. און אָקעגען אַזא לינען טיט א וואַהרציכען איז שוין נישט נעווען, וואָס צו טענה'ן.

„קינדוויי, האָט הערשעלע נעזאָגט, נרויבע זענען עפּיס נאָר א מין אַנדער וועלט אין קליינע זענען אַר זיך א וועלט און די דאָזיגע בּיידע וועלטען נעהערען זיך איינע מיט דער אַנדערער נישט אָן. נאָר שפּעטער שפּעטער האָב איך בּעשיינפערליך אַרויסנעהאַלטן, אז ס'איז א נראַבּער מעות. איין וועלט, כ'לעבען, מיט איינע הנהגות, איינע הכמות און איינע חפצות, קליין און נרויס, יונג אין אַלט, וואָס מאַבּט עס אויס? אַלע זענען יודישע קינדער. דער חילוק איז נאָר דאָס: א קליין קינד טאָהר נישט און א נרויס קינד טענ. וואָס בּיי קינדער מיט בּערד הייסט א חכמה, נוטסקייט און פרומקייט, דאָס איזנענע מאַקי בּיי קינדער אָהן בּערד רופט מען נאַרישקייטען, שקאַצערי, יונגלשע זאַכען..."

אונזער הערשעלע איז, בּיים וואָרען א קליין יודעל, נעשטאַנען מיט אַיין פוס צווישען די קליינע אין מיט דער אַנדערער צווישען די נרויסע יודישע קינדער. מיט יענעם פוס צווישען די הבּרים איז ער נעשטאַנען פעסט אויף דער ערד. קליינע יונגלעך שפּיעלען זיך פשוט דאָ אויף אונזער עולם, זענען בּיים שטיפען מיט דעם נאַנצען קאָפּ אַרויסנעטאָן אין אַוועלבע זאַכען, וואָס שטעהען פאָר די אויגען אין כּען טאָפּט זיי אָן מיט דער האַנד. יענער פוס אָבער, וואָס צווישען די נרויסע, האָט נעבּיהלט א מאָל, וי עס פערשווינדט אונטער איהם די ערד אין בּלייבט העננען עפּ'ס ווי אין דער לופטען; נרויסע קינדער זאָ צישפּילען זיך, פליהען זיי אין הימעל אַרין, פערקריכען שטיפענדיג העט, העט וויט, אַווי אז ס'חאָפּט אַוש אָן א שווינדעל... שטעהענדיג אַווי אויף משקולת, האָט

הערשעלע זיך צוגעהערט צו די גרויסע מיט בידע אויערן. און וען ער זאָל האָבן אפילו נאָך עטליכע פּאָר אויערן, וואָלט ער אַלע טאָקי נעברויכט נאָר דערצו, וויל זאָכען אויף צו הערן איז נעווען זעהר פּיעל. הערשעלע האָט זיך אָנגעהערט בי זיי מופתים און וואונדער נאָר אָהן אַ צאָהל — מעשיות פון יענער וועלט, וואָס אין גיהנום און אין גן־עדן טהוט זיך, מיט איטליכם פּיצעלע בעזונדער, נליך וי זיי וואָלטען ערשט פון דאָרט נעקומען און אַלסדינג געוואָהן אַליין מיט אייגענע אויגען; מעשיות פון נלגולים, פון מהים, וואָס געהען אַרום אויפ'ן עולם־התועה; מעשיות פון די נוטע... און נישט־נוטע; מעשיות פון מלאכים און אליהו הנביא, נאָט'ס משולחים, וואָס וואַנדערעווען אוים, וואו די וועלט האָט אַ עק און זענען פול אין איטליכם וויגקעלע. דערבי איז דערצעהלט נעווארען אַ וואונדער־שענע מעשה, וואָס האָט זיך אַ מאָל, אַ מאָל נעטראָפען מאקי דא, אין קאָבצאַנסק, מיט וועלכער עס האָט נעקלונגען און עס קלינגט נאָך עד היום די וועלט. די מעשה איז אזוי נעווען:

דאָס ווערטעל קאַפּיטעל.

ביטי רבי שמעלקע, אין דער צייט ר' שמעלקעס, א עלטער־ווידע פון אונזער עישר, ר' יודעל קאַבצאַנסקער, האָט זיך אינאַל אינטער א פּורים אין א שלעכטער ענגער צייט נאַכן קאַבצאַנסק אַוועקגעלאָזט קיין גלופסק. איבערגעבליבען פון די אַלע מאַנסבילן איז נאָר ר' שמעלקע אַליין. ר' יודעלס עלטער־ווידע ר' שמעלקע, זכרונו לברכה, א גוטער, א פרימער, מיט דעם פינטעלע יוד, פון דעם אַלטענם חסידים, איז געווען, נישט פאַר קיין יודען נעדאַכט, א בעזדיעטניק. די אַלע מיטעל, וואָס ער האָט איבערגעטאָן צו האָבען חאָטש אין קונד, א קדיש, האָבען נישט געהאָלפען. ער האָט לסוף אַוועקגעלעגט דעם בעל־שם, דעם טאָטער מיט דער טאָכטערין, להבדיל, אין זיך נעניטען צו רייענען נאָט, וואָס דיענען הייכט, מיט א ברען, נישט איסצישפאַנען זיך אייף א רנץ פונ׳ם יודישקייט, מילא אז קאַבצאַנסק האָט זיך דאָ אַוועקגעלאָזט, איז ר' שמעלקע געבליבען געפלעפט: כטייטש, פּורים וועט ער נישט דאַוונען אין לייענען די מגילה מיט א מנין יודען! און וועטען וועט ער שיקען „משלוח מנות"? אין מיט וועטען וועט ער מאַכען א כוסה, ווי נאָט האָט געבאָטען? און ווי ער זיצט זיך דאָ אַווי אין איינע צרות, אסתר־תענית, צווישען טאָג און נאַכט, אָהן א קאָפּ, עפענט זיך פלוצלים די טיר אין עם קומען אַריין נין פּאַרשוינען. דרייַ נריי־נרויע אין ראַצעמאַרענע זיפעצעם, איינער עפים אין א מין חאַלאַט מיט טראַלדען, די בּאָרד צו קאָשמעט און אייפ׳ן קאָפּ א הויכער, שפיצאַסטער ספאַדיק. נאָך איינער אין א כּין סווויטקע, אָדער א טשימערקע, מיט א לעדערנעם ביגאַרטעל, דאָס פנים בעוואַקסען מיט א וואָלד האָר. און נאָך איינער עפים אַווי ווי

פּערשלאָפען מיט אַ גראָבער רויטער נאָז, פּוּר אָנגעוועצט מיט בראָטערען, חיימפּערלעך, און האָט נישט נעקענט איינשטעהן אויף די פּיס. די איבעריגע דרײַ פּאַרשוינען זענען געווען אָנגעטאָן עפּיס טערקיש, פּאַרעט בריוסט־טיכלעך מיט פּליטערלעך, הינטען קורצע פּאַרטיכלעך, נישט ווי מאַנסבילען, נישט ווי וויבער. בײַם אַרײַנקומען האָבען זיי נעקושט די מזוזה, מיט אַ נעשרי: — אַ גוטען־אָבענט! אַ גוט יום־טוב, רבי שמעלקע!

ר' שמעלקע געהט זיי אַקעגען אין גיט איטליכען פון די פּאַרשוינען אַ בריטען שלום־עליכם, מיט אַ פּרעג, ווי דער שטיגער איז, פון וואַנען פאָהרען עם יודען? יענע יודען ווי די טערקען האָט ער אָנגענומען פּאַר ירושלמים און דעריבער האָט ער זיי נעמאַכט גאָר אַ גרויסען ברוך־הבא, בראַכטענדיג בײַ זיך: וואויל געסט, כ'לעבען! פון זיי ווען מען עם אָנהערען זיך אַביסעל פון דער „מערת המכפּלה", פון דער מוטער רחל'ס קבר און אפשר ווען מען בײַ זיי קענען קויפען אַ זעקעלע ארץ־ישראל־ערד, אויף צו בעשיטען זיך נאַכ'ן טויט, ווערים זאָלען נישט עסען.

— ר' שמעלקע! זאָגט די משומערקע, די סיחרים מיינע פּרעגען, אויב ס'איז מעגליך בײַ אײַך צו האַלטען פּוירים. זיי ווילען אײַך גוט בעצאָהלען.

— חלילה! ענטפערט ר' שמעלקע, נעלד — בשום אופן נישט. זעהר אָנגעלענטע נעסט, כ'לעבען! מיין לוין ווען שוין זיין דאָס, וואָס איך ווייל מיט אַזעלכע טיערע אורחים אַבריכטען די סעודה נאַנץ פּרעה־ליך, יודישלך. ווייַן אין נאָך אַנדערע משקה: ווישניק, מאַלויניק, האָב איך גענוג. פּאַר נויט ווען מען קענען נעהמען אַ פּאָר פלעשלעך פונ'ם פּסח'דיגען. און איהר, ר' יוד, טהוט ער אַ זאַך צו דעם אין דער טשומערקע, איהר זיט דאָך אַ בעל־העגלה און ווען זיך מסתמא פון אַ גוטען טרונק בראַנפּטו נישט אָבוואַנגען. בראַנפּען האָב איך נאָר אַיין אַנטיק.

— בראַנפּען!... וואָס בראַנפּען?... רופט זיך אָב יענער מיט דער רויטער נאָז, אונטערקומענדיג נעהנטער. אויף בראַנפּען בין איך אַ מבין, איינער טאַקי אין דער וועלט.

— זעהר אָנגעלענט! דאָס האָב איך אין אייער פּנים אַריינגעזעהן טאַקי באַלד, — זאָגט ר' שמעלקע צו דער רויטער נאָז. — איהר זיט מיר זעהר קענטליך... זיט איהר נישט יענער ברענדינגער חסיד, מיט וועלכען מיר האָבען אַ טאָל אינאיינעם יום־טוב נעהאַלטען בײַם אַלטען,

זאָל מאַריך ימים זײַן? יאָ, איהר זײט אויף בראַנפֿען אַ מבֿין. ס׳ נרויסער מבֿין, ווי איך בין אַ יוד!... איהר פֿאַרשטעהט דאָך מיך, וואָס מיכ דעם וואַרט „מבֿין" איך מײַן. דעם ענין פֿון בראַנפֿען וואוהין דאָס נעהט... דער ברען, וואָס דרינען שטעקט, נישט גלאַט פֿשוט אַזוי זיך... דאָס פֿאַרשטעהען נאָר מיר, אַוועלכע ווי איהר, ברענענדיגע, פֿיעריגע יודען...

ר׳ שמעלקע האָט נעפֿיהרט זײַנע נעסט אין שוהל אַרײַן מען האָט דאַרט נעראַוועגט מעריב. אײנער פֿון די אַלטעטשקע האָט נעלײענט די מגילה מיט אַ זיס קול, נאָר מחיה. בײַם לײענען: ווי המן הרשע איז דערהויבט נעוואָרען, ווי איהם גלוסט זיך דורך פֿאַלשע מסירות אַן בלבולים אויס׳הרג׳ענען אַלע יודען, איז דער שפּיצאַלטער ספֿאַריק אונטער־נעשפֿרונגען אַן פֿאַר כּעס נעטאַכט אַזאַ קילאַק, אַז ר׳ שמעלקע איז פֿערציטערט נעוואָרען. ער האָט אַ חאַפּ נעטאָן נעשווינד דאַרט אַ שטעקען פֿון די לאַנגע חופּה־שטעקענס אַן דערמיט מיט דעם נאַנצען כּח נע־שלאָגען המן הרשע איבער די מרעפֿלעך פֿונ׳ם בעל־מימר, איהם דעם טויט נעמאַכט, אַן אַז צום סוף האָט נעהאַלטען אין דער מגילה בײַ המנ׳ם מפּלה, האָט דער ספֿאַריק נעשיינט, נעלויכטען, נעשפֿרונגען אַן נעמאַנצט פֿאַר שמחה. די אַלטעטשקע האָבען זיך אונטערנעהעטשקעט אַן נעזונגען „שושנת יעקב" מיט אַ זיס ניגונדיל. די נאָז מיט וויימפֿערלעך האָט זיך נישט נעקענט אײנהאַלטען אין אַ זאָג נעטאָן:

— וואָס טויג מיר די מעשׂיות, איך וואַלט פֿון אַלע שמחות שוי נעוואַלט דערלעבען נעהמען אַביסעל בראַנפֿען, טאַקי דאָ באַלד אויפֿן אָרט.

דאָ האָט זיך אויך צוהיצט אונזער ר׳ שמעלקע, איז נעשווינד צונעלאָפֿען צום שמשׂ שאָפּקעלע, אַרויסדערטאַפּט פֿון דאַרט אַ פֿלעשל בראַנפֿען, שליש, מיט עטליכע קעלישקעלעך אַן נעמאַכט מיט די פֿאַר־שוינען לחיים. דער שמש אַליין איז דעמסטאָל נישט נעווען, וואָרום אין דעם כּתב מיט איהם איז נעשטאַנען בפּירוש אַריינגעשריבען אַ פּינקט, אַז חנוכּה אַן פּורים האָט ער, וי אַנדערע, דאָס רעכט אַרומצוגעהן אין די הייזער — אין גלופּסק. אויך איז דאַרט נ׳ טשאַנען אַ פּינקט, אַז נאָר ער אַליין האָט דאָס רעכט מאַכען אַן קלייזעל אַ מין שינקעל אַן שינקען דאַרט אַ גאַנץ יאָר בראַנפֿען. דערבי האַלטען דאַרט אויך צום פֿערטיסען רעטשענע קיכלעך, אייער־בײַגעל וכדומה אַוועלכע זאכען. אײַף וועלכע מען מאַכט אַ ברכה בורא מיני מזונות אַן מען בעדאַרף זיך דערצו נישט וואַשען.

די גאַנצע נאַכט האָט זיך ר' שמעלקע משמח געווען מיט די דרײַ פּאַרשוינען. אויף מאָרגן אין דער פריה זענען זי אלע געגאַנגען אין וואַסער, נאָר די נאָז האָט נישט געוואָלט געהן.

— ניין, ניין, האָט זי געוואָנט, פֿע, איך האָב פּינט וואַסער.

— קומט, האָט ר' שמעלקע צו דער נאָז געמאַכט, קומט, נישט קשה, אונזער מקוה־וואַסער איז געריכט, מען קען זי שניידן מיט א מעסער...

בשעת לייענען די מגילה אין דער שוהל האָט דער ספּאַדיק און די אלטעטשקע געטאָן דאָס אײגענע, וואָס נעכטען. נאָך דעם דאַוונען האָט מען זיך געוועצט עסען און טרינקען. נאָך דעם עסען האָט מען זיך נעמען מקים זיין משלוח מנות, נאָך דעם משלוח מנות האָט מען געמאַכט ברכה און געגעסען המן־קרעפלעך, המן־טעשלעך, מאַהנדלעך און געטרונקען ווישניק. נאָך דעם ברכה־מאַכען האָט מען זיך וויטער געוועצט עסען און טרינקען, מקים זיין די סעודה, מען האָט געגעסען, געטרונקען, מקים געווען, געשיכור'ט, איף וואָס די וועלט שטעהט. די נאָז האָט געטרונקען מעהר פון איטליכען. אידער איינער האָט אויסגעטרונקען איין גוסה, האָט די נאָז אויסגעטרונקען צוויי, געזאָגט וי אויפ'ן שטיין. נקיצור, מען האָט אַזוי פיעל מקים געווען, געטרונקען, געשיכור'ט, אז דער קאַבצאַנסקער עולם איז אויף מאָרגן נאָך שושן־פורים צוריק געקומען פון גלופסק. האָט מען געטראָפען ר' שמעלקען נאָך טויט־שכור. אז ר' שמעלקע האָט זיך אויפגעחאַפּט, איז ער געווען וי א דולער פאַר גרוים וואונדער: די פּאַרשוינען זענען עפּים וויי אויסגעטריקענט געוואָרען, אין שטוב איז עפּים א איבערקעהרעניש, קיין זאַך נישט אויף זיין אָרט, וואָס ער זוכט, איז נישטאָ, וואָס ער בעדאַרף, איז וי אין וואַסער שוין. ס'איז איהם א גרוים וואונדער, נאָר ניט צום פּאַרשטעהן!...

דער אַלטער, זכרונו לברכה, האָט שפּעטער מגלה געווען דעם סוד זיינע מקורבים, די מקורבים דערנאָך זיערע מקורבים און אַזוי איז עס גענאַנגען פון אין אויער אין דעם אַנדערען, ביז דאָס איז בעקאַנט געוואָרען דער גאַנצער וועלט. יענע פּאַרשוינען זײַען געווען די גוטע בנופיא, נאָר דאָס גוטע פּעקל!... די דרײַ אַלטעטשקע זענען עס געווען די אָבות; דער האַלאַט אין הויכען שפּיצאַסטען ספּאַדיק — מרדכי, אַנטאָן בגדי מלכות; די טשומערקע — אליהו הנביא; די נאָז מיט וויטפּערלעך — דער בעריהמטער שכור לוט, וואָס שלעפּט זיך נאָך דעם פּעטער אברהם אבינו; די דרײַ טערקען מיט פּליטערלעך און פּאַר־

סיכלעך — מתתיהו כהן גדול מיט צווי קינדער, אָננעטאָן אין חשין האָבר. רער אַלטער האָט נעזאָגט, אז אידער די נאָנצע קאָמפּאָניע איז נענאָנגן צו ר' שמעלקן, האָט זי פריהער זיך נעלאָזט מעלדען אין כי צידם נענומען רשות, וואָרום ר' שמעלקע איז דאָך זיין חסיד און קאָנ־ צאָנסק נעהער צו איהם. דאָם היסט, נעהערען אינענטליך נעהער זי צו א פּריץ, נאָר דעם נראָשטען כאָטש ער.... דאָם היסט, דער פּריץ האָלט די קיה פּאָר די הערנער און ער, להבדיל, מעלקט...

ר' שמעלקע האָט אָננעהויבען פון יענעם יאָהר מצליח זיין. סעריל זיין דרויט וויב, נאָך נאָר א יונגיד, א לעבעריגס, א ברענענדיגס. וואָם ער האָט זי נענומען נאָר פּאָר א בעל־הבית'טע אין שטוב אַריין, האָט טאָקי אין נין חדשים אַרום נאָך דער מעשה, וואָס איז געשעהען, נעהאָט חנוכה־צייט א יונגעל. דאָס איז ר' מרדכילע־מתות (אַזוי האָט רער אַלטער נעהייסען איהם א נאָמען נעבען נאָך מרדכי הצדיק אין מתתיהו החשמ'נאי). פון דעם ר' מרדכילע־מתות איז ארויסגעקומען ר' יעקב־אליה, היינטיגען ר' יודעל קאָבצאָנסקערס א פּאָטער.

קאָבצאָנסק נעהאָט זיך שטאַרק איבער מיט דער דאָזיגער מעשה. סטייטש דאָרט בי איהר זענען נעווען אָזעלכע פּאַרשיוינען! וואָר שטופּט ר' יודעל, דער איז נאָר בי זיך פּצרריסען, שטאָלץ ווי א רוח. א קאָטאָזעס עפּים, זיין זידע האָט אויסגעטרונקען א קעלער ווין, נע־ שיכור'ט מיט לוט'ן... און מהום דערפּאָר נרייסע שידוכים.

אז הערשעלע האָט דערנאָך די דאָזיגע מעשה איבערגעררערצעהלט די יונגלעך, איז זי איטליכען שטאַרק נעפּעלען. עטליכע יונגלעך האָבען נאָך עדות נעזאָגט און זיך נעשוואוירען, וי זי זענען יודישע קינדער, זי זאָלען אזוי הערען שופר של משיח, וי זי האָבען עס אליין מיט זיערע אויערן נעהערט פון זיערע טאַטעס דערצעהלען — און אלע האָבען נע־ גלויבט, אז דאָס איז אמת. צווי יונגלעך האָבען זיך נעשפּארט איבער לוט'ס נאָן, איינער שרייט, נין! אזוי האָט מין טאַטע נעזאָגט: רוים, אָהן וויספערלעך. אין דער אנדערער שרייט אקענין: נין, נין, מיט וויספערלעך! מין טאַטע היסט בעסער, ער זאָנט — מיט וויספערלעך! עס ווערט א קריעג איבער די טאַטעס, וועמעס טאַטע היסט בעסער, איינער דעם אנדערן גיט אין טאַטן אַריין. יונגלעך מישען זיך אַריין, עס ווערט א געשרי: וויספערלעך, נישט וויספערלעך! נליידְ וי עס וואָלט זיך נעהאַנדעלט איבער זעהר א וויכטיגע זאַך, שטאַרק נוגע אין לעבען אַריין, אזוי ניכטיג, א שטיינער, וי יענע זאָבען, איבער וועלכע

אונזערע נעריהרעניטע האַטפערען זיך א מאָל אין זיערע ספרים... מען האַפט זיך צוליעב דער נאָז אַן פּאָר די נעז, מען גיט זיך צוליעב די מאַמעס אין מאַטען אַריין. הערשעלע איז אויך טרוקען גישט אַרוים אוז נעליזם א דראַפ אויף דער נאָז צוליעב דעם כבוד פון זין טאַטען, פּאָר וועלבען ער האָט זיך מוסר נפש נעווען... בי דעם טאַטען אָבער איז דאָס נישט אָנגענעלעגט נעווען אוז ער האָט דעם נעטרייען זוהן פּאָר דעם דראַפ אויף קידוש השם גוט טאַקי אויסגעשיגעצט אזוי:

— פע, דיינע מיאוסע נענג!... אַלץ דיינע מעשיות, דיינע נאַרישע, יונגעלשע מעשיות!...

דאס ויבעטע קאפיטעל.

דער דלות האָט אין קאַבצאַנסק געמוישטשעט נאָר אַ שרעק אין די יודישע קינדער דאָרט זענען געוועסען מיט פּאַרלענגט הענד, נאָרנישט צו טאָן — און נאָרנישט טאָקי צו קענען, נעבעך, טאָן — ווי דעם דלות אַרויסצוטרײַבן. מען פלענט, צוגויפקומענדיג זיך אינאיינעם, אין בית־מדרש אונטער׳ן אויוון, נאָר אַלץ אָבצען אין קרעבצען: נישט די וועלט, וואָס אַ מאָל, נישט דאָס, וואָס פּאַרציטען!... אַ מאָל איז געווען טע־טע־טע! און הינט — עט... וואָס אַ מאָל איז געווען אַזוי, איז הינט גאָר אַזוי... דאָס איינענע, דאָכט זיך אין פלוג, און פּאָרט אַ גרויסע נפקא־מינה. פּאַרציטענס זענען מענשען געווען מענשען, יודען — יודען און געשעפטען — געשעפטען... און הינט, משטינס־נעוואָנט, וואָס?... בײַם אויסלאָזען דעם „וואָס?" האָט מען געוועהנטליך געקוקט אינער דעם אַנדערען אין די אויגען אַרײַן, שוויינענדיג שטיל, און געוואָרט הערען אַ תירוץ אויף דער קשיא „וואָס?" — אינער האָט נעקראַצט, גערײַבען דעם שטערען, געטראַכט און האָט דערנאָך געעפענט דאָס מויל און — אַ ענין געטאָן. דער אַנדערער האָט, אָננעהמענדיג זיך בײַם בערדיל מיט אַ צוגעמאַכט אויגעל, אַ כּאַך געגעבען מיט דער האַנד און עפּעס וי פּאַר זיך געבעקעט: עט... וויס־איך!... יענער האָט, אויפהײבענדיג זיך פּונ׳ם אָרט, אָננעשפּאַרט בײדע הענט מיט אויסגעשפּרייטע פּינגער אויפ׳ן שטענדער, זיך צושאָקעלט און געמאַכט: איך וועל אײַך דערצעהלען, הערט איהר, הינט איז טאָקי נאָר, פּאַרשטעהט איהר מיך, מטיח־ציט. — מיט דעם ענטפער זענען געוועהנטליך אַלע צופריערען געווען. אַטליכען צופלאָקערען זיך דערבי די אויגען און מען טהוט זיך

אַ נעהם צום שמיעס וועגען דעם דאָזיגען ענין, אַנגעהויבען האָט זיך עס שטענדיג דערמיט, אַז דאָס היינטיגע זעקס־טויזענדיגע יאָהר איז נאָטס פּרייטאָג, נאָך דעם חשבון איז אַצינד ערב שבת נאָך האַלבען מאָג און שוין דאָ אַלע סימנים, אַז משיח נעהט, משיח וועט באַלד קומען; די טויערען פון פּרנסה זענען צוגעשלאָסען, אין קיינשענע נישטאָ קיין פּרוטה; אַרץ־פּיאַסקע עוות פּנימער זענען היינט צוויישען יודען שרעקליך פּיעל; יונגלעך האַלבען זיך פּאַר גרויסע לייט, פּריצים; אַ דיק, זאָט ביכיל מינט, אַז אַלע חכמות — אַ כּפרה פּאַר זיינס אַ ביוך־סברא... צרות און נזרות קומען מיט איטליכען טאָג און עס שמעקט שוין מיט דער מלחמה פון גוג־מגוג. איבער גוג־מגוג לעבט מען אַנידער אַ בּרייטען שמיעס, עס פּאַלען איבער איהם אַלערליי דעות. איינער טהוט אַ נעהם דעם בעקאַנטען ספר „אבקת רוכל", טיטשעט מיט דעם פינגער און לייענט הויך פּאַר אַלע דעם זיבעטען צייכען דאָרט, אַזוי:

„האות השביעי, דער זיבעטער צייכען, הקדוש־ברוך־הוא וויזט דער וועלט אַ מופת. מען זאָגט, אין רוים איז דאָ אַ מירמעלשטיין, וואָס זעהט אויס וויַ אַ בילד־שענע נקבה, אַ מכיערת, און דאָס איז נאָטס ערביט, ער אַליין האָט זי אַזוי בעשאַפען. קומען די רשעים צו דער מירמעלשטיינענער יפּהפה, ומחמטין אותה ושוכבים אצלה, און מאַכען מיט איהר קוצעניו־מוצעניו. זי ווערט מעוברת, והיא מתבקעת, און מעקט אַ קינד מיט דעם נאָמען אַרמילו"ס דער שׂטן, וועלכען די אומות רופען אַנטיקרי"שטו. ער איז אומגעלומפּערט גרויס: צוועלף יאָרען לאַנג אין צוועלף אייליען בריים. די אויגען רויט, האָר — גאָלד געפּאַרבט מיט גרינע פּיאַטעס און צווייַ האַלז־און־נאַקענס. דער דאָזיגער טין פּאַרשיין גיט זיך עס אויס דער וועלט פּאַר משיח'ן, נעהט אין נעהמט איין מרינות. באותה שעה, דענסטמאָל יקום נחמיה בן־חושיאל, שטעלט זיך איהם אַקעגען נחמיה דער זוהן פון חושיאל (דאָס איז משיח בן יוסף!) מיט דרייסיג טויזענד גבורים פונ'ם שבט אפרים און אין דער דאָזיגער מלחמה ווערט נחמיה בן־חושיאל דערהרג'עט, און אַזוי נעהט שלים־שלימזל ביז דעם אַכטען צייכען. — האות השמיני יעמוד מיכאל, וועט אויפשטעהן דער מלאך מיכאל און פלאָזען שופר, דרי תקיעות. ביַ דעוי ערשטער תקיעה וויזט זיך משיח בן־דוד מיט אליהו־הנביא, פּאַרנעהמט די צדיקים אין נאָך יודען צוטויפּגעלאָפּענע, וואָס פלאָנקען זיך אַרום אין דער מדבר און פיהרט זיַ קיין ירושלים. גאָט רעגענט

מיט פייער אין שוועבעל אין האָגעל אין דערהרג'עט ארמילו"ס הרשע ביי דער צוויטער תקיעה, אין דעם ניינטען ציכען, שטעהען די טויטע אויף לעבעדיג פון די קברים. משיח בן־דוד לאָזט זיך אַוועק צונויפנעהמען די איבעריגע יודען אין אַלע עקען וועלט. פריצים טראָגען די יודעלעך אויף די פלייצעס אין ברענגען זיי אַ מתנה צו גאָט, קיין ארץ־ישראל... ביי דער דריטער תקיעה, אין דעם צעהנטען ציכען, ענטפלעקען זיך די עשרת השבטים מיט די בני משה, רויטע יודעלעך, נאָר אָהן אַ צאָהל. יודעלעך לעבען, זיצען זיך אין הויכע ספּאָדקעס אויף די קעפ מיט פּאַרלענגטע הענד, קוקען אין האָבען הנאָה פון דער לויטערער שבינה..."

קאַבצאַנסקער יודען שמעלצען זיך, הערענדיג נעבען צוויזען, עם צושפיעלען זיך זיי די נעבליטען, ווערען בייַ זיך שטאַרק, זענען גרייט צו נעהמען פיילעבוינענס און לויפען אין דער מלחמה... מען פּאַרנעמט אויך נישט די גרויסע סעודה פּינ"ס לויתן אין דעם שור הבר מיט דעם יין המשומר. רבה בר בר הנא"ס פעטע נעמולך, פון וועלכע עס רינט שמאַלץ, ווערען אויפגענעבען צום בריל־אַנטענעס טיש אויף גן־נאָלדענע פּאָלימעשקעס. צדיקים עסען, טרינקען אין לעקען די פינגער. — מיינע הונגעריגע קאַבצאַנסקער יודען בעלעקען זיך, עס נעהט זיי איבער די סמאַהע, מען הערט, ווי עס בורטשעט זיי אינווענדיג אין בויך און זיי קרעצען, קראַצען זיך, נעבעך... מען לעבט אַוועק פּאַר צרות דעם לויתן אין מען נעהמט זיך לעת־עתה צו דער פּאָליטיקע, צו דעם גאַנצען ענין פון טכסיסי מלחמה, אין וועלכען זיי האַלטען זיך פּאַר גרויסע בריות און טהוען דרינען אויף פשט'לעך גאַנץ שכל־דיג. די גאַנצע לאַנד־קאַרטע איז בייַ זיי אויסגעמאַלט אויף דער האַנד. און בשעת בעריל מיט זיין קאָמפּאַניע שטעלען אויס אויף דער דאָלאָניע קירה"ס חיל, אויף די פינגער דעם תיגרס, צווישען זיי ביידע, אויף דעם קיה חיים, אַ ים, אָדער דעם פרי"ס און עס קעהרט זיך אַ וועלט, איז לייזער מיט זיין קאָמפּאַניע שטאַרק בעשעפטיגט מיט די שרים זייערע דאָרט, אין היסעל, אויסווייזענדיג בפירוש כין רש"י, אַז קיינער פון די מלכיות האָט נישט די מפלה דאָ אונטען, ביז עס פאַלט נישט דער שר זינער דאָרט אויבען. בעריל וויל שוין צוטאַכען די פינגער אַווי, אַז דער תוגר זאָל אומקומען, אַרינפאַלען אין ים.

— נין, בערעלע! שרייט איהם לייזער, אומזיסט דיין מיה, דו עם־האָרץ אייגער! פאַלען מוז נאָר דער שר של אדום, אַווי, נראָבער

יונג, שטעהט געשריבען. אז מען וויסט נישט, בעדאַרף מען שוויגען און אַך נישט מישען...

בערעלען פּאָדריסט עס זעהר שטארק און וואָס לייזער זאָל פּין אַצינד אָן נישט עפּעס זאָגען, שרייט ער, איהם אויף צו להכעיס, אַלץ פּאַרקעהרט. למשל, וועג די ציים איז נעקומען איבערצוצעהלען די קאַסע פּון נעווייסע נגידים און לייזער האָט זיך געטוטען נעשמאַק צום עסק, האָט געשאַצט על פּי יושר ר' איצע גלופּסקערס פּאַרמעגען אין צווי מיליאָן און ר' קלטן'ס פּאַרמעגען נאָר אין אָנדערטהאַלבען מיליאָן קערבלעך, איז בערעלען אויסגעקומען צו שאַצען דוקא פּאַרקעהרט, נישט אזוי וועלען טרעפּען דערמיט ר' קלמנ'ען, ווי לייזערן, און דערפּון איז א מאָל ארויס מיאוסע זאַכען. א טייל האָבען נעהאַלטען מיט לייזער'ן, א טייל מיט בערעלען. מען האָט זיך געזאָגען, נעהאַמפּערט, געווערטעלט: וואָס איז, עפּעס געלט־שמעלט?! ישרנים פּלעגען זיך אַריינלעגען אין שלום אַריין: פּאָלגט אונז, גיט נאָך בערעלען אויף ר' קלמנ'ען, וועט ער אייך נאָכגעבען אויף ר' איצען.

— מה רעש? האָט איינער געמאַכט א פּשרה: ר' איצע האָט א מיליאָן זיבען הונדערט־פּופּציג־טויזענט און ר' קלמן אויך אזוי פּיעל, א מיליאָן זיבען הונדערט־פּופּציג־טויזענט קערבלעך. מיר דאַכט זיך, ס'איז נאַנץ אַרענטליך, בידע צדדים קענען צופּריעדען זיין. לייזער און בעריל בעראַרפען שטעלען משקה, עס קומט פּון זיי בראַנפּען.

— קוילעט אונז דאָ פּאַר א גראַשען, שרייט לייזער מיט בערעלען אין אַטעם, טיר האָבען אָסור נישט קיין פּרוטה.

— עט, האָט מען געענטפּערט, נישקשה, רער שמש וועט באָרגען, ניט איהם נאָר א משכון...

אז ס'פּלעגט קומען צו רער פּין ר' יודל קאַבצאַנסקער, האָט איטליכער געמאַכט א מינע מיט א ערענסט פּנים. אלע האָבען געוואָגט פּה אחד, ער איז נישט אזוי רייך, ווי אָהן עין־הרע א מוצלח. נאָר פּאַר וואָס זיז ער נישט אזוי רייך, ווי א מוצלח? אָט דרינען האָבען זיך געטיילט די מיינונגען. א טייל האָבען געזאָגט, אז אליהו הנביא האָט דערנסמאָל, דערנסמאָל נעשיקט דעם זידען ר' שמעלקען משלוח־מנות א יערכען בייטעלע מיט א פּעניגל, פּון דעם בייטעלע לאָזט זיך קינסאָל נישט אוים, אין איהם איז שטענדיג דאָ נאָר אזוי פּיעל געלד, וויפּיעל עס קען אַריין, נישט מעהר, נישט וועניגער. ווידער א טייל האָבען געזאָגט:

— נין, אליהו הנביא האָט נעשיקט משלוח מיות ר' שמעלקעס נאָר אַ ווינשפיננערל מיט דעם שם המפורש. ער האָט אָבער אָננעזאָגט, ער זאָל ווינשען נאָר אַזוי פיעל צו האָבען, ווּיפיעל ער בעדאַרף.

— עט! האָבען יענע מיט אַ קנייטשעל נעמאַכט, עט אוּן נאָך אַ מאָל מאַקי עט!... ווען אפילו אַזוי — וואָלט דאָך ר' שמעלקע בּיים ווינשעניש מיט דעם ווינשפיננערל, אַז עס האָלט שוין בּיים ווינשען, נעקענט ווינשען, אליהו הנביא זאָל איהם ווינשען, אַז ער זאָל מענען ווינשען, ווּיפיעל ער ווינשט זיך צו־ווינשען!... אוי, אוי, מיר זאָלען עס נאָר האָבען ווינשפיננערלעך, ווּיסען מיר שוין, ווּאָס עס וואָלט נעווען!...

— אָח־ח־חאָ! — האָט מען נעקרעכצט, שלעכט אַרום אוּן אַרום, אוּיס מיטעל מאַקי נאָר אַ ווינשפיננערל. ווּאָס זאָלען מיר מאָן? אויס פּרנסות. חאָטש צעריים זיך, שונאי ציון, ווּעט דיר נאָר נישט העלפען... היינטיגע צייטען צו לעבען, ווי־ס'איז צו דערהאַלטען די נשמה, בעדאַרף מען האָבען ריינע נסים...

דאס אכטע קאפיטעל.

אינזער הערשעלע, וואס האט שוין נעוואיסט, נעבעך, דעם טעם פון נויט, וואס דאס יונגע בלוט זינט איז נאך נעווען זודינ=היים, וואס די דערקוועמשטע נשמה זינע, אזוי פריה פאר דער צייט, האט זיך, ווי א נעפאנגען פינעלע אין דעם שטיגיל, געשלאגען, נעבעך, ארויסרייסען זיך פון דער קלעהם אין דער פרייער וועלט—ער, הערשעלע, האט זיך אנ= געהאפט אין דער וויגשפינגערל כיט אלע זינע נעדאנקען אוי עס נעוטען אויף זינע בלים. כ'לעבען, רבונו של עולם, האט ער בי זיך נעטראכט, פאר וואס זאלען מאקי, נאר אהן קאטאווע, יודען, נעבעך, נישט האבען אזעלכע מיני וויגשפינגערלעך? פאר וואס א מאל, אז ס'איז נעזזען דיין נוטער וויליען, האסט=דו דיינע קינדער ישראל נענעבען טן אין דער מדבר, פינעלעך, טויבען זענ= נעפלויגען אין מויל ארייז אין פון א שט'ן האט זי נעפלייצט וואס צו טרינקען! לאו זיך דאכטען, אז היינט זענען יודען אויך אין דער מדבר צווישען שלאנגען, עקדישען אין דעם פיפערנאטער. — אך, ווי שען זיין קינדערשער שבל האט איהם אויסנע= מאלט אזא פינגערל, וואס אז מען זאגט: פינגערל, פינגערל! איך ווי= דאס, איך ווינש יענם, האט מען דאס, וועלכעם טען ווינשט, נאר אהן מיה, אהן קאפראריניש. א תענוג, כ'לעבען! אין מעשה=ביכלעך האט ער בענענענט זעהר פיעל וואונדערליכע זאכען, וואס זענען נעשעהען אויף דער וועלט דורך צויבער, דורך שמות אין וויגשפינגערלעך. ער האט נעלייענט, א=שטיגער, וי אינער איז א מאל נעפלויגען רייטענדיג אויף א רוח איבער טאלען און איבער בערג, איבער וועלדער, איבער פעלדער בין ער איז נעקומען ערגיץ אויף א קעמפע. אויף דער קעמפע שטעהט

א בריליאַנטענער שׂראָם, א פּאַלאַץ מיט הונדערטער חדרים. שׂרייַנקיטענדיג אין פּאַלאַץ, זעהט ער: נילדענע טישׂן זענען נעגריים מיט די טיערסטע קרערענצען און מען זעהט נישט קיין לעבעדיגע מענשׂן. נעהמט דער בחור ערויס זיין ווינשפינגערל און מאַכט: פינגערל, פינגערל! איך ווייל עסען, איך ווייל טרינקען. דאָם וויל איך, יענס וויל איך, ווייל, ווייל און וויל. — קומען עס אַריין באַלד פרינצעסינס, בת־מלכות, איינע פון דער אַנדערער שׂענער, נאָר מהיה, איינגעטונקט אין פּערל, אין דימאַנטען, אין גאָלד, אין זילבער און טהוען זיך א נעהם צום בחור. עס טהוט פלוצלים א זעץ א שׂרעפע קאַפּעליע, מען פיהרט דעם בחור לעבעדיג מיט א מאַרש אין א טירטעל־שטיינערנער באָד, וואו ער נלייבט זיך אויס די בינער. דערנאָך הויבט זיך אָן א מאַהלצייט מיט נילדענע יוך, מיט דעם טיערסטען ראָוינקעס־וויין. מיינער איז נישט פויל, עסט טרינקט, טהוט זיך וואויל. אַזוי נעהט עס וויטער, וויטער און וויטער... דאָם וינש־פינגערל איז איהם וי א טשוואָק נעזעבען שטיף אין קיִס, שטענדיג וועגען דעם אַלץ נעטראַכט, און זיי איהם אין שלאָף אַפילו פונ׳ם זינען נישט ערויס.

דאָם וואָס א וינשפינגערל איז דאָ, איז דאָך א נעזונטס זאָך, און ער האָט דרינען היילינ נעגלויבט, וואָרום אויינס האָט ער דאָך נעהערט אויך פון זיין מאַטען. א מאַטע וויסט... סטיטש, פון וואָנען האָט ער דען נעהערט יענע אַלע מעשׂיות פון יענער וועלט, פון אַלסדינג, וואָס קאָכט דאָך אין ניהנום, אין גן־עדן, פון מלאכים, בעלי־שמות, ככשפים, שׂרים און רוחות, וועלן נישט טאַקי פונ׳ם מאַטען. היינט וועלן ער זאָל נישט נע־וועלן נלויבען אין „גרונט״ שׂריין, אין דעם אני מאמין, אז א מאַטע וויסט, וואָס־זשע וואָלט נעווארען, חלילה, פון זיין ביסעל יודישקייט?!...

כל־זמן הערשׂעלע איז נאָך נעווען א יונגעל, פלענט ער אַלץ מראַכטען, אז וועלן ער זאָל נאָר האָבען א ווינשפינגערל, וואָלט ער זיך נעוואונשׂען א ווערמע, פרישע בולקע מיט א ראָסעלפליש און א פעטען קיגעל נאָר אין מיטען דער וואָך, וויל דענסטמאָל פלענט עס זעהר אָפט ליידען הונגער, ניט פאַר יודען נעראַכט, און קיין בעסערס פון אויפלכע מאכלים איז דאָך אויף דער נאַנצער וועלט מעהר שוין נישטא. אויך וואָלט ער נעוואונשׂען, אז אַלע מלמדים און חדרים זאָלען, אינאיינעם מיט די סידורים טאַקי, פערשוואונדען ווערען מיט דעם רויך, ער זאָל פון זי טאַקי, רבונו של עולם, קיין זכר נישט בליבען, ווייל אַנקיקען האָט ער נישט נעקענט דעם חדר און דעם מלמד זיינעם, דעם רוצח. פון דער

מויקע וואָלט ער זיך נעוואונשען אַ גוטען שׂכר־בלאָזער און אַ קאָטערינקע, מיאָרום קיין אַנדערע מוזיקע, חוץ אַ שופר אַ נאָנען חודש אלול און אַ קאָטערינקע, וואָס איז אויף עטליכע טעג פערוואָרפען געוואָרען אַ מאָל אין זיין שטערמיל, האָט ער נישט נעהערט. — שפעטער, אז ער איז עלטער נעוואָרען און אָנגעהויבען צו פיהלען אַנדערע מיני בערערפנישען, האָט ער אויך נעהאַט אַנדערע מיני וויגשעניש. דענסטמאָל וואָלט ער זיך נעוואונשען אַ בת־מלכה, אַ פרינצעסין, אַ שטוב מיט אַ בעל הבת'ישקיט, עטליכע צינען מיט אַ צווי־דרי בהמות.

י בת־מלכה האָט אונזער הערשעלען זיך דענסטמאָל נעמאָלט אין דער נעשטאָלט פון בילען, אַ יאָרשרדיג מיידעל, אַ דיקס, קורץ געוואַקסען מיט רויטע פולע באַקען, אַ פערריסען נעזיל און שוואַרצליכע־ברענענדיגע אויגען.

איהר טאַטע בן־ציון צביה'ס — אַ גלעזער און דערבי טאָקי שוין אויף אַ שטיקעל אַרכיטעקטער, נישט אזוי מיסטער מיט דער האַק, ווי אַ כבין—האָט נעהאַט זיין איגענע שטוב, די דריטע פון הערשעלעס טאַטענס הויז, און ווי דער שטיגער אין יידישע שטעדטלעך, איז אַ נאָהענטער שכן אַ איגענער מענש, נעהער צו דער משפחה און מאכט אוים מעהר ווי אַ ליבליכער קרוב אין די גרויסע שטעדט. קליינשטעדטילדיגע שכנים מיינען איינער בייַם אַנדערען אַ מינדסטע זאַך, וואָס מען רעדט, וואָס מען קאָכט וואַרמעס, איטליכס פיצעלע, וואָס טהוט זיך אין שטוב. איינער דעם אַנדערען קוקט־נאָך, צאַטעווועט ווי אַ שפיאָן. מען קריגט זיך, וידעלט זיך און מען בעט זיך איבער, ווידער אויף דאָס־ני צוקריגען זיך. שכנות קריכען איינע צו דער אַנדערער נאָך אַ קויל פייער, ליין אַ האַקמעסער, אַ ריבאייזן, אַ כשר־שבין, אַ פּאַרעווען טאָפּ, אַ וויקשעפיל און א אי אויף חלה־שטירען, האַלטען זיך אַ עצה, אויף וויפיעל אייגלעך אָנצוהויבען די פּיאָטע, וועו אָבצולאָזען און פערשליסען דעם זאָק, פאַרהערען זיך אין איינגעמאכטס־פרעגלען פון אַנדערסען, און אויספלעכטען דעם פורים־קוי־לעטש און אָבצוויקלען די קישעלעך. טראָגען איינע צו די אַנדערע וויזען אויף חידושים דעם המנטאַש אויף פורים, דעם קניש און דעם פינקוכיען אויף שבועות; איינע וויגשט דער אַנדערער: דערלעבט איבער אַ יאָהר אין פיעל נוטס מיט דעם מאַן און די קינדער! טראַכטענדיג אַ מאָל אין האַרצען: פוקע זיך, שלימזלניצע, נעהמען זאָל דיך דער רוח!... הערשעלעס מאַמע און בילעס האָבען נעלעבט צווישען זיך וויי נאָהענטע שכנים, און הערשעלע אַליין איז קינדוויז שטאַרק חבר נעווען מיט בילע'ן: פלענען לויפען, שפילען זיך אין זשמורקעס מיט נאָך חברים און חבר'ס,

טאנצען, שפרינגען בארפיסערהייט נאך א רעגען אין די קאליושעס אין וינגען בידע, האלטענדיג זיך בי די הענטלעך, דאס בעקאנטע לידעל,

„א וון מיט א רעגען,
די כלה איז געלעגען.
וואס האט זי געהאט?
א יונגעלע.
וי אזוי האט עס נעהייסען?
משה'לע.
וואו האט מען עס געוויגט?
אין א ויגעלע.
וואו האט מען עס בענראבען?
אין א גריבעלע".

בילע פלעגט א מאל אין שפאס אנשטאט משה'לע זאגען: „הערשעלע", און הערשעלע פון זיין זיט האט אנשטאט „די כלה" געזאגט איר קאטאווע: „בילעניו"... בילע פלעגט קענען דערצעהלען מעשיות פון נולנים, מכשפים, מכשפה'טעס אין פון א רב מיט א רביצין. הערשעלע פלעגט אויסהערען איהרע מעשיות, קיקענדיג איהר אין מויל אריין מיט גרוים פערנניגען און גאַרנישט. — בילע איז פאר איהם געווען דאס איינציג וואס פייטיל, מאטיל און נאך אנדערע חברים. נאר שפעטער א ביסעל, אז הערשעלע איז שוין א גמרא-יונגעל, הויבט ער פלוצלים, פון דער העלער הויט, אן פאר איהר זיך צו שעהמען, אלין נישט רעכט צי וויכען פאר וואס, פאר וען? גארנישט, גלאט אזוי, ער שעהמט זיך... ער האט צוגלייכער צייט זיך נעשעהמט, אויך טאקי שטארק חשק נעהאט צו איהר, האטש פונדערוויטענס אנציקוקען זי. און וען ס'איז אמאל אויסגעקומען צונויפקומען זיך מיט איהר אינאיינעם, פלעגט ער רויט ווערן און ארבלאזען די אויגען. זי האט אויף איהם קוקענדיג אויך אנגעהויבען זיך צו שעהמען און בידע האבען נעוואט אינער דעם אנדערען וי מעגליך אויסצומידען. נאר וואס מעהר ער האט זי אויסגעמידען, האט איהם אין מעהר דאס הארץ זיינם צו איהר נעצויגען. איהר קול האט איהם ליבליך נעקלונגען אין די אויערען. איהרס א וואוירט פונדערוויטענס איז איהם זיך צוגאנגען אין אלע אברים. קיין בעסערע, קיין שענערע פון איהר, האט זיך איהם נעדאכט, איז אויף דער גאנצער וועלט נישטא. ער האט שוין נעוואוסט דענסטמאל פונ'ם לערנען, אז קוקען אויף א אשה און טראכטען פון איהר, איז א גרויסע עבירה. נאר וויל ער האט עס נע-

וואוסט, דעריבער טאקי האָט זיך איהם ערשט נעגלוסט; וויל ער האָט נעלערנט, אז דאָס איז אַ עבירה, דעריבער טאקי האָט עס איהם, וויי אויף צו להכעיס, שטאַרק נעצוויגען דוקא אויף בילען צו קוקען, און וויל דאָס איז נעווען אַ גרויסער קוק בנגבה, נישט גאָנץ פריי, וויי פריהער, דעריבער האָט ער טאקי עפּעס נעטראַכט... נעטראַכט און זיך נעשעהמט. — אז הערשעלע האָט, ריבענדיג זיך צווישען קאָבצאַנסקער ליט, איבערגענומען בי זיי דעם שטיגער פון וויגשען אינאיגעם מיט דער מעשה פונ'ם וויגשפיגערל, האָט ער זיך נעוואונשען אַ בת-מלכה, דאָס הייסט — בילען.

דאָס וויגשעניש אין קאָבצאַנסק איז נעווען איגע פון די גאָנץ נע-וועהנטליכע בעשעפטיגונגען, צו אונטערהאַלטען זיך און פאַרברענגען דערמיט אַביסעל די צייט — אַ בעשעפטיגונג, וואָס איז נעקומען פונ'ם שטענדיגען ליידען מאַנגעל אין די ניטיגסטע בעדערפנישען און פונ'ם לעדיג זיצען אָהן פרנסה. אַזוי ליגט שוין בטבע פונ'ם מענשען: „דאָס וואָס נעהט אָפּ, נעהט נישט ארוים פונ'ם זין, כען באַגיטיגט זיך האָטש מיט דעם מראַכטען דערין"... „האָפּנונג און וויגשעניש איז דער נויטם מלאכה, דאָס משוגע זיין איז פאַר וואוילטאָג און הצלחה". אַועלכע גרויסע בריות אין דעם וויגשען, וויי קאָבצאַנסקער יודען, זענען נישטאָ אויף דער נאַנצער וועלט: פרייע, לעדיגע צייט האָבען זיי נעגוג, אין צרות זענען זיי, ברוך השם, אויך נישט זשעדע, היגט וואָס-זשע איז דאָ פאַר אַזאַ וואונדער, אז אין דעם ענין וויגשעניש האָבען זיי דערגרייכט אַזאַ הויכע מדרגה מעהר פון אַלע אויף דער ערד! וואָס נאָר עפּ'ס אַ שביעס, איז בי די קאָבצאַנסקער באַלד אַ וויגשעניש. לאָמיר אָנהאָפּען, למשל, דאָס, אַ שטיגער: שטיעפענדיג פין ים אוקינוס קען זיך אייגער, פערנענען צו-וויגשען: נאָזוי פיעל נעלד זאָל איך האָבען, וויפיעל זאָמד אויפ'ן בראָג זיינעם ארום און ארום! — עט, מאַבט דער צוויטער, דער נאַנצער ים זאָל זיין טיגט און איך זאָל האָבען אזוי פיעל, וויפיעל, מען זאָלט מיט דעם טיגט נעקענט אַבהתמ:ען מראַטעם, איטלכע איך טוי-ענט קערבלעך!... — אין איך, וויגשט דער דריטער, איפהייבעדיג כיט אַ ויפצעלע די אויגען צום היכעל: בידע זאָלט איהר שטאַרבען, רבוני של עולם, און איך אַליין זאָל איך ירשה'נען... נוט ציבראָגען פלייגט מען נעוועהנטליך די זומערדינע ליכטיגע אָוועגטען. עס וועט נאָנץ נעגוג זיין אויסצומאָלען דאָ אַ קאַרטינקע פון אין אָוועגט אַועלכען:

אין די הייזער ברענט נישט קיין ליכט. טיר און טויער זענען

אָפּען. מען עסט וועטשערע פֿאַר דער לבנה. נאָך דער וועטשערע זיך, ווי די מורעשקעס, אַרויס פון די הייזער: מאַנסביליען אָהן קאַפּאָטעס, אין די אייגע טלית־קטנ׳ס, ווייבער צושפּילעס, נאָר אין די אינטערשטע קליידלעך, קינדער אויסגעטאָן האַלב נאַקעט. שכנים אַ נאַנצע קופּע לענג זיך אויס אין דרויסען, יונג און אַלט, קינד און קיטל, אָלע אינאיינעם. גילדענע פֿאַסען פון דער לבנה שלאָנען זיך דורך ערגיץ צווישען דעבלעך, ציהען זיך איבער קעפּ, איבער פּים אין דער קופּע מענשען, קריכען וויטער, וויטער, טאַנצענדיג איוף וועגט, אויף פּלייטען און וויזען אין דאָ אַ קאָץ, וואָס דראַפּעט זיך, ניסטערט אויף אַ דאַך, דאָרט קיה אויסגע־שטרעקט אויף דער גאַס, מעלה־גרה׳ן, אונטערשמיסענדיג זיך פֿאַמעליך מיט די ווידלען און קייכען, זיפּצען מיט אַחריפ, עפּים ווי פּונ׳ם בויך.— די ערשטע עטליכע מינוט איז איטליכער בעשעפטיגט מיט זיך, מען גע־ניצט, סלוקערצט, מען טרייבט פלי׳ן מען קראַצט זיך. וויבער הויבען דערווייל אָן דעם שמיעס וועגען דער היינטיגער וועטשערע, איטליכע מיט איהרס: ביי דער זענען די שטשיפקעס בע׳טעמט נעווען אַווי, אַז דער מלכות האָט עס געמעגט עסען; ביי יענער איז דער אַרבעס צוקאָכט נעווען וויך, ווי מאַרך, אַז מען האָט געלעקט די פינגער. אינע דער־צעהלט דאָס נרויסע גליק, וואָס זי האָט נעטראָפען: פֿאַר אַ גראָשען האָט זי געהאַנדעלט אין מאַרק אַ מציאה — אַ רעטיך, נרויס ווי דער קאָפּ, פון וועלכען מען האָט נעוג נענעסען אין דער פּריה, אויך אַצינד אויף דער נאַכט און ס׳איז נאָך איבערגעבליבען אַ היבשע שטיק אויף מאָרגען, מען זאָל לעבען אין נעווענט זיין! אָלע רעדען הויך אויף אַלער־לי דינג, קוויטשעדינג קולות. די מאַנען ברומען לעת־עתּה אונטער, מישען זיך אַרײַן נאָר, ווי פון יוצא וועגען, גלאַט אַווי מיט אַ וואָרט. זי לענגן זיך דערנאָך מיט דעם בויך אַרויף און, פערקוקענדיג זיך אויף דעם אויסגעשטרענטען בלויען הימעל, נעהמט מען זיך נעשמאַק שמיעסען, וואָס מהוט זיך אַזוינס דאָרט אויבען. די לבנה וויזט זיך אויפֿ׳ן אָרט, וואו דער עולם ליגט: מען קוקט אין איהר אָן די ליכטיגע צורה פון יהושע און איטליכער מאַכט: אוי, אַ נאָז מיט אויגען!... איציק און בערל, וואָס האַלטען זיך פֿאַר שטיקלעך שטערנזוהער, חקרנים, טיטען מיט פינגער אויף דעם „אלף־בית״ פון די שטערען און האַמפּערען זיך וועגען דעם „תּו״ און „חית״. דער איבעריגער עולם־טהוט צוליעב זי בייַדע. איטליכען פון די צווי חקרנים, וואָס טיטעלט איהם מיט אַ פינגער, ניט מען נערעכט, שווערענדיג זיך: יאָ, אמת טאָקי, איך זעה, זעה, וי איך בין אַ יוד!

— אי, אי! צושרייט זיך שטאַרק פערוואונדערט אַ יוד, עפּים אַזוי פיעל שטערען דאָרט, דאָרט איז די געפּלעקטע, וויסליכע פּאַסיען, עבגעזעצט ווי מאָהן! אַזוי פיעל רענדלעך ווינש איך מיר צו האָבען...

— נעהט שוין, נעהט! — מאַכט דער אַנדערער, — איך לאָז פּאַר העלוועלער, פּאַר איטליכם שבערענדיל אַ קאָזיקע.

עס נעפּינען זיך בעלעם אייף נאָך וועלוועלער, צווי, פינף. צעהן פּאַר אַ גרויִשען, אין בשעת יודען טאַרגעווען זיך דאָ אַזוי, רעכענען, צעהלען, לאָזען אַראָפּ די בקחים אין ווארפען דעם קורס פון די שטערען, זיצט דאָרט אין דער זייט איינער עפּים אַ לץ, דרשה'ט און זאָגט גליכע ווערטלעך. די וייבער אַרום איהם שרייען קלאָמפּערשט: פע, נענוג! פּאַר־שטעקענדיג זיך די אויערען, הערען זיך אָבער זעהר גוט צו און קיכען פּאַר נעלעכטער... קינדער ויצען אויך נישט לעדיג, קיצלען זיך, דער־לאַננען איינער דעם אַנדערען אַקלאַפּ, אַ שנאָל אין דער נאָז הינטען אַרום. דער פּון דער נאָז טהוט אַקוויטש, יענער פּונ'ם שנאָל מאַכט זיך צום הם, נעבעך, נאָר אַ צדיק אין פּעלץ און ביזערט זיך קלאָמפּערשט: שא, שא! מאַטע שילטען די קינדער, בענומען זאָלען זי הלוואי ווערען, און אַנב מאַקי זי מכבד מיט אַקניפּ. די טאַטעס וואַרפּען אַוועק די טאָרנעס און פּאַלען פּליצלים פּונים הימעל אַראָפּ אייף דער ערד. דעם האָט אַ זשוק זיך אַריינגעפּלאַנטערט אין באָרד, יענעם אין די פּאות, דעם דריטען קריכט עפּים אונטער'ן העמד דאָרט אויפ'ן רוקען. אַ רויטע קוה, אַ פּרעסערין, פון וועלכער עס האָט זיך אַבגעטאָן דער שלאָף, פערקריכט, בים שטשיפּען גראָז, אין דער זייט נאָם ביז צו דער גאַנצער עדה יודען, דרעהט זיך צו זי אוים מיט דעם הינטען, מחילה, און פיהרט זיך עפּים אייף פע, נישט מיט דרך־ארץ. אַלע זידלען זי מיאוס אָפּ, מרייבען זי און שריין: היידא! אין איין קול. זי דרעהט זיך נעשווינד אוים פון יודישע הענד און לויפט אַ הין אין איהר רוה אַריין. דערפון שפּינט זיך עפּים אַ לאַנגער שמועס: וועמענס קוה איז דאָס? וויפיעל מילך גיט די קוה? וויפיעל איז די קוה ווערט? „שא, וויפיעל, מיינט איהר, יודען!“ טהיט פּלוצלים איינער אַ פּרעג: „אָל ווערטה זיין די גאַנצע קאַבצאַנסקער טשערערע, שוין מיט די צינגן אינאיינעם?“ איינער שאַצט עס אַזוי פיעל, דער דריטער ווינשט זיך דאָס צו האָבען, וויפיעל ס'איז ווערטה מעהר. איטליכען בעזוכען חאפּט אָן אַ ווינשעניש און מען ווינשט, ווינשט, ביז די צונג ווערט מיער רערענדיג און מען הערט פּונדערווייטענם, וויי איינער הרגפּעט שוין אָהן עין־הרע געשמאַק. די מאַנען טרייבען די וייבער:

קימט שלאָפֿן! די וויבער מיט זייער הן קווינקלען זיך קלאָפֿערשט: עס גלוסט זיך זיי גאָר ניט געהן אין בעט אַרײַן און וואָלטען די גאַנצע נאַכט גערן דאָ, אין דרויסען, געשלאָפֿן; א יונג פּאָר פֿאַלק געהט אַוועק באַלד טאַקי, די איבעריגע טאַבען שיהות, דינגען זיך, ביז פֿון ערגיץ א ווינקעלע שפּרינגט אַרויס פֿלוצלים א ציג, וועלכע א פּאָר וויסע חברה'ניקעס האָבען איבערגעשראָקען, אונטער'גנבה'נעגדיג זיך שטילער־הייט צו איהר אויף דער פֿריזבע דאָרט; זיי נאָך איהר און זי אין גרויס אַיילעניש, יאַבעניש, פֿיץ אַרײַן צווישען דער קיפּע יודען. עס ווערט א מהומה, א קאַבעניש, מען גיט זיך א הייב אויף ניך און בטלנ'דיג חלומות, צוליפֿט מען זיך געשווינד, איינער נאָך דעם אַנדערען נישט צו וואַנט פֿילו א גוטע נאַכט! —

דאס צווייטע בוך.

דאס צוויטע בוך.

יאם ערשטע ראפיטעל.

אז די הילינע הויה ואגט: „ישׂשכר חמיר, ישׂשכר איז אַ עזעל, זבולון, אַ בריטבינינער, ריבק, וואָס הייערט בין המשפתים, צווישען די נעמאַרקען", וועט נאָכדעם, דאַכט זיך, קיינעם שוין נישט פריקדע זיין דאָס פערנליכענוש פון אידיש בר־מציה־יונגעל צו אַ לאָשאַקיל בים נעהמען עס צו דער אַרבית. — עס לויפט זיך אַ קלין לאָשאַקיל הינטער דעם וואָגען, וועלכע די וויכטע מאמע זינע, די שקאַפע, שלעפט נעבעך, אַינרייסענדיג זיך דאָס געזונד און חאַפענדיג הינטערווילכם אַ שמיצעל, נאַרנישט, עס זאָל איהם דאָס אָנהויבען צי אַרגן. עס לויפט זיך פרי, יאָנט העגדים־פענדים, דרינגעט מיט די פיסלעך, טאַנצט, שפרינגט האָץ־האָץ לעבעדיג־פרעהליך, פערייסענדיג דעם ווירעל, און האָט הנאה פון לעבען. פלוצלים טהוט מען איהם אָן אַ ציימיל, מען שפאַנט עס צו מיט אַ שטריקעל צו דער פערוואָגעלטער מאַמען, נעה, בחור, גיט מען איהם שטאַרק אָנצוהערענוש מיט דער ביטש, נעה, בחור, אויפ'ן דראָנושיק! דאָס האַרץ רייסט קיקענדיג, ווי יונגערהייט איז עס, נעבעך, דערשלאָגען, ווי יונגערהייט גהט עס בעטריבט, פערואומערט אין דעם שווערען יאָך. אין דער־ערד איז, נעבעך, זיין קאָפ, אז אָך און וועה צו זינע יונגע יאָהרען!

אונזער הערשעלע וועלט בר־מציה — אַ לאָשאַקיל שוין מיט אַ ציימיל! זיין קעפיל און זיין דאַר־קינדערש העמטיל, נעבעך, וענען נעבונדען, נעוויקעלט שטיף מיט רימענס, רצועות. דאָס ערשטע מאָל מאכט

ער דעם „לשם יחוד" מיט ליב און לעבען און אַלע זינע קרעפטען צו זין פון היגט אָן משועבד, אינגעשפּאַנט אין דער עבודת דבורא...

„וארשתיך לי לעולם" און איך האָב דיך פערקנאַסט צו טיר אויף איביג! זאָגט הערשעלע, ארומדרעהענדיג די רצועה אויפֿ׳ן פינגער. א צוויטען מאָל א דרעה און וויטער „וארשתיך"! א דריטען דרעה און וויי׳ דער „וארשתיך לי באמונה" איך האָב דיך פערקנאַסט צו טיר מיט דעם גלויבען „וידעת את ה׳" אונ׳ זאָלכט ויכען, וואָס פאַר א גוט טיר האָבען!...

— נענוג, הערשעלע, זיין א יונגעל! דערמאָנען איהם אויך די עלטערן מיט א מוסר. — אויס פרי! שוין ציט צו זאָרגען, ציט אין זינען צו האָבען עפּים תכלית־זאָבען... קום. לאָשאַקיל, אייפֿ׳ן דראָנ־זשיק, קום שלעפּען דעם יאָך, קריעה ריסען אויף דעם שטיקעל ברויט, פערשווארצט ווערען מיט אונז אינאיינעם!

צווי מאָל מול־טוב דיר, קאָבצאַנסקער אָרעם בר־מציה־בחור׳ל! — מזל טוב דיר מיט דעם „עול עבודה", מיט דעם יאָך פון עבודת הבורא! אין מזל טוב דיר אויך מיט דעם „עול דרך ארץ" מיט דעם יאָך פון דער ביטערער פרנסה אין דעם וויסטען לעבען! נע־עגען זיך אָב מיט דיינע יונגע יאהרען — דו ביזנסט געבונדען! האָב מורא פריי דעם קאָפּ אויפצוהייבען — ס׳איז אַין עבירה, מען טאָהר נישט!... זאָרג, זיפּץ, קרעכץ און לאָז דיר דאַרען, טריקענען דער מוח...

אין אַזוי וי הערשעלע האָט געהאַט א שטן קיטשטיג קיל׳בען, האָם דער טאַטע דרינען געזוכט דעם תכלית, געוואָלט דערפון מאַכען א פרנסה — דאָם זוהנדיל זאָל איהם אונטערהאַלטען ימים־נוראים דאָרט אין דעם גלופּסקער קלייזל, וואו ער איז שוין היבש עטליכע יאָהר כסדר געווען א בעל תפלה. בר־מצוה איז הערשעלע געוואָרען נאָך שבת־נחמו, פונקט טאַקי אין דער צייט, וען בעלי־תפלות הויבען אָן זיך צוגרייטען צום דאָונען, וען זי שטעלען די „כלי", פריוון דעם האַלז, פאַרהערען זיך אין שמיגער; וען עס לאָזט זיך אין די איינצעלען הערען, וויט אויפֿ׳ן דער נאַם, שטיקלעך פון דער ראש־השנה־דינער „שמונה־עשרה" אויפֿ׳ן חיינענדיג, טרויעריג נגונים.

נישט דער סאַלאָוויטשיק, דער זיסער וואַלד־זינגער פאַר א וועלט מענשן, נישט ער איז דער משורר פאַר יודישע קינדער; נישט פאַר זי שפּיעלט ער זינע שענע לידער וועסנע־ציט אין „ספירה", אויפֿוועקענדיג דערמים אין ליטוש הערצער נעשמאַקע נעפּינ׳לען פון ליעבשטע —

ניין! דעם יודענס סאָלאָוויטשיק איז דער בעל־תּפלה, נעפיהלען פון ליעבשאפט וועקט ער אין איהם אויף מיט דעם וואונדער־שענעם „אתה זוכר“ און זיצט ליעבליכע ווערטער פון די הילינע נביאים. דעם יודענס ליעבשאפט איז נעטליך ריין, האָט נישט, ווי נאָט, קיין בילד, קיין נעשטאלט, ער ברענט, ער איז פערקאָכט, ציהעט זיך פאר גרויס חשק מיט אלע זיינע נעדאנקען א הין, א הין — צו דער הילינער שכינה דאָרט אין הימל...

„כּה אמר ה'! אזוי זאָגט נאָט, שרייעט אויס הויך אויף א קול דער בעל־תּפלה: „זכרתי לך הסד נעוריך“, אוי נעדענק איך דיר, כנסת ישראל, דאָס ניטסקייט דיינס אין דער יוגענד, אהבת כלולותיך, די ליעבשאפט דיינע כלה'ווייז, לכתך אחרי במדבר, דיין שפאציערען־נעהן מיט מיר אין דער מדבר, בארץ לא זרועה, ערגיץ אין א העק עפּים דאָרט. — עס ניט דעם יודען א בריה, א צוג בים הארצען, ער צאָפּעלט, פלאָטערט, שטרעקט אוים די הענד מיט א היים נעבעט טיף פון דער נשמה: אי־אי־נאָטוניו, ליעבער, זיסער רבונו של עולם! —

און אידער נאָך ער קימט צו זיך, צו־יאָחמערט זיך דער בעל־תּפלה, צוניכט זיך און לאָוט ארוים אין זיסע ריהרעדיוט שטיינער: „הבן יקיר לי אפרים, א טייער זוהנדיל איז מיר אפרים־לעב, אם ילד שעשועים, א קינד־א טרייסט, כי מדי דברי בו, ווען איך רעד פון איהם, זכור אזכרנו עוד, קימט ער מיר אויפ'ן זינען אלץ מעהר. על כן המו מעי לו, דאָס הארץ נעהט מיר אוים נאָך איהם, רחם ארחמנו נאם ה', א נאָטס רחמנות, נעבעך, אויף איהם'. — מיין יודעלע שטעלען זיך אין די אידנעלעך טרערען, מאכט פיסקעלעך ווי א קינד, עס ווינט אין איהם דאָס הערצעלע און פיסטעט זיך: אוי, טאָטעניו! הילינ, ליעבהאָרצ'דיג, נעטרייַ פאָטעריל!...

דעריבער פערזאָמלען זיך, ווי די בינען אז דערשמעקען ערגיץ האָניג, רעדלעך יודען הינטער די פענסטער פון לייזער־יאנקילס שטוב, וואו ער ארבייט נעשמאק אין „ונתנה תוקף“ און אזעלכע נוטע שטיקלעך. לייזער־יאנקיל זעצט ווערטער, צוגיסט זיך אויפ'ן העלזעלע אין שטיינער, איבערגעהענדיג פון דער נעמבע אין א בי־קול, און הערשעלע ענטפערט איהם אָב אויף א קוויטש. בידע האָרעווען, נעהען אָב מיט שווים, קולות אלערלי פליהען — דאָס פון איטליכען בעווונדער, איינער נאָכ'ן אנדערען כסדר און דאָס אויסגעמישט אינאיינעם, דרעהעלעך מיט א צוק צהער און אהין, דער א קוועטש ארא, ברומענדיג מיט

א פרעג אויף דער נראָבער סטרונע, יענער א היב פון אונטען ארויף, אויסקוויטשענדיג א ענטפער אויפ'ן גלייכנקיל. די העלולעך א ביטען בים־באָם־בים — און יודען הונטער די פענסטער זענען זיך מחזה הערענדיג.

אַזוי קנאַקט דער קאָבצאַנסקער סאָלאָוויטשיק, שפיעלט זינע מרויערדינע־זוסע נגונים אין די אוועטען ביז א פאָר כעג פאַר סליחות, וואָס דענסטמאָל ווערט ער אַנשוויגען און קלייבט זיך אין וועג אַריין אין אין צייט מיט די שוועלבעלעך און אַלע אַנדערע זומער־פינעלעך. זי א הין, ערגיץ אין די וויטע, וואַרעמע לענדער, און ער מיט הערשעלען קין גלופסק, דאָרט אין קליוול...

שא, שטיל איז סליחות־צייט אין דעם וואַלד, וו אין קאָבצאַנסק שבת, וען דער עולם שלאָפט נאָך מוטאָצ, אין דאָס שטילקים דאָרט וואַרפט א טרה־שהורה. די בויטער שטעהען פערטראַכט, פערזאָרגט, נאָר נישט דאָס פנים, דאָס נעשטאַלט וואָס פריהער. זייער שאָקלען טוט די צוויגען — דאָס איז א כרעכצן מיט די הענר, זייער זשומען — דאָס איז א ביטערער יאָמער, א זיפצן, א קרעכצן פון א נעטרייער מוטער, וואָס בלייבט איבער אַליין נאָבדעם וו איהרע קינדער צופאָהרען זיך אין אַלע זימען. דאָרט וואו עס האָט ערשט נעלעבט, זיך נע'רעש'ט, נעווע־נען, נעשפרונגען אין איטליכעם ווינקעלע, איז אַצינד שטיל־רוהיג וו אויף א בית־עולם. אַלסדינג דאָרט דערמאָנט אין דעם צושיידען זיך מיט די ליעבע, טיף אין האַרצען איינגעבאָקעט. נישטא דאָס פריהערדי־דינע לעבעדינקייט, דאָס פרישקייט אין אויפגעריימטקייט, אַלסדינג שטעהט עפים וו ברוגז, זאָהר אומעטוג. דער הימעל קוקט אויך נישט פריינדליך אין איז עפים שטאַרק אָנגעבלאָזען. וויסט איז די נעסט — די פינעלעך זענען זיך ציפליגען... פערזאָרגט, פערטראַכט שטעהט דער וואַלד, גלייך וו ער פיהלט, אז דאָס אויפהייבען זיך אין אַוועקפליהען פון זינע שפיעל־פינעלעך בעוויזט נישט אויף קין גוטס. ער מעג זיך ריכטען, אז באַלד־באַלד וועט זיך אָנריקען אויף אים א חמאָרע — דער ווינטער מיט זינע ביטערע קעלטען. אין ער איז אַצינד דעריבער פעראיבע'ט, שטאַרק בעטריבט.

שא, שטיל, וו סליחות־צייט אין דעם וואַלד איז א צינד אויך אין קאָבצאַנסק. מיט ליזער־יאַנקול'ס ריהרען זיך, האָט זיך אייך נעריהרט אפשר א האלב שטעדטיל. ס'איז אַוועק קין גלופסק, וו נעווען הנטליך, א טראַנספאָרט מיט אַלע סאָרטען לעבעדיגער סחורה, ווכען אין גלופסק דאָס שטיקעל פרנסה.

קאַבאַנאַק האָט נעשפירט די ביטערע ס, עס גענאָט אויף דעם עולם דער ווינטער מיט אַלע זיינע בעדערפנישען: הייצונג, א שוך, א קלייד, און טאַקי עפּיס עסען אויך. נישטאָ דער זומער ווען מען, קומט איבער עס־אַווי מיט גרינוואַרג און פּטר׳ט אָב דאָס לעבען ווי עס איז מיט שהי־פּהי, מיט א רעטעביל, א גרין אונערקעלע, מיט א קנאַבעל, א ציבעלע, אַבי פּערשטאַפּען דעם מאָגען, אויסשטעהן איהם דעם בלבול ווענען דער אכילה... אזן דער גוטער אַלמעבטויגער גאָט, וואָס דער־ נעהרט אַלע זיינע בעשעפּניש, פּונ׳ם גרויסען ווי׳ל־טויער ביז צום קלין ווערמיל אין איי, ער טוטה עס בייציטענס אָן די זומער־פּיינעלעך: פּליהט זוכען אייער שפּיז אַהין אין די וואַרעמע לענדער — אין איהר קאַבאַנאַ־ סקער יודען: שלעפּט זיך, אַרטיגקע יודעלעך, זוכען אייער פּרנסה אין דער פּרעמד דאָרט איז גלוסקע!

דאס צוויטע קאפיטעל

מען בעדאַרף וויסען, וואָס הייסט אַזוינס בײַ אַ יינגעל פאָהרען, **בכדי** צו פאַרשטעהן הערשעלעס האַרץ בײַם קלײבען זיך אין וועג אַריין. גליקליכער פון איהם איז אויף דער גאַנצער וועלט נישט געווען אין דעם מאָג, וועו ער האָט זיך צוגעגרייט פאָהרען דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבען אין אַ פרעמדער שטאָדט אינאיינעם מיט די עלטערן. ליזער־יאַנקליכע האָט זיך אויך נאָכגעשלעפט. געהייסען האָט עס, זי פאָהרט אויף קבר־אָבות, נאָר באמת האָט עס געשטעקט מיט אַ געשעפטיל, אויך מיט אָנקוקען, דאַכט־זיך, עפּים אַ חתן, פאַר ציבע־סאָסיען אָדער פאַר עמיצען אַנדערש — דאָס איז שוין איהר זאַך, קיינעטס עסק נישט. און בכדי אויסצושלאָגען די הוצאות, האָט זי מיטגענעמען אַ ביסעל סחורה, אָבצוזעצען עס אין גלייכען נעלט דאָרט, אין גלופסק. אונזער הערשעלען האָט זיך נעדאַכט, אַז גלופסק איז ערגיץ אין עק וועלט, עפּים, נעבען די הרי־חושך, וואו דער היטעל לאָזט זיך אַראָפּ, און דער טאָג פאָהרען אַהינצו וועט זיך ציהען לאַנג, זיך נאר גיט אויסלאָזען.

עס פארשטעהט זיך, אז מיט אַ נאַכט פריהער האָט הערשעלע קיין אויג נישט נעקענט צו־טאַכען, זיך נעווארפען אויף זיין נעלענער פון איין זייט אויף דער אַנדערער, טראַכטענדיג אַלץ פונ׳ם נרויסען גליק, וואָס איהם שטעהט פיר. עס האָט אים זיהם זיך נעדאַכט, וי נאָנץ גלופסק שטעהט אַצינד און קוקט אַרויס אויף זיין טאַטען, אַלע אין איין קול: וואו איז ער, ר׳ ליזער־יאַנקיל? וועו קומט ער, ר׳ ליזער־יאַנקיל? אַ מעשה, אַ מעשה! נאָך איז נישטאָ ר׳ ליזער־יאַנקיל! און פלוצלים

זוערט אַ נרוים פרייד, אַ גדולה — ר' לייזער־יאַנקיל פאָהרט! ר' לייזער־יאַנקיל איז שוין נעקומען! ער איז נישט אַליין, ער האָט מיטגענומען אויך זיין בחור'ל, אַ פלי־שלטה! עס איז אַ צינוידלויפענישׂ, אַ ערד־טרעטענישׂ, מען שלאָנט זיך איבער דעם מאַנען מיט דעם קנעכט, איט־ליבער רייסט זיי צו זיך אויף אַכסניא, אויף וואַרשעם, אויף אַ קער־מישיל. מען טיט אויף זיי פון דערווייטען מיט די פינגער: אָט זענען זיי, אָט נעהען זיי, ר' לייזער־יאַנקיל מיט זיין בחור'ל! זיי שטעלען־אויס אַ שטיקעל דאוונען, אַ „נעריצך", זינגען אַ מזמור, אַ וואָלעכיל, פערכייטען מיט אַ קליוואַנער בעטלער — און דער עולם ווערט משוגע, שפרינגט אויס דער הויט הערענדיג אַווינס.

קוים וואָס הערשעלע האָט דערלעבט מיט, איז ער געשווינד אויף־געשטאַנען, אָבגענאַכטן נעגעל־וואַסער, געהאַפט דאָס תפילין־זעקעלע, דורך וועלכען דאָס מול זינט איז איהם אַזוי דערהויבט געוואָרען, און נעלאָפען אין בית־מדרש, אין דער גיך אָבדאַוונען. אויסער דעם האָט ער טאַקי נאָך גהאַט עטליכע ניטיגע נעשעפטלעך, וועלכע ער האָט בעדאַרפט פאַר'ן אַוועקפאָהרען מיט זינע חברים דאָרט אָבאַרבייטען. די חברים זענען אויך בייציטענס געקומען אין בית־מדרש אַרײַן, וויל דער חודש־אלול, ווי איטליכען איז בעקאַנט, איז איבערהויפט אַ צייט, ווען פאַר יונגלעך שטעלט זיך דער גרויסער יריד, און אַבי געוונט, מיט ארבייט האָט מען ניט צו זאָרגען, געשעפטען זענען, ברוך־השם, דאָ איבער'ן קוף: טען בעדאַרף דערטאַפען מיט קונצען דעם שיפר און זיך פריוואָן בלאָזען הינטערווילינים דאָרט אין דער וויבערשער שוהל: דער־בי מוז מען פיהרען די נאַנצע תכסיסי מלוזמה מיט דעם שטיב, וואָס ער איז דענסטמאָל דערצאַרענט און ביז ווי צעהן רוהות. אויך בעדאַרף מען זיין אויפ'ן היילינען אָרט, אויפ'ן פעלד, ס'איז דאָך דאָרטען עפים דאָ אַ פוים מיט כל־נדרי־בארלעך. היינט איז דאָך אויף דער וועלט עפים אויך דאָ אַ וועלריל מיט נים־ביימער, ערשט צייטיג נעוואָרענע, מען מוז נעהען רייסען, אָנשטאָבען פולע פליודערען. נעלויבט איז גאָט, וואָס אונטער אַזא צייט כ'ט אַזוי פיעל וויכטיגע נעשעפטען איז כ'זען נאָך חאָטש פריי, פטור פון לערנען — די מלמדים לויפען דעסטמאָל, נעהען צו קינד, קוקען אויף אַ קינלינג אין „ביצקען" זיך אין בייכען זיך פטר די נעז, נעבעך. הערשעלע האָט נעקוקט שטאַלץ אויף זינע חברים אַרום איהם אין פאַליש פונים בית־המדרש, מראַבטענדיג בי זך: אויך מיר מעגי [illegible]־נעזונט, זי בלייבען דאָ און אך — אך פאָהרן!

מען זאָל איהם דעמבטאָל געזיגן זאָגן, אַ שטיינער: הערשעלע! דער פּריץ שענקט דיר דאָס גאַנצע שטעדטיל קאַבצאַנסק מיט זיין שלאָס, אַבי בליים דאָ, פּאָהר נישט, וואָלט ער געשפּיגן קלעק אין נישט נע־ וואָלט אפילו העזיק. — ער געזונגענט זיך מיט חברה אין לאָוט זיך נעהן לעבעדיג, פרעהליך.

אַ כּאָג איז דעמבטאָל געזונן זעהר אַ שענער, ווי עס גיט זיך אוים אַמאָל אין אלול, איינער פון די געשענקטע טעג. נאָך גאַנץ פריה האָט פון איהר נעעצלט דאָרט ביים עק הומעל אַרייסגעשיינט די זון מיט איהר ליכטיג פנים אין, צימריבענדיג ביסלעכווייז דעם פריש־קיהלביכען טומאן, זיך געשפּיגלט אין טוי־טראָפענס, וואָס האָבען געפינקעלט, גלשפּיגלט אין אַלקלי קאָליהן ווי די בריליאַנטען. די שאָטענס רוקען זיך מיט דרך־ארן טריט־בי־טריט אַלץ צוריק אין וואָס וויטער, ווייטער ווערט העלער אין העלער. פרעהליך כווישצען די וואָריאָביישקעס, אויסגעשפּרינגענדיג מיט די דינע פיסלעך אויף די דעכער, אויף די פלייצען, דאָס — צינוּפּלייפען זיך זיך פעקליכווייז אינ־ איינעם, עפּיס האָסענדיג מען זיך איבער אַ קערנדיל, עפּיס שמיעסט דאָ קהל אויבער וועגען ווייטם אַ וויכטיג זאַך אין דאָס — צוליפען זיי זיך אין בעזונדערע פּאַרטיקלעך, טאַנצענדיג אויסלייער אקעגען זיין בעשהר־ טער, ווייטען זיך, האַלטען זיך, ליבען זיך, צאָפלען, פלאַטערען מיט די פלינעלעך — אין בויך, פּיק אין קעפּיל... מעקענדיג לייפען ראַפּטאָם צינגן פּין אלע געסלעך אַהין, וואו עס פּערקלאָפט זיך די טשערעדע, פּין דאָרט גערט זי אייך גאַנצען טאָג אייזק אין פּלאַך אַרויס. די פער־ שוטע נינקע, די נקבים שפּרינגען רעש'ענדיג פאַרייכען די ווייטעלעך העט פּאַראַוים, די קוה הירהרן זיך מיט סמאַביק, נישט נע־ אירט, צינצענדיג מיט די כעפּלעך, וו פּיינע בעלי־הבית'טעס, רוהיג, טשטיל, נאָר עטלעכע באַדערהרן אהינטען די קעפּ אין לאָוען אַרייס וו' פּין אַ עיקסבאַבענעם שיפּר אַ הייערגען, אַ קיהיש־נאַרישען „טע" נלאָט אַוי זיך, אַ גרים גיט פּרינעלעך דעם גאַנצען שטעדטיל יודען, אַדער „אַ וי גוואלד" די פּערבויענע קעלבלעך. שאָקלענדיג זיך פּין אין זיינ אַ דע „אַנדערש", פּיהרט דער גאַנער זיין גאַנץ נעזונדעל וינטע נעגו־ לער, וואָס עיינט אַיין אין די פּערזיכן, כלאָוט פּין זיך אַ שרעק, גלאַטשטיקט, עטלעכע דעם הלוֹ, פּערווארפענדיג מיט'ן קעפּיל אין לאָוט זיך מיט דער קאַמפּאַניע אַיאָ אהין צים וואַסער.

דער כּאָג איז נוט, ליבעג וו הערשעלען אויפ'ן האַרצען. הער־

שעלע שפּילעט=אויף נעהענדיג דאָס קאַפּאָטקעלע, שטריקט אויס די הענד חאַפּען די לאַנגע שנור=ווײַסע פּעדים, וואָס טראָגען=זיך אַרום אין דער לופט זײַ דינע שפּינוועבס; פּערקיקט זיך איך אויף די טויבן, וואָס שוועבען, דרעהען זיך העט אין דער הייך מיט אויסגעשפּרייטע פליגעלעך, ריין=קלאָר נלאַנצענדיגע, גאָלד און זילבער — אין עד האָט הנאָה, ס'איז איהם עפּעס גוט, גרינג אויף דער נשמה. עד פּיהלט, אַז הימט איז עד גלוקליך. די געשעפטען זינע האָט עד, געלייבט איז נאָט, אָבנעאַרבייט נאָך בעסער ווי געוואונטען. עד איז פרי, עד פּאַהדט ס'איז יום=טובֿ'דיג גוט אַרום אין אַרום. רבינו של עולם! בראָבט עד — און די אויגען בענעצען זיך איהם פּאַר פּיעל פּרייד — איך האַנק דיר אין לויב דיר פּאַר דינע חסדים. זו, טעג בעדאַרף זיך נעהמען צו דיין דינעמט: פּרום זיין, לעהרנען, דאַוונען געשמאַק — זיין אַ יוד.

נעהענדיג אַזוי אויפּנעריימט, שטאַרק צופריעדען מיט אַ האַרץ פול פּרייד, קומט איהם פּלוצלים צו די אויגען דאָס טייערע נעשטאַלט, די ליכטיגע צורה פון בילען.

בילע איז זיך געשטאַנען נעבען דער פּריזבע בײַ איהר שטוב, וואו זי האָט אַרויסגעשטעלט טריקענען דאָס צו=וואַשענע נעפּעס און אויפּ=נעהאַנגען אויף אַ שטריקעל עטליבע איבערגעשוויינקטע שטיקלעך גרעט. זי איז געווען נאָך נישט אָנגעטאָן, נאָר אין אונטערשט קלידיל, פון הינטען פּאַרשטעקט, בארפים. די אַרבעל פּנים העמד וויט פערקאַ=טשעט אויף די פּולעטשקע, דיקע אַרעמס בין איבער די אילענבויגעם. רער בווים אַביסיל אָפען, דער גאַנצער האַלז, מה'לה, אין דרייסען אין אָר צופאַטעלט, ווי געווהנטליך אַ בריה אַ מידיל פּריהמאָרגען.

אונזער הערשעלע שטאַרק אויפּגעריימט, שמחת=תורה'דיג, לויפט צו אין גרויס חדוה האַסטיג צו זיין בת=מלכה, פּרעגט איהם כחרם, ווי אַזוי דאָס איז געשעהען, עפּעס גאָר טאַקי ווי דער נוטער יאָהר וואָלט איהם פון הינטען צו איהר אַ שטיפּ געטאָן. עד נעוועגעט זיך מיט איהר, נעהמענדיג זי בײַ דער האַנד, ווי זי וואָלט געווען אַ מאַנס=פּערשון, און רעדט עפּעס פּאַר פּייער, פּאַר ווַאסער נישט רעכט צו נעדענקען וואָס.

בילע בליבט פערנאַפּט, וויסט נישט וואָס צו טאָן, און זו הי שרשטע היץ איז אַריבער, לאָזט הערשעלע אָב בילעם האַנד, מאַבענדיג, נאָך אירן נישט רעכט בים זינען, מיט אַ נאַריש גע=לעכטעריל:

— הע... בין אַ מידיל די האַנד!... אַ יודענע, הע, שלום עליכם!...

נאָר ווי ער קומט באַלד אינגאַנצן צו די נעדאַנקען, נעהמט איהם אָב דאָם לשון, ער ווערט רויט און בלייך. בילע שטיקט זיך שטילער־הייט פֿאַר געלעכטער מיט אַראָבנעלאָזענע אויגען, אַויעקרוקען זיך אין דער זיט, און הערשעלע טראָגט זיך אָב געשווינד ווי אַ גנב.

הערשעלע איז נעווען עפּים גאָר צוזרעהט, בין זיך אין האַרצען מיאוס אַראָבנעפֿאַלען. סטייטש, ווען האָט ער נעבעטן!... ערשט זאָגט ער צו, דעם רבונו של עולם צו דינענען, זיין אַ יוד — און פּלוצים אַזא מעשה, אויגען, איהם אָבצוטאָן!... פּע! — ער שפּייעט, קרעצט ויך פֿאַר פֿערדראָס אין דער פּאָה און כאַכט: וואַנע!...

דאם רדיטע קאפיטעל.

אז הערשעלע איז געקומען א היים, האט ער געהאפט א שטיקעל פסק, פאר וואס ער האט זיך עפים אזוי געמאכט. דער טאטע איז שוין נעווען אנגעטאן אין די וועג־קלײדער: א ציצען, אבגעבליאקעווען האלאטיל, די ארבעל און די פאלעס פון פארעמט איינגעטונקט אין פעטע, פערהארטעווענע פלעקען פון אלערלי מאכלים, אויסגעמישט מיט גרינליכער טאבאקע און געגלאנצט עפים מיט א מיתה־משונה־קאליר, דער הינטען אויסגעריבען אין ערטערוויז דארט קוקען ארויס שטיקלעך קליאטשע. אויפ'ן קאפ עפים א מין אבגעפאהרען, שטארק ציקניטשט מ'יצעל. נאר די אלטע צערישענע וועג־שוך מיט לאטעס, וועלכע ער האט בעדארפט אנטאן, זענען איהם דערווייל אויף די פים נאך ניט געווען, מען האט זיי ערשט געזוכט און געפרוווט מיט דער קאטשערע ארויסשארען פון אונטער דער בעט. דאם הויזגעזינד האט נעטאנצט ארום איהם, שטארק בעשעפטיגט מיט איינפאקען די קליטקעס און ער איז געשטאנען אנגעוואלטעלט ווי א פערדיל.

יא, נעבעך, טאקי א פערדיל, וואס האט בעדארפט שלעפען אויף זיך א שטוב מיט קינדער. איין מאל אין יאהר פלענט ער מוזען זיך אזוי איינשפאנען, נעהן אין וועג ארײן, איינרייסען זיך דאס געזונט, ארבייטען אויף אלע כלים און פון דער דאזיגער נסיעה איז אבגעהאנגען דאס לעבען פונ'ם הויזגעזינד דאס גאנצע יאהר... דעריבער האט זיך אין אזא מאג געווינט די גאנצע שטוב, אלע זענען אויפ־געזעצן און לייזער־יאנקיל, נעבעך, איז געשטאנען אנגעוואלטעלט בלייך, פערטראכט מיט א ערנסט פנים.

די מאמע איז נעווען אננעמען אין איהרע וועג־קלייד־ער, עפּים מיני שמאטעס אויסלכע פון חמעלניצקעס ציטמען, אין ווועלכע זי איז אויסגעקומען נרעבער, דיקער ווי שטענדיג אין א מין טיכעל אננערוקט אויפ'ן שטערען ביז איבער די אויגען. נאר הערשעלע אליין האט פערשפּארט זיך איבערצוטאן. מעהר ווי דאס איינע קאפּאטקעלע אויפ'ן לייב האט ער נישט נעהאט. די מאמע האט אהם אפילו נעהיסען איבערקעהרען דאס קאפּאטקעלע אויף דער לינקער זיים, הערשעלע אבער האט איהר בעווייזען בעשיינפערלעך, אז דער אונטערשלאק איז מיאים פערשמירט, אויך צוהאקט, ציפּאלען און מאקי נעכליבען בי דאס זיינינע — פאהרען נאנץ פראסט ווי ער נעהט, דערפאר האט ער שוין נעמוזט צוליעב טאן, נעהמען אויפ'ן קאפּ דעם מאמענס א אלט היטעל עפּים א מין קאטערינע, וועלכעס מען האט שוין לאנג נעמענגט מיט דעם חמין פארבראנען, או' ארימנארטלען זיך מיט א קרייקע.

אט אזוי אננעטאן ווי נעהערינ, האבען אינזערע פארשיינען, נאכדעם ווי זי האבען אין אילעניש עפּים איבערנעהאפט, זיך נעזעקנעט מיט די קינדער, נעהאפט די קלוימקעס אין יאנעדוג אין אין אטהעם, פערשוויצט, פערסאפעט, פערדולט ווי אויף א ביזער מהומה, אזוי וי דער שטיינער איז פון יודען בים פאהרען.

אויף א לאנגען וואגען אין דער הויך, איז נעשטאנען א שטיינ מים עופות אין א קארב מיט אייער אין פאלאיי, וועלכע די מאמע האט אויסגעשטעלט דארט בייצייטענס נאך אין דער פריה.

דער וואגען איז אננעוועצט נעייען ענג מיט פארשיינען, כמעט א פערטיל קאבצאנסק. דארט האבען זיך נעפונען מידלעך, וויבלעך, וואס זענען נעפאהרען זיך שטעלען פאר דיענסטען אין אטען, אויך אלעיליי סארטען יודען: שענע יודען, כשר'ע יודען, מיט'ן פילען מיל יודען, ברענענדיגע יודען, צעבראכענע יידען, גילדענע־אדער־יודען, נלאט יודען, אזוי־זיך יודען אין איך־מיר־יודען. ס'איז נעווען א פערמישעניש, א פערפלאנטעניש, א פערביטעניש מיט די פים אין א צינוי־פשמיקעניש נאר אומצוקומען.

הערשעלע מיט די פארשיינען וואס אין דערמים, האבען נעמוויצט, טאקי משוגה נעשוויצט. די שענע יידען האבען, נעבעך, נעשוויצט ווי א ביבער, די פנימ'לעך זיערע זענען נעווען אייכנעפריעם וי א צימעס אן אויב מען האט זיך נישט פערקיהלט, איז נאר

דערציבעד, וויל דער ווי, זען איז געווען בעלאָגערט פון די אייפגעהאַלטענע פּאַרטיזאַנדלעך, וואָס זענען אויף משקולות געשטאַנען, געוועטען מיט קונצען פון היכטען, כּי די זיטען, אויך אויף דער קעלטיע, נישט צוגעצוזאָגט אויף די וואָס אין וואָגען קיין פּיצעל ליפּטעלע. נאָר אין אָנהויב איז אויטליבער געוועטען ברוגז, עפּיס אָנגעדרוידעלט, אונטערגעווארטשעט אויף דעם בעל־העגלה אין בּיים האַפּען אַ קלאַפּ אין די קרייצער, אַ קוועטש אין דער מאָאָלויע פּינ"ס פּינגער האָט מען שטאַרק פערקרימענדיג זיך פערביסען מיט די ליפּען, מילא נו־נו. נאָר דערנאָך איז מען געוואָרען שוין אַביסעל היימישער, דרך־ארץ אין דער זיט. איינער דעם אַנדערען בעט מחילה: רוקט זיך אַביסעל! פון יענעמס אַ זעץ מהוט מען אַ געשריי. יודען וענען נישט ציפּריעדען און קריענען זיך. די מאַמע האָט אַלץ נעפּילדערט אויף אַ צעברוּאָכענעם יודען, ער זאָל נישט צעברעכען איהר די אייער. דער טאַטע האָט נעהאַלטען פערמאַכט דאָס מויל, איינגעווויקעלט דעם האַלז מיט אַ שטיקעל פּיי, נישט צו פערלירען, חלילה, דאָס קול. די פערד הייבען־אָן זיך אונטערפּוילען, שלעפּען זיך פאַמעליך, מאַכענדיג מיט די אויסגעקראָכענע ווידלען אין די פּאַרשיינען מאַבען זיך האַרץ, הייבען צווישען זיך אָן אַ שמיעס.

דער ערל, עפּיס אַ אָרמער, ערגיין אַמאָל גייזיוועגער ערקאָנאָם, האָם די נאַנצע צייט, זינט פּינ"ס אייפּוענען זיך זיינעם אין וואָגען, איז ער נעזיצן פערפאָפּען, נישט אויף דעם עילם — וואָס זיך לכוף אויפגעהאַפּט שוין ניכטער, געקוקט ווי אַ נעכטיגער אויף דער נאַנצער קאָמפּאַניע אַרום איהם אין זיך ציגעהערט צים שמיעס, וועלכער איז געזיצן פּאַר איהם טערקיש, פּריוועדיג באַלד טאַקי אַריין אין דער מיט אויך מיט אַ שמיעס, וואָס איז ווידער פּאַר יודישע קונדעי געזיצן הרגום. נאָר אַ יודיש קעפּיל בייסט אין תרגום אויך. אַבי געהאַפּט נאָר עפּעס, איז וואָרט פון צעהן, האָבען זיי זיך שוין געשטויימען, געדרונגען דאָס איבערינע מיט זייער איינענעם שבל אין זיך געקלויבט אַלע אינאיינעם, נעבען דעם גראָבען פּייערשען קאָפּ צו פּאַרשטעהן זייער מיין מיט אַלע מיני הסברות: אַביסעל מיט אונזער לשון, אַביסעל מיט זייער לשון, אַביסעל מיט די הענד, אַביסעל מיט דעם ווינק, אַ דרעה מיט דעם פינגער אויף אַ נגון, נישקשה מען האָט זיך פערשטאַנען.

עס האָט זיך געצויגען אַ שמיעס וועגען דעם, וואָס ביי זיי,

וועגען דעם וואָס בין אונז, להבדיל. זיין נאָמען איז אונ־
זערער, מען האָט עס געטומען פון, להבדיל, יוחנן. די אַלע שבע
הכמות זענען געטומענע, אינזערע, כען האָט איהם אייך דערקלערט
זעהר א וואויל משל פונ׳ם מדרש, א גליכווערטיל פון דער נמרא,
קלאָר נעמאַכט איהם אין יודישע כוהגים מיט דעם שכל, וואָס דרינען
שטעקט. איהאָן, א פנים, ער האָט מידה נעווען — עמליכע מאָל האָט
ער אַלץ אייסגעשריען: קוגעל, צימעס! אין זיך דערבי בעלעקט. די
וויבער האָבען נעקיכט פאַר נעלעכטער, נעמאַכט:

— צו זיין קאַפ, צו זיין לעבען! קוקט איהם אָן, וי ער בעלעקט
זיך, ער האָט ליעב אונזער קינעל!

עפּים א יונגער מיט א צוגערעקטען קאַפ. וואָס פאַהרט זיך שטעלען
פאַר א אַם, כרומט שטילערהייט אונטער פאַר זיך א טרויעריג לידעל:

„אויפ׳ן הימעל ליכטען שטערנדליך
אין וועלדיל שפילט א סאָלאָווייך,
דער גאַנצער וועלט איז ליעב און פרעהליך,
אין מיר אַליין זו אָך אוו וועה.

דער ערל קעהרט זיך אַוועק, מאַכט זיך אַביסעל נאַריש מיט די
וויבער אין כען גיט אויף איהם א טאַק מיט דער האַנד: א ערל בליבט
טאַקי א ערל!

עכדעם וי מען איז א היבש שטיקעל וועג זיך אָנגענאַנגען צופוס
אונטער א בערגעל, אינטערשטופענדיג דעם וואָגען און וויידער זיך אויפ־
נעזעצט, האָט דער עולם יודען זיך געשמאַק א נעהם געטאָן צו א בריטען
שמיעס. מען רעדט פון אלסרינג, וואָס קאָכט זיך דאָ אויף דער וועלט
און דאָרט אויף יענער וועלט. מען רעדט פונ׳ם האַנדעל, שאַצט דאָס
פאַרמעגען פון א סך גבירים, עס קוקט אויך צוזעד די אלטע מעשה־
מיט ר׳ שמעלקען און עס בלייבט, אז ער האָט פון אליהו־הנביא בע־
קומען א ווינשפינגערל. עס הויבט זיך בלוי טאַקי אָן א נעקרעכצערי,
א נעזופצערי, א געווינשערי. אינער זאָגט, ער זאָל האָבען א ווינש־
פינגערל וואָלט ער געווינשען דאָם, דער אַנדערער — דאָם אין דאָם,
דער דריטער — יענס... הפלל איטליכער ווינשט עפּים אַנדערש. צדקי־
איז געפאַלען נעניג ווי מיסט, מיט דער פולער האַנד. אינער דעם
אַנדערען ווייזט אהיים זיין נרויסע פריינדשאפט, צוזאַגענדיג רעם, יענעם

נילרענע בערג. דאָס גוט־ברידערשאפט צווישען דער קאָמפּאניע ווערט נעשטאַרקט, כּען פיהלט זיך עפּים נעטריסט, נישט אַזוי פּערזאָנרפען, פּאַרנעסען אין דער וועלט און איינער מיט דעם אַנדערען איז זעהר צופריעדען.

אָט אַזוי האָט זיך עס נעטאָן ביז מען האָט, מיט דעם אויבערשטענס הילף, אַקעגען נעבט זיך קוים לעבעדיג פּאַרשלעפּט קיין גלופּסס.

דאס פערטע קאפיטעל

והיא אין זי, גליפסק. האָט צו לייזער־יאַנקלען נישט אַזוי נעבאַן. נבואם מקאַבצאַנסק, פּיי זייער אָנקוימען פין קאַבצאַנסק איז גליפסק זיי נישט נעלאָפען אַקעגען מקבל־פנים זיין, ווי הערשעלע האָט אין דער היים זיך פירגעשטעלט. כּען האָט זיך איבער זיי נישט געשלאָגען, נישט נעריסען איטליכען בעזונדער צו זיך אויף סבאַנציע, אויף אַ מאָהלציט. מייזיזען זענען קאַלכּבלוטיג געגאַנגען פאַרבי, זיי אַפילו גישט אָנצוקוקען.

הערשעלען איז די זאַך איז פלוג שטאַרק קשה נעזוען אין שטע־ הענדיג בייס אַרויסקריכען פונ׳ם וואָגען מיט אַ פעקיל אין די הענד אויף דער גאַס, האָט ער נעקוקט אויפן מאַטען פערוואונדערט, אָהן וועדטער, גליך ווי נערעדט: האַ, וואָס זאָל עס אַזוינס בעטייטען? שטעקט נישט דרינען אפשר עפּיס אַ נראָבער טעית? נאָר נאָכדעם ווי ער האָט נעהאַפט פין הינטען אַדישעל און דער מאַטע אַ שטיפ, אַזוי אַז ער איז, נעבעך, נעפלויגען וויט אויף עטליכע כּריט, שיער נישט אַרויפנעפאַלען אויף דעם חזיר, וואָס האָט נעשמאַק נעהאַבט בייַ דער זיט נאַס, וואָהין מען האָט ערשט פין אַ נאַנצן אין דער־הויך אַראָבנעגאַסען, ווי נעווענהנטליך, אַ פּולע, משונה אַ שטיקענדינע פאַטיניצע מיט אַלעם גוטען, נאָן צו דעם דישעל מיט דעם שטיפ איך גלעל זט נאָך אַ מאָל צוהן אין מאַטען אריין, פאַר וואָס שטעהען עס יידען, ווי די לייטענע גוים׳ם, פארשטע־ לענדיג דעם וועג — אָט דעמסטאָל פין אַזאַ אָנצוהערעניש איז איהם, הערשעלען, פאַרעטפערט נעוואָרען די קשיות. ער האָט אַראָבנעלאָזט די נאָז, שוין מאַקי נוט פערשטאַנען..

זען ער און דער מאַטע וענען איז זיצע אויגען אַ ביסעל אַראָפּ-
גענפאַלען.

באַלד בייַם קומען איז לייזער-יאַנקיל אַלץ נעשטאַנען און זיך נע-
רַאַטהען מיט דעם וויב וועגען זיערע זאַכען אין אויב אַצינד איז נישט
שפּעטלעך אַ נעה צו טאָן צו בעקאַנטע, נאָר נאָך אַזאַ בענעגניש
איז בייַ זיי בייַרד געבליבען מעהר קיין שיהות נישט צו מאַכען אין
בלייבען דערוויל אויף נאַכט-לענגער דאָ איז דער בעל-העגלה'שער
אכסניא.

הערשעלען האָט מען מכבד געווען מיט אַריינטראָגען פּעקלעך אין
שטוב אַריין, דאָרט אַרויף אַכטונג געבען און אַלץ האָבען זיי זיך נעבאָב-
רעט אַרום דער טיש מיט עופות, איבערגעשמיעטט מיט [דעם בעל-
העגלה, ער זאָל טוחל זיין אַריינפאָהרען אין הויף אַריין, וואו די שטיג
וועט דערווייל שטעהן אויפֿן וואָגען ביז מאָרגען.

נישט פֿאַר קיין יודישע קינדער געדאַכט אַזאַ נאַכט, וועלכע הערשעלע
האָט אויף דער אכסניא אין גרויסע צרות צוגעבראַכט. הונגעריג, מיעד און
צעברָאַכען פון וועג הַיִּי ער שוין שפּעטלעך בייַ נאַכט, אין דעם גרויסען
רעש און דער מהומה פון אַלערליי מיני פֿאַרשוינען, זיך דערשטופּט
ערגיץ אין אַ winkelע און זיך אַ וואַרף געטאָן אויף עפּים אַ הינקענדיגען
צעריסענעם טאַפּטשאַן. דאָרט האָט מען איהם שוין יאָ מאַקע מקבל-פּנים
נעווען, און אויפֿגענומען פֿאַר אַ גאַנץ טייערע גאַסט — גלופּסקער וואַנצען,
מיי דער גאַנצער וועלט איז בעקאַנט, נעהמען זעהר נערן אויף אורחים
מיט אַלע כּבוד'ן: האַלוען זיי, קלעפּען אין זיי און קריכען זיי אונטער די
נעגעל. הערשעלעם קראַצען זיך און אָנציהערעניש-נעבען מיט די הענד,
אַז ער איז זיי מוחל דעם כּבוד, האָט אָקענען אַוועלכע נפשות נישט נע-
האַלפּען. זיי האָבען זיך טאַקי נעטאָן זיערם, זיך נעדרעהט, נעאַרבייט
אַרום דעם אורח מיט גרויס פּערגניגען, ביז ער האָט נעמיוט זיך אָפּ-
טראָגען שא, שטיל און זיך נעלעגט פּשוט אויף דער ערד.

אָט אַזוי האָט זיך אויסגעלאָזט הערשעלעם יענער פּריהליכער טאָג
אויף וועלכען ער האָט אַזוי אַרויסגעקוקט און זיך פּירגעשטעלט אין איהם
גרויסע גליקען!...

מאָרגען נאָך גאַנץ פּריה האָט די מאַמע זיך נעאַיילט אין שטאָרט
אַריין וועגען איהרע נעשעפּטען. שפּעטער אַביסעל נאָך איהר איז אויך
אַוועק ערר טאַטע. בייַם אַוועקגעהן קוקט ער זיך אַרום, אַז די קעשענע
איז איהם צוריסען און פֿאַר גרויס אַיילעניש האָפּט ער און גיט איבער דאָס

ביטערע מיט זיין ביסעל פארמעגען הערשערען, וואס איז איבערגעבלי-
בען אליין נעבען די זאבען.

אונזער הערשעלע דערטאפט פון א זעקעלע א שטיק ברויט מיט
א גרויסער, געלער אויגערקע, אויך א צינדיל קנאבעל און נעהמט זיך
וואויל טאן, עסען געשמאק, ווי אויפשטעהענדיג פון א קרענק.

אונטערגעלאזט דאס הארץ בעקומט עד שטארק יצר-הרע ארויס-
צוגעהן אויף א ווילע אין דרויסען, אנצוקוקען וואס פאר א פנים
גלופסק האט.

פאר הערשעלעם אויגען עפענט זיך עפים נאר א ניע וועלט. אלס-
דינג איז כאר איהם ני, גלייך ווי ערשט בעשאפען געווארען, ערשט
ארויסגעקראבען פין דער ערד. ער שטעהט פערגאפט, פערריסען רעם
קאפ אין וויסט נישט אויף וואס פריהער צו קוקען. נאר צום ערשטען
וואפט זיך איהם אין די אויגען א געדיכטע קאשע פין יודען. מען לויפט,
מען שטויסט זיך אין יאנעניש ווי אויף א שרפה. יודען, יודענס, קינד
און קיט — אהן עין-הרע ווי באב! — אויסגעמישט אין אלע אינאיינעם,
אננעטאן אין אלערלי מלבושים, פון צעררישענע שמאטעס ביז די טייר-
סטע קליידער. צווישען זיי אויך נקבות אין סאמעטענע מענטעלעך מיט
ווירענע, פערריפעטע קליידלעך, נאר שרה'סטעס און ווען זיי זאלען
נישט געווען רעדען זינענדיג הויך, אויף רער נאנצער נאס, מיט א
קוויטש, שניצענדיג דערבי די נאז, וואלט עד זיכער נעמינם, אז דאס
זענען פריצעס...

פון אלע ווינקלען פאהרען בוידען, ביידלעך, פוהרלעך, א טייל פער-
פלאנטען, פערהאקען זיך מיט די רעדער, א טייל מיט די דישלעס, און
ידלעריין, נעשריין, נוואלדען ביז רעם זיבעטען הימעל.

אס וואס רינשטעקלעך פלייצען אין די נאסען, איז איהם קיין
וואונדער נישט נעווען, ס'איז דאך א יודישע שטאדט. אין קאבצאנסק איז
נעווג די איינציג סחורה, ווי דען אנדערש? דערויף איז דאך עם א נאס
אויף אויסצוגיסען דאדט פאמיניצעס. א וואונדער איז איהם נאר נעווען
די שפיצעכדיג שטיינער, וועלכע וואלנערען זיך אין די נאסען. צו-וואס
נאך שטיינער אויעלבע אויף צוברעכען ריק-אן-לענר, אז אהן רעם קיין
מען איך אין די נריבער דא פאלען זעהר שען און ברעכען דאס נעניק!
איינפאלען זאל איהם פלוצלים, אז דאס איז א ברוך, סטיטש וי אזוי,
אז נעברוקירטע נאסען זענען פאר איהם נעווען נאך נאר א סוד, נישט
נעהערט, נישט נעוועהען קיינמאל אזוינס. אס ערשט שפעטער, אז ער

איז זיך דערנאָענטן פּונ׳ם סוד, וואָס אַוועלכס בעדייט, איז איהם עס טאָקי שוין מעהר קיין וואונדער נישט געווען. אַזוי איז שוין טאָקי רעכט. אויך איז איהם קיין וואונדער נישט געווען די איינגעהיקערטע שטיבלעך מיט צעברָאכענע רעכלעך, אָנגעוואַצט געדיכט איינס נעבען דעם אַנדערען, ווייל אַזוי בעראַרף זיין, אַזוי האָבען אַ פּנים הייזער, ווי געוואָהנטליך יודישע הייזער. משונה ווילד האָט אִיהם אויסגעוואהן נאָר אין מיטען־דרינען אַ מויערייל אין צווי, אין דרי נאָרען. רבונו של עולם, מי שטופט זיך עס אַ יוד אַרויף אַזוי הויך אונטערן הימעל אין שטעלט זיך נאָך איין דאָס לעבען אַרויפקריכען אַהין אויף אַ שמאָל לייטעריל פון דרויסען! מאקי נאָר ודוי, פּריהער וועז מען געהט אויף אַזאַ לייטעריל אַרויף, מוז מען אָבוואָגען ודוי, זיך נעוועגען מיט דעם לעבען.

די אויגען הערשעלעס האָבען אַלץ נעקוקט, נעפּונען וואָס צו זאָגען, דאָס קעפּיל זיינס האָט אַלץ בעטראַכט, נעטראַכט און די פּיס זיינע זאָגען זיך דערווייל אַלץ נעגאַנגען, גענאַנגען ביז ער האָט פּלוצלים זיך אַ חאַפּ נעטאָן — ע־ע! ער איז פערגאַנגען וויטלעך אין שוין לאַנג צייט צוריק.

צוריק אָבער וויסט ער נישט דעם וועג. ער הויבט אָן פרעגען בּיי יודען, וווּ נעהט מען צו דער קאָבצאַנסקער אכסניא. אַ טייל קוקען איהם, אין אילעניש, לויפּענייש, בייזלוך אָן, נישט צו ענטפּערן אַ וואָרט; אַ טייל מאָלען איהם אוים בקיצור מיט דער האַנד:

— נעה, יונגעלע, גלייך, גלייך, דערנאָך לינקס, ביז צו אַ נעסעלע, דערנאָך רעכטס און וויטער לינקס. דאָרט, יונגעלע, טהו אַ פרעג, וועט מען דיר שוין וויזען.

הערשעלע, אַ כרירה האָט ער געהאַט, איז נעגאַנגען, פערקראָכען אין נעסלעך, אין בלאָטעס, געשפרונגען איבער שמאָלע, איינע פון די אַנדערע וויס אָבגעטרעטענע קלאָטקעס, אָנחאַפּענדיג זיך דערבּיי אין דער זיס פּאר פּליטען. ער איז, אַ פּנים אַרײַן גלופסק אין די קישקעש, אין דעם מאָגען, וואו ס׳איז נעדיכט, עס שמעקט און פּאַרנעהט אין נאָז. ער האָט נעאַרבּייט אויף אַלע כּלים און איז, נעבעך, אָבגענגען מיט שווייס ביז ער האָט זיך אָנגעשלאָגען אויף אַ פּינעס יונגען מאָן, וואָס איז אַזוי נוט נעווען זיך אָבצוגעבען אַ פיסעל מיט איהם.

קום זאָגט דער יונגער מאָן, בעטראַכטענדיג השרשעלען מיט אַ נוט שמייכעלע פונ׳ם קאָפּ ביז די פּיס, קום, איך וועל דיך אונטערפיהרען. ביוט דאָ, וווּ איך זעה, נאָך נאָר אַ פּריטש.

הערשעלע דאנקט דעם יונגען מאן פאר זיין גוטען ווילען כמעם מיט טרעהרען אין די אויגען. —

— העלפען א גר איז א מצוה, מאכט דער יונגער מאן מיט א שיינעדיג פנים. דא אין גלויפסק, טאהר מען קיין פריטץ נישט זיין, ביי אונז דא בעראדף מען גוט היטען די קעשענעם. פארשטעהסט-דו מיך, יונגעלע?

הערשעלע טהוט זיך נעהענדיג א טאפ אין קעשענע.

— דו ביסט שוין א חתן?

— ניין! — ענטפערט הערשעלע שוין מיט א פרעהליך הארץ.

— פאר וואם ניין? אט וועסט-דו זעהן, ביי אונז וועט מש אין ניכען דיר שטעלען א חופה.

הערשעלע שטיקט זיך פאר נעלעכטער.

— וואם, דו גלויבסט נישט? אט וועסט-דו זעהן. לאך דיר, לאך, נישקשה! אט איז א קלאטקעלע. פאמעליכען האב נאר איז זינען די קעשענע.

הערשעלע טהוט זיך וויטער א טאפ.

— נו, ס'איז דא?

— שרעקט זיך נישט, ס'איז דא.

— פאר א יאהרען האט זיך דאם איינענע טאקי נעטראפען מיט א בחור'ל ווי דו, ער האט זיך אלץ נעטאפט, נעמיינט, אז ביי איהם לינט עס אין קעשענע דאם ביטעלע, אין לסוף וואם לאוט זיך אויס? — בוירעם! די קארמאנשטשיקעס, ברענען זאלען זיי, האבען עס ביי איהם נישט פאר דיר נעדאכט, דערמאפט אין אנשטאט דעם ארייננעלענט אהין עפים שפארגאלען, אשר-יצר-פאפירלעך. דו פארשטעהסט? — נעהם עס, מחילה, טאקי ארויס און קוק רעכט אן. פיול טאהר טען נישט זיין.

אונזער הערשעלע איז נישט פויל, נעהמט ארויס דאם ביטעלע און האלט עס פאר די אויגען.

— ועהסט-דו, הא? וואם איך האב דיר געואגט! — דאם זענען די לעצטע ווערטער פונ'ם פיינעם יונגען מאן, וואם אויסחאפענדיג הער-שעלען פון די הענד דאם ביטעלע, מאכט ער א פליטה און ווערט באלד וי אויסגעטריקענט.

הערשעלע בליבט אין דער הייסער מינוט שטעהן וי אויסגעפאטשט מיט א פאר אויסגעשטעלטע אויגען אוז אין אפען

מויל, נישט צו־וויסענדיק, וואו ער איז און וואָס מיט איהם טהוט זיך אַזוינס.

דעם עולם׳ס וועגט: „אַ גאַסט אויף א וויי" זעהט אויך אַ מיל" האָט טאַקי זיך אַקוראַט געפאַסט צו הערשעלען. באַלד אין דעם ערשטען טאָג פון זיין קומען האָט גלוכסק זיך פאַר איהם „ענטפלעקט" מיט איהר גאַנצען כבוד און שענקייט: מיט אידע שמאָלע קרומע הינטערגעסלעך, מיט איהרע „פיסקעס", לעוואַדעס, רינשטאָקלעך, שטצרק שמעקענדיגע קאַיזשעס. געדיכטע און שיטערע בלאָטעס און מיט איהרע גנבים, בייטעל־שניידער — און דאָס ענטפלעקען זיך איהרס איז איהם באָקום אויסגעפאַלדיגען.

פאַרשמירט, פאַרדריפעט, מיט אַ פרישצאַפעלדיגען גלופסקער קאַטער איז הערשעלע ערשט אַרום מנחה־צייט געקומען בעטריבט צוריק אויף דער אכסניא. נישטאָ קיין טאַטע, קיין מאַמע און די קלימקעס — אויך נישטאָ! ער בלייבט טויט מיט צלע אברים, קוקט ווי אַ דופער און דאָס האַרץ טיאָכקעט איהם שטאַרק. פליצלים דערהערט ער, ווי מען בייזערט זיך אויף איהם מיט די ווערטער:

— אָט האָסט־דו איהם. דאָס שענע בהור׳ל! וואָס זאָגסט־דו, איך בעט דיך, צו זיין מאַטען

— און ער דערוועהט פאַר זיך רייזע די בעל־אכסניא׳טע.

רייזע איז א קורצע, דיקע, בריייטביכיגע יודענע, שוין אין די יאָהרען, מיט א געשמיפעלט פנים, וואָס איז שטענדיג פערשוויצט און מיט א צווייגאַרענדיג ניירעריל. א שנירעל שיטערע הערלעך ציהט זיך איהר אויף דער אויבערשטער ליפ, וואָס פערריסט זיך בי דער רעכטער האַק אַרויף, אַזוי אז מען זעהט א רויט שטיקעל צונג אַרויסקוקענדיג דירך א היבש שפעלטיל אויפ׳ן אָרט פון צווי אויסנעפילטע ציהן. אין עק פאַרטוך איז איהר שטענדיג פאַרשטעקט, דער בזוים צישפילעט. די צווי עקען פונ׳ם קאָפען־טיכעל זענען פערהאַרפען א הינטען אן האַלט געווהנטליך אין דער האַנט א פאַלאָניק — א בעוויז, אז זי פאַרעט זיך שטענדיג נעבען אויבען. זי רעדט שרי־ענדיג, נאָך אין אטהעם פונ׳ם האַרצען מיט א בייזער; עם דאַכט זיך, זי וויז שטאַרק אויפגענעבראַכט, קריגט זיך, הגם זי מיינט, חלילה, נישט קיין שלעכטס אין איז בטבע א גאַנץ גוטע. דאָס איז בי איהר גאַנץ אַזוי לשון, אַזוי שטיינער רעדען, וואָס האָט נאָך איינגעקריגט זיך פון איהר עסקים זיי ציטאַן־האָבען אַיהר נאַנץ לעבען מיט בעל־העגלות. אין

דעם שמועס וואַרפט זי אַ בייסע ר' חיים, „הען אַ ביסעל, וואָס זאָגסט־דו צו זיין טאַטען?" הויך אויף אַ ננון. אויך איז דער שטיינער איהרער בייס רעדען אַנצוביגען עפּטערס דעם קאָפּ אין דער זיט און אַ פּאָהר טאָן מיט'ן שפּיץ נאָז איבער דעם אַרבעל, טאַקי אַ ווייס אויף דער גאַנצער לענג פּונ'ם אָרעם.

— וואָס זאָגסט־דו צו זיין טאַטען? — איז רייזע אַרויס מיט איהר שרייענדיגען לשון אויף אונזער הערשעלען, נעבעך, און טאַקי אַ גוטען פּאָהר נעבענדיג מיט דער נאָז איבער דעם אַרבעל. וווי ווערט עס אַ בחור'ל פּערפּאַלען, הען אַביסעל! קוקט איהם נאָר אָן, דאָס שענע בחור'ל! נעהמט זיך און ווערט פּערפּאַלען!

הערשעלע שטעהט אַראָבגעלאָזען דעם קאָפּ, וואַרגענדיג זיך מיט טרעהרען און שוויגט.

— ער שוויגט נאָך, דאָס שען בחור'ל! טאַטע און מאַמע שטאַרבען דאָ. אוך ער, הען אַ ביסעל! שטעהט ווי אַ למך און שוויגט.

— אוי וועה־וועה מיר! — מהוט הערשעלע אַ נעשריי אין צו זיפּץ זיך, מינענדיג טאַקי, אז די עלטערן ׳ענען אויף דער וועלט שוין נישטאָ און ער איז געבליבען אַ יתום.

— נו, חליפע נישט, פּערפּאַלען! — טריסט רייזע אונזער ווייסט יתום'ל. ווייטער זאָל אַ בחור'ל אַוועק מעהר נישט טאָן. טאַטע און מאַמע זענען דאָך אָהן אַ נשמה... די נשמה אי'ז זיי אויסגענאַנגען לויפענדיג...

— איק־איק־איק! חליפעט הערשעלע מיט אַ פּאַרקלעהמט האַרץ. ווייל עפּעס זאָגען, נאָר עס שטיקען איהם די טרעהרען און קוים ווען ער ברענגט אַרויס פון מויל איקעדיג אַ פּאָר האַלבע צעבראָכענע ווערטער: מאַמ... נעשטאָר... איק..

— אוי, אַ דונער האָט מיך נישט דערשלאָגען — טהוט זיך רייזע אַ חאַפּ, ער מינט „שטאַרבען" הייסט טאַקי גשטאַרבען... עס רעדט זיך נאָר אַזוי, נאַרעלע, ס'איז אַזאַ לשון... הען אַ ביסעל! טאַטע און מאַמע האָבען טאַקי געקענט שטאַרבען. נו, שא, אָט ווילען זיי באַלד קומען געוואָהר ווערען. נאָך ביי טאָג האָבען זיי זיך מיט די זאַבען איבערגעקליבען ערגיץ, ווייס איך וואו? פּערקויפט די היהנער, די אייער, איך אַליין האָב אויך געהאַנדעלט. שא

אָט וועל איך דיר געבן פון דער מאמעס טייער. א זיעהטיג איז מיר! הען אביסעל, א גאנצען טאג האָט ער נישט געגעסען! — נעה וואש זיך און זעץ זיך צום טיש.

אונזער הערשעלע איז פון מויט לעבעדיג נעווארען און זיך נענומען אונטערלעהנען זיין האַרץ מיט א פרעזשעניצע, וואס זיוו האָט אין דער גיך צוגעטראָגען איהם צום טיש, מאכענדיג דערבי אויף איהר שרייענדיג בייזערעדיג קול:

— נא, עס געווינט, האסט-דו נעהערט, הען א ביסעל, כען זאל אזא טאג אבפאסטען!

באלד זענען נישט מויט נישט לעבעדיג אריינגעלאָפען אין שטוב דער מאמע און די מאמע, א געשרי, א געפילדער. א פרייד מיט א רוגזא און א מיסר-זאגען אינאיינעם.

— נעלויבט איז נאָמ! — שרייט די מאמע מיט א פרעהליך האַרץ און מאכט דערבי מאקי, קוקענדיג אויפ'ן זוהן, א ביז גים. — דו ווייסט, וואס דו ביכט פאר אזא מעשה ווערטה...

— סטייטש, סטייטש! — פייערט דער טאטע, אווינם צו מאן! דו ביסט דאך ווערטה, סטייטש, סטייטש, וי א הערינג זאל מען דיך צערייסען!

— הען אביסעל! — איז ריישי [illegible] נוטע מליצה, ערוים אויף איהר שפראכע, א פאהר-נעבענדיג [illegible] ט דער נאז איבער דעם ארבעל. — שענע מאטע און מאמע מען זאל איבערלאזען א קינד אליין וי אויפ'ן וואסער! ער שרייעט! וואס זאגסט-דו, איך בעט דיך, צו זיין מאטען? א קינד איז א קינד. מאס דען? אָט שוויגט בעסער, שוויגט!

— אוי, וי דו ביסט פארשמירט, פארשלומפערט. — שרייט די מאמע אויף הערשעלען ברעכענדיג די הענד — עפים נאנץ גלופסקער בלאָמע לינט אויף דיר!

— איך בעט אייך, וואס זאגט איהר צו איהר? — זאגט רייזע צושאקלענדיג מיט'ן קאפ — די פריצטע — א קאטאוועס א פריצטע, עס נעפעלט איהר ניט דעם זהנם קאפאטע, קען נאר אויף דעם ניט קוקען! א קאפאטע וי אלע קאפאטעס בי אונז דא, און וואס שטעהט דאס אין דער תורה, אז א איד מוז נעהן דוקא מיט'ן פוץ? — אויב גלופסקער בלאָמעס נעפעלט נישט דער פרינצעסין, איז אהן כפנה, נישקשה, גלופסק האָט ניט פערלארען בי אונז דעם חן אזוי וי א

איז. אַלע לעבען מיר, בריך השם, אָהן בושה און אָהן שאַנד־דאָם קינד איז, נעבעך, מיעד, שוואַך, נישט נענעסען דעם נאַנצע שאָג, און זי... וואָס אַרט דאָם זי? מעגסט זיך, כ׳לעבען, שעמען און לאָז איהם געמאַך!

רייזעם ווערטער האָבען נעווירקט׳און פון יענער צייט האָט הערשעלע ליעב געקריגען רייזען בי׳ זיך אין האַרצען.

דאס פינפטע קאפיטעל.

אונזערע פּאַרשוינען זענען געשטאַנען צושיידט אויף בעוונדערע סטאַנציעס. נישט דערפאַר וויל איטליכער פּאַר זיך האָט בעדאַרפט האָבען זיין חדר, זיין אָרט בעוונדער. חלילה! גאָנץ רייכע יודען אפילו לאָזען זיך אויף דער צַכסניא בענינען מיט אַ בעטיל און שטעהען דריי, פיער איהרע אינאיינעם, אַבי עס זאָל וואָלוועל קאָסטען. נאָרישקייטען! ע יס בעדאַרף דען אַ יוד האָבען עולם=הזה? — נאָר ואָס דען? וויל אַנדערש איז גאָר טאַקי נישט מעגליך געווען.

דער טאַטע האָט, ווי געוועהנטליך, זיך אויפגעהאַלטען ווי=ס'איז בּיים שמש פון דעם קלייזעל, וואו ער פלענט ימים נוראים דאַוונען. דעם שמש'ס דירה איז קוים נעבּוג נעווען פּאַר זיין איינען נעווינד. נאָר ווי זאָגט מען עפּים בּיי אונז יודען — וואו צווויי איז אויך אַ דריטער. און מיט דעם דאָוונען פלעגט שטעקט אַ יוד, נעבּעך, אַריין דעם לעפּעל צו יענעם אין שיסעל, שטופט זיך אַריין וואו ס'איז ענג, קריכט אַריין מיט אַ פּוס צו יענעם אין ביטעל, האַפּט אַ קוק צו יענעם אין מחזור, שפּאַרט=זיך צו ווי=ס'איז צו יענעם אויפ'ן נעלענער, קוועטשט זיך אַריין אין בויד צווישען פּול אָננעוועטע פּאַרשוינען און שטערכעט, נעבּעך, אַפּ אַזוי דאָס נאָנצע לעבּען. עט, וואָס מאַכט עס אוים? אַבי איבּער= קומען; אַבי אָבּפּטר'ן, משטיינס=נעוואָנט, דאָס עסען; אַבי חאַפּען אַ דרעמל; אַ נאַכט איבּערצולעבּען; אַבי יוצא זיין און ווי=ס'איז דערהאַלטען די נשמה. דערבּיי האָט טאַקי לייזער=יאנקיל מיט דעם שמש זיך נע= רעכענט עפּים שטיקלעך קרובים, און ווי דער איינפיהר בּיי אונזער עולם איז, האַלט עס אַ יוד זיך פּאַר אַ מוו צו פערפאָהרען צו זיינעם האָטש

א נאַנץ ווייסען קרוב, ווייל וען נישט — אַווי מיטשט ער עס — וועס ער איהם, חלילה, בעלידינען אין יענער ווידער קען אויף איהם ברוגז זין. און אויב ליוער-יאַנקיל איז דאָס מאָל מיט דעם וויב, מים דעם קינד און האַק-פּאַק מיט די עיפות באלד טאקי נישט פערפאַהרען גליך צום שבת — איז ערשטענס דעריבער, ווייל ער האָט נוט נעוואוסט, אז אַווינס איז ריין אומעגלוך. אי וואָס, יענער קען פּאַראיבעל האָבען,— נישקאָה, אָהן סכנות! ער וועט עס איהם נעבען צו פּארשטעהן. — אין צוויישטענס, וואָס כיינט איהר? איז דאָס טאקי נאָר נעווען דעם שמש'ס כרכהן גליק...

די מאַמע איז נענאַנגען אויף סטאַנציע צו איהרער א בעקאַנטער יודעניע פון קאַבצאַנסק, א קיבנע אין א נגידיש הויז, וואו זי האָט אַבּ-גיועצט עטליכע צעהנדליג איער אין אַרויסגעקוקט אַנצוגעהמען בי דער בעל-הבית'טע א פּאָר טוץ זאקען אין גליכען נעלד אויסצוארבייטען אין פּין א צוואַנציג נעמולך פּערערען איבערן וויגטער אויסצופּליקען. די כאַטע האָט נאָר נעשיינט אין דעם שלייער, אין דעם שבת'דינען טיכיל אייף קאָפּ, איהר איז, א פּנים, אין קוך נאָר נישט שלעכט נעוואַן, זי האָט וין דאָרט אויסגעלייכט די בינער. די קיבנע האָט זי צוגעפילעוויקט, איהר אלין אונטערנערוקט צו קיין, אַנטריבענדיג זי אלין: עסט, טלפה-טיבעניו! עסט, עסט, מין האַרץ.

בייזען האָט דאָס טויל זיך נישט צוגעמאַכט, אלין נערעדט, נע-רעדט, זיך אויספרעגענדיג איבער פיעל מענשען, בעקאַנטע און אויך ווייט פרעמדע, צוליכע וואָס נעהערען זיך מיט זי כלל נישט צן. זיך דערמענט אלבע מעשיות, וואָס נאָך טוידוויז:

— נערעניקט איהר, נ:רענקט איהר, טלפה-טיבעניו!

— נערעניקט איהר, נערעניקט איהר, כריגע-סאָסעניו!

בייזע האָבען זיך נעשטאַלצען, נעקוקט איגע אויף דער אנדערער מים ליכטענדינע אינעלעך, בים שטופען עפים מים חן צוגוייפנעצוינען, איגעשטערט די ליפעלעך, איינער דער אַנדערער אלץ: סערדצע, קרוין, זקלט איהר כיר נעווינט זין!... עס פּארשטעהט זיך, אז פון אלע זאכען האָט טען נישט פּטרנעסטן דעם עיקר — רכילות, דאָס בעסטע נעוויזן, די נעשמאקסטע בשמים אין איטליכען וויבערשטן שטוב. מען האָט קיים נעווען דעם כוהב, אבריכטען, אבשפּעטען מיט אלע דינגס אין כוונות, וואָס דרינגן שבעקט. טריגע-סאָסיע האָט עס מקים נעהיין נעטן פּראָסט אָהן חכמות — נעפלאקערט, נערעדט מיט אפעטיט, ניך,

נעשוינג, וי עס נעהער צו זיין... מלכה־טויבע אקענען האָט דאָס איינגע טאקי מקים נעווען, נאָר מיט שטר־שטיק. אלץ צוגעשאקעלט מיט דעם קאָפּ, נעגלאָסט די איינעלעך מיט א יראת־שמים־פנים'ל, בלומר'שט וויל זי נישט יענעם בערעדען, פע! — נאָר בי זיך אָבער האָט זי דערפין שטאַרק הנאה, בעלעקט זיך אָוש פאָר העגוג אין ווערפט אין שמועס א מאל אריין א ווארט, עפּיס טיט פיעל טיטשען, אזוי אין אזוי. דאָס ווארט איהרס, וואָס דאָבט זיך אין פלוג נאָר נישט, עט... ציהם ערשט טריינע־סאָסיען בים צונג אין ידעט זי אונטער צו פלאקערן אין צו רערען, שפּעטען נאָך מעהר.

— זאָלט איהר טיר נעזונט זיין, מלכה־טויבענו! — הויבט אָן טריינע־סאָסיל צו מאָלען טיט דעם ציננעל און א כאָם רעד איבער די בעלי־הבית'טעס אויסצישיטען. — וואָס וויסט איהר, וואָס פאָר א שלעק זי זענען, די אלע שענע היכטינע בעלי־הבית'טעס! בי וויפיעל איך בין איבערגעווען, גיט אלץ איינע ערגער פין דער אנדערער. איטליכע טיט איהר מאנקאָליע, מינע צרות איך זי! האָבען נאָר ליעב אָט וואָס, זיך צו דרעהען, כאראקטען, פילדרען, קלינגען טיט די שליסעלעך. מינען, זי מהוען עפּיס. און כוטער וויסט איהר וואָס?

— וואָס, וואָס? — רוקט מלכה־טויבע אריין א ווערטיל, פליטר'שט הם אין ציהען דערטיט מצקי בי טריינע־סאָסיען ווערטער פונ'ם מויל.

— נערנישט!... ציהיצט זיך טריינע־סאָסיע, ווייס איך וואָס בי זי היסט עס, נאָר א נעלעבטער, כ'לעבען, די איז א בריה, פול אין איטליכם ווינקעלע. יא, אטת מצקי, אָבער קיינמאָל נישט אין יענעם ווינקעלע, וואו מען בעדארף. גלייך ווי זי שפּיעלט זיך אין בעהעלטעניס. זוכט מען זי דא, איז זי נאָר דארט אין בעדארף מען זי דארט, הא־הא! איז זי דא... דער מאן זוכט, די קינדער זוכען, מען רופט, רופט אין זי שרייעט פין ערגיץ ארויס אין איין כעם. — יענע ווידער, מינע וועהטיגען אויף איהר, נעטרויט נישט די שיין, צעהלט די גרויבען אין שפּיל, פאר א האלבען גראשען וואלט זי זיך נעלאָזט די אוינגען ארויס־נעהמען, וואָס איז?

— א בעל־הבית'טע, וואָס דען? זי ווייל איינבראָנגען... מאכט מלכה־טויבע מיט אזא מינעלע, עפּיס ווי אויף קאטאָווסע אין עפּיס ווי נאָגץ ערענסט

— יא, איינבראָנגען! מאכט טריינע־סאָסיע שטאַרק פארקריטענריג

זיך. זי וויל אײנפרענגען פונ־ם עסען א גראשען און אליין ברענגט ד דעם מאן אוים — וויס איך אויף וואס — הונדערטערס!... איינע, עפים א שליסטול, האנדעלט אין אין מארק אלע מציאות, אייער א מציאה, פוטער, שמאלץ א מציאה, נאט שיקט איהר אלץ צו. האט א שפיוארנע מיט אלעם נוטען און האלט עס אבער אונטער שלאם אזוי...

— אייערע מינט איהר? האסט זיך מלכה־טויבע ארוים מיט א ווארט. בי אייערער איז עס אלץ אונטער שלאם? — א גוטע בעלי־הבית'טע, כ'לעבען!

— טפו, א גוטע בעל־הבית'טע, כ'לעבען! זאגט טרייגע־סאסיע איבער יענערס ווערטער מיט א בייז געלעכטעריל, אויסשפיענדיג דערבי. האלט עס אונטער שלאם אזוי לאנג די אלע מציאות, בין די אייער ווערען טוכלע, די פוטער בעקומט א ריח, דער איינגעמאכטס נעצוקערט און מען ווארפט עס דערנאך ארוים... די אנדערע, עפים א שטיק פלייש, ליגט איבער שטענדיג אין קיך, מישט זיך צום מעפיל, וויס איך וואס? חאטשע מען בעדארף זי דארט האבען וויי אויגענויהטיג. פארקעהרס, דורך איהר מישען זיך ווערט ערשט א מישענינג: דער נעבראטענס צוגעברענט, די יויך אויסגעלאפען און ב'איי נאר א צעפוקענישס.

— שונאים, שונאים! א צעפוקענישס די שונאים! — מאכט מלכה־טויבע, אונטערלעקענדיג זיך. — עסט אייך, טרייגע־סאסיעניו, נישט אב אזוי דאם הארץ!

— טפו זאלץ זי ווערן! — שפייט טרייגע־סאסיע אוים. וואס וויסט איהר, וואס וויסט איהר? מלכה־טויבענו!... איינע נישט קיין רעכטע! אלע וענען זי שלימזולניצעס, לערנ־געהעריגס, האבען נישט וואס צו טאן און גיבען זיך אוים קלאמפערשט פאר בריות. א קאטאזוטע, אהן זי וואלט די גאנצע שטוב הארנעס־קארנעס זיך איבערגעקעהרט, טאמער וויסט איהר וואס? — נארנישט!... פריהער בין איך געזוען א נאר און זיך געגוטען צום הארצען, פלעג פון זי קיין די ערד. און היינט אבער האב איך מיך מישב געווען — א־א, צו אייער קאפ, צו אייער ליב און לעבען! איהר ניסטערט, רעדט, בייזערט זיך, שרייט אויך משוגענערוויז און איך טהו מיר מינס. ווערט צוועצט!... וואס איז, טאמער וויסט איהר, עולם־הבא וועל איך האבען? אדרבה, זאגט, קדוין, סערדצע, און איך אליין פאר מיר, וואס איז, וואס, בעדארף נישט

עפּים האָבען?... איהר פּאַרשטעהט דאָך טיך, מלכה־טויבעניו, נעווענט זאָלט איהר מיר זיין.

— זאָלט איהר מיר נעווענט זיין, טרייני־תאחזניא׳ יאָ רעכט, איך פּאַרשטעה נישט? איך פּאַרשטעה זעהר גוט.

— וואָס, סערדצע, בין איך אפשר נישט נערעכט? וואָס איז, טאָמער וויסט איהר פון די שכירות, וואָס איהם נעהם, וועל איך מיך א שען ביסעל מויערן? און אייביג, הא, וואָס איז, וועל איך דיענען? וויזאָגט מען עפּים, א מענש איז נישט קיין אייביג נעווען. כל־זמן מען לעבט, לעבט מען און מען בעראַרף זיך זאָרגען פּאַר שפּעטער אויך. איך זאָל מיר נישט נעווען דאַראָבען — שא, צווישען אונז זאָל עס בלייבען — אַביסיל פּונ׳ם מעהל, אַביסיל פּונ׳ם קצב, אַביסיל פּונ׳ם אינקויפען, וואָלט מאַקי געווען א וועהטיג מינע שונאים. צו וואָס לאָמיר זיך דאָ נאַרען, מלכה־טויבעניו? — נישקשה! איהר פּאַרשטעהט? צו דעם וואָס לעבט אייביג האָב איך קיין טענות נישט. נישט צו פּאַרוינדיגען. האָב, געדאַנקט איז זיין ליבער נאָמען, וואָס אַנצוטאָן. — מיין קאַסטען קליידער האָט איהר נאָך נישט געזעהען? קוקט, סערדצע, וועל איך אייך וויזען.

און טרייני־סאָסיל נעהמט זיך וויזען איהר נוטס, צולענט איהר קרעמיל: שטיוועלעטלעך אויף קנעפּלעך, איין קליידיל, דאָס אַנדערע גענייעט נאָך דער לעצטער מאָדע מיט שלייאַרקעלעך. א זיידענע פּעלע־רינקע אויסגענייט מיט גראַנאַטלעך, א קאַפּטעלע, א שבת׳דיגען בורנאָס מיט קוטאַסען.

זי האַלט זיך פּיר־באָקים און שמאָכט. מלכה־טויבע קוקט זיך צו, ווי א מבינה, צו איטליכער זאַך, טאַפּט און שאַצט. דאָס פּנימעל לויכט איהר, ווי זי שעפּט פיעל נחת פון טרייני־סאָסלען, וואָס דער אויבער־שטער האָט זי אַזוי געבענשט, מאַכט אך־אך! פּערוואַרפענדיג מיט די אייגלעך, אַלץ: געלויבט איז השם־יתברך, געלויבט איז זיין ליעבער נאָמען! און וויגשעווען, וויגשעווען, פּאַרזיכערענדיג פּיי איטליכם טאָל טרייני־סאָסלען, אז ווי דאָס לעבען אַזוי ליעב און טייער איז זי איהר. זי האָט שוין דאָס געוואָגט און זאָגט כּאַקי:

— א פּנים אויף דער גאַנצער וועלט איז רעכט נאָך דא אזא טרייני־סאָסענוי? קיין צער!

ביידע שמעלצען זיך און ווערען בריטער ווי לעננער פּאַר נרוים פּערנינגען.

לאָמיר דאָ איבערלאָזן אויף א וויילע דעם טלך מים דער מלכה — דעם מלך בים ששש, די מלכה אין קיך — אזן זיך נעהמען צום בין מלך.

אונזער בי־מיתן, הערשעלע, איז זיך נעלענגן אויסנעצוינגן, מי בים מאַטען אין ווינהויז, אויף א באַנק אין קליזול. דאָרם איז פֿאר אידם נעזונט נישקשה'דינ פון א ארט אויף־אַנצושׂאַרען דעם קאָפּ. די באַנק איז נעזונט צוזי מאָל לאַנג ווי ער, אַווי אז ער האָם נעקענם אויסשטרעקען די פים נאַנץ פרי אין אָנשטאָט א קישעלע צו־קאָפּענם האָט איהם זעהר נוט נעריענט דאָם פֿאַרנעכשעלע. טורץ זו האָבען נעבטינגן דאָרם האָט ער נישט נעהאָם וואָם, וויל ער איז נישט נעזונ אַליין, בים איהם האָבען נעשלאָפֿען אין קליזול נאָך עסליכע יוךן, בטלנים. אומעטיג איז דאָרט אויך נישט נעזונן, מען האָט נעשטיפֿט, דערצעהלט וואונדערליכע זאַכען, נישט ערנערע פון קאָבצאַנסקער. גלופסק, נישקשה, נעהט אויך נאָרנישט אָב. דאָרם וענען אויך רא יודען, אייך די אלע שענע מעשיות. דאָרט שטעהט אויך פרי דער הינ צום הימעל, אין מין פערקריכם איף איהם מאקי אויך קין בויבע־ריק... גלופסק מים בויבעריק איז ווי אין שכאָדט, אקענן א נוטע העלפט גלופסקער יודען וענען בויבעריקער.

דאָכט זיך, נאָר קין מעשה ניכט. אינזערע פֿאַרשוינען וענק, ברוך־השם, טאקי נעזונן פערוואַרנם, נישט פערזינרינגן, אלסרינג נים, אָם האָם נאָר נעפעהלט אביסעל נעזונט

הערשעלע האָט פונ'ם ערשטן מאָל קומען קין גלופסק בעקיטן א קאַטער, אביסעל אונטערנעהומם, דאָם קולבען איז איהם נעזונ צו־נעלענערט, הייזערינליך. פונדעסטוענען איז ער אויפנעשטאַנען צו די ערשטע סליחות אין אונטערנעהאלטען דעם מאַטען. זין נעלינקיל איז אכת מאקי נעזען נעדריפֿען, זין קוימשעלע נעפיפֿם, אויסלאָזנרית זיך מים א נרילק, נאָר אָהן סבנות. אין מאָל, איז אָדן איהם אויך נעזונ העלפֿערם, פיעל פונ'ם עילם האָבען, וי נעזונהנטליך, אבנעענסשרם, זיך אבנערופֿען „בים־באָם ו"

אונטערבימקען יענעם וענען דא בי יודען זעהר פיעל בעלנים, אויב „באָם" פאַסט אָדער נין — אלץ איינם, אבי זיך שריינגסקיישם, אבי א שטימע, לאָז יענער נישט מינען, ער ארבים אליין... און צוהיסענם, איז א צוגעלעגערט קול עפים טאקי נאָר וי נעזונשקן צו סליחות, ום פאַסט צונעקסן מען פיהלם, זו ס'איז סליחות. אין דרויסען איז שטיק

פינסטער, נאַכט. אומעטום שאַ — די נאַנצע וועלט שלאָפט. נאָר יודען חאַפּען זיך אַראָפּ פון די נעלענערס, נעניצען, קנאַקען אויס די ביינער, דער שלאָף ליגט זיי אויף דער ברוסט, עס טריקענט זיי אין האַלו און זיי שטאַרקען זיך, לויפען פערשטאַכט אין שוהל אַריין, גיסען דאָרט אויס זייער האַרץ פאַר דעם לעבעדיגען גאָט אין הימעל און קלאָגען זיך, נעבעך, פאַר איהם אויף א צוליעבטט-ברומענדיג-קרעכצענדיג קול, וויי א פערוואָגעלט, אומגליקליך דערשלאָגען קינד קלאָגט זיך פאַר דעם פאָטער אויף די צרות, וועלכע ער איז אויסגעשטאַנען, ארומבלאָנקענדיג זיך אין דער וועלט.

דאָס צולעבצטע, חריפענדיג-פערשמאַכטע קול—אָט דאָס ערשט ריהרט בים האַרצען, דרינען טאַקי ליגט ערשט דער בריה, דאָס נאַנצע, נעפיהל פון רחמנות... אז דאָס שלאָפע קינד, נעבעך, חאַפּט זיך אויף פון הינ ביי נאַכט, טערעקט אויס מיט א נעבעט די הענטלעך צום פאָטער, קרעכצט, יאָמערט פאַר וועהטאָג אויף א טרוקען הייזערינליך קול, פאַרנעהענדיג זיך אין א הוסטעלע—חאַפּט עס אָן ביי דער לעבער נעהמט ער אַרויס די נשמה און שטעכט אין דער זיבעטער ריפ...

אין דער האַהן פון כפרות, איהם אז מען גיט אין דערמיט נאַכט א טראָג פון דער סידעלע — קום צום „בני אדם"! אין ער צאַפּעלט, קרעכצט אויף א פערדימפפט קול, רופט זיך דען זיין חריפענדיג קול נישט אַ אין האַרץ? ריסט דען זיין האַרחלען נישט ביי דער נשמה?...

דאם זעקסטע קאפּיטעל

רבונו של עולם! וואָס ליגט אויפֿן הארטער באַנק אין בית־מדרש, אז דער וואָס נעכטיגט אויף איהר איבער אַ נאַכט מיט דעם קילאַק ציקאַפּענס שטעהט דעם אַנדערען טאָג אויף עפּים גאָר אַ אַנדער מענש, ווי ניי געבוירען?

שוין יעקב אבינו, אז ער האָט אין וועג דעמסטאָל בי זיין אַוועק־לאָזען זיך פון דער היים, אינטערגענעכטיגט אין „יענעם אָרט" אויף אַ האַרט נעלענער, צושפּאַרענדיג דעם קאָפּ אויף אַ שטיין — האָט באַלד בים אויפֿשטעהן אין דער פריה געשפּירט: אין זה, נישט אַנדערש כּי־אם בית אלהים, דאָ איז אַ בית־המדרש, וזה שער השמים אין דאָ איז אַ מויער צום הימעל. יאָ טאַקי צום הימעל. ליגענדיג אויפֿן האַרטען נע־לענער נאָר אין דעם ערשטען בית־מדרש, נאָך אָהן וועגן, אָהן אַדאַך, אָהן אַ אונטער־אויבען, האָט ער שוין דערזעהען נישט קראַקוי אין לעמ־בערג אַליין, נאָר אויך יענע וועלט — פּייערדיגע מלאכים, וואָס האָבען איהם אין די אויגען זיך געדרעהט אַרויף אין אַראָב עפּים אויף אַ הויך לייטערויל פון דער ערד ביז העט־העט אין הימעל אַריין — אין יעקב האָט דערפּיהלט אין זיך אַ גרויסע פאַרענדערונג...

נאָך אַ מאָל רבונו של עולם! וואָס ליגט אַזוינס אין דעם גלות; אין דעם נע־ונד זיין אין דער פרעמד, וואָס דיינע קינדער ישראל, וועלכע עס האָבען אַזעלכס פון דיר אַ מתנה, זענען דורכדעם אין דער וועלט עפּים נאָר אַנדערע מיני מענשען, האָבען עפּים נאָר אַ אַנדער פּנים, אַ אַנדער שטייגער לעבען, אַ אַנדער מזל, אַלץ־מיט־אַיינאַנדער עפּים נישט לייטען גליך?... אין דער צייט וועז אַנדערע זענען נאָך גאָר יונגלעך,

[illegible] מאכען זיך [illegible] עולם הזה", די
[illegible] דיינם א יודעלע געלטערט, געקויפט, איינגעהייקערט,
פערזאָרגט און דערשלאָגען. דאָס קעפעלע נאָר עס ארבית: טראכט,
טראָגט, פליהט און אין זינען איז איהם נאָר תכלית־ואכען, אזוינס וואָס
האָט עפּיס א ווערטה, א קיום — עולם הבא, יענע וועלט...

אונזער הערשעלען איז אין די ערשטע פאָר טעג פונ׳ם נע ונד זיין
אין דער פרעמד און פון דעם שלאָפען אין קלייזל איוף דער האַרטער
באַנק נישט צו דערקענען געווען, אזוי האָט ער זיך געענדערט, איבער־
געפּיטען געוואָרען אינגאַנצען. קיין פרעהליכע מינע האָט מען פון איהם
נישט געזעהען. ער איז געווען אַלץ עפּיס פערטראַכט, גליך ווי היטעל
און ערד זענען אויף איהם געפאַלען. דאָס וואָרט „תכלית", וועלכס ער
האָט פון די עלטערן געהערט צו דער בר־מצוה, איז איהם טיף אין
האַרץ אריין און איהם געעקבערט, געלעבערט דעם קאָפּ: געוואַלד
תכלית! וואָס וועט זיין דער תכלית? מען בעראַף טראַכטען, זאָרגען
אַרום דער תכלית —

און הערשעלע האָט זיך א געשמאַקען נעהם געטאָן צו דער גמרא.
דען וואו אַנדערש האָט ער געקענט, נאָך זיין פערשטאַנד דענסטמאָל,
נעפינען דעם תכלית, וועו נישט אין דער גמרא? אָט דא ליגט דאָס
גאַנצע גליק פאַר א מענשען, דאָס בעסטע, וואָס ער קען נאָר דערגריי־
כען דא אין דעם לעבען. ביי א בלעטיל גמרא מיט הוספות לאָזט זיך
שוין אויס אַלע חכמות, און אז גאָט העלפט נאָך, טען טרעפט־צו דעם
מהר"ם־שיף"ס א קשיא, אדער מען פאַרענטפערט דעם מהרשא"ם א „ויש
לישב", איז מען שיין א פאַרטיגער, א פערוואַרנטער מענש, מען קען
שוין גליקליך אָבלעבען זיין וועלט, אין עושר, אין כבוד. א קאַטאַווע
עפּיס א למדן! מי לנו גדול, ווער איז אין דער גאַנצער וועלט גרעסער,
שטאַרקער און האָט די גאַנצע דעה מעהר פין א יודען א וואויל־לעהרנער,
ארב און א דין? וועלט האָט דענסטמאָל ביי הערשעלען געהיסען —
יודן. וויטער, גארנישט! עס זענען דא אפילו עפּיס נאָך אַנדערע אויך,
נאָר דאָס זענען גלאָט אזוי זיך אומות העולם און וואָס געהען זיי וועמען
אן? וואָס קענען זיי, וואָס ווייסען זיי, משטיינס־געזאָגט! אז אין קיין
חדר, ווי יודישע קינדער, געהט טען נישט, דאָס וואָס ביי אונז פאַר־
שטעהט מען נישט, היינט וואָס־וואָ?...

הערשעלע האָט פון דער שאַפע ספּרים אין קלייזל ארויסגענומען
א גמרא „בבא קמא" און זיך נעוועצט לערנען „שור שנגח את הפרה",

וי ראובן'ס אקם האָט געשטויסען שמעון'ס קוה, הויך אויף אַ קול מיט אַ גנון, שטאַרק שאָקלענדיג זיך און וואו מען בעדאַרף דעם קוועטש, אַ מאַך געבענדיג מיט'ן גראָבען פינגער.

הערשעלעם קעפיל האָט שטאַרק געאַרבייט, געפלויגען אין דער לופטען. עס האָט זיך פאַר איהם געקיטעלט אין זאַך אין דער אַנדערער און כ'איז מיט אַ מאָל אויסגעוואַקסען אַ גאַנצער לייטער, אויף וועלכען עס האָבען זיך געדרעהט אַרויף און אַראָב אַרומיא, אַסיפא, אַמציעותא אין דער געשטאַלט פון בייזע וויבער, וואָס קענען צוווישען זיך ניט אויסקומטען און אויפ'ן שפיץ דער הנא קמא, דער גרויסער פריץ. הערשעלע וואַרפט זיך אין אַלע זיטען, פערפליהט וויטליך, עס חאַפט איהם אַזש אָן אַ שווינדעל, עס פאַרדרעהט זיך איהם דער קאָפ, אָט־אָט רייסט זיך איבער די לעצטע האָר, אין וועלכער ער האַלט זיך אָן — און פלוצלים ניט עס מיט איהם אַ טראָג צוריק טאַקי צו ראובן'ס אָקס און שמעון'ס קוה. האַ־האַ דאָס קעפיל איז איהם ווידער אויפ'ן אָרט, ער צושאָקעלט זיך און לעהרענט מיט חשק...

מען מוז פריהער איבערנעכטינען אַ היבש ביסעל נעכט אין בית־מדרש אויף דער באַנק האַרט ווי אַ שטיין, בכדי צו דערגרייכען דעם סוד פון אַזא לייטער, צו פיהלען דעם טעם דערפון און רעכט ווי געהעריג צו פערשטעהן, אַז דאָס אַלסדינג איז נישט גלאַט אַזוי זיך עפעס זאַכען, אַז ראובן'ס אָקס און שמעון'ס קוה זענען נישט מנושם־נראָב, פשוטע קיה, וואָס נעהם און מעלק זיי אוים. ניין! זיי שטעלען זיך פיר נאָר אַנדערש, עפעס ווי דער אָקס, דער ווידער, דער צווילינגיל און די בתולה דאָרט אין די צוועלף מזלות...

אונזער הערשעלע האָט נעלערענט מיט אַ ברען, ווי ער האָט נאָך קיינמאָל אין זיין לעבען אזוי נישט געלערענט און דאָס האָט איהם נעגעבען צו חן און צו ליטזעלינקיט אין די אויגען פון פיעל מענשען אין דעם קליזיל.

— אַ וואויל יונגעלע, האָט מען נעזאָגט, ער בענעהרט לערנען!

"ער טאַטע האָט זיך נאָר גשמאַלצען און דערצעהלט דעם זוכם נרויסע מעלות אין אַ בריטליכען שמועס מיט מענשען וועגען איהם.

— עט, האָט ער נעמאַכט, וואָס וויכט איהר, וואָס מיינער איז! די קאַבצאַנסקער מלמדים קענען זיך נישט זאַט אָבלויבען זיין גוט קעפיל, זיין תפיסה. בי צוועלף יאָהר — וועט איהר גלייבען? — האָט זיך בי זי אויסנעלאָזט תורה פאַר איהם. אויף זיינע קשיות איז בי זי נישט נעווען

קיין תירוצים. דער תירוץ איז נעוועז א צווייי הייסע פּעטש, א קניפּ, א טראַך אין דער כאַק בכיוון טאקי, פּאַרשטעהט איהר מיך, בכדי ער זאָל בּיי זיך זיין נעפּאַלען, נישט מיינען, אז ער איז עפּעס, אויך א מענש! באמת, מיינע ליעבע יודען, איז טאקי אזוי, א יונגעל מאַהר נישט האָבען זיין שכל; ווי א עלטערער זאָגט, אזוי בעדאַרף זיין. א יונגעל בעדאַרף וויסען, זאָגט א עלטערער טאָג, חאָטש עס מעג זיך זיין נאַכט, איז טאָג, נאָר אָהן קשיות. אלא נישט, איז ביטער. הינט פרעגט ער אַ קשיא אוֹן מאָרגען וועט ער שוין פרעגען נאָר עמ=טע=טע! עס וועט איהם שוין נישט נעפעלען, פּאַרשטעהט איהר מיך, דאָס, יענס, א סך זאַכען... איך זאָג עס אקענען דעם, אז מאַטעס בעדאַרפען עס וויסען. אונזערע עלטערן פּאַרציטען האָבען עס פערשטאַנען בעסער פון די היינטיגע, רעריבער טאַקי איז נעוועז אז גוט און וואויל. סילא ווי די מעשה איז, פּעטש אַהער, פּעטש אַהין, מיינער איז דערווייל ערוים פונ'ם חדר און האָט אָנגעהויבען אונטער מיין השגחה צו לערנען בּיי אונז אין בית=מדרש אליין פּאַר זיך. עס פּאַרשטעהט זיך, איך וויז איהם א מאָל אונטער. ווי איהר קוקט איהם אָן=א, קען ער שוין, אָמ=א דער שנעק, נאַנץ בּיגה, קידושין, כתובות אין נדה!...

אזוי האָט נעוועהנטליך דער כאַטש אויסגעלאָזט דעם שמיעס מיט א טיינעדינ פּנים, אָנווי ענדינ פונדערווייטענס מיט א פיננער אויפ'ן ווען, און נעטראַכט בשעת מעשה בּיי זיך: הא? אפשר ווייל נאָט נאָר א שידוך... דערפון זאָל זיך אויספּיקען א כלה — טא!...

דאָס ייִדישע קאָפיטעל

צו דערצעהלען דאָ, וויִ לייזער־יאַנקיל האָט ראש־השנה שטאַרק נעאַרבייט אין דאָוונען, וואָלט נעזונן א שטיקעל אומרעכט אַקעגען דעם איבערגען עולם פונ׳ם קליינוול, וויִל דער עולם יודען האָט פון זיין וויִט אויך נעאַרבייט, נעשרייגען מיט אים אינאיינעם. לייזער־יאַנקיל איז אמת נאָך נעווען דער „שליח־צבור", דאָס הייסט, דער דעפוטאַט, אויפ׳ם נעקליבען פון קהל, צו דעם רבונו של עולם; נאָר יודישע קונדער אָבער האָבען ליעב אומעטום זיך אריינצימישען און ווען זייער דעפוטאַט זאָל אפילו זיין מיט הערנער, א אַנטוק אין דער וועלט, דאָך קיים לאָז ער עפענען א מויל זיך עפיס אָנצורופען, פאַלען זיי איהם אַריין אין דער מיט איטליכער מיט זינס, איטליכער מיט זיין ציינגעל אויף זיין שטייגער, טראַכטענדיג אין האַרצען: יענער מעג זיך זיין דאָרט וואָס ער איז, פאַרשטעה איך נאָך, נישקשה, א זאַך אפשר אַזוי גוט ווי ער. יענער מעג זיך הייסען מיין מענט, האָבען פון מיר א „כח־הרשאה", פונרעסטוועגען קיקען איהם אין מויל אַריין צופיעל, טהאָר מען נישט, מען מוז איהם א מאָל וויזען און אַרויס מיט א וואָרט. קלאַמפּעריש הייסט עס, יענער איז דער אַדוואָקאַט, דער שהדלן, מען פערלאָזט זיך אינאַנצען אויף איהם, פונדעסטוועגען אַליין מוז מען אויך עפיס טאָן, זיך קלאָגען איבען, אין סענאַט פאַר דעם אויבערשטען איז טיי־ [illegible] אויך די גרויסע טרויעריגקייט וכדומה דאָס גאַנצע פעקל סטראָפּנישפּס, סעקרעטאַרען מיט זייערע פּעקטוירים אין בית דין של מעלה דאָרט.

אין די קינדער יאָרען פּלייטען, לאָזען זיך השפּרען אויף קולות

ביז דעם זיבעטען היטעל. ס׳איז אַ ליאַרם, אַ געפילדער, אַ געוואַלד, אַז טאַקי איז גאָט נאָר קען פּאַרשטעהן, וואָס זיינע יודעלעך ווילען, וואָס זיי בעטען און שרייען.

דער עולם יודען האָט גוט געשריגען, לייזער־יאַנקיל אָבער האָט זיי אַריבערגעשריגען, פּאָרט טאַקי אויפגעפיהרט זיינם — אָבגעשפּילט דעם „מלך עליון" מיט אַ מאַרש לעבעדיג, קנאַקענדיג און הערשעלען איז אויך עטליכע מאָל נעראָטען צו טאָן אַקוויטש, אַזוי אז עס האָט נעהילכט.

אָט אַזוי איז אָבגעלאָפען דאָס דאַוונען דעם ערשטען טאָג ראש־השנה. לייזער־יאַנקיל, היימט עס, איז געווען פון אויבען, ער האָט אַיינגענומען. דעם אַנדערען טאָג אָבער האָט שוין גובר געווען טאַקי דער עולם. עס האָט זיך געראַשט און גערוישט ביים זאָגען די שטיקלעך פיוט מיט די תפילות, ווי עס רוישט זיך דער וואַלד בשעת אַ שטורם־ווינד, אויף אַלערלי טרויעריגע קולות. עס האָבען געשריגען העליזר, געזופּצט, געקרעכצט הערצער, הענר האָבען געפּאַטשט, פינגער גע־קנאַקט און קעפּ האַלב־איבערגעדרעקטע אין איננאַנצען ביז דעם בויך איבערגעדרעקטע מיט טליתים האָבען זיך געוואָרפען אין אַלע זיטע־נעשאָקעלט ארויף און אַראָב.

ענג איז געווען אין קלייזל, אַ שפּילצען קעפּיל אַהין נישט אַריינצו־וואַרפען. היים, אַ שרעק! לייזער־יאַנקיל איז אָבגענאַנגען מיט שוויים און האַפּענדיג אַ בלאָז פון אַ צונ־ווינטעל האָט ער פערלוירען דאָס קול, איז נעבליבען ווי דערוואַרגען, נעבעך. נערַאַטעוועט האָט איהם נאָר דאָס איניציג מיטעל, וואָס ער האָט, וואו ס׳איז אויסגעקומען צוזאָגען מיט מויל עפּים אַ ריהרענדיג שטיקעל, זיך געשמאַק צו־ווינט, ענגאַסען מיכען מרעהרען, אָבחאַפּענדיג דערוויל די ווערטער אונטער דער נאָז — אין דאָס איז איטליכען שטאַרק נעפּעלען.

אויף וויינען איז לייזער־יאַנקיל נעווען איין מיסטער אין דער וועלט, ער האָט נעווינט עפּים מחיה׳דיג־נעשמאַק: דאָס האָט איהם פערשאַפּט אַ נאָמען אין אונער ווינקעל און ער האָט נעהייסען „דער קאַצאַנסקער בעל־בכי." אַנדערע האָבען איהם דרינען פערגליכען צו דעם בעריהמטען ליטווישען חזן „די קלאָג־מוטער". יענער, אַזוי שמועסט פון איהם די וועלט, האָט אין זיין צייט נעווינט עפּים נעטליך, בעס׳טעמ׳ט: אַלץ מאַכע, מאַמע! נאָנץ יודישליך, מיט דעם זיבעטען חן.

הערשעלע האָט אויף דעם מאַטען ווּקענדיג זיך אויך צו־ווינט אז

רערפון טאקי בי זיך אין האַרצען זעהר הנאה נעהאַט. מען בעדאַרף
זיסען, וואָס הייסט אַזוינס בי א יונגעל וויינען ראש־השנה און יום־כּיפור
אין שוהל, אז אלע זאָלען זעהן. דערצו מהוען יונגלעך שארפע טיש־על —
שמעקען, נעבעך, טאַבאַקע, קנייפען זיך שטילערהייט, רייבען די אויגען —
און אונזער הערשעלע איז דאָס מאָל אַזוי גליקליך נעווען צו ווינען נאָר
אָהן יענע אלע זאכען! דעריבער איז איהם עפּעס גוט נעווען אויפ'ן האַר־
צען פון זיינע טרעהרען, ער האָט נעקוקט אויף זיך עפּעס מיט גרויס
דרך־ארץ, זיך אומגעקוקט, אויב מען זעהט, וי ער ווינט אין עס נעהען
נישט פערלוירען זיינע טרעהרען, דערבי טאקי אלע נעטשעט הינטער־
וייליכם די באקען, אויב זי זענען גוט נאס.

א פאר טעג נאָך ראש־השנה איז מלכה־טויבע אַוועקגעפאָהרען א
היים, מיטפיהרענדיג מיט זיך נאַנצע זעק פעדערען, וואָס זי האָט אין
עטליכע נעהייבענע ערטער אָנגעזעסען, איבער דעם ווינטער עס אוים־
צופליקען, אויך פאַרעם א היבש פעקיל איף זאָקען אויסצוארבייטען און
דערצו נאָך אַביסעל סחורה אין גליכען נעלד: זיף, קראַכמעל, צוקער
אויף קלייד־לעך מיט רויטע נרויסע קויזשען, עפּעס נאר א מיאוסע מציקה
און די בעריהמטע גלופּסקער שוועבעלעך. וואָס ווערען אויף דעם פּייער
אפילו נישט פארברענט און מענען זיין א גוט מיטעל צו לעשען מיט זיי
שרפות.

אַוועקנעפאָהרען איז זי עפּעס בייז, פיל מיט פערדרוס. זי איז ברוגז
נעווען, שטארק אָנגעלאָדען אויף טרייגע־סאַכלען, מיט ווערטער זי האָט
נאָך דעם נרויסען גוט לעבען זיך מיאוס צו־ווערטעלט איז כּזן דער
שטארקער ליעבשאפט האָט זיך אויסגעלאָזט א טיך.

אין מאָם רער קלעקט פאר צווי וויבער נישט מעהר וי אויף א
פאר טעג. ביז וואַנען ס'איז נאך נעווען פון וואָס, פון ווענען צו רעדען,
האָט דער צונג נעקלאפט, נעמאַהלען, קוים אבער האָט זיך אויסגעלאָזט
רער, האָבען זי אָנגעהויבען איינע צו רער אַנדערער זיך צוקוקען, איינע
אין רער אַנדערער אויסצווכען פעהלער און זיך נעבלאָזען.

מלכה־טויבען איז נישט נעפעלען דער איינגעהער, וואָס קימט
אלץ צו טרייגע־סאַכלען, מאַכענדיג מיט איהר קיצעניו־מוצעניו, און נאך
וען? אין אוועלכע טעג, וואָס א פיש אין וואַסער ציטערט. היינט איז
איהר אויך נישט נעפעלען, וואָס דאָס טיכעל אויפ'ן קאָפּ איז איהר
ארויפנערוקט, צווי אז עס קוקט ארויס האָר; וואָס הינטער'ן קליידל
רוקט זי ארונטער עפּעס א כארג מיט שמאטעס מיט רייפען, בכדי עס

ואל אויסקומען, סחילה, דיקער, נרעבער. זי האט איהר מבח יענם נענעבען אנצוהערעניש: עפים נישט ווי בי א יודישער מיידעל, אויך עטליכע מאל אליין מיט איהרע כשר'ע הענד נעמטען אין אראבנעלאזט איהר נידרינגער אויפ'ן שטערען דאס טיכעל, א טאפ נעבאן איהר פון הינטען דאס קלייד, נעמאכט דערנאך פון בידע פאדערנט-צו אויפ-נעשטרעקטע הענד א קיללעדינגען ביינעל, נעשאקעלט דערבי מיט'ן קאפ, אויסציהענדיג די ליפעלך עפים מיט א משונה זויער קרימעלע, גלייך ווי נערעדט: עי-א, הקבה-דו עס א באמבע, בעהיט זאל כען ווערען!

טרייגע-סאסלען ווידער האט נישט נעטוינט צו דער זאך א פרעמד אויג, הקבען נעבען זיך א רביצין. איהר איז אייך נרוים נעווען אין די אויגען כ'מה-טוביעם עכען, ווי זי פוקט, עכט פער צהן און קען נישט חאפען די זעט, עפים נאר א היישרקע! אין דעם פסק, וועלכען זי האט אינ'נ'ל נעהאפט פון דער בעל-הבית'טע, האט זי בי זיך בעשילדיגט מלכה-טויבען — דאס האט זי איהר צוגעכ'נ'ט א הינכ'ר-פיסעלע, דאס איז טאקי נאר איהר מלוכה.

מלכה-טויבע האט טאקי א כוך מאל זיך נעשישקעט עפים מיט דער בעל-הבית'טע, נעגלאצט מיט די איגעלעך, מאכענדיג א פערפרוסט פנים'ל און אלץ נעשפיגלן, געשניצט די נאז. אין אז טרייגע-סאסיל איז דערווייף אנגעקומען, איז דער שמועם פלוצלים איבערגעהאקט נע-ווארן. מלכה-טויבע האט, רוט וועראנדיג ווי א צוויק, זיך נעקראצט, נעדרעהט, נעמאכט מיט די אקסלען אין נעבליבען דערנך שטעהן מיט א קרומען רוקען, איינגעהוקעדט ווי א קען, אונטערשפאנדיג די בא מיט א פינגער...

הכלל, די פריהערדיגע בירע הברהות, וואס ווענן נעווען דאס לעבען מיט דער נשמה, האבען זיך נעבלאזען, איינע דער אנדערער נענעבען אנצוהערעניש מיט שטעכווערטלעך. די — ענער א פיק, ענע — דער א פיק, ביז זי ווענן לסוף ערוים מיט די נישליפענע צינגלעך אין האבען זיך נוט צוקריגט.

און מלכה-טויבע, שטארק אויפגעברענט אויף טרייגע-סאסלען. האט בים אוועקפאהרען אויסגעלאזט איהר פעם צו דער נאנצער וועלט און צו איטליכען בעזונדער: צו דעם בעל-העגלה, פאר וואס א צהן גראשען מהר ווי בי אנדערע נעהמט ער, נישקשה, בי איהר און ווענן — זאל איהם ארויסוענען די נשמה! — ווענט ער זי ארא אונטער צווישען די אקענדיגע פארשיינען; צו דעם מעקלער, וואס האט בי

איהר נעמאנט א דרייער פאר זיין טירחא, רופענדיג וי: פוהמע; צו דער קיה, וואס איז אונטערגעקומען אויף דער נאס צום וואגען, נאנץ היסיש ווי א אינענע, אהן גרויסע צערעמאניעס, זיך אריינגעשטעקט די מארץ אונטער איהר נעזעס און ארויסגעשלעפט א פול טויל שטרוי, נישט נעמיינט, חלילה, עטיצען דערמיט צו בעלידינען, נאר נלאט אזוי, וי דער שמיי־נער איהרער איז שטענדיג, חאפען א לעק פון די וואגענס; אויך צו דעם יונגען־מאנטשיק, להבריל, וואס דרעהענדיג ראם שטעקעלע, אויף זיין שטיינער, בים נעהן אויף דער נאס, האט ער, שטופענדיג זיך האדט בים וואגען, מיט'ן סקיפקעלע איהר דערלאננט א זעץ אין פנים, שיער א אויג איהר נישט ארויסנענומען, עס פארשטעהט זיך אומנארן, נישט נעמיינט, חלילה, קיין שלעכטס. הכלל וי האט זיך נעזאלפען, אומזיסט־אומנישט אויסגעלאזט איהר צארן צו דעם, צו יענעם און צו נאנץ נלופסק, וואס האט נעמענט פון איהרעטוענען איינעזונקען ווערען, נליך וי די שלע, נעבער, זענען שולדיג דערין, וואס טריינע־כאסיל איז א היצליכע, א שלאק פון זיין ליעבען נאמען:

דער בעל־הענלה האט זיך נענומען מחילה בעטען זיינע נעפנר'טע פערד, וואס בים מעקלער, דעם בעל־הענלה'שען שרכן — א בריה אויף צו פארנרעסערן, וי נעזונהנטליך שלע אנדערע שרכנים — היסען אזעלכע ליבען, אדלער, און די נבלות האבען נאך א צוהנדלינג ביטשען זיך נעקומטשט, כטריח נעזען די אלטע ביינער זיך צו ריהרען פונ'ם ארט, ארויסשטעקנדיג די צינגלער און אונטערשטיינדיג זיך מים די אויסנע־קראבענע רינע ווידעלער.

טלכה־טויבע האט נאך דעם צוהנמען כאל נעזענגען זיך אויסנע־שטרעקט די האנר פונ'ם וואגען און נאכנעשרינען דעם כזו איבער דער נאנצער נאס הויך אויף א קול:

— ליזער־יאנקל! לכען השם פארנעם נישט סכח יעים!... ברענג א היים עכליכע פעקלך זיקאריע! ליזער־יאנקיל, לכען־השם, שוויצען! פרינק אוים עכליכע נלעזלעך כרוקענע מאלינעס! הערשעלע! דעם מאטענס שטיקעל פיה לינט איינגעבונרש מיט דעם ווענ־הינעל! נערענק! ווע, מענטשן!...

דאָס אַכטע קאַפּיטעל

נאָכדעם אַז הערשע֫לע האָט אַרויסבעג֫לייט די מאַמע, איז ער געגאַנגען ווידער אין זיין רוה אַריין. אַהין אין ק֫ייזי֫, וואו ער איז שוין געווען אַביסע֫ היימיש. עס האָבען איהם אַהין געצויגען ווי א מאַגנעט צוויי מענשען דאָרט–אייגער א גרייז-גרויער יוד, ר׳ אברהם מקבל, און דער אַנדערער, משה׳לע. א אָרעם בחור֫ מיט איהם כמעט אין אייגע יאָהרען.

ר׳ אברהם איז געווען פון די געהייבענע מקבל֫ים, וואָס רעכענען זיך ביי יודען צום קאַפּיטע֫ כלי־קודש און שטעהען אויף דער צווייטער שטופע נאָך די דיינים. דער טיטו֫ זייערער איז געווען קלייזי֫: שענע יודען. דעם גרעסטען טיי֫ טאָג איז ער געווען אין קלייזי֫ איבער א ספר און געענטיגט האָט ער ביי זיך אין דער היים. ער איז געווען זהר אייגעזעהען ביי די אַל֫ע בעלי־הבתים אין קלייזי֫, פון וועל֫כע דער גרעסטער טייל האָבען נאָך בעל־הבית׳לוויי, באָל֫ד נאָך זייער חתונה, איהם דאָ געטראָפען אַזוי דיענען גאָט און זענען מיט איהם דערייבער שטאַרק געווען געוואָרען. אָן איהם וואָל֫ט, דאָכט זיך, דאָס קלייזי֫ קיין קלייזי֫ נישט געווען, עס וואָל֫ט עפּ ס געפעה֫ל֫ט, ר׳ אברהם האָט נעהאַט אייגאַנג אין פיעל֫ לייטישע הייזער און זיך געריבען אַרום נגידים, צו וועל֫כע ער פל֫עגט אַכאָ֫ אַריינקומען א שבת־צוגאַכט אויף א גל֫עזי֫ פונש, מאַכען מיט זיי עפּיס א שמועס, נעהמענדיג דערביי א גוטען ציגאַר־טיטון און וועל֫כע עס פל֫עגען איהם אַמאָ֫ אויסהערען וועגען א שידוך.

דער נאָמען שענער יוד האָט איהם באמת טאַקי געפאַסט. אויף ויין קאַפאַטע האָט זיך נישט געפונען קיין שפריינקע֫ל, שטענדיג ריין,

נאַנץ, אָהן אָרים, אָהן אָטרען, אין דער קעשענע אַ נאָו־טיכעל, קיינמאָל ניכט נעשפּירען, נישט געשניידט די נאָו פּרי אָקענען מענטשען אין פּנים טרייַן און נישט נעוויישט זי טיט דעם אַרבעל אָדער מיט אַ עק פּאָלע וויַ אַנדערע. זיין שוואַרצע, סאָמעטענע יאַרמילקע איז נעווען פּריש, פּין אָהן בערערען, נישט פּאַרשמאָלצעווען דיק מיט פּעטע מיאוסע פלעקען, אַ עפּוש, כּון פּערטריקענטע שוויס. דאָס פּנים לייטער מיט אַ סיטעלער באָרד, ריין, וויים, ווי אויסגעפּאָלענער שניי. די נעדיכטע נרויע וואָנצעס נישט אָבנעשאָטען מיט כאַאָקע פּון אַ מיהה־טשונה־קאָליר און אויף די ליפּען שטענדיג אַ גוט שמייכעלע.

ר' אברהם איז שטענדיג נעווען אויפּנערייסט מיט אַ פּרעהליכער כּינע און אַז ער הָאט נעכטן אַ כּאָל אַ זיכץ, איז דאָס נישט נעווען פּאַר זאָרג אין יכורים, נאָר נלאַט אַזוי זיך אַ יודיש זיפּצעלע, ווי דער שמינער אַז ביים עפּענען אַ כּבר, אָדער כּאָבען כּרכה, נעהטענדיג אין האַנד אַ נלעזעלע וויין, אוך ביים שבּ"ן זיך דאַוונען. זיצענדיג אין קליינזיל ביים טיש איבער אַ כּבר פלעכט ער נעווהנטלעך ליעב האָבען שמועסען מיט מענטשען, הערען וואָס דער, וואָס יענער דערצעהלט חדשות און אַזעלכע עפּיס אויך דערצעהלען, ביים רעדען פלעכט ער נלעטען מיט דער האַנד דעם שבערען, אויך אויסערהייבען אַ קאָפּעלע די יאַרמולקע, פּאָכענדיג פּאַמעליכען כּיט איהר אייפּ קאָפּ. איהם הָאט נישט אויסנעמאַכט דערוואַקענע מענטשען, אָדער יונגע לייט, כּהירט'לעך, ער הָאט נערעדט נערן מיט אלע נלייך. נעמטען צים הערצען איטליכענס אַ זאַך און נישט אַוועקנעמאַכט קיינעם מיט דער האַנד. יונגלעך זענען אויך מענטשען. דאָס ווערט „שקאָץ", וואָס ער פלעכט עס זאָנען אַמאָל מיט אַ שמייכעלע איינעם אַ יונגען מאַן, הָאט עס נעהייסען בי איהם אַ סימן פון ליעבשאַפט, אַ ער הָנלט נון יענעם זעהר שטאַרק.

ר' אברהם הָאט באַלד פּונ'ם ערשטען מאָל זיך צונעקוקט פּן דער־וייַסענס צו הערשעלען, ווי ער פּיהרט זיך נוט אויף, און נעטראַכט בי זיך: אַ וואַיל קינד אונזער לייזער־יאַנקילס, כּען בערנרף איהם מקרב זיין.

נו הערשעלע איז אינכּאָל פּערטיפט נעווען אין דעם לערנען, אונטערשפּאַרענדיג דעם קאָפּ מיט בידע הענד אויפּן שטענדער, הָאט ר' אברהם פּאַרבייגעהענדיג נעכען איהם זיך אָבנעשטעלט, אריינגעקוקט כּוי דער זיט צו איהם אין דער גמרא, איהם אַוי זיך פּון־אויבען־אויף אַ פּריוו נעכען, אַ כּרעג נעגעבען, וואָס בעוואָהרענט רש"י דאָ מיט זיין

פליטר? וואם דער תנא לאזט מיך דאָ הערען? אין וואו לינט דאָ דער דעבטער קאעטש?...

ר' אברהם אלין היזם ניסט נעהאם קין שפיצעבינען קאָ אייפמוכען שפרעכט כשבלך, ער איז נעווען נאר א בעל-הבי זער לבחן. זיין עקר לערנען איז נעווען מיסר-ספרים, עין-יעקב זיין כדרש, וואו עס נעפינען זיך וואונדערליכע מעשיות, ווערטלעך, כשלים, טענע אינפאלען. אייך האָט ער נעוואט "זהר" וויי וואַטער, אבצויפרישען זיך נאר מיט די ווערטער אלין, ניסט אבצושטעלען זיך לאַנג איבער א הגרב וואדט, צוטרעפען דעם רעבטען טיטש. שיבעכווייז פלענט איהם פלוצלים עפּס נעבען א בריה — און ער הויט זיך נעניטען וופען "זהר" נעשטאַק מיט חשק, די אויגען האָבען איהם נעפלאקערט, דאָם כוים נעפלאַטש, ווי ביי א פערליבבטען. דאָם פלענט זיך מיט איהם מאַבען נעווהנטליך ביי יענע שבעלען דאָרפ, וואו נאָם שפּאַציערט אין גן-עדן מיט די צדיקים, די ביימער בשעקען, ניבען פון זיך צרוים זיסע ריחות פון בשמים; פהות, פהות פון בלאַבים שפרינגען קדושה, לויבען, ריהמען, בעשיינען זיין היילינעו נאָמען אוו זאָגען שירה; וואו די "שבינה" צוניסם זיך אין הייסע, היילינע נעפיהלען, ביינקט קרעבצט, פרוטענדיג ווי א טויב פאר גרויס ליבבאָפט צו די כנסת ישראל. א כאל קלאַנט זי, ווייגט אויף זיך ווי אויך אויף איהר נעליבבט פאָלק, וואָם איז נעבעך, צוזי פערוואַנדלט, פערשוואַרצט אין גלות אוו א כאל טרייסט זי איהם, איהר מיערען זיבען נעליבבטען, נעהמט אין מיט זיסע רעד אוו גוטע האָפנונגען אויף שפעבער. נישקשה, זי וועלען זיך נאָך אם-ירצה-השם צוניפגעהן — אוו דעמסטאל וועט זיין אזא לעבען, וואָם די וועלט האָט עס נאָך נישט נעהאט...

דער זהר דאָם איז א סיני, א פיערשפיענדינער באַרג פון היילינער, ריינער ליעבשאפט, דאָרט זענען זיך כשרך די ערד מיט דעם היבעל, כלאכים, שרפים מישען זיך אוים אינאיינעם מיט מענשען אין ניבען, קישענדיג זיך, איינע' דעם אַנדערען נעטליכע נעפיהלען; דאָם איז א כייערדינער זיל פון ליעבע, וואָם האָט צום ערשטען מאל א שיין נענע-בען פאר יודישע קינדער אין די מיאעלע יאָהר-הונדערטען, וועו ארום זי איז נעווען שטאק-פינסטער, וועו פינרשאפט, ווילדע אבוריות, פער-בלענדוקיט האָבען זי אָנגעבוגן נעבראַנגט, נעבראַטענע לייד אוו פשרניפטעט זיא נעבעך, דאָם לעבען — דאָם איז דער ערשטער

יודישער ראָמאַן, דער „שיר השירים", דער ראָמאַן פון אַלע ראָמאַנען...

ר' אברהם איז אין זיין נראָד געווען, ווי רופט מען עס עפּיס, אַ פּאָעט. עס האָט איהם עפּעס געצויגען צו הנדהות, צו די וואונדערליכע, טענע זאַכען אין דעם זהר און איז אויף זיין זיין שטיינער נעזוען פערליבט. די נמרא אַקעגען איז פּאַר איהם נעווען אַ טרוקענע זאַך, ווען דערינהרט, דעם שכל און קוויקט נישט דאָס הארץ. ער האָט דעריבער דאָס לעהרנען זי נעהאַלטען נאָר פּאַר אַ מוז און נעלעהרענט אויף אַזוי פיעל נאָר, וויפיעל איהם איז עס ניטיג נעווען צום עסק: אין די נין טענ, אַ שטיינער, צו מאַכען אַ סיום, בכדי די בעלי-הבתים זיינע זאָלען טענען עסען פליישנס, ערב פּסח אַ סיום פאַר זיינע בעקאַנטע בכורים, זי זאָלען דעם טאָג נישט פאַסטען, און אַ פּרק משניות אַלע טאָג מיט אַ רבנן-קדיש פאַר אַ כת. וואָס דאַרויף האָבען איהם דאָך די יורשים נעדוננען אויף אַ נאַנץ יאָהר. פונדעסטוועגען איז איהם די נמרא נעווען הילוג אין האָט שטאַרק הנאָה נעהאַט, אַז יענע לערנען.

אַז הערשעלע האָט נעלערענט, איז עס בײ איהם נעווען זעהר אָננע-לענט, מהיכא-תיתי שטן, גאַנץ פיין און ווען ער האָט פאַרבי-נעהענדיג הערשעלען אַ פרעג-נעבאָן, וואָס רש"י בעמאָהרענט מיט דעם כלומר? איז דאָס נעווען נלאַט אַ אויסרעד, ווייל אַזוי האָט עס איהם געפּאַסט, נישט נעמיינט נאָר אַריינצולאָזען זיך דאָ מיט איהם כיעפליך אין אַ פלפול. אַבי הערשעלע האָט עפּעס נעענטפערט, זיך נעדרעהט מיט דעם קעפּיל, מאַכענדיג דערבי מיט אַ פינגער, איז עס פאַר איהם שוין נעווען נאַנץ נענוג — אַ סימן אַז הערשעלע איז אַ נוט יונגעל, אַ עהרליך קינד — און ער האָט איהם דערפאַר שוין נאָקי ליעב בעקומען.

משה'לע — אַ שוואַרץ-חנ'עוודינער מיט פּרישטשיקלעך אויפן בריים-פּלאַטשינען פּנים, איז נעווען אַ שטיק יונגעל, אַ שלאַפּס פון אַרמע עלטערן, עהרליכע לייט, בײ וועלכע ער איז, נעבאָך, פון קינדווייז אויף שטאַרק אָבנעקימען אין נויט, אין דחקות אין זיך קיינמאָל זאָט נישט אָננענעסען. נאָך נאָר קליינערהייט האָט ער זיך ארויסנעווייזען פאַר אַ פּאַרשטענדיג קינד מיט אַ נוט קעפּיל צום לעהרנען און דאָס איז בײ די עלטערן נעווען דער אינצינער מרייסט אין זייער ביטער לעבען. זי האָבען אָבנעשפּאַרט פון די ניטינסטע בעדערפענישׂ, פיעל מאָל נישט דערנעסען, נישט דער-

טרונקען, כּכדי צו צאָהלען פאַר משה׳לען שבת־ליכט, אַבי זייער משה׳לע זאָל קענען לערנען אין דערמיט אַליין זענען זיי נעווען יאָס, ועהר צופריעדען.

אויב יודען זענען אויך מענטען ווי אַלע אַנדערע אָדער נישט? — דאָס איז אַ גאַנץ אַלטע שאלה, מיט וועלכער די וועלט דולט זיך שוין פון אייבּיג יאָהרען אין בּיז היינט נאָך נישט נעקומען צו קיין עק. נאָר דאָס אָבער איז אַ גאַנץ קלאָרע, געוויסע זאַך, אַז דער יידישער מאָגען איז עפּים גאָר אַנדערש ווי בּיי אַלע אַנדערע מענשען. דען וואו נאָך איז דאָ אַזא מאָגען, וואָס זאָל זאָס זיין מיט תורה, מיט לערנען, ווי בּיי יודישע קינדער? בּיי וועמען נאָך פון די אַלע פעלקער איז אין זיעד ספּרים דאָ אַזא אויסדרוק, אַזא פסוק „תּירתך בּתוך כּעי" און דיין תורה איז מיר אין מיינע נעדערם, ווי בּיי אונז יודען? דאָס מענען יענע דאָרט אין דער וועלט הערען אין זיך גוט בּעטראַכטען. אַזא מאַשינע, אין וועלכער עס אַרבּיט אַזא נעטליכע קראַפט, איז אַ אייבּיג נעווארער און וועט פון יענעם אַ בּלאָז טיט דעם מויל, כּון יענעם אַ קלאַפּ מיט דער האַנד זיך, נישקשה, נישט אַנדערשטעלען. אַזא זיינער, וואָס נעהט דורך עלעקטריציטעט — דורך דעם ניסט נומ׳ם חומש׳ל, פון גאַטס היילינ וואָרט, וועט אייבּיג ווייזען די צייט פון טאָג און נאַכט אין קלינגען אין דער וועלט.

משה׳לע האָט נעלערענט און די אָרמע הונגעריגע עלטערן האָבען זיך געקוויקט, גרויס נחת נעהאַט. אַז דאָס קינד איז אונטערגעוואַקסען און שוין אין שטאַנד געווען אַליין אַ בּלעטל נמרא אַיינצוביסען, איז ער אַרוים פונ׳ם חדר אין זיך געוועט לערנען פאַר־זיך דאָ אין קלייוול. ווי איהם אויסגעקומען אַ מאָל אין דעם לערנען קריטיש, עפּים אַ האַרבּליך שטיקעל, פלעגט ער זיך וועגדען צו יודען לומדים און זי פלעגען איהם העלפען אַרויף אייפּ׳ן וועג. משה׳לע, פון דער נאַטור אַ שעהבּעדיגער מיט אַ גוטען, וויכען כאַראַקטער, דערצו נאָך אַ שלאַפער, אַ קרענקליכער, דער־שלאָגען פון דער ביטערער נויט — איז געווען שטענדיג ווי עפּים פערטראַכט, און זיך נעהאַלטען אַבגעזונדערט פון איטליכען אין דיער זיים. מען האָט פון איהם נישט נעהערט קיינמאָל קיין הויך קול, זיך נעזעסען אין אַ ווינקעלע און נעלערענט שטיל. אַזוי איז ער אויך נעווען צווישען זיינע חברים, בּעקאַנטע יונגלעך, קיינעם נישט

בעלידינם מיט א גראָב וואָרט, נישט אַנגערירהרט קיינמאָל אפילו א פלינ אויף דער וואנד.

שוויגען — דאָם איז דער שטיינער זינער נעוויסן שטענדיג, דערפֿאַר אָבער האָבען בּי איהם נערעדט די אויגען. אַך רבונו של עולם, וואָם פֿאַר א אויגען! וואָם זענען דאָם נעוויסן פֿאַר א אויגען! איף אקינקלך-בליק פֿונ פֿלוצלים אויפֿגעטוי אויגען! בּי האָבען עפּים נעריהרט בּי דער נשמה, ארויסנעמיטן א מאל בּי יענעם דאָם הארץ, עפּים איז אין זיי נעלעגען א נאַנצער אָבגרונד, עס האָט זיך ארויסנעקוקט די מינדסטע בעוויגונג, אלסדינג וואָם אינ-וועניג דאָרט אין איהם נעהט פֿאָר. דער ערנסטער קונדם אפילו, קיים האָט ער נעפיהלט איף זיך משה'לעס אויגען, איז ער באַלד אַבהענדיג נעוואָרען און עס האָט איהם נישט זערלאָזט דאָם הארץ אַנ-צוריהרען איהם מיט א פינגער.

הערשעלע האָט אָנפֿאַנגם איף משה'לען זיך נעבלאָזען. עם האָט איהם פערדראָסען, פֿאַר וואָם האָלט ער זיך ווים פֿין איהם אין אויגקלע, אַנעהטענדיג עם פֿון משה'לעס זיט פֿאַר שבאַלצקים. הערשעלע אַליין איז בּי זיך אין הארצען גענוג א שוויקעל נדלן, נישט נעקענט לידען, אז איהם זאָל מען נישט בעצערקען. ער איז נעוועהנט נעוועז בּי זיך אין שבעדטיל זיין שטענדיג דער ערשטער אין היגם כאַבט איהם עפּים משה'לע נלאָט אַוו אַוועק. נין, האָט ער בּי זיך נעטראַכט, אַנדערש ועל איך מיט איהם נישט בעקאָכט ווערען בּיז ער כוו פריהער צו מיר קימען.

אז א פֿאָר כינ אָבער איז אויעקנעגאַנגען אין משה'לע איז אַלץ כּמקי נישט נעקומען, האָט הערשעלע שוין נישט נעקענט טעהר אויס-האלטען און איז מיט זיין כבוד אַליין צו-נעגאַנגען צו משה'לען מיכ דער דעה איהם אָנצולהרנען — ארויסרופֿען איהם איף א פֿאַיערינג, מיט א וויזוניש אין דער נכרא, אדרבה, לאָז מען זעהן, ווער וועי-מען וועט איבערשפֿארען. די כלהכה צווישען זיי האָט זיך אָנגע-הויבען. איינער דעם אַנדערען האָט פֿארגעבען א וויזוניש. הערשעלע האָט זיך נעדויכט, זיך נעוואָרפֿען, נעדרעהט אהער-אַהין מיט אַלע אכרים. משה'לע אקינען האָט זיך אויסנעדרעהט, אָבנעשׂ אַנען די קלאַ-קשיות רוחנ, נעלאַזען, אין דער שפּיץ איז נעוועז—זיוונען נעוואָרען חבר.

הערשעלע האָט דערקעיט אז ער האָט אין כשה'לען נעהאָט א נראָבען טעות, אין איז צו איהם וי צוגעקאָכט נעוואָרען. וואָם

וויטער, וויטער איז די ליעבשאפט צווישען זיי נעוואָרען אלץ גרעסער, שטאַרקער, ביז זיי האָבען זיך צונויפגענומען און בירדע אינאיינעם געלעהרענט איין מסכתא. ר' אברהם האָט זיי דערפאר בירדען געלויבט אין די אויגען, איטליכען בעזונדער געדופען מיט א שטיבעלע „קאַץ" — און די פרייגרשאפט צווישען די אלע דרייי איז נעוואָרש שטאַרק

דאס ניינטע קאפיטעל.

לייזער־יאנקיל האָט געטאָן דעם וויכם רצון, געטרונקען כּי נאָכם פּאַרץ שלאָף טרוקענע מאַלינעס אין נעשוויצט. אויף מאָרגען האָט ער נאָך ארומגעבונדען דעם האַלז מיט דעם שטיקעל פּעה, וועלכם הערשעלע האָט נעפונען טאַקי דאָרט כּי איהם אין דעם וועג־מיצעל, אין אויך אויסגעזופּט א פּאָר לייזע אייער.

נאָר דאָם אַלסדינג אָבער האָם נישט נעהאָלפּען. ער האָט זיך, א פּנים, שטאַרק פּאַרקיהלט דעם צוויטען טאָג ראש־השנה כּיום דאָזונען. די ברוסט איז איהם אַלץ טאַקי נעווען פּאַרלעגט אין כּיום פּריוון דאָם קול פּלעגט ער פּיהלען א שטאָך אין דער לינקער זיט.

טילא א שטאָך יאָק א שטאָך, דאָם וואָלט איהם אַווי נאָך נישט נעאָרט, צו שטעכעניש איז שוין א יוד נעוועהנט אין טאכט זיך נישט וויסענדיג. נוט געאָרט האָט איהם אָבער דאָם קול — דאָם איינציגע מיטעל זיינם צום לעבּען, פּון וואַנען ער ציהט דאָם שטיקעל פּרנסה, דערנעהרם, משטיינם־געזאָגט, דערמיט וויב און קינדער. אָט איז שוין באַלד יום־כּפּור, וועלן די „כּלי" איז איהם אַווי נישטיג, מען בעדאַרף אויף איהר אַווי פּיעל ארבּיטען — און דאָ איז ער נאָר היינריג. ער האָט אַראָבּ־נעלאָזט די נאָז און נעהאָט דערפּון נרויסע יסורים.

די שמש־טע האָט נעפּיהלט זיין האָרץ, אין פּאָר נרויס רחמנות זיך נעטאָן איהם צו הילפען מיט אַלע באַבּסקע מיטעל. זי האָט איהם נעשטעלט א נרויסע שפּאַניש־פּליג, נעמאכט עפּים א שמירעכטם אויף אַיינצוריבּען אונטער'ן לעפּעלע, נענעבּען איהם טרינקען עפּים קרייטיג־צער אַזוינע, פּון איז אַלטער דאָרפּם־נויה, אויך ראָטעל פּיז אינערקעם,

אונטערגעריכערט איהם מיט פּערערן, גע:עבען איהם שמעקען טאַבאַקע, איבערגעבראַנטע, געמאַהלענע קאַווע. אָבגעשפּראָכען איהם אין=אינווענדיג אַ עין=הרע אויך אוּן פּערבונדען איהם דעם האַלז מיט איהרען אַ גראָבען וואָלענעם זאָק. לייזער=יאַנקיל, נעבעך, האָט ווי אַ קינד זיך געלאָזט טאָן מיט זיך אַלפּרוּנג, וואָס מען וויל, אַבי עס זאָל איהם ווין דאָס קול.

עס געהט אַוועק אַ כּאָג נאָך אַ כּאָג אוּן נאָרנישט. ערב יום=כּפּור אין דער פּריה האָט זיך בּיי לייזער=יאַנקלען נעוויזען עפּיס אַ קול, אָבער כּ'איז געמלאָכה'ט, נישט זיין „כּלי" ווי שטענדיג, עפּיס=נאָר אַ מין בּיי=קול, אונטען גרעבליך אוּן אויבען אַביסעל געפּייפט.

ער האָט געפּרוווט זאָגען דערמיט די „יעלות". די שמ'שע האָט אויסגעהערט אוּן שאָקלענדיג דעם קאָפּ, זיך מיט מרעהרען אין די אויגען אָנגערופען:

— געלויבט איז ברוך=הוא וברוך שמו! נאָר אַ דערקוויקענוש, כ'לעבען, נאָך בעסער ווי פּריהער.

דעם יום=כּפּיר האָט לייזער=יאַנקל' ווי ס'איז אָבגעשפּיעלט אויפּן נייעם מין בּיי=קולכען, אַלץ הויך, אויף דער דינער סטרונע. בּיי איהם איז אויסגעקומען דעם עילם'ס ווערטיל פּאַרקאַהרט: „אז מען קען נישט ארונטער, מוז מען אַריבער". אַבי נאָט האָט נעהאָלפּען, ער איז דעם יום=כּפּיר איבערגעקומען בשלום אוּן האָט זיך טוין געקענט בענעהן אָהן דעם קול ביז איבער אַ יאָהר ימים נוראים, אם=ירצה השם, האָט איהם שוין נישט אַזוי אויסגעטאַבט דאָס, וואָס ער איז הייזעריגליך. ביז איבער אַ יאָהר איז נאָך נאָט אַ טאַטע.

נאָר קוים איז איהם אַרוים פּונ'ם זינען דאָס קול, האָט זיך איהם אָבגערופען שטאַרק אין דער זייט דאָס שטע:ענוש, אַזוי אז ער האָט שוין נישט געקענט זיך נישט וויסענדיג מאַכען אוּן זיך געטוזט צו=העלפּען. פּריהער האָט ער זיך געטרייסט אַלץ מיט דער האָפּנונג, עט, נישקשה! עס וועט פּאַרגעהן, ער בעדאַנרף זיך נאָר אַ פּאָר טעג איבערליגען. די שמ'שע האָט אויך געזאָגט:

— עט, כ'איז נאָרנישט! כ'איז הינט עפּיס אַזא אונטערנאַנג.

אוּן דערנאָך ערשט, אַז ער האָט שוין נישט געקענט חאָפּען דעם אָטהעם אוּן געפּאַבט כּיט דער נשמה — איז געוואָרען אַ טאַראַראַם, אַ געפּילדער. מען האָט אַראָבגעבראַכט דעם רופא מיט דעם גאַנצען קליפּער, געציג, וואָס האָט איהם געשטעלט באַנקעם, געלאָזט צו דער אָדער אם

איהם אָבנעצאָפּט אַ היבש ביסעל בלוט. עס האָט איהם אָבער נישט
געהאָלפּען. דער רופא אייך און מען האָט איהם כּמעט אַ טויטען אָבנע-
פֿירט אויף אַ וועגעלע אין דעם בקיר-חולים, וואו ער איז עטליבע וואָכן
אָבנעלעגען שטאַרק קראַנק.

דערווייל איז זיך אַזוי אויסגענאַנגען דער סוכות.

אונזער הערשעלע האָט געהאָט, נעבעך, אַ פּאַרשטערטען יום-טוב.
קינקס אין שמחת תורה איז דעם מאַטען געוואָרען אַזוי שלעכט, אַז מען
האָט נעמיינט, אַט געהט איהם אוים די נשמה, און דער דאָזיגער מצ'.
דער בעסטער, דער פּראָהליכסטער פֿאַר יודישע קינדער, איז בי הער-
שעלען געווען חשבה-באָב.

דעם גאַנצען מאָג האָט ער פֿאַר גרויסע צרות אין מויל נישט גע-
האָט חוץ אַ שטיקעל לעקעך, וואָס ער האָט בעקומען בים אויפרופּען
איהם צו דער תורה אין שוהל „עם כל-הנערים". נאָר טשטיינס-נעוואָנט,
וואָס דאָס איז נעווען פֿאַר אַ שטיקעל לעקעך! נאָר ניט דאָס, וואָס אַ
מאָל, אַ אַנדערס מאָל האָט דאָס אינגענע שטיקעל לעקעך נעשיינט, נע-
ליכטען יום-טוב'דיג, נעהאָט דעם זיבעטען חן, עפּעס נאָר אַ אַנדער
שעם, אויף איהם איז ווי נעשטאַנען אָננעשריבען „שמחת-תורה!" עפּעס
האָט עס גערערט וועדטער, נעשטעקט מחיה, דערפֿרעהט דאָס הארץ,
געשפּייזט און דערקוויקט די נשמה — און דאָס מאָל איז עס נעווען אַ
וואָבענדינע זאַך — נלאַט אַזוי אַ מין נעבעקס, קאָרנמעהל מיט האָניג,
וואָס מען קויפט עס אין מאַרק פֿאַר אַ גראָשען און מאַכט דערויף אַ ברכה
„בורא מיני מזונות"...

בי יודען האָט איבערהויפּט דאָס עסען שבת און יום-טוב עפּעס
נאָר אַ אַנדער טעם. ס'איז דאָ אין דעם עסען, זאָגען אונזערע אלטע
היילינע חכמים, אַ מין נעווירץ אַ זויגס, וואָס „שבת" היימט עס בים
נאָמען; אַזא נעווירץ, וואָס וואַקסט ערגיץ נישט דאָ אויף דער וועלט,
וואָס פֿאַר קיין נין-נאָלד איז עס נישט צו בעקומען אין דעם אַנדערל אין
קיינעם פון די אַלע פעלקער איז עס נישט בעקאַנט — די היילינע מלאָכים
ברענגען עס פון נן-עדן פֿרימאָנ אימליכען יודען אין שטוב אַרין,
וואו זי שטעלען זיך, ווי אונזער עולם זאָגט, קאָבען דעם משאָלעס.
פֿרי פֿאַר דער נאַנצער וועלט קען מען נאָנץ זיכער זאָגען — אַנדערש
מענען זיך דערוויס לאָבען — אַז דער וואָס האָט אינ'ס נוטען יודישקייט
נישט פערזוכט קיין משאָלעס, האָט אין זיין לעבען קיין נוטס נישט
נענעסען און וויסט נישט, וואָס נעקעבטס היסט אַווינס...

אז דאָס מאַטיע „אַט“ אַנטפּלויבן צו נעהן בעסער, איז ער־ שיינען ליכטיג נעוואָרען אין די אויגען. די ערשטע צייט איז ער נעווען פול פרייד, אַזוי אז ער האָט פון קיין אַנדער זאַך נישט געטראַכט, זיך פּאַרנעסען נאָר אין זיך אַליין. דערפּאַר אָבער שפּעטער אַביסעל איז איהם דאָס טראַכטען צוגעטרעטען מיט א מאָל. עס האָט זיך אויף איהם אַנ־ נערוקט א שטאַרקע מרה־שחורה און ער האָט בײ זיך אַלץ נעטראַכט אַזוי: אָט באַלד, באַלד וועט מען בעראַרפען פאָהרען א היים, נאָר וי וואַרפט מען אַוועק דאָ משה'לען און ר' אברהם'ן, מיט העלכע ער איז שוין אַזוי נעוואָהנט און עס ציהט איהם צו זיי אַזוי דאָס ארץ? הגם דאָס פאָהרען א היים איז א גוטע זאַך, עס ציהט איהם אַהין מאַקי־ זעהן די מאַמע, שוועסטער און ברידער, אויך אַלע אַנדערע בעקאַנטע; נאָר צוריק נעשמועסט, וואָס קען פון איהם דער תכלית זיין דאָרט אין דער היים? עס האָט איהם זיך פאַרנעשטעלט דאָס נרויסע עלענד אין דער היים, וי דאָס נאַנצע הויז־נעזינד קומט אַב, נעבעך, לידם הונגער, קעלט, וי ער אַליין פלעגט אויסנעהן פיעל מאָל פאַר א שטיקעל ברויט. דערמאָנענדיג זיך נאָר אין דעם, איז איהם א נרויל איבערן לייב איבער־ נעגאַנגען. בלייבען־זשע ווידער דאָ — דאָס האָט זיך איהם אויך אין קאָפּ עפּעס נישט נעלעגט. וואָס היסט בלייבען! בײ וועמען בלייבען? נלאָט וי נקדמט עס א יונגעל אינער אַליין אָהן עלטערן און בליבט! אין וועלט אַ לו אַזוי, בלייבען — נו, וואָס... וואָס?...

אָט אויעלבע נעדאַנקען האָבען זיך נערראַהט בײ הערשעלען אין קאָפּ און ער איז נעווען שטאַרק בעטריבט, אויס מענש.

ר' אברהם האָט בעמערקט, אז ער איז עפּעס פונ'ם כּוס אראַב און פאַר נרויס רחמנות זיך נענומען אויספּרענגען, וואָס מיט אים איז אַזוינס, פאַרט וואָס איז אזוינס די מעשה? הערשעלע האָט זיך צוריק־ נעזינט און איהם אַרויסנעוואָגט זיין נאַנץ ביטער הארץ. ר' אברהם האָט איהם א נלעזל נעגעבען בײם קעפּעלע און זיך אַנגעזעהן:

— נו, נוט, נוט! איך וועל מיך שוין בעטראַכטען. עס האָט נעך צייט. לעת־עתה זי נאָר נישט קיין נאַרעלע און ווין נישט, פּקצ'ן!

דאס צעהנטע קאפיטעל.

דער טאַטע איז אין עטליכע טעג אַרום פונ׳ם בקור־חולים. עס האָט נערייסען דאָס האַרץ קיקענדיג אויף איהם, אַזוי בליך, טויט איז זיין פנים נעווען. ער איז, נעבעך, א שווערע קרענק אויסגע־שטאַנען, כמעט נישט נעווען צו דערקענען איהם, אַזוי איז ער פונ׳ם לייב אַראָפ, נאָר הויט און בין.

קיינמאָל אין זיין לעבען האָט הערשעלע אַזוי נישט ליעב נעהאַט דעם טאַטען ווי דעמסטמאָל, אין קיינמאָל אין זיין לעבען וויידער האָט אויך דער טאַטע אַזוי גום, ליעבהאַרצדיג נישט נעקוקט, אַזוי זים־שטיל אויף א וויכער־שוואַבער שטיטע נישט נערע־ט, ווי אין יענער ציים. עפים איז ער אַליין נעווארען א קינד אין האָט טיט זיין בליק, כיט זיין שטיל־שוואַך לשון אַרויסגענימען א שטיק געוונט. עפים איז דרינען נעלעגען א קלאַנען־זיך שטיל אָהן ווערטער אויף די וועהטאַגען זיינע אין דעם ווייבען לעבען אין א געבעט:

— נעחאַלד, נעמונ! נישטאָ שוין מעהר קיין פח אויסצוהאַלטען...

מען האָט בעשיינפערליך ארויסגעוואהען, אז ווען הערשעלע זאָל זיך נישט נעווען שעהמען, וואָלט ער דענסטמאָל אַלע נלידער דעם טאַטען אויסנעקושט. ער האָט זיך אָבער נעשעהמט, ווייל קישען זיך איז בי יודען נישט קיין אינפיהר. ווי נעהמט מען עס עפים גלאַט אַזוי אין מען קושט! בפרט א קינד א טאַטען!...

אברהם האָט אַוועקגענימען דעם טאַטען אין א ווינקעל אין טיט איהם דאָרט א היבשע ציים נעשמועסט. באַלד דערוויף האָט מען צונע־

רופען אהין אויך הערשעלען און דער טאטע האָט זיך גיוועדעט צו איהם מיט דין ווערטער:

— מיר שטועסען דאָ מיט ר' אברהמען, אז אויב די ווילסט, הערשעלע, מענטש־דו דיר דאָ בלייבען.

הערשעלע האָט זיך צי־ווינט, געקוקט אויפן טאטען מיט גרויס לייבשאפט אין אין נישט אין שבאנד געווען ארויסצוברענגען א וואָרט, אזוי האָט איהם פארקלעמט בייס האַרצען, און אז דער טאטע איז מיט א געבעט צוגעשטאנדען צו איהם, ער זאָל רעדען רחמנע וועד־מער, האָט ער געענטפערט נאנין קורץ:

— נין! — אהן דיר, טאטע, קען איך נישט זין...

— אך, הערשעלע! מאכט דער טאטע מיט א זיפץ טיף פונם הארצען. — נישט אויבוי, נארשלע, איז א קינד נעבען א טאטען. וואָס קען מען טון? איך פיהל, אוי, אז די כחות נעהען מיר בוסלעכווייז אוים. נענוג קריעה נערוסען אין מיין לעבען. ווין נישט, הערשעלע, וואָס קען מען טון? פריהער אדער שפעטער — מען טוז זיך שיידען...

— טאטע, טאטע! ווינט הערשעלע מיט א געבעט, א היים, טאטע, א היים!

— א היים! האנוג וועסט־דו דאָרט לעקען, אין דער היים... ויפעט דער טאטע און ווענדט זיך צו ר' אברהמען, שאקלענדיג מיט דעם קאָפ: זאָגט איהם האָטש, ר' אברהם.

— זיי נישט קיין עקשן, פעי! — הויבט אן מיט גוטען ר' אברהם, אהן דיר איז אויך דאָ נענוג אין דער היים. דעד טאטע — דו זעהסט נישט? — האָט טעהר קיין כח ניט צו האַרעווען. פונם בוסעל נעלה, וועלסט ער האָט דאָ פארדינט, איז וועניג נעבליבען. א קרענק קאָסט. עס נעהט א לאנגער ווינטער נאָך מיט אין עבור, א רחמנות, נעבעך, אויף די איבריגע קינדער. דו אליין וועסט דאַרבען און זיי נאָך שאדטען. דעם לעצטען בוסטען, משטיינם־נעזאָגט, זיי פונם מויל אויסרויסען.

פון ר' אברהמס דאָזיגע ווערטער איז הערשעלען דאָם האַרץ מיט בלוט פערלאָפען און ער האָט נעגאָסען מיט הויסע טרעהרען.

— דאנק ר' אברהמ'ן זאָגט דער טאטע, דאנק זיי פאר זייער נוטסקיים, צו זאָרגען זיך דאָ פאר דיר און צו האָבען אויף דיר

השנחה. נעה, מיין קינד, אין רעכטען וועג אין פֿאלג ר' אברהם'ן וי א טאטען. זי מיינען — דו הערסט? — דיין תכלית. נאָט זאָל זי נאָר דערלענגערן די יאָהרען.

— א־נו, שקאָץ! — מאַכט ר' אברהם, א קלאַפּ נעבענריג פֿא־מעליכען הערשעלען אויף דעם אַקסעל, מיט א זיס שמייכעלע. — אַוי, אַזוי! וויש דיר אויס די אויגען אין נעה דיר, נעה אַיינד צו דיין חבר ראַרט, דעם שקאָץ...

פּריה האָט אין יענעם יאָהר זיך נעשטעלט דער ווינטער בלויצלים, אידער דער עולם האָט זיך אַרומגעקוקט האָט פון צפֿ־זיט א בלאָו נעבאָן א קאַלטער ווינט אין זיך אָנגערוקט א פּיוּז, פינסטערע חמאַרע — דעם ווינטערס צווי קאָזאַקען — לויפּענדיג פֿאר־אויס מיט א שטורם, א פּיפֿען: „ציטערט, לעבעדיגע בעשעפענישׂ! אַט קומט ער, דער קאַלטער פּעטער, און וועט אַיך אָנרייבען א רוטע נאָז"... די פּעלדער ליגען שוין בעראַבען אין דעם וויסען קיטל פון שניי, די בוימער דאַרט שטעהען אבנשמיסענע, נאַקעטע, אַראָב־נעלאָזען די קעפּ און די צווייגען נעפֿענסטע מיט קייטען פון פֿליטער־לעך, פֿרענטעם אויז. פון פּינעל און וואַלד־חיה'לעך אין גישטאָ קיין שפּור, אַלע וי אויסגעשטאָרבען, די לינען בעהאלטען טיף אין די לעכער, יענע האָבען בייציטענס נעמאכט א פּליטה — אַחעק וואָהין די אויגען טראָגען, און אומעטום אין שטיל. נאָר וואָראָנעם דרעהען זיך ערטערוויז אַרום אין דער לופֿט, עפּים האָבען זיי נעשפּע־טען: חתונות אָדער נלאַט אַזוי אַסיפות וועגען קרי"שע זאַכען — אין וויסט זיי דער נוטער יאָר וואָס זיי קראָקען דאַרט. קרעכצען, רייסען זיך אויף די העלזער...

ווייט אַרום און אַרום הערשט שוין אין דער וועלט דער ווין־טער, נאָר די יודישע שטאָרט, נלופּכע, זי אַליין וויל זיך איהם נאָך

נישט אונטערנעבען. ער פיהרט מיט זיהר א שטאַרקע מלחמה. ער שיקט אַן אויף איהר א פּרעסטיל, און די קאַליזשעס איהרע אין די גאַסען נעהמט נישט קין קייל, בלייבען טאָקי דאָס, וואָס פּריהער; ער רעגענט אויף איהר מיט גרייפֿלעך־שניי, און אומזיסט זיין מיה, בלאָטע!... די גלופּסקער יודעלעך ניבען זיך א שאָט וי די מורעש־קעס, טרעטען עס מיט פּים און מאַכען דערויס א קאַשע, א שיטערע, א גרויס־שוואַרצליכע בלאָטע; ער שטעלט זיין ווייס שניען פענדיל אויף דעכלעך, צום בעווייז, אז ער איז פון אויבען — קומען הונגעריגע קיה,

נאנצע מחנות ציגען אין שלידערען עם אראָב בים ארויסשׂ׳עפּן הויפענווייז שטרוי אויפצופרעסען, אדער יודען, יודענעם קומען מיט מעס, מיט צעברעס, שטאָפּען עס אין פול מיט דעם דאָזיגען שניי, צו מאכען דערפון וואסער אויף קאָכען. אויך איז דאָ אקעגען דעם נעץ א מיטעל — שרפות. בי יודישע קינדער נעהמט זיך דעמבאמל נראָר אָן די קויטענס אין גלויפסק נעצט... גלויפסק שטעלט נעווענהנטליך דעם ווינטער ארויס א פייערדיגען ציגונ — ער, דער ווינטער, קיאקט, פלאָמט, שטורכט, און יודעלעך זענען איהם מבטל! נעהמען זיך נאקעט, בארפים, גלייך ווי נישט זיי מינט מען. אדער ווי זיי טהוען זאהם אויף צו להכעיס.

אין כשעת דער דאָזיגער מלחמה פונ׳ם ווינטער אין גלויבסק שטעהט דאָרט נעבען דער קאבצאנסקער אכסניא א יעזדע מיט דרייַ דאָרע מירידענדינע, קרויטרוקענדינע, קאָלטונעוואטע, לאנג־האָלודינע אין קירצווירדעלדינע פש ד, מחילה, וואָס האָבען עס בעדארפט פאר זייערע זינד זיך טטריה זיין שלעפען קיין קאבצאנסק איהרע א פאָר מינים יודען און צוויישען זיי אויך אונזער לייזער־יאנקלען. דער מעקלער באָבערעס זיך עפּים אָרום דעם וואָגען, שאָרט צונויף מיט דער ביטש די שוירים — עשליבע פלעכלעך הי און פאָרקרימענדיג זיך מיט אין איגעל אויף אינעם פון די פערד, דערלאָננט ער איהם א טראָך אין דער מאָרדע, גלאָט אזוי זיך, שילטענדיג דערבי:

— א־א, פנרן זאָלסט־די, פּנירה אינע! וי ער קען עס אביסעל נישט אײַנשטעהן אויף די פים... פליהען גלוכט זיך איהם, דעם אָדלער. דאָס שעינעם. א, פליהען זאָלסט־דו צו אלרי שווארצע יאָהר!

לייזער־יאנקיל איז, אָננעטאָן אין זיינע וועלט־קליידער זין אויפ׳ן קאָפּ אָנגערוקט דאָס מיצעל, ניך אין אילעניש צוגעקומען צום וואָגען. הערשעלע מיט א פּעקיל נאָך איהם, און איבערנעבענדיג עס דעם כעקלער צו די הענד מיט א נעבעט, ער זאָל מאכען א גוט נעזונט, זענען זיי ביידע אריינגעאָנגען דערווייל אין דער אכסניא.

ריזיג, ווי דער שטיינער איהרער מיט א פארשטעקט פאָרזיך אין מיט א פּילקניק אין דער האנד, איז שטאָרק בעשעפטיגט געזוען מיט דעם בעל־העגלה אין די פארשוינען אָרום איהר, מיט וועלכע זי האָט זיך אָבגערעכענט, מאכענדיג דערבי אויף א ביזער צו דעכ, צו

יענעם אלץ: העז אביסעל! וואם זאגסט־דו, איך בעט דיר צו זיין טאטען? אז זי האט זיך שוין מיט איטליכען אבנעפארטיגם און דערוואהן אין דער זיט אונזערע בירדע פארשוינען, דעם טאטען מיט דעם זוהן, האט זי זיך אויף זיי ארויפגעלאזט מיט איהר שרייענדיג לשון, א פאהר נע־ בענדיג מיט דער נאז איבער דעם נאנצען ארבעל.

— אט האסט־דו איהם וויטער, דעם שענעם בחור׳ל! וואם? נע־ קומען פאהרען? נאקעט, בארפים, העז אביסעל! אין אוא קעלט זאל מען אזוי פאהרען! וואם זאגסט־דו, איך בעט דיך, צו זיין איצם דא, א שע־ נער טאטע, כ׳לעבען! אלין, העז אביסעל, איז ער אין א מיצעל, ארומגעבונדען, נישקשה, און דאם קינד וויטערדיג! וואם זאגסט־דו פארם, איך בעט דיך, צו זיין טאטען?

— מין זוהן פאהרט נישט, ענטפערם דער טאטע.

— נאר נייעס! אלין פאהרט מען אין מען לאזט איבער א קינר הפקר, העז אביסעל! נאקעט מיט א הויל הארץ אין דרויסען. וואס זאגסט־דו צו זיין טאטען? מען בעראף האבען באקי א הארץ פון א טאטער! — אזוי לאזט רייזע אוים דעם שמועס, בעטראכטענדיג הערשע־ לען פון אויבען ביז אראב און נעהט זיך אוועק.

דער בעל־העגלה הויבט אן אונטערטרייבען דעם עולם — היידא, פאהרען! די פארשוינען שטופען זיך אין איילעניש ארויס אויף דער גאס, צו פערהאפען נעשווינד ערטער אין דעם וואגען. איטליכער וואפט זיך נהין ארין אויף קידוש השם מיט הענד און מיט פיס. ס׳איז א שטופע־ ניש, א קוועטשעניש, א איינשאפט. א דערשטיקעניש.

לייזער־יאנקיל, נעבעך, זיצט, ווי ס׳איז אויף א שפיץ קלימעקיל, אין איינע צרות און נעהמט אן פאר ליעב איטליכען שטוס, וואם ער בעקומט אין די זייטען. ער נעוועהנט זיך מיט הערשעלע זעהר טרוי־ ערינ אויף א ווינענדינ־ציטערדינ קול.

הערשעלע קיקט דאם לעצטע מאל נוט ארין אין דעם טאטענס בלייך פנים אין בעוואשט זיך מיט בליטיגע טרעהרען, נישט אין שטאנד צו זיין ארויסברינגען עפעס א וואָרט אן נישט צו זעהן וי דער וואגען האט זיך נעריהרט פונ׳ם ארט.

— הא, וואם איז דא צו־ווינען! — מאכט רייזע, ארויסלייענדיג צו הערשעלען אויף דער גאס, נאכדעם אז די יאזרע איז אוועקנע־ פאהרען. — אז א טאטע פאהרט אוועק, העז אביסעל, נו איז וואס! חלילה, נישט נעשטאבען. נא, בעסער — נעהמט זי אוז שטופט איהם

אריין אין דער האַנד אַ אַלט לייבעל — נעהם אוּן טראָג געזונט. נישט געוויינט. קום, אפשר וויילסט=דו עסען?

— ניין! — ענטפערט הערשעלע שוין אַביסעל נעטרייסט פּן רייזע וועגען.

— נא דיר ניין! — רופט זיך רייזע אַן. העז אַביסעל, מען זאָל זאָגען ניין! פּאַר וואָס איז עסען ניין? נו, גענה=זשע דיר געזונטער. הייט, אז ניין. נאָר טאָמער וועסט=דו וועלען, נעדענק=זשע, זאָלסט=דו קומען!

דאס עלפטע כאפיטעל.

לעתיד לבוא, העט־העט שפעטער, אם ירצה־השם — אַווי שטעהט נעשריבען אין אונזערע הילינע ספרים — נאָכדעם אז מען וועט אויפ־שטעהן תחיה־המתים און נאָט וועט משפט'ן די וועלט, דענסמאָל וועלען אַלע מענשען זיין אויסגעשטעלט אויף אַ גרויסען פלאַץ, איינע־טיילט אין צוויי טיל: אויף איין זיט די רשעים, אויף דער אַנדערער זיט די צדיקים אין צווישען זי אין דער מיט דער יצר־הרע. יענע, די רשעים, וועט דער יצר־הרע זיך אויסדאַכטען נאָענ דין וויי אַ האָר. די אַנדערע אָקעגען — נרויס וויי אַ באַרג, אין אַלע מענשען פון בידע זיטען וועלען, קוקענדיג אויף איהם, טרעקליך וויינען, די רשעים יאָמערן, שרייען:

— געוואַלד, אַזא דינע האָר אייפ'ן נלייבען וועג איז אינז שווער נעזיכן איבערצוגעהן אין טיר זענען פערקראָבען מיט קרומע נענג צו אַלרַי שוועריצע יאָהר!

טקע:ען־זשע די צדיקים קלאָגען, ניסען טרעהרען:

— רבונו של עולם, מיר פּאַרשטעהען נישט, וי עס האָט זיך צו אינז נענימען אַ אייזערנער כח אַזא שרעקליכען, הויכען באַרג אויבער־צוגעהן, אַווי פיעל פיין אין יסורים אין אונזער לעבען אויסצושטעהן!...

די רשׂויגע וואונדער־ליך אויס:עמאָלטע קאַרטינקע, קען דיינען זיהר גוט פּאַר אַ הקדמה צו דער ערצעהלונג, וויפיעל יסורים, וועהטאָגען הערשעלע איז אין זיין לעבען, נעבען, אויסגעשטאָגען. דערמאָ:ענדיג זיך אַזוינד אין די בעסערע יאָהרען, וויפיעל בערג צרות, אַלע מיני כּוראָבות און לייד, ער האָט בעדאַרפט איבערגעהן בין ער איז לכף

אַרויס אויף אַ וועג, וויבט אין איהם דאָס האַרץ אין ער וואונדערט זיך, זי אוא שנעק, אַ וועדמיל, אַ גאַרנישט מיט אַ נישט, זאָל געווען קיינען אַזוינס איבערטראַגען, נישט ווערן צוטרעטען אין דער וועלט אונבער די פים! ער וויבט אויף זיך וויי אויך אויף פיעל אַזעלכע זיין גלייכען בייַ אונז יודען, וואָס זי איז בעשעהרט פון קינדווייז אָן צו רעגלען זיך מיט אַלערלי אָנשיקעגישען, אויסציקריבען אַלע לעבער, צוזראַפּען זיך אויף די גלייכע וועבט אין צו פיהלען דעם ביטערען טעם פּונים טויט, כבדי צו דערגריכען יענע שטופע, וועלכע זיי שוועבט פונדערווייטעם פאר די אויגען.

אומגליקליכע יודישע קינדער! אומגליקליכע אידילי שוין בלומרשט אין דעם גליק. נעהמט יענע, אַ שטיינער, וואָס שטעהען שיין אויף אַ שטופע, דאָס האָבען אַ פּנים אין לעבען. נאָר איז דאָס שטעהן זיערע אייגענע פעסט, וואָס שטעהן הייסט, מיט בירד פים, אַז עס זאָל נישט מעגליך זיין פון אַ מינוט־צו בלאָז אומצופאַלען? איז דאָס פּנים זיערס אין דער וועלט ליטיש פיין, אַ מענשליכס? איז דאָס לעבען זיערס דאָרט אינאַנצען אַ גליקליכס ווי עס נעהער צו זיין? — איז דען כדאי פאר אוא גליק, משטיינס־נעזוּאָגט, אָנצולידען זיך אַזוי פיעל יאמגליק; כאָר אוא פּנים כליטרשט אַזוי קריכען אוים דער הויט, און כאָר אוא לעבען, אויף שונאים נעזוּאָנט נעזוּאָרען, אַזוי אויסגעהן, צעהן מאָל אין טאָג שטערבען פאר הונגער?...

יאָ, צו יענער קאַרטינקע פעהלט נאָך אַ סך. די רעצים כוקי זענען דאָ, די צדיקים דאָ, דער בארג צרות אויך דאָ, נאָך דער התחתהמתים אָבער איז נעמלאכה׳ט, און זעהר פיעל ליגען נאָך נאָר טיט, ניין אילען טיעף בענראָבען אין דער ערד, נאָט און זיין טשכב איז נאָך אויך נישמאָ.

ר׳ אברהם האָט אין זינען נעהאַט הערשעלען, נעבען כאָר איהם וואָס נאָר מענליך. ער האָט איהם בעשטעלט שבת בי איינעם פון זיינע בעקאַנטע בעלי־הבתים און אין מיטען דער וואָך פלעגט איהם איין ר׳ אברהם׳ם בקשה נעהמען אויף אַ וואַרמעם אָדער אויף אַ וועטשערע, אַ מאָל דער, אַ מאָל יענער פון די, וואָס דאַוונען אין קליויזל.

אָט אויף אוא שטיינער האָט הערשעלע, נעבען, ווי־ס׳איז איבערנעלעבט אַ מאָל, האלב נעגעסען, האלב נעפאַסט, נעמאַכט מיט די ליפען, און איהם איז רענסטמאָל שוין זויסנעקומען גוט צו פיהלש דעם טעם, פון וואַנען נעהמט זיך עס, אז „ויאכלו" — אוא פשוט, בעקאַנט

וואָרט דאָכט זיך וויִ „ייאכלו“ — זאָל ביִ אונז ירדען נאָר דער ביטש זין „אין זיִ האָבען געטאָן בהען גליך וויִ נענעכען“.

יאָ, פֿיעל אַרמינקע אוועלכע ביִ אינז קיטט איִם דעם דאָוונען טעם, נעבעך, צו פֿיהלען. אַז דאָס האַרץ חלש'ט, מען וואָלט שוין נעוויאָלט דערלעבען עפּים אין מיִל אַרין צו נעהמען, הויבט זיך נעוועהנט־ליך אָן אָט דער לאַנגער מזמור: וואַשט זיך... וואָרם אַביסעל, מיט דער קוואָרט טוּהר מען נישט... לאָז מען נעבען אַ אַנדערע... נו, דאָרט, זייט מוחל, דאָרט זוכט דעם האַנטיך. זאָכט שאו ירויכם. זועטט זיך. מאַכט רמוציא. באַלד, באַלד, וואָרט אַביסעל, אָט וועט מען נעבען זאַלץ. שטעקט אַרייַן דעם לעפּעל. האַפּט אַ שטיקעל פֿליש. מים אחרונים. כּכּד מיט מזומן. בענש! — „רבותי מיר וועלען בענשען!“ דאָס הייסט אויף דעם מאָנענם לשון: „רבותי מיר ווילען עסען!“

דאָס איז נאָך נאָלד, עפּטערס פֿלעגט זיך מאַכען, אַז „ייאכלו“ האָט ביִ הערשעלען נאָר קיין טייטש נישט נעהאַט, פֿשוט טאַקי נאָר־נישט — אין נישט איינמאָל, לענענדיג זיך אַזוי, נעבעך, שלאָפֿען, האָבען זיך איהם ביִ נאַכט נעחלומט בעטלער. נענג איז איהם נאָך וועה נעטאָן פֿאַלען דאָס פֿליש פֿאַר צרות פֿונ'ם עסען, האָט איהם נאָך וועה נעטאָן אויך די נשמה — ער האָט די ערשטע ציִט שטאַרק געבינקט אַ הים. אין דער הים האָט ער דאָך, אמת מאַקי, אויך נישט נעלעקט קיין האָניג, נאָר פֿאַרט אַ נרויסער חילוק. דאָרט איז איהם נעוויס עפּים וואַרם, נרינגער אויף דער נשמה, וויִ אַ פֿיינעלע אין נעסט, אינטער דער מאַמעס פֿליגעלעך. דאָרט איז ער נעווען אַ איינענער, אַלסדינג אַרום איהם, אין דער הים, אין שטאָרט, זענען איהם נעווען איינענע, זיינע, זיִ האָבען זיך פערשטאַנען: אפילו די בהמות דארט, די הייזער, די לופֿט, וואָם ער האָט נעאָטהעמט, די ערטער, וואו ער האָט נעשפּאַצירט, זיך נעשפּיעלט מיט זיינע חברים, האָבען עפּים נערעדט צום האַרצען אין זיך מיט איהם אָנגעהערט — אין דאָ איז ער עלענד, פרעמד, עס קלעפּט זיך עפּים נישט, אַלסדינג נאָר נישט דאָם, עפּים נאָר אַנדערש. די זון, די לבנה אין די שטערען קוקען דאָ עפּים נישט אַזוי, וויִ אַ מאָל ביִ זיך אין שטעדטיל, נישט אַזוי פֿרייַנדליך, נים וויִ פֿריהער אוֹן ער האָט אַ פּנים, וויִ ביים בענענענען זיך מיט דעם ייִב'ס משכּחה נאָכ'ן נט, שוין נישט מעהר קיין אייגענע, נאָר נלאַט אַלמע בעקאַנטע, נעוועזענע קרובים. אַזא נעפּיהל וויִ כינקען, וואָם צופּט, נאָנט טיף אין האַרצען, לאָזט זיך נישט איבערנעבען מיט וועדטער,

דאָס פּאַרשטעהט נאָר דער, וואָס איז געפּריווט געוואָרען צו פּערזונען אַסאָל אין לעבען דעם טעם פון עלענד, צו־זין בלוצלים אָבגעריסען פון זינע ליעבע און בלייבען אַליין פּאַר זיך. א קאַטאָווע עפּיס! איין קליין פּינטעלע, א ברויזען, אין אַזא גרויסער, גרויסער וועלט.

עס ציהט זיך נאָטס גרויסע וועלט אין דער לענג, אין דער בריים אָהן אַ סוף, אָהן אַ עק. אין דער מיט וועלט, אויף דער קילעבדיגער ערה, איז דאָ א קליין פּלעקעלע, וווּ אַ פּליט האָט איבערגעלאָזט — דאָס איז נלאָסק. אין דעם דאָזיגען פּלעקעלע איז דאָ א פּינטעלע — א קליזעל. אין דעם פּינטעלע איז דאָ נאָך א ברעקיל פּינטעלע — א באַנק. און אין דעם ברעקיל פּינטעלע ליגט נאָך א פּיצינקעלע פּינטעלע — א טין בעשפּעניש אַווינם, וואָס הייסט הערשעלע. דאָס פּיצינקעלע בעשפּעניש לינט ווי א שפּין פונקט אין דער מיט פונ׳ם גרויסען ראָד שפּינוועבם. פון איהם ציהען זיך אַרום און אַרום אין אַלע זייטען לאַנגע דינע פּעדימלעך, פיל אין פול אָנגעזעצט, האַרט אייגם בייס אַנדערען, מיט עפּיס לופטיגע מיני פּינטעלעך, אזעלבע, נאָר ניט פּאַר דעם אויג, וואָס הייסען בײ די פילוסיפין „אַטהאָמען", אין וועהען העט־הען וויט צו די שטערען אין הימעל, צו אַלסדינג אין דער וועלט אַרום, און, עס פּאַרשטעהט זיך, קיין קאַבצאַנסק אויך. אויף די דאָזיגע לופטיגע פּעדעמלעך קלעטערט הערשעלעם נשמה, קאַראַבקעט זיך מיט אַלע זיינע געדאַנקען א הין, א הין — א היים. זי קאַראַבקעט זיך וויי די עלעקטריציטעט אין דעם טעלעגראַפּישען דראָט, אַנדיהרעגדיג מיט איהרע בריענדיגע געפיהלען איז טיילכיל פונ׳ם לאַנגען, לופטיגען פּעדימל, דאָס טיילכיל גיט פון זיך איבער דעם בריען דעם גוויטערדיגען מיילכיל אין אַזוי פּליהט עם שרעקליך נעשווינד וויטער וויטער, ביז עס מרעפט וויי א בליץ אין די הערצער פון זינע עלטערן, פּון דערפיהלען באַלד הערשעלעם האַרץ און מהזין א שלוקערץ. הערשעלע, זאָגען זיי, דערמאָנם אונו. עס שטעלט זיך זי פיר זין לאַנג, איינער אַליין, נעבעך, אין דער פרעמד — און געהען אויס פּאַר רחמנות. נאָך וואָס קענען אזעלבע נעפּאַלענע, נעבעך, טאָן, אז זי אליין איז שלעכט און קומען שרעקליך אָב? די מאַמע אַרבייט, נעהמט זיך די אויגען אַרויס בײ שפּעט אין דער נאַכט מיט דעם פּערערען־פּליקען, און פון דער נאַנצער אַרבייט איז, משטיינס־נעזאָנגט, קיין וואָסער אויף קאַשע אפילו נישטא. דער טאַטע, נעבעך, האָט, זינט א היים קומענדיג, נישט אויפגענהערט צו קרענקען. ער צאַנקט, נעהט איים וויי א ליכט, ער קען נישט צוזעהן

דאָס גרויסע עלענד אין שטוב, דעם צער פון די הונגעריגע, דערשלאָ־
גענע קינדער. דאָס ביטערע אָרעמקײט איז איהם שוין שווער איבערצו־
טראָגן, נעניג שוין זיך אָננעליטן, נישטאָ שוין מעהר קײן כּח — אָס־
אָט טריקענט שוין אויס דער לעצטער טראָפּן זאַפט פון זײן ווײסט, גע־
בראָכען לעבן. די עלטערן זיפצן, אָכצן, קרעכצן, פֿירשטעלענדיג
זיך דאָס עלענד, פֿערוואָגלטע קינד, צו וועלכען עס ציהט זיי אַזוי
דאָס האַרץ — און זייער ביטער געמיטה טעלעגראַפֿירט זיך, דורך די
איינעניג ליפּטיגע פֿערימלעך טאַקי, אין הערשעלעס האַרצען צוריק. עס
סוד׳עט זיך אַ הערץ מיט אַ האַרץ — שוישקעט זיך אַ נשמה מיט אַ נשמה,
גיסען זיך איינער פֿאַר דער אַנדערער אויס און שמועסען זיך איבער שטיל
אָהן ווערטער... עס דאַכט זיך הערשעלען, דער מאַטע לינט, נעבעך,
שלאָף, פֿערשמאַכט, קוקט עפּעס מיט אַ נעבעם חי ביים צושיידען זיך.
עס שוועבט איהם פֿאַר די אויגען דעם מאַטענס בליך פּנים, יענע נוטע,
זיסע מינע זינט בשעת נעזענענען זיך מיט איהם — און הערשעלע איז
צוקאָכט, ער ווינט שטילערהיט בי נאַכט אויף זיין האַרט נעלענער,
איבערטראַכטענדיג אַ שרעק... אָט דאָס איז עס, וואָס נעזעהנטליך
היסט דאָס ביים עולם: „דאָס האַרץ זאָגט.“

יאָ, דאָס האַרץ האָט הערשעלען נעזאָגט און אַ היבש צייט איהם
נישט אויפגעהערט צו זאָגען, ביז ער האָט אינמאָל פון דער הים בע־
קומען די ווינטע בשורה: „הערשעלע, זאָג קדיש נאָכן מאַטען; דו ביסט
אַ יהום!“

לאָס דריטע בוך.

דאם דריטע בוך.

דאם ערשטע קאפיטעל.

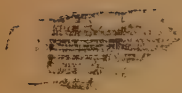

דאם ביינקען אַהיים, דאָס האַרצוועהמאָג פונ׳ם פאָטער׳ס טויט, די גרויסע יסורים דערפון, ווי אַזוי די כוטער מיט די קינדער קומען עם, נעבעך, אָב אין דער היים און דאָם איינענע פעקיל צרות: נויט, זַלענד, פערוואָגלונג דאָ אין דער פרעמד — דאָם אַלסדינג אינאיינעם האָט טיט דער צייט איוף הערשעלען געווירקט, אַריינצולאָזען זיך, וי אַ שולדקרעטיל, אינזוענג אין זיך, אַלץ טראַכטען און פערטיפט זיך אין זיינע נעדאַנקען. זיין לעבען איז נעווען טראַכטען. דאָרט טיף אינזוניג אין זיך, איז פאַר איהם נעווען אַ וועלט, וואו די נשמה זיינע האָט אויסגעשפרייט די פליגעלעך און נעפלויגען פרי העט וויט־וויט. אונזער פראַקטישע ווירקליכע וועלט איז פאַר איהם נעווען אַ שטיינעלע, וואו די נויט האָט איהם געהאַלטען געפאַנגען, איהם נישט נעלאָזט אויפהייבען דעם קאָפ, בעוויזענדיג איהם אויף איטליכען טריט זיין שלאַפקיט, זיין קלינקיט; וואו ער האָט פאַר זיך געוואהרן נאָר צרות, צרות און צרות. ער האָט אָנגעהויבען צו בעשאַפען בי זיך אינוועניג אין האַרצען אַ וואונדערליכע וועלט, אַ גן־ערן, וואו עם בליהט, עם שמעקט, עם פליסט מילך און האָניג; וואו עם איז אָפען דער היטעל, קעפלעך פין מלאָכים קיקען ארויס, ווינקען טיט נוטע, פרייגרליכע פנימער און זינגען זיסע לידער פון האָפנונג, טרייסט, ליעבשאפט, רחמנות. עם ווערט עפים גרינג אויפ׳ן האַרצען אוו עם לעבט זיך אַזוי גוט, אַזוי נעשמאַק, מחוץ

פלם מאטעריאל אויף צו בויען די דאזיגע וואונדערליכע ועלט האבן איהם נעדינט אלטע מעשיות, וועלכע ער האט זיך אנגעהערט א מאל. נאך אין קאבצאנסק, אויך נייע פון אצינד, די גמרא פון איהרע טרוקענע, ערנסטע זאכן, האט הערשעלען שוין נישט צופריעדען נעשטעלט, נאך אנגעמאכט אויף איהם נאר עפיס א מרה-שהורה. ער האט זי נעלערנט נאר פון יוצא וענען, וויל לערנען האט ער נישט מיזט, וויל אנדערש ואלט ער דאך מיאוס ארבענעפאלען בי די קרויזבעלי-הבתים אין מען ואלט איהם מעהר נישט נענעבען קיין וואכעם; אויך וויל משהלע דער חבר זיינער פלענט איהם אינטערטרייבען, אלץ: לערנען, לערנען! בייט נעהטען זיך צו דער גמרא איז איהם נעזעסן עפיס נישט גוט, פריקרע. ער האט בעדארפט זיך אנצוקן א כח, פריהער זיך צו-ווינגען, צו-שאקלען, בכדי צו מאבען זיך א חשק אין ס'איז איהם נעזעסן צום הארצען וויי בייט ארייגקריבען אין א קאלט ביטעל. נעמאכטער חשק אבער איז א פייערווערק, עס מהוט א פליה מיט א פלעצען וועהט באלד טאקע פערלאשען.

נאך עטליכע מאל אונטערטוקען זיך אין דעם "ים-התלמוד" האט הערשעלע שוין נעשפירט א קעלט און זיך נעאילט ארויס, אנצו-וואכעם די נשמה. אין ארט איוף אנצו-וואכען זיך איז פאר איהם נעזעסן הגדות, מעשיות אין היילינע מוסר-ספרים, מיט וועלכע ער פלענט זיך קוויקען, אויפקשטעלענדיג אויף א ווייל אין דער זיט ראיבן'ס אקם אין שמעין'ס קיה מיט דעם בטהון: נישקשה, דער נוטער יאהר וועט וי נישט נעהטען!...

הערשעלע האט נעליעבט זעהר שענע מעשיות מיט רבי מאיר בעל-הנס, מיט רבי יהושע בן-לוי, וי אליהו הנביא האט איהם אינמאל כישנעמען ואנדערצוזען בקוספאניע אויף דער וועלט, נאר בהנאי, הערען, זעהן אין שוויצען. מעשיות מיט רבי חנינא בן-דוסא — ס ביבערער אבין, וי עפיס א האנר פון'ם הימעל האט איהם נענעבען א גילדען פיסעל פון א גילדענעם טיש; אויך מיט רבי שמעון בן-חלפתא, וי אינמאל, אזוי ער האט נישט נעהאט אויף שבת, האט מען איהם פון'ם הימעל דערלאנגט א טיערען ברילאנט; וי רבי שמעון בן-יוחאי האט אינמאל ארויסגעפיהרט זיינע תלמידים אין עפיס א נרויסען מאל אן נעזונט: מאל, מאל, פיל זיך אן מיט רענרלעך! אין ער האט זיך אנגעפילט מאקי באלד; וי רבי ישמעאל בן-אלישע האט צראבנעבראכט פון'ם הימעל דעם "שר-התורה" — יופיאל המלאך,

אינגאנצען פלאם־פייער מיט א שיינעדיג פנים ווי א בליץ, אין ווי אליהו הנביא האט רבה בר רב חנינא — א גרויסען אבוין, געגעבען טייערע שמעקענדינע גן־עדן־בלעטלעך, וועלכע יע־ער־האט פערקויפט עפים פאר צוועלף טויזענט גילדענע רענדלעך!

משה'לע איז זעהר נישט צופרידען געזוען פון הערשעלעם פער־מיפען זיך אין אזעלכע זאכען, אברייסענדיג זיך דערווייל פונ'ם לערנען. גון ויצענדיג בירע אין קליויזל בי אפענע ספרים אויף די שטענדערס, פלענט צוויישען די צווי חברים עפטערס פירגעהן אזא שמיעס:

— „הערשעלע, נעוואלד, הערשעלע! כאמער וואלט שוין נעטע נעזוען זיך צו פערטיפען אזוי?"

— „הא, וואם, משה'לע?"

— „לערנען, הערשעלע!"

— „איך קוק דאך אריין אין א כפר, משה'לע!"

— „וואם טויג מיר אין א ספר, קוק בעסער אריין אין דער נמרא. ט, הערשעלע, הויב אן: הנו רבנן, האבען די רבנן נע־לערנט"...

— „אי־אי, א גליק! אזא גליק!"

— „וואם הייסט? ?" — מאכט משה'לע, אויסשטעלענדיג אויף הערשעלען א פאר אויגען."

— „נו זאג שוין, נעוואלד, וואם טהוט מען דא מיט דעם תוספות? — האר־פליך!"

— „אך גוט, זעהר גוט!"

— „אן־וושע, אויב ס'איז גוט!" מאכט משה'לע לעבעדיג, נעטיג יובער בי זיך, אז דער תוספות קומט בי הערשעלען אוים ניט.

— „דו פארשטעהסט, משה'לע, וויי גוט רב יוסף'ן האט נעטוזט זיין אויפ'ן הארצען, אז בים אויפשניידען פרייטאג דעם פיש, נעזינט ער, קבנן, אין בויך א טיערען דימענט, וועלכען נאט האט איהם צו־נעשיקט!"

— „עט!" — ניט משה'לע א כאך מיט די אקסלען אין קראצט זיך פאר פערדראם. — „אבער תוספות! וואם וויל דא תוספות האבען פין רש"י?"

אט אזא שטיינער שטוים פלענט פירגעהן צוויישען די בידע חברים נעזויהנטליך אין דער וואכען. משה'לע האט, קראצענדיג זיך, אלץ אונטערגעטריבען, אין הערשעלע האט אלץ זיך אבגעבעטען. דערפאר

אין שבת־צו־נאַכט פֿאַר הערשעלען נעווען אַ לעבען. דענסטאָל איז איהם נעשטאַנען פֿרי צו פערטיפען זיך אין וואונדערליכע זאַכען, וויפֿיעל דאָס הארץ גלוסט. משה'לע פלעגט דענסטאָל נעווהנטליך פֿאַרבינגען דאָס לערנען און איהם נישט עקבערן דעם קאָפּ מיט דער נמרא. היינט איז די דאָזיגע נאַכט אַליין טאַקי עפּים אַזעלכע, וואָס איז מכוגל צו כראַכטען, צו פערפליהען אין היטעל אַריין. זי האָט אין זיך עפּים אַזעלכס, וואָס צוישרויפט דעם יודען, מאַכט אויף איהם אַ זיס־טרויערדינע מרה־שחורה און דרעהט, דרעהט איהם אינווענדיג אין דער נשמה. עפּים איז ער צודרעהט, אומרוהיג און פערטראַכט.

„ווילט איהר דעם שבת־צו־נאַכט פֿאַרשטעהן, טוט איהר ש דעם יודען אין הויז נעהן!"

דאס צוויטע קאפּיטעל

קומט־וטע, זיט טוהל, אַהער זויף אַ ווייל, צו משה׳לעס פּאַטער!

משה׳לעס טאַטע — שמואל׳יק, איז אַ מאַנהעטניק. אַ נאַנצען טאָג פון פריה ביז אין דער נאַכט לויפט ער אַרום מיט אַלטע זאַכען, שלאָנט אָב די טירען צו קויפען און צו פערקויפען זיין סחורה. ער איז נעקרומט, געבוינען מיט אַ בליך פּנים, געקניטשט, געעלטערט פּאַר זאָרג און צרות. אָנגלו׳פענדיג זיך ווי אַ הונט, קומט ער מיעד, צעברָאכען אין זיין ווייסט שטיבעל — אַ קאַנורע, מיט עטליכע גראָשען פערדינסט, און אַ טאָל נאָר מיט אַ לעדיגע קעשענע, חאַפט אָב עפּים, ווארמעם מיט וועטשערע אינעם, און טהוט זיך אַ וואַרף שלאָפען. ער ליגט, נעבעך, ווי אַ דער־הרג׳טער, פיהלט אין זיך נישט קיין נאַנץ אבר. נאַנץ פריה שטעהט דער טויטער אויף, משטיינס־געזאָנט, תחית־המתים און וויטער לויפען, וויטער אַרומיאָגען זיך. אַזוי פערבריינגט ער זיין הינטיש לעבען די נאַנצע וואָך.

פרייטאָג צו־נאַכט בעקומט די קאַנודע עפּים נאָר אַ אַנדער פּנים — אויסגעשמירט, אויסגעוואַשען ריין אין איטליכם ווינקעלע. דער טיש געדעקט מיט אַ וויימען טישטוך, אויף איהם דרייַ מעשענע, אויסגעשיירטע לייכטער מיט די בענש־ליכם, און צווי שענע קיילטשען, אַבגעשמירט מיט נעלבען פון אַ אי, שיינען פּוגרערוויטענס, פּארנעהמען די אויגען. אין שטוב הערשט עפּים אַ זים רוהינקייט, עס שמעקט אַ ריח פון צוגעדעמפּטע שפייזען, וואָס שטעהען אויפ׳ן פּרופעטשיק איבערגעדעקט מיט קישען. די מאַמע, אַ נאַנצע וואָך פּערשטירט, פּערפּינסטערט, לויכט

אין דער שבת׳דינען שלייער, עס רוהט אויף איהר די שכינה. די באָר־
פּיסע מיידעלעך, פּאַרקעמט, אויסגעצוואָגען, האַלבען זיך אינאיינעם אין
א ווינקעלע און טען זעהט אָן אין זייער פּנים, ווי זיי וואַרטען, קוקען אויף
עפּיס אַרויס מיט א פּרעהליך האַרץ. — טא, עס הערט זיך כּריט...
טען געהט... די טיר עפּענט זיך אויף.

— גוט שבת! זאָגט שמואל׳יק קוטענדיג פּין דער טיהל און קוקט
פּריינדליך מיט א שיינעדינ פּנים אויפ׳ן וויב. אויף די קינדער.

— גוט שבת! זאָגט טשה׳לע הויך אויף א קול, צריינלויפּענדיג
נעשווינד וי מיט א גוטער בשורה.

און דער טאַטע מיט דעם זוהן הויבען אָן בידע, אַרומגעהענדיג
איבער׳ן שטוב, צו זאָגען אויף א ננון „שלום עליכם״! דאָס נעהמט טיין
אַזוי אויף די הילינע מלאכים, נעשיקט פּין דעם אויבערשטען, פּונ׳ם
מלך איבער אַלע מלכים, הקדוש־ברוך הוא, וואָס האָבען זי בעליט פּון
דער שוהל א היים. דער טאַנדעטניק איז שוין נישט כּעהר קיין הונט,
ער איז א פּרינץ, עפּיס האָט ער בעקומען א נייע נשמה, א נייע הויט.
ער מאַכט קידוש, וואַשט זיך, זעצט זיך צום טיש, דאָס וויב די פּרינ־
צעסין און די קינדער אַרום איהם, טען שטופּט דעם נאָבעל, דעם לעפּעל
און טען חאַפּט א שטיקעל פיש, א לאָקש, א ביינדיל, אַביסעל ציטעס —
אַזעלכע מאכלים, וואָס טען האָט עס א גאַנצע וואָך אין די אויגען נישט
נעזעהן. איטליכם פּון די קינדער עסט עס, שטאַרק היטענדיג זיך, קיין
ברעקיל זאָל, חלילה, נישט אַראָפּפאַלען, עפּיס טיט א גיט ערענסט
פּנימיל, וואָס ווענט אויף אין האַרצען נעפּיהלען פּון רהמנות. עפּיס
נאָר ווי א וועווריקיל, וואָס ויצט זיך אויף א ביטיל און קנאַקט עפּיס
אַווי שען, אַווי ערענסט א ניסיל...

שמואל׳יק שטעלט די „כלי״ צו די זמירות און שפּיעלט אָב טשע־
קענדיג א „מה ידידות״:

„וי ליעב די רוה איז דיינע,
פּרינצעסין שבת פּינע!
מיר לויפען דיר אָקענען אַלע,
מיר בעטען: קום, נעקרוינטע כלה!...
פּון אַלע מלאכות איז איין עק,
די אַרבייט לענט מען איצט אַוועק,
זיך תענוג אָנצוטאָן בים טיש,
מיט היהנער, חלה, פּליש און פּיש״.

סמבטיון דער טיך, וואָס לויפט, רוהט נישט די גאַנצע וואָך. בלייבט שבת פלוצלים שטעהן, „עס הערען=אויף די קולות, געוואלדען, זען הויך דער יוד זינגט די זמירות זינע. דער שרעקליכער טיך שטערט איהם נישט אין דעם שטיגער זינגען, עס שווינגען די בייזז הוצ'יעס, אויס רעש — שא, ס'איז רוה!"...

אזוי פרייעט זיך א טעה=לעת דאָס האַרץ, „א פרייד, א שמחה אויף די אלע יודען, זי זענען פרי פון זאַרג אין שטאַרק צופריעדען". אויפ'ן אַנדערען טאָג פאר=נאַכט, נאָך שלש=סעודות, ויצט אונזער שמיאל'ק אַראָבגעלאָזט די נאָז אין שוהל. ס'איז טונקעל. יודען ברומען, ואָגען אויף א קרעבצענדיג קול דאָס קאַפּיטעל „אשרי תמימי דרך", וואָס דערמאָנט אין דעם, אז די פרינצעסין=שבת קלייבט זיך אין זעג אַריין. עס הערשט עפּים א אימעטינקייט אין עס שמעקט מיט ראָסעל פון אונזערקעם. די זון איז שוין פערנאַכטן, פייער=רויטע וואָלקענס שרפה'ען בייס עק הימעל און עס שבעלט זיך יודען פיר דער בריענדיגער ניהנום. עס קלינגט זי אין די אויערען דאָס שרעקליכע בעפעהל: „ישיבו רישעים לשאולה!" — די רשעים אויף יענער וועלט, וועלכע טען האָט עלאָם שבת צורוה, זיך קוקלען דאָרט פרי אויף בערג פון שני, שרייבט מען עס אַזינר ווידער אין חדר אַריין: נעהט זיך פרעגלען אַהין אין גיהנום! און מלאכי=חבלה דרעהען זיך עפּים פאר די אויגען. אך, דער גיהנום! דער יוד, נעבעך, וועהט פאר זיך דעם גיהנום.

אין דער היים בי זיך זיצט אויף דער טילכדינער באַנק דאָס וויב, פּאַרלענט די הענד און די פים אונטער זיך. ס'איז פינסטער. א ליכטי=נער פאָס פון דער לבנה שיינט אַריין דורך א פענסטעריל, אבשלאָגענדיג זיך אקענען אויף דער וואַנד, אויף דער סטעליע, און שאָטענס פון משונה'ע ייגע נעשטאַלטען טאַנצען, שפרינגען, מאַכען אָן עפּים א מורא אויף די אלע קינדער, וואָס שטיקען זיך צוניף אינאיינעם, ווי די דערשראָקענע שעפּעלעך, מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּ, איינס מיט דעם אַנדערען נישט צו ערען קיין וואָרט. שא, שטיל! נאָר א פאַר גרילען גרילצען זיך איינע מיט דער אַנדערער איבער אין די שפּעלטלעך ערגיץ אין א ווינקעל. דאָס ייב זיצט פערטראַכט, שאָקעלט מיט דעם קאָפּ און נעהמט זיך דערנאָך אָנען מיט א נעגיג: „נאָט פון אברהם... אז דער ליעבער שבת קידש :עהט אַהין"... אויף א טרויער=זינגענדיג קול. — אין עק, היימט עס, א סוף. מען רייבט, רייבט מיט קנעצען עפּים א מין שוועבלעל, א צוויטם, א דויטם, ביז עס וויזט זיך מיט א ביזער אין א רויך, א געשטינק א כלוי=

רויטליך פֿייערויל, בין ווּעלכען מען צינדט נאָך פּיעל מיה אָן אַ חלב'דיג נראָשען ליכטיל.

— גוטע ווּאָך! — זאָגט איטליכער און פּיהלט, ווי עס רייסט זיך איהם עפּים אָב אינווּענדיג אין האַרצען.

— אַ גוטע ווּאָך! — זאָגט שמוּאל'יק, אויף אַ פּערדוספּפּען קול בּיים אַרייַנקומען אין שטוּב ווי אַ קעצעלע. ער דרעהט זיך אַרום ווי אַ נעכטיגער, די אויגען זיינע ווּאַרפען זיך עפּים, דאָס פּנים כּלייך, אויסגעצוויגען, און מען זעהט, ווי אין איהם נעהט פּיר עפּים אַ פּאַרענדערונג.

דאָס הויבט זיך אין איהם אָן דאָס איבערקעהרעניש פּון אַ פּרינץ ווידער אין אַ הונט. עס שטעלט זיך פּאָר שמוּאל'יקען די ווּאָך מיט דעם הינטישען לעבּען: מיט דעם אַרומלויפּעניש, מיט דעם קאָפּדרעהעניש, מיט די חרפות, כזיונות און דעם זוכעניש דאָס דאַר שטיקעל ברווט — און עס בעשלאָגען איהם אַנגסטען. נאָר דער פּרינץ ווייל זיך אָבער אַזוי גיך נישט אינטערעסירען, ער רַאַנגעלט זיך, לאָזט זיך נישט נעהטיג אין ניהטום אַריין, פּלוצלים אין אַ הונט פּערוואַרפען צו ווערען! ער צאַפּעלט, ער זוכט אין ווּאָס זיך אָנצויהאַלטען — כּאָטש איז נאָך פּאָרט דאָ עפּים אַ האָפּנונג, נאָט קען נאָך רחמנות האָבּען — אוּן די האָפּנונג גיט איהם אַ שיין אין דער ברענענדיגער הבדלה. פּרום כּיט פּערגלאָצטע אויגען נעהכט ער זיך מאָכען הבדלה: „הנה אל ישועתי“ — אָט איז ער, דער נאָט פּון מיין הילף, „אבטח ולא אפחד“ — איך בין פּערזיכערט און שרעק מיך נישט!... ער שמעקט אוּן מינטערט זיך מיט בשמים, ער טרינקט פּון כּים אוּן שמירט דערפּון די קעשענעס — אַ סנולה צו אַ נוטער, מזל'דיגער וואָך. אוּן די האָפּנונג שיינט איהם אויך אין די שבת-צינאַכטיגע זמירות. ער הויבט אָן אויף אַ זים-טרויערדינגען נגון אונטערצוזינגען הבדיל“.

אוּן די האָפּנונג שיינט איהם נאָך מעהר אין דעם „איש חסיד“. עס צופּלאַקערען זיך איהם די אויגען. עס פּערפּאַרבט איהם זיך אַביסעל רויטליך דאָס פּנים, ער קוקט אויפֿן וויב, אוּן אויף די קינדער אוּן מיט בטחון אויף נאָט כרימקעט ער בעהאַרצט דאָס וואונדער-שענע מעשה'לע מיט דעם הסיד.

— אַך, גאָטענוּ! — לאָזט שמוּאל'יק אויס דעם „איש חסיד“ מיט פּערגלאָצטע אויגען אוּן פּאַרגעהט זיך, ברומקענדיג אונטער זיך אַ וויינענדיג-יודיש שטיינעריל אויף דער רינער סטרונע — אַך. טהו עפּים אַ נס אוּן העלף, גאָטענוּ, העלף, העלף, ווּעה איז מיר!...

— גוטע וואָך! — זאָגט משה'לע אַרײַנקומענדיג אין שטוב אין מיט זיהם קימט נעזוהנטליך שבת־צו־נאַכט אויך הערשעלע אויף מלוה־מלכה. זי זאָגען בײדע די זמירות — פֿין ויתן לך", וואו יודען וועלט צוגעזאָגט אַלדאָם־גוטם פון פֿינגעל־מילך: אַ נערעטעניש אין תבואה, טשערעמס בהבות אין שאָף, די ברכה אין דער דיזשע, אין דער ספֿר־שׂרנע, אין דעם האַנדעל, עושר איך כבוד אין נאָך גרויסע גליקען — ביז נאָך די „אליהו׳ם".

אויפֿן פֿריפֿעטשיק ברענט אַ פֿייערל, די מאַמע פֿאַרעט זיך עפּים נעבען אויוון, דאָם היוגעזונד זיצט נישט וויט בײַ אַ טיש, אויטליכער מיט עפּים אַ שטיקעל אַרבײַט, אין אינער פֿין די בידע חברים, אַ מאָל דער, אַמאָל יענער, לייענט זי פֿור דעם ספֿר הישר, די מעשה דאָרט, ווי די ברידער פֿערקויפֿען יוסף׳ן וכדומה נאָך אַזעלכע שענע מעשׂיות פֿין היילינע ספֿרים. דערבי שפּינט זיך אַ שמיעס, איטליכער וואַרפֿט אַריין אַ וואָרט, מען פֿערפֿליכט וויטלעך, מען איז עפּים נישט אויף דעם עולם — אין דערווייל וועלט פֿאַרטיג דער בּאָרשטש, מיט וועלכען מען בעליבט שבת המלכה. אין שטוב זעהט טאַקי אויס ווי אויפֿן האַרצען: האַלב שבת־דיג, האַלב ווי־אַבעדיג, האַלב זיסליך, האַלב זויער, אַזוי ווי בײַם לעצטען וואַרמעס, וועלן מען ריכט אויס אַ טיערען גאַסט אין וועג אַריין — מען זיכט אין מען טרייכט זיך, זיך אין גיכען וויידער צו זעהען...

אָט די אַלע יענע וואונדערליכע מעשׂיות, ווי עס עשעהען גרויסע נסים מיט מענשען אין דער וועלט און ווי אליהו־הנביא בענליקט אַ מאָל נויסבעדערפֿטיגע, אַרעמינקע, נעבעך, האָבען הערשעלען נעטרייסט, פֿערזיסט זיין ביטער לעבען. די אַלטגעבאַקענע מעשה מיט ר׳ שמעלקי׳ן איז בי איהם אַזינד אויפֿגעפֿרישט נעוואָרען. ער האָט נענליובט אין אידר היילינ אין געטראַבט, [אַז אליהו־הנביא האָט אַ מאָל ר׳ שמעלקי׳ן געהאָלפֿען, קען דאָך זעהר נוט מענליך זיין, ער זאָל איהם אויך העלפֿען. פֿאר וואָם דען נישט? — מען בעדאַרף נאָר נישט פֿערלירען די האָפֿנונג, בעטען גאָט, דאַוונען פונ׳ם גאַנצען האַרצען.

בי הערשעלען הויבט זיך אָן יענע נעוויסע צייט אין דעם מענשענס לעבען — די וועסנע־צייט פֿין דער אמונה, וועלן עס שפֿראָצען פֿרישע בלעטלעך פונ׳ם גלויבען, וועלן עס בליהט די האָפֿנונג, עס עפֿענט זיך אַ קוואַל געפֿיהלען פֿון ליעבשאַפֿט, דער כח־המדמה צישפֿילט זיך, פֿליהט איז הימעל אין קיין זאַך איז פֿאַר איהם נישט צו־שווער, נישט אומטענליך, עפּים נלויבט זיך, האָפֿט זיך, טיוף פונ׳ם הארצען נים׳ן זיך הייסט

הפילות זיך גאָט און עס ווינט זיך שטילערהייט, אַמאָל בין נאָכט אויפֿן נעלענער, עפּים אַזוי נעשטאַק, אַזוי נעשמאַק...

עס פֿאַרשטעהט זיך, נישט בין איטליכען איז די דאָזיגע וועגענציט גלייך, בין אַ טייל מענשען נעהט זיך איבער קאַלט מיט פּוילע וויגטען, נישט איבערצולאָזען פּין זיך אין דעם לעבען עפּים אַ זכר. אַזעלכע ווי בין הערשעלען אָבער טרעפּט זיך נאָר בין איינעם פּון טויזענטער — בין מענשען מיט גיסט, די „אתה־בחרתניקעם" אַליין...

און אונער הערשעלע נעהמט זיך אַצינד נעשמאַק צום דאָזענען מיט אַ ברען. ער דאָוועט ווי אַ יוד דרי מאָל אין טאָג מיט דעם עולם, אין דאָוועט, בעט אויך שטיל פּאָר זיך אַליין, ווען נאָר עס קימט איהם אַן דער חשק. די צייט נעהט זיך דערוויל איהר נאָנג, עס ווערט מאָג אין נאָכט, ווי דער עבֿיגער איז, כאָג און נאָכט ווערט אויך בין הערשעלען אין דער נשמה, נעפּיהלען פּין האָפֿנונג און מרה־שתורה ביטען זיך אין איהם פּסדר איינע נאָך די אַנדער

דאם דריטע קאפיטעל

די לבנה, ברכו אין קדושה זענען טאקי עפּעס נאר ווי א מאנגעס, ווען ציהען־צו פינדערוויטענס יודען אין שטעלען זיי אב, זיי מיינען זיך ווי קיין צייט נישט האבען און לויפען נאר אהן א נשמה. איהר גיהט אייך אין גלופסק, א שטיינער, אוועניט־צייט אויף דער גאס, שטארק פערטראגען אין עסק, פלוצלים קומט אייך פון דער זייט גאס צו די אויערען עפּיס א מין „שלום עליכם! כאלד מיינט געפינט איהר זיך צווישען א רעדיל יודען, ענטפערט איטליכען אויף א וויננעדיג קיל „עליכם־שלום"! שאקעלט אייך אין שפּרינגט מיט אלע אינאיינעם אקעגען דער לבנה. — אין איילעניש, אין לויפעניש א מאל פארבי א קליינזיל, א שטיבעל, הערט איהר פלוצלים א פּויקען מיט פינגער אין די פענסטער — ניבער ר' יוד, ניכער! אידער נאך איהר בעטראכט זיך, שטעהט איהר שוין מיט בידע פּיס אינוועניג דארט בי דער טיר אין מאכט אנגעוויגען „ברכו", אדער איהר שפרינגט „קדוש" מיט דעם גאנצען ע"ם יודען דאר.

דענסטאל זיט איהר נישט אייערער, איהר הויט איבער אייך אליין קיין שליטה נישט, גליך וי מע וואלט אייך אבגעבאן א כישוף. דעמגליכען טרעפט זיך מיט אייך א מאל, וועו איהר שטעהט פריהטארגענס אין קלויז, עס שפּארט אייך אונטער לעפּעלע און איהר הויט בדעה עפּיס צו כאפּן, פלוצלים שארט זיך, ווי א קעצעלע, צו עפּיס א יוד, שיין נאך נקיות, שטעלט זיך פון אייער פבור וועגען נעבען אייך אין, רייבענדיג די הענד אייננעהויקערט, שען, פיין, מיט א פרום פנים'ל הייבט ער אן זיס־מחיה די ברכות: אשר נתן לשכוי בינה, וואס הויט דעם

האהן נעגעבען פערשטאנר, להבחין בין יום ובין לילה, אונטערצו־
שיידען צווישען טאג און נאכט. איהר, [אין בריריה, ענטפערט „ברוך־
שמו, אמן!" קניטשענדיג זיך מיט א ערנסט־וויער מינעלע: ער מהוט אייך
א טובה, שיט מיט ברכות, איינ נאך דער אנדערער, און איהר אלע:
„אמן, ברוך־שכו, אמן!" שטעהט עפּיס וויי צוגעקאוועט, נישט צו ריהרען
זיך פונ׳ם ארט, נליך וויי מען וואלט אייך, מחילה, נעמאלקען...
קוים אבער האט איהר אבגעשלום־עליכם׳ט, אבגעפרכו׳ט, אבגע־
קדוש׳ט, אבגעסילקט אייערע אמן׳ם, ניט איהר א מאך מיט די אקס־
לען, מהוט זיך א קראץ, שפּיט אויס, נאנץ פיין — און נעהט אייך
ווידער אייער ווענג.

אויף אונזער ר׳ אברהם׳ס פּיוקען אין פענסטער צו מנחה, האבין
זיך אריינגעהאפט ראפטאם עטליכע יודען, ווען ווענן נעמאנגן פארבי
דעם קליזוי. זיי האבען אין אילעניש געהאפט א נאכט ווארט, נעשפרונ־
נען „קדוש" פערמאפט, נאר אין אין אטהעם — אין באלד דערנאך
מאכן זיך צולאפען. איינער נאר איז איבערגעבליבען. ער האט עפּיס
א ווילע זיך נעדרעהט, ארומנעקוקט און פון נאנצען בעשהטען זיך
זיינעם האט מען ארויסגעוואהען, אז ער איז א פרעמדער, נישט קיין
היגער. די לאנגע גלאצענדיגע נאז זיינע האט נעוואנט, אז ערשט היינט,
נעכטען, איז ז׳ פונ׳ם וועג, וואו דער ווינט האט זי שטארק נעפּיינגט,
זי נעשטשיפּעט און מיאוס איהר אנגעפּיפּט. די צוויי, נרויע, קאצענע
אוינען זיינע האבען זיך נעשאמפען, נישט צו קוקען נליך אין אין זיהט,
מי זיי וואלטען נעווען ברוגז — איינ האט נעקוקט קיין דרום און די
אנדערע קיין צפון־זיהט.

ר׳ אברהם האט, וויינקענדיג מיט דער האנד, צוגערופען דעם
פארשוין און איהם אנגעוויזען א ארט נעבען זיך. ביים דאוונען האט
דער פארשוין זיך נעשאקעלט מיט חן, נאנץ יהדישליך, און פונ׳ם שאקרען
זיך זיינעם האט איבגעוואהען, אז ער איז א טאטענס א קינד, נישט קיין
פראסט מענשיל.

— א־פּנים, נישט קיין היגער? הא? — האט ר׳ אברהם נאך דעם
דאוונען זיך נעווענדעט צום פארשוין, אנקוקענדיג איהם מיט א פרייונ־
ליכער מינע.

— וואס־דען? — גיט דער פארשוין, ווי דער שטיינער איז, א
„פרענענדיגען ענטפער" אויף עפּיס א מין קרעבצענדיג־חסידיש חאר־
חעלע, שנייצענדיג דערבי נאנץ בריסטליך די גלאנצענדיגע נאז,

האָס חאָס זיך צוגאָבען אין שטיינער און נעגאָבען בייז אויף א חילך.
— א, אויב אזוי, שלום־עליכם!—פאָהדט ר' אברהם אריין צום פארשוין מיט דער האַנד. פון וואַנען זאָל עס, האַ, א יוד זיין?
— האַ־סי! האַ־צי!—ענטפערט אָב ניסענדיג די נאָז פאר איהר בעל־הבית.
—פון יהופיץ אפשר? עפּיס אזוי זעהט עס מיר אוים, — טאַכט זיך ר' אברהם זיין השערה דערוויי, אירער די נאָז וועט זיך בערוהינגן, און איז זי מכבר אנב טיט א שכעק טאבאקע.
— וואָן שמעלט מען זיך כיי איין דאָ, נאָרגען פרוה, דאוונען?—פרענט דער פארשוין, נאָכדעם וויי ער האָט זיך אָבגעפארטיגט מיט דער נאָז.
—וואָן? פרענט איהר—ענטפערט ר' אברהם—וויי נעוועהנטעיך. וואָס אזוי?
— יאָהרציים האָב איך, פערשטעהט איהר כיך. דעם יעקבטע מאָג אין הטוז האָב איך יאָהרציים נאך א מאַמע — מאַכט וואַרטען בים א ויפצילע.
אזוי, יאָהרציים? — זאָגט ר' אברהם, א נעהם נעבענדיג זיך בי דער בארד. זעהר אָנגענעהם, כ'לעבען. קימט־וועט, ווים מוהל, כאַרנע[ין דער נעוועהנטליבער צייט.
דער פארשוין איז נאך אבוכעל נעזעסען, שוועפעדיג מים ר' אברהם'ן און די אויגען האָבען זיך איהם דערוויל נעמאָרפען אין איכם ווינקעלע, ביים אויסהייבען זיך פונ'ם ביינקעל האָט ער זיך מים א קרימעלע נעקראצט אין די פאה, נליין וי האָס פרישטוק פון מקובר קרוש איז איהם שוער
„האַכט זיך האַ?... נישקשה'דיג פון א יוד"... טאַכט ר' אברהם שטיל פאר זיך, אויפהייבענדיג זיך פון זיין אָרט, נאָכדעם אז דער פארשוין איז אוועקגעגאנגען. און וועגרעדיג זיך צו משה'לען, וואָס הוָם נעריכט מים השרשילע אין א ווינקעל, רופט ער זיך אן הויך:
— א היים, שקאץ! קום, זייט איך אויסמרהען פאר א נאנצע מאָג און שלאָפען.— און דו, שקאץ, זאָגט ער צו השרשילע, לעג זיך דאָ אויך שלאָפען. הונגריג ביסט־דו נישט, האַ?
— נין! עמפערם השרשילע כיט דעם כוזל אין אין השרצע כי זיך סדאַכט ער: אוי, עסען!... אוי וואָלט איך עפּיס נענעסען!...
ר' אברהם אָבער זיו נעשטאנק, נישם צו ריתרץ זיך פון דעם

אָרט. ער האָט בעשילדיגט אַליין זיך אין האַרצען, וואָס פֿאַרדרעהענדיג זיך מיט דעם יודען, איז איהם דערווייל גאָר פּונ׳ם זינען אַרויס, צו בעטען אײנעם פּון די בעלי־הבתים — נעהמען הערשעלען אויף וועטשערע. הערשעלעם עכטפער „נין!" דאָס היסט, נישט הונגעריג, האָט ער אָבער נומען גלאָט אַזוי פֿאַר אַ זאָג, אויס איירעלקיט נאָר, ווייסענדיג זעהר נום, אז פּון אין מאָל אין מאָג עסען, אין נאָך וואָס פֿאַר אַ עסען, משטיינם־נעוואָגט — טרוקען פּרויט מיט אַ קנאָבעל, קען אַ מענש נישט זאָט זין, בפֿרט נאָך אַ יונג קינד, בי וועלבען דער אַפּעטיט איז גרויס. ער איז געשטאַנען עפּים צוּרעהט, נישט אַהין, נישט אַהער, און אַ סיק נעבענדיג אויף משה׳לען איהם, צוּמישט עפּים, אַ פּרעג געטאָן:

— נו, ביז ווי לאַנג וועסט־דו שטעהן?... נעענג נערעהט!

— ר׳ אברהם, זאָגט משה׳לע, ער איז נעבליבען אָהן וועטשערע, הערשעלע!... איך בעט איהם דאָ, קים מיט מיר אַ היים עפּים עסען. וואָס איז? נישקשה — אין ער וויל נישט!

— וויָם, וואָס? — כאָטש ר׳ אברהם שמאַרק צוקאָבט, עפּים נאָר אָהן וועהמער.

— בעט איך איהם: נו, וועל איך דיר בריינגען עפּים פּון דער היים אַהער, וויל ער איך נישט! — כ׳לעבען, גאַרעלע, וועהרט זיך משה׳לע מיט אַ געבעט צו הערשעלען, וואָס האָבט־דו מירא? עס וועם נישקשה, כאַר מיר איך נעניג זין. נו, יאָ?

הערשעלע שאָקעלט מיט דעם קאָפּ איהּ נין, נישט אַרויסצובריינגען פּונ׳ם מויל קין וואָרט. אין האַרצען קאָבט איהם נו אין אַ קעסעל און די פּאַרב שטעהט איהם אין פּנים.

ר׳ אברהם זוכט דערווייל בי זיך אין קעשענע, בעקומם פּון דאָרט אַ האַרטען דרייער, וועלבען ער שטופּט הערשעלען אין דער האַנד, בעטענדיג איהם פּונ׳ם נאַנצען האַרצען:

— נעהם, נישקשה!... וועסט דערפּאַר עפּים דיר קויפֿען.

הערשעלע נעהמט דעם דרייער אין בעהאַלטש זיך מיט מרערען.

דאס בערטע קיפיטעל

אויף מארגען איז דער פארשוין געקומען דאוונען אקוראט אין דער „נעוועהנטליכער צייט" און איז ווידער מאקי געוועסען נעבען ר' אברהם'ן. די נאז האט איהם אלץ טאקי געגלאנצט, נאר שוין נישט אזוי גענישט מיט אזא בייזער ווי נעכטען

צו דער תורה האט מען איהם אויפגערופען (דאנערשטאג איז געווען דעסטמאל) יעמוד ר' שניאור זאב וואלף ב"ר שרגא־פיבוש!

ר' אברהם האט נאכ'ן דאוונען געלערענט א פרק משניות און איהם טכבד געווען זאגען א רבנן־קדיש. געוואגט האט ער בנעימות'דיג, גרייזלענדיג דערצו א פאה, מיט צונעמאכטע אינעלעך, נעשאקעלט דאס קעפעלע נאנץ לייטיש, און יענע מיני יודען, וואס פערבלייבען נעווהנט־ליך אויף א שעה נאכ'ן דאוונען איבער דעם דרויב, שטיקלעך יהי רצון'ס און דעם „חוק'ל", האבען איהם געשיינקט אמן'ס פון'ם גאנצען הארצען מיט דער פינה — יאהרציט־בראנפען. די דאוונג פונה איז זיי געלעגען אין די ליפעלעך, אין די גערגעלעך, ווי זיי האבען זיך בעלעקט און גע־שלונגען די סלונקע. נישט דעריבער זייל זיי זאלען אזוי להוט זיין נאך א ביסעל משקה, חלילה! שכרות איז בי זיי די גרעסטע עבירה; נאר דעריבער, וואס אין דעם יאהרציט־בראנפען לינט עפיס א בעוונדער מין יצר־הרע, עם האט עפיס א אנדער טעם — א כפרה שאמפאניער, דער בעסטער „נסך"! דער שמש האט מאקי באלד געבראכט א קווארט בראנפען — שליש מיט קיכלעך, אייערבינגעל צום פערבייסען און מען האט זיך גענומען מאכען לחיים.

— לחיים, ר' שניאור־זאלף! בעבעט איינער, השם־יתברך זאל נעבען... כפשטות טאקי, הא, — פרנסה... פרנסה זינע יודעלעך, אך־אך — חא!

— לחיים ר', ר'... הא? שניאור! אט וואס, ר' שניאור! — קוועטשט זיך נאך איינער אוים עפיס צו זאגען, נאכרעם וויי ער האט פריהער אבגעווופט אביסיל פינ'ם קעלישיקיל אין זיך בעלעקט. פרנסה, מהיכא־תיתי! ווי ארום? בע... דערויף איז ער דאך א רבונו של עולם, הא!... אווי צי אזוי — ווים איך? — אט לאז ער אייך העל־פען... האם איהר עפיס רא, הא, א נעשעפטיל?... וואס?... — לאזט ער אוים חכמה'דיג, א טאפ צו געבען דערווייל אין וואגען.

— ע־עט!... מיכט שניאור עפיס אהן ווערטער.

— אהער, שקאץ! — רופט ר' אברהם צו הערשעלען, וואס איז אין א ווינקעלע נעזעסען מיט משה'לען איבער דער נמרא — נא! איין אייערביגעל דיר מיט אביסיל בראנפען אין דעם אנדערען גיב האלט יענעם שקאץ, דיין חבר.

דעם פארשוינם איינעלעך האבען זיך אין איין צייט נעווארפען אויף הערשעלען דא, אין אויף משה'לען דארט אין ווינקעלע.

אז דער עולם איז זיך צוגאנגען, האט דער פארשוין זיך ארייננע־לאזט מיט ר' אברהם'ן אין א שטיעם טפח יודען, קרעכצענדיג שטארק מקנא נעזוען יענע, וואס קענען ויצען אין בית־מדרש על התורה ועל העבודה און אנב טאקי א טאפ נעבענדיג מיט א פרעג:

— ווער זענען עס בי אייך יענע צווי בחורים'לעך דארט, וואס ויצען איבער דער נמרא? נאנץ פינע קינדער.

— א מבין, כ'לעבען! — ענטפערט ר' אברהם מיט א שטאלץ שמייכעלע, ווי א פאטער בשעת מען לויבט איהם זינע קינדער. — איינער איז א היגער טאקי אין איינער, ווען כ'לכען איך האב פריהער צו־געריפען, איז, נעבעך, א גר, פין א שטארטיל, א יתום. האלט זיך דא אויף. א צאצקע!

— מען זעהט עס איהם ארויס באלד טאקי אין פנים, — דער פארשוין, א קוק נעבענדיג אין הערשעלעס זיט, — א שאד, ער מוז דא, נעבעך, אבקומען.

— אודאי, אודאי! — זיפצט ר' אברהם. א ארעם קינד, א עלענד יתום'ל, נעבעך.

— ווייסט איהר וואס! — רופט זיך אן דער פארשוין,

זו ער האָט אַפּיסעל געטראַכט, אזן די נרויע אויגען האָבען זיך איהם צוזאַמענגערונגען — וויפֿט איהר, וואָס מיר איז דאָ פּאַר איהם אַינגעפֿאַלען?

— א קשיא אויף א מעשה! — מאַכט ר' אברהם מיט א גוט שמייכעלע, אַבּער אויפֿן קאָפּ מיט דער יארמולקע. — אפֿשר א שידוך, האַ?

— פֿטר וויי א שידוך, — מאַכט מיט א ערענסט פּנים'ל דער פּאַרשוין, — שפּעטער, מיט דער צייט, קען טאַקי זיין, אם ירצה השם, א שידוך. ס'איז דאָ אויך א בתולה, פֿאַרשטייט איהר מיר. די כּלה'ס פֿאַרמעגן איז אַזוי... לאָזט זיך נאָר דיענען.

— וואָס, אַדרבה, וואָס, מהיכא־תיתי?

— בקיצור, צו וואָס דאָ א ים פּרייען, צושאַקעלט זיך דער פּאַרשוין, די מעשה אָט, איז אַזוי: מיט כיר איז דאָ מיינער א שותף, א נאַנץ פּיינער בעל־הבית, וויי איך זאָג אייך, נאָר נישקשה'דיג. האָט דער שותף מיינער, פֿאַרשטעהט איהר מיך, א יונגעלע און זייל זאָהר, דאָס יונגעלע זאָל קענען לערנען. בּיי אינז דאָרט די הרים וענען, וויי זאָל איך אייך זאָגען, עט... דער בראָדער מלמד איז א בהמה, דער ליטוואק — א צלם־קאָפּ און די איבעריגע — טפו!... מיין איך, אז יאייער יתום'ל זאָל עס, א־פּנים, פּאַר מיין שותף'ס יונגעל זיין... איהר פֿאַרשטעהט?

— איך פֿאַרשטעה, איהר מיינט, מיינער זאָל לעהרנען מיט דעם יונגעלע.

— מ־מהו! — מאַכט דער פֿאַרשוין, בלינצענדיג מיט די אייגעלעך — אָט דאָס מיינט דער פּסוק. עט וועט איהם זיין נאַנץ גוט. ער וועט האָבען קעסט, זיין בעשוכט און בעקלידט. וועט ער נאָר קיין שוטה נישט זיין, קען ווערען א שידוך אויך. פּאַר וואָס נישט? א בתולה איז דאָ... צוקייעט עס נאָר.

— דאַכט זיך אין פּלוג, האַ? נישקשה! — זאָגט ר' אברהם אזן רייבט דעם שטערען.

— וויל איך, — דערקלערט עס נאַנץ קלאָר דער פּאַרשוין, — וויל איך, פֿאַרשטעהט איהר מיך, נאָר פּשוט טאָן א מצוה. פֿערזאָרגען א יתום. מסתבא איז דאָך אזוי בפשיטות. — נו, האָט איהר עס צוקייעט?

— נישט שלעכט, ענטפֿערט ר' אברהם, נאָר...

— וואָס נאָר? — טהום זיך דער פּאַרשוין א חצף, — נישט שלעכט

זאָגט איהר; נײַן — נאָכּן גוט! אָט דאָס איז דאָך וואָ מעשה מיט א יודען, האָט קיין פּאַראיבעל נישט! וואָס, נאָר? נאָר, וועג איך זאָגן. מען מוז דעם שותף מינעם ווייזן פּריהער דאָס בחור׳ל, לאָז ער איהם נאָר געפּעלען. אָס וואָס! ווילט איהר האָבּען א חלק אין דער מצוה, האַיעט־זשע נישט און לאָזט, זײט מוחל, דעם כּלומר מיט מיר נעהט צו מײַן שותף. באָלד טאָקי נישטאָ קיין צײט

— טאָ! — מאַכט ר׳ אברהם אויפהיבענדיג זיך פונ׳ם בינקעל:- אָט גיעה איך מיט מינעם איבערשמיעסען.

אין דעם פּנים פון ר׳ אברהמ׳ן אין פון הערשעלען איז נעווען צו דערקענען, אז בידע קוויינקלען זיך עפּים אין האַרצען, האָטש ר׳ אברהם האָט די זאַך אַנידערגעשטעלט גלאַטיג, און הערשעלע האָט קוקענדיג איהם אין די אויגען, צונעשאָקעלט מיט דעם קאָפּ אייף יאָ.

דער פּאַרשיין האָט עך פונדערווייטענס ועהר גוט בעמערקט, נאָר ער האָט געמאַכט א מינע ווי פּאַר איהם איז אַלץ איינס. און אויפהיבענדיג זיך פונ׳ם אָרט רופט ער זיך אָן מיט א קנייטשעלע:

— נישטאָ קיין צײט! וויל ער, זאָל ער באַלד מיט מיר נעהן... חן איהר ווילט אייך

— נאָך א רגע׳לע, איין רגע׳לע! בעט ר׳ אברהם און טרייפט אונטער הערשעלען, וואָס האָט, צוקימענדיג צו משה׳לען, זיך געפּאַרעט עפּים מיט איהם דאָרט אין דעם שטענדער. — נעה שוין, נעה, הערשעלע! דער יוד האָט נישט קיין צײט. נעה אין קום ניך צוריק מיט א ענטפער. איך וועל דא וואַרטען.

— איך וועל מיך נישט זאַמען. זאָגט הערשעלע און נעהט ארויס אינאיינעם מיט דעם פּאַרשיין.

דאם פינפטע קאפיטעל

ר' אברהם האָט באַלד נאָך הערשעלעס אַוועקנעהן זיך נענומען אָנצוהר מיט אַ ברען אויף א ננון, די אויגען האָבען איהם נעפלאַקערט, דאָס פנים האָט זיך איהם פערפאַרבט — ער האָט נעוופט וואהר מיט אַ פעטיט און מען האָט בעשיינפערליך נעוואהען, ווי עס קומט איהם צו דערפון חיות, אַ סך מעהר ווי אַ אַנדערען פון אַ גלעזיל קאָפע מיט פוטערגעבעקסלעך צום פריהשטיק. ר' אברהם'ס פריהשטיק איז אַלע טאָג בעשטאַנען פון אַ טרוקען שטיקעל משניות, עטליכע געשמאַקע הגדהות מיט אַ זופ וואהר פערבייסען — אין איז דערמיט זאָט געווען ביז וואַרמעס אַ היבשע צייט איז ער אַזוי פערטיפט געווען אין דעם זאָגען, נעפלויגען הויך, עפים אין אַנדערע וועלטען. דערנאָך האָט זיך איהם עפים נעענדערט דאָס קול, אַלץ נידעריגער, נידעריגער, ווי ער איז פונ'ם ויבעטען הימעל אַראָפ אויף דער ערד. ער האָט נעטאָן א זיפץ, נענלעכט די באָרד, דעם שטערען, נעקוקט, זיצענדיג אויף זיין אָרט, אין דעם אָפּענעם פענסטער נליך איהם אַקענען און זיך פערטראַכט.

אין דרויסען האָבען זיך נעטראָנען שוועלבעלעך, נעשוועבט אין דער לופטען פלינק-נעשווינד, אַרויף און אַראָפ, צופליהענדיג אינם נאָכ'ן אַנדערען מיט א סוויששש — „ציק-טשיק" צו די נעסטען איבער די פענסטער אין אונטער'ן נעזימס פונ'ם קלייזל

„נם-צפור מצאה בית" אויך דאָס פינעלע נעפינט איהר הייזל — קומט ר' אברהם'ן אויפ'ן נעדאַנק דער נעווייסער פסוק אין תהלים — „ודרור קן לה" און דאָס שוועלבעלע זיין נעסט, „אשר שתה את אפרוחיה

וואָס פּריטולעט די יוגנט פּינעלעך „את מזבחותיך ה' צבאות" בּי דיין מקום-קדוש, האַרצעדיגער פּאָטער, גאָטענוי!...

ער גיט אַ בליק אויף משה'לען, דערמאָנט זיך אויך אין הערשעלען און טראַכט בּיי זיך: יודישע קינדערלעך! — פון אַרמע עלטערן פּינעלעך, פּריטולעטע, נעבעך, אין קליזעלעך...

— וואָס בעטייט עס? — וועגדעט ער זיך פונדערווייטענס מיט אַ שרעק צו משה'לען, וואָס איז געזעסען שטיל אין ווינקעלע, אָנשפּאַרענדיג דאָס קעפּעלע אויף דער גמרא—וואָס בעטייט עס, וואָס ער איז נאָך נישטאָ?

— וויים איך? — ענטפערט משה'לע נאָנץ קורץ, עפּים אויף אַ אומעטיג קיל.

— אַ-וואַ, אַ מעשה, אַ מעשה! — ברומלעט ר' אברהם. — מיר איז נאָר אַרויס פונ'ם זינען צו פרעגען, אויף וועלכער אכסניא שטעהט אָט דער דאָזיגער, ווי הייבט ער עפּים? שניאור-זאָלף, דאָכט זיך, הא?

— דאַכט זיך אַזוי, ענטפערט משה'לע נעצעהלטע ווערטער עפּים דורך די צייהן.

— הא, פון וואָס פאַר אַ שטאָדט, האָט ער נעזאָגט, איז ער — אָט דער שניאור וואָלף? איך געדענק נישט, אָבור, וואָס ער האָט נעזאָגט...

ר' אברהם'ס דאָזיגע ווערטער זענען נעבליבען אָהן אַ ענטפער.

ער האָט זיך נעמוטיגן אריינקוקען אין אַ ספר, נאָר דער נעראַנק, פאַר וואָס זאָמט זיך אַזוי הערשעלע, האָט איהם נעפּיקט אין קאָפּ, אַזוי אַז ער איז נישט אין שטאַנד נעזיצן צו פערשטעהן קיין וואָרט — נעקוקט מאקי נאָר ווי אַ האָהן אין בני-אָדם. עס האָט איהם אָנגעהויבען אין דעם פּאַרשוין עפּים קשה צו ווערטן, זיך עפּים נישט צו שיקען. באַלד בּיים ערשטען שלום-עליכם איז איהם אפילו דער שניאור-זאָלף עפּים נישט נעווען צום הארצען — עפּים וואַרפען זיך זינע אויגען, קוקען יענעם נישט גלייך אין פּנים אַריין, נאָר ר' אברהם'ס נוטסקייט און פרומקייט האָבען עס נישט דערלאָזט גלאַט אַזוי פון אַ יודען עפּים שלעכטס צו טראַכטען. מילא וואָס... נאָרנישט... אַ יודיש קינד. — אַזוינד אָבער, אַז ער איז דאָ נעווען אומרוהיג, האָט דאָס הארץ זינם אָנגעהויבען פריי זיך אַרויסצוואָגען פֿקעגען דעם פּאַרשוין, אין ער איז שטאַרק נישט צופריידען נעווען מיט זיך אַליין, מיט דעם גאַנצען עסק,

עפּים אזוי אין חאפענישׁ! סטייטש, ער וויסט דאך אפילו נישט רעכט נוט, פון וואנען דער פּאַרשוין איז!... עס האָט איהם עפּים אונטערגעטראָגען פונ׳ם ביינקיל, נישט נעקענט מעהר איינוציען אויף זיין אָרט, ער איז צוגענאַנגען צו דעם אָפענעם פענסטער אוז געקוקט, אַרויסגעקוקט אין דרויסען.

פּאַר זיינע אויגען איז פּירגעגאַנגען א ריהרענדיגע סצענע. אין א שוועלבעלעם א נעסט, אונטער׳ן געוועלב, האָט זיך פערקליבען עפּים א גולן — א וואַראָבייטשיקיל און זיך צוליעגט דאָרט מיט אויסגעשפּרייטע פליגעלעך וי ביים טאַטען אין וויינהויז. אונטער דעם שוועלבעלשען עולם ווערט א בהלה, א צוגויפּפליהענישׁ פון אַלע זייטען. דאָס פּאָרעל בע׳גוליט שוועלבעלעך פליהען, פלאַטערען דערשראָקען אַהין־אַהער, סווישטשען געוויאַלד, מאַכען זיך האַרץ און פריווען זיך נאָהענט צוקומען צו זייער נעסט. דער וואַראָבייטשיקיל אָבער שטעקט אַרויס, שטאַרק אָנגעלאָדען, דאָס קעפּיל, עפּענט א מויל און פּיק, פּיק...

עס טהוט ר׳ אברהם׳ן עפּים א ציפּ בי׳ם דעם האַרצען, ער טרעט אָב פונ׳ם פענסטער, א מאָל געבענדיג מיט דער האַנד ווי אָבצוטרייבען פון זיך עפּים אַוויגס, וואָס בעאומרוהיגט איהם שטאַרק, און נעהמט זיך נעהן הין־און־צוריק איבער דעם קלייוול. דאָס קעפּיל פונ׳ם וואַראָבייטשיקיל אָבער שוועבט איהם פאַר די אויגען, ער קוקט פערטראַכט אין משה׳לעס זיס, שטעלט זיך אָב פאַרביגעהענדיג נעבען זיין שטענדער אין נאָך עטליכע מינוט שוויגען טהוט ער איהם א זאָג:

— טאָמער, משה׳לע, וואַלסט דו א שפּרונג געטאָן ועהן, וואו איז ער ערגיץ דאָרט, דער שקאָץ הא? שיין באַלד דרייַ א זיגער. לויף אַהין אין די אכסניות. וועו נישט אין דער, איז אין יענער, אין איינער ערגיץ וועסט־דו איהם דאָך טרעפען.

— אַליין האָב איך שוין אויך דאָס איינענע געטראַכט, — ענטפערט משה׳לע, צומאַכענדיג די גמרא און לאָזט זיך באַלד טאַקי נעהן.

משה׳לען איז אין דעם טאָג געווען שטאַרק אָנגעוואַלצען אויפ׳ן האַרצען דערפון, וואָס פלוצלים האָט זיך דאָ געמאַכט אזוי, אז ער זאָל זיך בעדאַרפען שיידען מיט הערשלען, מיט וועלכען ער האָט געלעבט וי פריידער, געלערענט און פערבראַכט טעג און נעכט אין ליידען, אין פריידען, מיט איהם אינאיינעם. נאָך אוא ליעבען חבר געקניפּט און גע־בינדען, איבערצוביבען פלוצלים אַליין — דאָס איז איהם געווען שווע־

רער פֿונ׳ם טויט. ס׳איז אינוועניג אין איהם פֿירנאַנגען א שפּאַרעניש, א שאַרפּער פּלפּול צווישען די געפּיהלען. דאָס נעפּיהל פֿון ליעבשאַפֿט צו הערשעלען האָט נעשריגען: א רחמנות; ער לידעט דאָ, נעבעך, קוסט דאָ אווי אַפּ, לאָז ער אהין פֿאָהרען! טאָמער וועט ער אויף דער שטעלע דאָרט זיך אויסגלייכען די בינער. א קענען־זשע יענס נעפּיהל פֿון ליעבשאַפֿט צו זיך אַליין האָט נעטענה׳ט: אויף מיר, נישקשה, איז אויך א רחמנות! דאָ טוט איהם אינאיינעם איז מיר בעסער, היטליכער, איינענהמער דאָס לעבען... און נאָך עפּים א מין נעפּיהל — א „וצדקהך" האָט זיך אַריינגעלענט אין א פּשרה טוט גנבה׳שע תנועה׳לעך: אויף בידע א רחמנות! איהם איז טאקי א יושר שוין אַביסעל אויפּגעריכט צו ווערען, נאָר נאָט דער גוטער, אויב ער וויל, וועט איהם דאָך דאָ אויפֿן אָרט אויך קענען עפּים צושיקען

הערשעלעס זאָגען זיך אָבער האָט אינאַנציען א עק נעמאַכט פּונ׳ם דאָזיגען פּלפּול, אַצינד איז משה׳לען נאָר דאָס געלענגען אין זינען; ווּאו איז הערשעלע? ר׳ אברהם׳ס נישט־רוהיג־זין עפּים האָט איהם פֿאָך מעהר צוגערעהט, ער איז געווען בעטריבט און נישט געוואוסט וואָס איבערצוטראַכטען.

אויף עטליכע אכסניות זוכט משה׳לע געווען אין אומזיסט: אוא פּאַרשוין, וועלכען ער האָט געזוכט, האָט מען דאָרט נישט געוואוסט, נישט געהערט. האָלטענדיג אין געהן אויף די איבעריגע אכסניות, איז איהם ווי א קויל אין האַרצען אַריין פֿלוצלים א געדאַנק — הע, צום טייך! הערשעלע האָט זעהר ליעב צו באָדען זיך, צו שוויטען, זיבערצומאַכען אין וואַסער אַלע קונצען, אפשר האָט ער ביים וועג געהענדיג זיך אַראָבגעחאפט באָדען אין... וויטער, טיט וואָס אויעלכם שטעקט, האָט משה׳לע קין האַרץ נישט געהאַט דייטליך צו טראַכטען, ער איז נאָר געוואָרען בלייך און נאָר קהן א נשמה געלאָפּען אהין, צו יענע ערטער, וואו געוואהנטליך מען באָדט זיך. נאָר אומזיסט זיין מיה, הערשעלע איז נישטאָ! נישט וויילענדיג האָט איהם זיך געדאַכט, שוין גאַנץ קלאָר, טיט איטליכם פּיצעלע בעזונדער: הערשעלע איז בים אונטערטוקען זיך אין איינעזונקען נעווּאָרען אין דער וואַסיגער בלאָטע. ראַפּקס האָבען זיך אין זיין לייב ש׳ן א׳ינגענעסען, נאָבען איהם דעם מאַרך פון די בינער. דער טייך נעהטט דאָך אַלע זומער צו א זיבען מענשען. וועד וויסט וואָס פון מטה׳לען וואָלט פּאַר א ביטערע יסורים און אַנגסטען געווּאָרען, וועו עס זאָל איהם בעלד, וויי א בליץ, נישט א זעץ טאָן א אַנדער געדאַנק — ס׳איז

דאָך עפּעס אויף דער וועלט דאָ א קאָבצאַנסקער אכסניא! מענליך, מאַק מענליך, אז הערשעלע איז אַריין אַהין זיך צו זעהן מיט פּרישע קאָבצאַנסקער פּאַרשוינען, אָבצוגעהטען א גרוס, אָדער א בריעף פון דער היים. משה'לע האָט אין דעם נערוענק זיך אָננעהאָפּט מיט בידע הענט, זיך שטאַרק געוואונדערט, פּאַר וואָס איז דאָס אים פּריהער נאָך נישט אַרײַנגעפאַלען, און געשטאַרקט פון דער גוטער האָפּנונג האָט ער זיך נאָך נעהן צו דער קאָבצאַנסקער אכסניא.

די אכסניא פון דרויסען איז בעלאַנגערט געווען פון בעלי־העגלות, וואָס זענען געשטאַנען, נעזעסען אויף פּריזבעם מיט ביטשען אין די הענט, שטאַרק בײַם, האָבען זיך געקראַצט אין די פּאות, געשפּיגען און נלאָם אַזוי זיך אין דער וועלט אַריין נעפּלוכט, געשאָלטען; אויך פון מעקלערס, וואָס האָבען זיך נערוננען מיט פּאַרשוינען, אויף זייער לשון — טוהמ־ם, פּעטערס, אַנווייזענדיג זיי פּינדערווייטענס בידלעך, אין צוגעמאַכט איטליכען א טייער פּאַהרעכטס, ניך, געשווינד, נעריטיג, וי די שררות.

בײַ משה'לעס צוקומען זענען איהם, וי די הישרעקען, כעפּטלעך מעקלערס, איהם נעצוינען, נעריסען:

— אָהער, יונגער מאַן! וואָהין פאָהרען? אָט שטאַהט א בידל, גרייט, באַלד מאַקי פאָהרען! —

משה'לע האָט זיך קוים ¹א לעבעדיגער פון זייערע הענד אויסנע־דרעהט און זיך אַרײַנגעהאָפּט אין שטוב אַריין. דאָרט איז ער דורכנע־נאַנגען צווישען אַלע פּאַרשוינען, נעזוכט מיט די אויגען אין איטליכם ווינקעלע — און הערשעלע איז נישטאָ! עס ווערט איהם נישט גוט, ביטער און פינסטער אויף דעם האַרצען. נאָר ס'איז נאָך דאָ א שטיקעל האָפּנונג. ער פּריווט זיך דורך דער הינטער־טיר אַרוים אין הויף אַריין. שטופּענ־דיג זיך צווישען די בידלעך און וועגלעך, צווישען מענשען, פּערד, להבדיל, אויסנעמישט אינאיינעם און האָפּענדיג הינטערווייליכם א שטיק אין פּנים פון פּערדישע ווידלען, דערוועהט ער אין דער זיט דאָרט א בעקאַנט פּנים — און עס ניט איהם א קלאַפּ אין האַרצען כאַר פּריידּ אויף אַזא מציאה. אונזער שניאור־וואָלף שטעהט עס דאָרט מיט עטיצע נעבען א נעשפּאַנט וועגלע, האַלטענדיג די נאָז אַראָבנעלאָזען און זעהט אויס ווי א אָבנעשטיסענער. משה'לע טהוט זיך א לויפּ צו איהם העכער מיט א פּרעג, נאָר אין אָטהעם:

— וואו איז הערשעלע?... הערשעלע וואו איז?

— אַ־אַ! טהוט זיך שניאור־זאַלף אַ חאַפּ ווי פּינ׳ם שלאַף, שאַרף אַנקוקענדיג משה׳לען און נאָך עטליכע מינוט טראַכטען רופט ער זיך אָן, שוין לעבעדיגער אַביסעל:

— אָט באַלד, באַלד! ווארט נאָך אַביסעל, לאָמיך נאָר אָבפּאַרטינע זיך דאָ אָט מיט דעם יודען.

שניאור־זאַלף רופט אַוועק דעם יודען אין דער ווייט, בידע שמיעסען דאַרט אַ היבשע צייט גאַנץ שטיל צווישען זיך, מעהר אויף דעם וינק, דער יוד זעצט זיך דערנאָך אַריין אין אַ וועגעלע, שניאור־זאַלף נעזונענט זיך טיט איהם: — פאַהרט גע[illegible]

און צוקומענדיג באַלד צו משה׳לען[illegible] עו׳ נאָר פריינטליד מיט אַ זיס שמיכעלע.

— נו, אַצינד קען איך דיר עמפּערן. וואָס האָסט־דו מיך עפּעס נעפרעגט, וואָס?

— וואו איז הערשעלע?

— אַ־אַ, דיין חבר מינסט־דו! — מאַכט דער שניאור־זאַלף וויי ער שטויסט זיך ערשט אָן. — אַזוי־ושע רעד. — דיין הערשעלע איז דאַרט, דאַרט ביי דעם שוהף מיינעם. איך שטעה אויף אכסניא דאָ, און ער, דער שוהף, פּארשטעהסט־דו מיך, שטעהט ביי זיינעם אַ מחותן עפּעס. אָט נעה איך אַליין באַלד אהין. קום, אויב דו ווילסט, טיט מיר טאַקי. עס פּארשטעהט זיך, אַז משה׳לע איז זעהר גערן געזונן צו נעהן אין האָט נעזאָגט:

— אָך, אַ שענעם דאַנק!

שניאור־זאַלף האָט נעפיהרט משה׳לען עפּעס נעדרעהט דורך שטאַלע נעסלעך און הינטערנעסלעך. נאָך אַ שטרעקע ווען נאַנג הויבט משה׳לע אָן ביסליכווייז זיך אָבצושטעלען, קוקענדיג עפּעס אומרוהיג, נליך ווי נערעדט: ביז וואַנען ווען ער מיך פיהרען?!

„נאַ־נא, אַ פּארקליבען זיך עס אַביסעל! עפּעס אין אַ עק ווען!" ברומט שניאור־זאַלף אונטער דער נאָז פּאַר זיך, וויי אויך שטאַרק נישט צופריידען. און אַ קיק נעבענדיג דערנאָך משה׳לען אין פּנים אַריין, מאַכט ער מיט אַ זיס מינעלע:

— אָט באַלד, באַלד!

— יאָ! — רופט זיך משה׳לע אָן אַנגעברוגז׳ט, — אָט באַלד זענען מיר שוין אויף יענער זייט שטאַדט, אָט איז שוין טאַקי דער [illegible]־עולם!

— וואָס בין איך שולדיג? — נעהמט אַיין שניאור-חאַלף משה'לען מיט גוטע רוידעלעך. — נישקשה, וואָס קען עס דיך אַרען, נאַרעלע, אַז דו וועסט דערוויל דורכנעהן זיך אַביסיל שפּאַצירען? אָט קוק א נרין ביימעלע, א שמעקענדיג גרעזעלע, פּינעלעך סווישטשען—טשיריק-חַיריק-טשיק!

משה'לע פּהוט א שמייכעל און נעהמט אָן א פּרעהליך פּנים.

— אָט אַזוי, האָב דיר טאַקי ליעב!—רופט זיך אָן שניאור-חאַלף, אתטערהנפּה'נענריג זיך—וואָס האָסט דו עס אַזוי קיין צייט נישט? אַלץ לערנען, לערנען! נאָך א מאָל אמר אַבי, ווידער אַמאָל אָמר אַבי, מען בעראַרף די וועלט אייך אָנקוקען.

שמיעסענדיג אויף אַזא שמיינער איז שניאור-חאַלף מיט משה'לען דערווייל נענאַנגען אַלץ וויטער, וויטער בין העט אויף יענער זיט בית עולם. דאָרט האָט זיך נעשלעפּט פּאַמעליך עפּים א פּוהריל, א יודליק איז דערויף געזעסען, נעהאַלטען אין די הענד שלאַף די לייצען, ילאַט נאָר פּון יוצא וועגען, פּאַרלאָזענדיג זיך אויף דעם פּערדעלס יושו: לאָז עס זיך, עט, נעהן, זי זיין נוטער ווילען איז. שניאור-חאַלף האָט זיך איבערגעחוינקען מיט דעם יודיל אין איידער משה'לע האָט ז ט נעהאַט זיך אַרומצוקוקען, טהוט ער איהם א חאַפּ, וואַרפּט איהם אַרויס אין וואָגען און שפּרינגט אין דער היסער רגע אויך טאַקי אַריין אַהין. דאָס יודיל טהוט א שמיי דאָס פּערדיל אָן אַוועק, אַוועק...

דאס ועקסטע קאפיטעל.

ר' אברהם נעהט ,ירושלים אין איינע צרות הון־און צוריק איבער דעם קליזיל שטאַרק איטרוהיג, רייבט מיט דער האַנד דעם שטערען און רעדט אַלץ צו זיך אַליין פערוואונדערט: רבונו של עולם, וואָס טהוט זיך דאָ אַווינם! וואו זענען עס די קינדער? יענער איז נישטאָ, דער — זימט זיך עפּיס אויך צו לאַנג. אַ שענער אַוועקגאַנג אַביסיל! טילאָ דער יאָק דער, נאָרנישט! אָבער יענער, וואו איז יענער? ס'איז עפּיס נישט גלאַטיג. ער בלייבט שטעהן נעבען פענסטער און נעהטט זיך אַרויס די אויגען קוקענדיג אין דרויסען, נאָר אומזיסט אָבער דאָס קוקען, מען הערט נישט, מען זעהט נישט. ער טהוט זיך נעשווינד אָהן, נעהטט אין דער האַנד דעם שטעקען און גיעהט אַרויס מיט דער דעה אַליין עפּיס צו טאָן, נעמאַהר צו ווערען, וואָס איז די מעשה.

אויף דער גאַס קומט איהם אַקעגען איינער, זיינער אַ נוטער בעקאַנטער, אַ יונגער מאַן פון אַ יאָהר דרייסיג, לייטיש נעקלידעט, עפּיס האַלב־דייטש, האַלב־יודיש, מיט אַ שווארץ בערדעלע אין מיט אַ קלוג, זים פּנים. דער יונגער מאַן קוקט אָן פערוואונדערט ר' אברהם'ן, וי ער יאָגט אָהן אַ נשמה, און שטעלט איהם אָב מיט אַ פרעג;

— וואָס יאָגט איהר עס עפּיס אַזוי? וואָהין איז? ר' אברהם! אַ עסק יפּיס, וואָס?

— עפּיס אַ שטיקעל ענמת־נפש — ענטפערט ר' אברהם, חאַפּענ־ינג דעם אָבהעם. — גוט, כ'לעבען, וואָס איהר זיט מיר נעקומען אַקעגען. איך האָב מיר דערמאָנט, ס'איז דאָ מיט אייך צו רעדען וועגען עפּיס אַ ענין. נאָר נישט אַצינד, נישט אַצינד, ר' רפאל,

— א וראי וועגען א שרוך! — טהוט מיט א שטיכעלע א זאָ רפאל. — האָט איהר נעהערט בעסער נייעס, ר' אברהם? אייער גרלית מיגמחאפער האָט אָנגעזעצט!

— אָוואָ, אָ־וואָ! — מאַכט פערוואינדערט ר' אברהם. — עכיס אַוי פלוצלים, אומנעריכט! און ווי שטעהט מעלהו מיט איהם?

נישקשה! — זאָגט רפאל, א דרעה נעבענדיג מיט דער נאָז. — איך האָב מיר לאַנג דערויף נעריכט. זיינע וועקסלען מיר פאַר דער סחורה האָב איך באַלד מזקי סקאָנטירט, וועניגער מיט עטליכע פּראָצענט — אַהן ספנות! מיינע לאַדונג פאַבריקאַנטען, נישקשה, וועלען דערפאַר אויף מיר נישט ברוגז זיין אַזינד. וואָם־זשע פּאַרט, ר' אברהם, איז די מעשה, וואָס איהר זיט עפּים צומראַגען אַזוי? וויסט איהר וואָם? קומט, כ'לעבען, אַזינד צו מיר, וועלען מיר רעדען ביי א גלעזיל פונש. עפּים בין איך היגט זעהר גוט אויפגעלעגט.

— הע?... גוט! — מאַכט ר' אברהם, א האַפּ נעבענדיג זיך, וי שר איז אויף עפּים נעפאַלען נאָך א פּאָר מינוט כראַכטען. — גוט, איך וועל איך אונטערפיהרען כיו צו אייער שכיבעל אויפ'ן הויף אין אליין ונעל איך דאָרט אריינגעהן אויף דער קאַבצאַנסקער אכסניא עפּים וועגע א זאַך, קוים ענדיגט זיך גוט, בין איך די רגע ביי איך. קומט!

ר' אברהם לאָוט זיך נעהן וויטער נעך, רפאל נעהט איהם קוים נאָך אין קען נישט פּאַרשטעהן, וואָם די אילעניש ר' אברהם'ס זאָל בע־מיטען אווינט.

— נעדענקט־זשע ר' אברהם! — רופט זיך אָן רפאל בים צישידען זיך אויפ'ן הויף פון דער אכסניא. — וי באַלד איהר וועט זיך אָבפּערט־נען דאָ, זאָלט איהר אריינקומען גלייך צו מיר.

— א, נאָט העלף, ריזענוי! — זאָגט ר' אברהם אויף א נייז, אריינקומענדיג בריסליך צו ריזען, און איהר בעזונדער אלקיריל, בשעת זי האָט ערשט אויפגעלעגט דאָם פליש זאלצען איבער א וויקשעפטיל אין זיך נעניטען צו די פיש, צו א נעזונטען קאַרפּ מיט א גרויסען הכבט אויף שבת.

— א, א נאַסט, כ'לעבען! — מאַכט ריזען, אַבריסענדיג זיך כין דער אַרבייט און א פאָהר נעבענדיג מיט דער נאָז איבער דעם ארבעל. — א לאַנגע צייט, הען־אביסיל, האָט מען אייך נישט נעוואהען, ר' אברהם! הא, רעכט עפּים אַזוי? נו, וועגט זיך, זיט מוחל!

אַזוישען ריזען און ר' אברהם'ן איז נעווש פון נאַנץ לאַנג א נוטע

בעקאנטשאפט. איהר מאן, עליו השלום, האט בים לעבען געראטוועט אין דעם קלייזל, וואו ר' אברהם, אין זיך מיט איהם זעהר נט פער־האלטען. רייזע האט נאך ביז אצינד אונטער ימים־נוראים געראטוועט אין דער ווייבערשער שוהל דארט, אייף איהר שטאט, און מיט די יאהר־צייטען נאך דעם מאן, נאך איהר טאטען און מאמען זיך שטענדיג פער־לאזט אויף ר' אברהמ'ן, וואס ער פלעגט עס אקוראט אבהיטען. ער פלעגט שוין געדענקען די טעג, אין זינען האבען די ליכט, די פרקים משניות, אויך בעשטעלען א מנין יודען אויף דעם היליגען ארט אין דערנאך מיט איהר זיך אברעבנען. אויסער דעם פלעגט ר' אברהם אפט קומען צו איהר אין הויז, א מאל נאך א נדבה אויף עפים א מצוה־זאך, א מאל צו זעהען זיך מיט א בעקאנטען אורח, וואס איז פערפאה־רען צו איהר אויף אכסניא און א מאל גלאט אזוי געוואהר ווערען, וואס הערט זיך. רייזע האט איהם אויפגענומען שטענדיג מיט כבוד, איז זעהר גערן געווען זיך ארויסצולאזען מיט איהם אין א שמועס וועגען יודישקייט, וועגען דעם שטייגער לעבען פריהער אין יענע צייטען און קרעכצען: היינט איז נישט דאס, וואס א מאל!

— יא, גערעכט, כ'לעבען, נישט נעזעהען זיך מאקי א היבשע צייט. עס האט זיך עפים נישט נעמאכט. היינט בין איך נעקומען... דערזעהט זיך ר' אברהם עפים און זעצט זיך אנידער אויף א בינקיל.

— א בער אין וואלד האט געמוזט פנרן! שפאסט אויף איהר שרייענדיג קול רייזע.

— היינט בין איך נעקומען, הויבט ר' אברהם אן דעם שמועס, אט וואס: זאגט ער, רייזעניו, האט איהר נישט געזעהען היינט ביי מיר דאס קיבאנסקער בחור'ל? איהר וויסט דאך, וועמען איך מין, יענם כחור'ל, אונזער בעל־תפלה'ס, עליו השלום. אין דער פריה איז ער אויף א שעה אוועקגענגען און נאך נישטא!

— אוי, א דונער האט מיך נישט דערשלאגען! טהוט רייזע א נע־שרי און פערווארפט מיט דעם קאפ.

— ווען איז, הא? טהוט זיך ר' אברהם א חאפ דערשרעקען. אויפשפרינגענדיג פונ'ם בינקיל

— א עק פון זיין לעבען, פערווייסט — זיינע יונגע יאהרען! בחיי ערט רייזע וי צו קינות. דאס הארץ, א וועהטיג איז מירן מיר, האס שטיק נעמטס, וו ס'איז עפים נישט גלאס. עציגר איז שיקלאר מי

דער טאָג—ער איז נעקוילעט, נעבעך. אי, נעקוילעט זאָלען זיי ווערען אָהן א טעסער!

—נאָט איז טיט אייך, רייזע! ווער? וואָס?—כּעט ר' אברהם און איז טויט מיט אלע אברים.

— נאָט אייך א וואַרעניק, הען אביסיל! צולאָזט זיך רייזע אויף איהר קול. פֿל־צלים נאָר זיצט ער דאָ צווישען צווי אומבעקאַנטע יודען, דער רוח וויסט זייער כאַטינן, ווער זי זענען, און עסט א וואַרעניק! וואָס זענען זי מיט אידם פֿאַר א שמעלקעס, זי זאָלען איהם דעם ביסען פּונ'ם מויל אַוועקנעבען! נישט עפּיס אַזעלכע מילדע. מיט מיר, נישקשה, האָבען זי זיך גוט נעדונגען פֿאַר דעם וואַרמעס, האָבען נאָך אין א מאַרגעלע פֿאַרנומען די איבערגעבליבענע שטיקלעך ברויט פונ'ם טיש.— מיר איז עס באַלד עפּיס נישט געפעלען.

— נו, נו! מרייבט אונטער ר' אברהם.

— נו, מאַכט רייזע, איבערגעהענדיג פּין דער דינער אויף דער נראָבער סטרונע, מילא איז מיר נישט נעפעלען. וואָס־זשע איז? דאָס ערשטע מאָל, הען־אביסיל, מאַכט זיך מיר אזוינס, וואָס מיר איז נישט נעפעלען? — פונדעסטוועניגען האָט עס מיך פּאַרט עפּיס נעמאָנטעט, אריינצושטעקען, וי מען זאָגט, די נאָז, טאָמער וועל איך עפּיס אנשמעקען. עפּיס וי שטעהט דאָרט, ר' אברהם, א יודענע האָט ליעב...

— ניכער, סערדצע, איך בעט אייך. צאַפּעלט ר' אברהם הערען מיטער, דעם שפּיץ.

— וואָס דען? א יודענע איז א יודענע. לאָזט רייזע נאָך אויף מאָן נידריגער אראָב די נעמבע. בין איך ציקאַווע נעווען שמעקען כ"ם דערלאַנגען יענע פֿאַרשוינען צום טיש, חאַפּען פֿאַרבייגעהענדיג א לעק פון זייער שמיעס. עפּיס איז מיר דאָס שושקען־זיך זיערס און דאָס מינעלע, וועלכע זי האָבען דערבי נעמאַכט, איבערווינקענדיג זיך מיט גנבה'שע אויגען, נאָר טאַקי נישט געפעלען. א פּאָר ווערטער, וואָס איך האָב נעחאַפּט, זענען מיר שטאַרק אין נאָז אריין, און דאָס הארץ האָט מיר געזאָגט: ח א פ ע ר ס! נישט אנדערש זי זענען אויסען דאָס יתום'ל אין נעחאַנט אריינשמעקען מיט א אנשטעל. אָט וואָס דער וואַרעניק בעטיט... איך האָב געוואָכט דאָס בחור'ל, נראָד איז ער מיר אין דער הייסער רגע צו די אויגען נישט נעקומען. דערהייל בין איך דאָך א יודענע. מה אני,

בה חינוי, משטיגס-געזיגט, א קאצען מוח, אין אין אויער אריין — פונ'ם אנדערען ארויס. א קאטאוועס, הען אביסיל, שטענדיג האט מען דאס לויפעניש. אצינד וויוט זיך עס גאנץ קלאר ארויס. — האסט זיך פלוצ-לינג רייוע ארויף היינט אויפ'ן בי-קולכען — נעזאסט האבען זי איהם אזדאי, פיריהאסט זאלען זי ווערען. א ביטער רחמנות, וועה איז מיר אז וואויל קינד! — אוי, א דונער איז מיר, ר' אברהם! וואס איז מיט אייך? לאזט זיך נישט אבי!

א קאלטער טוויס האט בעשלאגען ר' אברהם'ן, טרעהרען, וי די באבען, וענען איהם געשטאנען אין די אויגען, אלע גלידער האבען איהם נעציטערט אין ער האט קיום זיך נעהאלטען אויף די פיס.

— איך בין שולדיג, איקעט ער אנחאפענדיג זיך בי'ם קאפ. אי-אי-אי, וואס האב איך נעטאן! בים ערשטען בענעגעניש מיט א מענשען, נישט רעכט צו ווייסען, וועד ער איז, פון וואנען ער איז, נעהם איך אן גיב איבער אין זיינע הענד אריין דאס עלענטע יתום'ל, נעבעך, אי-אי!!

— וואס זיינ איהר שולדיג? נעהמט רייוע אין ר' אברהם'ן מיט נוטע רייד. מסתמא איז דאך זיין פינסטער מול אזוי. אזוי, מסתמא איז אויף איהם אנגעחתם'ט נעווארען. וי זאגט מען עס? עס פאלט נישט דו שטין בין עס ליגט נישט עפים דרין.

— הרג'ענען בין איך ווערטה זאל מען מיך, אלטען נאר — הערט נישט אויף ר' אברהם צו אבצוען, זי קרעבצען — אויף מיר האט עס לייזער-יאנקיל, עליו-השלום, אינ'ערגעלאזט זיין קינד אזן נעשטארבען מיט דער האפענונג, אז איך וועל עס דא אויף איהם האבען די השגחה וי א טאטע. — יא, א שענע השגחה! א נוטער בעטע!...

— נו, וואס זאל מען טאן? העז-אביסיל, וועט זיך, ר' אברהם! בעט רייוע מיט טרעהרען אין די אויגען, אונטערוקענדיג איהם דאס בינקיל

— וואו איז מיין קינד? וועט 'דער טאטע דארט שרייען, נישט אינגלינענדיג רוהיג אין קבר. אזוי האט איהר עס נעהאלטען וואס... אזן וואס וועל איך ענטפערן דער טאטע, דער ווייסער אלמנה? אז זי וועט קומען וויינען איבער מיין קאפ... רעדט, ווארנט ר' אברהם

מיט אַ נעבראָכען האַרץ, טהוט זיך אַ הערץ אויפֿן ביינקיל, פֿאַרדעקט מיט בידע הענד דאָס פּנים און בלייבט זיצען שטיל, שמום ווי די יואַנד.

— העז־אַביסיל! הויבט אָן רייזע מיט אַ מוסר, שאָקלענדיג מיט־ן קאָפּ נאָך עטליכע מינוט שטיל־שווייגען און פון די אויגען קאַפּען איהר טרערהרען. וויי טהאָר טען, העז־אַביסיל, זיך אַזוי נעהמען צום הארצען! אין נאָך אַ מאָנסביל, אַ יוד, אַ למדן, ווייסט, וואָס שטעהט געשריבען דאָרט אין היילינע ספֿרים! היינט וואָס זאָל מען שוין זאָגען אויף אַ יודעניע? מה נאמר, מה נדבר, עט, כ׳לעבען, וויי איך בין אַ יודישע מאָכטער! האַ! וואָס איז עס דאָרטען פֿאַר אַ וואָרף? — טהוט זי זיך פּלוצלים אַ חאַפּ, דערהערענדיג אַ שטאַרקען קלאַפּ אויף יענער זיט אַלקיר, וי עפּיס איז אומנעפּאַלען. — טפּו, זאָל עס ווערען, נאָר עס ברעכט, עס וואַרפּט! נישט אויסצוהאַלטען, וואָס דאָ טהוט זיך אַ טאָג איבער!...

רייזע לויפּט נעשווינד אַרויס פּונ׳ם אַלקיריל און שלאָגט זיך אָן נישט וויט דערפון, אין אַ טונקעל ווינקעלע, אין עמיצען עפּיס, וואָס האָט, באַברענדיג זיך דאָרט אויף דער ערד מיט זאַכען, אומגעוואָרפען אַ ביינקיל מיט קווערטלעך אין קופּערוואַרג.

— וואָס זאָגסט־דו, איך בעט דיך, צו זיין טאטען? — לאָזט זיך הערען רייזעס קול דאָרט, הויך אויף אַ ביישער, — וואָהין ער האָט זיך עס, העז־אַביסעל, פֿאַרקליבען מיט די קלימקעס! נאָר נישט געפּונען, כ׳לעבען, קיין אַנדער אָרט! ווער איז?

קיין צייט נישט צו האָבען וואַרטען אויף אַ ענטפֿער, בייגט זיך רייזע אין מיט איהר כבוד אַלין, צו זעהען, ווער איז, באָברעט זיך דאָ. זי קוקט דעם פֿאַרשוין אין פּנים אַריין און לאָזט אַרויס אַ געשריי נישט מיט איהר קול:

— ר׳ אַברהם! גיכער, ר׳ אברהם!

ר׳ אַברהם חאַפּט זיך אויף זיי פּונ׳ם שלאָף און פּליהט מיט אימפּעט אַרויס כונ׳ם אַלקיריל

— ער איז דאָ! שרייט רייזע גיך אין אָטהעם, טיטענדיג מיט אַלע פינף פינגער. אָט, איז ער, אָט, ער!...

— הערשעלע! מאַכט ר׳ אברהם אויף אַ דומפּף־ציטערדיג קול, אַרויסשפּרינגענדיג פּוז די כלים פֿאַר גרויס וואונדער

הערשעלע איז געשטאנען אראָבנעלאָזן די נאָז, ווי אינער וואָס האָט זיך פערוונדיגט אין פיהלס, אז אָט האָפט ער אָ פּכק

— גוטל בעדאַרפּכט־דו בענשען, שען בחור'ל וואָס דו ביכט מרוקען ארוים, — רופט רייזע זיך אָן.

— וואָס כין איך שולדיג? איכנערן האָב איך עס דאָך אוכנע־הויבן. פֿאַרגעסט זיך הערשעלע.

— ניין, ניטא דאָס, — פּסלט אַריין אין די רעד ר' אברהם, — דו ביסט טרוקען ארוים, מיינט רייזע, פון די יודענס הענד. — אָאָם קוקסט־דו עס עפּיס אויף מיר אַזוי פערוואונדערט, הערשעלע?

— איך פֿאַרשטעה נישט, וואָס איהר זאָגט! ענטפערט הערשעלע, מיכענדיג כיט די אַקסלען אין נעהמט זיך צוניפקליבען דאָס אראָבנע־פאלענע קופערנע נעפעס.

— איהר הערט? — העגדעט זיך ר' אברהם אין דער זעלכער צו רייזען, — ער פֿאַרשטעהט נישט, וואָס כען רערט! אימוסט־אים־נישט, האָב איך מירא, חושד גמאַן יודען. נאָט שאַל אינו נישט שטראָפען.

— עס, וואָס דאָכט זיך איך! — זאָגט רייזע מיט א שמייכלעך — וואָס דען־זשע כעטייט דער וואַרענק? האָט זיך יענע פּאָר ווערטער, וואָס איך האָב גערחאָפט, מיר נאָר גערחומט?... אַ־נו, גיט איהם נאָר, זיין טוחל, א פּרעג, וואו אין ער עס כיז א צינר פערפאלען גע־ווא־רען?

— זאָג נאָר, שקאַץ! — מאַכט ר' אברהם. — וואו ביסט־דו עס פֿאַרכאַלען געוואָרען כיז א צינר?

— וואָס האָכט־דו עס זיך צו באָערען דאָ מיט זאַלען? מיט חענענס זאַלען? — פֿרעגט רייזע צווי קשיות מיט אַמאָל און כיינט זיך אָן א קוק טאָן צו א פּעקעלע מיט זאַכען.

הערשעלע שטעכט צידולט, האַלט אראָפגעלאָזן די אוינען און ענטפֿערט נישט קיין וואָרט.

— איהר זעהט עפּיס שענס! צולאָזט זיך אויף איהר קול רייזע. האַלטענדיג אין דער האנד א קלייניל, וועלכע זי האָט געפּונען צווישען די זאַכען, — וואָס זאָכט־דו, אין כעט דיך, צו זיין טאַטען? א־נו, שען פּחורל, וואָס כעטייט דאָס קלייניל, א מיידעלש קלייניל?

— וואָס, וואָס! מאַכט פערוואונדערט ר' אברהם.

הערשעלע ווערט אָננעצונדען, רויט וי פיער אין קען נישט אַרויסברענגען קיין וואָרט, אַזוי פאַרקלעהטט האָט אים דאָס האַרץ.

— דערווייל, ר' אברהם שטעהט איהר דאָ אויף די פים, רופט זיך רייזע אָן. אָט נעהט בעסער מיט איהם אַריין אין אַלקירויל, וועט איהר מאַכען ברכה. דאָס כחור'ל וועט אויך עפּים עסען. ער איז דאָך אודאי הונגעריג, העז-אַביסעל! ער וועט עסען אין מיר וועלען דערווייל שוין איהם נעוואָהר ווערען אלסדינג.

דאָס זיבעטע כאַפּיטעל.

דער מעשה מיט הערשעלען איז אזוי:

שניאור־זאַלמ האָט געפֿירט הערשעלען פֿונם קלייזעל נייך אויף דער קאַבצאַנסקער אַכסניא, וואו ער איז נראָד געשטאַנען. נענוג קאָכט זיך דאָך אויף דער דאָזיגער אכסניא אַלע כאָג פֿון זעהר פֿיעל פֿארשוינען, וואָס קומען און פֿאָהרען צווישן,—איז דאָס קאַלטעניש ראַרט דאָנערשטאָג נאָך גרעסער. דאָנערשטאָג הויבען נעוועלכיך יודען אָן שוין קיין צייט נישט צו האָבען און רי, וואָס האַלטען אין פֿאָהרען, אייליען זיך אויף שבת, אוים מורא, דער שטן זאָל, חלילה, נישט מקטרג זיין: עס זאָל אין דער כוט וועג נישט ברעכען אַ אקס, דער וואָגען זאָל זיך נישט איבערקעהרען כוט אַלע פֿארשוינדלעך, נישט איינגעזונקען וועדען אויבער דין רעדער אין אבלאָטע, אָדער לא יעלה ולא יבוא, די פערד זאָלען נישט צושטעהען און מען זאָל, בעזיט גאָט, פֿארשפּעטינען: איינער — דעם ראַכעל־פֿליים, דער אַנדערער — דעם מרחץ אָדער, די בייזע שעה זאָל נישט זיין—אין מען זאָל גאָר אריינפֿאָהרען מיט דעם דישעל אין דער שיכעל לאָקשען. אין דער גרויסער בהלה דאַרט, פון מענשען, דענסטמאָל, וועו איכליכער איז פֿעטראָגען מיט זיך, נישט אין זינען צו האָבען יענעם—איז בייס עק טיש, אין אַ וויגקעל, געוועסען עפּים אַיודיל מיט אַ רויבער באָיד אין שבארק נעשווינט איבער אַ שיסעל מיט וואַרעניקעס, פון וועלכער עס האָט נעזעצט אַ פּאַרע ווי אַ רויך. ער האָט נעגעסען כוט בונה, נוט געקוייעט, נישט נעאייליט, ווי אַ נרויסער מיסטער אין רער אכילה. קוקענדיג בשעת מעשה אויף איהם האָט מען בעקומען אַ אייזערנעם אפעטיט, האָטש ער

איז שוין פון אַ ציים פערפאַרען געוואָרען אין עס האָבען דערצו נישט געהאָלפען קיין דאָקטוירים. וואָס רופאים, וואָס דאָקטוירים! איין מיטעל צום אַפעטיט איז אַ בריה, אַ פרעסער — קוקען אויף איהם ווי ער ריפט כּיט אַ לשם־יחוד..

שניאור־וואָלף איז ציגעקומען אַליין צו דעם יודעל און מיט איהם שטילערהייט עפּ׳ס געשמועסט. דאָס יודיל האָט זיך פערטראַכט, אַניצדערנעלעגט אויף אַ ווייל דעם לעפעל, קייענדיג זעהר פאַמעליך, קוים־קוים צו כאַבען מיט די ליפּען, און מען האָט אין זיין שיינעדינג פּנים׳ל, אין זיין טיכעלע, דערקענט, אַז עס טהוט איהם עפּים שטאַרק הנאָה.

הערשעלע איז זיך דערווייל נעשטאַנען אין דעם אַנדערען עק שטוב אין נעזוצרט, וואָס ווען דאָ זיין. שפּעטער אַביסיל האָט שניאור־וואָלף כיט אַ ווינק איהם צוגערופען צו זיך אין פאַרנעשטעלט פאַר דעם יודיל, וואָס האָט איהם נעכעבען זיצען נעבען זיך, מאַכענדיג נאָר פריינטליך:

— מיר ביכט־דו אויפ׳ן אָנבליק נעפעלען. איך פערהאָף, אַז דיס שוואָגער מיינעם, וואָס זוכט אַ גוט כחור׳ל פאַר זיין יונגעל, וועסטדו אויך נעפעלען. נאָר מיין שוואָגער שטעהט אַכסניא וויטליך פון דאָנען. ער איז אַ גאַנץ אידעל, אָבגעהיט מענשעל און בעראַרף האָבען צו זיין נעזונט אַ גערטנערידל, אַביסעל פרישע לופט. נאָך דעם עסען פאָהרען מיר אַהין, דיך טאַקי אויך מיטנעהמען, לאָז ער דיך נאָר אַנקוקען, נישקשה. דאָס איבעריגע — איז שוין אונזער זאַך. עס וועט זיין רעכט!... דערווייל קום עסען!

— עסט נעזונט! — ענטפערט הערשעלע, ווי דער שטיינער איז, אַז מען בעט עסען.

— ניין! — זאָגט דאָס יודיל — טאַקי אין רעכטען אמת קום עכען. — זאָגט, זיצט מוחל, וועגדט ער זיך צו שניאור־וואָלף׳ן, זאָגט דער בעל־הבית׳טע, זי זאָל אייך ביזיען נעבען עכט.

— אַ שענעם דאַנק! איך בין נישט הונגעריג — כעדאַנקט הערשעלע, אוים דרך־ארץ נאָר, הגם עס וואָלט נאָר נישט נעשאַדם מאַקי, זיין מויל אַריין צו נעהמען עפּים.

— נעהם־זשע האָבש וואָס־ס׳איז — בעט דאָס יודיל און שטופט מיט גיזואָלד הערשעלען אין דער האַנד אַריין אַ גרויסען, אַ שווערצען, אינוועניג מיט קעז אנגעפילטען וואַרעניק.

— בעל־הבית'טע, בעל־הבית'טע! — רופט צו שניאור־זאלף ריזען, וואס איז דורכגעלאפען פארבי מיט דעם פאלאניק אין דער האנד, מיט נעשרי און נעפילדער.

„וואס, וואנסט־דו, איך בעט דיך צו זיין מאטען?!" לאזט ער זיקוכענדיג אוים איהרען עפים א שטוים מיט א פארשוין דארט, צוישען דעם שולם.

— נישטא עפים צו עסען, בעל־הבית'טע? פרענט שניאור־זאלף.

— וואס צו עסען, עפים? — חזר'ט ריזע איבער יענעמס ווערטער, מאכענדיג א שלשלת — וואס היסט עפים? וואס בעם ווערט שפעטער אביסעל זיין.

— איך בין דאך אבער מיוס הונגעריג, א נעזונדלד!

— העי־אביסעל! זאל איך דיך צעריסען, פין כיר מאכען עסען! תעל איך דערוויל מאכען אייך א רעטיך. — עטפערט אב ריזע, וואנדערינג א בליק אויף די בירג יורען, אויך אויף הערשעלען, וואס האט, זיצענדיג בקומפאניע, מיט דרך־ארץ נעגעסען א וואנקגעמאכט אין איהר רוה ארין.

א שניאור־זאלף האט, בפי־הטדובר, דערהאלטען פין ריזען דעם אויפנאב אויפ'ן וואנטעם — א רעטיך, צו וועלכען ער האט זיך נעניטען מיט נרויס השק, שמארק פערטיפענדיג זיך אין טעלער, האט די בא־לישקע הערשעלעם מתחיב נעזיין, זיך צו דערווייטערן דערוויל ערגיץ אין דער זיים, ווייל ס'איז קיין דרך־ארץ נישט יענעם קוקען אין די אויגען ארין בשעת ער עסט.

די טיר פונ'ם שטוב האט א רגע זיך נישט צוגעמאכט — דער ארין, יענער ארוים. חאפענדיג, אזוי ווי ער שטעדט זיך דא אזוי, א שטיפ פון הינטען, קוקט ער זיך אום אין דערוועהט צוזישען פריש־צריינקומענדיגע פארשוינען — וועמען מיינט איהר? — בילען! עס האט איהם א קלאפ נעטאן אין הארצען, עפים וויי א וואנטער שמאק איז איהם איבער דעם נאנצען לייב דורכגעלאפען און ס'איז איהם נעזיין אזוי נוט, אזוי נעשמאק, נלייך ווי ער וואלט דערוועהען א שוועסטער, די מאמען, אלע זיינע ליעבע, נאך וועלכע ער האט אזוי שטארק נע־בינקט. עס האט איהם מיט א מאל א שיין נעטאן פאר די אויגען זיין שטערטיל, זיין היים און זיך אין דער דאזיגער מינוט נעפיהלט נישט

עלענד. פּאַר גרויס פּרייד איז ער געוואָרען צוזאַמען, ווי אַז עד האָט נערוקט בילען די האַנד בים צילופּען צו אויבר, נאָר פּערגעסען, אַז זי איז אַ מידיל, אַ אשה אין עם קיבט אויבר נישט קיין שלום־עליכם.

בילע האָט סיט א שטיל געלעכטעריל אָבגעשטויסען פּאַטעלובען פון זיך זיין האַנד, אָנצוהערעניש געפערדיג איהם דערטיט זיין גראָבען מעות.

הערשעלע איז געוואָרען רויט ווי א ציגל, האָט זיך צוזאַמענגענומען פּארשעמט אין אַלע זיטען, אויב טעמבען הויבען נישט בעטיידיקט זיין וילדען טעות, אין עפּעס נעבראָמבעלט גלאָט ווי, נאָר אָהן וועדשער.

— איר האָב געבראָכט דיר א מתנה, פּון דעם הויז, נט דיר אָם דאָס־אַ! — רופט זיך אָן בילע, נעבענדיג הערשעלען א שטיקעלע.—דאָס שיקט דיין מאַמע דיר אין לאָוט דיר גרייבן.

אין דעם פּעקעלע איז געלעגען א פּאָר אַלטע אונטערגעשלאָגענע זאָקען, אין אַלט אייסענעלאַטעס העמד, צוזאַמענזיקעלט אין א קאַפּאָטקע, אויבערגעניט אויף דער לינקער זיים פּונים טאַטעס אַלטער וואָכעדיגער קאַפּאָטע מיט א פּאַלבאָן.

הערשעלע האָט זיך נישטאָלצירן אין דעם העמד, אין די זאָקען, האָבען נעהאַט בי איהם דעם זעלבטען חן, עפּעס איהם דערציהלט, ווי רערט ווערטער. איטלידע לאַטע איז נעזעהן א מילה, א גאַנצע געשיכטע ווער עס הקט זיי געלעבט, ווי אַזוי אין בים וואָס בעד א הונדערטען חן זיי געלעבט. ער האָט אויך בעשראָבט דאָס קאַפּאָטקעלע — אין טרעפּרען זענען איהם געשטאַנען אין די אויגען. עס הקט איהם געשוויבט פּאַר זיינע אויגען טאַטענס כליף פּנים, נעקלונגען אין די אויגען זיין שטיל־שוואָך לשון, זיין זיפצען בים געוויקעלט זיך כיט איהם: „דו הער־שפּעטער, הערשעלע, מען מוז זיך ווידען!" — בעטראַכטענדיג דאָס קאַפּאָטקעלע האָט איהם זיך געהערט עפּעס ווי א גרוים פון זיי, ווי אַלט, א וועה־נעשרייגען פּונים טאַטען: „אָך, האָב איך עס כיר נעזאָגט: דאָס נאַנצע לעבען — אין אָט האָבט־די דיר צוויגד דעם נאַנצען סך־הכל: מיין נשמה האָט נעטומען גאָט, מיין לייב — די ירד, אין די אַלטע קאַפּאָטקע, מיין נאַנצע פּארמעגן. נעהם רו, וואַנדעו, אין כרעך נעזונט"!...

בילע האָט דערצוהלט הערשעלען, אז אויהרע עלטערן האָבען זי נעשיקט אהער, קיין גלופּסק, זיך צו שטעלען עדגיג אויף אַן

ארט. און אפי וי ז איז דאָ וויל־פרעמד, האָט ז איהם נעפרעגט, טאָמער וויסט ער, וואו איז דאָ ערגיץ די „זאַרג־באַנק" — דאָס אָרט וואו דו דיענסטען קומען זיך צוזויף, אַזוי האָט זי נעהערט זאָגען, און אויב זיין נוטער וילען איז, זאָל ער אַליין כאַפּן מיהל זיין זי אהין אָבצויפירען.

פאַר גרויס פרייד דורכצוזעהן זיך דאָ כיס בילען און וואָס דער־ווייל וועט ער טאַקי קענען אויספרעגען זי אויף אישליכען בעזונדער אין דער היים, איז איהם נאָר אַרויס פונ׳ם זינען שניאור־וואַלף כיט זיין שותף, כיט דער נאַנצער שטעלע.

שניאור־וואַלף און דאָס יודיל, וואָס זאָלען זי דאָ דענקן? דאָס בחור׳ל — וואָס דען זאָל ער טאָן? — דרעהט זיך אַרום אין שטאָב צווישען דעם עולם, זי האָבען א פאַר טאָל אויך צבשונג נעמעבען. נישקשה, ער וועט וואַרטען, ער בעדאַרף דאָך זייער טובה!

און בשעת שניאור־וואַלף איז דאָ נעזעסן צווי כערטלעך צוי דיס רעטיך און דאָס יודיל האָט זיך נעהאַנדעלט אין דער עסקל כ ם וואַרעניקעס, אין דער נוטער האָפענונג, אז בעלד וועט ז׳ג דיר ג׳להבית־ע צוטראָגען נאָך עפּים — זענען אונזערע בידע קאָבצאָנטעס יונגע מענ־שוענען, וי א פאַר טויבען, ארויסגעפלויגען פון דער אבטיא אין זיך נע־שפּאַצירט איבער גלופסק.

בידע האָבען זיך נעפיהלט עפּים נוט, בידען הויט עפּים הנאה נעמאַן. די דערמאָנונגען פון דער היים האָבען זי אויפגעכאַפּט פּישר, נעעפענט א טויל צו רעדען. דאָס שעהטען זיך זייער שטיל אין קאָב־צאנסק איז דאָ, אין דער פרעמד, פערשוואונדען וי אַרויך. הערפעלע האָט זיך זאָס נישט נעקענט אָנרעדען, אויסגעדענט אויף אישליכס פיצעלע אין דער היים, אין דעם נאַנצען שטעטל, אויסגעפרעגט אַלס־דינג אינאיינעם, נישט פאַרגעסען אפילו שעפּסיל דעם מלמד׳ס ציג, זאָל דעם שיינקערס ני איידעמיל, נחמ־אליהו דעם וואַסערציהערערס לאָשאַקל און אנשיל דעם האַרפּאַטענס קלעכיל. טילא די אַלע בעשעפענישס זענען דאָך פאַרט לעבערינע נפשות אין האָבען כיט הערשעלעס נשמה עניי וואָס׳ס אין חאַטש א שטיקעל שייכות; נאָכער האָט כידט האָט זיך כיט איהם אָנגענעהרט חיים דעם נעשטופּעלטענס שרויעניער הנך, לויבצע־טעצעס פליטה וכדומה אויעלכע טויטע, נישט קיין לעבעדיגע וואָס זי מיט וועלכע ער האָט זיך שכשרק אונטערעסירט אין כ׳איז איהם ניט קומען א שטיק נעזונט, אז בילע האָט איהם כין דעם נ... דער־

צוהלט? מען בעדאַרף אָבער עלענד זיין אין דער פרעמד און אויך נוט זיך צוקוקען, צוהערען צו זיך, כּבדי צו פיהלען דעם טעם דערכון אין ענטפערן אויף דער דאָזיגער קשיא. — ס'איז, כ'לעבען, רעכט! אין דעם מענשענס נשמה שפּיגעלט זיך אָב א גאַנצע וועלט. דער ים נעפיהלען אין האַרצען נעהמט זיך פון טויזענטער קוואַלען אינזויגסטע אין אַיהם אין אויסווענגסטע חוץ איהם...

די זאָרג-באַנק, וואו אונזערע יונגע פּאַרשיינען זענען נעגאַנגען, הָט זיך איננאַנצען ווי זי איז ענטפלעקט פּאר זייערע אויגען, געווינען וואָס זי אַזוינס בעטייט אין מיט א מאָל בּיי זיי צוגענומען דעם חשק צום רעדען. עס האָט זיך א ווייז נעטאָן א אויסמישעניש פון אַלערלי צורות און נעשטאַלטען: פאַנפעווואָטע, צוגעפלאַטשטע און נעשוואַלענע נעז, וואַרנעם, לעפצען, בעפרישטשעטע, שוויימיג-גלאַנצענדיגע שטערעניס און שענע חנ'עוודינע פנימער, נעעלטערט, נעקניטשט פון דער צייט; א קאַשע פון אָבנעריסענע, אָבנעשליסענע אין פון משונה-ווילדע טאַדניצעס, משטיינס-נעזאַנט: שמאַטעס, לאַטעס, צוהאַקטע עסן, נאַקעט לייב, הוילע, פון צופאַלענע שיך אַרויסקוקענדיגע פינגער, אינאיינעם מיט אָבּנעבלאַקעוועטע, אָבנעפאָהרענע, פלוימ'שט נאָך דער מאָדע נעניטע קלייד'לעך. ווילדע קרינאַלענעס, מגושם'דיגע שטיוועלעטלעך איוף הויכע, אויסנעקרימטע קנעפּעלעך; א דור הפלגה פון פּערמישטע לשונות און נעמבעס: גראָבע, דינע, קוויטשענדיגע, הייזרדיגע, האַרחלע'דיגע און ווינענדינע קולות. —

דאָס איז די גאַנצע אָרעמינקע קאַמאַנדע פון מיידלעך, וויבלעך יונענטען מיט ברעקלעך קינדער און שליכטול'דיגע, אָבּגעקומענע בעלי-הבית'טעס, נעטריבען פון דער ביטערער נויט אהער אויף דעם יריד, צו פערהאַנדלען זיך פאר קעכינס, דיענסטען, נאַנקעס און אַמען אין נעדישע בעל-הבתישע הייזער.

עס איז א נעריידערייי, א נעפלוידערייי: נעשליפענע צינגלעך קלאַפען, מילער אויף שרויפען מאָהלען, ווערטלען זיך, שפּעטען, בערעדען, אָבּ-נעקומענע בעל-הבית'טעס אָכצען, קרעכצען, ווישען די נאָז אין רייבען די אויגען. מעקלערינס אין שאַלען, אין יופעס אויף איין אַרבעל, דרעהען זיך אַרום ווי די מלאכי-חבלות. איינע חאַפּט, ווי פון דער שטיג עופות, ארויס א וויבעל, א מיידעל אין פיהרט זי ערגיץ אַזוינ. די צוויטע קומט צולויפען בייז ווי א רוח עפּים מיט עמיצען שטאַרק נישט צוכרייעדען. און די דריטע טענה'ט, דערט צוקער-זום מיט בעלי-הבית'טעס טנקי אויף, אָרט,

אבלויבענדיג אין מיטן אריין איהר סחורה: די איז א בריה אויף חלה-באקוין, די האט גילדענע הענד צום שיערען מעש, קיפערוואַרג נאר אנטוק אזן יענע איז אין קעכטע אין דער וועלט, איהרע מאכלים מיט דער מלכות עסען; נאך קינסאל — אז קיין צער — אין דעם כרייט :אויזן :עזיון בי ליבען, שלין בי זיך נעזונט א בעל-הבית'טע — א קאט :חומ'צע דעם בבלים א וויב!

אינזערע פֿרייהיינען וענען געבליבען פערגאפט אין א היבשע צייט :עשו-נען שבים מיט א פֿאַרקלעדמט הארץ, וויי די שעפּעלעך, אויף דעם דאזיגען מזרח.

הערשעלע האט דעלמאך זיך אפילו א האפּ געטאן. ס'איז קיין דרך-ארץ נישט, וואס ער איז אויפגעוואַנענען אין לאזט שניאיר-וואלף'ן אויף זיך וואַרטען גאר לאנג; נאר דאס הארץ אבער האט איהם נישט געלאזט אַכריכטן ווי בי בילקין, צי וועלבער עס האט איהם עפּעס נעזיינען, געזיכט בי זיך דערייף א תירין בלימ'טע — ז' איז דאך פין זיין שטאדט, ז' נזהנעזעץ שכנה, דא נאך נאר פרעמד, איז דאך זיין שולרינקייט, בעלד אין דער עשטערי שעה ז' נישט אויפּ-צי-וואַרפען. איהם איז אויף א נשוואנק, מעלך שניאיר-וואלף וועט דערוויל מיט פערדראס אויפּקומען, פֿאַרלוהט עד דאך א שטעלע, נאר—הערט א וואונדער! — דאס הוט איהם נאר עפּעס נישט אוי געפּאַרט. פֿאַרקעהרט, יא, לאז! זיך טאקו זין אוי. עס הוט זיך איהם עפּעס שטאַרק נישט געגלוכט, א גרויד אין דער צייט הוך בילע איז געקומען וואל עד בעדאַרפען אוועק-פאהרען. עס דאט איהם טאקי זיך נישט געגליסט אין פאַרט נישט נע-וואלט מודה זיך זין, וואס בי איהם דארט טוף אין הארצען נעהט פיר, עד האט נעוויכט בי זיך אנדערע מענטשן, זיך געדרעהט מיט הסברות גון איז לסוף, וויי דעד שטיינער פון מענשען איז א מאל אין נעווייסע זאכען, נעשטאלטן אויף א שיינדעל, ארויסצילענען שמד-שטיק אזן דער יראה אדין — אט הוט איהם אינאמענען איז פין גאט! כמה-נפשך, איז בע-שהדט, וועט ער, נישקשה, די שטעלע נישט פערזאמען; אלא נישט, האט דאך עס מיטן גאט אזוי געמאכט, עס וואל זיך איהם גלוסטען דא שיהות צו מיטן... אין יענער וואל דערוויל אויפקאהרען. —

אבי גוט איז שוין וואַ אין מיטן, הוט הערשעלע זיך נישט נע-איילט אין איז בים א גרויס הארץ געבליבען נעבען בילען וואַרטען ביז ער וועט נישט ומיזן, וואס מיט איהר וועט זיך דא מאכען.

דו ציים איז זיך דערוויל געמאכען אין ס'איז געיוקען שפעטליך.

איינע, עפּעס אַ מענטש [illegible], האָט פּונקטוועטעגס אַלץ בעסער מראַכט בײַלען, ווי איז איהר, אַפּנים, זעהר געפּעלען, ווי עס האָט זיך טאַקי אַרויסגעוויזען שפּעטער אין די גוטע, זיסע רײַדעלעך, מוט זועלכע זי האָט צוקומענדיג זיך געווענדט צו בײַלען, אַז זי האָט פּאַר איהר זעהר אַ גוט אָרט, וואו מען קען זיך אויסגלײַכען די בינער, עמעס, מרינקען וויט בין איבער דעם האַלז, אַבי נאָר זי וועט קיין שליטעל נישט זיין.

בײַלע איז באַלד טאַקי מיט דער יודענע געגאַנגען, געבעטען פּאַר דעם אויפקנאַנג הערשעלען, ער זאָל גוזי גוט זיין געוואָהר ווערען אויף דער אכסניא צו איהרע זאַכען, וועלכע זי האָט דערוויל אין אַ ווינקעלע דאָרט איבערגעלאָזט

הערשעלע, עס פּאַרשטעהט זיך, איז נישט פּויל געווען צו טאָן איהר ווילען אין בשעת ער האָט אין אַ ווינקעל דאָרט, געבען אַלקיריל, זיך נעבאָרעם איבער די זאַכען, אוכוואַרפּענדיג דערבי דאָס בינקל מיט דעם קיפערזאַרג, איז דייוע ארוים מיט אַ געפילדער אין האָט איהם דערטאַפּט.

דאס אבטע קוויטעל

רפאל האָט דערווייל צוגעגרייט בײַ זיך אַ סדר טיש פּינט אין טיש פּערבייגן, אַלסדינג ווי געהערינג, נאָר נעמאַרט, די טיר זאָל זיך נ"ע־נען אין זאָגן: ברוך־הבא, ר' אברהם! ער האָט נעמענט טאַקי היינט אָבריכטען דעם סדר, אז גאָט האָט טיש גרייסע נסים איהם אויסגעליזט פּין גדליה ווענטהאַבער, פּין וועלבען עם האָט זיך אויסגעלאָזט אַ טיך, ואו היבש כעשעפֿטן זענען, ווי די מצריים אַמאָל, אַרײַן איבער די אויע־רען, דערטרונקען געוואָרען טיש זייער פּאַראָענען — אין ער איז האָפּער־לײַ פּון איהם טרוקען אַרויס.

רפאל האָט נעשטאַמט פּון אַ שטעדטיל ערגיץ אין פּוילען. ערשט אַ קנעכט אַ פּינקטוועקס יאָהר, אז ער האָט זיך כעוועט אין גליכסק אין געהאַט דאָ אין קאָמיסיע סחורה פּין די גרויסע לאָדוער פּאַבריקאַנטען.

גלופּסק איז פּין לאַנג־אין בעקאַנט פּאַר אַ גיטען האַנדעל־פּונקט, אויף וועלבען אַ סך פּאַבריקאַנטען פּון דער וועלט האָבען אַ איין, אָבי־צוועגען דאָ זייערע כיני כחירות. נישט דעריבער וויל גלופּסק האָט אַ כּאַרש, אָדער אַ כערוש טיש בעריהמטע קאַנטאָרען, נין! אויף איהר פּיאַבאָגנילעווקע זײַען נישט קין אָקרעגטען. זומער אין די גרויסע היצען איז אין איהר, הוץ פּאַר די שטאָדט־הורים, נישטאָ קין אָרט, וואו זיך צו באָדען. אין וויי נעזיצרנטליך קלעקט נישט דאָס ביסיל וואַסער אויף צו לעשען די טרכית. אינמאָל האָט זיך שיין אפילו געטראָפּען, אז אויפשטעהענדיג אין אַ טענעם פּריהמיקרגען האָט דער גליפּסקער עילם כּוֹם נעמענ טיך קין סימן אפילו נישט געפּינען — ער האָט אָנגעוועט

אין יבט... ביי נאַכט, אָהן אַ זי־נעזונט, עקר נעזונט, ווי אין דער ערד אַרין! עס הויבט דענסטמאָל נעקלונגען דערמיט די וועלט, פֿאַר הידושים זיך נעפֿוקט אין די נאָזעטשן: נישטאָ קיין פּיאַטאָנגילעשוקע! פּיאַטאָנגי־לעשוקע איז אַנטלאָפֿען!.. אין אַ קורצער ציים נאָך דעם אַנטרינען, האָט זי, ווי דער שטיינער איז פון אַלע אַנדערע אָנזעצערס, ווידער זיך נעזוי־זען אין אייף דאָס־ני בעקימען ביי די בעלי־הבתים קרעדיט — שטעקע־דיגע פּאָטיניצעס מיט אַלעם גוטען... פון קיין בערזע וויסט גלופּסק אייך נישט וואָס צו זאָגען, יודען פערזאַמלען זיך קופּקעסוויז אויף דער גאַס, זויף די גאַניקעס דאָרט, אין אַנשטאָט קאַנטאָרען איז מען זעהר גוט יוצא מיט בעלי־הלוואות, וואַכערניקעס, וואָס מאַכען עס נישט ערנער פון אַ טייל באַנקירען אין אַנדערע שטעדט און רעכענען פּראָצענט נאָר פּראָסט אָהן חכמות אויף די סדרות פון דער היליגער תורה... וואָס־זשע דען? גליפּסק האָט אַ גרויסען ווערטה דערמיט אַליין נאָר, וואָס זי איז אָנגעוואַקסן מים אַ ים יודען אין עין־הרע. אַ כפרה אַלע יחין, אַלע פּאַרטען אין אַלע בערזעס פּאָר אַ יודיש קעפּיל! דאָס יודישע קעפּיל איז עפּעס אַ דראָט־אַרבייט, פליכט הויך אין דער לופטען, עס דרעהט, קעהרט וועלטען.

— וואו יודען, דאָרט איז מערקור המלאך, דער ממונה איבער דעם האַנדעל... פערזיקט אַיוד דאָס היטעל, ווערט נעבוירען אַ פלאַן; גוט ער אַ קנייטש דעם שטערען, שפרינגט אַרויס אַ פרישצאַפּעלדיג עסקי, און לאָז ער אַ קראַץ טאָן זיך אין דער פּאה, וואָקסט ווי פון דער ערד אַרויס אַ טראַנספּאָרט סחורה. אין ביי די גלופּסקער, נישקשה, איז אַרויף ביז דעם האַלבען קנייפ פערזיקט דאָס היטעל, זי קנייטשען גוט דעם שטערען און קראַצען, קראַצען נעשמאַק די פּאה. מען בעראַרף נאָר קיין נאַר נישט זיין, היטען זיך די ביינער, קען מען אין גלופּסק מאַכען נעשעפטען. און, איבעריגענס, אַז מען חאַפּט אַ מאָל פון עמיצען אַ „קומטיות", מילא וואָס איז דאָ אַוונם? אויף דעם ים נעהט דען אַמאָל נישט אונטער אַ שיף מיט כחורה און וועלט דערטרונקען? דער גאַנצער הילק איז נאָר, וואָס דאָרט איז דערטרונקען—דערטרונקען מיט אין עק! אין [illegible] נטליך נאָכ'ן „קומטיות" נאָך נעצאָהלט קבורה־נעלר נעווייסע [illegible] ייר זייער מיה, דעם נעשעדיגטען „קדוש" צו טאָן זיין רעכט.

צו רפאל האָט געקענט אַ יאָהר זעקס זיך האָטען מיט זיין קאָמיסיע אין ג'ופּסק אוּן נישט געשעדיגט געוואָרען, איז דערפון זעהר גוט געדרונגען דערפאָר איז זיכער נישט געווען.

אין דער שטאָדט איז רפֿאל בעקאַנט גענוג פאר אַ גוטען, פֿיינעם, עהרליכען יונגען מאַן, הגם ער האָט געהאפט אַ שטיקעל אַנ־ בליק פון דעם נייעם שניט מענשען, נאָר זיין האַנדעל אין דער וועלט מיט סוחרים האָט דעם קליינעם חסרון פערריבען און מען האָט זיך נישט וויסענדיג געמאַכט. עט, וואָס מאכט עס אויס! ביי אַ סוחר קוקט מען איבערהויפט נישט אויף פיעל ערגערע זאכען אויך. א סוחר, נישקשה, מגז... און אַזוי ווי רפֿאל איז געווען אַ אלמן, האָבען זעהר פיעל, פונ׳ם פרומען עולם אפילו, געשאַרפט אויף איהם די צייהן, צו דערטאַפען איהם פאַר א איידים.

ער איז נעזעסן אינער פין יענע יונגע לייט, מיט אַ יאָהר צוריק אינעער יודע, וואָס זענען פונ׳ם תנ״ך אין דער גמרא געוואָרען „בעהאַלטענע משכילים״. — יענע, עליהם־השלום, זענען נישט אָבנע־ זינדערט געזעסן פונ׳ם איבערגעגן עולם, נישט אין דעם יודישקייט, נישט אין דער הלכשה; געלערענט, געדאַוענט דרי מאָל אין טאָג, זיך נע־ וואַשען, געבענשט גליך ווי אַלע; געגאַנגען געקליידט, געטראָגען אַ אַרבע בנפית, נישט געזעסן אהן אַ היטעל — אַלסדינג גליך ווי אַנדערע, אייסער נאָר, וואָס זי האָבען זיך מתיר נעזיהן איבערצוהיפערן געזיכט שטיקלעך פיוט, אביסעל אונטערקירצען די קאפאטע, בכדי זיך נישט צו פאַרדריפען, צו לאָזען וואקסען אביסעל די האָר, אינטערצושניידען אַ קאפעלע די פאות אין האַלטען רין, אויסגעקעמט דאָס בערדיל, וואָס דערפאַר פלעגט מען אויף זי צוויישען דעם עולם עפים מורמלען. — דאָס זענען פין יענער צייט די נייע „לבד־ויאוינקעס״ אין דער הילדונג. פון דרויסען אַנקוקענדיג זיי, איז דאָבט זיך נאָר נישט, דאָס מויל צוגעמאַבט, נישט געפלאַפעלט; אָבער, הילינער נאָט, וואָס אינווענוג בי זיי האָט זיך געשאָן אין האַרצען! אין האַרצען האָט געליהט דאָס יודיש־פינטעלע, עס האָט געברענט דאָס הילינע פיעריל פין ליבשאפט צו דער נאַנצער וועלט מענשען. פאַר זיערע אינגען האָט געשיינבט עפים אַ אַנהויב פון א נייער, א גוטער, א שענער וועלט. עס האָט זיך געגליבט, נעהאָפט, אָט אָט קריבט זו פונ׳ם אי אַריים למזל אין א ליבטינער צייט — און עס וועט זיך לעבען אין א גן־עדן, זעהר גוט. צוויישען זיך האָבען זיי שטי־ לערהייט געלעבט זיי ברידער, זיי חסידים פין אין רבי׳ן, נאָר אַנשטאָט משקה האָבען זיי געשלינגען די וועדטער פין די הילינע נביאים, פון מליצה־ספרים, זיך נעקוויקט, זיך אַרומנעטראָגען מיט ועגעמס עפים א ש י ר׳ל און אַליין אייך נעמאַבט מליצות אַזוי, אָדער אין א שלום־

לאהובי בריוועל — אַלץ אהה! הוי! אָה, ייעה-נעריגען! הָאט עטוואָס, א יונגער מאַן, חשק בעקומען זיך צו נעהמען אויף דעם נייעם דרך, עפּעס צו לעהרנען, איז דאָס בּיי זיי זעהר אַנגענעלעגט נעווען, גלייך ווי ער טהוט זיי דערמיט א גרויסע טובה, אין האָבען אירם נעהאַלפּען מיט וואָס נאָר מעגליך. — אָט אַזוי האָבען נעלעבט א מאָל יעקע יונגע-אַלטע נאַרען, עליהם-השלום, נאָך נישט נעהאַפט אין דער בילדונג דעם רעכטען סטריה, נאָך נישט נעוואוסט וואָס היינטיגע מלשע-קלוגע קינדער, אז דער סיד פון השפלה איז דוקא א אָפּען מיול, א בריענדיגם, פּעך אין שוועפּעל, אין א הארץ — קאַלט ווי אייז; אז די בעסטע תורה איז סחורה און די בעסטע מליצה — א קערבל...

בּיי דער פאַמיליע האָט רפאל נעהיסען ליבלינגען, נאָר יודען האָבען אירם נעוועהנטלעך נעריפען פשוט בּיים נאָמען אין די אייגען — ר' רפאל, א סימן, ווי שטאַרק בעליבט ער איז נעווען בּיים עולם. בּיי ריזען איז ער נעווען נאָר דאָס איבערשטע פּינ'ם שמייכעל. באלד נאָך זיין קומען קיין גלופּסק האָט ער בּיי איהר אייפּין הויף נעדינגען א דירה מיט קעפּט. אין ריזע האָט אירם שטאַרק אָבנעהם, זיך נעפאַלייסט שטענדיג, אז דער וואַרטעם פאַר אירם זאָל זיין בּיי דער ציים אין בעטעמט.

די בעקאַנטשאַפט ר' אברהם'ס מיט אירם הָאט זיך אָנגעהויבען דורך א שידוך-רערען אירם, נעוואָקסען וואָס הייבער אלץ מעהר בּיז זי האָט זיך אויסגעלאָזט צום קוק מיט א הייסער פריינדשאפט צווישען בּיידע צדדים. אין איטליכען פון זיי איז נעלעגען עפּעס אויינם, וואָס דאָס האָט נעצויגען אין הארץ צו דעם אנדערען. בּיידע הָאבען נרויס פערנינגען נעהאַט, צו פאַרבריינגען א מאָל א שעה-ציים בּיי א גלעזעל מהעע אָדער פונש, אין א וואַרמען שטיעם צווישען זיך, נאָר אָהן שום וויטינע אינ-מערעסען.

אז דער סדר איז שיין נעווען פאַרטיג, רפאל איז אין חאַלאַט מיט שטעק-שיכעלעך נעזעסען אָנגעלעהנט אויף א בינקעל אירינקוקענדיג אין א ספר, איז ר' אברהם אַריינגעקומען אין שטוב מיט א בייטען „נאָט-העלף!"

— א, ברוך-הבא! — טהיט רפאל זיך א חשק פּינ'ם בינקעל. נעהט ר' אברהם'ן אָקעגען אין קוקט איהם גליך אין פּנים אַריין — עפּעס שיינט איהר דאָך נאָר, ר' אברהם, נאָר נישט דער איינענער, האָם פריהער אַביסעל! אָט אַזוי האָב איך זיך טאַקי ליב

— זעהט איהר, הש, — רופט זיך אָן ר' אברהם, — וי נאָט קען מצַבען אין איין מינוט פון שלעכט נוט. איך בין־נישט אַליין, האָב נע־בראַכט נאָך עטיצען

— וואו־זשע איז ער? — פרעגט רפאל, — בעט איהם אריין, צייער גאַסט, וועלען מיר האָבען טאַקי א מזמן.

" אברהם האָט באַלד אַרייַנגעפיהרט הערשעלען, וואָס איז ביים אַרייַנקומען נעבליבען דערוויל אין פאַר־חדר, און איהם פירגעשטעלט פאַר רפאל'ן

— מיינע א גוטען בעקאַנטען, עליו־השלום, א בחור'ל. פון דער פרעמד לערענט בי מיר אין קליזול. איבער איהם האָב איך עס היינט נעהאַט אַזוֹ הארצוועהטוג. נו, נעלויבט השם־יתבדך, וואָס עס האָט זיך אויסנעלאָזט גוט. פון מיר קומט היינט א טרונק.

— גיט יום־טיב! — זאָגט מיט א שמיכעלע רפאל, — בי אונז בייַדע איז דאָך היינט עפּים אַזא פרעהליכער טאָג! קומט־זשע, איך בעט אייך, צים טיש און לאָמיר זיך וואויל־מאַן.

בים טיש האָט רפאל אונטערנעטריבען הערשעלען, ער זאָל עסען, טרינקען, זיך ניט שעהמען, צולענגדיג איהם אַלץ, דאָס, יענס, אויפ'ן טעל'ר. דאָס קערמעשיל האָט אויסגעזוהען עפּים טאַקי וי א שמחה. דער קליינער עולם איז נעווען ציפרידען, שטאַרק הנאָה נע־האָט בים פּוניש.

זיצענדיג אין .וייַען מיט רפאל'ן בים אָפענעם פענסטער, האָט ר' אברהם איהם איבערגענעבען די נאַנצע מעשה מיט הערשעלען. רפאל האָט פּונדערווייטענס זיך צוגעקוקט צו הערשעלען, וואָס איז נעוועזען בים עק טיש איבער א גלאָז טהעע, אין זיך עפּים פער־טראַכט. אין זיין פּנים איז נעזיצען צו דערקענען, אז הערשעלע איז איהם עטוואָס נעפעלען אין דעם ביטערע עלענד זיינם האָט איהם נע־ריהרט בים האַרצען.

— דעם איינציגע, וואָס איך בין אין שטאַנד דערווייַ, צו טאָן פאַר צייער בחור'ל, זאָגט רפאל שטיל צו ר' אברהם'ן איז דאָס נאָר, וואָס איך קען איהם נעבען בי מיר א ארט אויף נאַכטלענער. לאָז ער חאַפּש זיך ניט וואַלנערן אין קלויז אויף דער הארטער באַנק דאָרט. אין וייטער וועלען מיר זעהען.

— אָך, איהר וועט האָבען א גרויסע מצוה! — מאַכט ר' אברהם אויפהייבענדיג זיך פונ'ם ביינקעל און וועגדט זיך באַלד טאקי צו

הערשעלען מיט דער בשורה: דו הערסט? פון היינט אָן וועסטו האָבען נאָכטלענער דאָ, ביי ר' רפאלן. דאָנק זי פאַר זייער נוט הערץ אין קום!

דעם עולם'ס וועריטל, ווען פרעהט זיך א ארעמאַן? אז ער נעמינט וואָס ער פערלירט" — דאָס איז זעהר נליך כאַקי צוגעפאַסט נעווען צו ר' אברהם'ן. ער איז זעהר שמאַרק אויפגעריכט נעווען, דעם נאַנצען חצר, נעהענדיג פון רפאלן. ער האָט זיך נעפרעהט קוקענדיג איף הערשעלען, וואָס איז איהם נענאַנגען ביי דער זיט, און נעטריבען כיט איהם אַלץ קאַטאָוועס. ס'איז איהם צייטענווייז אפילו דורכנעלאָפען וויא א וואַלקען נישט קיין איינענעהמער נעדאַנק, פאַר וואָס ער האָט אומזיסט תושר נעווען א יורן, נעבעך — נאָר דאָס איז נעווען א פיצעל זומער-וואַלקענדיל, וואָס פליהט אויף א ווילע פאַרבי דער ליכטינער זון אין פערשווינדט כאַלד ווי א רויך.

הערשעלע ווידער איז נעווען עפּים צודרעהט, נענאַנגען פאַמעלך אין פערטראַכט. איהם האָט נישט נעלאָזט רוהען בילע — איז איהר נעראַטען צו בעקומען א אָרט אַרער בלאַנקעס זי זיך ערגיץ אַווי פרום? — און אויך דאָס קלימעקיל איהרס איף דער אכסניא.

— קום ניכער אַכיסיל! האָט ר' אברהם אינטערגעריבען הערשעלען, וואָס נעהסטו עפּים אַווי פאַמעלך? טשהלע, נעבעך, מוז ויצען אַליין דערווייל דאָרט אין בעאיהינג זיך אַוראי שבשרם וועגען דיר. א רחמנות, כ'לעבען, ניכער, ניכער אַכיסעל!

— ר' אברהם! רופט זיך הערשעלע אָן מיט א נעבעט. לאָזט מיך, איך בעט אייך, א לויף טאָן צוריק אויף דער אכסניא. אין אייליגיט הינ איך פערנעכטן בעטען ריזיגן אכטונג צו נעבען דאָרט נוט אויף די וואכען. ס'איז דאָך אין אַרעמס... אין אָרם מיידעלס א קלימעקיל.

— כט! — כיעכט ר' אברהם, אָנקוקענדיג א ווילע הערשעלען, ווייס האָט זיך אָבנעשטעלט אין אַראָבנעלאָזען דעם קוים. — האַי-וועי, לטען-השם, נישט אין קום נעשווינד צוריק. איך ווייל אַליין נעהען מיט דער בשורה.

ווי א באַכעע איז ר' אברהם אַרייננעפלויגען אין פּאַליש, אָנגעלאָדען מיט דער פרעהליכער בשורה, קוים איינהאַלטענדיג זיך, נישט אויסצושיסען זי דאָרט. כי דער טיר פונס קליזיל אָבער שלאָנט ער

זיך אָן מיט אַ יוּדענע, וואָס טרעט איהם אַ פּרעג איף אַ טרויערדיג קיל:

— וואו איז משה'לע?

— אַ, משה'לעם מאַמע! — מאַכט ר' אברהם.

— דאָס צוויטע מאָל בין איך שוין דאָ, זאָגט משה'לעם מאַמע איף אַ ציטערדיגער שטימע. איהר מוט אפֿשר וויסען, וואו איז ער, מין זוהן? אַ נאַנצען טאָג איז זין פּוס אין דער היים נישט געווען און קיין לעפּעל וואַסער אין דעם מויל נאָך נישט געהאַט. וואו די וועלט האָס אין עק האָב איך איהם שוין אויסגעזוכט. אוי נעוואַלד, נשמה'נו! זאָגט מיר, וואו, וואו איז ער, מין משה'לע?!

— וואָס הייסט!... סטיטש!... מאַכט ר' אברהם פערוואונדערם און וועדט בליך וויי די וואַנט

פון דער דעמבענער קרעמשטע, אקענען וויבען־אבט וועכטיגער פין גלופסק, ציהט זיך ביי ביידע זייטען פּינ'ס ברייטען זאמדיגען שליאך, צו דער שטאדט־צו, אַ גרויסער שענער וואַלד פון הייבע סאָסנעס און דעמבענע ביימער. דער שליאך איז ערטערווייז נרויבערדיג מיט זומפּיגע קאַליושעס, אין וועלכע עס האַלטען זיך אויף זשאַבעס, קוואַקען, רייסען זיך אויף די העלזער, קינדלען זיך דאָרט אין ניבען איבער בירושה זייערע בלאָמעס מיט אַלע זייערע כישוענע העזיות פון אין דור צום אַנדערען דור. דערביבער פערצווייגען זיך וויטליך אין דעם וואַלד זייט־וועגלעך, אויף וועלכע בעלי־העגלה'שע בוידען אין נוים מיט פוהרלעך האָלץ נעהמען זיך פּינ'ס שליאך ארויף אין פאָהרען, איטליכער אויף זין דרך מיט זין גירסאָ. אַ בעל־העגלה בעדארף זין אַ גרויסער בקי דאָרט, אַ חריף, אַ למדן־מופלג צו דערהאַלטען זיך הין־און־הער, זיסט, קהרט זיך איבער דער וואָגען אין איינע פון די קאַנאַוקעלעך — אוו מען בריבט רוק־און־לענד

אויף אַ שמאָל שטענעלע צווישען יונגע פרישע ביימלעך, ביים בריבע וואַלד, נעהט זיך פּאַרנאַכט שמואל'יק דער מאַנדעטניק, צוהראַכטעס, אויפנעשפּילעט די קאַפּאָטע מיט אַ קליין פעסעלע אינטער דעם אָרם. מיט דעם דאָזיגען פעסעלע נעהט ער עס אזוי אַלע דאַנערשטאָג בעמעס צו דער דעמבענער קרעמשטע, וואו ער פילט עס אין מיט נוטץ

בראַנפען אויף אַ וואָלוועלען מקח און טראָגט עס נאַנץ פרוי אין שטאָדט אַריין פאַר זיינע נעוויסע בעלי־הבתים אויף שבת, פון וואָס עס בלייבט איהם אַביסיל פאַר זיך אויף קידוש, אויך עטליכע גראָשען דערצו פאר־דינסט. דער איבעריגער עולם, וואָס וויל וואָלוועלען בראַנפען פאַר זיין נעבראוך נאָר, נישט דערמיט צו פערדינען, לאָזט זיך אַהינצו נאָך דער משקה נעוועהנטליך פרייטאָג פריה, און דענסטמאָל איז דער וועג אַהין אָבגעשיט אָפט מיט קינד אין קיט, יונג און אַלט, בעלאָדען מיט פלעש־לעך און אַלערלי כלים. אַזוי איז שוין דאָרט אַינגעפיהרט פון אַלטע צייטען — אין אַ יודישער מנהג כראַכט אַ דין, אפילו דעם דין פון דער אַרענדע און כפרט אַ גלופסקער אַרענדע, וואָס אַ מאָל אָהן ראַטע...

די זון איז נעשטאַנען בים עק הימעל, נרויס, רויט ווי אַ פייער און נעוענענדיג זיך מיט דער וועלט פאַר רעם אַוועקנעהן אין איהר רוה אַריין, האָט זי נעווארפען אַ בליק — איהרע מילדע נילדענע שטראַהלען, אויף נראָו, אויף בימער, אויף בערנלעך און טאָלען. דער אָבנלאַנץ פון איהר ליכטיג פנים אויף זי האָט זיך אויסנעדאַכט עפּים נאָר ווי אַ שיינערוג־פריינדליך שמייכעלע צווישען דעם מרה־שחורה'דינען שאָטען, וואָס אויף זי אַלע האָט זיך אָנגערוקט. ס'איז נעווען צום האַרצען עפּים אומעטיג־פרעהליך, זים־ביטערליך צו נלייכער צייט. די שענע נאַטור זומער פאַרנאַכט איז אַ פלה צום בעדעקענס אונטער דעם שלייער — און דען דענסטמאָל האָט זי ערשט דעם זיבעטען חן, ציהט זי דעם תהן ביי דער נשמה, עס צושפילט זיך איהם דער כח־המדמה, ער טראַכט און פערטראַכט זיך אויף איהר פנים, וואָס שיינט אַרויס, שמייכלענדיג צו איהם, פונ'ם פערבאַרגענ־ש אונטער דעם דעק־טוך און רעדט, צונעהמט איהם עכים אַזוי, אָהן ווערטער.

שמואל'יק — אָט דער טאַנדעטניק, וואָס אין שטאָדט אַרומיאָגענ־דינ זיך ליגט איהם די נשמה איננאַנצען טיט אַלע נעדאַנקען אין דער פרנכה, קיין זאַך נעהט איהם נישט אָן, נאָר אַלץ ברויט, דאָם זינדיג שטיקעל ברויט — צַוינד, דאָ אויפ'ן נרינעם נראָו, אויף דער פרייער לופט איז ער עפּים ווי ני־נעבוירען. עס דערוועקען זיך אין איהם אידעלע נעטליכע נעפיהלען, די אויגען קוקען, האָבען הנאה פון נאָטט שען וועלטעלע, די נאָז שמעקט זיסע טייערע ריחות פון טויזענטערלי קרי־טעבצער; די אויערען האָרכען די וואונדער־שענע קאַפעליע פון שפיל־פינעלעך, וואָס רופען זיך איינם מיב דעם אַנדערען איבער אויף זייער

דשון ערגיץ צווישען בריטער פון בימער; וואָס צוגיסען זיך אין שטיגער אויפֿן העלזעלע, פלאַטערענדיג מיט די פלינגעלעך, זאָגען שירה אין שׂרינגען „קדוש" אויף דינע צוויגעלעך. שמואל'יקס נשמה האָבט זיך אויף ווי פּינ'ס שלאָף, דאָס פּנים איז איהם עפּים ווי אינערגעבינען, ער קוקט און טראַכט: אוי, מחיה! טראַכט און פּיהלט: אי, ציהט עס עזים, ציהט דאָס הארץ! עס גלוסט זיך, ווילט זיך עפּים, אַליין ניט צו וויסען וואָס!...

געהענדיג אַזוי אויפֿן שטענעלע גיט איהם זיך אַ ווייז אקענען אין וואַלד אַ גרינער, פרייער פלאַץ, נעהילט אין אַ טונקעלען מאַנטעל פון שאָטען מיט ליכטיגע, העל-גילדענע שטרייפּעלעך. ער טהוט זיך הארט אַ וואַרף אין ציהט זיך אוים אויף דעם סאַמעט-וויכען גראָז.

שמואל'יק לינט מיט פערטראַכטע אויגען, זינע גלידער, פיהלט ער, וערען שוואר, עפּים ציהט איהם די ערד שטאַרק צו זיך, ווי זי ציהט איהם ארוים די אַלע וועטאָגען — אין אקענען-זוען אויף דער נשמה ווערט איהם גרינג, מחיה גוט. אַ ווייך, אַ ריהרענדיגס גרעזעלע נעלעט איהם די נאָז, די באַקען, נאָך איינס קיצלט איהם אינערין קאָלנער הינטען-ארום אין האַלז און נישט וויט פון-צווישען גראָז טיקעט איהם אַ גרילכענדיל אין די אויערען אַרין. עס דערצעהלט אַ מעשה, עס זינגט אַ לידעל, פערווינט אין פערשלעפּערט איהם ווי אַ קינד.

— שמואל'יק ליגט האַלב-געדרעמעלט, האַלב-וואַך אין עס פלאַנ-טערט זיך איהם עפּים אין קאָפּ. עס טראַכט זיך איהם פון אַ לעבען אָהן קאָפּ-דערענים, ווי גוט ס'איז צו האָבען קאַשע מיט ייך — אַ איינען שטיבעלע, אַ קלינס, מיט אַ נערטענדיל, דערצו אייך אַ בהמה'לע, לאָז זיך זין האָמע אַ ציג. ס'איז דאָך אַ גליק, בעסערס דערפון איז שוין אַ איבעריגע זאַך! עס טראַכט זיך איהם פּינ'ס לעבען נאָט: אוי, נאָטעניו הצליחה-נא! העלף, מאַטע-פאָטער, ווייז מאַקי, ווייז, אַז דו קענסט נ' גליקען אַ מענשען... ווי איך בין אַ ייד, גאָטעניו, הושיעה-נא! און אין קאָפּ בי איהם פּיקט זיך אַ נאַנצער פלאַן פון זינע נדבות דענסטמאָל, פונ'ס מענטליק, וועלכען ער וועט מיט זין גוטסקייט אין פרומקייט נאָט אַנטאָן... עס קומט איהם אַפּיר כאַלד מאַקי אייפֿן געדאַנק משה'לע.— ער איז דאָך אַ צאַצקעלע, לערענט וואויל ווי די וועלט, קען דאָך נאָט נעבען, איהם זאָל אויסהאַפּען אַ רייכער מחותן אין איהם אָבגילטען... מיט דער צייט קען משה'לע נאָך ווערען רב ערגיץ אין אַ גרויסער שטאָדט און דענסטמאָל... דענסטמאָל אַז-וואויל וועט זין אויך איהם,

דעם טאטן! ער וועט אויף דער עלטער זיך אבלעכן וויבע יאהרן אין ערויס נחת, אין כבוד. א קליינינקים עפּיס דעם רב'ס פאטער!...

די דאזיגע זיבע חלוכות וואכענדיג זענען איבערנעריסטן נעזאמלטן אין־דערמים דורך א קלאפּטן כּוח רערער ערניין דאדט אויף א זיטענוועגעלע אין דעם וועלד.

שמואל'יק עבענט די אויגן, קוקט בי זיך: נא, נענוג, שוין צייט צו היים. ער זענט זיך פאטעליכטן אויף, מהוט א נענוג, אויסקנאקעגדיג די בינער אין נעהכט זיך צום פעטעלע, וואס איהם בי דער זיט, דערוויל פאדרט פון הינטטן אן נאהענט א פיהריל, נאך א מיטטעלע — כהוט א הולך אויף דעם גאנצטן וואלד א ביטער נעשריי:

— „טי, טאטע!"...

שמואל'יק קוקט זיך נעשוהנד צו און בליבט פערנאפט.

— משה'לע! וואס? וואהין?!... — דאס איז דאס איינציגע, וואס שמואל'יק בראנגט קיים צרוס פונ'ם מויל פאר נרויס וואונדער אין שרעק. דעם הערץ הקט איהם בנלד נעוואגט, ס'איז א צרה. זיין משה'לע איז אין א נרויס אומגליק!...

נוכער, מאבע, אוי, ראבינוע! — שרייט אויף א וויינענדיג קול משה'לע, וואס הקט אויסגעזעהן ווי א שעפעלע צווישטן צוזי וועלף טיט כיערדינע אויגן.

צולויכטן צום וואגנן אן אנצוהאפטן זיך אין איהם טיט בירע הענט בי טטאל'יקן נישט געדויערט קיין איין רגע. די וועלף אבער הקבן דערצערעגט נעקריצט טיט די צייהן, איהם א שלידער נעטאן פון זיך, אזוי זע ער הקט צווי מאל זיך איבערגעקהרט אויף דער ערד אין בין וואגן ער איז נעקומטן צו דר נעדאנקן, זענען זי שוין נעזטן אויף א היבשער שטרעקע וויט.

שמואל'יק הקט זיך צינויפגענומטן מיט אלע קרעפטן און זיך נעלאזט האבטוג נעך דעם וואגן. ער יאגט, לויפט, אין יענע שטייפן, שטיבטן הקט כערדיל. דער וואגן איז אלץ וויטער, אפ-אם וויקרט עם פערשוואונדן. שמואל'יק קיכט, דאס הארץ פערליופט איהם טיט בלוט, קוים ויים ער אטהעמט, די אויגן שכארן איהם פונ'ם קאפּ ארויס כויי נרויס אנכטטן, ער אבער יאגט טיט אימפעט, נישט צו פיהלן, הין דער נרויסער ספנה, קיין שום זאך — דער וואגן הויבט אן צו כערשוינדן, נאך א וויילע — ער איז שוין נישטא!..

געוואלד! — שרייט שמיאל׳ק, רייסענדיג אויף זיך, לויפענדיג, די האָר, ער פאלט פון די פֿיס און ציהט זיך אוים אויף דער ערד.

ויהי און די דאָזיגע טעשה איז געשעהען בימי „הפּרה־היהנדלעך", אָדער, ווי אין די קינות פון יענער ציים שטעהט, בימי „פּונ׳ם נעיגע און פּונ׳ם שפּיל אין קאַץ און אין מויז". דאָס טייטש: דענסטמאָל אין יענער ציים, ווען מען האָט אָבגעלאָזט יודישע קינדער צו שטיפּען אַבי־סיל צווישען זיך און בעוויזען זיערע גבורות אין דעם נעיגע, אָדער פּיל־און־בוינעם, נאָר פּשוט „פּאַנגען" ווי די קאַץ נעהט אייפּ׳ן נעיגע, האָבען מיר— נאָר הפקר אַ וועלט! פּפּרה־הינדעל, אָדער מיזעלע האָט, לויט דער שפּיל נעהייסען יענער, וואָס איז אַרויס פון דער היים אָהן אַ נעשריפּטס מיט אַ אָדלער, פּאַספּאָרט, הייסט עס. אַזעלכע האָט די קאַץ נעמענט האָבען, זאָגען „זה חליפתי, זה תמורתי, זה כפרתי!" און באַלד איהם אין נע־וואַנד אַרײַנשטעקען.

אין עס האָבען זיך נעפונען אַזעלכע יודעלעך, וואָס האָבען זיך נעקלונגט, איינער דעם אַנדערען אָבצוגאַרען, ווי־טליך צו פערנאַרען און מיט אַלע המצאות צו מאַבען איהם די שפּיל...

שניאור וואָלף האָט נעשפּילט די ראָליע זיינע אין פערנאַרט הער־שעלען ממזר׳ש, אין זיין מאַטען אַרײַן! נאָר אַז הערשעלע האָט, נאָר אומגעריכט, פון זיינע לאַפּעס זיך אַרויסגענליטשט אין דערזייל איז נראָד משה׳לע אונטערגעשפּרונגען, איז ער, משה׳לע, אָנשטאָט דעם הבר זיינעם אַרײַן אין די לאַפּעס — און באַץ, נעוואָרען „נעפּאַנגען"!

דאָס פערטע בוך.

דאם בערטע בוך.

יאם ערשטע קאפיטעל

דער בעסטער חלק לאַנגע יודישע נעזער איז, וי דער וועלט איז בעקאַנט, די גלופּסקער מעקלער אַנגעקומען. דאָם האָבען זי אַטתנה פון זיין ליעבען נאָמען אַבינדסט געשעפטיל פון אונטער דער ערד אַנצושמעקען — דאָם איינציגע נעציינ זיערס זיך דערמיט צו דערנעהרען. פון דאַנען זעהט מען בעשיינפערליך אַרויס, וואָם פאַר אַגוטען נאָמ מיר האָבען, וי געטרוי ער גיט זיך אָב מיט זיין וועלטיל און ליטזעלינט אַלע זיינע מיני בעשעפענישׂ, מביצי כינים, פונ׳ם קלענסטען וועריטעל ביז א יודישען מעקלער, מיט די ניטיגע כלי־זין, איטליכען צו זיין פרנסה. און רב אשר, דער נעהויבענסטער מעקלער, פול אין אַלע קלייטען און קאַנטאַרען, א דאַר יודעל, אַריהרענריגם, א צאַפּעלדיגם, תמיד מיט אַפּאַריסען היטעל וויט אַרויף איבער דעם שטערען, מיט א שטעקעלע, דרעהענדיג עם אַרויף און אַראָב, אין אַלע זייטען — ער איז נעליטזעלינט נאָר מיט אַהויפּט־פּיינע נאָז, פּרימא. די נשמה זיינע, דאַכט זיך, האָט זיך אַרויסגעקליבען בי איהם פונ׳ם מח, פאַרנעהמענדיג מיט זיך אויך דעם שכל, די חכמה זיינע, און איז אַריין אין שכנות צו איהם אין דער נאָז. באַלד בי רפאל׳ם קומען קיין גלופּסק האָט ער, די נאָז הייסט עס, דערשמעקט דאָם קאָמיסיע־געשעפט רפאלם פון די לאָדזער פאַבריקאַנטען, און זיך נענומען געשמאַק צו דרעהען מיט איהם וועלטען. אז רפאל אָבער האָט זיך נישט גלאָזט דרעהען בי ער וועט נישט אויס־לע־נען פריהער גוט דעם פלאַץ מיט די אַלע סוחרים דאָרט, איז עס

איינענע מעשה, א יודענע בלייבט מאקי א יודענע. דאכט זיך, א קלוגע, און פארט א יודענע. לאמיר שטיעסען די איינענע זאך פארקעהרט, מילא מה רעש? ס'איז נישט מעהר גלאט פארדראסט: גלאט אויעך, פאר וואס, פאר ווען? אלסדינג כוו דאך זיין עפים טיט א נאנע, פאר־ שטעהט איהר טיך? נאר אז ס'איז שוין אזוי, איז דאך שוין טאקי אזוי, ווי באלד ס'איז אזוי, איז דאך טאקי די קשיא, צו וואס נאך שרייען? דער תירוץ איז אבער, אין בעט אייך איבער, ווי א איינענע מוטער: א יודענע, מחילה, בלייבט טאקי א יודענע.

רב איזיק־הוד האט זיך ערשט צו־זינט און נעיוואלם, חי זיין אויפשטעלענדיג דאס שטעקיל — איך שיין, פערשטעהט איהר טיך, דעם פרען. צום אנדעל בעראף מען דעם ברען. ברענען בעראף מען ברענען... שכל איז — בע. קוקט אן, זיטי־זשע מוחל, אונזערע נרויסע גליפסקער סיהרים, וואס, האַ? נאט אייך א נראשען פארץ שכל! מען אנדעלט, מענשען אנדלען. וואס דען? דאַרויף איז מען דאך מענשען, סוהרים... און פערדינענען איז אגאטם־זאך, אמזל. מזל מחבים, מזל מעשיר, אי רייך אי קלוג, אלסדינג איז מען מיט מזל.

— האנדעל, וואס געבויט אויף מזל, אויף לויטער רויזקע, אין אקארטענשפיעל. אזוי, אזוי, רב אשר, אקארטענש...

— תיים איך וואס איהר זאגט מיר עפים אקארטענשפיעל — פאלט אריין רב אשר רפאלץ אין די רייד. דרעהענדיג דאס שטעקיל אין אויפשטעלענדיג די נאז — קארטען זענען קארטען און האנדעל א זאך האנדעל. עפים שפיעל איך דא, און לעג פאר מעלתו אשפילבען? עסק רעד איך, עסק, אזא וויכטיגע זאך!

— לאזט זיך נאר דינען, רב אשר! — קומט רפאל פלץ מאקי מיט זינם, רוהיג, געלאסען — האנדעל וויל ס'איז א נרויסע, וויכטיגע זאך: עס בינדט אויף מענשען די הענד צו ארביטען, שענע, נוטע, ניצליכע מלאכות אלערלי, און עס פארבריט אומעטום, פערצוקערט זייער ארבייט, עס פיהרט צונויף נאהנט וויטע לענדער, עס בילדעט, איידעלט אוים, עס שפייזט און בעלעבט אוועלט מענשען — אט דעריבער טאקע, וויל ס'איז אזוי וויכטיג, מוז עס, וי אלע אנדערע וויכטיגע זאכען, געפיהרט ווערען געוועצט מיט בערעכנונג, מיט פערשטאנד...

— טע, — טע, — טע, וואוהין מעלתו איז פערפלוינען! — מאכט רב אשר אויף עפים א משונה נגון, דרעהענדיג מיט דעם אויפגע־ שטעלטען נראבען פינגער און פאכענדיג דערבי מיט דער נאז, וואס קריכט זיך איהם א שרעק — חקירות וויים איך נישט. חקירות —

פּקירות—ניין! זצהט איהר, אַ גוט קצפּיל, אויף שרויפען אַ קצפּיל. אַ פּליהענדיגס, הו—הא, הא—הו, – דאָס צוּם האַנדעל, יאָ, יאָ!

– אַ גוט קצפּיל אַליין צו דרעהען, צו פּליהען איז פּאר דעם האַנדעל קאַרג. עס ווערט געפּאָדערט דערצו אַ גרויסער קאַפּיטאל פון פערשיעדענע ידיעות — רעדט זיך רפאל זיינס טאַקי, פּיקענדיג רב אַשר'ן מיט איטליכעס וואָרט—מען מוז לערנען, רב אָשר, לערנען און וויסען אַ סך זאַכען, נייטיג אין לעבען אַריין. פון די חריפות'דיגע, פּליהענדיגע יודישע קעפּלעך, אָהן אַוא קאפּיטאַל, נעהמט זיך ביי אונז דער שווינדעל, פון שווינדעל נעהמען זיך די „קוממיות-זאָגער". פון די „קוממיות-זאָגער", – דלות, קבצנות, און כּוּן די אַלע אינאיינעם – עסנים, בייסנים, סטירות, פיינדשאַפט פון אייגענע אויך פון פרעמדע, כּל זמן דער האַנדעל וועט נישט געשטעלט זיין אויף פערשטאַנד, אויף אמת...

— אי, אי, זייט איהר נאָך ע־ע, נאָר אַ ... אַ יונגער מאַן, מחילה! — שלאָגט רב אָשר איבער רפאל'ן די רעד, אָנקוקענדיג איהם ווי אַ משוגענעם. שאָקעלט מיט'ן קאָפּ און שמייכעלט איהם גלייך אין פּנים אַריין — וואָס, וואָם? איך בעט אייך.

— אָט דאָס וואָם איהר הערט. נאָך אַמאָל טאַקי רב אָשר, זאָג איך אייך: אויף פערשטאַנד, אויף אמת און יושר, דער האַנדעל זאָל נישט אַריבערהאָפּען די מאָס. עס זאָל נישט זיין מעהר פּאַבריקען, קליי־מען וויפּיעל עס ווערט געברויכט אין דער וועלט סחורה, עס זאָל נישט זיין סחורה געמאַכט'ט, געפּעלשטע־טעהר וויפּיעל די נאַטור קען עכטע, גוטע אויסלכע אַרויסגעבען. עס זאָל בעלויגען אַרענטליך איטליכס מיה, איטליכען אָבגעבען זיינס. עס זאָל זיין איבערהויפּט אַריכטיגער, אָפענער חשבון — כּל זמן, זאָג איך, אַזוינס איז נישטאָ, איז נישטאָ צו האָפען, אז אַל־דאָס בייז: עלענד, אַרעמקייט, שנאָה און קנאָה...

— נישטאָ וואָם צו רעדען. אַ גוטען! — נעזעגענט זיך רב אָשר, נישט אויסצוהערען רפאל'ס שמועס ביז אין סוף אַריין. ער פּערריסט דאָס היטעל אַ מאָך געבענדיג מיט די אַקסלען, אַ קראַץ אין דער פּאָה, אַ דרעה מיט דער נאָז, און ווערט אַנטרונען.

— אַ גוטען טאָג, אַ גוט יאָהר! — זאָגט רפאל, אַז רב אָשר איז שוין געווען אויף יענער זייט טיר — וואָס זאָל מען טאָן? הא, מען ווערט זיך מוזען בעגעהן אָהן רב אָשר'ס הילף אויך.

רפאל איז אין זיין זאַך געווען געלערענט, פּראַקטיש, דערצו

אַרעמטלעך וו׳ ווייס טענלעך. ער האָט קידם־כל זיך נעמומען נוט בעי מראָכטען גלויפֿסק און זי איז איהם פֿאַרגעקומען זעהר ציקאַווע מיט דעם סטריי פון איהרע היזער, מיט איהרע נאַסען, געסלעך אן הינטערי נעסלעך; ציקאַווע מיט איהרע יודען, מיט איהרע קרעמער אין סיחרים, ציקאַווע מיט איהר שטענדיגען רעש, יאָנעניש, לויפֿענייש און מיט אַלע איהרע נייגע. דער יצר־הרע פון מסחר איז דאָרט גרויס. יודען האַנדלען איינע מיט די אַנדערע, ציהען די פֿרנסה איינע פון די אַנדערע. צעהן מאָל מעג אַ כיהר פֿאַלען, זאָגען „קומטיות", שטעהט ער, נישקשה, אויף אין האַנדעלט וויטער. היינט, אַזוי הייבט עס, היינט איך דיר „קומטיות" אין מאָרגען — דו מיר. היינט האַלט דער די ביטש אין מראָסקעט, און מאָרגען מראָסקעט יענער. אָט אַזוי דרעהט זיך דאָרט דאָס רעדיל, דער אַרויף, יענער אַראָפ, אין דערנאָך יענער אַרויף און דער אַראָפ. דער יצר־הרע וואַרעמט אויטער, יודען פלאַמען, דרעהען זיך, דרעהען אין האַנדלען. רפאל האָט אין גלייכסק נעפינגען אַ פלאַץ אויף אָבצוזעצען זיך סחורה. נאָר וויל אין האַנדעל מוז מען נעבען אויף קרעדיט, אַנדערש איז ניט מעגלך אָבצוזעצען, אין מורא האָבען אָבער בעראַרף מען דאָ פֿאַר אָנוועצען, דעריבער איז ער אין האַנדעל נישׂ נאַנגען האַרט ביי דער ערד, זיך נישט נעהאַפט, נעזאָגט; ער האָט נים איבערנעזופט, נענעבען אויף בארג נאָר גרייסע בטחים. דעם כלל האָט רפאל נעהאַט: בעסער וועניג פֿערדינכט, נאָר זיבער, וויי אַ סך כיט ריזיקע; גלייבער צו נעהן פֿאַמעלך האַרט ביי דער ערד, וויי צו פלויהן און דערנאָך אַראָבפֿאַלען, כרעבען האַלז אין נעניק. רב אָשר דער מעקלער אָבער האָט נישט נעהאַלטען מיט רפאלן, און פלענט בריינגען ראיית פונ׳ם שטיינער פידרונג אין דער וועלט, פון מדרש און דעם עולם׳ס וועדטלעך, וואָס פינקט קאפייר, נישט אַזוי וויי ער.

— א טעות, וויי איך בין אַ יוד! — האָט יע׳טענה׳ט רב אָשר, אַז ער האָט פאַרגעלאַנט נעשעפטען און רפאל האָט נישט נעוואָלט הערען— מעלתו לעבט אין טעות. אלטרינג נעזיענדט זיך אין מול. זינט איך לעב — נער הייתי גם זקנתי, מיט אַ גרויסע בארד — האָב איך נאָך נישט נעזעהן אַ כיהר זאָל טראָסקען אין דער וועלט מיט זיין חבטה. די ברכה איז אַנדערש נישטא — זאָגען אינזעיע הילגע חכמים — נאָר אין אַ בלינדער זאַך, וויי אַ בלינדער אהרוג למשל. אין זייערע וועדטער זענען טאַקי תורת אמת. וועד עס האַנדעלט מיט בטחון, בלינד אָהן חבטות, נישט צופיעל איבערקלערען: — ייעט־מיך, העט־מיך, זאָלט־מיך — דעם

שוקט הקדוש ברוך־הוא ברכה און הצלחה אין זיינע יעצטפּטע. שרכה, זיינ זיך מטריח און זעהט, ווי די וועלט פירט זיך. יודען, כרוך השם, האנדלען, קויפען, פערקייפען, נעהמען, נעבען, און גלויבען — זכות־אבות שטעהט זי בי און זי לעבען. אויך יענע קרעטער, וועלכע איך לעג דאָ טעלתו פאָר, וואָס ווילען נעהמען כחורה אויף קרעדיט, אויך זי לעבען, פרוך־השם, מיט וויב און קינדער, מיט אויסגענעבענע בעכטער אין איידעמס אויף קעכט. וועז, חלילה־וחס, אַ כך אַזוינע ווי טעלתו זאָל נעווען זיין צווישען יודען, וואָלט די וועלט בעדאַרפט חרוב ווערען. עס וואָלט נישט נעגלויבט אייגער דעם אַנדערען — אויס קרעדיט, אויס האנדעל, אויס פרנסה, און עס וואָלט אויסגעקומען — לעג זיך, שוואי־ציין, ציה זיך אויס אין שטאַרב. אין וואָס נאָך? מענ־טשען וואָלטען נישט נעמאַקערט, נישט נעווייט אויס מורא, טאַטער ווען די ערד זי אַנוועזען, נישט ארויסצינעבען תביאה, אפילו דאָס וואָס זי האָבען אין איהר ארייננעלעגט. און אַ פסיק איז דאָך דאָ, וואָס זאָגט בפירוש: הוורעס ברמעה, די וואָס זיינ מיט טרערען, ברנה יקצרו, וועלען מיט נעזאַנג שנידען! אמת, קרעדיט איז נעווייט מיט ברעהרען, אָבער דער וואָס מאַכט זיך הארץ, גלויבט און ניט, ווען איהם גאָט ברוך־הוא בעצאַהלט... טאַקי, דעם עילם׳ס ווערטל: ווער עס שטעלט נישט אַין — נעהמט נישט איהס. דער שפּיץ איז: אַ סוחר בעדאַרף נישט האָבען קיין חכמה, נאָר מזל, דעם אייבערשטענס הילף. דער וואָס איז נישט קיין בר־מזל, מעג ער זיך אפילו זיין אַ חכם ווי שלמה המלך, ווען ער נאָרנישט מאַכען, מאַקי ווי מען זאָגט: אין עצה ואין תבונה, עס העלפען נישט קיין שום חכמות אַ קענען שלעכטע קאָרטען.

אָט מיט אַזעלכע מיני מימרות׳ס איז נאָך אַזוינע פוטיות פלעגט רב נישר אַלץ אַינרייזען רכיללן, ער זאָל מאַכען דורך איהם נע־שעפטלעך מיט קרעטערס, נישט ציפיעל איבערטאַכטען, איבערקלערען, שטאַרק פערזיכערנדיג זיינע ווערטער מיט שבועות אין טויטע קללות: ער זאָל נישט אויסלעבען זיינע יאָהרען ער זאָל אַיינגעהמען אמיהה טשינה, ער זאָל נישט האָבען קיין חלק עילם־הבא, ער זאָל נישט הערען שופר של משיח, און נישט זוכה זיין צו פיהרען די טאַכטער זיינע אונטער דער חופה, שא״ש מיינט נישט איינאַנצען טאַקי נאָר למובת העסק. נאָנץ פשוט, ער מיינט נישט אזוי דאָס מעקלערי, ווי דאָס נע־שעפט אליין — דאָס נעשעפט זאָל וואַקסען. און זעהענדיג אָבער אז

ס׳איז ארויסגעווארפענע רעד, רפאל האַלט זיך טאַקי בי זינס — ניין, ניין! פלענט ער שוין פֿריוואַן מיט ביזון. דהיינו, אַנדרוידלען די נאָז אין מאַכען אויף איהם א מורא מיט פוילע תנועות, אַווי, אַ שטיינער:

— וואָס מיינט אַווינס זיך מעלתו? מעלתו מיינט, אַז ער איז אינער, נישטאָ מעהר חוץ איהם, האַ! נו, וויסען זאָלט איהר, אַז ס׳איז דאָ, נעלויבט איז נאָט, אַ מאָסקווע אין אַ ליפּציג אויף דער וועלט! אין באמת טאַקי גרויסע נאַראַנים זענען זיי, די גלויפּסקער סוחרים. צו וואָס מויג זיי נעהמען סחורה בי מעלתו, וואָס קומט זיי אָן מיט אַזוי פיעל מיה, מיט בויכוועהטיג אין אויף טיערע פרייזען, אַז דאָרט, אין יענע שטעדט, בי דעם פאָניע אין דעם דיטש, נעהט מען זיי אַ קענען, מען דיסט בי די פאָלעס, בעטענדיג זיי: אַהער, יודעלעך, אַהער! נאָס אייך סחורה, א בחיר, און בזיל־הוול. אפשר איז שוערליך במזומנים, קען מען הויבען אַ הקפה — נעהמט, אָך, אויף קרעדיט. אין יודען נעהען טאַקי אין נעהמען. אין אַז עס מאַכט זיך אַ מאָל אַ קרעציל, אַ שטיקעל עכוב היסט עס, מען קען נישט ענטפערן צים טערמין, צאָהלען, היסט עס... איז, חלילה, נישט אַזא גרויסע סכנה. דער דיטש אין פאָניע זענען גומע מענשען, זיי שווינגען. יאָ, מעלתו בעהרף דאָך ייסען, אַז פאַרשלאָגען דאָ שלאָג איך איהם פאָר נישט יענע כוחרים, וואָס האָבען שוין לאַנג אָבגעבאָן זייער זאָך, פערשטעהט איהר מיך, דאָרט... נאָר אַווינע, וואָס עדיין לא היו במאָסקווע, מעלתו פערשטעהט, וואָס דער טיטש איז פון אַווינע וועלטער? דאָס היסט: זיי זענען נאָך נישט געווען, פאַרשטעהט איהר מיך, אין מאָסקווע, פאָר זיי איז נאָך אַ מענליכקייט קומען אַהינצו הויבען אַ הקפה אין מיט דער צייט זאָל בי זיי בליבען אַ מנה־יפה, אויב אַווי... איהר פאַרשטעהט, אויב אַווי, זענען זיי דאָך נישקשה׳דיג, אַצונד, דאָ אויפֿן אָרט „ראַיעלע" סוחרים... אַ קלוגען בעדאַרף מען קיין פינגער אין טייל נישט אַרײַנלענגען, ער פערשטעהט אויפֿן ווינק.

אויך אַזעלכע שארפע וועלטער האָבען נישט נעהאָלפֿען.

דאס צוויטע קאפיטעל.

רפאל האָט נעמעבען סחורה די קרעמער, וי דער אַינפיהר איז. אויף אַ ציים פון עטליכע חדשים איז וועקסלען נאָר פון נרויסע בטוחים, וואָס זייערע וועקסלען איז באלד טאקי אין דער היסער רנע נעווען נרינג אָבצוסקאָנטירען. אי וואָס עס איז דערבי צו פערלירען היבש פּראָצענט, דאָס האָט איהם נישט נעאַרט, אַבי דאָס נעלר איז שלום בקעשענע און ער קען ריהיג שלאָפען. און אַזעלבע סקאָנטעס האָט ער נעהאַט מיט לייבצע דעם רויטען — אַ איד אַ נניד און אַ פּראָצענטניק אין גלופסק.

מי דער וועלט איז בעקאַנט, איז לייבצע דער רויטער, מיט אַ בליך פּנים, אַ לאַנע נאָז און אַ קורץ בערדיל, דאָס שיינדיל אין גלופסק, מיט וועלכען נעהמט זיך איבער פּאר אַ וועלט מענשען.

— נאָט, היסט עס, קוקט אָן דאָס נפש מינס, די שענע צורה די אַרבייט מינע!

לייבצע איז אַינער פון יענע לייט דאָרט, וואָס קוואָקען אוים אויף פּינע־בריות, אַריינצוטרעטען אין דער נעזויסער כנופיאָ, וואָס ניט פון זיך אַרוים פּאר דעם פּאָלק ישראל די אַלערלי נבאים, פיהרער, קאָב־לעפעל, מאַכערס, מהוערס, טענצערס, עצה־נעבערס, נאָך און נאָך אַזעלכע פּינע פּארשוינען, צו פּאַרזאָרנען אונז אָרימע יורישע קינדער, נאָר אומנעבעטען, מיט משונה וועלדע טובות. נעווענטליך זענען זיי דימענטענע מענשען, וואָס נעהמען בי יענעם די נשמה אַרוים מיט נוטען. זיי זענען, דאַכט זיך, נאָר אָהן אַ נאָל, און האָבען אין דער נאָז פלי. יודיש נעלר, וואָס נעפינט זיך בי זיי, איז זיי טייער, נישט

אויסצוגעבן דערכון אויף קיין שום בעדערפנישטן, נאָר אויף זייערע אינענע אַליין. אויף כּבוד זענען זי מיחל, אָבער נאָר אויף יענעמס. זי זענען גרויסע בעלי־צדקות, אָבער נאָר איבער אַ פּרעמדער קעשענע, זיפצען, קרעבצען אויף כּלל־ישראל — אַך, אויף וואָס די וועלט שטעהט, נאָר קאָסטען זאָל עס נישט קיין גראָשטן. יודישקייט, מהיכא־תיתי, איז זעהר טייער, נאָר אַ מינדסט איינען אינטערעסיל איז נאָך טייערער.

לייבצע דער רויטער שנידט זיך אויף אַ פּינע־בּריה אין לעבצס שטאַרק אריינצוטרעטען מיט אַ פּוס צווישען די בּערען. קיין למדן איז לייבצע נישט נעווען. נאָר עט, וואָס מאַכט עס אויס! אַ מאַכער אין שמאַדס ווערט טען, נישט אַזוי צוליעב תּורה, ווי צוליעב סחורה, אַדרבּה, תּורה איז נעווענטליך נאָר אַ הסרץ — טאַקי דעריבער וויל די קענסט לערנען, קענסטו נישט אויסנעקליבען ווערען בּיי אונז אין חברה.

בּעפאַלען מיט קינדער איז לייבצע דער רויטער נישט נעזיצען. ער האָט נעהאַט נאָר צווי טעכטער, אינע, די עלטערע, חנצה, אַ בּילדשענע, אין אינע אַ מיאוסע, נאָך נאָר אַ קינד. יענטיל, לייבצעס ווייב, אַבּיכּיגע יודענע, איז בּיי זיך אין שטוב דער גאַנצער קאָמ — קלינגט שטענדיג מיט אַ בּונד שליסעלעך, אַ שען קניפּעל. זי פּיהרט זעהר אַ נוט לעבען: עכט, אָהן ין־הרע, שלאָפּט, מהום זיך וואויל, איז פּעם, בּעלייבט, און פּונדעסטוועגען האָפּט זיך איהר עפּטערס פּונ׳ם מויל אַרוים אַ זיפּץ, אַ קרעכץ. זי קלאָגט זיך אין אַ שמיעס מיט בּעקאַנטע וויבּער, קלאַפּענדיג זיך אַלץ אין האַרצען, אַנווייזענדיג, אַז אָט דאָ, דאָ האָט זי אַ וואונד, שאָקלט מיט דעם קאָפּ, פּערגלאָצט די אויגעלעך, אַלץ טעטת צום רבּונו של עולם.

— אוי, אויהן, אַ קדיש

זי הקט שוין איבערגעטאָן אַלע מיצעל, וואָס אין דער וועלט, איבערגעהאַט עסקים מיט רופאים, דאָקטוירים אין מיט וועגען איהר וויל. וויל איהר אַלטע גויות — איז אַלטע גויות; וויל איהר בעלי־שמות, מיטערס, להבדיל — איז בעלי־עבות, טאַטערס, להבדיל, וואָס?

— נאָרנישט!...

די וויבער מאכען אַ רחמנות־פּנים׳ל, שאָקלען איהר אויך צו מיט דעם קאָפּ, נעהטען פּונ׳ם כּבוד. וואָס יענטיל שטעלט פּאָר זיי, קיינען

עס פֿאַמעלכען מיט חן, טרייסטען זי, נעבעך, און אין די אויגעלעך שׁ־ייעלען זיך זי טרעהרען.

– זאָ איך אַליין, אַווי איז דער שטיינער יענטילס געווען זיך זאָ קלאָגן: זאָ איך אַליין, וועה איז מיר, ווינד איז מיר, בין אַווי נע־שמראָפּט, אַזוי אומגליקלעך, נעבעך, לאָמיך־זשע חאַטש נחת האָבען פון די טעכטער, זובה זיין בי דעם וואָס לעבט אייביג, טאָטע־פאָטער, רחום, צדיק, אין־ניכען די עלטערע טאָכטער אונטער דער חופה פיהרש און דערלעבען פון איהר יונגלעך־אייניקלעך...

— אָמן. הלואי, רבונו של עולם, — פלענען איהר אָבענטפערן די ווייבער, פערוואַרפענדיג די אויגעלעך און מאַכען דערבי אַוועלכע משונה פערקרימטע צורות, גלייך ווי זי וואָלטען איבערגליקליך געווען, ממש ווי ניי געבוירען ווערען, וועז השם־יתברך זאָל זיך דערבאַרמען אויף יענטלען, נעבעך, און זי בענשען מיט אייניקלעך־יונגלעך. זאָ נישט, וועלען זי עס נישט אויסהאַלטען, חס־ושלום!...

דערבער קיים איז חנצה פון די קינדערשע שיכלעך אַרויס, נאָך זעהר יונג, האָט שוין יענטלען זיך שטאַרק פערגלוסט א חתן פאר איהר, — עפּיס אַזא מין פערגלוסטען זיך, טעהר ווי דער שטיינער איז פון אַלע וייבער, מאַטעס, וואָס גלאָט דער ענין החתונה אַליין, צוניף־פיהרען זיוונים, קינדער חהונה צו מאַכען, איז עפּיס טאַקי נאָר א ברענדיגער יצר־הרע בי זי... יענטיל האָט געברענט געאַרבייט אויף אַלע כּלים. נעדולט דעם מען א קאָפּ טאָג ווי נאַכט:

— געוואַלד א חתן, א שידוך פאַר דער טאָכטער!

נאָר לייבצע אָבער האָט זיך נישט אַזוי שטאַרק געהיצט, ער איז נעווען שין שידוכים א גרויסער איבערקלייבער. איהם האָט זיך נעגלוסט א איידעם מיט אַלע טעלות: א זיידען קינד, א גוטס, א פרומס מיט אַוואויל קעפּיל, פון א געהייבענער טשפּחה, איינגעטונקט אין יחוס, אז נאָט אין ליט זאָלען איהם מקנא זיין. לייבצע הויט, ווי א סוחר, נעזוכט אין א שידוך א געשעכט איינצוהאַנדלען פאַר זיך, אויך פאַר זיין טאָכטער א סחורה, עס זאָל גוט זיין פאַר בידען. עס האָט איהם געפאַסט צום עסק, זיך כשדך צו זיין מיט בערען, איינקויפען זיך אין דער נילרענער פּאָהן, הוילע צימעס. ער האָט נעזוכט, נעזוכט און דערטאַפּט לסוף דעם אַנטיק — דערטאַפּט א בנציה, א בליך בחור'ל, א דאַרס, מיט א אויסגעוויקט פנים'ל, ערשט בר־מצוה אזו שוין קאַנדידאַט אויף מרידיז — הכלל, א תכשיט, ווי נעוואונשען.

חנצה ווערט, למשל, אַ כּלה אין צו פינפציקן יאָהר אַ אשת־איש
אַ פלוניתטע. זי זיצט מיט „איהרען" כּיים טאַטען אויף קעסט.

דאָס „מאַנדעלע" איז אַ איידעטיל מיט אַלע פישטשעוקעס: עס
:עהט זיך פריהמאָרגענס טאָג־טעגליך אין קליזיל דאָוונען, בעלאָדען מיט
אַ טלית־אוּן תפילין־זאַק, גרוים ווי ער. קיטט אַ אָבנגעדאָוונטער צוריק
קושט די מזוזה, זאָגט אין דער וועלט אַרײן: גוט מאָרגען! מעהר קען
:אָרט. וואַשט זיך, זאָגט „שאו ידיכם", „המוציא" — אין עסט. אָבגע־
:עסען — געהט עס זיך באַלד טאַקי ווידער אין קלויז, לערנען, אוּן
קומט מיטאָג־צייט נאָך אַ מאָל עסען. אָבגענעסען, וויטער אין קלויז.
קומט אויף דער נאַכט צוריק, קושט די מזוזה, זאָגט אין דער וועלט
אַרײן: אַ גוטען־אָוונד! איז מקים אכילת קעסט, עסט אָב, בענשט,
לייענט קריאת־שמע אין גיכער אין בעט אַרײן־שלאָפען. עפּים שמעקט עס
טוכלע, גיט זיך נאָך מיט בעל הבית'ל, נאָר אַ דערקוויקעניש.

לייבצע האָט הנאָה, יענטיל איז זיך נאָר מחיה, אוּן חנצה איז
זיך דערווייל ווי פריהער טאַקי הנצה—נאָרנישט... נאָר מיט אַ צוגעדעק־
טען קאָפּ. אַ שטיקעל פערזעדרונג אין איהר פּין נאָך דער חתונה איז
אַ דאָ — עפּים שעהמט זי זיך, דערוועהט זי איהם, איהרען הייסט עס,
לאָזט זי אַראָפּ די אייגען. פּאָר פּרעמדע איז נאָך ווי־סׂ׳איז, נאָר פּאָר
בעקאַנטע ווערט זי פּיער־רויז אין זיבן ווי אַנטרונגען צו ווערען. עפּים
איז איהר פּריקרע, ווָאם? — דאָס איז שוין איהר סוד. די בעקאַנטע
פלעגען צווישען זיך איבערווינקען זיך מיט אַ שמייכעלע, גלייך ווי גע־
דעדט: מיר פערשטעהען. די מאַמע פלעגט זי נעווהנטלעך, כּיים אַנ־
טרונגן ווערען, בעגליטשען מיט אַמילרען בליק, דערבי אויך שמייכלען,
שמעלצענדיג זיך, אין צישאָקלען מיט דעם קאָפּ.

רפאלן פלעגען מיטברייננגען די גשעפטען זויער, קומען עפּטערס
צו לייבצען אין הויז. כּיים ערשטען מאָל זעהן פּונדערוויטענס רפאלן
דורך דער אָפּענער טיר אין טאַטענס הדר, איז ער הנצה'ן פּאַרגעקומען
עפּים משונה ניי — דאַכט זיך אַ מענש, אַ נאָז מיט אויגען, נאָר עפּים
אַ אַנדער מין! אַ אַנדער רעדען, אַ אַנדער בעגעהמונג, אַ אַנדער קלי־
דונג, אַלסדינג אַנדערש ווי כּיי יענע, וואָם זענען איהר צו די אויגען
נעקומען דאָ אין גליפּסק כּיו אַהער. זי האָט הינטערווילליכס געוואַרפען
אויגלעך אויף איהם, נישט מיט'ן מיין, חלילה, הנאָה צו האָבען, עס
האָט זיך איהר נענלוסט; נין, נאָר גלאַט אַווי זיך אַ קוקעלע — עס
האָט זיך עפּים געקוקט... די אויגען האָבען זיך געקוקט און אין קאָפּ

בי איהר איז נאָך נישט גייען פֿאַרטיג קיין פּיצעל מינוטן איבער איהם, מענליך, אין אַ קורצער ציים אַרום וואָלט זי איהם אינגאַנצען פערגעסען, ווען נישט דער טאַטע איהרער, וואָם פלעגט זעהר אָפט טאַבען אַ רייד וועגען איהם אין שטוב, לויבענדיג איהם אין כּאָג אַריין, אַזוי אַ שטיינער:

— אָ, דרך־ארץ, זאָג איך אַייך, פֿאַר דעם דאָזיגען יונגען מאַן אַז־אַ! ער איז אַ דורכגעשריבענער, קלאָר אין עסק מיט אַלע אָפּשניטצלעך, דרייַדלעך דרינען. איך בין זיכער, אַז מיט דער ציים וועט ער וואָקסען, וואָקסען העט־העט! אין נעהמען אַ פּלה גאָר מיט די גרויסע אלפים. נעדענקט מיין וואָרט... אַ שאָד נאָר, אוי, אוי—זיפּצט לייבצע קלאָפּענדיג מיט אַ פינגער זיך אין שטערען — וואָם ער איז אַ בּיסעל דאָם... וי היימט עם בּיי זיי, בּיי די היכטיגע דאָרט — „אויפּגעיורקט" צו אַלרי שוואַרצע יאָהר; נאָר בּאַ... נישקשה... דאָך אַ חילוק, נישט וויי יענע אַרעמע בעלי־עבֿרות. אייך מיר כּעשען, משטיינס־נעזאָגט — קבצנים!... ער אָבער, די פּפֿרה מענען יענע פֿאַר איהם הערען, ער איז אַ סוחר, וויסט וי צו פערדיענען אַ קרבּעל, אָט וואָם! אַ מענש איז ער, אַ מענש, וואָם אַ כּעניש היימט, מיט אַ קאָפּ צום הענדעל!... איהר פֿארשטעהט? אַ זעכצען קוסט אַ פּלה, אַ פּלה מיט אַ שענעם, אַ שענעם נדן.

די דאָזיגע שבחים זענען פונ׳ם טאַמיענם מויל אין דער טאָכטערס אויערען אַריין, נאָר נישט צו דענקען, וואָם ער אליין האָט זיך דערטיט אָנגעמאַכט — אַ גאַנצע איבערקאָהרעניש אין שטוב בּיי זיך, נישט פֿאַר יודישע קינדער געדאַכט. פון לייבצעס דאָזיגע שבחים הויבט בּיי חנצה׳ן אָן צו אַרבּייטען דער מח. דאָרט אין קאָפּ בּיי איהר, וואו בּיז אַהער איז געזען רוהיג, שטאָק־טונקעל, הויבט אָן פֿלוצים צו טאָגען — עס היימ זיך אויפּגעחאַפּט פונ׳ם שלאָף דער יונגער שכל, מיט איהם האָבען זיך אויך נעריהרט געדאַנקען און זיך נעמומען צום עסק: אלסדינג צו בעטראַכטען, צו פרעגען, וואָם בעטיים דאָם, וואָם יענין, צו בעטראַכטען מענשען מיט זיערע נעגג אין אָפּגעגעבען זיך אַ רעכנונג, וואָם ס׳איז שען, גוט און וואָם ניין. עס ווערט אַפּאַרגעמומען רפאל, חנצה׳ס געדאַנקען אַרבּייטען. דרעהען זיך אַרום איהם, בעקוקען זיין פנים, זיין געשטאַלט, אלסדינג ווי ער שטעהט און נעהט. עס שטעלט זיך פֿאַר צוגליך אויך בנציה, אַזוי ווי ער איז, משטיינס־נעזאָגט, מיט דעם פעניציל, מיט די צנאָטעלעך, מיט די אַלע הנועה׳לעך זיינע, און ז

פערקרימט זיך עפּעס אַ שרעק. זי קערט זיך אין די נעדאַנקען איהרע אום ווידער צו רפאל'ן, טראַבטענדיג בּיי זיך: יאָ, ער איז שען! יאָ, טאַטע, די האַסט טאַקי רעכט — ער איז בעסער, קלוגער, קיין פערגלייך! פונ'ם קאָפּ רופט זיך עס אָב אין הערצען — עס טהוען זיך אַ נעהם נעפּיהלען, עפּעס ציפּט עס, ציפּט, מאַנטעט בּיי דער נשמה, דאָס הארץ גיט אָנצוהערעניש — און חנצה'ן פערווילט זיך איהם נאָך אַ מאָל זעהן, אוי, האַסט נעָר אַ ווילע אַ קוק טאָן אויף איהם. נאָר אָנשטאָט „איהם" קימט, ווי נעווענהנטליך אַלע טאָג, „איהרער", משטיינס-געזאָגט, מיט זיין קושען די מוזה אין מיט דעם שענעם „נוט מאָרגען" זיינעם. זי לאָזט אַראָפּ בּיי זיך אַריינקימען די אויגען, נאָר דרינען לינט נישט מעהר קיין שעמען זיך, דאָס וואָס פריהער, נין! דאָס איז שוין נאָר עפּעס אַנדערש — עס קומט איהר איום עפּעס פע, עס שלאָגט צום הארצען... און באַלד טאַקי ווערט זי מיט זיך נישט צופריעדען, האַלט עס פון איהר זיט פאָר אַ גרויס אימרעכט — סטיימט אַ קענען אַ מאָן! ווי קומט עס אַזוינס צו אַ וודישער מאַכטער? זי טהוט זיך אָן אַ כח די זינד צו פאַרגלעטען, דוקא טאָן אויף איהם אַ בליק, וויזען אַ פריינדליכע מינע. קיים אָבער פיעל'ס זי עס בּיי זיך, אָט אין דער רגע טאַקי קומט איהר, מעשה-שטן, אויפ'ן נעראָנק, עפּעס נאָר ווי אויף צו להכעיס — „ער", רפאל! חנצה איז עפּעס מיט זיך אַליין צופרידעהט, נישט רעכט צו פארשטעהן, חאָם איז איהר אַזוינס נעשעהן? זי זוכט זיך אוים אַרבּיט, בכדי דעם קאָפּ זיך צו פערשלאָגען, מישט זיך אין דעם בעל-הבתיש'ע קיט, חאַפּט זיך צו אַזעלכע מלאָבות, וואָס זי האָט נאָר קיינמאָל נישט נעטאָן. די מאַמע קוועלט נאָר אָן קוקענדיג, שמעלצט זיך פאַר גרויס פרייד און גיט איהר אונטער חשק:

— אַזוי, טאָכטער, אַזוי, לעהרען זיך, נשמה מינע, זיין „אַ בעל-הביה'טע-מיט „דיינעם" בּיז הונדערט מיט צוואַנציג יאָהר! ———

חנצה שטעהט זיך איינמאָל אַליין אין שטיב פריהמאָרגענס, קיינער חוץ איהר איז נישטאָ. זי טראָגט אַ דינס, אַ שניי-ווייס באַטיסטען קאָפּ-טעלע, צוגעפאַלטן צום לייב, מיט אַ געשטיקט קרעגענדיל, פעסט גע-שפילעט ארום אַ קלאָר, ווי פון עלפענבין אויסגעטאָקט העלזעלע, דאָס יוננע פנים'ל מלא חן, בלוט און מילך, אַ מיילכען נאָר צום מאָלען, שוואַרצליכע, ברענענדיג-פיכטליכע אויגען לויכטען ארויס פון געדיכטע ברעמען, ווי אַ פאָר בריליאַנטען. אויפ'ן קאָפּ אַ זיידען טיכעל, ארויס-גערוקט אַ ביסעל, אַזוי אַז עס קוקען ארויס בגנבה האָר,

זי איז בעשעפטינט מיט איבערווישען נעזעהר, שעלכלעך, אויס
וועלכע מען האָט נעטרונקען טיי, און ווי זי נעהמט זיך אויסשטעלען זיי
אויף זיער אָרט אין כופען, קומט אַריין אין שטוב רפאל. זי קעהרט
אויס דאָס פנים, טהוט אַ קוק אין וועלט צומישט. רוקט נעשווינד
אַראָפ דאָס טיכעל כמעט ביז די אויגען, שטעהט ווי אַ נעכטיגע און
שווייגט.

רפאל'ן גיט עס עפים אַ נעהם. ער זעהט פאַר זיך אַ שענהיט,
אַך גאָר אַ קינד — און שוין מיט אַ צוגעדעקטען קאָפ! ער שטעהט
אַוויילע אויך אָהן וועלטער אין איז פערגאַפט. באַלד גענפינט ער זיך,
וויטעט זיך מיט איהר גאַנץ אייגעלע, מיט דרך־ארץ, אויף דעם נייעם
שניט, אין פרעגט זיך אויפ'ן פאָטער. נאָכדעם ווי ער האָט בעקומען
איהר ענטפער, אַז דער פאָטער איז נישטאָ אין דער היים, טהוט ער
זי וויטער אַ פרעג, אויב ער וועט באַלד קומען. זי טראָכט ענטפערן:
„ניין", נאָר נישט ווילענדיג חאַפט זיך איהר פונ'ם מויל אַרויס „יאָ",
און בעט איהם זיצען. וואונדערט זיך דערנאָך אַליין דערויף, וואָס זי
האָט דאָ געטאָן, למאי האַט זי איהם פערהאַלטען. געבעטען זיצען, נאָר
פערפאַלען.

אויך די אייגענע מעשה טאַקי מיט רפאל'ן. איידער זיך רעכט צו
בערענקען, זיצט ער שוין אַראָבגעלאָזט די נאָז, ווי דער נוטער יאָהר
וואַלט איהם נענומען, אין אַנידערגעוועצט אויפ'ן בינקעל. אין קאָפ פיקט
זיך איהם אין איין פיקעניש: קום, בחור, הייב זיך אויף און קום, זי
נישט קיין לעקיש! און דאָס האַרץ אָבער דערלאָזט איהם נישט אַוויי־
צוגעהן, אַלץ: זיץ, זיץ, נישקשה! די האַנד דערווייל געהט פון זיך
אַליין אין בוזעם־קעשענע, נעהמט און דרעהט אַ פאַפּיראָס.

חנצה איז נערן האָבש כיט וואָס ס'איז צו דינען און טראָגט אונ־ער
אָפעקיל שוועבעלעך. רפאל דאַנקט, זוכט אויס עפים אַ געשפ
תחילת נעהט עס עפים שווערליך, קורץ, איבערגעהאַקט, עס קלעפט זיך
נישט, ער אַלץ מיט שאלות: איין מאָל אַ פרעג, וויטער אַ פרעג, גלאַט
אַווי זיך פון דער העלער הויט, און זי אַלץ: „יאָ", „ניין". אַ שאָקעל
מיט'ן קאָפ. נאָר וואָס וויטער — וויטער שפינט זיך דאָס נעשפּרעך שוין
גרינגער, לייגנער. עס קומט צוערער פונ'ם גלופּסקער עולם יודען: יודלעך
אַווינע, פראָסטע, אָהן חכמות, נישט קיין געמלאָכה'טע. און יודלעך
מיט חכמות, געמלאָכה'טע, אַווינע און אַווינע... חנצה אינטערעסירט
זיך צו וויסען אויב ער איז נאָך פון יענע „אויפגעוועקטע", „אריסטאָ־

קראַטען", ווי זיי הייסען, אין אַז זי האָט געוואָהנט, ווי בײַם דערמאָנטן נאָר זייער נאָמען האָט רפאל זיך פערקרימט אַווי, וואָס האָט געהייסען ערנער נאָך וויַ נעשאָלטען זיי איז טאַטש אריין. איז זי עפּעס לעבעדיגער געוואָרען.

— דער טאַטע מיינער, זאָגט זי: האָ, זיי אויך נישט ליעב, אַבי קוכען קען ער די דאָזיגע ליט נישט.

— א-אַ, דער טאַטע! מאַכט רפאל, פאַרדרעהענדיג די נאָז, ווי איהרע וועטער האָבען איהם שטאַרק נישט געשמעקט: דעם טאַטענס נישט קענען אָנקוקען איז עפּעס גאָר אַנדערש.

חנצה שטעלט אויף די אויגען אויף איהם פערוואונדערט, גלייך ווי זי פאָדערט, ער זאָל איהר דערקלערען, וואָס בעטיטען זיינע וועטער.

רפאל אָבער האָט אײַנגעזעהען, אַז אַצינד איז נישט די געלעגענע צײַט אַרײַנצולאָזען זיך דאָ מיט איהר אין אַטיעפּען שמועס, וואָס איז פאַר איהר תרנום. ער מאַכט זיך דעריבער תּם, כלומרשט פערשטעהט ער זיך נישט אויפֿן וואונק, וואָס זי קוקט דאָ אַזוינס אויף איהם, און מאַכט א שמועס גאָר איבער עפּעס אַנדערש.

א-נמיטענדרינגען, ווי זיי שמועסען דאָ זיך בײַדע, טהוט זיך אײַן עפּעס די טיר — און עס וויזט זיך א גרויסער טלית-אין תפילין-זאַק, פון א בן-פּקועה-פעלכען, אַרומגעלאָמעוועט מיט בלויע קרײַסעס, אויף וועלבען ס'איז אויסגענעהט עפּעס וויסע ציבעלעס פון א פאַבריקע און ציפּרעס פונ'ם יאָהר. נאָך דעם טלית-אין תפילין-זאַק וויזט זיך א הענטיל, עס טהוט א שמיר די מזוזה. נאָך דעם שמיר הערט זיך א קוש, נאָך דעם קוש וויזען זיך פיסלעך — און אין שטוב רוקט זיך אַריין מיט א משינה-וויַלדען „נוט-מאַרגען" א קליין יונגער-מאַנטשיקעל, א דאַרם, א בליכם אין א לאַנגער לאַפּטינגענער קאַפּאָטע מיט א ים-שוימען-שטעקעלע אין דער האַנד.

בנציה וואַרפט א בליק אויף חנהלין, אויף רפאלין, וועדט רויט, ווי א אינדיק, אין לויפט דורך געשווינד די שטוב מיט די פיסעלעך, שטאַרק אויפגעבראַכט, צו זיך אין אלקעריל אַריין.

אין דעם בייזען בליק זיינעם איז ניט געלעגען דאָס, וואָס מען רופט „פּעפּערוויכטיג", חלילה! ווי קומט עס צו איהם? פרעגט איהם בחרם אַווינס גאָר צו טראַכטען. חלומען וואָלט זיך איהם אפילו נישט געקענט אַוועלכם... נאָר וואָס דען? איהם האָט אונטערגעטראָגען גלאַט

נאָר אָהן אַרע חכמות, דאָס שטועסען איהרס טיט א מאַנסביל. איהר זיצען מיט א מאַנסביל אָהן א שומר, דאָס אַליין איז אין עברה: גויה, מען טאָר נישט! ס'איז דאָ כפירוש א רין... פונקט אַזוי וואָלט איהם אויך נעאָרט א פליישיג טעפיל בײם פייער נעבען א מילכידינג, ס'איז נישט רעכט, נאָך אידער עס קען נאָר ווערען אַשאלה...

חנצה איז בײ בנציה'ס אַריינקומען געבליבען זיצען ווי אָבגעברייהט פאַר בושה, א נאַנצער קנויל פון פערמישטע געפיהלען האָבען זיך אינוועניג אין איהר געפלאַנטעט. גלאַט „מאַן" פאַר זיך אַליין, וויל אין דעם נאַמען ליגט אַווינם, וואָס מען טהאָר נישט זאָגען, איז עפּים פּריקרע, אַבושה פאַר לייטען, אוו בפרט נאָך אַועלכער ווי בנציה. ס'איז איהר א חרפה, א בושה דאָס אַריינקומטען זיינס, זיין געשטאַלט, אַלץ מיט אינאַנדער, משטיינם-געזאָגט. עס אַרט זיך, וואָס דענקט ווערען איהם רפאל, וואָס פאַר אַמיינונג האָט ער איבער איהר שלימזל? באַלד אָבער איז זי בײז אויף זיך אַליין, סטייטש, וואָס נעהער זי זיך אָן מיט דעם, מיט א ווילד-פרעמדען מענשען? לאָז ער זיך דענקען וואָס ער וויל, אַלץ איינס. נאָכמעהר, זי פיהלט זיך גאָר בעלײדיגט פאַר דעם מאַן, איז אין כעס, פאַר וואָס זאָל יענער דענקען פון איהם שלעכט. ער איז דאָך פאָרט איהרער. עס פערדריסט זי, צו-וואָס האָט זי דעם פאַרשוין דאָ פערהאַלטען. וואָס וויל זי, וואָס פערלאַנגט זי? אין טאָקי צוגלייך דערמיט פיהלט זי, וויי עס ציהט איהר עפּים דאָס האַרץ, עס ציהט, ציהט א שרעק! ס'איז אינזועניג אין איהר א קאָבענש, א פלאָנטענש, זי מיינט זיך, די פּאַרב שטעהט איהר אין פּנים — אין זי איז וואַנדער-שיין, שענער נאָך וי פריהער.

רפאל פערשטעהט איהר לאַנג, פיהלט זיין שולדינקייט, זי איצט וואָלט גלייך געווען זי לאָזען צוריה. ער רייסט זיך, רייסט זיך אַוועק-צוגעהן, נאָר אומזיסט, ער קען פון איהר די אויגען נישט אָבריסען — בירד זיצען ווי אויף שפילקעם אין שוויגען.

א שניצען די נאָז, בריים, אויף א קול ווי פון א שופר, לאָזט זיך הערען אויף יענער זיט טיר, אַנואַנדיג די בשורה, זי אָט נעהט ליבצע. דערוועגריג רפאל'ן בײם אַריינקומען אין שטוב, איז לייבצין ליכטיג געוואָרען אין די אויגען. ער האָט זעהר גוט נעוואוסט, זי רפאל קומט אַנדערש נישט, סיידען ס'איז דאָ אין עסק, און דאָס ווילט זיך איהם דאָך טאָקע זעהר שטאַרק, הלואי עפּטער עסקים טיט רפאל'ן, מעט ער דאָך פערדיענען.

— אָ, א גאַסט! מען בעדאַרף מאַכען שהחינו, אָווא, אַזא צייט, אַזא לאַנגע צייט נישט געווען בײַ מיר אין שטוב! הא, וואָס איז די מעשה, וואָס? נישט שען, רב רפאל, נישט שען — מאַכט לייבצע קלאַפּענדיג מיט א פינגער די נאָז — אַדרבה זאָגט, טהוט מען עס אַזוי א פּריינד, וואָס האָט אַייך אמת ליעב, הא? בנאמנות! איך האָב זיך שוין שטאַרק מצער געווען, אַלץ איבערגעטראַכט, אפשר האָב איך מיך מיט עפּים פאַרונרעכט, נאָר השם־יתברך איז מין עדות, אויך מיין ווייב און מין טאָכטער דאָ, וואָס איהר זעהט, אַז איך בין ריין פון שולד, אַדרבה, פאַרקעהרט... עולם ומלואה האַלט איך פון אַייך. אײַ, חנצה, וואָס זאָג איך תמיד, הא, אויף רב רפאל'ן? — מילא נו, פערפאַלען. וואָס געווען, איז געווען, א צונד פו איך מיך באמת, וואָס איך זעה אַייך, זאָל מיר גאָט אַזוי העלפען בכל אשר אפנה. נו זאָגט־זשע מיר קודם כל, וויי געהט עס אין געזונד, אין די געשעפטען, דא?

— געלויבט דער אויבער־שטער, גוט! זאָגט רפאל: געשעפטען וענין דאָ זעהר פיעל און אָט בין איך טאַקי א צונד נעקומען וועגען נעשעפט.

— אי־אי, אויב אזוי, קימט־זשע אַריין צו כיר אין חדר, — זאָגט לייבצע מיט א שיינעריג פנים פאַר גרויס הנאה: — קומט, זיט מוחל, אזן מיין מאַכטער וועט זיך מטריח זין צוליעב דעם גאַסט אַריינטראָגען אונז אהינצו א ביסעל משקה מיט פערבייסען, א — יאָ, חנצה? אָדער אפשר איז דער מאַן דיינער שוין נעקומען פון בית־מדרש אין דיר גלוסט זיך א ביסעל פאַרבריינגען מיט איהם, הא, וואָס שעמסטו זיך חנצה — חכמה'ט־זיך לייבצע פאַר גרויס שמחה, נאָכקוקענדיג מיט איין אויג חנצה'ן, וואָס איז אַוועקגעאַנגען שטאַרק פאַרשעמט, מיט דעם אַנדערען אויגעקניפּ צו רפאל'ן, אזן איז מיט איהם צוזיך אין חדר אַריין.

דאס דריטע קאפיטעל.

יענע צייט, מיט אַ יאָהר פערציג, פופציג צוריק. האָט אין דער לאַנגער, פינסטערער נאַכט פּונ׳ם יודישען לעבען ביי אונז אין לאנד אָנגעהויבען צו שיינען אויף טאָג. אַ פריש ווינטל׳ע האָט אַ בלאָז געטאָן פון מערב-זייט, צוט-יבען די געדיכטע וואָלקענס איבער דער ענגער יודישער גאַס אוּן די בילדוגג האָט ווי דער מאָרגענשטערן אַריינגעשיקט אויך אהין פון איהרע שטראַהלען. א קיינער טייל יודען זענען מיט דעם בעגין אויפגעשטאַנען לערנען, צווישען זיי אזעלכע, וואָס די אויגען נאָך פערשלאָפען, נישט רעכט ביי די געדאַנקען, האָבען וויי די פערדולטע זיך געיאָגט, געוואָרפען אין אלע זייטען, אין פאר גרויס אייליגניש דערווייל׳ געבראָכען, אומגעזאָרפען, אָנגעמאַכט שאָדען. דער איבריגער טולם האָט זיך נישט גערירט פונ׳ם אָרט, זיך געבייזערט און געמורמלט, וואָס מען שטע׳ט איהם דעם שלאָף...

ס׳איז א קריגעריי, א געווערלעריי צווישען ביידע צדדים: די רופען יענע „פעפערס", פויל׳ע—פאַרלעגערטע--צוגעלעגערטע סחורה, אונטערלאָזענדיג זיי אונטער דער נאָז פאָנפערס, און יענע ניסען, קייכען, שרייען: שקצים, הולטאַיסט! די יאָגען אַלץ ווייטער, ווייטער, ארויס אין דער פרייער וועלט אריין, מיינענדיג, עס שטעהט זיי פאָר דאָרט גליקען, און יענע אויף די גצלעגערס גיבען אויף זיי א מאך מיט דער האַנד: נארָאַנים! איהר וועט חאפען א קלאפ, וועט שפעטער, נישקה, קומען ווי די אָבגעשמיסענע צוריק מיט אראָבגעלאָזטע נעז! ביידע צדדים האמפּע־ען זיך, איינער דעם אנדערען טהוט אין דער נאָל אריין, ס׳איז א צערייסעניש, א צעפאלענים, קידער-וידער!

מעהר פּין אַרע האָבען עס נעפּיהלט די יוננע פּאָר־פּאַלקען, פּאָר וי איז די בילדינג־שמוילדינג נעווען אַסס — עס האָט אָננעמאַכט אַ דרעהעניש, זי איסגעקויקעלט. בעלי־הבית'לעך וואַרפען אַווען זייער פּלוניתי'טעס, לויפען בגנבה ערגיץ אַווען — לערנען. יונעדרן וואַרפען אַ אום־חן, שפּייען קלעק אויף זייער מאַנעלעך — צוציקעס, וואַרפען אַראָב די שלייערס און ווערען פּריצה'ס. אידעמלעך פּון כניציה'ס סאָרט קריכען אוים ווי די מיוו, אַ מגפה אויף זי, נישט דאָ נעדאַכט.

מען זאָל וכען אויף בעלנות אין די מעטריקע־ביכער פּון יענער צייט, וואָלט זיך נאָנ ויכער דערוויזען, אַז אַווי פיעל גט'ן ווי דעמסטמאָל, איז צווישען יודען קיינמאָל נאָך נישט נעווען.

רפאל האָט מיט זיין אַרייננאַנג צו לייבצען אין שטיב פערטראָגען די קרענק פּין יענער צייט — חנצה נעהמט זיך און בעקימט היץ!... עס דרעהט זיך איהר דער קאָפּ, עס ביט זיך איהר דער געשמאַק, דאָס וואָס פּריהער איז איהר נעווען ליעב, איז אַצונר פע, וואָס אַ מאָל גוט, היינט שלעכט — די אַלע גוטע סימנים פּין יענער פּאַרשלעפּטער קרענק, נישט היינט נעדאַכט! בנציה איז איהר פּריקרע, איבעל ווערט איהר אַ קוק טאָן אויף איהם. רפאל'ן נעפּעלט חנצה אַלץ וואָס וויטער מעהר, ער וכט אוים צייט צו זעהען זיך מיט איהר, ווען זי איז אַליין. ער גיט איהר אַיין שכל, פּאַרבריינגט מיט איהר די צייט אין אַ קלוג נע־שפּרעך, זי חאַפּט־אויף זיין איטליכם וואָרט, עס חאַפּען זיך בי איהר אויף נייע נעראַנקען, פּרישע נעפּיהלען, עס קאָכט זיך, קאָכט, זי ווערט צעקאָכט און צו איהם צוגעקאָכט. רפאל האָט אָננעצונדען אין חנצה'ס האַרץ אַ העליש־פּייער אין אַליין אויך נעברענט צו איהר — נאָר דאָס פּייער איז דערווייל בי בידע נעווען פּערבאָרגען, איטליכער בעזונדער פּון זיי האָט עס נעשטיקט אין זיך, נעברענט שטילערהייד.

רכאל, אַ מענש מיט יושר, מיט פּערשטאַנד, נעניט אין דער וועלט, האָט אַלסדינג אַיינגעזעענדט פּון זיין זיט, דאָס פּייער פּון אָנהויב צו לעשען. ער האָט זעהר גוט בערעכענט, ווי וויט אונמענליך עס איז אויף דעם גלייכען רעכטען וועג דעם וואונש פּונ'ם האַרץ זיינעם צו דער־גרייכען. חנצה האָט דאָך אַ מאַן, אמת טאָקי ער איז אַ כהמה, אָבער פּאָרט אַ מאַן. אַ מאַן אַ כהמה איז נאָרנישט אַזאַ זעלטענע זאַך. אָנמאַכען צווישען זיי אַ בייז־שלעכט לעבען, צערריסען אַ פּאָר־פּאָלק — אַווינס איז איהם נישט נעלעגען אין זיין כאַראַקטער. היינט איז דאָך, נאָר אָהן דעם, עפּים צווישען איהם און איהרע עלטערן אַ גאַנץ מיעפּער אָבגרונד.

זי יענקל בענאַטישע, פערשיעדטע פון דער אַלטער וועלט, אין ער איז אינער פונ׳ם נייעם שניט, מעהר אָדער וועניגער — אַלץ איינס. שוין דאָס אַליין, וואָס אַ בנציה קען זיין זייער אידעם, בעווייזט נעניג, ווי וויט אַוועלבע זענען פון אַ רפאל׳ן, אַזוי וויט וויי הימעל פון ערד. דעריבער, אָננענומען אפילו דער פאַל, אַז חנצה בלייבט אַין אַלמנה אָדער אַ גרושה, וועלען דען די עלטערן איהר׳ע וועלען זי אייסנעבען פאַר איהם? אין אַז זי וועלען זאָגען: נין, וועט דאָך זיין טאַקי נין, וואָרום די הויפט־ראָליע ביי יודען אין ס שידוך שפיעלען דאָך נאָר די עלטערן. וואָס וויסען קינדער — זאָגט מען — אין וואָס האָבען זיי אַ דעה צו זאָגען אין אַוועלבע זאַבען...

רפאל האָט עס אַלסדינג גוט בערעכענט אוז זיך אַליין נעפרענט, אין האַרצען, וואָס ער וויל אין צו וואָס אַזוינס קען פיהרען? נאָר וועז דער האַנדעל איז ביי רפאל׳ן נענאַנגען נאָך אַ פינקטליכער אויסרעכנונג אַלסדינג פריהער, איז ביי אַ זועלבע זאַבען, ווי נעפיהלען אינוועניג אין דער נשמה, די אַלע בערעכנונגען זענען נישט אָננענאַנגען. דאָס האַרץ וויסט נישט אוז האָט נישט נעוואָלט וויסען פון קיין חשבונות, עס האָט זיך נעטאָן זיינס, אַלץ וויטער — וויטער נעצויגען אוז נעצויגען ביז רפאל איז מיט דער צייט פערנאַנגען העט־וויט, אַזוי אַ צוריק איז נאָר קיין מענליכקיים נישט נעווען.

אוז חנצה? אוי, אַז אָך־אוז־וועה איז חנצה׳ן, נעבער, נעווען פון אַלץ זיטען. אַ וועהטאָג אַ נרויסער איז איהר, ווי אַ יודישער טאַכטער, פונ׳ם יצר־הרע, וואָס צעקאַכט איהר די נעבליטען מיט זינדיגע נעדאַנקען פון ליעבע, וואָס גיט איהר צו פיהלען אַ זיינס, וואָס אי־אי־אי, חס וחלילה, עס פאַר׳ן מויל צו ברענגען! אוז אַ וועהטאָג אַ נרויסער איז איהר אויך פון בנציה׳ן דעם שלימזל איהרען. לעבען מיט אַ זועלבען איז אונ־מענליך. זי האָט דאָך איהם פיינט, קען איהם נישט אָנקוקען. אוז לעבען, משמיינס־נעוואָנט, פון אַ פאַר־פאַלק נישט צום האַרצען, איז דאָך, זינד נאָר אַ קענען זיך, אַ קענען נאָט אוז לייט. פטור ווערען פון איהר שלימזל איז נאָר ניט נעמאַלט, זי איז דאָך ביי טאַטע־מאַמע אין די הענד, זיי האָבען איבער איהר צו זאָגען — אין ביי זיי אין די אויגען איז דאָך דאָס בנציה׳לע איהרם מלא חן, שען ווי די וועלט. וואָס איז שייך, זי האָט פיינט, אַז זיי, טאַטע־מאַמע, האָבען עס ליעב!... הכלל, אַזוי צי אַזוי איז חנצה זינדיג. ס׳איז איהר ביטער פון ביידע זיטען.

נישט נעפרופט זאלט איהר ווערן, וויבלען, נישט פאר אייך, זידישע מעכטער, נעדאכט א זעלבע יסורים ווי חנצה'ס, נעבען!

ליבצע האט זיך געשפינעלט אין זין איידעמיל, זיך בעריהמט, נעצאצקעט מיט איהם פאר ליט, אבנעלויבט אין כאנ ארין זינע נוטע מעלות אין שטארק הנאה נעהאט בי א נעלענענהיט א מאל דערצעהלען דעם יחום זינעם, או ער וואקסט פון דעם רעכטען צימעס פונ'ם פאטערס צד, פון דער מוטערס צד — נרויסע רבנים, לויטער בערען, אין די אלע, א קאטאוועס עפ'ס, זענען זינע מחותנים! רב צעמפיל, דאס שינ־ דיל, דאס „נלות־ליכטיל" פששש... איז א מחותן, און רב, רב... דאס אויבערשטע פונ'ם שטיפעל — אויך א מחיתן, בכן... זאלען נלוי־ סקער ווייסען, ווער אזינס איז לייבצע דער רויטער!

אויך יענטיל, דאס וויב זינס, האט זיך שטארק איבערנענומען מיט בנציה'לען, איהר זים איידעמיל, פאר די בעקאנטע וויבער איהרע, אלץ נעלויבט און נעדאנקט זין ליבען נאמען פאר דער דאזיגער מתנה זינער, נאר אויסלאזען לסוף פלעגט זי נעווענטליך מיט א זיפץ, חלי־ פענדיג: כטייטש, חנצה איז נאך ניט מעיברת! און וואס קען דערפון זין דער תכלית? זי חאפט זיך אן בים האלצען, קלאפענדיג דערויף מיט'ן פינגער, או דא, א־דא האט זי א וואונד, א מכה א נרויסע, שונא־ציון.

די וויבער, באלמהארצינע, בעריידעווידינע, וויי דער שטיינער איז, רעדען איהר אוים דאס הארץ, איטליכע מיט איהרע טריסטווערטער. איינע זאגט:

– יענטיל, נשמה מינע, שא, נענוג נעווינט, דער זכות פון די הילינע מחותנים דינע וועט דיר ביישטעהן דארט, פאר דעם כסא־ הכבוד, און איבער א יאהר, אם ירצה השם, וועט חנצה דינע נעלעבען וועלען מיט א יונגעל.

די צוויטע דערצעהלט איהר א כעשה עפים מיט א חייבעל ערנץ וואס האט א היבשע צייט נישט נעקינדערלט, איז נעקומען אינער אברי־ צו אזוינע זאכען, איך ווייס נישט, וואס ער האט נעטאן פאר אמיטעל — אין דעם וויבעל, הלואי אויף חנצה'ן דינער נעוואכט נעווארען, אט באלד טאקי פערנאכען און טראנען. נאך א יודענע דרינגט איהר אויב פונ'ם שכל, או א קליין יונגעל, עס מעג זיך חאטש זין א בעל־הבית'ל קען נאר ניט קינדלען, — סיי א מענש סיי א בהמה, להבדיל, אלץ איינס.

— אַ בנציה דינער וועט אונטערוואַקסן, עלטער ווערן, וועט ער, אם ירצה השם, אַבגעבן דיר זינם מיט פראַצענט, האָב קין מורא נישט, נישקשה!

וען ליבצען איז אַ מאָל גערָאטן מאַכן דורך רפאל'ן אַ גוט דינ־סקאָנט־געשעפטיל, ארָאבחאפן פון אויבן אַ היבש פערדיענסטל, אוּן צוליעב דעם איהם פארבעטן אינאיינעם מיט גוטע ברידער צו זיך אין אָוונער אויף אַ גלעזיל מיי, פלעגט ער, ליבצע היסט עם, בשעת חרוה דענסמאָל אונטערוואַרמען דאָם אירעמיל, דאָם צאַצעלע זינם, עם וואָל ארויסוויזען בים מיש זין תורה, און אלץ וינקען. צו־ווינקען רפאל'ן, ער וואָל מיט קאָפּ זיך צו־הערן.

— אַ גו בנציה, לאָז זיך הערן! עפּים אַ וואָרט, אַ גוט שטיקעל שׂזינם וויי דו קענסט, אזוי מיט אַ מויל!

און בנציה צופלאַקערט זיך, צושאָקעלט זיך מיט די הענד און פים, שיט מיט שטיקלעך גמרא און מישט אוים קאשע מיט מאָהן.

— אַ גו? מאַכט ליבצע, וואָם איז פלאַטשינליך אין לערנען, שטשירעט אוים צו רפאל'ן איין אויגעלע, שמייכלענדיג דערבי זים מיט אַ שיינענדיג פנים — אויָא, הא, סחורה?

רפאל ענטפערט מיט אַ קניטשעלע, עפּים אָהן ווערטער, איבער־קוקענדיג זיך מיט חנצה'ן, וואָם מינעט זיך פאר שאַנדע, טראַכטענדיג בי זיך: איי האָסטו מיר געגעבען אַ גוט שטיקעל סחורה, טאַיטע!

דערמיט אַליין, וואָם ליבצע האָט זיך בערימט מיט בנציה'ן, אָט דערמיט מאַקע האָט ער איהם בענראָבען. אַ פנים, אזוי איז ליבצעם פינסטערער מזל געווען אָנגעשריבען דאָרט אויף איהם אין הימעל, אז ער אַליין, מחילה, מיט זין בענעהמונג, מיט די רער זינע, זאָל, נאָר אַליין נישט צו ווייסן, דער טאַכטער איינגעבען שכל, פיינט צו בעקומען דעם מאן און פערליבען זיך אין רפאל'ן. ער זאָל עם געווען, חלילה, ווייסן, וואָלט ער, שונאי־ציון, זיך ניכער אַ מעשה אָנגעטאָן, זיד בע־גראָבען טיף אין דער ערד נין איילען.

איינמאָל, פורים צי דער סעודה, אויף וועלכער ס'איז געווען פאר־בעטן רפאל מיט נאָך אַנדערע געסט, און מען האָט זיך וואויל גע־טאָן, האָט ליבצע מיט רער פּאַרסע געווואָלט ארויסוויזען דעם אירעמילם תורה, לאָז דער עולם הערן, ווי שען ער דרשהט, וואָם פאר אַ תכשיט ער איז:

— שׂא, — פאַטשט ליבצע מיט אַ האַנד אין טיש: — מיינער וועט

אונו דרשה־ענען עפּים פּין דער מגילה. שא, אט וועט איהר עפּים הערן... היידא, בנציה!

און דאָס בנציה־לע, וואָס האָט לכבוד פּורים איבערגעחאפּט די מאָס, געהאט א איבעריג ביסעל משקה אין קאָפּ, הויבט אָן זאָנען שטאַרק פערפלאַמט אזוי:

— אין פלוג איז דאָך איננאַנצען דער ענין דאָרט נישט רעכט. צו וואָס שטעהט ביי מרדכי'ן: מרדכי היהודי? וואָס לאָזט דערמיט דער פּסוק מיך הערען? פּשיטא, ווייסען מיר דען אַלײן ניט, אז מרדכי איז מסתמא א יוד? מרדכי איז מרדכי, א יוד! וואָס דען, מרדכי זאָל היסען א גוי, בתמיה, וו גענשיקט זיך עס?... נאָר אַוועקגעלעגט שוין אפילו די דאָזיגע קשיא, נאָך און נאָך קשיות, וואָס איז דאָ צו פרענגען, אויף וועלכע עס שטעלען זיך דאָ אַלע מפרשים, בלייבט דאָך טאקי פּאָרט די אַלטע קלאָץ־קשיא: פּאַר וואָס ביי אַחשורש'ן שטעהט וויאמר אין ביי אסתר המלכּה — ותאמר? עפּים מוז דאָך דרינען עפּים שטעקען. היינט איז דער קוועטש פון עשרת אלפּים כּכר כּסף, צעהן טויזענד וילבערנע כּפּר, און עשרת בני המן, אויך האַרבליך, — וואָס קוועטשט זיך אזוי דער פּסוק צו זאָגען ביי בירד, אי ביי די זילבערנע כּפּר אי ביי די בני המן, דוקא צעהן, און וואָס וואָלט אונז נעאַרט, אז עס זאָל נישט געווען זיין צעהן?

— א וואַ! — מאַכט ליבצע גאָר אָנקוועלענדיג, — האָט איהר געהערט א נעהם טאָן אַביסעל אזוי א פּסוק, אַהער א דרעה, אַהין, אז עס ווערט, מחילה, א לעמעשקע!... א יאָ, סחורה? היידא, בנציה, זאָג, זאָג וויטער, וויטער!

— נישמעהר, ס'איז רעכט. די ווערטער פּין דער היילינער תורה זענען ציקער־זיס, — צולאָזט זיך בנציה וויטער אויף זיין זים קולכען: — דער תירוץ איז נאָך דעם פּראָסטען פּשט אזוי: וויי מיר וויסען, האָט פּון שרי דער ארויסגעווארפענער „יוד" זיך א לאַנגע ציים ארומגעוואַנדלט ביז יהושע האָט איהם אָנגענומען, אריינגענאַנגען אין ארץ־ישראל און אַיינגענומען די פעלקער. דאָ איז נאָך גלות־מצרים דער יוד געקומען צו רוה און געווען, הייסט עס, בכח, וויי מיר האָבען דאָ געזעהן. שפּעטער אין גלות פּרס האָט דער יוד מרדכי היהודי (בלומר, אזוי מינט ער, מרדכי היהודי מיט א יוד, מרדכי נישט מרדכע) און דער יוד ביי אַחשורש'ן, וואָס אַריין צו איהם דורך אסתר המלכּה, וויאמר — און ער האָט נעואָנט, נעוואָנט... ערשטעהט איהר מיך, ער האָט עס נוכר נעווען

ענעם יוד (עשרת) פון די אלפים, אויך יענעם יוד (עשרת) פון די בני המן! דען זיט וויסן, אז עס זענען דאָ צווי מיני יודען! א יוד אין דער קדושה און אין דער טומאה אַ מין...

— יונגער כּהן! — פאַלט אַריין בנציה'ן אין די רעד רפאל, וואָס האָט שוין ניט געקענט כּמעהר זיך אַינהאַלטען: — וואָס ווילט איהר האָבען פון פסוק, נעבעך? ויאמר איז לשון זכר, ותאמר — לשון נקבה.

— לשון נקבה קען איך נישט! — צושריט זיך בנציה אין איין כּעס, פלאַם-פייער — א שטוים בלשון זכר ונקבה, דאָס קענען נור די פראַנצויזען, ימח-שמוניקעס: ויאמר — ער האָט געזאָגט, ותאמר — זי האָט געזאָגט. מיט דעם פון, מיט דער מאַדע...

דאָס איז פון בנציה'ס זיט געזוען א שטיין גלייך צו רפאל'ן און צו חנצה'ן אין נאָרטען אַריין, אין אַנצוהערעניש, וואָס זי זיצען און רעדען אָפט צווישען זיך אָהן א שומר. זיי שפּראַך האָט זי געטראָפען בּיידע וויי א פּייל אין האַרצען.

זינד דענסטטאָל איז בנציה בּיים וויב א נפטר — אוים בנציה און רפאל פּאַרנעהמט דאָס גאַנצע אָרט בּיי איהר אין האַרצען.

געוויסע צייטען אַוועלכע איז געזוען, וואָס חנצה פלענט קענען בּלייבען אינע אַליין אין שטוב. רפאל האָט שוין די צייטען געוואוסט און איז געקומען פּאַרבריינגען אַבּיסעל די צייט אין איהר געזעלשאפט מיט גרויס פערגעניגען. און תמיד איז בּיי איהם אין קאָפּ געוזען גרייט עפּים אַן עסק'ל, עס זאָל פּאַרשטעלען די אויגען, דיענען פּאַר א אויסרעד אין א נויכפּאַל פּאַר לייבצען און זיין הויזגעזינד.

אינטאָל איז ער אין אַזא צייט געקומען און געטראָפען חנצה'ן פּעראומערט, מיט פערווויינטע אויגען. דאָס האָט איהר נאָך צוגעגעבּען, חן, ווי דער שענער, בּליהענדער רויז די טוי-טראָפּען זומער פריהמאָרגען. ער האָט זיך נישט געקענט אַינהאַלטען און זי געפרעגט, וואָס דאָס וויינען איהרם בּעטייט, עפּעס מיט אַזא וויכע ציטערדיגע שטימע, מיט וועלכער א געטרייער פּאָטער וועגדט זיך צו זיין ליעבהאַרציג, געקרענקט קינד.

חנצה בּעהאַלט דאָס פּנים און צעווייגט זיך נאָך מעהר, רפאל מיינט, אָט עקט זיך איהם דאָס לעבּען פּאַר גרויס רחמנות, נעהמט זי אַן בּיי דער האַנד, פּעסט, אין איין נעבּעט:

— דערצעהל, דערצעהל!...

א קאַלט — וואַרטער שטראָם לויכט חנצה'ן דורך איבער'ן רוי־
אוּן די האַנד זיהרע ציטערט ליגענדיג אין רפאל'ס האַנד. רפאל בע־
קוסט נאָך מעהר טוטה, בעט, חלשט, אַווי אין אַווי... ביז חנצה טהום
איהם צוליעב — אוּן עס דערווייזט זיך צום סוף אָט־וואָס. צוזיצען דער
כּצמע מיט דער טאַכטער איז היינט נעווען חושך איבער בנציה'ן. —

קומענדיג, ווי נעווהנטליך, אין דער פריה מיט דעם גרויסען
טלית־זאַק פון שוהל שטאַרק הונגעריג, איז בנציה אוועקגעזעסען בי זיך
אין חדר'ן א היבשע ציים איינגעזעסען, מיט כּטאַהע אויף די ליפּען,
עכיצער זאָל עס זיך אָן איהם דערמאָנען. ער האָט זיך נעקראַצט אין
דער פּאה. געקנאַקט די פינגער, געצמאַקעט, געמאַכט מיט די ליפּען,
צרויסגענעבען פון זיך זיפצעלעך, די שענע הוכטעלעך, נעשיקעט, גע־
אויקעט, ביז די שוויגער האָט זיך ארומגעקוקט.

— אוי, א וועהטאָג א גרויסער, נאָך האָט ער, נעבעך, אין מויל
נישט נעהאַט! ס'איז דאָך א צער בעל־החיים... — טהוט זיך א חאַפּ
יענטיל, פרעבענדיג מיט די הענד, לויפט נעשווינד אוּן טראָגט צו דעם
איידעמיל אויף א כּצץ אַנכּיסען — א פּאָר אייערבייגל, א פּיטערנעבעק־
טעל מיט א גלעזוּל ציקאָריע, מאַבענדיג צו איהם האַלב ביז אוּן האַלב
מיט נוטען:

— נא, עס!... פּאָר וואָס זאָל מען עס שווינגען, נישט זאָגען
א וויב: עסען! מיינס איז ניט ליטוש, וועה איז מיר!... א נם, וואָס
איך האָב מיך ארומגעקוקט, אז נישט, וואָס וואָלט נעווען?... ביכט
נוט הונגעריג?

— מילא, ווייס איך וואָס... עס, נאָרנישט... עטפּערט אָב
אונטער דער נאָז בנציה, קניטשענדיג זיך מיט א זיי־וויער שמייכעלע,
אוּן נעהאַט זיך עסען קעסט, פּאַקען מיט'ן פולען מויל,

ריידעלע יאָק ריידעלע, נאָר צום קעסט־עסען איז בנציה נעזונט,
אָהן עין־הרע, א מיסטער, אַין בריה אין דער וועלט.

אז אונזער נפש איז בייזר נאָך דעם עסען אַוועק צוריק זיין
זיין רוה אין דעם קלי־זעל זיינעם, האָט יענטיל זיך נעזומען צו דער
טאַכטער, אויסצושטראָפען זי פּאר אוא בעציהונג מיט'ן מאַן, אַווי

— דו מוזט וויסען, טאַכטער, איך האָב א נאָז. אי האָב איך
א נאָז! אי שמעק איך!... די אויגען זענען מיר, ברוך־השם, נאָך נישט
צרויס. איך זעה, נישקשה, זעה דיין אויפּפיהרונג אקעגען דעם מאַן, א
שען וויבעלע, משטיינס־נעזונט! דו האָסט דאָך בעדארפט ווערן נרע־

בעל־מי לעגנער, אַנקוועלען פון אַזא כאַן — א ברכה אַבּעגשוּנג פון ייִן ליעבען נאָמען.

— נו, לאָז זיך פרעהען די מאַמע, ווען האָם אַזעלכען נעהאַט־ — קוּמט אָפּ הנצה קירץ און שארף.

— א לשון שביכעל! — כאָטש יעמיל אייפנעבראַכט: — אָט האָבט דיר דעם דאַנק! מאַמע־באַמע שלאָגען זיך, שוכא־ציון, קוּם אַן וואַנד, שקערען מיט דער נאָז די ערד און זוכען אויס אַזא פרילאַמט... ס'איז דאָך א בכור שוּ שוּנקלע אין שטיב צו האָבען. דער מאַמע האָט דאָך איהם ליעב, קפּים שוי ליבּ, אַזוי ליעב...

— לאָז איהם וואַויל פּקוּבּען! ווינעוועט־צו הנצה מיט א בימער כּייכעלע.

— אוי, אוי, פּין איך עס אומגלוקליך! — צוהליפּעט זיך יעמיל אין קלאָטש זיך אין האַרצען — אוי, א טכה האָב איך עס, א מכה אָט דאָ, הָ! אַז רבונו של עולם האָט מיך אַזוי נעשטראָפט, נישט נעבענשט מיט א וואָהן, לעבּוּשע האָבּש זיין, האָב איך נעמיינט פּין דער מאַכּער וכּה זיין צו דערלעבען כּין איהר דעם נהת... ניין! אַז זי וויל נאָר נים וויסען. כיינט — תהינה־שמשונה, ס'איז זיך א שפילכען, אַזוי זיך א פידעלע, א פּיקעלע, האָצעניו, נים מעהר... נענוג זיך קינדערש נעמאַכט, דו הערכט? דו ביכּכ, וואָ איך דיר, א וויבּעל! דו פּערשטעהסט וואָם וויבּעל?

— א וויבּעל איז א כּיעש מי אַלע מענשען — שמפערם הנצה ווהוּ, שיינהאַלבּענדיג אין זיך דעם כּעס.

— נעהם זיך נאָר אַזוי נישט איבּער, הנצה! — צופלאַקערט זיך יעמיל אויף דער כּיבּכּער, נאָכּקריטענדיג איהרע ווערטער: — א מענש, וואָס זי, א כּיעש!... נאָרנישט כּיסט דו, א אשה... נישטאָ פּאַר דיר אויף דער וועלט נאָר די דרי וויבּערשע מצות... אָט וואָם איז א אשה! איהר וויבּערשער שכל, איהר ווילן איז נאָרנישט. א פרוכע, א כּשרה יודענע כּעדאַרף ווערען כּיין דעם מאַנם רצון. דרינען ליגט דער נאַנצער שכל... אָם אַזוי האָט מען אונז צו דער תהונה נעלערענט. אַזוינר פּערשטעהסטו שוין, הנצה?

— ניין! — שיסט הנצה איים רויט ווערענדיג זי פּיער: — ווי קים איך צו נעשטעהן צווינגס, ווען א פרוטע כּשרה יודענע מייכט?...

— הייסט עס, א פּנים, ווען איך האָב נערעדט איז—נעבּולען!—

ישראל זיך ענטשיר נאָר א שרעק, מאכענדיג מיט דער האַנט אַקעגען גנצה'ן — וואַרט נאָר, וואַרט! די וועסט בי מיר פֿאַרשטעהן, נישקשה, וויסען וויבער ווּאָס מאַן, ווּאָס אויינס מאַן בעמיט — איך ועל דיר...

די מאַמע לויפט אַרויס שטאַרק ציקאַבט אין די טאַכטער בעזאַשיך פֿאַר גרויס וועהטאָג מיט טרעהרען.

רפֿאל טרייסט חנצה'ן מיט גיטע, זסע רעד, קוועטשט איהר קוועטשט די האַנט אין פֿאַר גרויס ליעבשעפט חאַפּט זיך איהם פּונ'ם טויל ארויס: האַרצעניו, נשמה'ניו! זי לאָזט זיך טרייסטען און קוקט אויף איהם מיט פּיבטע אויגען, און פֿון די פֿערגלויווערטע טרעהרען ווי די פֿערעל שיינט אַרויס אַ ליעבליבער, מחיה'דיגער בליק — ס'איז אַ זי מיט אַ רעגען.

די צייט דערווייל גיהט אין מיט איהר וואַקס, שפּראַצט די ליעבשאַפּט אַלץ גרעסער, גרעסער. רפֿאל שארפט חנצה'ן פֿערשטאַנד, גיט איהר אין שכל צו וויסען פֿון אַ ני לעבען, מיט די אַלע מיטעל, וואָס דערצו — מיט קליגע רעד אין גישע ביכלעך אויסלבע, וואָס זענען מסיגל צו דער נשמה. חנצה וואַפּט אין זיך אין איטליכם וואַרט, עס שלייפט זיך איהר מח, עס ליטערט זיך איהר נשמה, קלעדער ווערען איהרע גע־פּיהלען, אין רפֿאל וועדט בי זיך שטאַרקער, האַפּט, האַפּט, עס וועט, אם ירצה השם, מיט דער צייט זיין גוט... דאָס ווּאָס פּריהער האָט איהם אייסגעוועהען זעהר שיעך, דאַכט זיך איהם אַצינד זעהר גרינג. אַלסדינג איז זעהר גיט געמאַלט דאָ אויף דער וועלט. פּריהער אָדער שפּעטער, חנצה פֿין איהר שלים־מזל מוז פּטור ווערען. זיך קען ער דרי־נען נישט. בעשולדיגען, וואָרום אויינס האָט זיך געמאַכט נאָר אָהן איהם, אַזוי טאַקי האָט עס געמיזט זיין — חנצה און בנציה זענען נישט קיין פֿאָר, דער שידיך איז געווען קיום גאָר פּונ'ם אנהויב אָן. וויטער־זשע איהרע בענאַטשע פּרימע עלטערן? זי וועלען מיט אַזעלכע ווי ער זיך משדך זיין נישט וועלען? עט, נאַרישקייטען! א קערביל פֿאַרדעקט אַלע זונד.

קיין זאַך קען נישט בעשטעהן אַקעגען דער פֿרנסה. וואו פֿרנסה, הערען אויף חילוקים, פֿרוטע תנועות אין דעם גלויבען. עס יודלען זיך, עס מאַכען פֿויל תנועות פֿון נאָטס וועגען נאָר יענע, וואָס מיינען דירכדעם עפּעס צו גילטען, דורכדעם צו האַפּען א גראַשען: יענע, נעבעך, קבצנים, וואָס מוזען דערוים זיך מאַבען, משטיינס־געזאַנגט, די פֿרנסה, וועז נישט

וואָלט זיך אויסגעקוטען זעהר שמאָל, האָטש לעג זיך אין דער מיט נאָס אין שטאַרב; יענע בטלנים, נעבעך, וואָס צו עפּים אַנדערש טויגען זיך נישט פון דאַנען אַהין; יענע, יענע מענשלעך, וואָס אָהן דעם וואר וואָלט זיך נעזאוסט, וואר וואָלט זיך נעהערט? אָט דרינען שטעקט די נאַנצע קאָמעדיע פון משוגענע פרומקייט און גוטסקייט, פון איבערנעזאַלצענע ליעבשאפט צום פאָלק, פון פוילע קרעכצעלעך, זופצעלעך אויף צרות אין דער וועלט, פון משינה־ווילדע רחמנות צו אָרימענקע, כלומר'שט, אין דער־מיט צוגלייך מאקי — פיינדשאפט, קריג, אינטרינעס, רכילות, בלבולים אין אונטערהידעניש מענשען אקעגען מענשען.

צו דערהאַלטען דעם שלוס אין דער וועלט, צופרידענהייט צווישען אונז, זינדיגע מענשען, מיט אזוי פיעל בעדערפעניש צום לעבען, איז גמעס דאָס איינציגע מיטעל — פרנסה!...

דאס פערטע קאפיטעל.

אז יורען האָבען פערשפּיעלט ווער וועלט און זענען בעינותיט הרבים נעוואָרען קרעמערס, באַנקירען, פּראָצענטניקעס, ווּאכערניקעס, מעקלערס, טאַגדעטניקעס און כל־המינים נעשעפּט־מאַכערס — זינט דעגסטמאָל איז דער יצר־הרע פון ליעבע אויס מחותן בּיי זיי, די דעה אין שידוכים איז איבערגעגאַנגען פון איהם צום יצר־הרע פון האַנדעל; אַ שידוך היינט איז אויך אַ נעשעפט. שענקיט, פּרומקיט מאכט נישט אויס, די כּלה מעג זיך זין אַ מיאוסע — אַבי נעלד. נעפינט זיך אַ מאָל אַ יוד, וואָס קוקט אויף שענקיט, בעוויזט עס נאָענט זיכער, אז ער איז ניט קין עכטער סוחר, טאַקע וואָס אַ כּיחר היסט; אַ חוץ נעשעפט, נעלד־זאַכען, ליעגט איהם נאָך אייך אין זינען נאָרישקיטטען — נעראַנגקען, וואָס האָבען נישט קין שום ווערטה. ווי באַלד דער יצר־הרע פון ליעבע דערוועקט פּאָר זיך בּיי יענעם אָפּען דאָס האַרץ, חאַפּט ער זיך פּריין אינווענדיג צהין און ברענט דאָרט, אַרבּיט מעשים קונציג־וואויל, מי ער קען.

די איינענע מעשה איז נעשעהן אייך מיט רפאלץ. וויל ער איז נעווען אַ סוחר און צוגלייך טאַקי אויך אַ מיכּיט מיט האַרץ, האָט דאָס יצר־הרע'לע, אָט דער ברען, דערשפּירט, זיך פערקליבען אַהין צו איהם, צו מאַכען דאָרט די שפּיעל. ער האָט איהם פאָרגעשטעלט מיט זיינע פאָקוסען אַ וואונדער־שענע וועלט מיט די אַלע גוטע, געשמאַקע זאַכען, וואָס גלוסט זיך שטאַרק זיי צו געניסען. ער קיצעלט איהם, מאַכט איהם אַ חשק, מאָלט איהם אויס דאָס בּילד־שענע געשטאַלט חנצה'ס פון קאָפּ ביז די פּיס, איננאַנצען אַ קלאַר־וויסע אויסגעגאָסענע סטאַטוע, אויסגע־

טאָקט איטליכס גליד בעוונדער — און זאָגט צו איהם: כּחור, קוק ווי שען, קוק אין שמעלץ זיך פאַר ליעבשאפט! און רפאל'ן צושפיעלען זיך די נעפליטען, ער טראַכט, טראַכט אָן הנצה'ן אין גיט זיך דאָס וואַרט, אויסטילגען מיט דער ציט די דערנער, שטאכעלקעס, וואָס ארום דער דאָוגער רויז, כדי זי צו בעקומען. עס טעג זיך אפילו דונערן אין בליצען.

גלייכער פון אַלע זשכען איז פאַר רפאל'ן געווען — זיך נעהמען צו לייבצען, צוציהען צו זיך איהם אַזוי, אז ער זאָל ווערען צוגעזאָגטען, גלויבען אין איהם מיט לייב און לעבען. אין דערצו איז דאָך דאָ א מיטעל.

רפאל האָט ועהר גוט ארויסגעוועהן, אז דאָס איינציגע שליסעלע צו לייבצעם האַרץ — איז נעלד, גיטע, שענע פערדיענסטלעך, און דאָס שליסעלע איז דאָך ביי איהם אין דער האַנד. פריהער פלענט ער מאַכען סקאַנטע־געשעפטען צווישען אַנדערע אייך אַ מאָל מיט לייבצען, און וויּ לייבצע האָט שטאַרק נעלעכצט נאָך אַזעלכע געשעפטען, אַלץ נעווכט אַוועקצוריסען רפאל'ן פון די אַלע אַנדערע קאָנטאָרען, פונדעסטוועניגען פלענט ער ביי איטליכס מאָל זיך שטאַרק דינגען פאַר א פראַצענט. נישט דינגען זיך איז איהם נעווען שווער. עס שאַדט נישט צו פרובען, ס נראָשען איז אייך נעלד. אַצינד אָבער, צוליעב חנצה'ן, האָט רפאל אָנגעהויבען צו־צולאָווען וויּ ווייט מעגליך לייבצען נרויסע געשעפטען, נישט זיין אין דעם אַנדעל שוין אַזא איבערקלויבער ווי א מאָל. נעבען אויף א וועקסעל סחירה עמיצען נישט אַזוי פון די נרויסע בטוחים, איז אויך רעכט, פערלירען בייס אָבסקאָנטירען דאָס וועקסעל א נרויסען פראָצענט, — מאַכט איהם שוין אייך נישט אַזוי אוים, אַבי נאָך און נאָך א געשעפטיל, לייבצע זאָל דערווייל האָבען עסקים, אַראָבהאַפען פון אויבען. לייבצע ווידער, וואָס האָט שטאַרק געלעכצט נאָך פראָצענט האָט אייך נישט אַזוי שטאַרק איבערגעזיפט די סוחרים פון די וועקסלען די קאָפיקע פראָצענט איז אַזוי ליעב דעם פראָצענטניק, אז צוליעב איהר שטעלט ער אמאָל איין דעם קרן אַליין. בקיצור, רפאל מאַכט מעהר נעשעפטען, לייבצע האָט מעהר פראָצענט, און רב אָשר דער מעקלער ארבייט געשמאַק אין עסק: עס דרעהט זיך איהם דאָס קעפעלע און עס פערדריסט זיך איהם שטאַרק דאָס היטעלע.

— וואָס איז אַויינס דאָס יאָנעניש, רב אָשר? — פרענען איהם בעקאַנטע אין נאַס. זעהענדיג ווי ער לויפט הענדום־פענדים און די פּאָליצ

פון דעד קאַפאַטע וואַרפען זיך איהם אין אַרע ווטען — שא, שטעהם א כיסעל און דערצעהלט אונז, וואָם הערט זיך היינט עפּים נייס אין דער פּאָליטיקע, און וואָם טהוט זיך אַוועק אין אייער פּראַנקרייך?

ראָם לשון „אייער פּראַנקרייך" איז נישט דער טיטל, אַז רב אָשר איז א פּראַנצויז, אָדער ער האָט אין פּראַנקרייך אַ נחלה, כירושה פון זיינע עלטערן. חלילה! אַלע וויסען, אַז ער איז נעבוירען אין גליפּסק און איז, נעבעך, א קבצן, אַז זיינע עלטערן די קבצנים האָבען איהם נאָרנישט איבערגעלאָזט ירושה, נישט דאָ אין גלופּסק און נישט רחמנות אין פּריינקרייך. נאָר וואָם דען? נאָר פּשוט. רב אָשר, אַז ער פלענט זיצען צווישען דעם עולם און רעדען פון פּאָליטיקע, איז דער שטיינער זיינער נעווען צו זאָגען: „מיין פּראַנקרייך" אויס נרוים ליעבשאפט צום דאָזיגען לאַנד. רב אָשר, בעראַרף מען וויסען, איז נעווען א לעבעדיג, נעהענדינג נאָזעטע פאר די גלופּסקער יודען. ער פלענט זיי אָנדערצעהלען, לען נייס, שרעקליכע, וואונדערליכע זאַכען און מלחמות, אויך ישועות אויף יודען און שלעכטע ביטערע נזרות. מויל אין אויערען פלענט מען עפענען פאר נרוים פערנעניגען, הערענדיג זיין זיס נלאַט לשון. דעריבער אַז מען האָט איהם אַצינד נעזעהן לויפענדיג אַזוי האַסטיג, האָט מען נעמיינט, עפּעס נאָר שרעקליכעם איז אַוודאי נעשעהען אין דער וועלט אין רב אָשר איז פּול מיט נייס.

— נישטאָ קיין צייט, קיין צייט! — ענטפערט אָב רב אָשר, האַלטענדיג אין אין לויפענייש, נישט אָנצוקוקען די בעקאַנטע אפילו, וואָם בליבען שטעהן פערנאַפט.

— רב אָשר! די קאַפאַטע אייערע פערדריפעט זיך מיאוס. אין איהר לויפט, עס זאָל עם אייך אָנהויבען ברען! אין עברה, כלעבען, אוא א נייע שענע קאַפאַטע! — מאַכען צו איהם נאָך אַנדערע בעקאַנטע, וואָם קומען איהם אַקעגטו, ברויסשטעלענדיג די אייגען, שטאַרק פערוואונדערט,

— נישקשה, נישקשה! — זאָנט רב אָשר אין אין אָטהעם, שאָקלענדיג צו זיי מיט דעם קאָפּ בשעת לויפענדיג טאַקי.

— רב אָשר, נעוואַלד!... וואָם איז?... הא, וויזעד א צרה א נזרה אויף יודען? — פרענען איהם מיט א נעשריי, מיט א נעבעמ איבערנעשריקענע יודען. נעבעך אויסשטרעקענדיג צו איהם די הענד.

— גאָרנישט, גאָרנישט! — לאָזט זיך הערן צו זיי מיט אַ וואַרט פינדערוויטצעס, לייפענדיג זיין וועג.

— א, רב אשר! — מאַכט שמואל דער קרעמער, בייס אַריינ־זליהען רב אָשר׳ס צי איהם אין קליין גאָר אָהן אַ נשמה, עפּיס קאַלט מיט א האַלבען מויל, אַריינקוקענדיג בשעת טעשה אין דעם קאַסע־בוך, בלומרשט איז רב אָשר׳ס קומען נישט אויי שטאַרק אָנגעלעגט ביי איהם. הגם ער האָט אויף איהם טאַקי אַרויסגעקוקט אין איז אין האַרצען זעהר צופרידען געווען, וואָס ער איז געקומען — וואַרט אויס, רב אָשר, ביז איך וועל מיך אָבפּאַרטינען.

— נישטאָ קיין צייט, קיין צייט, רב שמואל! זעהר אַ שווערע אַרבייט האָב איך אויף מיר, כאַקי גאָר אַ שווער, שווער שטיקעל אַר־בייט. איהר מיינט, אַז ס׳איז אַזוי גרינג צו קויפען ביי אונז סהורה, ווער עס וויל קוטש זיך אין נעהמט סהורה, הויבט אַ הקפה? ניין, רב שמואל, נישט אַזוי איז די מעשה! אָט דער רפאל — מאַכט ר׳ אשר, קלאַפּענדיג זיך מיט א פינגער אין שטערען — דער רפאל, זאָג איך צייך, איז אַ מענש מיט קאָפּ, האָט אַ גיטען מוח. וויפיעל טענצלעך, מיינט איהר, האָב איך אַרים איהם געמאַנצט אין וועל נאָך בעדאַרפען מאַנצען, מאַנצען ביז...

— איהר מעגט אַיך מאַנצען געוונטעדהייט וויפיעל איהר ווילט, נאָר פון מיינעטוועגען, דאַכט זיך מיר, האָט איהר נישט אַזוי צו מאַנצען פאַר אייער רפאל'ן. אין די ארבייט איז אויך נוט אזא שווערע וי איהר זאָגט — רופט זיך אָן שמואל דער קרעמער. כלומר׳שם פיהלט ער זיך בעליידיגט, מיינענדיג צו פערגרעסערן יין אייגען יושרה, אז ער איז, ברוך־השם, פין די גרויסע בעוהים, אין אגב מאַקי, צו פערקלענערן רב אָשר׳ס ארבייט, כדי ער זאָל נישט פאָדערן היבש פאַר מעקלערי — איך האָב פאַר מיר אַ מאַסקווע, געלויבט דער אויבערשטער. מאַסקווע איז פאַר מיר בעסער, געזונטער אין אַלע פעל... פערשטעהט איהר מיך? נישט־מעהר וואָס פאָלטאַזוא האָט זיך דאָ אָנגעזרוקט, שטעדט שוין פאַר דער נאָז, אָט־אָט איז דער יריד דאָרט, און סהורה ברויכט מען טאַקי באַלד אין דער הייסער מינוט, פערשטעהט איהר מיך, דעריבער...

— דעריבער... איז נישטאָ מעהר וואָס צו רעדען, אין זייט מוז געווונד, רב שמואל? — טהוט אַ זאָג רב אָשר, וואָס פערשטעהט גנבה־לשון און איז אַ ממזר, דורכגעמריבען וי שמואל דער קרעמער, פערקריטס

— זאָגט מיר, איך בעט אײַך, וואָס, א שטיינער, וואָלט איהר גע־מאַכט, אַז אײַך זאָל נישט נעזונט קומען היינט צו אײַך?

— ווען נישט איהר, וואָלט אײַך געקראָגען עפּעס אַ אַנדערן אויף אײַערציליעטען דעם בחיוק.

— אי, נישט גענוג צוגעקוקט צו פֿריעמדע, אין זיין אָבהענגיג פֿון יענעם — הויבט זיך אָן רפֿאל, שאָקלענדיג מיט־ן קאָפּ. אין באַלד מאַכט פֿאַלט איהם אײַן אַ ליכט־שטראָל, פֿון וועלכען עס ווערט איהם ליכטיג אין די אויגען — אַזעלכע מענטשן, רב ליבצע, אײַך וויס ועהר גיט, אַז פֿרומע־קייט־ע יודען טיילן זיך אין צוויי זשאַנגע הכנית, הקדה־זאָגען, וואָס דערוויסט אין נעכטען אײַך שפּיטאָבין; נאָר אין מיין געגענד דאַרט ועגען פּאַרהאַן ועהר פֿיעל יודען לומדים, ויאָס זיי פֿלעגן אין די יונגלעך, בחורים זייערע, אין די רחמים הייעגן נאָך נמרא, וויטער גאָרנישט, און ד, טעכטער פֿלעגט־מען לאָזט בײַ לערנען גויאיש, שרייבען און לייענען עס זאָל הקב אַדורכגען עטיעגן צו פֿרײַ. עס ועגען דאָ פֿיעל אַזעלכע יודען, וואָס ווצען נשמהיק, קיינשטען די באַנק אין קלויז אין די וויבער זוכען די פֿרומסטע אין בעדק. מיינעך, וויבלעך אויסגעפּוצט ווצען אין די קליינען, רייפֿן קינדס, פֿעטיזיגען כהורה. מאַכט זיך אַ פֿריוז אַמאָל מיט זיי נאָרוויס, אַזוי ווען אַזוי: הויקא, סיזקא שענע־פֿיינע מיידעלע — אין אָהן כבוד. מוטשיפּ־נישקעט, איך מיר אַ מעגש, פֿון וועטען מען האָט זיך דאָ צו פֿרעמדען!... זי גלעט אפּילו פֿון אַזעלבען, אַ קנייפּ אין בעקעלע, כאָטש ניכט גיך ניכט אויב, זאָל זיך אײַך דאַכטען, די קאַץ הקוט זי גלעט נעגען... כראָ! ועהר ועהר דאָך, אַז טעכטער מעגען יאָרעם אַ וואָכה אין אַ הויז כמיר פֿון מעגש. איהר שטעהט פֿרי צו לערנען זיך גיי־אַרט, אַדיינקוקען אין ווערע ביבלעך וויפֿיעל דאָס הארץ גליכט, אַבי נישט לערנען קיין תורה, אינזער היליגע יודישע תורה, הלילה! דאָך ועהר עס לייענט זיך מיכטער תורה, אַזוי זאָגט די נמרא, אין גליך וי ער לערנט זי זיך אַ חשיכה... הוינט פֿרעג איך אײַך, רב ליבצע, כאָר יעקב זאָגט איהר נישט לאָזען אייער טאַכטער לעהרנען זיך שרייבען אין די פֿלעך וואָבעניאָנען? זי מקלט דאָך אײַך געטרויגט, געדינט אין די ניכטען שיקט צו בריכען אין לייענען כרוקע.

— יאָ, אמת, אין פֿלעך אין טאַקי אזוי — רעדט ליבצע האַלבע ווערטער פֿאַר זיכער דער זוי, קנייטשענדיג דעם שטערען אין אָננעה־מענדיג זיך מיט בערדיל — גלויך אפּילו זאָגט איהר, נאָר...

— און וואָס־זשע, האָ איז די מניעה?

— ע־ע, פערשטעהט איהר מיך: וואָלט מיין טאָכטער אַזונד געווען אַ מידעל, למשל, העט איך בעשטאַנען, וויי וואָגט איהר? געה דיר, מאָכטער, ציט „שרייבער" לערנען זיך די וויבערשע חכמות מיט אַלע אַנדערע מידלעך דאָרט. אין באמת טאָקי, האָ? אַזונד אָבער, פער־שטעהט איך מיך? אַז זי איז פערשליעטע, איז אַביסעל דאָס... פריקרע. האָט איהר געהערט, אַ וויבעל אַ אשת־איש צוויישען קליינע מידלעך! ס'איז עפּיס... וויי זאָל איך וואָגען? ווי... דער שמש, אַ שטיגער, א יוד מיט אַ באָרד, מיט אַ ביך, מהילה, לאָזט זיך אויפריפען שמחת־תורה עם כל הנערים, יונגלעך, וויבע־חברה.

— אויב אַזוי, טאָ לאָז־זשע דער לעהרער קימען צו אַיך אַ היים. יסט איהר גאָר וואָס? וויילט איהר, ר' לייבצע, וועל איך זיין דער לעהרער.

— אי, וואָס הייסט! איהר, רב־פאל, אַ סוחר, אַ מענש, זיין אַ מלמד, וויילט אַזאַ פרנסה, משטיינס־געוואָגט, ווי למדות!

— אומזיסט, רב לייבצע! איך וועל לערנען צייער טאָכטער אימ־וויסט, אומזיסט...

אין האַרצען בין זיך האָט לייבצע באַלד טאָקי איינגעווילוגט דעם פלאַן, נאָר אויס דרך־ארץ כלימר'שט האָט ער זיך נעקרימט, געקחיינקעלט און נעזאָגט רפאל'ן, אַז ער וועט זיך מישב זיין מיט ווייב. בין דער נאָכט האָט ער איבערגעשטועטט דעם עסק מיט יענטלען, איז בין זיי געבליבען יאָ, מהמת פיעל טעמים: רפאל איז דאָך אַ הימישער, זיערער אַ גוטער בעקאַנטער, וואָס־זשע קען עס אַרען, אַז בשעת ער זיצט און רעדט, וועט ער זי דערווייל טאָקי אויסלאַהרנען שרייבען, לייענען. דאָס קען כלל ניט שאַדען, אַדרבה. עס וועט איהר שטאַרק נוצען, זי וועט זיך אויסלאַהרנען לייענען תחינות, שרייבען אמאָל אַ בריוועל אַליין מיט איהר אייגענע האַנד, נישט בעדאַרפען אָבנויצען זכות־אבות, אָנקימען דערמיט צו אַ פרעמ־דען. פאַר זיי, צום געשעפט, וועט עס אויך טויגען. אין וואָס נאָך? קאָסטען וועט עס זיי נישט א דרייער. מהיכא־תיתי, ועהר וואויל!

— און רפאל האָט אין אַ גוטער שעה אָנגעהויבען לעהרנען חנצה'ן, קנעלען מיט איהר אויף זיין שטיגער, אין מען מיז זאָגען דעם

אמת, אז געארבייט האָט ער אין זיין זאַך געטאָן, זהיר געטריי. הנצה האָט געשלונגען דעם רב־נס תירה און קרעמער האָבען דער־ וויל געחאַפט רפאל׳ס סחורה. רב אָשר דער מעקלער ארבייט, איז שטאַרק געהויבען, און לייבצע פערדינענט, חאַפט צראָב פון אויבען־ הבל, ס׳איז ליהודים!

דאס פינפטע קאפיטעל.

עס איז שוין העט שפעט אין דער נאַכט, גלופּבק שלאָפט — אין צווי יודישע קינדער קענען קיין אויג נישט צומאכען, ווארפען זיך, נעבעך, פון אײן זײט אויף דער אַנדערער אין די געלעגערס אונטער זיי ארבײטען: סקריפּען, קרעכצען, גיבען אָפּ קאָנצערט, ווי דער שטיינער איז פון יודישע געלעגערס, וואָס צווינגען זיך, צושאָקלען זיך, צופיל־דערען זיך, זאָגען שירה בײנאַכט פון אַ מינדסטען ריהר. פון אַ מנין געלעגערס אין אַ יודיש הויז די שירה בײנאַכט צו הערען — איז אידאי אַז גוט אין חאויל! נאָר, נישקשה, מיט דער דאָזיגער קאַפעליע דאָ פון אונזערע צווי פאַרשוינען, אין וועלכער עס האָט טרײ נעאַרבײט אַ הונקענדיגער, אַ געריהרטער, אַ הויקערדיגער אויסגעדינטער טאַפּטשאַן מיט עפּים אַ מין רוק־בעט, — האָט מען נעקענט אויך זעהר גוט יוצא זײן.

אויף דעם טאַפּטשאַן, אין פאָדער־חדר, האָט געשפּיעלט אונזער הערשעלע, און אויף דעם רוק־בעט, אין אלקעריל — אונזער רפאל. בײדען האָט זיך עפּים נישט נענומען קיין שלאַף. איטליכער פון זיי האָט געהאַט צו זינגען און צו זאָגען מיט זינם.

יאָ, רפאל, האָט געהאַלטען וואָרט אין אײנגענומען צו זיך הערשעלען אויף נאַכטלענגער, לויט ער האָט איהם פערשפּראָכען. בײם ערשטען אײנטרעטען הערשעלעס צו רפאל'ן אין דער דירה, אויף אונטער־צונעכטיגען דאָרט, איז איהם געווארען גוט עפּים אייפ'ן האַרצען, ווי אײנעם, וועלכען השם־יתברך דערהויכט פלוצים דאָם מזל. דאָס קלײנע, נידערינע שטיבעל, וואו ס'איז אַ מענליכקייט צו בלײבען, ווייל פּער

דיך אליין, אומגעשטערט פון א עולם טענשען אין קליוויל — האָט איהם אייסגעזוכט שרדות. ער האָט נעקוקט אויף אלכדינג דאָרט עפּים מים אַ מין דרך־ארץ, נעקוקט, נעטאַפּט, קוים צי ריהרען זיך מים א פינגער, אין געשמיבעלט פאַר גרויס פערנעניגען. עס האָט אַזוי פיעל נעהייסען וו: „הע! א נו, וואָס, גוט, הערשעלע? א יאָ, וואָס פאר א נאָט מיר האָבען!"

דאָס פערווייסטע באַנק־בעמיל, אינגאַנצען וויי ס'איז מיט די שלאַפע כ'ם, אויסנעריבען, ציטערנט, ערטערווייז מיט אויסגעקראַכצענע קישקעס קליאַטשט, מיט אלטע פּאַרשבאלצעווטע לאַטעס האָט בי איהם אין די אויגן נעהאַט דעם זיבעטען חן. וויי די מעשה איז, א אַבגעקומענעס, א אַבגעבארעטעס — פּאַרט א מיוהס כיט א נעשפּיקעווטען בויך, א זבר פון א מאַלדיגע גוטע יאָהרען...

בים אַרויפקריכען דערוויך האָס ערשטע מאל האָט עס זיך שטארק נעטאַן א ביזער — א סקריפ כיט גרויס פּאַראיבעל. הערשעלע איז, איינהאלטענדיג דעם אָטהעם, פערביסענדיג די ליפּען נעבליבען וי איוך טשקולת, ניטט אהער, נישט אהין, אויס פאַרכט, נישט אַנצומאכען דאָ א שפּיעל, א נאַנצע התונה און רפאל'ן דאָרט פונ'ם שלאָף נישט ערויס־ציבערענגען, נאָר באלד אבער האָט ער זיך איינגעשטעלט, האָט עס מחילה נעבעטען, פאַטעליכען — פאַטעליכען זיך נערוקט, אויסנעצוינען פריהער איין פוס, דערנאָך דעם אַנדערן — אין נישקשה, מיט חסד, שפּעטער א ביסעל מיט א צייט האָט א קליין ביזוריל איהם שוין נישט אזוי אויסגעטאכט, וואָס וויטער, וויטער איז ער מיט א גרעסערען שרין אפילו נעוועהנט נעוואָרען. עס האָט נעמענט שרייען, ריסען זיך צוועי טערהייד, ער האָט זיך דערוויס נאָר נישט נעמאכט און נעשלאָפען נע־זונטערהייד, אבשלאָפענדיג נעשמאַק וויי א דער־הרנעטער אָהן עין־הרע די נאַנצע נעכט.

איז דאָך טאקי די קשיא: מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות פאַר וואָס שלאָפט זיך הערשעלען ניט די נאכט וי אין אלע אַנדערי נעכט פון א נאַנץ יאָהר?

אפשר איז הערשעלע הונגעריג נעווען, דער לעריגער כויך האָט איהם נעמאַהנט מזונות אין נישט נעלאָזט איהם צורוה?

ניין! ערשטענס איז א יודענס א מאַנען נאָר ניט אַזוי אריינגעטאַן אין דער אכילה, אז ווי באלד ע'ר דערגעהט איהם עפּים נישם, זאָל ש האָבען טענות; צווייטענס, איז דער מאַנען בי יודען נאָר ניט אזא פאר

נעהם. טען זאָל זיך אויס זינען טענות עפּיס מאַכען. אַזוי פּויל דינעס, אַלטע און נייע, אַלץ מכּח דעם מאָגען, דעם זונדיגען מאָגען, ווי איהם זיי לעהרנען דרך־ארץ אין דעם עסען: דאָס לאָז דיר נוט זיך גלוסטען, אַסור חויר, טען טאָהר נישט! דאָס מיינסטו אפילו, אַכּער נאָר אַלעק, אַבי זיך פלישיג מאַכען, ס'איז פּאַר דיר אַ צו מיערער ביכער! דאָס לאָ, זיך עס דענקטמאָל אין דענקטמאָל אין דיין גביל נישט נעפּינען, אָנקוקען זאָלסטו עס נוט טאָהרען אפילו, און דאָס, אהדבה, איז א מיז, מוט אריינלעגען אין דיר אַ כּוח, חאָטש ביסטו, פּרינצעסע! — אָט אַזוינס אוז אַזוינס האָבען נאָר מיר, קינדער ישראל, טיר אַלין, אין אין דעם זכות טאָקי זשיפּען מיר בוז צייגר אין דער ווילט... הייס דרישענס, האָט הערשעלעס טאָגען דענקטמאָל כּלל נישט געטשט וואָס זיך צו בעקלאָגען. זונט ער האָט אָבּגעהיבּען „אינטערנעשענעל" הוי רפּאלן, איז ער מיט אַלערינען בויך קינמאָל נישט גמאָגען של זיך. אַלע נעכט פון אַ גאַנץ יאָהר איז פּאַר איהם הערט נעזיגן אַ גלעזעל טיי מיט אַ שטיקעל ברויט, אין הלילה הוה, די האָזיגע נאַכט איז נייך גייאָר געזיגן אַ קעפּיל פון אַ הערינג, אַ בינדעל מיט אַ שטיקעל פלייש אויך, אויבער־נעבליבען רפּאלן פּונס מושג, וואָס ער האָט נעגעסען אָהן אַפּעטיט, אַון הערשעלע האָט דערצו אפילו זיך נישט צוגעזוהרט.

אפשר־זשע האָט זיך הערשעלען נישט געטשקט אין דער נמרא ראָבּט, אין דער מח זיינער האָט שטאַרק גקערביט, ווי אַזוינצויטען אַ הארב תוספות'ל, ציטרעפּען אַ „בעזאָהדעניש", וואָס בעזאָהדענט רש"י אַזוינס מיט'ן „פּלומר", צו פּאַלען אויף, אַ מכּרה שבּ'דיג מיט אַ קנייטשעל; נעפּינען „דעם רעכטען קוקביט", אין דעריבער איז ער אַרויס פּונס שלאָף?

נאָך אַמאָל טאַקי נין! שיין לאַנג טאַקי זו הערשעלע לעבנט נישט אַזוי מיט קאָפּ. אַז משה'לע זיין הבר איז גיווען נעבּען איהם, פּלענט ער איהם אונטערטרייבּען, אונטערגעפּען חשק צים לעבּען מיט אַלע כּלים נישט אין זונען צו האָבּען קיין זאַך; זונט אָבּער ער איז נישטאָ, ליגט הערשעלען דער קאָפּ שטענדיג אין טראָבּטעניש, און דאָס לעבּען, משטיינס נעזאָגט, איז בי איהם אָהן טעם, וי גיקאָכט קלאָבּיטש. חיינט דוקא איז איהם געווען אַנגענקומען די גיבּעט שעה, ער האָט אַ לערן גע־טאָן לומדיש, נאָר אַחריפות אין אַלטריינ אין דער גמרא איז איהם אייסגעקומען לסוף משונה־ווילד גלאַט: אי רש"י אין, הלילה, נישט משנע, אי תוספות־קשיא בלייבט אַ קשיא — בוידע זענען נערעכט

מילא בליבם דאָך טאָקע הערשעלעם נישט־שלאָפֿען עצינד א נרויסע קטיאָ. וואָם זשע פֿאַרט איז היינט מיט איהם אַוונם די מעשה? אַזוי א מעשה, א מעשה! איהם לאָזם נישט שלאָפֿען — בילע!

„אי, רפֿונו־של־עולם, בילע! נעזאָלר, מאַטוניא, וואו איז בילע? — אָט די דאָזיגע עסליכע ווערטער פֿיקען הערשעלען אין קאָפּ, צוטראָגען איהם דעם מח, ארוים זי דרעהען זיך אלע זינע נעדאַנקען אין חאַפֿען זיך איהם א מאָל ארוים מים א בימערן קרעכץ מיטפֿון האַרצען.

שוין א נאַנץ היבשע צייט איז דרינען, זינט הערשעלע האָם זיך צושיידט מים בילען דאָרט בי דער „וארנבאנק", אין דער האָפענונג, אז אז־אָם שטעלט זי זיך אויפֿן אָרט, פֿאַר א דיענסט־טיידעל, וואוהין די מעקלערין האָם זי נעפֿיהרט, אָם באַלד זעהען זי זיך ווידער אין נעהמען וייטער אפֿיר דעם אָבנעריסענעם שטוהם ווענען אויסליכם פֿיצעלע בעי־וונדער אין דער היים.

אונזער עלענדער פֿערוואָנעלטער הערשעלע האָם זאָם אָנערקענן זיך נישט נעקענט בי דעם ערשטען בעגעגעניש מים אשכנ׳ס א מידעל, כמעט אַ־איינענע, אהימישע פֿון קינדווייז אויף. זי איננאַכצען האָם נעי־שמעקט עפּים פֿרישׂ, מים היים, מים קאַבצאַנסק. פֿון איהרע אויגען האָבען אַרויסנעלויכטען, נעלאָזט זיך איהם זעהן מעל ליעבע זאָכען אין די פֿריהערדינע יאָהרען. אלכדינג, האַק אין פּאַק, האָם זיך איהם נעי־פֿיהלט אין איהר בליק, נעדאַכט אין איהר שמימע. ער האָם אויפענע־חאַפֿט איהר איטליכם וואָרט, אלין אייך נעי־עדט פֿאַר צעהן און מ׳אַנ איהם נאָך איבערנעבליבען נענוג רעד אויף שפּעטער.

הערשעלע קוקט דאָ אזוי ארוים אויף איהר די אויגען און נאָם אייך אזא ווענטאָג, אזא אויסחאַפענים — נישטא בילע! ווי אין וואַסער ארין בילע!

די ערשטע צייט האָם הערשעלע זיך נעטרייכט מים דער האָפֿ־נונג: אָט אין־נ׳כען וועט זי זיך מבתמה ריזען. וואָם דען? אפשר איז זי דאָ־פּוקוקען. קומט זי זוכער באַלד צו ריזען. זי האָם דאָך איבערנעלאָזט ריזען אויף דער אכסניא איהרע זאכען. אז א קענען א חדש צייט אָבער איז אוועק און זי איז אלץ נישטא, האָם איהם שוין אָננעהויבען מאַקי־נוט צו ארגן. אצינד האָם איהם אָננעהויבען בעשינפערליך צו אינטי־רעסירען בילע, נעשׂם ווייל זי איז א היימישע, ערשט פֿון דאָם זיננע

האָרט אין דער היים, נאָר זי טאַקי — זי, בילע, אַליין, ווייל אויף איהר, נעבעך, איז א ביטער רחמנות. ווער וויסט, וואָס מיט איהר, נעבעך, איז אַוועק געשעהן? דאָס נעפיהל פון רחמנות איז בי איהם נעווען פון אין אַנדער נעפיהל, א פערבאָרגענעם, עפּעס נאָר אַהן א נאָמען — א מין ציהעניש אַזוינס, אַמאָנטעניש נאָך פון קינדווייז אָן, טיף אינווענדיג אין דער נשמה. דאָס מין ציהעניש וועלכעס האָט אַנגעהויבען שטאַרקער זיך לאָזען פיהלען, בעקומען שוין עפּעס א נאָמען דורכדעם כאַקי, וואָס דאָס רחמנות איז אַלץ מעהר און מעהר געווען. די בירד דאָזיגע נעפיהלען האָבען נעשפּראָכען, געווען זיך דערנעהרט אי־נער פונ׳ם אַנדערן. דערצו איז אויך נעווען נאָך א צוגאָב, נאָר א וויכ־טיגע זאַך — עס האָט זיך דערזעהן הערשעלען גאַנץ קלאָר דאָס גרויסע אינגליק, אין וועלכען ער איז נעשטאַנען. שניאור־וואָלף וואָלט איהם ויכער אין געהאַנט אַריינגעשטעקט, געמאַכט פאַר א זעלנער, וועז עס זאָל זיך נישט געווען פלוצלים אינטערלוקען בילע. איז נאָט אַליין טאַקי האָט זי אונטערגעשיקט פונקט אין דער רעכטער צייט איהם פון יודישע הענד מציל צו זיין — אוז וויפיעל דאַנק ער איז איהר שולדיג פאַר אַזא גרויסע טיבה! ער בעדאַרף דאָך, וי טען זאָגט, די פים איהר וואַשען אין דאָם מאַסער טרינקען. וואָס אָבער לאָזט זיך אויס? זי האָט איהם נעראַטעוועט, אוז ער זי — בעגראָבען

דורך דעם אַוועקגאַנג זיערם שטיל פון דער אכסניא אַהין, צו דער „זאַרנבאַנק", איז ער פונ׳ם אונגליק ערווים, אוז זי — אַרין. אוי, דער מלאָך הגואל איז פערשוואונדען, נאָט וויסט וואוהין, ס׳איז א רחמנות, עס רייסט, רייסט דאָס האַרץ!...

דאָס אַלטרינג אינאיינעם האָט אויף הערשעלען שטאַרק געווירקט, פּרויסגערופען אין אַהם אַוועלכע געדאַנקען, אַוועלכע הייסע קלאָרע נע־פיהלען, וויס זענען פאַר איהם נעווען פריהער נאָך טונקעל, כמעט א סוד. בילעס נעשטאַלט איז אַרויסגעטרעטען פאַר איהם אלץ העלער, העלער, נעשוועבט פאַר זיינע אויגען, איהם נעבריהט, נענאַנט, נעצוי־גען בי דעו נשמה. עס האָט איהם גלאַט אַווי, נישט ווילענדיג נאָר, זיך נעטראַכט, ער האָט שטילערהייד א מאָל נעווייגט, נעווארען עפּעס נט, וויך וויי א טיג, זיך נעלאָזט פוז זיינע נעדאַנקען טראַגען, וי אַנע־וויקעלט קינד — אוז זיך פערטראַגען, פערפלויגען א שרעק וואוהין. בילע איז איהם פונ׳ם זינען נישט ארויס, אוז ער האָט זיך קין עצה נישט נעקענט נעבען, וי אַרום וועדט מען וועגען איהר עפּעס נעהאַרט —

געהן ווכען זי, פרענען? ווי נעשיקט זיך עס, א בחור'ל פרענט זיך אויף א מיידעל! אין נאך ווער? ער, הערשעלע, אז בים דערמאנען נאר איהר נאמען קומט איהם די פארב אין פנים. איהם דאכט זיך א שרעק, לייט קענען זעהר גרינג, חלילה, זיך אנשטויסען, ווען איהם ליגט „אווינט" אין זינען, ווען פאר א שען בחור'ל, אוי, ער איז!

און דענסטמאל איז ער דאך אויסנעשטעלט, פערפאלען פון ביידע ווילטען אויף אייביג!

א קאטאסטרא עפעס „אזא מעשה", אזוינס נאר צו מראכטען!... האו האט מען עס בכי יודען נעהערט? נעוונ איז דאך דער ניהנום אין אבקומעניש פאר אזוינע זונד, — נאך פיעל ערגער נאך אין יודישע מיילער ארינצופאלען. די איינציגע טרייסט זינע איז נאך נעווען, טאמער איז בייא צוריק א היים אוועקנעפאהרען. אי די זאכען, זי האט דאך דא אינערגעלאזט אויף דער אכסניא איהר קלומיקעל מיט זאכען? — מילא האט זי פארנעכטען, א קשיא אויף א מעשה. ווען קען זיך מאכען! זי האט זיך נעאכט, נעאיילט, האט זי פארגעסטען. גראד איז היינט נעווען דער ט"ג ש' ווארמער, א שענער, די זון האט נעשיינט, א פריידי, א פערגענינגען, איז ער נעניגט נעווען זיך צו בערוהינגען מיט דעם דאוינען נעדאנק. פאר נרוים שמחה האט ער זיך צושאקעלט איבער דער נמרא, זיך א נעהם נעטאן לערנען, זינגענדיג נעשמאק מיט א ברען און שכל'דיג גלאט נעמאכט אלע הארבע שטיקלעך הארט מיט'ן קנאק!

ווען=זשע טהוט דער שטן, דער צולהכעים'ניק — דער שטן שטעהט זיך און לאכט איים הערשעלען, טראכטענדיג בי זיך: פרעה זיך, פרעה זיך, שענער בחיר, אט באלד וועסטו בי מיר זינגען אויף א אנדער קול.

אין ווי הערשעלע לעהרענט זיך דא אזוי לעבעדיג, מיט א גרינג הארץ, קיבש איהם מעשה=שטן אינמיטען דרינען אן א כריעף פון דער היים, איך ווילכען ער האט שוין טאקי אזוי לאנג ארויסגעקוקט. און ער נעהמט זיך איהם לייענען מיט נרוים חשק.

„עיקר עבחתי — אזוי לאזט אוים די מאמע איהר בריוועל צום זוהן — האב, כענצילקמעס, מיך פארדעדט, פאר גרויסע צרות מיך פערנעסען דערוויייל כבה בן=ציון צביה'ס מיידעל, דורך ווילכער איך האב דיר געשיקט א פאר אינטערעסאנטע זאקען, א קאפאטקעלע מיט א אויסגעלאטעטע העמד, טראג נעווונט, פארניץ נעווונט ביז הונדערט און צוואנציג יאהר. ציפע=סאסיע, זאל נעווונט זיין, האט פון איהרע פיס די זאקען נראבנעמען און דיר זיי געשיקט. השם=יתברך זאל רחמנות האב-

ען. איהר צושיקען דעם בעשערטען. שוין צייט, צייט, זי איז, נעבעך, אויסגעטריקענט, נעל און גרין, ווייסט איז איהר אין פינסטער מיר צו־שהענריג איהרע אין מיינע ביטערע צרות. די ג׳ינגען מיינע דינען מיר נישט, פאר קיין יודישע קינדער נעראכט, פונ׳ם פערערען־פליקען די גאנצע נעכט, אוי־וועה איז מיר, וויסטע אלמנה! דאס פערדינסט, משטיינס־געזאנט, איז א גארנישט, קלעקט נישט אויף וואסער אויף קאשע, אז אך אין וועה צו אזא פרנסה, אזא לעבען, קוים־קוים וואס אין רערהאלט די נשמה..

נעבענשט זאל זיין אסתר־לאה, די אלטע מילכיקערין אונזערע מאל, וואס זי גיט מיר צו־צייטען א קריגעל זויערמילך, אויך מילך אביסעל אויף בארג. יא, די קוה איהרע האט די ערשטע טעג סליחות איך נעקעלבט, אין א מול׳דינג שעה. גאט, ברוך־הוא, האט זי בענליקט סיט א קעלביל גאר אנ׳אנטיק, איינם טאקי אין דער נאנצער וועלט. אזוינס ווערט נעבארען איין מאל נאר אין הונדערט יאהר. קענסט דיר איך פארשטעלען, אז מרדכי קצב, עפים נישט אזא שטארקער נותן, פאר א גראשען וואלט ער זיך, שונא־ציון, בירע אויגען נעלאזט אויסשטע־בען, ער האט נעחאפט אין צעהן זילבערנע גילדרען אבנעצאהלט פאר דעם קעלביל במזומנים און דער דרויב האט געהערט איהר, אסתר־לאהן. און די וועלט זאגט, אז ער האט פערדיענט עפים אין עשרות— א ודאי א זעקס גילדרען, און אפשר זיבען, אדער מאקי אכט!...

טילא, וואס האב איך דיר דא געוואלט זאגען, פאר צרות מיך, סאנצעלאמעס, פארגעסטן וואס — יא, מכח דעם מיידעל. א—הא! קאנג איינגע צרות, איז נאך דא, וי זאגט מען עפים, א צונאב פרעמדע אויך. בן־ציון צביה׳ס מיין אויך, ער איז, נעבעך, אלט, קראנק, א צו־בראכענער שארבען. האט נישט קיין פרנסה. אזא קבצנות ווי אין קאב־אזנסק היינט נעדענקען אלע קאבאנסקער קבצנים נישט. אז די נשמה האלט זיך, איז ריינע נסים, נור זכות אבות טא׳ק, אח—אח—אחו! און דא האט זיין ליעבער נאטען, בעהיט זאל מען ווערען, נעשטראפט סיט א ני מין שטראף — פון זיין טאכטער, אט דאס מיידעל, דורך ועלכס איך האב דיר געשיקט זאקען אין א קאפאטקעלע, איבערנעניצעוועט פונ׳ם מאטענס, עליו השלום, קאפאטע, — פון דעם מיידעל, א וואונדער, כ׳לעבען, איז ביז היינטיגען טאג קיין איינעטונקטע פען נישטא, ער חאלט עס, נעבעך, ניט אויס. אמת, וי אליין קען ניס שרייבען, אזוינס איז נישט פאר קיין „יודענע״; אבער דאס איז רעכט פעגליך אויסצופיהרען

דורך מאַסבילען, און איך וואָס טהו? איך בין מבוייח ר' פיבוש דער מלמד, געווענד זאָל ער זיין, זאָג איהם וואָס — אין ער שרייבט, שרייבט צוגעפענדיג פון זיך פעפער, ציבעלע, מאַבענדיג פון מינם אַ וואָרט אַ מוסקאַבקויל, עפּים אַזוי בעטעמ'ט גאָר אַ דערקווייקענים. (פעפער, ציבעלע וכו', די מליצה זאָגט נישט די מאַמע — וויי קימט צו אַ וויבערשען מח אזיינם? דאָס זאָג איך, פיבוש)... איז דען נישטאָ קין שרייבערם, קין מלמדים בי אַייך דאָרט אין גלופסק, אין אַזאַ יידישע שטאָדט, וואו שבת־גויים, וואָס הייצען אין קליוזעל די רובעם, וויסען ווען מען בענשט ראש־חדש, זאָגען ווען איז דער מולד און רעדען יודיש? — וואהנעניו! איך בין אויף דיר גוור מיט דער מצוה פון „כבד את אב ואם", טאָמער זעהסטו זי, דאָס מיידעל, אַדער וויסט עפּים פון איהר, — שרייב למען השם, וועסט זיך קויפען דאָס אייבינג לעבען. דער טאַטע איהרער, בן־ציון, וויסט נישט וואָס איבערצוטראַכטען, ער איז, נעבעך, אין איינע צרות, און צביה וויינט, זאָרגט, אפשר, חלילה, איז זי געשטאָרבען".

אַפּזית חריין ווען הערשעלע זאָל געווען מיט אַמאָל אייפעסען וואָלט איהם נישט געווען אַזוי פערגאַנגען אין נאָז, אין די אויגען וויי פון דער מאַטעם דאָזיגע לעצטע ווערטער. אז ער האָט זיך געהאַלטען אויף די פים און נישט געפאַלען, האָט ער עס געהאַט צו פערדאַנקען נאָר דעם שטענדער, בי וועלכען ער איז אין קליוזל דאָרט אין אַ ווינקעל געשטאַנען אָננעשפּאַרט איבער דער אָפּענער גמרא „ביצה". ער האָט אַ האַרץ פול מיט יסורים אין קען עס נישט אויסגיסען, פערקאָהרט, — ער שטיקט נאָך די וועהטיגען אין זיך, די קליוזניקעס זאָלען עס, חלילה, נישט בעמערקען אין אַז ער האָט דערלעבט נאַכט און איז געקומען נעבטיגען, האָט שוין רפאל'ס בעטיל אין אַלקירעל געפקרייפעט, געוואָגט שירה — ער האָט באַלד טאַקי זיך געטאָן ג. וואָרף אייפ'ן געלענער, זיך נענומען טראַכטען, זיפצען, קרעכצען געשמאַק וועגען ביילען—אין דער טאַגטשאַן האָט צוגעשפּיעלט, אונטערגעהאַלטען דאָס רוקבעט, טשאַקענדיג אויף זיך שוואַנצער

דאס זעקסטע קאפיטעל.

וואס־וועט פאַרט איז עפּעס אַוויינס היינט? פאַרט פאַר וואָס שלאָפּט זיך ניט רפאל'ן די האַוזיגע נאַכט? ס'איז שוין אַזוי שפּעט, און דאָס רוקּ־בעט אינטער איהם קרעכצט, סקריפּעט, ווייל ניטט אויפהערען, עפּעס לאוט עס מיך דאָך הערען!

אוי — גאָר ניט קיין פּרעהליכס!

א טאָג פון אַרבייט און לויפענישׂ אין מאַרק איז היינט געווען בּיי רפאל'ן. ער האָט זיך אויסגעלייכט מיט אַ היפּש בּיסעל סוחרים און זיי געבּאָרגט סחורה כּפי זיי האָבּען פּערלאַנגט. אָוועגדס איז ער געקומע א היים צו זיך שטאַרק מיעד ציבּראָכען, אידער ער האָט זיך אַבּיסעל אָבּגערוהט, זיך נאָך נישט געטומען צו די חשבונות, בּעטראַכטען זיך, וואָס ער האָט מאָרגענדיגען טאָג צו טאָן, קומט אַריין דער טרעגער פון דער פּאָסט צו איהם מיט אַ בּריעף. לייענענדיג דעם בּריוועלע, איז איהם פינסטער געוואָרען אין די אויגען. מען שרייבט איהם בּסוד סודות, אַז מיט דער פּאַבּריקע, פון וועלכער ער לעבּט, ציהט די פּרנסה, שטעהט עס אַצינד שמאל, ס'איז דאָ שטילע מפות, וועהטאָגען. אויב עס האַלט, חלילה, אַזוי נאָך אַבּיסעל, בּעקומט זי, זאָל די שעה נישט זיין, דעם שלאָק. סחורה איז קיין מעגליכקייט ניט דערווייל איהם צו שיקען. גלה, וויפיעל עס געפּינט זיך נאָר בּיי איהם, זאָל ער באַלד שיקען. למען־השם, ס'איז אין לעבּען אַריין נויטיג.

רפאל ליעגט דאָ אַצינד אויפ'ן גלעזענער אין געהאַקטע וואונדען, דער קאָפּ שפּאַלט זיך איהם טראַכטענדיג, און דאָס הארץ אויך וועט

אים שיער נישט צוזעצט. ער בעטראכט דאָ זיין לאַגע פון אַלע זיי־טען, ארום און ארום, אזוי:

די פאַבריקען, בעהיט גאָט, שטעלט זיך — שלעכט! איין עק פון זיינע געשעפטען, ער איז אויסגעשטעלט, די סוחרים, וואָס האָבען דאָ געזומען סחורה אויף קרעדיט, וועלען, מסתמא, וויי דער שטייגער איז, כאם די פאַבריק שטעלט זיך, זיך אויך שטעלען, נישט צאָהלען אויף די וועקסלען צום אויסגעשטעלטען טערמין. נאַראַנים וועלען זיי זיין, וואָס דען, זיך נישט צו בעוצצען מיט יענעמס אומגליק, מיט אזא קראַך! מיטלע דערצו זענען דאָ גענוג. ס׳איז דאָ, אַ שטייגער, אויך אזא מאַנע־פאַרגע — אויפצוקויפען פאַר אַ שפּאָט־גלעזל דער פאַבריקעס, אויף זיך אַרויסגעבענע פּאַפּירען, און מיט זיי טאַקי איהר דעקען. זה תמורתי, הייסט עס, נאָ, ווער די כפרה!... „קוממיות" זאָגען — דאָס איז אַ גע־וועהנליכע סוחרישע זאַך, פון לבן הרמאי און ביז היינטיגע צייט, מען בעדאַרף נאָר זיין געניט, וויסען דעם נוסח מיט די זיסע תנועה־לעך, וויי עס בריה׳ס צו זאָגען...

און אַ צוגאָב נאָך צו די צרות האָט ער געמאַכט היינט געשעפטען, איבערהאַפענדיג די מאָס. דער רוח וויייסט, וואָס ער האָט אַזוינס געטאָן, געזומען כמעט די גאַנצע סחורה און אַוועקגעגעבען זי צו אַלדי שוואַרץ־יאָהר. אַצינד איז ער געפֿלעוווט—נישט קיין סחורה, נישט קיין געלד! און וואָס זאָל ער ענטפערן די בעלי־הבתים זיינע, די פאַבריקאַנטען, וואָס פֿאַדערען אַצונד פון איהם געלד אין דער נויט? זאָל ער געהן אָבזעצען ביי אַנדערע די וועקסלען פון די נייע סוחרים זיינע בשעת ער וויייסט די גרויסע סכנה, אַז עס שטעהט דאָ פאַר אַזא קראַך? אַזוינס צו טאָן איז איהם ביטער וויי דער טויט, דאָס הייסט דאָך אזוי פיעל וויי אַ גנב, געהן יענעם איבער די קעשענעס.

טראַכטענדיג אזוי, קומט ער אַרויף אויף לייבצען—און ער טהוט זיך אַ וואַרף, צאָפּעלט מיט אַלע אברים. סטייטש. דער ג׳עכטער מיט וועקסלען איז דאָך דורך איהם אַרייגעפאַלען צו לייבצען! און נאָך וועס מעס וועקסלען? עפּיס ניט פון די גאַנץ גרויסע בטוחים, נאָר פאַר ג׳נצ, וואָס זענען נאָך צו דערלייידן כּל־זמן דאָס רעדיל דרעהט זיך, סחורה אין דער פאַבריק איז דאָ איבערגענוג, זיי צאָהלען וויי־ס׳איז צום טערמין אין אָנהויב, בכדי צו נעהמען נאָך מעהר אין קרעדיט וויייטער, און ערשט דענסטמאָל צו האָבען ביי זיך די ברירה... און פאַר וואָס האָט ער אזוי געקראַסקעט אומבערעכענט? בכדי צושאַרען פערדינסטלעך, אַ גרויסען

פּראָצענט לייבצען. אין דאָס אַלסדינג האָט ער געטאָן צוליעב חנצה"ן, צוליעב זיין טייערער, טיף אין הארץ איינגעפּאַקענער חנצה"ן! אַצונד לאָזט זיך דאָך אויס, אוי־וועה, אינגאַנצען אַ בוידעם. אַליין, ער, נעהט אַראָפּ פונ'ם מאַרק, פערלירט די פונקציע. די סוחרים וועלען זיך נע־פינען אַ מיטעל ווי נישט צו צאָהלען, לייבצע וועט פערלירען דורך איהם אַ קאַסע געלד, וועט ווערען איהם אַ דם־שוגא און נישט לאָזען איהם די שוועל פין זיין הויז אַריבערטרעטען, שלעכט, ביטער, אי—אי! פער־שפּיעלט זיך קאָמיסיע, און פערשפּיעלט, אוי־וועה, חנצה"ן!

אין האַרצען גיט אַ שטאָך, רפאל גיט זיך אַ וואָרף, אין דאָס בעטיל — ריפּ — סקריפּ...

דאָס געוויסען קומט אויך אינדערמיט אַריין מיט זינם: שווינדלער! וואָס ביסטו געפאַליגען, צעטרענצעלט פרעמדם, נעשאַכטעט מיט יענעמס אַלץ צוליעב די חפּציות דיינע — צו דערלאַנגען יענץ, וואָס די אויגען זעהען, וואָס דאָס האַרץ גלויסט, וואָס דעם זינדיגען נפש'ל פערווילט זיך אין וואָס עס מאַכט פערגניגען?... פלוידערזאָק! אויף צו דרשה'נען האָסטו געהאַט אַ מויל, אַלץ: אמת, יושר, בערעכטונג, מענשליכקייט, פערשטאַנד — שענע קילעכדיגע ווערטער; אַלץ שטראָפען, מוסר זאָגען, וועלען פערבעסערן די וועלט, ניט צופריערען זיין מיט דעם וואָס אַ צונד: רב אָשר דער הויפּט־מעקלער איז אַ הויפּט־ליגנער; גרשון דער קרע־מער — אַ שווינדלער; זעליג דער סוחר—אַדרעה־קאָפּ; רב נחמן דער גבאי — אַ מזיק, דער אַזוי, יענער אזוי, אינער נישט קיין רעכטער. און דו?... לייד־ושע אַ צונד. שווינדלער, און מאַך נישט קיין חן!

דאָס געוויסען עסט ווי אַ וואָרים, פּיקט: פּיק — פּיק. רפאל וואַרפּט זיך, אין דאָס בעטיל — ריפּ — סקריפּ!...

דער טאַפּטשאַן פונ'ם אַנדער'ן חדר לאָזט זיך אויך הערן, מאַכט רפאל'ן לעכער אין קאָפּ, איהם דאַכט זיך, אז דאָס סקריפּעט מיט פער־דראָס, ביזערט זיך, האָט צו איהם טענות פאַר הערשעלען: פאַר וואָס האָט ער די גאַנצע צייט זיך אָן איהם גאָר פאַרגעסען. רפאל'ן איז הערשעלע באַלד בייס ערשטען אַריינקומען זינם צו איהם אין הויז זעהר געפּעלען. ער האָט געוזהן פאַר זיך אַ שטיל, פערטראַכט יונגעלע, אַ עלענדס, אַ אָרעמס, נעבעך — און אויף איהם רחמנות נעהאַט. דאָס יונגעלע פלענט קומען אַלע נאַכט פינקטליך נעכטיגען, שא, רויהיג, שטיל, נישט אָנצוריהרען אַ פליג אויף דער וואַנד. שא, געהאַלטען מויל, נאָר די אויגען זינע האָבען געערדט, דער אומעטיג־פערטראַכטער אָנפליק

אינער האָט זיך בעקלאָגט, ווי ער ליידט אין קומט עס, נעבעך, אָב אין ער וועלט. זיין בליק פנים, זיין הלבשה, משטיינס־געזאָגט, אין דאָס אַנצע אויסזעהן זינם האָבען אויסנעריסען, שונאי־ציון, א שטיק האָרץ, מען האָט נעזעהן פונ׳ם קוקען זינעם פונדעראויטענס אויף רפאל׳ן, ווי שטאַרק ליעב ער האָט איהם, ווי ער קלעבט אין איהם מיט אַלע זינע אברים, מיט ליב און לעבען ווי צו א טאטען. רפאל האָט נעפיהלט עפּים אַשולדיגקייט א קענען דעם אָרעם קינד, נעבעך, פאַר איהם עפּים צו טאָן, און פאַרנענומען ביי זיך מיט איהם זיך אָבצוגעבען, מאַבען איהם פאַר א שטיקעל מענשען. נאָר די נעשעפטען זינע אין הנצה האָבען איהם פאַררעהט דעם קאָפּ אַזוי, אַז פאַר דעם אָרעמינקען, נעבעך, איז איהם נישט נעבליבען קיין פיצעל ציים, און פלעגט בי׳ם דערמאָנען זיך א מאָל אין איהם אַלץ אָבלעגען אויף שפעטער, שפעטער, ביז ער האָט איננאָנצען אָן איהם פאַרגעסען. אַצינד הערט ער, ווי דער טאַפּטשאָן דאָרט סקריפּעט, דערמאָנט ער זיך אָן הערשעלען, אין דאָס האָרץ פערלויפט איהם מיט בלוט — אוי, נאָר אַרויס מיר פינ׳ם זינען!... אוי, א רחמנות!... דאָס עלענדע, בלידנע שעפעלע אין נעקומטען צו מיר אין שטוב בעטען הילף, אין איך האָב מיך אויף איהם אפילו נישט ארומנעקוקט!

אָט אַזוי דענקט רפאל, אין דאָס נעווינסען פיניגט איהם: א, ח שענער מענש! א גוטער, א וואויליער, א בעל־רחמים נאָר מיט דעם מייל אין טאָן נישט אויף א האָר. אַזוי זיט איהר אַלע, פיינע לייט, בעלי־טובות, פערוואָרגער! ווי באַלד עפּים א נעשעפטיל, ווערט אַיך פערשטאָקט דאָס האָרץ; ווי באַלד עפּים נוגע אייער חפציות, נעהט אַיך שוין קיינער נישט אָן; ווי באַלד אייער נפש׳ל, מען יענער האָבט ד׳ בפרה ווערען. קאָמעריאַנטען זיט איהר, פאַקוסניקעס, אַנשטעלענמאַכער — רשעים מיט שטיינרנע הערצער, קיפערנע שטירענס אין נלעזערנע אויגען!...

דער טאַפּטשאָן בייזערט זיך, קרעכצט, דאָס נעווינסען פיקט: פיק — פיק, רפאל וואַרפט זיך, אין דאָס בעטיל — ריפּ — סקריפּ! — —

דאם ויבעטע קאביטעל

— אוי, גליפסק, טפי זאָר זי ווערען! האָט רפאל זיך צו־פֿיזערט, אויפהאפענדיג זיך ווי אַ פערדילטער, עטאַרק דערשראָקען, נאָכדעם אַז ער האָט אַ ביסעל אַיינגעדרעמלט אין בעלד טאַקי מיט פֿי־ אויסגעשפיגען. צו די אויערן איז איהם פון דער גאַנץ דיי־לויך שוין געקומען אַ שפּיעלען פון אַ פּידעלע, אַ רייסען־זיך פון אַ פּליט אין אַ געקלאַפּערי פון אַ פּויק אויף ווען די וועלט שטעלט — נו, אַ גליפסק, אַ מחומה איף איהר! טיַג ווי נאָכט איז הו—האַ: קלינג—קלאַנג— שרפּית! האָץ—האָץ—חתונות! חאַפּ—לאַפּ—לאַפּ— גנבים! גוטאָ איז מיניט מנוחה. פי, קיין גוטער זאָל זי ניט קענען!...

דעם אבת מיז מיַן זאָגען, היינטיגם כאָל איז רפאל אַ קענען גליפסק אימערעכט נעווען, כיז אַהער האָבען די שרפּית איהרע, די חתונות און גנבית איהם נישט געאַרט. זי האָט געמעגט ברענען צוהן מאָל אַ נאָכט; דער געוואַלד־גלאַק האָט זיך געמעגט קלינגען, די קעסעל־פויק קלאַפּען, בענכ׳טע גוואַלדעווען ציוועטמערהייד, און ער האָט זיך געטאָן זיינס — געשלאָפּען ועהר פיין; גאַנץ פשוט, וויל ער איז דערמיט שוין געווהנט נעווארען, אין דול, קראַנק, חלילה, האָט עס איהם נישט געמאַכט. נישמעהר וואָס? איהם איז ניט ניט געווען גראָד אופֿן האַרצען, פון אַמינדסטער זאָך עפּעס נישט אַווי, איז ער געווארען אייפֿ־נעבראַכט. האָט ער עס אַצונד צו גליפסק, נעבעך, אויס־עלאָוט. רפאל איז באַלד אַראָפּ פונ׳ם נעלענער, געעפענט אַ פענסטער און זיך געשטעלט צרויסקוקען אויף דער גאַס.

אַ פֿרוי מאַרגען=ווינטעל האָט אַ בלאָז נעטאָן רפֿאל'ן גליך אין פּנים אַריין, איהם נעגלעט, נעקושט די באַקען, די אויגען, זיך נע־שפּיעלט מיט די האָר און אָבנעפֿרישט איהם דעם קאָפּ. אין דרויסען איז טונקל־העל, דער הימעל אין מורח־זײט איז רויטליך פֿערפֿאַרבט, ווייטער אַביסעל שימערט אויף איהם עפּעס אַ בלאַסער פֿלעק — אַ סימן פֿון דער לבנה. ס'איז אַנ'אויסמישענוש פֿון טאָג און נאַכט, אַבלאָוענוש פֿון זייער בעגעגנען זיך. מען שפּירט, אַז די זון איז שוין ניט ווייט, אָט־אָט טהוט זי זיך אַ וויי, אָט־אָט איז זי דאָ מיט איהר כּבוד אַליין! דאָס זאָגען די שוועלבעלעך, וואָס זענען, קיים נעעפֿענט די אויגעלעך, זרויס פֿון די נעסטען אין שוועבען, דרעהען זיך מיט אַ שירה אין דער לופֿט, אין דאָס זאָגען אויך די כלי־זמר דאָ, אויף דער נאַס, וואָס פֿיהרען אַ קענען טאָג אָב אַ היים, נעווועהנטליך, מחותנים נאָך דער חופּה־וועטשערע, מיט דעם אומעטיגען, נאַנץ גלופּסק בעקאַנטען ניגון'דיל.

עס נעהט זיך פֿאַמעליכען אַ דאַר־בליך יודעל, פֿון יענע מינוט יודעלעך, וואָס וואוינען אַנגעשטאָפּט צעהן אין איין שטיבעל, משטיינס־נעזונט, דאָרט ערניץ אין אַ הינטער־נעסיל — אַרמינקע, אָבנערישענע, דערשלאָגענע, דערנידרינטע, אויף וועלכע עס ליגט אַבאַרג מרה־שחורה אין ציטערען פֿרי דעם קאָפּ אויפֿצוהיבען. אַצונד נעהט עס זיך, אָט דאָס יודעל, האָפּערדיג, בריילעך, בינראַנדע, אָנגעטאָן שבת'דיג, אין שיך אין זעקעלעך, דאָס קעפּעלע פֿערריסען, די הענטלעך פֿערלענט אַ הינטער אונטער'ן מאַנטל, פֿאַרנעהמענדיג צו בידע זיטען די פֿאַלעס, אין לאָזט זיך אָנטהאָן כּבוד. כלי־זמר אַרבייטען נעשמאַק אויף די כּלים, יונגעלעך אין כּפענצערס, הינטען מיט אַרויסנעשטעקטע העמדלעך, לוי־פֿען פֿאַראויס; אַ יודענע אין אַ יופּע אויף אירע אַרבעל, פֿערשטעקט דעם פֿאַרטיך, די עקען פֿונ־ם־קאָפּענשיבעל צעלאָזט, העצקעט זיך ביחדות, צאַר זיך אַליין, די פֿרייע האַנד אין דער הויך מיט עפּעס אַ מין נאָז־שיבעל, אין דרעהט זיך, פֿלאַנטעט זיך פֿאַר די פּיס, לעבעדיג, פּרעה־ליך! עפּעס אַ קאַטאַוועס, דאָס פֿיהרט מען אַב אַהיים מיט אַ מצרש, רורך אַלע הויפּט־נאַסען, אַ קבצן מיט'ן וויב, צוויי פּינע מחותנים — לאָז גליפּסק ניט שלאָפֿען, לאָז זי נישט קראַנק זיין אויפֿשטעהן, נישקשה, אין וויסען!...

רפֿאל פֿערקרימט די נאָז מיט אַ זויערע מינע, ער איז, אַ פּנים. מיט דעם טאַראַראַם נישט צופֿריערען, פֿון זינעטוועגען וואַלפּ

נאָר קיין אומגליק, חס־ושלום, ניט נעזונט, אז יענע מחותנים וואָלטן נעגאַנגען מיט די פּיסלעך שטיל אַ היים אַהין אַקאַפּעליע! נישקשה!...

ער דרעהט אַזועק פון זיי דעם קאָפּ, קוקט אין נאַס, אין די יפה־פיה, גלופסק, ענטפּלעקט זיך פּאַר איהם נאַנץ אָפּען אין איהר גע־שטאַלט, מחילה, ווי זי זעהט אויס אין דער פּריה. די רינשטאָקלעך און די „שמעקענדיגע פּאַרפומעס", וואָס טען האָט פון די הייזער אַרויס־נעגאָסען נעכטען בּיי נאַכט, גיבען די „שמוכט". די הייזער, פּעסט צוגעמאַכט פון דרויסען מיט די לאָדען, האָבען אַ פּנים נאָר עפּים ווי גרויס מיסט־קאַסטענס, פּאַר די טירען גלפּינט זיך פון כּל טוב: ביינער, ברעקלעך און אַלע מיני זאַכענישען פון בעל־הבתישׂ־קיט, חוירים, נגידים צווישען די בהמות, וואָס זייער פּרנסה געפינט זיך פּאַר זיי נענוג, איבער־נענוג אומעטום, זיי עסען דאָ פּונ׳ם גרייטען שטאַרק פּערטיעפט אין דער אכילה און חראַמקען פּאַר גרויס [הענוג. הינט, קבצנים, אָהן שטעלען, אָהן פּרנסה, פּגר׳נדיג, נעבּעך, פּאַר הונגער, דאַרע חאָרטעס, קאַליקעס, דראַבעס פון כּל המינים, נישטערען אין איטליכס ווינקעלע, שנאָרען, זוכען דאָס שטיקעלע ברויט. קומט אַ הינטעל, שטעקט אַריין די נאָז דאָרט, וואו אַ חזיר אַרבּייט אין עסק, נעבּענדיג איהם בשעת מעשה אָנצוהערעניש מיט אַ בּיס אין אויער, פּערדריסט עס יענעם שטאַרק אין טהוט אַ חריוקע, עפּענט דער אַ מויל און בּילט מיט עזות איהם אַקעגען, לויפּען זיך צונויף אַ פּעקיל בּילערם אין עם ווערט אַ נעשלעג איבער אַ בּיינדיל, אַ רייסעניש, אַ בּיסעניש — אַין אַרויסחאַפּעניש פּונ׳ם מויל איינער בּיים אַנדערן. אויך וואָראָנעם, נגבים, כל־בּוניקעס, שפּאַצירען זיך דאָרט אַרום, שטאַרק אויסען עפּים צו דערטאַפּען. איינע פון זיי שטעלט זיך אַ חזיר אויפ׳ן רוקען, שטרעקט אוים דאָס העלועלע, קוקט ממוריש אין דער זייט מיט איין אויגעלע, ווי יענער פּאַרעט זיך אין אַ בערגיל מיסט, און קוים האָט ער עפּים נעפּונען, שפּרינגט זי פּון אַראָפּ, חאַפּט די מציאה אין פּליהט דער־מיט געשווינד אַ וועק. קיה „פּעדערען" זיך אויפשטעהן פון זייערע נעלענערם אויפ׳ן נאַס בּלחוך השור, לעקען זיך הינטען ארום אַליין מיט דער צונג, אָדער קראַצען זיך, רייבען זיך, ווי דער שמיגער איז, בּיי אַ וואַנד, אין לאָזען זיך, ווי גוטע בעלי־בּית׳טעס, געהן, שמעקען, זוכען מציאות אין מאַרק, וואָס דער אויבערשטער שיקט צו: אַ שטרויעלע, אַ הייעלע איז אויך סחורה פּאַר זיי.

דער גלופּסקער מאַרק אין דער פּריה מיט זיינע טיני בעשע־
פענישן, פּיערפּיסינג בהמות, מיט אַלע זייערע געגנ, זייער האַפּענישן
און יאָגענישן אין דער פּרנסה — האָט רפאלן זיך פּאַרגעשטעלט
נאָר עפּיס טאַקי ווי דער יריד פון די צוויפּיסינג זינדינג
נפשות, מיט דעם גאַנצען האַנדעל, מיט דעם שווינדעל, האַקוס־
פּאָקוס, שאַהער־מאַכער. ער שבעתד ציטראָגען פּערטיעפט אין
די געדאַנקען, אין משינה־ווילדע כרואים, פּיערפּיסינג און צווי־
פּיסינג, פּערביטענדיג זיך איינע מיט די אַנדערע מיט זייערע
פּנימ׳ער, דרעהען זיך פּאַר איהם משוגענערווייז, אייסגעמישט אַלע
אינאיינעם.

א קלאַפּ אין דעם פּאָדער־הדר ברענגט אַרויס רפאלן פון זינע
געדאַנקען. ער האָרכט זיד צו מיט אין אייער. אין אין קאָפּ פּיקט
איהם הערשעלע.

— אָ, הערשעלע! — טראַכט זיך איהם פּאַר גרויס רחמנות —
ס׳איז אודאי פּונ׳ם שלאָף... ער האָט, ווי איך, די גאַנצע נאַכט
קיין אויג נישט צוגעמאַכט. וואָס זאָל עס זיין? אפשר איז ער
עפּיס נישט געזונד, אָדער אפשר זאָגט איהם דאָס האַרץ, אָז דאָס
אָנהאַלטעניש זיינס, משטיינס־געוואָגט, איך מיר איז א אייסגעבלאָזען
אי. ווער וויסט, וואו איך וועל מגולגל ווערן, און ער פערליערט
אט־דאָס נאַכטלענגער דאָ... אימגליקלידְ קינד, אז אין אוא וויסט
באַנק־בעטיל בעשטעהט דיין גליק! נעה נאָבדעם זאָג: וואָס גוט,
וואָס שלעכט... אַלע מענשען זענען פון אין טויג געקנעטען, אח
דאָך וויי פערשיעדען זיי זענען אין זייערע בעדערפענישען צום לע־
בען! יענעם איז דער גרעסטער פּאַלאַץ ענג, דעם אַנדערען —
נענוג א שטיקעל אָרט, וואו אַנידערציליגען דעם קאָפּ... איין
בוים מיט אינע בלעטלעך, די זענען פּריש, גרין, האַלטען זיך
פעסט, יענע — געל, דאר־קוייאר, פּאַלען, וואָגלען, נעבעך, פּונ׳ם
ווינד זיך עלענד אַרום... א, עלענד יהומ׳ל, א, פערוואָגעלט
קינד!

און ווי רפאל טראַכט דאָ, אַזוי הערט זיך וויידער א קלאַפּ,
שוין א גרעסערער, א שטאַרקערער, עפּיס ווי בוים עפענען זיך א פּעני־
סטער מיט אימפעט, דערבי לאָזט זיך הערען הערשעלעס א געשריי נאָר
אין אינהעם:

— וי!... ס׳איז וי, וי!...

דאָס ווינשפינגער׳ל

אז רפאל איז נישט טויט—וישט לעבעדיג אריין אין פא־
דער־הדר, איז הערשעלע שוין ראָרט נישט נעווען, ער איז דורך
דעם פענסטער ארוים ראַפּטאָם אויף דער גאַס. רפאל זשהט איהם
פונדעסטוועגען יאָגענדיג־זיך פֿינק נאָך די מחותנים און פערשוואונדען־
ווערעדיג באַלד מיט זיי אין א נעסל.

דאס אבטע קאפיטעל.

די מעקלערין, וואס איז שוין סיט ביילען פון דער זאַרנבאַק, האָט זי פערפיהרט פון דאָרט גלייך צו זיך עפּיס אין א וויסט שטיבעל ערגעץ אין־א פערלענגן גיסל, אונטער אזא אוים־ער:

—דו, מיידעלע, בלייב זיך דערווייל אַט־דאָ ביי מיר, אין אין וועל מיר א נעה טאָן אויף אין פּיס א שמעק גיבן צו דער בעי־הכית'טע, ביי וועלכער ס'איז דאָ פּאַר דיר א אָרט, בלייב, קינדעניו, און רור זיך טאַקע דערווייל אוים. אין פּנים דער־קענט מען דיך, אז דו ביסט נעבעך, מיר פּונים וועג, נעקומען, דאַכט זיך האָסטו נעוואָנט, פּוי קאַבצאַנסק?

—פון קאַבצאַנסק, ענטפערט ביילע: היינט ערשט נעקומען.

—אזדאי א ווילד פרעמדע דא, קיין קרוב קיין גיאל, האַז

—יאָ עלענד ווי א שטיין.

—זעהסטו, ווי האַדיל די מעקלערין טרעפּט! וועי ס'איז שוין אין איך קלוג, האָב איך דיר נעוואָנט, האַ! נו, גלוב־מיר אַז ר אַז דער איבערשטער וועט העלפען. עס וועט, אם ירצה־השם, וי דער מאַ־נעשטערען שיינען דיר דאָס כזל, וועסט נעבען אין פּיעל גלי: און נחת, אָמן, רבונו של עולם! קאַבצאַנסקער טיידעך ניטען זעהו שטאַרק דא, אַבי נאָר קיין נאַ־אָנים ניט, וועסט אוים זיי לייט.. הא וואס האָב איך נעוואָנט? דאס נעדענטעניש איז מיר אויף דער עלטער נישט פּאַר דיר נעראַבט, אַביסעל נעשוועי־ט. וואָס ביי מיר אין איין אויג ארין, נעהט פּנים אַנדערען ארוים—יאָ, זיך דערמאַנט.. דערסט מיך, האָב איך נעוואָלט זאָגען, ווי, האָסטו נעוואָנט, הייסטו?

— בייליע! יאָ, בייליע! שען, אָהן עין־הרע, ביסטו, בייליע, גאָר קיין מעשה נישט. קיין נאָר ביסטו מחויב אויך נישט צו זיין, — מאכט ה דיל, בעטראַכטענדיג בייליען פון אויבען ביז אראָב מיט א שיינעדיג פנים ל, אין א קנייפ געבענדיג זי אין בעקעלע: — כחרה!... איך מעג שווערען ב־לעניו, דו ביסט הונגעריג. זעחט נאָר, אי", ס וועהטאָג איז מיר, וויי בלייך זי איז! יאָ, הונגעריג? זאָג־זשע נשמה מ־ינס, זאג, זאָג!

בייליע האָט טאַקי דעם גאַנצען טאָג פוג'ם פריהמאָרגען, ווען זי איז געקומען קיין גלפסק ביז איצט נאָך אין מויל גאָר נישט געהאַט, נאָר זי האָט זיך געשעמט זאָגען "יאָ" און געשוויגען.

— שווייגזן הייסט געראטן. א, הדיל, נישקשה, ווייסט! וויסט יעדי־מס פערבאַרגענע געדאַנקען איך קנען, נישקשה, די מיידעלעך. יודישע טעכטער זינען שעמעדיג, בעזונדערס אָט די קליין־שטעדטלדיגע, דאָס שעמען־זיך זייערס איז אָבער טאַקי נאָר איין עקשנות, פע, כ'לעבען, א כיאוסע זאַך אָט דאָס עקשנות! ווי'ל מען ווייסען א טעם פון לעבען, וואָס הייסט אַזוינס געלעבט, איז די ערשטע זאך — אין דר־ערד אַריין דאָס עקשנות! גצדענק טאַכטער, מיינע ווערטער, וועסט מיך אמאל פאר ווי בענשען... אָט וועל איך אצינד אשפר־נג טאָן דיר עפעס קויפען. ביז וואַרמעס ביי אונז איז נאָך לאנג צו וואַרטען. דער מאַן מיינער דרעהט זיך א גאנצען טאָג צרום אין מצרק זוכען פרנסה. די יונגלעך זיצען פון פריה ביז נאכט אין חדר. צוויי מיידלעך מיינע דיענען, איינע ביי א הויבצ־פיצערין,—די אנדערע ביי א נעהטאַרין. הלואי זייער מזל אויף דיר געזאגט געוואָרען! שענע, גוטע, אויסגעקאָכט מיט איטליכען, נישטא ביי זיי קיין פיצל עקשנות. לייט קוועלען פון זיי גאָר אַן — גערַאטען טאַקי אין דער מאמען זייערער מויד וויז... עסען מיר וואַרמעס הייסט עס, ערשט בי־נאכט. אָט וועל איך א שפרונג טאָן!

אזוי לאָזט אויס האָדיל דעם שמועס און ווערט באלד אַנטרונען.

„א צדקת, כ'לעבען, די האָדיל!— טראכט בי זיך בייליע — זי אַליין, ווי אין שטוב דא זעהט אויס, אין, נעבען, אָרעם, און זאָרגט זיך אזוי פאר מיר ווי א מאמא, עפעס גאָר א דימענט, א גוטע, גאָר אָהן א גאל, גאָט ברוך הוא מעג איהר פאר איהר גוטסקייט בעצאָהלען!".

און אז בייליע טראכט דאָ אזוי, בעטראכט די שטוב, אלסדינג דאָרט, דאנקט אין לויבט זיין ליבען נאָמען פאר די גרויסע חסדים זיינע מיט דעם עלענדען, וואָס הָאָט זיך דערבארמט און צוגעשיקט איהר אזא,

אָוא נוטע כשר׳ע נשמה, — קיבט אָן האָדיל אין לענט אַנידער פֿאַר בילען אויפֿן טיש אַ גאַנץ פעקל שפיז טיט זוסע רייד׳עלעך.

— עס, בילענוי! אָט האָבטו דיר אַ קנעבעלע, אַ רעטיכיל, אַ נרין אונערקעלע. עס, נשמה׳ניו, זאָלסט מיר געזונד זיין! איך וויל פֿונ׳ם גאַנצן הערצן, וויל איך, אַז דו זאָלסט עטען אין אַ שען פֿינם האָבען, אַ טיידעלע בערַארף זיך צוליאָזן וואילטאָג, הנאה האָבען אין דעם לעבען. איך כיידוויז האָב איך מיך נישט אָבנעוואָגט פֿון קרן זאָל, וואָס דאָס הערץ גליסט. אי, האָב איך עס געלעבט, געלעבט!... זיי־זשע, בילענוי, אַלעבעדיג טיידעל און נישט געוואָרטט! לאָז זיך נאָט זאָרגען! עס, בילענוי!

— צו וואָס, כ׳לעבען, זאָלט איהר זיך אַזוי טטריח זיין? — מאַכט בילע אין קווינקעלע זיך צו־צוריהרען צום שפיז, וואָס פאַר איהר: — בין נאָר נט אַזוי הונגעריג, בין איך. אין פאַר וואָס זאָלט איהר זיך אויף מיר אַזוי אויסבאַרייטען?

— רייד נישט, איך בעט דיך, קיין נאַרישקייטען, אַ טיידעלע בעי דערף עסען, זאָג איך דיר, נעהטען אויף זיך ליב אין אַ שען פֿינם האָבען, אַנדערש קען מען זיך נישט וויזען פאַר ליט. אין אוברינענס, בריינגסטו מיר נאָר נישט אוים, עכט נישט מינם, וויי דיר דאַבט זיך, דו עסט פריהער נאָטס אין דערנאָך דינם. אַז נאָט וועט העלפען, די דרעהסט זיך צרין אַהין אויף דעם אָרט, וואו איך וויל דיר פעי זאָרגען, וועסטו מיר, נישקשה, אָבצאָהלען מיט דאַנק. לאָז־זשע זיך נישט בעטען, נאַרעלע, אין עס. גענוג נע׳טענה׳ט, נישבע טיהר קיין צייט. צוגעד בערַארף איך נעהן, וועטען דיר טאַקע, אין ד נוטער שעה.

האָדיל איז באַלד טאַקע אַ וויקענאַנגען, און בילע האָט זיך געי נישען אונטערלאָזען דאָס הערץ טיט אפעטיט, זעהר ציפֿריעדען, וואָס דאָס טול הויט איהר געדיעגט צו בעטענגען זיך, באַלד ביי איהר אָני קימען אָהער, טיט אַזא דימענדיגער יודענע, ביי וועלבער זי איז פערי רעכענט וויי אַ אייגען קינד. געשטערט די פֿריי׳ו האָט איהר דאָס נאָר, וואָס די כאַמע אין דער היים הערט וויסט עס נישט, און טראַבט אַוראי איבער וועגען איהר, דער נוטער יאָהר וויסט וואָס אַווינם. עס ניט איהר אַ צים בים הערצען, דערמאָנעדיג זיך אָן די אַלע ליעבע אין דער היים, און טראַבט בי זיך טיט אַ זופֿן: אוי, נואָם טהוש זי, נעבעך, וואָס מאַכען זי דאָרט?

זי טראַכט אין שטעלט זיך פאָר דאָס שווערע ביטערע לעבען אין דער היים. די מאַמע איז געוועלטערט, געבויגען, נעבעך, פאַר דער צייט; זי געהט אין אַקער פּן פריה ביז נאַכט אין פיהרט אַ לעבען, משטיינס־נעזאָנט, אין דחקות, אין נויט, קיין גוטע שעה האָט זי נאָך, נעבעך, ניט געהאַט... דער טאַטע הארעווט, רייסט קריעה אויף דעם שטיקעל טרוקען ברויט. נאָך גוט, אַז ס׳איז חאָטש דאָ אַ פיסנער קאָליש, אָדער אַ טעפיל קאַרטאָפעל פון דער גאַנצער מיה, אַמאָל קוכט ער אַהיים לעדינ מיט אַ פערקלעמט האַרץ — אין ס׳איז דאָס אויך נישטאָ. די לעצטע צייט איז ער, נעבעך, אויסנעראַרט, ווי אינגעשרומפען נעוואָרען, קראַנק, צובראָכען. קוים וואָס די נשמה האַלט זיך אין איהם... די קינדערלעך, אוי, אַז אָך און וועה! פערוויסט, נעבעך, איז זייער לעבען, פערפינסטערט זייערע יוננע יאָהרען! זי עסען קיינמאָל זיך זאַט נישט אָן, האָבען נישט אויף זיך קיין לויט פליישּ, נאָר הויט און בייו... אוי, וואָס טהוען זי, נעבעך, וואָס מאַכען זיי דאָרט?

עס שטעלט איהר זיך אויך פאָר דאָס אַוועקפאָהרען איהרם פון דער היים. אָך, ווי וועה־און־ווינד דער מאַמע איז געווען צו שיידען זיך מיט איהר קינד! די מאַמע פלאַטערט, ציטערט, איז טויט מיט אַלע אברים, ס׳איז איהר שווער אַינצוהאַלטען זיך — און אַלע וועהטאָנען, וואָס איהר האָט, פון גאַנץ לאַנג ביז אַצונד, זיך אָננעקליבען אויפֿן האַרץ, גיסט זי עס אוים אין היסע בלוטיגע טרעהרען. דער אַלטער, צובראָכענער טאַטע מאַכט זיך כלומר׳שט האַרץ, געוועלטיגט זיך מיט איהר שטיל, קורץ — און אינווייניג קאָכט זיך איהם איבער דאָס ביסעל בלוט, ער איז בלייך, צוטראָגען אַ שרעק. איהר שיידען זיך איז ביים גאַנצען הויזגעזינד געוויגן אַ ריס פונ׳ם האַרצען. דאָס שטעלט זיך איצט בילע פאָר, פיהלט, ווי דאָס האַרץ געהט איהר אוים נאָך די אַלע ליעבע איהרע, און טראַכט: אוי, וואָס טהוען זיי, נעבעך, וואָס מאַכען זיי דאָרט?

אָריעמע לייט, אַ פּנים, האָבען אויך אַ נשמה, עלטערן צו קינדער, קינדער צו עלטערן און דאָס הויזגעזינד צוויישען זיך פיהלען אויך ליעבשאפט איינע צו די אַנדערע, אפשר אַ מאָל נאָך מעהר ווי בּיי יענע פערמעגליכע.

עס רוקט זיך אָן אויף בילען אַ וואָלקען מרה־שחורה, אָט־אָט, פיהלט זי, ברעכט איהר דאָס האַרץ און עס טהוט זיך אַ גאָס אַ טבול

טרעהרען. נאָר פֿון אַ זינקעלע האָרט אין איהר נשמה שינט אַריים, ווו אַ ליכטונגער שטראָל, די האָפענונג, שלאָגט זיך דורך ציוישען די נעדיכטע וואָלקענס מרה־שחורה, אין רוגט איהר אַיין גוטע זאָכען — פֿרייד, נחת אויף שפּעטער, אט־ירגנד־וואָס, אז נאָטט ייעט איהר העלפֿען זיך שטעלען דאָ אויף דעם גוטען אָרט, דורך דער כשר׳ער נשמה, האָדיל די מעקי לערן. אוועקדיענען אַ צייט אין צניפֿשלאָגען עטליכע נראָשען, וועט זי עס איננאַנצען אַ הים אָבשיקען, אָדער זי אַליין וועט נאָר אַ הים צוריקפֿאָהרען, בריינגען איטליכען אַ מתנה, וועט העלפֿען דער מאַמען אין דער בעל־הבתישקייט, אין לעבען אין פֿיעל גוטס אינאיינעם מיט די עלטערן, זאָלען געזונד זיין.

מיט אַ זעלבע טרייסטען פֿערוויעגט בילען די האָפענונג, עס קלעבען זיך איהר די אויגען, זי שפּאַרט זיך צו אירָ אַ האַרט כאַנק־בעטיל, דרעמעלט, אין עס דאַכט זיך איהר אין חלום — בעטגעוואַנד! צוויי איבערפעטען, קישענס גרויסע אין קלייניע א גאַנצער טירם. אויך אַשענע גאַרדעראָבע — זי האָט, הייסט עס, למול התענה: וועה חתן, וואי חתן? פרעגט זי בהרם, נאָר ס׳אין אַ קישענייש, אַ טיפֿעניש, אַ שטופֿענייש פון אַלע זיטען, אין קיל: מול־טוב דור, בילע, מול־טוב, מול־טוב!...

די זון האָט זיך געזעצט, אין שטוב איז טונקעל, אין בילע שלאָפט נעשמאַק. אייפֿ׳ן פֿיפֿעשטקעל ברענט אַ פֿייערל. נאַסע שפּענדלעך אַ פאָר קנאַקען, רויבערין, בלאָזען זיך, מחוזן דערנאָך אַ פֿלאַקער, בלאָזען זיך, מחוזן דערנאָך אַ פֿלאַקער, בלאָזען איים אַ תקיעה גדולה — פֿיף־פֿיף, אריבשטעקנדיג די לאַנגע פֿייערדינע צינגלעך. אין האָפֿען אַרום א קאָבענדיג מעפֿיל, וואָס שעפּטשעט, פֿליידערט עפּים אויף זען מין לשון, האָדיל שעפּט אָב פון אייבען מיט אַ הילצערנעם לעפּעל אין פֿיהרט א שטיל געשפּרעך מיט איהר מאַן, וואָס שטעהט אָנגעבוינען איהר בי דער זייט, אַריפֿלענדיג אויסליכט מאָל א פינגער זיך אויף די ליפּען.

— שא, ברען זוי אַ פֿייער, טיפֿלאָזיג פֿיסקעלע! אָט אין ער שוין נעקומען, די שענע צורה מיט דעם נעפּיפּטען לשון זיינעם: שישא — שושי — בייזערט זיך האָדיל אויף דעם מאַן שטילערהייד, שטאַרק אויפֿ־נעבראַכט, נאָכקרימענדיג זיך איהם ווי ער רעדט שיפֿלאָזיג — קראַנק ביזט דו, האָכט ניט קיין כח צו רייבען שטילער אַביסעל,

נישט פּיפּען אָן אויפֿוועקען זי פּינ׳ם שלאָף, דו הערסט, שמענ־
דריק?

— א שאלה אַבישעל צו איך הער. וואָם דען? צו־וואָש? זאָג־ושע
מיר, איז דאָש סיהות מאַבען, נישט סיין טאַקי פּיהדען זי אַהינצוצו, סיין,
אָהן סום סיהוש? — רויסט מענדיע, שטאַרק אָנבויגענדיג זיך, האָדלען
אין אויער, שטיל וי נאָר מעגליך.

צו זיין אומגליק אָבער זענען די וושענדיגע אותיות, וי א „שין"
א שטיינער, איהם אַרויס פּינ׳ם מיט א פּיק. עס האָט איהם נאָך
נעכעהלט טאַקי א פּאָר פֿערזעקונד צייהן אייך, וואָם אָהן זיי מוזען
אַזוינע אותיות אַרויסקומען גיפּיפּט. אין, מעשה־שטן, זענען איהם
אַריינגעפֿאַלען אין מיין דוקא אַזוינע וושענדיגע איהיות, וי א „שין"
א שטיינער, וי דעם עילם׳ס א וועלטיל טאַקי: אַז גאָט וויל שטראָ־
פען א עם־האָרץ, ט־ער איהם צו א בסיק אין מויל. דאָם היסט,
א גראָבער יונג שיט שטיעם כיט פּבוקים, וואָם קומען אויס
לעמעשקע.

— אי, אין דד׳ערד אַריין, וי ער האָט זיך עס אַביסעל צופּיפּט,
צישושקעט! — שולט האָדיל אויף א שישקעדיגען קול ששיל כיט דעם
נאַנצען כח פּערבייסענדיג די ליפּען, אין די אויגען פּערלויפּען איהר כיט
בלוט — פּאָר וואָם, פּרענסטו, נישט פּיהרען זי אַהין היינט באַלד טאַקי?
בהמה! נאָך קענסטו זי נישט, די כלבי׳נצע, וואָם פּאָר א גראָשען וועט
זיך ביידע אויגען אַרויסנעהמען! לאָזען איהר טאַקי די אויגען אַרויסקרי־
כען ביו זי וועט מיך זאָהן מיט מיין סהוהה ביי זיך! היינטיגם מאָל לאָז
איך מיך, נישקשה, שוין נישט מעהר שפּיינן אין דער קאָשע, שא,
שלאָג מיך נישט איכש. וואָם, גולם, האָסטו אויסגעשטעלט דיינע
קעלבערנע אויגען כיר אַזוי? האָרך כעסער, שטענדריק, אין
שוויג.

— סוויג, סוויג! וויש נישט מעהר וי כוויג. וואָם־ושע איז בראש
אַזוי דאָש סטיקעניש? — שושקעט מענדיע דעם וויב אין אויער אַריין,
אין פּאָר צופּיעל אָבהימענים פּערפּלאָנטערט זיך איהם די צונג, פּערכייט
א שען אויף א סמך, א סמך אויף א שין, אין עס קיכט אויס נאָך ע׳נער
גיפּיפּט.

— טפו! — שפּיט האָדיל אויס, א מאַך־געבענדיג אויף דעם מאַן
מיט דעם לעפּעל — א פּייפּען אבוסעל! א — א פּערפּייפּעניש זאָל אויף
דיר קומען, רבונו־של־עולם! זאָלסט פּייפּען, פּייפּען... נו, שמענדריק,

דו האָרכסט? דאָס מיידל דאָרט שלאָפט. שא! זי זאָל זיך נישט אויפֿ־
האפען אין הערצן... נאָך א טעם האָב איך, וואָס איך אייל פֿיך: לאָז
זי א צווי, דריי טעג בלייבען בײַ אונז דאָ, א נטערפֿלעזלען זיך אַביסע־
לע, נעמען אויף זיך לייב, נישקשה, א געזונט אז מען כטאָכט, גיט עס
דיר שמאלץ. אָט האָסטו צווי טעמים, צווי כוכות דיר! און דער
דריטער טעם טרעפט איבער אלע אַנדערע־אַ דריטע כוכה דיר אַ גרויסע
דערפאַר, וואָס דו האָסט אַ קאַצענקעפֿל און פֿאַרגעסען, וואָס נדמן־
טרייסל שרייבט אין דעם בריוול. נחמן־טרייסל בעט שענע סחורה,
אַז ער וועט אין גיכען קומען – זאָל בײַ מיר דאָ זיין גרויס פֿארטיג,
עס זאָל נישט פעהלען נישט מעהר ווי אַנצוקוקען זיך און שרייבען
תנאים, כדי ער זאָל דאָ נישט לאַנג פערזומען און בעלד טאקי קענען
מיט דער כלה, מישטיינס־געזאגט, אַוועקפֿארען אַהינצו, וואוהין ער
פֿארט אלע יאהר מיט דער סחורה זיינער און פֿערדיענט אַ שטיק גאלד
דו וויסט דאך, אַז נחמן־טרייסל בעצאָלט תמיד שדכנית־געלד מיט
דער פֿולער האַנד. איבער אלע אכמניות האב איך היינט זיך
געדרייט, געזוכט, טאמער איז ער געקומען. מארגען זאָלסטו גענוג זוכע
איהם, שמעקען ווי א הינד, אצינד פֿארשטעסטו טוין, בהמה?

וואס–זשע איז אזוינס נישט צו פֿארשטעהן? זאגט מען עשן
פֿריהער ארויש בפירוש און טא–שא–לאזט אויס מענדיע מיט א
לאנגען שוויף.

— אצונד, שמענדריק, מעגסטו שוין א מיתה משונה איינעמען,
די כפרה וועלען פֿאר כל ישראל... אויפגעוועקט! מאכט האדיל!
פערקרימענדיג זיך אויף דעם מאן שטארק בייז, און לויכט צו
באלד טאקי צו בייגען אינגאנצען ווי איבערגעביטען געווארען,
מיט א פרעהליך־שיינענדיג פנים און א זיס שמייכעלע אויף די
ליפּעלעך.

— אַגוטער אויפשטאנד אויף דיר, בייגעניו! האסט, אהן עין־
הרע, זיך גוט אויסגעשלאפען? נו, גענוג געשלאפען. צייט עסען,
מענדיע! — טוט האדיל א זאג צום מאן, עפּס אזוי פרינדלעך, גיט,
גאר מחיה – געה מענדיע לעב רוף אריין די קינדערלעך. זיי, א בעל־
הבית, מענדיעניו, כאך דעם הערינג, שנייד אן ברויט, און אך ווען
מיר דערווייל אויף א קליין רגעלע א געה כאן צום מעפיל, עס זאָל
נישט צוגעברענט ווערען, דו קענסט נאך מיר, הס־ושלום, געבען
יט אהן כתובה...

האָדיל האָט בײַם טיש בײַלען אונטערגעטריבען, אַז „מע זיך נישט כעטען, עס, ראָ דיר וואויל בעקומען!“ כאָטען איהר נרויסע דאָפנונגען, אז אָט באַד וועט זי סיט דעם אייבע־שטענם הילף אויפנעריבט ווערן, זיך אין א שנאַ־נרוב שרײַנהאפען, אויף א נוט אָרם, נישקשה.

אויף דעם סדר האָט בײַלע בײַם זיך וואויל נעטאָן אין זיך נעלענט שלאָפען סיט א נרינג נעטיט.

אלע ווערק פון מענדעלע מוכר־ספרים

(ש. י. אבראמאוויץ)

צוויי־לפטער באנד

גייט אין פערצעסערטע אויסגאבע

פערקויף: גמוילשאפט „צענטראל", ווארשא, נאוואליפקי 7

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר־ספרים

(ש. י. אבראמאָוויץ)

ווינש־פינגערל

צווייטער באנד

פערלאג „מענדעלע", וואַרשא

Drukarnia „REKORD", W-wa, Zamenhofa 18, Tel. 11-37-36

דאם פינפטע בוך.

דאס ערשטע כאפיטעל.

„המשילהו, רז מאכסם איהם, דעם שענעם מענשן; דאס אנטיקעל פון נאמם וועלטיל, נעוועלטינען במעשי ידיך, איבער די הערק פון ריינע הענד". — אזוי זאגט דער פסוק אין רעכענט אויס א צעמפל פון שלעכעשפעניש, וואס לינען דעם מענשען אונטער די פים: שאפ אין ריינער שלעריי, אויך חיות אין די וועלדער, פינעל אין דער לופט אין פיש אין דעם ים. נאר צו חאפען פיש אין פינעל אין נעץ, צו חערשטן איבער בהמות אין נאך נישט אזא חידוש, — פארם בהמות, נפשות, משטיינס-נעוואנט, אהן א פיצעל פערשמאנד. מעהר חידוש איז, די דאס שען מענשיל קלינם זיך צו האפען אויף דער הענסקע אויך אין גליכען מאקי, ברידער אזן שוועסטער, זין פלייש אזן בלום.

אם די דאזיגע נרויסע קונץ, די משונה-חילדע בריה שקים זינע קומם ארויף אויפ'ן נעדאנק, וען מען נעהם אויף דער יורהיקע, א הינפערנעטיל אזעלכם אין גלופסק, אזן מען קוקט אן לוי בוחרים היזעל דארם.

לוי בחור'ם דאזיגע היזעל אין איינם פון יענע חיזער, וואס ענען א פלעק אויפ'ן פאלק ישראל אזן פערשוארצען איהם פאר דער וועלט דאס פנים. נאר שענע בשר'ע יודען נעהען פארבי, זי שוויגען אזן שפייען אוים — נארנישט! יא, זי שוויגען, אבער דער שטן שרייט דערויף קולות אזן איז שטארק בקפרן. עס שרייען אויך מחזענדער אזם-נליקליכע נפשות, נעבעך, וואס פשלען אריין אין הענר פון רשעים —

העגרעך מיט לעבערינע טרערן, און זיערע ביסערע קולות, זייער נע־
זיין מיט בלוטיגע טרעהרן דערגרייכען ביז דעם זיבענטען הימעל. זי,
די כשר'ע יודען, קוקן אוועק, שפייען, פונ'ם שפייען אבער וערט אם
די פערשימעלטע בלאטע אין דעם יודישען לעבען. פרעמרע, פון אנדערע
פעלקער, האפען זיך ביי די נעז און שרייען: אי — אי — אי — א עפוש
בי אייך, יודישע קינדער.

ס'איז שוין האלבער טאג, די לאדען פון לוי בחור'ס היזעל זענען
נאך צוגעמאכט. אין א בעזונדער חדר'ל דאכרט מיט א פענסטער ארויס
אין א נערטענדיל, הינטער דעם היזעל, זיצען א פאר בעטאנטע חייבער
בי א גלעזעל קאפע מיט פוטערגעבעקסלעך. איינע — א בעליבטע, א
ביכינע, א דיקע, קורץ־נעהאקסענע יורענע, אנגענאמען פון אויבען ביז
אראב, איין שטיק פלייש אהן א סימן האלז. דאס פנים איז אונטען צו־
מנשם־כריים, מיט א צוויי־נאכרינען נידער אין פעטע אראבהענגענדינע
פאר באקען, ווי די פאספושקעס, מיט געלע פליאסעס, צוזישען וועלכע
עם שלינגלען זיך רויטליך־רינע ערטרלעך, און אויבען־צו איז עס צינע־
שפיצט מיט א קלין שמאל שטערנדיל, אונטער וועלכען עם זיצען פער־
מיעפט גרויע, פייכטע אויגעלעך מיט א גלאנץ. די גאנצע נעשטאלט
ארהרט איבערהויפט וועהם אוים ווי א היטעל צוקער. אונטען, מחילה,
כריים און אלץ שמעלער־שמעלער ביז צום קעפיל. הער מלאך האט ביי
איהל נעבוירען ווערען זיך, א בנים, נעפלייסט, ווי א בריה א משרת אין
באקאלי־קליים, איינעפאקט איהר נשמה'לע און ארויסגעלאזט אויף הער
וועלט אזא סחורה אין א שקארטין. אין הער וועלט האט די סחורה, אין
אזהר צייט, מיטארק געגאלטען, אצינד אין די עלטערע יאהרען איז א
לוי בחור'ס חיב און איז בעקאנט אונטער דעם נאמען: „די מוהמע
שינצע". — אקענען־זשע די אנדערע יודענע איז א מאנערע, א הויכע
מיט אייגנעפאלענע באקען, דינע פערבליוטע ליפעלעך, א דין־שפיצבריי
נעזיל און בלויע שטעכענדינע אויגעלעך, אין וועלכע עם צינדט זיך א מאל
אן א פייעריל. אין הער יונגעד האט זי געמוזט זיין שען, נאר אצונד איז
זי אבגענבליאקמוועט, געקניטשט, און זעהט אוים אינגאנצען ווי אין אב־
גשטאלענע הושענא — דאס איז האריל די מעקלערין מיט איהר
כבוד אליין.

די מוהמע שינצע פאקט נעשמאק אויף בייגל באקען אן בעם
אלץ האדלען, וי זאל אויך נעשמאק עסען.

— זאלסט מיר נעענד זיין, האריל, עפים עסט מיד נאר וי א

זינד: פאמעליכען, צו שטיקעלען, קוים־קוים וואָס די קיסט, אָס נעהם
:שמה'ניו, איך בעט דיך, אַ שטיק טאַקי, אזוי — אזוי מיט אמאָל, אן
נם! די פיטערגעבעקסלעך זענען מיר היינטיגעט מאָל זעהר גנראטען
זאקי חנצה'ס קבלה, אריינגעלעגט אין זיי נעגוג אייער און פוטער. צי־
מערינג, אינגבער אויך נישט פערגעסען. אט האסטו דיר א פערברוינטער
:עהם, איך בעט דיך, און עס, עס!

— נעזונד זאלסטו מיר זיין, שיינצעניו, לעבען מיינס, מאכט
זאדיל מים חן צונויפשנארענדיג די ליפעלעך אין אלאנג־שמאל פיסקעלע
און טהום וויי אַ פוינעלע אַ זופ פונ'ם גלעזל קאָפע: וואָס דען טהו איך?
איך עס מיר, נישקשה. זעהר נעראָטענע בין דיר פוטערגעבעקסלעך
דער מלכות מעג זיי עסען. אזא מזל, רבונו של עולם, זאל איך האָבען,
וואָס פאר א נוטע בעל־הבית'טע, שינצענוי, דו ביסט!

אָס אזוי זיצט זיך דאָס פאריל, טהוט זיך וואויל און פיהרט דער־
בי א נעשפרעך איבער פיעל זאכען, דערמאָנענדיג זיך אָן דער יונענד.
אָן אמאָלדיגע צייטען. בירדע האָבען מוידוויז נעהאט אין ברויט, דער־
צויגען נעוואָרען אויף אין אָרט, און בירדע האָבען דערנאָך שוין, אין די
יאָהרען, נעזומען פלוצלים און צונערעקט דעם קאָפ — חתונה, היסט
עס, נעהאט... שינצען איז דאָס מזל נעמאָנגען און זי איז מיט דער
צייט נעוואָרען א בעל־הבית'טע מיט א נעשעפט אליין פאר זיך. זי האָט
בעקומען אין שטאָדט א נאָמען, צו איהר אין הויז קומען לייטישע מענ־
שען אַווינע און אַווינע, און לעבט זיך אָב איהר וועלט אין עושר און
אין כבוד. שינצע היט אָב יודישקייט, איז שטאַרק נעוואָרענט אין די
דרי וויבערשע מצות. שבת און יום טוב נעהט זי אין שוהל חאָפען
א ברוך הוא וברוך שמו, זעהט וי וויבער שפרינגען קדושה — שפרינגט
זי אויך! הערט וי וויבער ווינען, קלאָנגען בי די תחינות — ווינט זי,
קלאָנט זי אויך. אויפ'ן קאָפ טראָנט זי א טיכעל, אראָבנערוקט כמעט
ביז די אויגען — עס זאָל קיין אין האָר ניט ארויסקוקען, חלילה. דאָס
טיכעל אויפ'ן קאָפ איז בי איהר א נרויסער יחוס, זי נעהמט זיך דער־
מים שטארק איבער, עס האָט דאָך איהר צונערעקט די חרפה און בעוויזט
דער וועלט, אז זי האָט נענוטען אמאָן מיט חופה און קידושין אלטע וויבער,
מיני נבאי'טעס אַווינע, קומען אָפט צו איהר נאָך א נדבה און זי ניט זיי
עטליכע גראשען, א מאָל אויך א אלט קלייד־על, זאקען א פאָר אויסנע־
טרעטענע. זי איז זיי אויך מכבד מיט לעקער אין בראנפען א ביסעל; זי
שונקען, שונקען, מאכען ברכה. פערקריכענדיג זיך, אין גוינשענען איהר

אלם-דאם-נוטס אויף דער וועלט און א שטוהל אין גן-עדן אויף יענער וועלט. שיינצע איז נעבענשט מיט פרנסה, מיט פיעל נליק; עס נעהט איהר מעהר ניט אב די קינדער — קינדער האט זי נישט, און דאם פער-אומערט איהר דאם לעבען.

— „נעה פרעג נאם א קשיא — איז דער שטיינער איהרער זיך צו קלאגען, טאפענדיג זיך בשעת מעשה אלץ ביים קאפ: — וואם העלפט עס? שוין א צונעדעקטער קאפ, ברוך-השם, און פארט נאר נישט, אלץ טאקע וואם פריהער...“ מסתמא איז רעכט, מסתמא בעדארף אזוי זיין כעוונותינו הרבים“...

וועדמער א ביסעל! טאקע נאר וויי א צדקנית...

האדלען זשע א קענען נעהט עס שלים-שלים-מול. קינדער האט זי דוקא יא — און דאם איז באמת טאקע א גרויס וואונדער! נאר א קבצנטע, נישט פאר קיין יודען נעדאכט, איז זי, נעבען, א גרויסע. זי פער-שטעהט א עסק אזוי וי שיינצע, אפשר נאך צעהן מאל בעסער, האט שוין נעפרובט איבערדיענען, וי כען זאנט, אלע עבודה-זרות, זיך שטרעקען אין אלע עקען, נאר אומזיסט די מיה. איהר איז נישט בע-שערט נעווען זיין א בעל-הבית'טע מיט א נעשעפט אליין פאר זיך, און נעמוזט וועדען א מעקלערין, זיך דרעהען ארום שיינצען — און דאם האט זי נעשטאבען וי מיט א מעסער. א דם-שונא איז זי שיינצען בי זיך אין האדצען. בי א שמועס מיט איהר איז זי צוקער-זים, מיט א צוניפענע-שנירט פיסקעלע און מיט שיינעדיגע אויגעלעך, דאכט זיך, די נשמה נעהט איהר אויס פאר נרויס פרייד, וואם יענער איז אזוי נוט, שטעהט אויף אזא שטיפע! נאר אין מיטען נעשפרעך מהוט זי שיינצען א פיק, רוקט איהר ארויין א שפילקע, א שטעכוערטיל נלאם אזוי זיך, אהן א מיין כלומר'שט.

— אוי, שיינצעניו — קריין, נשמה מיינע, מיט דיר צו ויצען איז מיין לעבען. איך קויעל נאר אן אנקוקענדיג דיך. אהן עין-הרע היינט א נראפינע, און א מאל?... נעדענקסטו דארטען, דארטען?... וועד וואלם עם זיך נעריכט דענסטמאל?... און נחת, כ'לעבען, האב איך פון דיר. דער אויבערשטער זאל מיך נאר וועלען מוכה זיין צו דער-לעבען בי דיר קינדער... קרעכץ נישט, שיינצעניו, זי זיך נישט מצער, איך ווייס, ווייס וי שלעכט ס'איז, וי ביטער אהן קינדער. וואם דען האט נעטויגט דאם נאנצע התונה האבען?

— דער ווינינער מענש מהוט וואם ער קען, און חייטער... מיט

איך? נעה פּרעג קשיות דעם רבונו של עולם. וועמען ער גיט נעלד, וועמען — קינדער. אָהן נעלד צו זיי איז אויך וויסט און ביטער, מוהט די מומע שינצע האָדלען צוריק מיט'ן צינגעלע א פּיק.

— דאָס איינציגע טרייסט איז מיר מינע קינדער, מייערער פּון גינגאָלד... נישקשה, שינצעניו, זיי זיך נאָר נישט מצער... האָב מיך נעטוג בּיי דיר פּערזעסען. לאָמיך שוין האָבּען נעהאָט.

— וואָס איז אַזוינס דאָס אַיילעניש אויף דיר, האָדיל? א קאַטאָווע עפּים, זי האָט זיך פּערבּינקט א היים נאָך „איהרען", שוין אפּשר א שעה, אז זי האָט איהר אַלטען ניט נעזעהן.

— זאָלסטו מאַקע ווייסען. אזא מול אַלע מינע ליעבּע — דיר אויך, שינצעניו, — וואָס פּאַר א מענדיע מינער איז! א בּרילאַנט! וואו נעהאָט מען נאָר צו איהם דאָס שטיקעלע גליק!... פּאַר דעם מיידעל, נישקשה, וועסטו מיר דאַנקען. סחורה! א—יאָ, שינצעניו? דו האָסט מיך אפּיל: א ביסעל נעקריוודעט. נאָר—טע... האָסט נעחאַפּט א מציאה! דיין מזל איז, וואָס נחמן-טרייטיל האָט זיך פּערפאַקט ערגיץ אין וועג אין איז נישט נעקומען א הער, ווי ער האָט נעשריבּען... שא, לאָמיך דיר חאָטש דערצעהלען! וויסטו וואָס איך האָב נעהערט? ער האָט היינטיגס יאָהר, צווישען אונז נערעדט, פּיער מאָל זיך משדך נעווען, און בּשלום אריבּער די נרענץ מיט דער סחורה און זי פּאַרצוקערט דאָרט, נעמאַכט זעהר גוטע נעשעפּטען. דאָס מול שפּיעלט איהם, אָט דעם טרייטלען עס נעהאָט איהם פּון טיר און טויער! עס ווערט פּון איהם, נערענק מינע רעד, מיט דער צייט אויסוואַקסען א נרויסער מיט נעלד אַננעשטאָפּטער רב טרייטיל!... וואו איז זי ערגיץ, דאָס מיידעל?

— זי איז דאָרט בּיי זיך אין קעמעריל. איך האָב איהר נעהייסען זיך אָבּווישען, אָבּזיפּען און פּראָבּוארפען פּון זיך איהרע שמאַטעס. אָט אַזוי האָט מען עס פּון זיי — זאָגט די מוהמע שינצע מיט א זיפּץ: מען וואַשט זיי, מען רייניגט זיי, מען שוכט און קליידט זיי, און אז עס חאָפּט די זעט — ווערט עס פּריצות, קינמאָל נישט צופּריעדען, נלייך ווי מען וואָלט זיי דאָ נעקויועלעט, אוי, צייטען, היינטיגע צייטען!...

— נו, וואָס זאָל מען טאָן? ווער עס האָט די קיה, האָט די מיה, — טרייסט האָדיל די מוהמע שינצען מיט א זיס-נענבה'ש שמייכעלע: — א ודאי איז אַמאָל אין אונזערע צייטען בּעסער נעווען. נעדענקסטו האָטש, שינצעניו? נו, צייט מיר א היים. לאָמיך חאָטש נעהמען א פּאָר פּוטערנעבּעקסלעך פּאַר די קינדער, לאָזען זיי אויך וויסען..

— ווערם נאָר, האָדיא, פּאַר די קינדער וועל איך דיר נעכטן אויך לעקעך. אי, איז כּי מיר הינט אַרויסגעקומען א לעקעך, טאַקי נאָר אויף חידושים א לעקעך!... הא, אז עס האַלט שוין דערבי—טאָמער וואָלסטו נעמטען א ביסעל בראַנפּען אין אַינטונקען אויך א שטיקעל לעקעך? אין אז דו וועסט מיך גוט בעטען, האָדיל, וועל איך אויך נעהמען א קעלי־שיקעל אין מאַכען מיט דיר לחיים.

— טא... אז דו וילסט, מאַכט האָדיל מיט א קניטשעלע אין אין די אויגעלעך האָט זיך איהר אָננעצונדען א פּייעריל.

בּיים גענוגענען זיך זענען בּיידע חבר'טעס נעווען שטאַרק אויפּגע־רייבט לעבּעדיג־פּרעהליך, זעהר בעריידעוודיג. האָדיל האָט, גלייך ווי בּיים אויסקנעהן פון א נעווינערין נאָך א לעקעך אין בּראַנפּען, אָננעהאונשען דער מוהמע שיינצען א פּולען קאָפּ, זי זאָל מנדל זין דאָס מידעל אין דערלעבּען פּון איהר פּיעל נחת, הלואי זי זאָלען נעווונד זין אין נעדן אינער צום אַנדערן וויטער אויף אויעלבע שמחות, אם ירצה השם.

אין הויז איז האָדלען צו די אויגען נעקומען בּיילע, אָבּנעוואַשען, פּויסנעצוואָנען, שען־ריין אָננעמאָן, שיינט, לייכט, עפּים בעקומען נאָר א אַנדער פּנים.

— אזא יאָהר, אזא מול דער מאַמע דינער! — מאַכט האָדיל מיט א משונה'דיג קול, אָנקוקענדיג בּיילען: דו לויכסט דאָך עפּים וי דער ליכטיגער מאָרגענשטערן. זי נאָר נישט קין נאַרעלע, מאָכטער. מאַכט די סוהמע שינצען, וועט אז גוט און אז וואויל דיר זין!...

דאס צוזויטע קאפיטעל.

ביים ערשטען אריינטרעט בײלעם אויפ'ן נייעם אָרט האָט זי זיך נעפֿיהלט, עפּעס איז זי נאָר אויף א נייער וועלט. אלסדינג וואָס דאָרט — איז איהר אויסנעקומען עפּעס משונה: די מענשן, דאָס נאַנצע פיהרונג דאָרט משונה, און זי אַליין אויך משונה. זי קוקט זיך אָן אין שפּיגעל, וואָס בי איהר אין קאָמעריל אויף דער וואַנד, און דערקענט זיך נישט — דאַכט זיך נישט זי, און פּאָרט מאַקע זי. עפּעס האָט זי בעקומען א נייע הויט. זי טאָפּט זיך בי די שען־פּערקעמטע, מיט מאַנדעל־אייל נעשמירטע האָר, וואונדערט זיך אייף איהר אַרויסגעשטעלט העל־זעלע, ריין־אָבגעוויפּטע הענדטעלעך, אויף איהר שען־צונעפּוצט קלײדעלע, נעניהט נאָך דער לעצטער מאָדע — און שמאָכט. עס טהוט איהר הנאה. וואָס זאָל זי דאָ איבערטראַכטען? אַזוי, מסתמא, בעראַרף זיין, מסתּבֿא איז אין גלויבסק שוין אַוא איינפיהר, אויסצופוצען דיענסט־מיידלעך זי א טאָק. טען בעדאַרף דאָך וויסען, אז איננאַנצען איז דאָך בײלע נאָר א קינד — א יאָהר פופצעהן—זעכצעהן, און נעבוירען איז זי וואו? אין קאָבצאַנסק, פון וואַנען זי האָט בײז איצט קיין פום נישט אַרויסגעשטעלט. פּאַר זיך נישט אָננעקוקט די ליכטינע וועלט! נעהערט האָט זי נאָר, אז ס'איז דאָ ערנעץ העט—העט אויף יענער זיט ראַגאַטקע א גרויסע שטאָדט גלויבסק, די בעסטע אויף דער נאַנצער ערד, וואָרום זי איז דאָך בעזעצט מיט לויטער יודען, אָהן עין־הרע, א קענען א הונדערט קאָבצאַנסקען אינאיינעם — און דאָרט איז עס א בּיסעל א לעבּען, אי־אי־אי! דאָס, וואָס די גלויבסקער זענען דימענדינע מענשען, בשר'ע, שענע, פיינע לײט, איז בי איהר נעווען נאַנץ זיכער, דערויף האָט זי דאָך דעם

בעסטען בעתּחו: פֿרייהער האָריל די מעקלערין, אַזינג — די מהמע שינצען. מסתמא האָט זי דאָך נישט אומזיסט זוכה נעוועז בײַ דער וועלט צו הייסען „מוהמע", זי האָט מסתמא פֿערדיענט פֿאַר איהרע מעשים טובים. אַזוינע, וואָס א וועלט—מוהמע, איז ווי נעוועהגליך א יוריע א צנועה. הינט אויך די אַלע אַנדערע פֿאַרשוינען דאָ, אויך אַזעלכע גוטע, לעבעדינע, צונעלאָזטע. קיין עין־הרע, טראָכט זי בײַ זיך, עפּעס אַזוי פֿיעל טעכטער! אַהאָ. איך פֿערשטעה — קעסט־קינדער. אַציטר איז שוין רעכט. דאָס זיצען דאָ אויף קעסט יונעדען מיט די מאַנען. א נע־בענשטע פֿון נאָט איז די מוהמע שינצע מאַקע! בײַלע האָט אַלסדינג נעטיטשט נאָך איהר פֿערשטאַנד, נאָך דעם שטינער לעבען איהרען אין קאַבצאַנסק, און אַנדערש האָט זי מאַקע נישט נעקענט טיטשען. אַנדערש האָט זיך איהר קאָפּ נאָר נים נעלעגט. אַז זי איז אויף מאַרנען פֿריה צונעאַנגען צו שינצען מיט א פֿרעג: „בעל־הבית'טע, וואָנט מיר, וואָס האָב איך צו טאָן"? און די מוהמע האָט מיט א שמיכעלע, עפּעס נאָר מאַקי ווי א אשה צנועה, נעענטפֿערט: „אײַל זיך, מאַכטער, נישט אַזוי, עס וועט נאָך קומען דיין ציט אויך", — האָט זי עס אַנגענומען פֿשוט, מסתמא איז דער שטינער דאָ אַזוי, ליעב צו האָבען רייענסטען, ארבי־טען מיט זיי פֿאַמעליכקען, מיט רחמנות

און ס'איז בײַ איהר נעבליעבען אַבנע'פּסק'עט, אַז א יודישע שטאָדט איז מאַקע דאָס נלופּסקעלע, די יורעלער דא — צדיקים, זעהר פֿינע לייט, זעהר נוטע אײַנפֿיהרונגען!...

די מאַמע דאָ נישטאָ און זעהט נישט מיט איהרע אײַנענע אויגען, ווי דעם קינד, אָהן עין־הרע, איז עס נוט. ניחיי אַל זי נחת האָבען פֿאַר דעם צער, וואָס זי האָט נעבעבן פֿון איהר געהאַט! און אַזוי ווי בײַלע אַז דערווייל נעוועסען לעדיג, מיט פֿערלעגטע הענד, אַלײן פֿאַר זיך אין קאַמעריל, בענקענדיג נאָך די איהריגע, האָבען זיך איהר צושפּיעלט די געפֿיהלען, אַז זי נעדאַרפֿט זיך אויסשטעלען אין איהרע נעדאַנקען א בריף א היים. נישט אַזוי גרינג אָבער טהוט זיך, ווי עס רעדט זיך. יודען מיט בערד אפֿילו, וואָס זענען, דאָכט זיך, אי משונה קלוג, אי ענגיס, ווילדע בריות אויף אויסצוועצען יענעם פֿעהלער, אַוועקצוריידען איבער

ינג האָס אין דער וועלט, — אפֿילו זיי פֿיהלען, נעבעך, בײַ א

יעף שרייבען א מאָל טויט; זיי טענטלען, טענטלען מיט דער

קוועטשען זיך, רייבען דעם שטערען און עס נעהט גישט, האָט

צערייס זיך, עס קלעבט זיך נישט אין וואָרט צום אַנדערן, עס זענען נאָר מאַקע ריינע בהמות — היינט א פשיטא שוין בילע, א קליין קאַבצאַנסקער מירעל, נישט אזא בריה, נישט אזא חכמה, וויי זיי!... נאָר דאָך, מענליך אפשר טאַקי, וויל זי איז נישט אזא חכמה חי יענע, האָבען עטליכע ווערטער בי איהר אין מח זיך יא נעריימט; ס'איז אויסגעקומען עפּעס אויף דעם שניט פון די בעקאַנטע „פּירגריסליך" משל — לעמעשקע פערווירצט מיט קאַבצאַנסקער דייטש — יענץ מין דייטש, וואָס יודישע קינדער שנירען אין א נעשריפטס, מלמדים אין דעם חומש און וויבער אין די תחינות, וויל אַנדערש פּאַרם זיך עפּעס נישט, און עס לענט זיך טאַקי נישט די צונג, וי א שטיינער, נעהם זאָג א הונד: „נעת מי מוחל, ארוים"! און נישט אויף יווניש: „פּאַשאָל וואַן"! אָדער נעה רעד טיס א קוה, טיס א קעלבעל יודיש... דער עיקר אין דעם בריוועל; וואָס בי בילען אין קאָפּ, איז נעווען א לויב צו השם־יתברך. אַנגעהויבען האָט זיך עס אזוי:

„געליובט און נעראַנקט דער לעבעדינער פּאָטער אין הימעל, דאָס ער איז מיט דעם עלענדן, בעשירעטט דעם פּאַרוואָגלטען, דערהויבט דעם נעפּאַלענעם. עס האָט זיך ענטפּלעקט בעשיינפּערליך זיין ננאָר, די נרויסע נסים מיט מיר, מיך צו פירהרן דאָ אויף דעם רעכטען וועג פון שריינעבען מיך אצינדערט אין א נוט אָרט" א. ו.

פּאַרטיג מיט דעם אויסשטעלען דעם בריוועל אין קאָפּ, הויבט זיך אָן בי איהר א נייע דולעניש: וי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער וי אזוי, היסט עס, ניט מען שוואַרץ אויף ווייס ארוים? שרייבען אליין קען זי נישט; בעטען עמיצען פון די „קעסט־קינדער" דאָ, פּאַסט איהר עפּעס נישט. וואָס־זשע דען? זי מראַכט, טראַכט און עס פּאַלט איהר אין — הערשעלע!...

„יאָ, הערשעלע!... ער וועט מיר אָנשרייבען... וואָס איז עס אזוינס, וואָס ניר נלוסט זיך אַלץ איהם זאָגן, און זעה איך איהם, פיקט עס, פיקט אַי־אַי־דאָ, דאָ אין האַרצען? א ברודער איז ער מיר? ניין! א חתן? ניין! וואָס רעכן? עס קיצעלט עפּעס צו לאָבען... א שען נעלעכמער, הא, אפשר איז דאָס מראַכטען אזעלכעס א עכרה? נאָר וועה איז מיר, אז עס מראַכט זיך אליין!... אפשר בעראַרף איך ניט וועלען... ניט וועלען איהם זאָגן? אוי, ווינר איז מיר, עס ווילט זיך דאָך אָבער יא, און אצינד דוקא נראָר נאָך מעהר!... רבונו־של־עולם, איך בין זיך מודה! רבונו־

פֿל-עולם, זינדיגען בּיי זיך אין הארצען אַלע מיידלעך אַזוי אַרעם אין נאָר, וו אָך און וועה צו מיר, איך אַליין!...

אַזוי טראַכט בּיי זיך בּילע און אין די אויגען שטעלען זיך איהר פֿרשדרען.

כּינצע און לוי, איהר מאַן, זענען נעווען א גליק פֿאַר-פֿאַלק. מאַקע א זוון טן השמים. בּירע האָבען נעאַרבּיט אין דער פֿרנסה, ברויסוויועגדינ זייער בּריה'שאַפֿט, איטליכער נאָך זין נאַנג. און וען שיינצע האָט בּיי דער וועלט פֿערדיענט דעם נאָמען „מוהטע", האָט אויך לוי פֿון זין זיט כשר פֿערדיענט בּיי איהר דעם נאָמען „בחור". אזא מבין אויף „סחורה" וי ער, אזא מיסטער אין זין זאַך איז צוישען זין חברה קיינער נישט נעווען. בּיי א שווערע זאַך אַמאָל פֿלענט מען זיך וועגדען צו איהם. ער פֿלענט דער חברה פּסק'נען שאלות און פֿאַר-ענטפֿערן אַלע האַרבּע קשיות. מען בעדאַרף וויסען, אז די אַלע חברה-ליט, וואָס האַנדלען מיט „לעבּעדינער סחורה", זענען דורכנעטריבּענע ממזרים, יאָלדעז מיט בּיינער. זיי דרעהען אוז פֿערדרעהען קעפ, בלענ-זרזען אוז פֿערפֿיהרען הו-דערטער נפשות מיט אַלערלי המצאות. ס'איז דאָ צוישען זיי אַלע מיני פּאָקוסניקעס, קאָמעריאַנטען, וואָס מאַכען די שפּיעל, פֿערשטעלען זיך, כּדי יענע צו פֿערפֿיהרען, פֿאַר תּהים, פֿאַר מענשען מיט געשעפּטען, פֿאַר אַנענטען, פֿאַר נלאַם אזוי זיך נוטע, שענע, כּשר'ע יודען וכדומה נאָך אויעלכע אַנשטעלען, וי עס פּאַסט צום ענין. היינט, אז אזוינע ליט האָבען תּרבּית פֿאַר לוי'ן, האַלטען פֿון איהם מי פֿון ארבּי'ן, איז, מסתמא, לוי א בחור טאַקע וואָס א בחור היסט.

לוי בחור איז אין דער-היים נישט נעווען בשעת בּילעם אַרײַ-טרעטען צו איהם אין הויז; ער איז נעפֿאָהרען ערגיץ אין א אָרט, וואוהין חברה האָט איהם אַרויסנעשיקט, ער זאָל זיי עפּענען די אויגען אין א הארב שטיקעל ארבּיט. די מוהטע שיינצע, וואָס האָט שטאַרק נעהאַלטען פֿונ'ם מאַן, נישט נעטאָן קיין שום זאַך אָהן איהם, האָט נע-האַלטען דערווייל בּילען, וי נאָר מענליך, אָבנעזונדערט פֿון דעם אי-בּעריגען עולם אין א קאַמעריל פֿאַר זיך, נענעבּען איהר פֿלומרשט, פֿון יוצא וועגען, עפּים ארבּיט, וי, א שטיינער, אויסלאַטען העמדער, איי-

נייהען קנעפלעך, אונטערארבייטען זאָקען, אין אַלץ זאָגען איהר, אז דער בעל־הבית וועט קומען, אם ירצה השם, דענסטסטאָל וועט זי, נישקשה, האָבען נענוג אַרבייט. די מוהמע שיינצע איז זיך בעגאַנגען מיט איהר זעהר גוט, זי אינטערנעשפילעוועט, נעמיינט דערמיט נאָנץ פשוט, דאָס שטיקעל סחורה זאָל א פנים האָבען, לוי זאָל בייט אָנקוקען עס צו־פריערען זיין און וויסען, אז דאָס וויב זיינם איז א טענש, מען מעג זיך אויף איהר פאַרלאָזען.

אז לוי איז אין א קורצע צייט אַרום נעקומען א היים און האָט נע־זעהן בייַלען, איז ער פערצאָפעלט נעוואָרען פאַר פרייד, אַזוי איז זי איהם נעפעלען:

— הערסט, מיין וויב, רופט ער זיך אָן צו שיינצען: דאָס מיידעל איז א שען שטיקעל סחורה! אַצינד איז זי נאָך רויה, א ביסעל טערפקע, נאָר מיט דער צייט וועט אוים איהר ווערען א כלי. עס קען זעהר נע־מאַלט זיין, אז זי זאָל אמאָל נאָך אָנשפּאַרען אין די וויטע מקומות, אַהינצו, א שטיינער, צום פעטער ישמעאל. מען וועט קענען פאַר איהר הויבען א גרויסע אפּוטיקי. ביז דענסטמאָל אָבער, ביז עס וועט זיך נע־פינגען אויף איהר דער אמת'ער מבין, מוז מען זי לערנען כעגשליכקיים, אַלע שענע מאַנירען, ווי צו נעפעלען.

די רבי'צען בייַלעם איז די רשטע צייט נעווען איינע פון די "קעסט־קינדער", זעהר א נעשיידע, אַרומכגעטריבענע, וואָס האָט אָנגע־הויבען מיט איהר דעם אלף־בית. בייַלע אָבער האָט נעהאַט א פער־שטאָפטען קאָפּ און נישט פערשטאַנען קיין וואָרט. דערצו איז זי נאָך נע־וען א שעמענדינע און א שטיק עקשנ'טע אויך. נאָר דאָס איז זיך נע־וען דערווייל, וי אויף קאַטאָוועס. שפּעטער א ביסעל האָט לוי נענומען דאָס טיימעל און אָנגעהויבען אויף זיין שמיינער צו לערנען בייַלען. ער מיט זיין כבוד אַליין. אין דעם שבה טוו מען לוי־בחור נאָכוואָגען, אז ער פלענט זיך מיט דער ערציהונג פון זיינע „לערען־טיידלעך", וי זי האָבען בי איהם נעהייסען, בעשעפטינגען זעהר נעטריי; ער האָט נע־קנאַלט מיט זי מאַקע ווי א גוטער מלמד און אָנגעוועגרט אַלע מיטעל ארויסצוטרייבען פון זי דאָס קליין־שטעדטילדיגע וויילדקייט, דאָס נעריישע שמיילינע עקשנות, פריהער מיט גוטען, מיט מוסר־זאָגען, אין אז עס האָט נישט נעהאָלפען קיין רעד, פלענט ער שוין נעברויכען די וועגד, א שטעקען אין ארימען אויך. נאָר עפּים נישט אַזוי, — זענען נעפלויגען פעטש, קלעפּ, וויפיעל ס'איז נאָר ארייַן. א מאָל איז מען איך נעוועטש

בי איהם פּערשפּארט אין א קעלער, אהן עסען, אהן טרינקען ביז וואנען מען איז בעסער געוואָרען.

איין מאָל האָט לוי צרייניגעפּיהרט אין קאָמעריל צו בילען איינעם פּון זיינע לייט, כדי צו הערען זיינע מביעות איף איהר און וויפּיעל ער וועט אבשאַצען איהר ווערטה. בים צרייניקומען מיט איהם לוי געוואָגט מיט א זום שמיכעלע: „כאָכטער, אָט האָב איך דיר נעבראַכט א התן — אָבער א התן נאָר „נטק!“ דער התן איז דוקא נישט נעווען קיין שעטענדינער און בשׂר טאָקי אָנגעהויבען טרייבען מיט איהר קשׂא־וועסלעך, עפּים וי צוגעוואָטען געוואָרען צו איהר. זעהענדיג, אז בילע השלט פּראָבגעלאָזט דאָס פּנים אין שוויינט, נעהמט ער זי אָן בים נאָקעט העלועל, גלעט זי, טאָרעט זי, חאָטש איין קוקעלע זאָל זי אויף איהם כאָפּן, זאָגען איהם האָטש אין וואָרט. בילע שטופט איהם אָב פּון זיך, רויט־ווערענדיג וי פּיער. דאָס גיט איהם אָפּער נאָך אויסער מעהר קוראָזש, ער הויפּט זי ארום אין ווייל איהר טאָן א קוס; בילע לאָזט איהם פּראָפּ צוויי הייסע פּיעדינע פּעטש, רייסט זיך אויס איהם פּון די אָרעמס אין אָנטלויפּט — אין דער התן כלייבט נעזעלעפּט. בילע האָט דערטיט זיך שטאַרק פּערשולדיגט און נאָך אין דעם אינענעם טאָג מאָכט האָט איהר לוי גום מקים פּסק נעווען מיט א ריבוץ, זאָגענדיג איהר דערבי מוסר אוי:

— אָט האָבסטו דיר דיין עהרליך אויסקומענים פון מיר, דו חצופה מויל! ... נא, נא דיר איצטער פּאַר דיינע גענג, אז דו זאָלסט נעדענקען אויף ווייטער! ... עס זאָל דיר ליענגען אין טעם, אזן קליגער ווערען ווייטער. נא, נא! ... א מיידעלע בעדאַרף זיין א שמיילשטקע, א נישטשטקע, ליעב האָבען מענשען, צו אויסלויכען זיין צוגעלאָזט מיט א פּריינדליך פּנים, בעדאַרף ארויסשלאָגען זיך פּונ׳ם קאָפּ שטיילונקייט, זאָבאָבאָניטע — ווילדע זאָבען ... א מיידעלע בעדאַרף ווייסען דרך־ארץ — דרך־ארץ איז פּריהער פון אַלע זאָבען!

אַצינד ווייסט שוין בילע דאָס אָרט, וואו זי נעפּינט זיך, ווער אַווינע איז האָדיל די מעקלערין און די מוהטע שיינצע. אַצינד האָט זיך איהר „ענטפּלעקט בעשיינפּערליך די גנאָד און די גרויסע נסים“, דאָס נוטסקייט און פּרומקייט פון די דאָווינע שענע נפשות, אין זי שטעלט אַצינד אויס בי זיך אין די נעראַנקען א בריוועל אהיים, פּול מיט קיטה, מיט קלאָג, שוין נישט אויף קאַבצאַנסקער דייטש, פּירגריסעל־לשון, נאָר

אויף ריין יודיש — אויף דעם לשון פון איהר צובראַכען האַרץ און שווער ביטער נעמיט.

נישט צו דערקענען איז בילע אין דער שענער הלבשה איהרער אין אַלץ־מיט־אַיינאַנדער. איהרע שוואַרצע געדיכטע האָר זענען אונטער־געשוירען ביז דעם לעפיל פון די אויערן. דאָס וויסן־געשטיקטע קלײדעל אויסגעשניטען וויט ביז דער ברוסט, אויף דעם נאַקעטען האַלז א שמאָל רויט בענדעלע און די אַרבעל קיום וואָס דערגרייכען ביז צו די אילעניבוגענס. דאַבט זיך, א פּריצה, נישט צו פערוונדינען, וואָס נעהט איהר אָב? נאָר נישט פֿאַר אַיך נעדאַכט, יודישע טעכטער, איהר ביטער האַרץ! מען זעהט עס איהר אַרויס אין די בליכע באַקען, אין די בלויע רינגען אַרום נעשוואָלענע ברענענדיגע אויגען און אין דער נאַנצער מינע איהרער. זי איז נעעלטערט וויי אייף א צעהן יאָהר. איננאַנצען וויי איבער־נעביטען נעוואָרען. און וויי זי זיצט זיך דאָ א מאָל אַזוי בי זיך אין חדר'ל, שטאַרק פּראַוטערט, רוקט זיך שוועבענדיג אַריין, שטיל ווי א קעצעלע, די מוהמע שינצע. בילע וועדט פערציטערט און לאָזט אַראָפּ די אויגען.

— איך האָב מיך שוין טאַקע נאָך דיר פערבינקט, מאַבט די מוהמע שינצע, צושאַרענדיג זיך צו בילען מיט גוטע, זיסע ריידעלעך: לוי מיינער האָט זיך נעקליבען צו דיר אַצינד, זאָג איך: ניין, לאָז מיך! זאָלסטו טאַקי וויסען, וויי ליעב דו ביסט מיר, וואָס דען? נעהם חאָטש, זאָג איך דיר, און קיק זיך אָנעט אין שפּיגעל, וויי שען, אָהן עין־הרע, דו ביסט. א העלועלע א ביסעל, אַזא מזל זאָל איך האָבען. העמטעלעך מחיה, ווי א יודישע טאַכטער איך בין! אַזוי זיס, אַזוי חנ'עוודיג... פּוקען מענען זיי זיך דאָך אַלע דאָ. אָט אַזוי, טאַכטער, אַזוי בין איך אַמאָל אויך שען נעווען אין דיינע יאָהרען. מען האָט זיך אויף מיר נע־האַנגען. אוי, האָב איך נעבראַנט א וועלט! וואָס דען, נאַרעלע? כ'האָב אַצינד נאָך הנאָה, ווי א יודישע טאַכטער איך בין, בייס דער־מאָנען זיך יענע גוטע, פרעהליכע יאָהרען... אודאי הייסט עס אַצינד איך בין אַלט, נאָר ווי דו קוקסט מיך אָנעט אָט־א — מאַבט די מוהמע שינצע מיט א שמייכעלע, אויסשטרעקענדיג זיך ווי נרויס זי איז, דאָס קעפּעלע פּערוואָרפען א הינטער, דאָס בייכעלע אויסנעפּוצט פּאָרענט־צו, און נעהמענדיג זיך מיט בייד הענד בי די זייטען — אָט ווי דו קוקסט מיך אָנעט — א, איז נאָך שינצע נאָר נישקשה'דיג!... זי, זאָג איך נאַרעלע, קיין שוטה ניט. פֿאַלג! — נואָס שווייגסטו?

— וואָס זאָל איך רערען? ענטפערט בילע, קיין קוק נישט צו טאָן אויף דער מוהטע שינצע: איך וויס נישט, וואָס איהר ווילט פון מיר האָבען.

— א ואַנ א ביסעל, וואָס ווייל מען פון איהר האָבען! — דיין טובה, טאַכטער, ווייל מען האָבען, מען ווייל, דער חתן זאָל דיר געפעלען. יענער פנר"ט נאָך איהר, נאָך איהרס א ווארט, א קוק. דער רוח נעהמט איהם שיער נישט צו, אַווי פערליאָפעט איז ער אין איהר. נא דיר, זאָגט ער, נא, נשמה'ניו, דיר מתנות! נא דיר א בראָסלעטיל, אויערינגלעך קאָרעלעכ, א פינגעריל, א קיטעלע א נאָלדענס, ווייס איך וואָס דאָרטען נאָך א זוינס, און זו... עפּים נאָר מאַקי א שטיין. געה טהו אַוועלכער טובות! אי, פע, א חרפה, א בושה, זאָ א יודישע טאַכטער איך בין!

— וועמען בעראָרף עס אָנגיהן מיין תכלית צו פערוואָרנען? איך האָב מאַטע-מאַמע ביו הונדערט אין צוואַנציג יאָהר.

— מען האָט שוין נעהערט. נעהערט אויעלכע זאַכען... נאָריש-קיטען! א נאָר בין איך, וואָס איך טענה דאָ מיט איהר אַזוי לאַנג. צום לעצטען מאָל פרעג איך דיך: יאָ?

— ניין.

— עהע, ווידער די אָנשטעלען! צושריט זיך די מיהמע שינצע, אַרויסגעהענדיג פון די כלים, שאָקלענדיג מיט קעפעלע, אין דינע רויטע ערערלעך טרעטען איהר אַרוים אויף די פעטע, מיט שמאַלץ אַבגענאָסענע, באַקען: אויך מיר א מענש בילצע! אימזיסט וועסטו עס עסען מיין זאַלץ און ברויט, נעהן אין מינע קלייַדער? זי מינט, זי איז אויך עפּים; מינט, אז בירד צדרים האָבען זיך שוין אויסגעלייכט, אלכדינג איז פאַרטיג. עס פעהלט נישט מעהר איהר הסכם, זי זאָל זאָגען — יאָ. האָב נישט קיין טעות, בילצע! ווער הערט דיך? רו ביסט נישט מעהר, חצופה איינע, וי א גולם. א שטיק פליש ביסטו, א נבלה!... די זאָך, זאָלסטו וויסען, העננט נאָך דערהיל אין דער לופטען, נאָך נישט אויסגעלייכט זיך מיט דעם מקח... אַצינד פערשטעהסטו שוין, בילצע, הערסט וואָס מען רערט צו דיר?

— אוי, דערבאַרעמדינער גאָט! צעווינט זיך בילע און ברעכט די הענד: ראַטעוועט מיך, רבונו של עולם, ראַטעוועט מיך פון יודישע הענד!

— האַלט מויל, חצופה! וואַרט נאָר, וואַרט, פיסקעוואַטע, אַם

וועס שוין קומען לוי און דיר וויזען, וועד עלטער איז. וועסט שוין, נישקשה, ליענען וויבער דאָרט אין קעלער, דאַרען־קוואַרען, רויען וי ס הונד. מיז, וועדים וועלען עסען דיין לייב. דער רוח, נישקשה, וועס דיך שוין חאַפען! — צולאָוט זיך די מוהמע שינצע אויף איהר ציננעל און רוקט זיך אַרויס אין כעס.

בילע נעהמט זיך אַן מיט ביידע הענד בי די האָר פוג׳ם קאָפ אין טהום זיך אַ וואָרף טיט אַ גיעויין אויף דער קאַנאַפּע.

דאס דריטע קאפיטעל.

צווישען די „קעסט־קינדער" לוי בחור'ס זענען געזיען אייך אזוינע, דימענדינע, גוטע פון דער נאטור, אויף וועלכע מען האט נעמענט טאקע אכצען און קרעכצען: אוי, נעבעך, בריליאנטען אין דער בלאטע! וי נידעריג, נעפאלען די וועלט האט זי נעמאכט, האט דאך אין זי זיך נעקלאפט א מענשליך הארץ מיט געפיהלען פון רחמנות.

די בעסטע פון זי איז געווען די טערקיניע. די דאזיגע טערקיניע מיט'ן נאמען גיטעל איז געווען א מלמד'ס א טאכטער פון דלפיניווקע, א קבצנ'יש שטעדטיל, פול אנגעזעצט מיט לויטער קבצנים־דלפנים, נאר כשר'ע אהן חכמות, אמת פרומע, נישט איבערגעשפיצטע יודען. בעי־דאדף דער רוח אנטראגען אהין אין שטעדטיל עפים א שלים־מזל, א יונג מיט בינער, וואס לאזט ארויס א קלאנג אט וואס: וויער פון די דלפויי־ניווקער מידלעך, נעבעך, פערלאננט אויפגעריבט צו ווערען, זעהן פאר איהר א וועלט, א גליקליך לעבען פין איהר האנד־ארבייט, זאל זיך לא־זען נאך איהם קיין סטאמבול, דארט וואו ער וואוינט. — עפים א קלי־ניגקייט סטאמבול, אז יודען דערהערען סטאמבול, עס שמעקט דאך שוין א ביסעל מיט ארץ־ישראל! עפים מאלט זיך אויס אין קאפ משונה: טערק — ירושלמי, שטרימיל — טורבאן, אויסגעמישט אינאיינעם. מסתמא גיבען זיך א שאט צו דעם פארשוין פון אלע זיטען יודעלעך, זיטליכער מיט א געבעט:

— טאטעניו, האַרצדיגער, נעהמט, נעהמט מין טאכטער!

דער האַרצדיגער טאטעניו דערבארמט זיך, קלויבט זיך אויס עטליכע שענע מידלעך, צווישען זי גיטלען, די שענסטע פון אלע, און פיהרט למזל

די דאזיגע גליקליכע מיט זיך אליין. דער שפיץ איז, נאך פיעל דרעי־ הענישׂ — פאהרענישׂ, קימט אן ניטעל אין שטוב צו לוי בחור און ווערט דאָרט א „טערקיניע", נישט אנקוקענדיג אפילו א טערק אין די אויגען.

נראָד האָט צו יענער ציים, ווען די מעשה מיט כיילען, זיך בעי־ דאַרפט טרעפען א נעשיכטע מיט איינער, די עלטסטע דאָרט, וואָס האָט ביי אלע נעהיסען די „אפיצערקע". א געשיכטע א שרעקליכע, א טרוי־ עריגע, וואָס האָט אנגעריהרט אלע חברׂטעס איהרע ביי דער לעבער. עס האָט זעהר גוט בעווייזען, ווי טיף אין דער ערד זיי, נעבעך, ליגען. אז אך און ווה צו זייער קאָפּ, צו זייער לעבען! אין זינט יענער גע־ שיכטע האָט זיך טערקיניע נאך מעהר זיך צוגעלאָזט צו ביילען, זי גע־ האלוט, געליעבט. געווינט אויף איהר קיקענדיג, עפּים גאָר מאקי ווי א נעטרייע עלטערע שוועסטער האלוט, קושט דאָס קליינע שוועסטעריל איהרס א יתומה.

נעשטאמט האָט די „אפיצערקע" פון עפּים א שטערטיל, [illegible] ניץ אין פוילען. די עלטערן איהרע, אבגעקומענע בעלי־בתים, וענען נעווען פון שענעם שטאנד, פון די פארנעהמסטע אין שטעדטיל. נע־ לעבט האבען זיי ארעם, מיט בערעכנונג, זיך נישט צוגעלאָזט קיין וואוילטאג, דאך האָט זיי דאָס ארעמקייט נישט ערניידרינט, נישט כער־ גרעבט, נישט ביזו געמאכט, ווי אנדערע אריטע לייט. אין דעם הויז־ נעווינד האָט נעהערשט פריערען, ליעבשאפט, א ברכה פון גאָט, איינער דעם אנדערן איז גרייט נעווען דעם לעצטען ביסען פונ׳ם טויל אויסצוי־ נעבען, וואָס גאָט גיט, אבי אינאיינעם. דערינען האבען געמענט פיעל רייכע לייט זיי מקנא זיין, אזעלכע וואָס בארען זיך אין פוטער און זענען צווישען זיך קידער־ווידער.

די געליעבסטע ביים נאנצען הויזנעווינד איז נעווען אידיל, די עלטסטע טאבטער. אלע האבען זי נעשעצט, איהר׳ם א וואָרט איז נעווען ביי איטליכען טייער. און אידיל האָט עס טאקי מיט רעכט פערד־ענט, ס׳איז נעווען וועמען ליעב צו האבען. שען איז זי נעווען, עפּים טאקי נאָר א בילד. דער רבונו של עולם, דער גרויסער מיסטער, אבאלער איינער אין דער וועלט, האָט נעמוטען די פינסטע מאטעריאלען, וועלכע ער פערמאגט: דאָס וויסקייט פון לילינע אויף באקען, דאָס רויטקייט פון קאָראלען אויף ליפען, דאָס בלויע פונ׳ם הימעל אויף אויגען, דאָס שוואַרצקייט פון ראבען צו די האָר, צוגענעבען דערצו דעם זיבעטען הן,

לויבליכקייט, גומבקייט און צירליכקייט, אויסגעמישט דאָס אַלערינג אינאיינעם, נעמען אַ כּאַך — אין עס איז אַרויס פֿאַרטיג אַ בילד־שענע איידעל!... איהר פֿינט, אַ הויך־געווינקינע פּיט געקריזעלטע לאַנגע סאַטענע לאָקען, ווי אַ הויך צוויינהאַפּטיג יונג בויטעל. נוט איז זי געווען אָהן אַ נאַל, אַ בריה גאָר אַנטיק. פון איהר בריה׳שקייט האָט נעוונגען אין שטוב איטליכם וויגקעלע. מען האָט עס אַרויסגעזוכט אין די שענע פֿריש־שמעקענדיג בלומען־טעפּלעך, אין די נעשטיקטע זילבער־קלאַרע אויף די פענסטער פֿאַרהענגלעך, אויך אין דעם מעש און קופּער־ווּאַרג, וואָס האָט נעשיינט, געפּינקעלט, פֿארנומען די אויגען. זי האָט נעניהט, געשטיקט, געוואַשען, געמאַכט אַלסדינג אין דעם בּעל־הבית׳שקייט און פֿאַרהיט, די מאַמע זאָל קיין שווערען כּוג זיך נישט געבּען. אויסער דעם האָט זי נאָך פיט איהר ניהען און שטיקען פֿאַר אַנדערע צו־בּיס־לעך פֿארדיענט אויך.

זיהי היום איז ווי פּונ׳ם הימעל אַראָבּגעפֿאַלען אין שמערטיל אַ יוננערמאַן, אַ פּיינער, אָנשטענדיג־לייטיש געקלײדעט, מיט דעם נאָמען שמעריל. נעהיסען האָט עס, אַז ער איז פֿין נאַנץ ווייט און האָט מיט פֿריצים דאָ אַרום געשעפּטען. יוהרן פּונ׳ם שמערטיל, לעדיג־נעהער, וואָס נעהען אַרום נאַנצע טעג שלינג־און־שלאַנג, האָבּען נישט מעהר וואָס צו טאָן נאָר רעדען, שמעקען, טאַפּען און אָבּנעבּען זיך מיט יענעמס געשעפּטען, — האָבּען אין דעם דאָזיגען פֿארשוין בעקומען, ברוך־השם, אַ נייעם עסק אויף צו רעדען, אַרויסצוויזען חכמית אין בויך־סברות. יעדען כאָג האָט מען אַרויבּגעלאָזט וועגען איהם אַנדערע מיני פּאַשּ־קעס: שמעריל איז אַ חשוב אין די הויבע פענסטער, שמעריל פֿער־מאָגי קרעזם אויצרות, שמעריל איז אַ מאַכער בּיי די גרעסטע פֿריצים, שמעריל איז אַזוינער, שמעריל איז אַזוינער און אַזוינער, שמעריל איז נים קיין בעוויכּסער אין אויב אַזוי, הע־הע, בעדאַרף מען דאָך נים שוויגען... שענע יוהרן רוקען זיך צו איהם אָבּשטעקען אַ „שלום עליכם״; מקבּלים שטעלען־אויף הענד זו נעהמען בּיי איהם אַ נדבה; שרכענען לויפען וויי דו פּער׳סמ׳טע אויסווכען פֿאַר איהם אַ שדוך. שמעריל אַבּער איז אַ בחור, וואָס קוקט נישט אויף נעלד, נאָר אויף שענקייט, דער עיקר איז בּיי איהם דאָס קרן — און איידיל נעפּעלט איהם בעסער פון אַלע בתולות, וואָס קיבּען נישט צו איהר מינדסטען נאָגעל. זענען די שדכנים נישט פֿייל, נעהמען די פֿאַלעם פון דער קאַפּאָטע אין דער האַנד, די פּים אויף די פֿליצעס און לויפען משוגע׳נער׳ווייז צו איידילם

עלטערן, שיטען זיי אָב מיט נין מאָל רייד, לויבען אין טאָג אַריין אין ואָנען: אין כשמעריל? נישטאָ קין בעסערער פאַר זיער מאָכטער ווי שמעריל, ווי רב שמעריל, אַווינער אין אַווינער, אַמושלם מיט אַלע מעלות. סטיטש שמעריל, עפּיס אַ קאָטאָווסע רב שמעריל, עפּיס זאָגט זיך עס אַזוי נרינג שמער... רב שמעריל, אַז מען זאָל אפילו אויסנעהן עק וועלט, זוכען מיט ליכט, וועט מען, אָפּער חזיר, נישט נעפינען זיין גלייכען! סאָקע די נאַנצע מעשה פון אָנהויב ביז צום סוף, פון רב שמעריל'ס טאָן קומען אהער, איז נאָר ריינע נסים. עס וויזט בעשיינ־פערליך, אַז ס'איז סאָקע נאָר אַווונ מן השמים, פערציג טעג איידער אידעל איז נעבאָרען נעוואָרען, האָט מען דאָס שוין, פערשטעהט איהר, אויבען אין הימעל אויסגערופען, וואָס דען? ואָנען־זשע דעם רבונו של עולם דעות און שטעלען זיך אין אַ זיווג איהם אַקעגען, הייסט עס זיי נעמישט זיך ניט אין זיין זאַך, אַריינשטעקען די צונג אַהין, אין דעם סדר העולם, נאָר אומנעבעטען, פע, מיאום, וואָס פאַסט נישט פאַר אַ יודען! וחוץ לזה, יאָ פאַסט, ניט פאַסט, קענען דאָ טענות און קשיות מאַקע אויך נאָר נישט העלפען, נעפּסאָהע אייך פאַרפול! פערשטעהט איהר, וואָס דאָס הייסט אַווינס?... לכן מוז מען זיך אַיילען, האַפּען די מציאָה מיט בידע העכד, כדי אַ אַנדערער זאָל זיך נישט פערשן און זי, די מציאָה, חס ושלום, נישט אויסחאַפּען. — —

דער טאַטע איז ביי זיך אין האַרצען גרייט — אַך, מהיכא־תיתי, פאַר וואָס ניט? נאָר מיט'ן טויל טאַכט ער: אי!... כלומרשט וויל ער נאָך האָבען אַ ישוב. דאָס הייסט, נלאַט אַזוי אַ קווינקלענוש פון דרך־ארץ וועגען. די מאַמע ווידער, אַ יודענע ווי אַלע יודענעס, וואָס האָבען עפּיס אַברענענדיגען יצר־הרע צו התונה מאַבען קינדער, האַפט זיך באַלד אָן אין דעם שידוך מיט לייב אין לעבען, באַלד טאַקע אין דער הייסער מינוט — און אידעל איז לטול אַ כלה געוואָרען. דער חתן האָט סאַקי, אמת, נישט פערלאַנגט קיין נדן, דאָך האָבען די מחותנים זיך מתחייב נעווען, צו נעבען דער טאָכטער נדן כפי זייער מעגליכקייט און מאַבען איהר שבת'דיגע און יום־טוב'דיגע מלבושים נאַנץ נגיד'ישלין. נלאַט אַזוי פטר"ן דאָס עלטסטע, נעליעבסטע קינד איז זיי נישט אָנגעטאַנען, לאָז דער מאָן איהר נישט האָבען אויסצוואַרפען: איך האָב דיך פון אַ שטאַל ארויסגענומען, פונ'ם טאַטענ'ס הויז דעם אביון, נאַקעט און בארוויס ביסטו נעווען, איך האָב דיך ערשט בעקליידט און נעמאַכט אויס דיר אַ מענש לייטען נלייך. — לשלם תקח, האָט דער חתן נעטראַכט,

מאַכענדיג מיט אַ שמיכעלע, צוליעב געטאָן און נעמטען. באַלד נאָך די תנאים האָט דער חתן געאַיילט אָבצוישטעלען חופה ווי צום ניכסטען. זיינע געשעפטען, האָט ער דערקלערט, פֿאָדערען עס אַצינד, ער זאָל געשווינד פֿאָהרען אַ היים. און ווי שווער די עלטערן אין געווען דאָס שיידען זיך מיט זייער טיף אין הערץ אַיינגעבאַקענער טאָכטער, דאָס שענסטע ציערונג פֿונ׳ם היוז אַרויסצולאָזען, האָבען זי עס דאָך פֿאַר ליעב אָנגענומען און זיך נעטריייסט דערמיט, וואָס די טאָכטער זייערע איז, ברוך־השם, פֿערזאָרגט, אָנגעטראָפֿען אירן אויעלבען, וואָס פֿערשטעהט זי צו שעצען. זי האָבען זיך אָנגעבאָן אַ כח, מכלל צו זיין דעם גדן, האָבען אַיינגעפֿאַקט איהר די גאַדעראָבע אין זי אַרויסבענליט מיט טרעהרען אין דַי אויגען, מיט ברכות און וויגשעניש אָהן אַ צאָהל.

דאָס יונגע פֿאָר־פֿאָלק איז אַוועקגעפֿאָהרען אין האָט אונטערוועגענס זיך אָבגעשטעלט אין גלופסק. נישט וויל דער וועג איז נענאָנגען אויף גלופסק, נאָר וויל די געשעפטען האָבען, לויט ווי שמעריל האָט געזאָגט, עס אַזוי געפֿאָדערט, אַראָבצינעהמען זיך פונ׳ם גליכען וועג אין אַריינפֿאָהרען אָהין אויף אַ קורצע צייט. און אַזוי ווי ס׳איז בייס פֿאָר־פֿאָלק געווען דער האָנוג־ויסער הדש נאָך דער התינה, האָט שמעריל, ווי אַ געטרייער ליעבער מאַן, זיך געפֿליסט צו־צוטיילען דעם וויב פֿערנעניגען און אויסנעווכט אַ אַכסניאָ דוקא נישט אין דער אָט שטאָדט, וואו עס קאָכט, רוישט שטענדיג, נאָר ערגעץ דאָרט אַ ביסעל אין דער זייט, וואו ס׳איז רוהיג־שטיל, וואו מען זעהט אַ גרעזעלע, אַ בוימעלע און מען הערט אַ מקל אויך אַ קיל פון אַ שפּיעל־פויגעלע. ער האָט זיך נישט געקאָרגט אין נעמטען דאָרט דרי שענע ציטער, ווי איהם שטעהט אָן. דער בעל־אַכסניא, אַ יוד מיט אַ ביכעל, מיט אַ געלער באָרד, אַ לעבעדינם, אַ ריהרענדינם, האָט בענעגענט שמערלען מיט אַ שענעם בריטען „ברוך־הבא״. עפּים ווי אַ גוטער אַלטער בעקאַנטער זיינער פון נאָנץ לאָנג, הגם דאָס איז נאָך נישט אַזאַ שטאַרקער בעווייז, וויל איט־ליכער, ווער ס׳איז אַוועג־מענש, וויסט, אַז די בעלי־אַכסניות זענען צום נרעסטען טייל מיט שיינעדינע צורות, מיט זוס־שמייכלענדיגע ליפּעלעך, וויך־גוט ווי די וועלט, קוועלען, פּרעהען זיך בייַם ערשטען בענענעניש

מיט ניט־אָנגענעקומענע אורחים, נלייך וי עס וואָלטען צו זיי נעקומען צו נאַסט לייבליכע נאָהנטע קרובים; נאָר ווי די מעשה איז, שמעריל אי געווען א זעהר אָנגעלענטער נאַסט. דער בעל־אכסניא האָט, ארויפלענדיג די האַנד אויפ'ן הארצען און א שאָקעל־נעבענדיג דאָס קעפיל מיט דער נעלער באָרד, פערזיכערט בי זין יודישקייט, אז זיי מענען זין רוהיג, אלסדינג, נישקשה, וועט זין אין אָרדנונג. און אז ער האָט נעהאַפט הינטערווילליכס א קוק אויף דעם שענעם וויבעל דא און ממזר'יש זיך דערוואוכט אין דעם שמועס, אז דאָס איז שמעריל'ס וויב, ערשט נאָך דער חתונה, האָט ער ביידען אָבנענעבען נאַנץ יודישלעך א מול־טוב מיט גנבה'שע־בלינצעלדינג אויגעלעך, מאָהנענדיג דערבי לעקער, וי דער שטיינער, מיט א שמייכעלע, אין וועלכען עס לייענט עפים אַווינם, וואָס א רוח יענעם אין מאַטענ'ס טאַטען!...

דאָס ערשטע בענענעניש איידיל'ס אויף דער אַכסניא איז נעווען א הויכע דאַרע יורענע, וואָס איז אַרייננעפלויגען וי א באָמבע צו איהר אין צימער, באַלד מאַקע בי'ם אָנקומען, מיט א נדולה, א פרייד, וואַרפענדיג אויגלעך אויף איידלען, אויף שטערלען, נלייך וי זי וואָלט נעזוהן דאָ פאַר זיך א שוועסטער איהרע מיט א ברודער, אויף העלכע זי האָט אזא לאַנגע ציט ארויסנעקוקט. זי האָט, לאָזענדיג זיך צו שטערלען, נעעפענט א מויל צום רייַדען, נאָר שמעריל האָט זיך א ביזער נעטאָן, איז זי נעבליבען וי דערוואָרנען ער האָט זי אָבנעשיקט צו אַלדי שוואַרצע יאָהר, און אַזוי נעשווינד וי זי איז אַריינגעלויפען, אַזוי נעשווינד איז זי ארויסנעלאָפען.

— אָט דאָס האָסטו דיר, נשמה מינע, גלופסק מיט איהרע טשונה־ווילדע, וועלט־בעריהמטע קבצנים! אָט דאָס איז עס די עכטע גלופסקער סחורה, וואָס נישטאָ ערנץ אַנדערש איהר גלייכען! אָט מיט אזא בריטקייט ריימט זיך צו יענעם אין הויז אַרין א גלופסקער קבצן נאָך א נרבה. טרעפט ער נישט דעם בעל־הבית אין איין צימער, נעהמט ער איהם זוכען וויטער, וויטער אין צוויטען, דריטען און נלייך טאַקע אין דער ספאַלנוע; מאַמער דרעטלט יענער, קיכט ער, הוסט ער, אין וועקט איהם אויף. עס, נישקשה. וער מיר, וואָס מיר צווישען יודען צערעמאָניש אזוינע זאכען? בי דיר, נשמה מינע, איז דאָס נים, איך קען שוין גוט די גלופסקער קבצנים מיט זייערע נענג. אָט נעהם, נשמה מינע, און שפּי אוים ויבען מאָל! — אזוי האָט נעזאָנט מיט

א זון שמיכעלע שטעריל צום וויב, ואָס איז נעבליבען שטעהן א רגע פערגאַפט.

אידיל האָט נאָך דעם מאַראַם אין דער־הימ אן אויף דעם וועג זיך גוט אויסגעשלאָפען, גוט אויסגערוהט אויף דער אַכסניא, קינער האָט זי נישט געשטערט, אַנדערע אורחים האָט מען דאָרט גראָד דעסטמאָל נישט נעוועהן, ס'איז שא, שטיל, אַלסדינג אין דער ציט וי נע־הערינ — אן אידיל איז צופרידען.

אויף דער אַכסניא פלעגט אָפט צו שטערקע אַרינקומען עפּים א יודעל, אַריהרעוודינגס, א נעשטופעלטעס, דאָס רעכטע אוינ זינם מיט א בעלמע, א ווייס פינטעלע, שטאָק־בלינד, נאָר אָפּען, נישט צונעמאַכט. דאָס בלינדע אויגעל איז אָבער קינמאָל נישט שטיל נעשטאַנען, עס האָט אין אַלסדינג נאָכגעטאַן דעם זהענדינגען, גליך וי עס וואָלט איהם נע־דיענט פאַר איין עדות. האָט זיך דאָס נעווענטע אוינ נעווארפען, נעקוקט ביז, האָט זיך דאָס בלינדע אוינ מיט דעם וויסען פינטעלע אויך נע־וואַרפען, אַננעהמענדינג א ביוזע מינע. האָט יענץ ממזר'יש נעוואונקען, לויכטענדינ, פרעהליך, איז דאָס בלינדע מיט דעם פינטעלע אויך נישט פויל נעווען אַרויסצוווייזען ווינקענדינ ממזר'יש, שטיקלעך, גליך וי נע־רעדט: אָדם, א מענש, קאַטשקע רוק זיך! — אין דאָס האָט דעם פנים צונעגעבען א ווילדען אויסדרוק, עפּים אַזוי חלשות'דינ, אַז עס וואָלט פיעל גליכער נעווען אי פאַר דעם יודעל, אי פאַר דער וועלט, ווען דאָס בלינדע אוינעל זאָל איהם נעווען אויסרינגען, פערחאַפט ווערען איננאַנצען...

לירען האָט אידעל ניט נעקענט דאָס יודעל, ער איז איהר נעווען פריקרע בי איטליכם מאָל קומען זינם אין שטוב. נאָר דעם מאַן איהרען צוליעב, וואָס האָט מיט איהם געשעפטען און פאַרבריינגט מיט איהם נעוונ ציט, מעהרסטענטייל נישט אין הער־הימ, האָט זי זיך נעוויט איהם שען אויפצונעהמען יעדעם מאָל.

שמעריל'ס פערפאַלען ווערען שעה'ן־לאַנג אין שטאָרט, שמעריל'ס צורודערטקייט, זיין פערטראַגענקייט שטענדיג, האָט זעהר נוט בעוויזען אידלען, אז איהר מאַן איז, א פנים, א גרויסער סוחר מיט שענע נע־שעפטען, ברוך־השם, און ווי ליעב עס וואָלט איהר נעווען, דער מאַן זאָל נעבען איהר זיצען, געהן מיט איהר שפּאַצירען, האָט זי עס דאָך מוחל נעווען, שטאַרק הנאָה האָבענדיג בי זיך אין האַרצען דערפון, ואָס דער אויבערשטער האָט זי נעבענשט מיט א מאַן א בריה, בי

וועלכען, ס'איז אַ האָפנונג, עס וועט איהר זיין זעהר גוט, אם ירצה השם.

איינמאָל קומט שמעריל אַ היים צולויפען נאָר אין אײַן אָטעם, שטאַרק פערטראָבען אוּן דאָס יודעל מיט'ן בלינד אויגעל ראַפּטוּם נאָך איהם. שמעריל נעהמט אַוועק דאָם וויב אין אַ ווינקעל אוּן שושקעט איהר וואָרט אין אויער אַריין עפּים קירצעץ איבערגעהאַקטע דבורים, נך־נע־שוּוינד מיט אַ נעפּעט:

— אידעלע, נשמה'ניו!... אַ נעשעפּט! עס טרעפּט זיך אַ נע־שעפּט... אַ גוט נעשעפּט... האָב אָבער וועניג אַ צונד נעלד... עס דערנעהט נישט... עטליכע הונדערטער... וואָס טהוט מען?... דער יוד אָט־אַ וויל לייהען... אָבער נעווענדט איז אַ ביסעל אין דיר... ער, פערשטעהסטו מיך, דעם וויב'ס פערלאַנגט ער אונטערשריפט... דיין אונטערשריפט אויף דעם וועקסעל... אוי, העלף, נשמה!... ניכער... נישטאָ קיין צייט... אַ רענדיל אַ מינוט... נא, קעצעלע, נא!...

אוּן כאַלד טאַקע, אין דער הייסער רגע ליענט שוין פאָר איידלען אַ וועקסעלע, וועלכען זי שרייבט אונטער, נישט צו רעדען אַ קרום וואָרט. אַדרבה פערקעהרט, עס טהוט איהר נאָך הנאָה אויף דעם כּבוד, וואָס מען האָט איהר דאָ אָבגענעבען, אוּן וואָס זי קען דעם מאַן בריי־נגען אַ נוצען. עס הייסט אַזוי פיעל ווי: עפּים זענען מיר אויך, ברוך־השם, שטיקלעך מענשען, אונזער חתימה, הא, האָט אויך עפּים אַ זערטה, מיר מאַכען אויך געשעפּטען!...

דאָם יודעל נעהמט דעם וועקסעל, גוט ציקוקענדיג זיך צו דער אונטערשריפט מיט דעם זעהנדיגען אויג, ינם בלינדע מיט דעם פּינ־טעלע טהוט זיך אַ וואָרף אוּן קוקט זיך בלומר'שט אויך צו. דאָם זעהנ־דיגע שיינט, טהוט ממזר'יש אַוואונק, אוּן דאָם בלינדע אויך. אָבגע־קוקט, לענט ער דערנאָך דאָם וועקסעלע נאַנץ געלאַסען צוּנויף, בע־האלט עס גוט אין טאש ביי זיך, רוקט זיך באַלד טאַקע פון דער שטוב אַרויס, אוּן שמעריל נאָך איהם.

יענער טאָג איז געווען אַ גוטער, אַ פּרעהליכער פּאָר איידלען. איבערקלערענדיג אַלסדינג, וואָס מיט איהר איז נעשעהן אין דער לעצ־טער צייט, די גרויסע פערענדערונג פּלוצלים אין איהר לעבען, האָט זי אויפּגעהויבען די הענד מיט אַ דאַנק צו זיין ליעבען נאָמען פּאָר אַוא טיערן מאַן, אַוא גליק, אַוא מתנה, וואָס איהר איז געקומען נאָר אום־

געריכט. פאר גרויס שמחה געהמט זי א בויגעלע פאפיר מיט א פען אי
זעצט זיך שרייבען א ברייף צו די עלטערן אהיים. זי איז באלד אבער
זיך מישב און לענט אב דאס שרייבען אויף שפעטער א ביסעל, ווען ז
וועט שוין קומען אויפ'ן ארט מיט איהר מען בשלום אין זיך ארוי
קוקען, זעהן אלסדינג דארט מיט איהרע אויגען, דאס נוטם, דאס גרויסע
גליק, וואס זי האט געטראפען, דענסטמאל וועט זי אין א לאנגען ברייף
צו איהרע ליעבע בעשרייבען גאנץ קלאר, פינקטליך איטליכס פיצעלע
בעזונדער, זי דערפרעהען מיט נוטע בשורות אין דערצו מאקע מיט
טענע מהנות — דעם טאטען, דער מאמען און דעם איבערינגען הויז
געזינד. יא, דאס וועט מענליך זיין צו טאן, אם־ירצה־השם, אין א
קורצער צייט ארום, וואהרום כפי עם זהט אוים פינ'ם היינטיגען גע־
שעפטיל, וואס איז אבגעמאכט בעווארען און נעכראכט אין אדרבינג מיט
דעם אויבערשטענ'ם הילף, דאכט זיך איהר, אז דער מאן האט שוין דא
נישט מעהר וואס צו טאן. אנ'עק, א סוף, באלד פאהרען זי פין דאנען
צוועק און זי וועט אין גיכען מאקע קומען אין איהר הויז ארין. איבע־
רינגענס, מראכט זי בי זיך, וועט זי איבערדעהן היינט וועגען דעם
מיט איהר שמערלען און אנב באקע אויספרעגען איהם וועגען דעם גע־
שעפט היינט, — פאר וואס ניט? עפים איז זי דאך דערצו אוך א שט־
קעל שייכות, זי האט דאך אינטערעסירבען א וועקסעל.

און וי איידיל זיצט זיך דא אזוי אויפנעראכט, אויפטאלענדיג בי
זיך אין די נעדאנקען איהר נלויקליכס לעבען שפעטער, אם־ירצה־השם,
רוקט זיך ארויס צו איהר אין צימער דער בעל־הבית פון דער אכסניא
שטייל מיט א שיינעדינ כנים'ל, מהוט זיך א בוק, אנקוקענדיג זי אהן
ווערטער און משונה פינטלענדיג מיט די אויגעלעך

— איהר זיט דא אליין, הע, איינע אליין? מאכט ער נאך א
רגע שטילשוויגען, מיט א זוס שמיכעלע, שטרעקט אוים די האנד.
רייבענדיג די פינף שפיצען פינגער איינע מיט די אנדערע, עפים וי
נעבענדיג איהר אנצוהערעניש.

— וואס איז? מהוט אידיל זיך א חצף, שארף אנקוקענדיג
איהם.

— נאדנישט! שמיכעלט ער עפים אזוי צוגעלאזט צי איהר: איהר
פערשטעהט נישט וואס איך ווייל? איך וויל... וואס? וואס א בעל־
שכסניא בעדארף וועלען ווי איך — נעלד!

— אָט דאָס! — רופט זיך אָן איידיל מיט א גרינג נעמיט: — מיין מאַן וועט קומען, וועט ער אייך געבן.

— אָ־וואַ, אָ־וואַ! איך מוז באַלד, פערשטעהט איהר מיך, די רגע מאַקע אויף עטליכע טעג ערניץ פאָהרען, נעמיטיג איך מיך אין... אין — זאָגט ער געבענדיג א שטרעק־אויס די האַנד און א רייב מיט די שפּיץ־פינגער: די קלינגערם מין אין. פּאָהרען באַלד מוז איך, וואָס טהוט מען? נאַנין מענליך, צוריק־קומענדיג וועל איך אייך שוין נישט טרעפען, איהר וועט שוין זין אויפ'ן אָרט, מען קוקט דאָך אויף אייך דאָרט אודאי שוין שטאַרק אַרויס... אָ־וואַ, א מעשה, א מעשה, כ'לע־בען! וויסט איהר וואָס? נעהמט חאָטשע, זיט מוחל, און שרייבט מיר אונטער אָט דעם חשבון. לאָז האָטש זין רין צורעכענט זיך פאַר מין פאָהרען. נישקשה, גוט נעלד, נישקשה!... זיט מיר נעזונד און לאָזט גריסען אייער רב שמערלען! וואָס וויסט איהר, וואָס וויסט איהר, וואָס דאָס איז פאַר א רב שמעריל? נאָלד און זילבער! איהר וועט ערשט שפּעטער דערפיהלען, וואָס איז אַזוינס רב שמעריל, אייער רב שמעריל!...

איידיל שרייבט אונטער, עס פערשטעהט זיך, דעם חשבון, נע־זענענט זיך זעהר פיין מיט דעם בעל־הבית, שטאַרק צופריעדען מיט איהם, וואָס ער האַלט אַזוי פון איהר מאַן, לויבענדיג איהם אין טאָג אַרײן. זי פערזיכערט איהם, אַז דאָס נעלד וועט דאָ נעצאָהלט ווערען, לויט רעכנונג, און זיך נאָך לאָזען זעהן, נישקשה, מיט א שענער מתנה.

שפּעטליך בײ־נאַכט איז שמעריל אַהיים נעקומען זעהר לוסטיג, דאָס פנים פערפלאַמט. ער האַפּט־אַרום דאָס וויב, פלאַנטענדיג מיט דער צונג עפּים האַלבע ווערטער, ווי א שבור: פּאַרטיג, נעלעגט דעם טא־טען!... בעשפּריצט מיט משקה — און יעלה ויצמח, ברעך טעפּ!... יעלה עס וועט אויפגעהן ווי אין א כאַקדויוע, ויצמח, ווי אין א נאַרטען שפּראָצ... שפּראָצ... ראָצען!

— פע! וואָס איז דאָס פאַר א לשון? רופט זיך אָן איידיל שטאַרק פערוואונדערט, אויסרייסענדיג זיך פונ'ם מאַנ'ס הענד.

— אַי־אַי־אַי, שמיליג!... קוקט נאָר אָן די חסידית'טע דא... ריהר מיך נישט אָן... האַ, נישט צופריעדען? נו, איז אינה מקודשת, נעסמאַהע דיר פאַרפול!... יבנה המקדש!... פערשטעהסט, וואָס יבנה איז טייטש אויף יוניש? טהוט שמעריל א זאָג אַנגעצונדען, אַנקוקענדיג דאָס וויב בײַז, און לאָזט אויס מיט א פייף.

— נו, נענוג, נענוג, נעה שוין, נעה בעסער שלאָפען, — נעהמט

איידיל אין דעם מאן מיט גוטע דיר, אראפשלינגענדיג זינע מיאוסע וערטער. זי נעהמט איהם אונטער'ן ארעם, לעגט איהם ארײן אין בעט אנאנענדיג איהם, ער זאל שלאפן.

א נאנצע נאכט איז דערנאך נעלעגען בי זיך אויף איהר נעלענער, און נישט נעקענט קיין אויג צומאכען. דעם מאנ'ס אויפיהרונג היינט האט איהר נעשלאגען צום הארצען — פע, עפּיס אזוי גראב! אזעלבע ווערטער האט זי נאך קיינמאל נישט נעהערט. עס קומט איהר ארויף אויפ'ן נעדאנק אל־דאם ביז: ווי־ם איך, וואי ער איז נעווען? מיט ויעמען דארט ער איז זיך צונויפנעקימען? א מאנסביל, א קשיא איף א מאנסביל!... דער קאפּ שפּאלט זיך איהר טראכטענדיג און איבער־מראכטענדיג, אין פאר גרויס פערדראם פערלויפען איהר די אויגען מיט טרעהרען. ניין, ניין — גיט זי זיך דאם ווארט — ווייטער וועט עס איהם בי מיר אזוי שוין נים זיין! פון היינט־אן וועל איך שוין קליגער ווערען. מען בעדארף איהם האלטען אין די הענד. אהן מיר קיין טריט! אהן מיר ניטט אויף א האר!... א וויב בעדארף אלסדינג וויסען — וויסען אלסדינג בעדארף א וויב!...

אט אזוי האט זיך איידיל נענעבען דאם ווארט, זיך אויף וויטער מיט דעם מאן אויפצופיהרען, צו נעהמען איהם אין די הענד ארײן, זייער בידענ'ס טובה וועגען טאקע צוליעב. דאם האט זי א ביסעל בערוהיגט אין זי איז לסוף איינגעשלאפען.

דאס בערטע קאפיטעל.

אויפגעשטאנען אויף מארגען איז אידיל שפעטליך אין איז נאך נע־
כליבען ליענען אויף איהר געלענער, מאבענדיג ביי זיך אין קאפ א
פלאן, ווי אזוי נעהמט מען עפּים דעם מאן אין די הענר ארײן, אז ער
זאל פאר איהר דאס ניין־יעהריגע בעקיטען. דאס איינציגע מיטעל, וואס
זי נעפּינט צו דעם, — איז ברונו צו ווערען. ברונו זיין איז ביי וויבער
איבערהויפט דאס בעסטע מיטעל א קענען די מאנען, בישעת עפּים נאר
א מלחמה צווישען זיך, בעזונדערס אין דער ערשטער צייט נאך דער
חתונה. דער שטארקסטער מאן אפילו קען זיך נישט האלטען פעסט
אקנגען א אנגע׳ברונג׳ט וויב מיהר ווי עטליכע טעג. דערנאך מוז ער
בהרפה ובבושה אנידערלענען דאס נעוועהר און בעטען רחמים ווערען
א שמיל שפעלע — ביז צום צווייטען רונו.

אידיל נרייט זיך צו, אנצוהויבען היינט מאקע די מלחמה, מיט
אלע בלי זיין. זי נעהמט־אן, אויף א פראבע, א בייז טינע, א ברונו׳־
דיגע פערקריסטע צורה, זי פערדרעהט די נאז, שטעלט אוים א פאר
אויגען, איז פארטיג, אנגעלאדען און ווארט, קוים וויזט זיך דער
מאן מיט א „גוט מארגען", וועט זי באלד אויסשיסען, אומוכם
אבער איהר ווארטען — ער, ווי אויף צו להכעיס, וויזט זיך נישט.
דאס מראנט זי נאך מעהר אונטער, עס קאכט אין איהר ווי אין א קע־
סעל. זי וויסט שוין נישט, וואס צו טאן. לייגען נאך און ווארטען —
איז קיין תכלית נישט, וויל ווי לאנג קען מען אזוי לייגען? אין כרירה,
בוז מען, בלייבט ביי איהר, אויפשטעהן, נאר ארײן צו איהם דארט
איז צווייטען חדר — דאס נישט, אויף קיין פאל נישט! זי דרעהט זיך

אדם בי זיך אין צימער נאך נישט רעכט אנגעטאן, איז ברונו, פלאם־פיער, טראכטעריג: צו איהם — נין, נין! אן הערווייל הערם זי מאקע זיך צו כיט אין אייער צו יענעם צימער — דאדם אבער איז שטיל, זערט זי דאך, וי דער שטינער איז פין א אשה, מאקע ציקאווע אן עפענם פאמעליכען א ביסעל די טיר — קיין שארך! האלט זי עם טעהר נישט אוים, טהום שוין מיט־אמאל אין עפען די נאנצע טיר, א קוק צרין — ער איז נישטא!... ס'איז א צופיקעניש, שוער צו האלטען א פערדרום אן זיך נישט אויסצוניסען עם. זי מאכט כיט א פערקלעמם האנרץ: א, אין עק! דאם לעצטע מאל וועם עם איהם בי מיר זין. ער נעהם זיך אהן, ערניץ צו זיינע דאדם, פערבריננט זיך די ציים כיט וויים איך וועמען, אן ארעץ זאל עם איהם אנהויבען א ווייב... א לשון א ביסעל נעכטען בי־נאכט א מענש א ווייב! הא! זאל איך עם שוויגען? נין! — הא, טהום זי זיך א חאם, וואם איז מיט מיר? וי קומם צו מיר אזעלכע מיאוסע נעדאנקען... אווינם אויף איהם נאר צו טראכטען? עפים שפיעלט זיך דא איז ער אהער נעקומען? א מענש כיט נעשעפטען! ער איז נעווען נעכטען דאם... נו, מילא וואם? עס טרעפט זיך אווינם בי כוהרים בי"ם ענדינען א נעשעפט. וואם־זשע איז מיר?... אוי, דאם האנרץ, מיין האנרץ!... לאמיך זיך נאר אנטאן.

זי נעהם צריך אין אלקיריל, וואם אין דעם צימער, אן לויפט פון דאכ"ם בעלד צרוים דערשראקען, טוים אהן א נשמה.

— וואם איז, מאדאם? נישטא דאך, וועה איז מיר, אויף איך עפים קיין פנים! טהום דאם דיענסם־מיידעל פון דער אכסניא א פרעג, צריינקומענדיג כיט דער בארפט אין דער האנד, אויפצורוימען אין צימער.

— זאכען!... וואו דער קאסטען. די זאכען, מיינע זאכען? שרייט אידיל נישט כיט איהר קול אן עם ציטערען איהר אלע נלידער.

— אהא, זאכעו? מאכט דאם מיידעל אויף א מין זינגענדיג לשון כיט א נאריש נעלעכטעריל, ציהענדיג די ווערטער: מעהר קיין צרוח נישט!... שא, נישקשה, מאדאם! חי־חי־חי! נאך נאנץ פריה, כלאך השור, איידער די ציג אונווערע כיט דער כטאדט איז אין פעלד צריין צרוים, האט די זאכען אויסגעפיהרט אייער כטן. אין מיר נעוואלט, שא, חי־חי־חי, האם ער מיר...

— ס, ניכער, זאָג שיין, האָג! — טריבט אידיל אונטער דאָס מיידעל, — וואָס האָס ער געזאָגט?

— וואָס געזאָגט? — כאָכט דאָס מיידעל לעקישעוואָטע, אין צחי שורות וויסע ציין ענטפלעקען זיך בי איהר אין מויל: וואָרט נאָר, וואָרט, לאָמיך חאָטש זיך דערמאָנען: האָ, וואָס, וואָס? יאָ, אזוי, כאָקע אזוי האָס געזאָגט ער: אין א שעה ארום, געזאָגט וועס ער קומען און אייך פערנעהמען, געזאָגט, דאָרט אהין.

— וואו אהין?

— וואָס הייסט וואו אהין, וואונדערט זיך דאָס מיידעל, ציהענדיג מיט די אקסלען: אהין איז אהין, כסתמא וויסט איהר וואו איז אהין. וואָס דען, איך ווייס?

— ווי שפעט איז אצונד? פרעגט אידיל שטאַרק צוטראָגען.

— חי שפעט ס'איז אצונד, ווילט איהר וויסען? ענטפערט דאָס מיידעל, פערקריסענדיג דאָס פנים מיט חן: שוין לאַנג האַלבער טאָג, צייט צו עסען, חי-חי-חי, שוין דאָס אַרטשע מאָל. הונגערט אודאי מאָל נעקומען בין צו אייך איך נעוואָהר ווערען, און איהר נעשמאַק געשלאָפען, אהן עין-הרע, האָט איהר ווי נאָך א בעד. וואָס זייט איהר עפים אזוי בלייך?... אוי, זאָל איך אפשר א שפרונג מאָן ברייגען אזוי בייסען אייך?

— נין! נעה, לאָז מיך צורוה, ענטפערט אידיל און פטר'ס ארויס דאָס מיידעל פנ'ם שטוב.

דעם גאַנצען טאָג האָט אידיל צוגעבראַכט אין אינע צרות, ארום-קוקענדיג זיך ערשט, וואָס איז פאַרנאַנגען מיט איהר. די גאַנצע מיטה מיט שמערלען, אז זי הויבט דאָ אָן נוט צו בעקלערען, צונליעדערן אין די נעדאַנקען, קומט איהר אוים משונה-ווילר, דער אָנהויב-טעשה נאָך ווילדער ווי דער סוף. סטייטש, סטייטש! פלוצלים קימט, מי פון הימעל ארַאבגעפאַלען, עפים א שמעריל. ווער שמעריל, וואָס שמעריל? פון וואַנען שמעריל? — ווייסט איהם דער גוטער יאָהר! גלאַט אזוי א שטעריל, א יוד, א מאַנסביל איז ער, א יונגערמאַן איז ער — און נעוג! ס'איז א התונה, עס שפיעלען כלי-זמר, א שמחה, א פרייד, מען מאַנצט, מען שפרינגט. זי, ווי א כשר'ע יורישע טאַכטער, נעהט אוף-פער דער חופה, פערלאָזענדיג זיך אויף די עלטערן, מסתמא וויסען זי דאָך וואָס זי טהון, מיט וועמען זי מאַכען איהר חתונה. וואָס דען? די עלטערן וויסען האָבען זיך פערלאָזט אויף דיַ שרכנים, נאָבען שהרליכע

יודן, וואָס קענען, חלולה, נישט זאָגען קיין לינגען... און די שדכנים האָבען געטאָן זייער זאַך אויף דעם סדר, וואָס איז אַ קלאָנג אין שטאָדט. צווישען דעם עולם, אין אַז עס קלינגט, איז תורת לאָקשען, דעם עולם'ס אַ קלאָנג איז אַ בת־קול — אַ מלאָך, זאָגען זיי, האָט אויף דעם זיתג אויסגערופען ראָרט אין הימעל. דער אמת'ער שדכן, אַזוי הייסט עס, איז נאָט און זיי, די שדכנים, זענען נישט מעהר ווי זינע טלוחים...

אָט אַצונד ערשט עפענען זיך איהר די אויגען אין זי זעהט די נראָבע מיאוס'ע פעהלער, וי שענדליך דאָס איז, צו פערבינדען זיך מיט אַ מענשען איידער מען קען איהם פריהער נוט, וער ער איז און וואָס ער איז. אַצונד ערשט ניט זי זיך אַ חאַפּ: נעוואָלד, רבונו של עולם! וי נאַריש מיר יודן זענען! וי שלעכט מיר טהוען, וואָס לאָזען זיך אַיינרייידן, זיך פערבלענדען אין שדוכים פון יענע לינגערס, וואָס בעי־דיענען זיך נישט ריכטיג מיט דעם וועהרטיל „זיווג מן השמים", וויל עס טויג זי צו דער פרנסה. אויף אַלפרינג בין אַ שידוך, וי קרום, נישט גליך ער מעג זיך זין, האָבען זי תמיד דאָס דאָזיגע איינע וועהרטיל, די איינע תשובה אויף אַלע טענות. ארבה, ענטפערן זי, אַלע טענות אַקענען דעם, א שמיינער: עס נעשיקט זיך נישט דאָס, נעשיקט זיך נישט יענץ, ס'איז אַ ביסעל קרום, אַ שטיקעל מום — ארבה, אָט דאָס נטפא טאַקע דיינע ערשט פאַר דעם בעכטען בעווייז, אַז ס'איז פונ'ם אויבערשטען, אַז האָבש דאָבש זיך אין פלוג, ס'איז אַ ביסעל נישט אַזוי, קוקט דאָך אוים פאָרם טאַקע אַזוי... נאָראָנים גלויבען, אין עס פאַלט זי נאָר ניט אַין צו פרעגען: וי אַזוי וויסען עס אָט יענע לינגערס, וואָס אויבען איז אויסערופען נעוואָרען, וואָס נאָט ויל? האָט עס דען נאָט זיי דערצעהלט? און אויב יא אַזוי וי די דאָזיגע לינגערס זאָגען, אַז זיי זענען שלוחים פון נאָט, וואָלטען דאָך אַלע שידוכים, וואָס ווערען דורך זיי אויסגעפיהרט, בעדארפט האָבען אַ האַפּט, אַ קיום אויף אייביג; היינט פאר וואָס זעהען מיר אַזוי פיעל אומגליקליכע פאָר־פאָלקען, אַזוי פיעל נעווייז אין מרעהרען, שנאָה אין קריעג, גרושות און ענוגות צווי־שען אונזערע יודן?...

אוי, רייסט זיך איהר אַרויס אַ זיפץ מיעף פונ'ם האַרצען: ס'איז אַ שוינדעל! די נאָכצע זאָך מיט די זיוונים איז נישט מעהר וי נאַריש־קייט, אָבנאַרעריי און בעטרינעריי. דאָבש זיך, עס ליענט אויבען־אויף, אַזוי דיטליך, אז מען ברויכט נישט קיין איבערנעשפיצטען שכל דאָס צו

פערשטעהן, די מינדסטע יורענע אפילו קען עס אויך פערשטערן מיט איהר מח. זי זעהט עס ארויס בי זיך אליין אזוי בעשיינפערליך אצונד, נאר, געוואלד, וואו איז אבער נעווען איהר שכל פריהער? וואו איז נעווען דער שכל פון מאמע-מאמע, נישט גוט צו בעטראכטען זיך פריהער? צו וואם איז אזוי דער ברען צו החונות, ניכער-נירער צונויפפארן קינדער? רבונו של עולם! כעשען, אחוץ וואם זי זענען זכרים און נקבות, זענען זי דאך עפים דערצו אויך מענשען מיט א נשמה, מיט א פרייען וויללן, מיט מענשליכקייט, מיט נעפיהלען — און עס בעדארף דאך בי זי אנדערש זיין וי בי בהמות... צוליעב האפענוש אין איילענוש אהן בערעכנונג איז זי, וי עס לאזט זיך אוים, ארייננעפאלען נאט וויסט וועמען אין די הענד ארין און איז אצונד אין א גרוים אומגליק, זי איז נאקעט-בלויז, נאר אין איין סיצען קלידיל אויף איהר לייב, אהן א גראשען געלד און עלענד וי א שטיין אין דער-פרעמד. וואם וועט זיין דער סוף איהרער דא און דער סוף פון איהרע עלטערן דארט, אז זי ווילען בעקומען די ווייסטע בשורה וועגען זייער אומגליקליכער טאכטער? אזא אומגליק, אזא שאנדע! ס'איז א בושה אין פנים און א וועהטאג פון הארץ!

דאכט זיך, נעגוג ביטער, נעגוג פינסטער, אזן פלוצלים — נעה מרעף א מענשענס הארץ! — גוט איהר א שיין א שטיקעל האפענונג! ניין! מאכט זי כישב'דיג זיך זיין צוריק — אונמענליך! לאמיך נישט וינרינגען מיט די רייד, חושד איהם זיין אומיכט. עס קען זיך אויס-לאזען גארנישט... מען בעדארף ווארטען, האבען נעדולד. לאז דער-וייל זיין שא! — גוט וואם דער בעל-הבית פון דער אכסניא איז גראד אצונד אוועקגעפאהרען אויף א פאר טעג. לאז ער נישט ווייסען, לאז דערווייל זיין שא!...

זי שטעלט זיך קוקען אין פענסטער. קוקט, קוקט אן נעהמט זיך ארוים די אויגען קוקענדיג — נישטא! אזוי איז איהר פערגאנגען דער טאג אין לייד, אין אנגסטען, נישט צו נעהמען אין מויל ארייז עפים עסען. בי-נאכט איז זי אנידערגעפאלען אויף איהר נעלעגער וי א דער'הרג'עטע.

אויף מארגען פריה קימט ארין דאם יודעל מיט דעם בלינדען אויגעל. אידיל ווערט וי פון טויט לעבעדיג, דערזעהענדיג פאר זיך א בעקאנטען מענשען, הגם ער איז בי איהר פריהער נישט נעווען

אוא חשוב, אין זי טהוט זיך א לאז, נאר נישט ווילענדיג, איהם אקעגן מיט א בריטען ברוך־הבא!

— אוי, א זעהר אנגעלעגטער גאסט, כ'לעבען! וואס איך זאל נעזוגן וויסען, וואו איהר וואוינט, וואלט איך נעכטען נאך נעקומען צו אייך אהיים... איהר האט נעהערט?... זאגט, אפשר וויסט איהר עפעס?... אפשר, הא, וויסט איהר וואו... וואו ער איז? — רערט, פרעגט איהדיל אין איין אטעם וואנענדיג זיך מיט פרעהרן, נישט פראבצונעהמען פונ'ם יודעל קיין אוינ.

— איך האב נעהערט, נעהערט! רופט זיך אן דאס יודעל שטארק ביים, מאבענדיג דערבי מיט דעם נראבען פיננער אהין און אהער: ער זאל אזוי וויסען פון זיין לעבען צו זאגען, דער ממזר, דער נזלן, וויאיך וויים פון זיין געבין! הערסמו, אם דאס בין איך דאך מאקע נעקומען... אפשר וויסט איהר?

— מיך פרעגט איהר? כאטש איהדיל, פערקרימענדיג זיך, און שפרינגט אב וי א קובגעבריהטע פונ'ם יודעל, אויף עטליבע מריט צוריק.

— נעגט נעלד, נעגט ציים קאסט ער מיך, אט דער כלי־בו'ניק! רעדט זיך דאס יודעל זיינם, אלץ מאקע כיז: א־א, פגרן זאל ער דארט וואו ער איז. קיין גוטס זאל איהם נישט זיין, וויל ער וועט לעבען פאר מיין נעלד. אי, איך זאל וויסען, וואו ערניץ ער איז — הע־הע־הע, וואלט איהם שוין, נישקשה, א רוח אין זיין מאטענס מאטען טרייז!...

איהדיל בעדעקט דאס פנים מיט בידע הענד, חליפעט, וויינט, צאפלענדיג מיט די פקסלען, מיט אלע אברים. דאס יודעל בעטראכט זי שווייגענדיג, כטאטש זי איז פונ'ם קאפ ביז די פים מיט דעם נעוונדטען אויג, און יענץ מיט דעם וויסען פינטעלע ארבייט אויך. וואר־פענדיג זיך ארויף און אראב.

— וויינט נישט, איך בעט אייך, א שאד אייערע אויגען, וי איך בין א יוד! כעט זי דער יוד עפעס אזוי נעריהרט, וי עס רייסט איהם שטארק דאס הארץ: נו, נעגוג, טהוט מיר די טובה! האט רהמנות אויף אייערע יונגע יאהר און לאז זיין נעגוג נעווייגט!... לאמיר זיך ניט נארען, איהר זיט דאך א קלוגע, און לאמיר בע־טראכטען די זאך גלאסען, אזוי וי עס איז. אין אמת'ן האט איהר דאך נישטיש פערלוירען. ארבה, זאלט איהר מיר נעווינ זיין,

אַרבה, אין דער ערד אַרײַן אַוא... איהר טענט נאָך אויפהייבן די הענד צו דעם חאָם לעבט איבינ אין מאַכען אַ ברכה „ברוך שפטרני“! נישקשה, כ'לעבן.

— אוי, אַך בין נעקוילעט! קלאָנט זיך אידיל, הישענדיג די אויגעס בין נעבליבען אַווי ווי איהר קוקט מיך אַן אָט־אַ. האָב נישט כעהר ווי דאָס איינציגע קליידעל אויף מיר. אינגאַנצען אָט־אַ מין פער־מענען! וואָס קען איך אַצונד טאָן, תאו זאָל איך, עלענדע, אַצונד נעהן, מיך קעהרען־ווענדען?

— עט, כ'לעבן... ווי איך בין אַ יוד! טרייסט דאָס יודעל זיך מיט נוטע ווערטער: נאָט איז מיט אַיך, איהר זיט דאָך דאָ עפּים צווישען יודן, נישט אין אַ וואַלד ערגיץ צווישען נזלנים, אַדער אין אַ העק ערגיץ, אַ מדבר, צווישען ווילדע חיות, חלילה! פערלירט נישט, איך בעט אַייך, די האָפענונג!

— אָבער אַצונד, אַצונד איז דאָך שלעכט, פינסטער אין ביטער, אַ שרעק! ווענדט זיך איידיל צום יודעל, מיט ווערטלעך זי הויבט אָן איבערבעטען זיך אין האַרצען פאַר זיינע נוטע, אמת־יודישע טרייסט־ווערטער, און נעהמט זיך אויסניסען פאַר איהם איהר שווער נעמיטה: אוי, ביטער! צום לעבען נישטאָ קיין נראָשען, און בין נאָך שולדיג אַנדערע. עד איז אַוועק אזן מיך איבערנעלאָזט דאָ פאַר אַ משכין, אַ צונאַב דערצו, וואָס איך בין נעבליבען, ווען איז מיר, אַ ווייסטע ענונה. אויף דער אַכסניא קומט. טען האָט שוין אַרײַנגעשיקט מאָהנען. דעם לאַנגען נרויסען חשבון אינטערנעשריבען — האָב איך... היינט קומט דאָך טאָקע אַייך אויך. איהר האָט דאָך אייך מיר אַ וועקסעל...

— נו, כבן? זאָל טען נעהמען בי אַיך די נשמה? זאָלסט איהר זיך צוריסען, זיך נעהמען שטאַרק צום האַרצען אזן חס־וחלילה שטאַרבען, אַדער זיך, שונא־ציון, אַ מעשה אָנמאַן, כיר נישט, דיר נישט? נאָנץ שכל'דיג, כ'לעבן!... אַרבה, ווייל עס קומט פון אַיך אַנדערע, דעריבער טאָקע לייגט אויף אַיך די שילד אָבצוהיסען, וי נאָט איז אַיך ליעב, אַייער נעזונד, טייער צו האַלטען אייערע שענע אויגען, אַייער לייב אין אַלץ מיט אַיינאַנדער, בדי איהר זאָלט קענען, פערשטעהט איהר מיך, אַרבייטען, פערדיענען אי פאַר זיך, אי פאַר יענעם, זיך צוזאַמצאָהלען בוסלעכווייז מיט אייערע

בעלי־חובות. נישקשה, עס האָט זיך בּיי יודען אויפֿגעלבט זאָבען שוין נעטראָפֿען, איהר זיט נישט די ערשטע, נישט די לעצטע... אין פון מיין זיט, אָך בין גרייט צו־וואַרטען. אַבי נעזונד, זיט איהר בּיי מיר אַ גרויסער גטוח... נו, וואָס־זשע, זאָלט איהר מיר נעזונד זיין, איז דאָך פֿאַר אַוא אומנליק? אי די מורא, וואָס איהר בליבט אַ ענוה — עט! נאָך אַמאָל מאַקע עס, נאַרישקיטען, כ'לעבען! מיר וועלען, מיט דעם אויבערשטענס הילף, מסתמא נעפינען דערויף אויך אַ תחבולה, נישקשה!...

אידיל פיהלט זיך זעהר נעריהרט פון זאָלכע קוויקענדיגע פרייסס־וואָרטער און זיצט נישט רעכט וי צו דאַנקען דעם יודעל פֿאַר זיין נוטסקיט, וואָס ער שטעהט איהר בּיי אין דער נויט. זי בעט זיך איבער מיט איהם שוין אינגאַנצען בּיי זיך אין הארצען אין דערלאַנגט אויף איהם שוויגנדיג אַ פרייגדליכען בליק, וואָס איז פיעל בעסער וי נערעדט.

— אָט וויסט איהר וואָס, זאָגט דאָס יודעל מיט אַ נעבעם, אָנגעהמענדיג זיך כּיים האַרצען: דעדוויל, איידער זען, איידער וואָס, וואָלט איך אייך נעבעטען, קומט, כ'לעבען, צו מיר אויף קאַוטיר. אַ שטוב איז בּיי מיר אַ גרויסע, הדרים זענען דאָ נעניג פֿאַר מיר מיט מיין וויב, זען פֿאַר אַנדערע אויך. וועט זיך נעפינען פֿאַר אייך אויך אַ צימער. הא, וואָס זאָגט איהר?

אידיל קוויקעלט זיך עפּעס, אָהן וועהטער.

זאָגען יאָ, איז עפּעס פּריקרע. וואָס פֿאַר אַ פּנים וועט עס האָבען פֿאַר זיין וויב? זאָגען־זשע נײן, איז נאָך ערגער, אי איז דאָך נעוואַלטיגען וויי שוין וואָפֿער, נישט האָבעגדיג האַו אַנדערצוליגען דעם קאָפּ... דאָס וועל אַבער האָט, וויי פֿרייגקענדיג נישט זיין איהר האַרץ, איבערנעריקט איהר זאָלכע וועדסער וואָס זאָל זי נעהמען.

— בּיי מיין וויב — זאָגט ער: וועט עס פֿמארק אָנגעלעגט זיין, וויי איך בין א יור!... איך זאָל אזוי לעבען, מי איהר וועט איהר דערמיט מאַכען גרויס פֿערגעניגען. זי איז, לעבען זאל זי מיר, זעהר א גוט מענש, א מכניס־אירחֿטע, נישמאָ איהר נליכען, איפּליכער איז איהר ליעב. א שם האָט זי, אויף אלע וויבער נעזאָגט נעזאָגט!... פֿערדיענען וועט איהר, נישקשה. איך וועל שוין מראַכטען, וו איהר זאָלט פֿערדיענען. מילא, וואָס איז

דאָ צו ריידן? עס, נאָרנישט! מיר וועלען זיך, אם־ירצה־השם, נאָך אַברעכענען, אַבי נעמונד... אָט נעה אין בעצאָהלען פאר אַיך אויף דער אַכסניא.

— א יודישע נשמה קען מען מאַקע ניט שאַצען! — טראַכט זיך איידיל, נאָכדעם וויי דאָס יודעל איז ארויסגעגאַנגען: אויפ'ן אַנבליק איז ער, דאַכט זיך, עפּים נישט אַזוי, אין וואָס אָבער פאר א גוט הארץ ער האָט! א יור בלייבט מאַקע א יוד... ווי מיאום ער מעג זיך זען פון דרויסען, אַזוי שען, אַזוי רײַן איז ער אינווייניג. יודישע קינדער זענען טאַקע, ווי עס שטעהט, רחמנים בני רחמנים... גאָט זאָל מיך נישט שטראָפען פאר די זינד, איך האָב עס פריהער אין איהם נאָר ניט ארויסגעזוכן אין איהם נישט נעקענט לידען.

בשעת איידעל טראַכט דאָ אַזוי, בעדויערט אין האָט שטאַרק חרטה, וואָס זי האָט אין האַרצען אומזיסט־אומנישט פיינד געהאַט פריהער אויא כשר'ע נשמה, קומט אַריין דאָס יודעל צוריק, נעהמט אַרויס איידלען פון דער אַכסניא און פיהרט זי אַב צו זיך אהיים — צו זיין וויב שיינצע.

עס פערשטעהט זיך, אַז זיין וויב איז שיינצע, איז ער, דאָס יודעל חיסם עס, מיט דעם בלינדען אויגעל — איהר מאַן; ער, לוי בהור מיט זיין כבוד אַליין!

אין דער דאָזיגער גאַנצער מעשה מיט איידלען, איז שמעריל, דעד מאַן כלומרשט, אין לוי בהור נעזוען יד־אחת. דער בעל־אַכסניא, א אויסגעוויכערט ליולקעלע, א נעזוזענער משרת, א פאַקטער, וואָס פערשטעהט א עסק, האָט אויך ביי זיי געטאַנצט אין קאָהן. די דאָזיגע פאַרשוינען האָבען דאָ נעמאַכט די שפּיעל נאָר ווי אין טעאַטער. אישליכער האָט נעשפּיעלט זיין ראָליע ווי א מיסבער. האָדיל די מקרלערין, וואָס איהר שטיגער ארבּיט איז לויפען, שמעקען, אַרויפשטעקען א צונג און אַריינווארפען זיך אין דער מיט, נעבעטען צי ניט נעבעטען — זי האָט, ווי א שאַלאַטען־שטיטע, זיך אויך נעדרעהט, הינטען־ארום, אין דער שפּיעל. זי האָט עס אָנגעשטעקט שמערלען באַלד ביי זיין אָנקומען מיט איידלען; דאָס איז זי, האָדיל, אַריינגעפלויגען ווי א באַמבע אין דער הייסער רגע טאַקע צו איהם אויף דער אַכסניא, און פאַר נרויס פרייד, שטאַרק צוטוטעלט, האָט זיך איהר ... געמט דאָס מויל, און שיער־שיער וואָס זי האָט נישט אָנגערופען

דאס פינפטע קאפיטעל.

דאָ בין לוי בחור אין חוין שטעלט זיך פאָר איידלעך אַ נייע וועלט מיט נייע צרות. די פריהערדינע צרות וענען נעווען אַ לעקיכעל אַקעגען די וויטערדינע, אַ הקדמה נאָר צו דער טעשה, וואָס הויבט זיך ערשט דאָ מיט איהר אָן. די מעשה אַליין איז זעהר אַ שרעקליכע, אָבער, אוי וועה, אַ גאַנץ נעווענליכע! אָ מעשה, וואָס טרעפט זיך כמעט יעדען טאָג מיט נאָך פיעל אַנדערע, אַזוי וי איידיל אין זאָק אַריינגענאַרטע, אומנליקליכע יודישע טעכטער; אַ טעשה, וואָס האָט נאָך פון גאַנץ לאַנג וי אַ פערשלעפטע קרענק זיך אַריינגעהאַפט, נאָר עפּים מעשה-טטן מאַקע, צווישען אונז יודען, צווישען אַזא כשר פאָלק, אָבגעהיט פון זינד וי דאָס פאָלק ישראל, און עס איז ח' נישט פטור צו ווערען בײַ אַצינד!... דער תמצית, דער אינהאַלט פון אַזא מעשה איז כמעט תמיד דער אייגענער און מען פערשפּאַרט וענען דעם אַ סך צו ווערען. עס הויבט זיך אָן מיט נוטען, דערנאָך נעהט עס מיט ביזען. עס האָט אין דאָ אַלערלײ טעמים — זויער אָון ביטער, קאַלט און וואַרים, עסעניש צען זיך און יסורים, וועהטאַגען-פֿוג'ם לייב. ס'איז דאָ דרינען פין איין זייט: נריזאָטע אינווייניגסטע, אין דער נשמה, פונ'ם פיהלען די שולדיג-קייט, אָבצוהיטען זיין אייגענעם ווערטה, דעם מענשליכען כבוד און אַרענטליכקייט; פונ'ם פיהלען מגרע פאָר זינד, בושה פאָר נאָט און פאָר לייט, וואָס זענען אייגענוואַרצעלט אין דעם מענשענס האַרץ. און פון דער אַנדערער זיט: אָנגעטאָנענע יסורים, נעבראָכענע-נעבראָטענע לייד— צוואָנג, פין, קלעפ, הונגער אין כל-המיני פורעניות, אויסגעאַרמע וועקסלען, בעלי-חובות, שלעק, אָנשיקענישען, מיאוס'ע יצר-הרע'ס

אזעלכע, וואָס רייצען, צוקאָכען די נעבליטען. עס ווערט אינזיינ אין זיך פון די אַלע דאָזיגע זאַכען א שבירם, א קאָבעניש, א ראַנגלעניש, א שווערע, שטאַרקע מלחמה, אין דער זינדיגער מענש, פלייש און בלום, האַלט נישט אויס — און פאַלט!...

איידיל, נעבעך, איז געפֿאַלען!...

א היבש ציים האָט זי ווי מיט'ן מיט זיך אַוועקגעראַנגעלט מיט די אַלע גרויסע ביטערע יסורים, וואָס מען האָט איהר אָנגעטאָן, אַלץ זיך געשטאַרקט, איינרייד־עניג זיך נסים ונפלאות, אפשר וועט איהר גע־ראָטען צו דערווייכען מיט איהרע בליטיגע מרעהרען די הערצער פון די פיינגער איהרע, זיי זאָלען זי אָבלאָזן; אָדער אפשר נאָר וועט איהר נעשעהן א נס פון זייערע הענד שטילערהייד אַבזינגען צו ווערען — נאָר די ציים אָבער האָט איהר בעזיוון, אז דאָס אַלכדינג איז הלוטית. גיכער איז צו ריהרען א שטיין ווי יענע רשעים'ס פערשטאָקטע הערצער, און שטילערהייד אַרויס'גנב'ענען זיך איז נאָר ניט קיין נוט מיטעל, דאָס קען נאָר פערנעסערן דאָס אימגליק און בריינגען פיעל צרות זיך און איהרע ליעבע. „אַזינד — האָט זי זיך בערעכענט — בין איך וועניג־סטענס אַליין אומגליקליך, שא, שטיל, פערדעקט די חרפה, ווער קען מיך, ווער וויסט מיך? ס'איז נאָך פאָרט א האָפענונג דא אויף שפעטער, אויסקויפען זיך אַמאָל פון די שענע ליים, ווערען פריי; גנב'ע איך מיך אָבער ארויס, אין פאַל ווען ס'איז מעגליך, וועלען די שענע ליים, נישקשה, מיך געפינען, ואו איך וועל זיין, זי וועלען טרעפען צו מיר אהיים, איינגעבען אויף מיר די וועקסלען, עס וועט זיך ארויסשטעלען, אין וואָס פאַר א הויז איך בין געזעסן. טאַטע־טאַטע וועלען זיך שעמען צו וויזען פאַר ליים, וועלען פאַר גרויס צער, הלילה, שטאַרבען, די שוועסטער, נעבעך, וועלען פערזיצען, נישט קענען קומען צו קיין שדובים אין פינ'ם גאַנצען הויגעזונד וועט ווערען א הל". — פאַר איידלען איז קיין אויסוועג נישט געווען, זי האָט געזיטען. זיך נעראַנגעלט ביז די לעצטע פחות — און איז געפאַלען! — —

יאָ, איידיל, נעבעך, איז טאַקע געפאַלען, אָבער טיף נעזונקען איז זי נישט. מען האָט בי איהר צוגענומען דאָס געזונד, אָבער די נשמה, א מתנה פון גאָט, — דאָס צוגעהמען בי איהר האָט מען נישט געקענט. עס האָט אין איהר זיך געקלאַפט א טעשליך הארץ מיט גע־פיהלען פון גוטסקייט און רחמנות. זי האָט געפיהלט דאָס ביטערע הארץ פון פיעל אַנדערע אומגליקליכע חבר'טעס דאָרט, איז זי בינעשטאַנען

אין די נויטען, נעזוען פֿאר זיי בשעת אמאל אכעם, ארונזא. אנוטע מליצה. זיך ארויסנעשטעלט פֿאר זיי אקענען לויז און דער מוהטע שמיצע, נישט קוקענדיג דערויף, וואס זי פלענגט אפֿט דורכדעם האבען יסורים. צוציהען צו זיך שנאה און ליידי.

די חבר'טעס האט דאס הארץ נעצויגען צו אידלען, זי איז בי זיי געוזען דער קאפּ. מאלוינקא, א יאדערדינ מיידעל, אקלונס, א לעבעדינס, אפֿרעהליכס. מיט אברייט פּנים און אפֿרריסען נעזעל. האט אידלען נעקרויצט מיט דעם נאמען „אפֿיציערקע" — און אזוי האט זי נעהיסען בייַ אימליכען. די „טערקינע" אפילו. וואס פֿריהער איז זי נע. ווען די עלטסטע. האט מוחל גענוזען אויף אידר כבוד און איז צוגעקאכט נעווארען צו אידלען, האט אין איהר נעקלעבט נאך פֿיעל מעהר פֿון אלע אנדערע.

נאר די מוהטע שמיצע אליין, וי האט אידלען פֿיינט נעהאט שטארק פֿונ'ם נאנצען הארצען, קיין אנדער נאמען פֿאר איהר האט ז נישט נעהאט ווי „די ענוגה", כדי צו שטעכען זי דערמיט. די מוהטע שמיצע האט, ווי עס איז בעקאנט, נעווען לשיגט בייַ זיך אין הויז נאר א שרעק, נעיואלט, אז חוץ איהר דאכט זיך קיינער נישט טארען אויפֿהויבען אקאפּ, האבען עפּים א ווילען. דער שטיינער איהרער איז נעווען. זיך אלץ צו קלאנען אויף היינטיגע צייטען, אויף היינטיגע מענשען, נישטא. פֿלענט זי קרעכצען. נישטא אמאלדינע יאהרען! אמאל איז א בעל-הבית'טע נעווען א בעל-הבית'טע. עס האט מיט איטליכער פֿאר איהר אין שטוב נעמארדעוועט. און היינטיגע ווילט זיך עס „זיי" אויף האבען אדעה... אויך מיר מענשען!

איז אויך נעווען זעהר שען, פֿלענט עס די מוהטע שמיצען אין הארצען שטארק פערדרייען, און פֿלענט זיך שטעלען מיט יענער פֿערהערצען, דערצעהלען איהר פֿון יענע גוטע יאהרען, ווי שען זי איז נעווען אמאל. אז מען האט זיך פֿשוט אויף איהר נעהאנגען, פֿונדעכטיוועגען האט זי זיך נישט איבערנעמען און נעהאט פֿאר דער בעל-הבית טע דאס נייַן-יעהריגע...

קיין אנדערע ווערטער זענען בייַ דער מוהטע שמיצען נישט נעווען פֿאר אויגער, וואס עפּים נאך נישט אזוי, ווי: אויך מיר אמענש, דו הצופה אויגעו!... א גולם ביסט דו, א אננעמאלטער גולם, א שטיק פֿלייש, א שטיק סחורה, ווייטער גארנישט!...

א דם-שונא איז דעריבער די מוהטע שמיצע נעווען אידלען

פֿאר איהר שענקען, אי פֿאר דער העזה איהרער, צו מענשלען זיך אלײן און אײנצוגעבען איהרע חברטעס שכל. או זײ זענען אײך מענ־שען, משטײנס־נעואנט. פונקט פֿערקערהרט פֿון איהר תורה. זי פֿלענט כּײ איטליכער געלענגענהײט זיך בעקלאגען אויף אײַרלען, או ו׳ האט פֿערגעסען דאס פֿיעל גיטס, וואס מען האט איהר געטאן, בשעת בלײ־בענדיג אײן ענוגה. אײַנגעטונקט אין חובות, נאקעט. הונגעריג. ווען נישט לוי איהרער, ווען נישט זי, די טוהטע הײסט עס. וואו וואלט היינגעקומען איהר נעבײן?

כּײ דער טוהטע שײַנצען האט. נאך איהר שטײַנער דענקען, איהר שטײַנער דערציהונג, זיך נעקענט טאקע לענען אין קאפ. או זי איז נע־רעכט. און פֿלענט אויסלאָזען נעוועהנליך דאס צעטעל חסדים איהרע מים א טענה: רבונו של עולם, וואס איז הײַנט פֿאר א וועלט? וואס זענען עם הײַנט פֿאר א מענשען?...

אײַרלען האט אין דער מיאוס׳ער לאנג איהרער צונגעבעבן קיאפּ אויסצוהאלטען די ביטערע פֿײַן. אט דער דאזיגער בעדאנק, וואס נאט איז א יודע לבבות, וויסט דעם מענשענס הארץ, דער עיקר איז איהם ארײַנע. אומבעפֿלעקטע נשמה. גרויסע צרקניות׳ן, צנועות זענען, ווי עס שטעהט געשריבען אין ספֿרים, אײך געווען נעפֿאנגען אמאל; אזוי ווי זי נעפֿײַנגיגט, נעצוואונגען נעווען, נעבעך, — אין דער נוטער נאס האט זי מוחל נעווען די זינד צוליעב דער רײַנער נשמה זײַערער. ער האט נע׳עהן זײַער פֿײַן און זי נעהאלפֿען אויסצוקומען מיט דער צײַט: אײַריל האט אויך נעהאפֿט אויסנעלײַזט צו וועלען פֿינם נעפֿענגעניש. האט אלץ נעהאפֿט, נע׳אפֿט — אין לסוף...

דער סוף איהרער איז נעווען ווי דער סוף פֿון אלע אימנליקליכע, איהרגלײַכען — א קרענק א פֿלאג. וואס האט זיך איהר צולעצט ארײַ־נעהאפֿט אין די בײַנער. א היבשע צײַט איז זי אוועקנעלעגען אין שפּיטאל, אין א אבגעזונדערטען חדר דארט. אבנעריסען פֿון דער וועלט פֿערוואַרפֿען. פֿערגעסען, ווי א פֿערדאַרטע בלום, א ציבראכען כּלי, א שארבען, וואס ניצט נישט מעהר קײַנעם. וואס מען מײַרט עס אוים און שיעט זיך עס אנצוקוקען.

די טוה־ע שײַנצע איז אין דער נאנצער צײַט אפֿילו קײַן אײַנציג מאל נישט נעקומען נעוואהר ווערען צו איהר. זי האט אויך פֿערבאטען אין שטארק אבגעה־ט. או די חברטעס איהרע ואלען אהין צו איהר די נאז נישט ווײַזען. זעלטען נאר פֿלענט זי נאך פֿיעל מית נעראטען,

אי׳בערצושיקען איהר אביסעל אײַנגעמאכטס, צום קוויקען זיך, דורך מא׳ווינקען, וואס פלענט זיך אײַנשטעלען בנגבה ארײַנצוחאפען זיך צו אײַדלען מיט דער איבערגעפעקלטער טרפה סחורה.

אז האדיל די מעקלערין איז אײַנמאל אוועקגעזעסען א פאר שעה בײַ שײַנצען אין ציטער־יל, שוין זאט אָנרײַדענדיג זיך מיט איהר איבער דער הײַנטיגער פערדארבענער וועלט און די הײַנטיגע שלעכטע צײַטען, שוין טקיים זײַענדיג אויף אײַנטונקען א שטיקעל לעק׳, פערזיכען דעם ביסערן טראפען אין זיך שוין געקליבען אוועקצוגעהן — האט זי זיך פלוצלים א חאפ געטאן, נלײַך מי זי וואלט זיך דערמאנט אן עפים זעהר א וויכטיגער זאך.

— אוי, שײַנצענין, נוט וואס האב מיך דערמאנט! האב מיר נע־קענט אזעקגעהן — און דיר נישט קײַן וואכט. דו הערסט, שײַנצענוי׳ נעכטען גיעה איך מיר גראד פארבײַ דעם שפיטאל, טראכט איך מיר, האו לאמיך, כ׳לעבען. ארײַנגעהן צו דער יפהפה דײַנער, צו רער עגונה, ווי זי דײַסט בײַ דיר. א קוק טאן, וואס זי מאכט. אוי, וואס זאל איך דיר זאגען, נשמה מײַנע? מאכען זאלען אזוי, רבונו של עולם, אונזערע שונאים, אלע וואס ווינשען אונז בײַזז ס׳איז זי נישט צו דער. קענען. אזוי פארענדערט האט זי זיך. וואו שענקײַט, וואו לײַב — אינ־גאנצען, בעהיט זאל מען ווערען. הויט און בײַזז איך זאל דערלעבען זעהן אזוי פיעל נוטס. ווי עס האט מיר זיך נעשטעלט מרעהרען אין די אויגען און גריסען דאס הארץ קוקענדיג אויף איהר, ווי זי ליעגט שוואך, צובראכען איפ׳ן בעטעל דארט. זי האט אנגעשטעלט אויף מיר א פאר גשוואלענע, פערלויפענע אויגען און נעקוקט שוויַנענדיג מיט א זיפץ. זי קיקט, קוקט און פון די אויגען קאפ־קאפ הײַסט מרעהרען, איך מרײַסט זי, שמארק זי, ווי דער שטײַגער איז, מיט ווערטער. האטש אין הארצען בײַ מיר ווײַס איך זעהר נוט, אז ס׳איז אומזיסט די רײַד — זי איז א צעבראכענער שארבען. פון נאטס־ווענען האב איך נעוואגט, נישט אויסגערעדט זאל עס זײַן, א ליגען. אז דו גריסט איהר נאר פרײַנדליך און פרענסט, וואס זי מאכט. קוים האט זי עס דערהערט. איז זי פערצישערט געווארען מיט אלע אברים. עס האט זיך אין איהר אננעצונדען דער ניהגום — די אויגען פלאם־פײַער אין פונ׳ם מויל גיסט זיך פעך און שוועבעל: בײַזע שטילע קללות. הלואי ווי דו האסט זײַ נישט נעהערט, אזוי זאלען זײַ דיר ניט שאדען. לאזען זײַ אויסנעהן צו שונאים׳ס קעם. צו משוגע׳נע הינט, הלואי, רבונו של עולמו

— אמן, צולאזט זיך די מוהמע שינצע אויף א קול, אויפשפרינ־ נענדיג פונ׳ם בינקעל, גליך ווי א שלאנג וואלט זי א בים נעטאן? נו, אדרבה, זאג, איך פרעג דיך, וואם איז היינט פאר א וועלט?... אפ האסט דו דיר דעם דאנק פאר דער טובה, וואם מיר האבען איהר נע־ טאן!... דער מאן מיינער איז איהר בינעשטאנען אין די נויטען בשעח ד איז נעבליבען א וויסטע עגינה, נאקעט אין בלויז, עלענד ווי א שטיין, חאטש נעהם און וואדף זיך אין וואסער ארײן. נישט נענוג, וואם ער, מיינער, האט זי נישט געמאהנט זיין איגען נעלד, א נאנצער קאפיטאל, וואם קומט איהם פון איהר, האט ער נאך איך אנדערע אויסגעצאהלט חובות פאר איהר. א פערלוירענע, א פערפאלענע נעהמען מיר זי צו זיך אין הויז ארײן. נאו דיר, נאו, אלכדינג וואם א מענש בעדארף!... זי עסט אונזער זאלץ אין ברויט, טראגט אונזערע קלײדער. פערשטעהסט, וואם איהר פעהלט? זי עסט, טרינקט, פויצט זיך, לעבט און טהוט זיך אן וואוילטאג, אלץ פון אונזער גוטס. אידאי האט מען זיך וואם צו בע־ קלאגען! אי וואם, עס מאכט זיך צמיקל עכיס אזוינס, נישט־דא־נעדאכט, נישט פאר אונז נעדאכט, מילא וואם, וועד איז דרינען שילדיג?... וי אזוי־זשע, פרעג איך דיך, זאל מיר נישט צעזעצט ווערען דאם הארץ הערענדיג, א אזוינע, איך בעט דיך מחילה, אז... אז...

— שינצענוי, נשמה׳נוי, איך בעט דיך, עס דיר נישט אב אזוי דאם הארץ, האב רחמנות אויף דיין נעזונד! אומזיסטע קללות פער־ שווינדען מיט׳ן רויך אויף פוסטע פעלדער, אויף וויסטע וועלדער. איך שוער דיר, שינצענוי, דו זאלסט אזוי לעבען, אזוי נעזונד זיין וי איך האב חרטה, וי ביז איך בין אויף מיר אליין, וואם איך האב דיר נאר דערצעהלט אזוינס. נו, בעדארפסט דו נאך א בעסערן בעווײז, וי שטארק חרטה איך האב? איך בעט דיך, הארץ־קרוין, טייערע נשמה מיינע, נעהם עס דיר נישט אזוי שטארק צום הארצען, שא, כ׳לעבען, בערוהיג זיך א ביסעל! וועז נישט מיר צוליעב, טהו־זשע עס, איך בעט דיך, צוליעב דיר טאקע, צוליעב דעם נפש דיינעם. א רחמנות, נעבעך אויף דיין נעזונד!...

אזוי האט נעזאגט האדיל, פערשנירענדיג די ליפעלעך מיט א קול פון נעבעט וויי בים די החינות, און זיך אויפנעהויבען פונ׳ם זעסיל, וואדפענדיג הינטערווייליכם א אויג אויף א גרויסען, בייכינגען בוטעל מים מישניק, וואם שטעהט פערדוקט אין א ווינקעל.

— וויסט דו וואם, שינצענוי? מאכט האדיל: איך טראכט, אז

א צינד האלט דוקא דיר ניט נעשאדט נעהמען א קאפעלע ווישניק צו בערוהיגען זיך.

— וואם מיינסטו דו, איך וועל דיך טאקע פאלגען, ענטפערט די מוהמע שיינצע. סאפענדיג ווי א גאנג, שיער ניט צושמעצענדיג זיך פאר פעמקיט: נאר מיט דעם תנאי, או דו, האדיל, זאלסט מיר נישט אבואגען, אויך פערווכען, זעהר גוטער ווישניק!

— אך, פון דיין נעזונד וענען וויפיעל איך וועל קענען לאוט זיך האדיל אינרידען אן נעהמט זיך העלפען שיינצען אויפצוהיבען דעם בוסעל.

אוועקגענגען אין האדיל. וי מען זאגט, „בנילופין". נאנץ פרעהליך. דער מוהמע שיינצען האבען זיך צושפיעלט די נעבלישען, די ערערלעך היימט עם, נישט, חלילה, די „נערוועז", ז האט זיך צוגע-לענט שלאפען. פערנעפענדיג זיך אן אירדלען אין נישט זעהענדיג זי אפילו אין חלום.

אירעל איז אין א ציים ארום ארוים פונ׳ם שפיטאל שטארק פער-ענדערט. שלאף, צעבראכען, נעל ווי וואקס. אויסגעדראט, אויסגע-ט׳יקענט, די האר אייסגעקראכען. אין א אלט, אבנעלאקעווענע קלירעל, אן נישט האבענדיג קיין ארט וואו דעם קאפ אנידערצולענגען, איז זי בלויז, הונגעריג, פערשמאכט צוגעקוטען אוועק-צייט צו לוי כחור׳ם היוז. די מוהמע שיינצע דאט, דערזעהענדיג זי פונדערווייטענס, פערשפארט פאר איהר די טיר — אן זי, נעבען, איז געבליבען נע-פלעווט. נישט צו ווייסן וואו די ערשטע צייט חאטש זיך אהינצוטאן, וואו די נאכט איבערצולעבען.

די נאכט יענע, איינע פון די שענע זומער-נעכט, ווי עס האט אין אנהויב אויסגעזעהן, א שווארץ-חנ׳עיודינע מיט א הימעל בלויען שלייער אן א שטערנטיכעל, שיינענדיג ווי בריליאנטען; א ליבליכע, א מילדע, א פרייגדליכע, אונמערמראענדיג יעדען אונטער דער נאז שמעקענדינע ריחות פון גרינוארג, אלערלייי קרייטעכצער אן לאוענדיג הערען דעם עולם א אומו סטיגען קאנצערט פונ׳ם סאלאווי, דעם וועלט-בעריהמטען זינגער; דאכט זיך שען-פיין, א לעבען נאר א מחיה — פליגים איז זי, ווי אזוינע וואס קומט איהר אן דער שנעון, עפים אינגאנצען איבערנע-ביטען נעווארען! עס רוקט זיך אויף איהר אן א שווארץ-פינסטערינ׳ר האלקן, זי בעקומט א פערחמורעט פנים, א משונה-ווילדע נעשטאלט, אוים ליבליכקייט, אוים מילרקייט — זי איז קאלט — אייז! אויסגעלאשען

מיט אַטאָל־ווערק בײַ איהר די ליכט; זי הויבט אָן שטאַרק קאַפּריזען, בלאָזען פון זיך, נאָר א שרעק. עס בלאָזט, עס שטורעמט, עס קעהרט די וועלט: נרעסער־נרעסער ווערט דאָס פינסטערניש, עס היילט, עס מוישטשעט אוּן עס שפּרינגען, מאַנצען, דרעהענדיג זיך, עפּעס נאָר רוּאַה. פּערשוווסט ווערט סאָלאָווי, ליענט בעהאַלטען צוהישען בלעטער פון צחיינען אוּן דער עולם צוליפט זיך נעשווינד אין די הייזער, נאַנץ זיכער בײַ זיך, צו היינטיגע נאַכט האָט עדניץ אין וואָלה זיך אַרומנעהאַנגען א מבשף.

אויף דעם אַנדערן מאָל אין דער־פריה האָט מען בײַ לוי בחור אוּן נאָרמאַן נעפּונען איידלען העגענדיג אויף א בוים...

וועמען איז עס אַבגענאַנגען אוא נפש, משמינם־נעזאָגט, מי אירויל, א שטיגער, אוּ וי האָט זיך נעהאַנגען?

— כּן יאבדו!...

איז דען אוועלבע וויכטה נאָר פון איהר צו ריידען, זי אויף דעם כּויל־צו בריינגען? עס פערשטעהט זיך, אוּ נין, א שענע ריינע כּפרה!... וּנגענאַנגען איז נאָר איהרע חבר'טעס, אוועלבע נפשות, אוא סחורה וי אַלײַן, משטיגם־נעזאָגט. דער מאָן פון אירילס טויט איז בײַ זי אַלע נשמות א טרויער. איהר לעבען פון אַנהויב־אָן אוּן דער וויסטער סוף איהרער האָט זי נעריהרט בײַ דער לעבער, שטאַרק אַנצוהערעניש נעלעבען, זי וויט אומגליקליך, זי מיעה דערנידריגם זי זענען — אוּן זי האָבען זיך שטאַרק פערטראַכט...

נישט מאַבענדיג קיין לאַנגע, נרויסע צערעמאָניעס, האָט מען אירלען, אוּי זי איז, אריינגעוויקלפען אין א מיסט־וועלע, נעפּירט צום בית־עולם אוּן זי בענראָבען מיט א הונר אונטער דעם פלויט דאָרט.

אויף דעם פרישען קבר איז נעשטאַנען די טערקיניע אוּן מאַלוויגקא, מראָבנעלאָוט די קעש, אוּן בימער נעיאָמערט, נעקלאָגט.

— ע־יך! — מהום מאַלוויגקא א זאָג, ווישענדיג זיך די אירגען אוּן א מאָל נעבענדיג מיט רער האַנד: — פערפאַלען! פערבייט די ליפּען— אַוּן שוּ, שוועסטער!...

— אוי, עס קאָכט, זידט דאָס האַרץ, איבערפול מיט וועהטאָגען, זוּן עס לויפּען איוס, ניסען זיך אַלײַן הייסע בימערע טרעהרען, — רוּפט זיך אוּן די טערקיניע, אַנהאַפּענדיג זיך בײַם האַרצען: — אוּ־אָך־אוּן־וועה צו אונזער לעבען, אוּ־אָך־אוּן־וועה צו אונזער טויט... אָט האָסט־דו דיר

אונז דאָ אונטער דעם פלויט און דאָרט, זעה נור, אוי־וועה, איבער דעם פלויט!...

— איבער דעם פלויט, זאָגסט דו, — מאַכט זיך מאַלוינקאָ בלומר׳שט נישט פערשטעהענדיג: — שפּינע־נעוועב זעה איך דאָרט בײַם היולע היטלעך פון פלינען.

— אָט דאָס, שוועסטער, ביסט דו, בין איך, זענען מיר אַלע, — מאַכט די טערקיניע, אַנשטעלענדיג אַ פאָר רויטע פערשוואָלענע אויגען פון בלוטיגע מרעהרין: — יאָ, זעהר גליק טאָקע נעוואָגט: שפּינען־נעוועב, שפּינען! די שפּינען אונזערע פערפלאָנטען און נאָגען אונז גע־פאָנגענע אין דער נעץ, נאָגען, נאָגען ביז צולעצט, נעהען זיך וויטער זיער וועג, זוכען פרישע נייע קרבנות — און מיר אויסגענאָגטע פלינעק העננען, פוילען!... אוי, אַ צעזעצעניש! — צעווײַנט זיך שטאַרק די טערקיניע, שלאָגענדיג זיך אין האַרצען — לאָמיך חאָטש אַ ביסעל זיך אויסרייַדען דאָס האַרץ. הערט אַ מעשה! יענע וואָס פּינינען, פערפּיהרען, נאָגען, זיי זענען עס די פּינע לייט, און די נעפּינינטע, פערפּיהרטע, אויסגענאָגטע זענען... דו וויסט וואָס? אַ חרפה, אַ שאַנדע צוזאָגען. יענע פּינע לייט, נעהויבען אין דער וועלט, דאָרט אויף יענער זײַט פלויט, האָבען דעם אויבענאָן אויך אויפֿן בית־עולם, דאָ אויף דער זײַט פלויט. זעה נאָר, זעה, וואָס פאַר אַ מצבות אויף זיי מיט קינות, קלאָג־לידער און לאָגנג שבחים! אין אייַדיל, די נוטע, די מיערע אייַדיל, וואָס טען האָט איהר פערווייסט איהר וועלט, פערגיפט איהר לעבען — זי ליעגט דאָ בענראָבען ווי אַ הונד אונטער׳ן פלויט! מאַטע־מאַטע, דער לעבעדיגער נאָט וויסט, וואו זיי זענען ערגיץ, קענען אפילו נישט האָבען די האָפענונג זיך אַמאָל אויסצעווײַנען אויף זייער טאָטערס קבר... אוי, מיין אומגליקליכע אייַדיל, צו וואָס מענשען האָבען דיך געבראַכט... אוי, וואו ביזט דו, — אל מלא רחמים, נומער, דערבאַרמדיגער גאָט?!...

— וואָס העלפט דאָס קלאָגען, וואָס העלפט דאָס ווינען, אַז ס׳איז נאָר נישט צו מאַכען? שאַ, שוועסטער, שאַ, בעט מאַלוינקא די טער־קיניע, זי זאָל נישט ווינען, און זיך אַליין צעווײַנט.

— איך בין אויך געווען אַ קינד, אַ געליעבט, ציטערדיג קינד, צענסט זיך די טערקיניע אין אַ נייעם קוואַל טרערען: די מאַמע האָט נענג מיה מיט מיר נעהאַט פון מיין נעבוירען־אַן. ביסלעכווײַז, ביס־לעכווײַז בין איך פאַר איהרע אויגען נעוואַקסען און איטליכער מאָג

וואַקסען מינס האָט איהר אָבגעקאָכט געוונד. נעכטווייז האָט זי איבער מיר נישט געשלאָפען, נישט דערנעסען, נישט דערטרונקען ביז זי האָט דערלעבט נאָך א צייט יאָהרען צו זעהן איהר קינד אויסגעוואַקסען ווי א בליהענדינע רויז; פּלוצלים קומען מענשען צום נרייטען, מענשען אָהן הארץ, און האָבען אומברחמנית די רויז איהרע אויסגעריסען, צעטרעטען!... לאָמיך־זשע חאָטש אצינד זיך דאָ אויסווייגען; לאָז אין דעם ראָוגען פרישען קבר אַהין צו איהר פּאַלען מינע בלוטינע טרעהרען, זי זאָל ווייסען, אַז עס בעקלאָגט אוי בעווייגט זי איהר נעטרייע, וויי אומגליקליכע שוועסטער.

דאם ועקסטע קאפיטעל.

די ראָזיגע טערקיניע האָט תחילת, אינ׳ם אָנהויב פּאַלען איהרע נעפיהלט, ווי די אַלע אומגליקליכע איהר גלייכען, אז זי׳זינקט וואָס וויטער, וויטער אַלץ נידעריגער, נידעריגער אין טיעפען שמוץ. נאָר די וינד דאָם איז דער נעוויסער שרעקליכער שלאָנג בּאָא נרויס און לאַנג ווי א באלקען. און דער זינדיגער — דאָם איז, נעבעך, דער קרבן, וואָס ווערט צעטמלט פון זיין בליק. אָנשטאָט צו ענטלויפען, לאָזט ער זיך נאָך צו נעהנטער און ניט זיך איהם איבער, דעם משחית, גלייך אין מויל אריין. עס זעהט אויס, נאָר טאַקי ווי א כּשוף ליענט אין די אויגען פון דעם שטן, אָט דעם שרעקליכען שלאַנג. ווי באַלד א מענש נעהמט זיך אראָפּ פונ׳ם גלייכען וועג, קומענדיג אין זיין נבול, ציהט דאָם איהם, שלעפט דאָם איהם, ווי א שפּענדיל אין א שטאַרקען וואַסער-ווירבעל, ביז ער פערלירט דעם פערשטאַנד און פערקריכט אין שאוֹל תחתיה אריין. דער נעפאַלענער בערארף האָבען נענוג טוטה אין זיך אליין און צונליך אויך הילף פון אַנדערע, זיך אַרויסצורייסען פון דעם וילדען ווירבעל און צוריק שטעלען זיך אויף זיין שטאַנד. יענע גליקליכע, וואָס זענען קיינמאָל נישט נעפרובט נעוואָרען אַריינצופאַלען דעם שטן אין די הענד, וואָס דער וועג זייערער אין דער וועלט איז א גליקליכער, נישט נעליטען קיין שיפּ-ברוך זענלענדיג אין דעם שטורמישען ים פון לעבען, זיי טהאָרען זיך נישט איבערנעהמען מיט זייערע צדקות איבער די אומגליקליכע, וואָס דער פינסטערער מזל זייערער האָט זיי פאַרשלעפט און אַריינגעוואָרפען אין א קאַכעדיגען טיעפען אָבגרונד; טהאָרען נישט, אויב זיי האָבען נאָר נאָט אין

האַרצקן, טייטשן מיט א פֿינגער אויף זיערע פֿערפֿיהרטע ברידער און שוועסטער, בעלידינגן זיי, שענדען זיי, מיט א נעשפּאָט פֿון רוהיגע אָבנעפּיינטע מענשלעך. שילט נישט פֿאַראורטע אין שטויסט ניט אָב פֿון אייך נעפּאַלענע, נאָר זוכט אויס א מיטעל און גיט א הענד די זינדיגע אויסצוהעלפֿען זיי פֿון דער זינד,

פֿאַרשטעלט די זינד, וועט קיין זינדיגער נישט זיין מעהר. זיי איהר נישט אימשטאַנד צו העלפֿען און דער נעפּאַלענער בלייבט א פּעה בלאָנקענדיג שעפּעל אויף תמיד, צום וועניגסטען לייגט ארויף די הענד אייערע אויף דעם דאָזיגען קרבן און זיט זיך מהודה אייך די זינד פֿאַר אייך און פֿאַר כל ישראל!...

אמת נעפּיהלט האָט מאַקי תהילת די טערקניע, אז זי איז מיאוס אַרייננעפֿאַלען אין נעין אין נישט ניט צו בלייבען דאָ. נאָר זי האָט זיך פערפֿלאָנטעט דערינען אַזוי, אז זי האָט זיך קיין ריהר נישט נעקענט טאָן. די נעק־פּיהרערין, נישקשה, האָבען זיך נעקלינגט צו איהר, פערדרעהענדיג זי, אז זי זאָל שוין איבּיג פון זייערע הענד ניט ארוים. נעוואָלט האָט זי אפילו עטהרונגען צו ווערען. נאָר אויספיהרען איהר ווילען דערצו האָט איהר נעפּעהלט כּח. גלייך ווי עס האָט זיך איבערגעריסען בּיי איהר אין מח יענער טעלעגראַפּישער דראָט, דורך וועלכע דער ווילען שיקט בעפּעהלען צו די גלידער פונ׳ם נוף, אז זי זאָלען טאָן זייער ארבּייט. נאָר אין דער ערשטער מינוט פון איהר פֿאַלען איז נאָך בּיי איהר נעווען א שטיקעל האָפענונג, טאָן עפּעס צו ראַטעווען זיך, אָבּער לענגדיג עס אויף שפּעטער. דערווייל איז אַזוינ א ציט. זי האָט אַלץ מעהר זיך פערפוטעט. דער ווילען היובט אָן שוואַך ווערען און זי וואָלט שוין טאַקי באַלד אינגאַנצען פערלאָרען דעם פערשטאַנד, פערפֿאַלען געווארען אויף אייביג, ווען עס זאָל נישט קומען איהר צו הילף א מעשה נאָר אומנעריכט — די מיהה משונה פון דער אָפּיצערקע האָט זי אָבּנעמענטערט און אויפנעטרייסעלט איהר פערחלש׳טע נשמה. דער קול פון איידעלם בלוט האָט איהר נעשריען פון דער ערד: רבונו של עולם! וואָס האָט מען מיך אומזיסט נעפּייניגט און פערקירצט מיינע יונגע יאָהרען; אוי, צו וואָס מע׳שען האָבען מיך נעבראַכט מיט זייערע רשעות... שטעה אויף, שטעה אויף, מיין שוועסטער! טהו זיך אַ כּח אוו ווער ענטרונגען פון די רשעים׳ס הענד!

דער גליבען אין גילגול, דאָס הייסט אַז דעם מענשענס נשמה ווערט מגולגל נאָכן טויט אין אײנע פון די בעשעפענישען, איז דאָך אין פלוג נאָריש, נישט צו פערשטעהן מיט'ן שכל, ניט אַז מען זאָל עס גוט בעטראַכטען, קומט אויס, אַז עס איז גאָר נישט אַזוי נאָריש. און אַ שטיק אמת ליגט אין דערינען, מיט וואָס דען אַנדערש קען אונז עריקלערט ווערען אָט יענע קול, אַ שטיגער, וואָס קלינגט תמיד דער טערקיניע אין די אויערען, וועקענדיג זי אָהן אַ אויפהער? און יענע געשטאַלט, די נעשטאַלט פון איידלען, וואָס מאַלט זיך איהר אין קאָפּ און שטעהט פאַר די אויגען תמיד סי אין שלאָף, סי אויפֿן וואַהר? מיט וואָס קען אונז אויך ערקלערט ווערען דער נייסט, וועלכער קלאַפּט אין איהר האַרץ, מוסר'ט זי, לערענט זי נוט אין פרום זיין און צוויננט זי ענטרונען צו ווערען, און ארויפשלאָגען זיך אויף אַ גליכען וועג?...

אידעל, דאָס איז זי בי איהר אין האַרצען, אין קאָפּ און אין אַלע גלידער. דער נייסט פון איידעל — דאָס אָטהעמט זי בי איהר, דאָס איז איהר נשמה; איהרע גוטע מדות שטעהען איהר פאַר אַ בישפּיעל און בעלייכטען איהר וועג; נאָר דורך איידלען בעקומט זי מוטה און דער אָבנעשלאָפּטער ווילען ווערט פרישער אין שטאַרקער, איידעלס קול שרייט אין איהר מיט פח: שטעה אויף, שטעה אויף, מיין שוועסטער, שטאַרק זיך און ווער ענטרונען פון די רשעים'ס הענד!

די טערקיניע נעהמט אויף זיך צו טאָן וויי וויט זי קען, ארויסצוחאָפען זיך פון דער נעץ.

און ווי זי טראַכט דאָ אַזוי, צוגעפינען אַ אויסוועג, ערשט נאָך אַ נפש פאַלט אריין, צאָפּעלט זיך נעבען איהר אין דער דאָזיגער נעץ — דאָס איז בילע, אַ יונג קינד, נעבער. דערזעהענדיג זי, פאַלט איהר ארוים אַ שטיק האַרץ אויף דער אומגליקליכער און פון יענער צייט אָן האָט זי ליעב בעקומען בילען זעהר שטארק. ניאַנטשעט זיך מיט איהר, ווי אַ עלטערע טאָכטער מיט דעם קלענערען שוועסטעריל אַ אומגליקליכע יתומה'לע ווי זי, און זוכט מיטעל, זיך צו בעפרייען און אויך בילען, נעבעך. אַווינס איז אָבער נישט מענליך סידען אַז בילע זאָל זיך געפינען דאָ מיט איהר אינאיינעם בי לוי בחור אין הויז. אָבער וואָס וועט זיין, אַז בילע וועט

זי אַ לעבעדינע סחורה פֿערהאַנדעלט ווערען ערגיץ אין די חיטע ערטער. ווען זי דאָך אייביג איהר מעהר ניטט זעהן. אָט דאָס האָט איהר זעהר פֿערדראָסען דאָס לעבען. און זי האָט אָנגעהויבען ציצוקוקען זיך צו לוי'ן, וואָס מראכט עֿר טאָן מיט איהר ליעכהאַרצינע בייליען.

דאם זיבעטע קאפיטעל.

„זאוהין קען ער עס זיך אזוי יאָנגן הענרום־פּענדום — אוֹן נאָך אזוי פריה? ס׳איז עפּים נישט גלאַט!"

אזוי האָט נעטראַכט רפאל, ארויסקוקענדיג פונ׳ם אָפּענעם פענסטער בי זיך אין פאָדער־חדר אויף דער גאַס און זעהענדיג שטאַרק פערוואונדערט, וויִ הערשעלע יאָגט זיך דאָרט האַסטיג, נאָר אין איין אָטהעם. ער מאַכט נישט לאַנג שיהות, טוהט זיך באַלד אָן און לאָזט זיך נעהן, נעוואָהר צו ווערן, וואָס כעטייט עס עפּים אַווינם זין יאָנגעניש דאָרט.

פון איבינ־אָן איז שוין אזוי אין נלופּסק געשטעלט: לאָז נאָר איינער דאָרט זיך ריהרן, ריהרט זיך מיט איהם, כסדר איינער נאָך דעם אַנדערן, א גאַנצע עדה יודען. אין יודען פּאַר זיך אַליין איז זעלטען צו בעקומען. יודען נעהען דאָרט אויפ׳ן צעהנדלינג, מנינים־וויז אינאיינעם. נישט וויל דאָס איז א וואָלוועלע סחורה, וויִ אונערקעם, אַרער רעטיכלעך, א שטיינער, וואָס צעהען שטיק פאַר א גראָשען; נאָר פּשוט דריבער, וויל יודישע נשמות קלעבען איינע אין דער אַנדערער, וויִ הערינג צוניפּנעשטיקט אין א פּעסל פעסט, שווער זיך אָבצוריסען. מהוט עפּים וואָס־סאיז איינער, טראָגט עס אונטער באַלד דעם אַנדערן. קוים עפּענט עמיצער דאָס מויל צום רידען, פערחאפּט זיך און שלאָגט איהם איבער יענער. וויל טאָן א טריט גרונם, פּלאָנטעט זיך איהם פּאַר די פּים נימפּעל, און לאָז אין א ווינקעלע ערגיץ זיך בעהאַלטען בעריל, וואקסט דאָרט וויִ פון דער ערד אוים יענקיל־שמעריל...

אז רפאל האָט זיך דאָ נעלאָזט נאַנץ פריה נעהן אויף דער גאַס,

זענען איהם שוין פערלויפען דעם וועג פֿאַרשוינדלעך, יאָנענדיג עפּיס גאָר אָהן אַ נשמה, נאָך נישט רעכט אָנגעטאָן, איינער אין שטעק־שיכעלעך, אָהן זאָקען, שטופט־שטופט לויפענדיג די האַנד אין דעם, מעשה־שטן, אַ ביסעל פערדרעהטען אַרבעל פון דער קאַפּאָטע; דער צווייטער האָט אין אייגעניש צו טאָן מיט די קנעפּלעך פון די פּלודערען, מחילה, וואָס וויללען, אויף־צו־הכעיס, נישט זיין צוגע־שפּילעט; דער דריטער, נישט צו פערגינען זיך איין מינוט צייט אויף אָבצושטעלען זיך, האַלט צווישען די פינגער די נאָז גרייט, בייַ דער ערשטער געלעגנהייט זי אויסצושנייצען, און דער פער־טער פערטשעפעט זיך לויפענדיג אין איהם־אָקעגענלויפענדיגען יודען— און בייַדע פאַלען, ציהען זיך, נעבעך, אויס.

גלופסק ריהרט זיך !...

— רב יוד, רב יוד ! וואָס איז אַזוינס אויף אייך דאָס לויפּע־נישן ? שרייט פּינדערווייטעניס אַ יוד און לאָזט זיך טאַקע אויך לויפען.

— רב יוד, זייט־שע מוחל !... וואָס יאָגט איהר, וואוהין יאָגט איהר ? רב יוד, אַ, רב יוד ! שרייט צו דעם, צו יענעם אויך רפאל, וואָס ווערט שוין טאַקע גוט אומרוהיג.

שריי „חי וקים", נישטאָ קיין ענטפער, יודען האָבען נישט קיין צייט !... מען ווייזט איהם נאָר אַלץ מיט די הענד, ווינקענדיג: אָהין, אָהין צום גענסיל. איינער נאָר אַ געוועצטער מענש. ענטפערט קורץ און שארף:

— יודען לויפען, לויף איך אויך !...

בייַם אַרומגאַנג אין גענסיל שלאָגט זיך רפאל אָן אין עפּיס אַ קורצזיכטיגע, געקנייטשטע יודענע, זי בערעכט די הענד און טענהט אַליין צו זיך, צושאַקעלענדיג מיט דעם קאָפּ, אויף אַ ווינענדיג־זינגענדיג קול, ווי מען בעווינט א טויטען:

— וועה איז מיר, ווינד איז מיר !... א גרויסער וועהטאָג, אוי, דאָס איז געטראָפען... ווינד איז מיר, וועה איז מיר !

— הא, וואָס איז ? ! פרעגט רפאל אויסער זיך פאר שרעק: וואָס געטראָפען ? וועמען, זאָגט, וועמען געטראָפען ?

— איך ווייס ?... עפּיס לויפט מען... טהוט זיך א חאפ די יודענע, אויפשטעלענדיג אַ פּאָר אויגען, א מאך געבענדיג מיט די אקסלען, און געהט זיך ווייטער איהר וועג.

דאָס גענסיל איז בעלעבט. יודען אין טליתי־קטן'ס, אָהן קאַפּאָטעס,

אין יאָרמילקעם מיט פּערערן, האַלב פּערשלאָפּען, נאָך נישט „פּאַר־טיגע", שטעהען בּיי זיך אין די טירן, די קעפּ מיט שפּיצאַדיגע בּערדלעך פּערריסען, אין האַנד איבער די אויגן, אָן קוקן, קוקען. פֿון די פּענסטער אויף בּיידע זיטען נאָס שטעקען אַרויס וויבּערשע קעפּ־לעך, אויסגעפּריעטע פּנים'לעך, ערשט פֿון אונטער די וואַרימע איבער־בּעטען, אַן שרייען זיך איבער צווישען זיך, וואַרחלענדיג פֿון א צונג־לעגערטער ברוסט. א עולם יודען, אָהן עין־הרע, דרעהט זיך, די אָהין, יענע שוין צוריק. ס'איז א נערידערי, א האַדמאַבערי, א געווערטלערי, א ווערטעלאָגערי, איטליכער קומט מיט זיינס:

— שכּורים האָבען זיך געבּרוקעט!... געפֿלויגען פּעטש... מי שמחת תּורה צו די הקפות.

— וואו נעמעטש?... וואו, וואָנט איהר, האָט נענעטש?... וואָס־זשע שוייגט דער געזואַלד־נלאָק?

— א בּיטעל־שניידער האָט נע'לקח'נט!... אוי, האָט ער נעליזט, אויף א סך קרעמער נעזאָגט נעזואָרן!...

— שענג מחותנים, קבצנים!... נענוג איסגעפּיהרט אייך, קבצנים, איבער אַלע נאָסען, פּאַר א האַרטען דרייער, „שבת"! שרייען דאָרט, אין־דער־מיט וועג אָבשטעלענדיג זיך, די כּלי־זמר.

— אוי, מאַכט מען איהם, דעם שענעם בחור'ל, דאָרט א לויה, א גוטע, נישקשה!... די מלאכי־חבלה זענען שוין נעקומען.

פֿון די אַלע זאָגענישען האָט רפאל אַרויסגענומען, אַז דאָ טוט זיין א צרה, נישט אַנדערש, אָז הערשעלע איז עפּעס אין איין אומגליק — אין ער האָט זיך א לאָז נענעבּען מיט איטפּעט אהין צו יענעם עק נעסיל, וואו ס'איז נעווען דאָס רעכטע נעטיכל א נעזעמעל מענשען. ער שטופֿט זיך דורך צווישען דעם עולם, פֿליהט אַריין אין־דער־מיט דערדעל הי א באָמבע — און עס קומט איהם צו ווי אויגן א מיאי"ס מעשה!

הערשעלע, צו'הרג'עט, צושלאָגען, מיט א בייל אויפֿן שטערען, האַלט זיך פּעסט מיט בּיידע העכד אין א יודענע בּיי די פּאָלעס, און א פּאָליציימאַן האַלט איהם בּיי קאָלנער, דערלאַנגענדיג איהם הינטער־ווילכם אין קאַרק. הערשעלע טענה'ט, בעט, שוועדט זיך אויף א ביטער נעווייון, און די יודענע — יענע, די מחותנת'ט, וואָס האָט ערשט נישט לאַנג זיך נעהעצקעט דאָרט אויף דער גאַס — פֿלוכט איהם, שילט מיט א פּיסק אויף שרויפֿען, וואַרפֿענדיג די הענד אין אַלע זיטען.

— וואָס הייסט עס, הא?! מאַכט שטאַרק צוקאַכט רפאל, א שטעלנעבענדיג זיך הערשעלען גלייך אַקענען.

— אי, רב רפאל! — טהוט הערשעלע א נעשרי נישט מיט זיין קול, אין א נייער קוואל טרעהרען לאָזט זיך איהם פון די אויגען: טהוט א מצוה!... נעוואלד, לאָז זי זאָגען... זאָגען!

— וואָס הערט איהם, דעם גנב! צולאָזט זיך אויף א קוויטשן קול'כעל די יודענע, וועגדענדיג זיך דא צו רפאל'ן, דא צום פּאַלי-צייטמאַן, דא צום עולם און מאַהלט אויסגעמישט האַלב יודיש, האַלב גוי'איש, ווי עס קומט אוים צום עסק: חאַראַבי יעמו, רבונו של עולם! איז קעשענא ארויסגעשלעפּט בי מיר האָט פון דער קעשענע ער!... ניחי, טאַטע-פּאָטער, יעמו מפה טאקי באהאטשקי וי דאָס ביטעלע איז... יא בידנע קאַביטע, וועה איז מיר!... וואָס שוויגסט דו בהמה!? — טרייבט זי אונטער מיט א בייזער דעם מאן, וואָס שטעהט איהר בי דער זייט, א ועץ-געבענדיג איהם מיט דעם אילענבויגען, ער זאָל רידען — טשויעטע, ניחי טען צשעלאָוויצשע קאָושע. — רייד, הונד! א רוח דיר אין טאַטען, דבר איהם, דעם ערל, צי טו ני בא-טשילי, בהמה, יאַק ווין, דער דאָזיגער שיגעץ...

— וואָס זאָגט איהר, איך בעט אייך, צו זיין מאַטען? מאַכט אויף איהר שטיגער רידען רייזע, אריינשטופענדיג זיך אין דער מיט עולם מיט א קויש שפיז, ערשט אַיינגעקויפט אויפ'ן מארק: א שען בחור'ל, כ'לעבען!... הען א ביסעל אַזעלכע עסקים, הא!

— יאַק ווין, אָט דער שיגעץ, חאַפּאַל דאָס ביטעלע, לאָזט אויס אויף א משונה-שטאַרקען קוישט די יודענע, ערות'דיגען זיך מיט דעם מאן, און בשעת-מעשה נעבענדיג איהם הינטערווילידם טאקע א גוטען קניף.

— אוי, דערבאַרמט אייך! קיכט הערשעלע, וויזענדיג רייזען מיט א נעבעט אויף דער יודענע: דאָס טראַבט זי אויף מיר איהם בכיון... איך האָב זי דערקענט, אָנווייזען לאָז זי, דאָס וויל איך נאָר, אָנווייזען, וואוהין פערפיהרט האָט זי יענע... יענע!

— איך זאָל עס אָנהויבען צו פערשטעהן! זאָגט רפאל, א טאַ-נעבענדיג מיט די אקסלען פערוואונדערט.

- אָט יענע, רייזעניו!... איהר נעדענקט, יענע, וואָס אסאל... וואָס איבערגעלאָזט בי אייך די זאבען! נעדענקט איהר?

— אוי, א דונער האָט מיך נישט נעטראָפען! מאַכט רייזע, פער-

— יאָ מיט דעם קאָפּ: איך שטיים טיך שוין, אהא! איך פערשטעה, פערשטעה. עצינד איז שוין רעכט — דאָס איז דאָך האָדיל, די גוטע האָדיל!... פרענט נישט, רב רפאל, ס'איז רעכט. איהר וועט שוין שפעטער א כיסעל ווייסען. ועהט אָקאָרשט, לאָז מען זי נאָר אָבפיהרען אהינצו, אין דער פאָליציע.

— אין דער פאָליציע לאָז מען זי נעהמען, אוי פאָליציע! לאָזען זיך הערען קולות פונ'ם עולם,

— א יושר א ביסעל פון יודען! מאַקע נאָר וי סדום, מאָהלט זיך אין איין אָטהעם די יודענע אויף אַלע כלים: קאָלי יא ברעשע, א רבונו של עולם, ניחוי מעני יאָזוק סאָחנע! וואָם איז, א צוויג בין איך דען, נישט קיין יודישע טאָכטער, וואָם איך זאָל ליינען, בילען?... לאָז אָם זאָגען עדות — טענדיק, א קרענק דיר, שונאים, אין די בינער, וואָם שוויגסט דו? דבר איהם, בהמה! — טשוויעטע פאָני! יא סעבי אידע, נעה איך מיר, יאָק, וי זאָגט מען עפּיס, יאָק מחותנת'ט... יא ראָבילא דאָטשקע מאָיע וועסילא. וויגשוויעטע מעני מול-טוב. נאָטי וואָם לעקיך,... אידע יא, האָבי סעבי האָץ-האָץ פּא זשידיווסקי. א צע צשעלאָוויק מי, מענדיע, אידע טאָשע. מוויקא אינראיע, מחיה. טים טשאסאָם פּים פּרינעם אָט צע פּינעם בחור...

— הען א ביסעל א מאָהלען! — פאָלט רייזע אַריין האָרלען אין רי רייד — וואָם זאָגט איהר, איך בעט אייך, צו איהר טאָטען? מען קען זי, נעבעך, נאָר ניט, וער זי איז!

דער פאָליציימאַן האָט נעזוהען, אז ער האָט דאָ א עסק מיט צוויי צדדים, איז ער נעבליבען שטעהן, קוקענדיג אָהן ווערטער צו דעם, צו יענעם, און נעוואַרט.

— זיט איהם מטמא! הערט זיך א קול פון צווישען דעם עולם.

רפאל האָט נעטאָן וואָם מען בעדאַרף... און באָלד טאָקע האָט מען די פּינע מחותנים אינאיינעם מיט הערשעלען אָבגעפיהרט אין דער פאָליציע.

צווי מאָל איז שוין האָדיל'ם עלטסטע מאָכטער, ציפּע, נעווען א בלה, און בידע חתנים, איינער נאָך דעם אַנדערען, האָבען אָבגעשיקט די תנאים, וויל זי, האָדיל הייסט עם, האָט, נעבעך, נישט נעקענט סילוק'ן דעם נדן, וואָם זי האָט צוגעוואָגט. דער איצטינער דריטער חתן האָט זיך אויך איינגעשפּארט, נישט אַנדערש מען זאָל אָבגעבען דעם נדן, קלינגען און קלאָפען עד פרוטה אחרונה. ער האָט נישט נעוואָלט

בעשטהן אויף קיין שום בעזאהרענישען אין דער וועלט — נישט אויף א וועקסעל, נישט אויך אפילו אויף א „שטר חצי זכר", אז איבער הונ־דערט יאהר נאך איהר טויט זאל ער נעהמען ירושה די העלפט ווי א זכר. נון, האט ער נעזאגט, א וויב מיט א חצי־זכר טויג ניט, נאר אינגאנצען דאס, ווען מען האט צוגעזאגט.

האט, נעבעך, די צרקת, האדיל, גרויס צער נעהאם. אז אך אין וועה צו איהרע יאהר, אם קען דער דריטער חתן אויך אפלאזען דעם שידוך, קען דאך די מאבטער איהרע בלייבען זיצען אמויר ביז אין גרויען צאפ ארין! פאר נרויסע יסורים פלעגט זי איהר שוער כיטער נעמיטה אויסלאזען צו דעם מאן איהרען, צו מענדיע'ס קאפ, נעבעך, אז ער, נאר ער מאקע איז שולדיג, אזא בהבה, אזא שוטה, אזא לעקיש! זי האט זיך נישט נעקארנט אבשטעקען איהם אמאל א פאטש אויך — אין ער, לאז איהם עס צו קיין ננאי נישט זיין, פלעגט אננעהמען אלסדינג פאר ליעב, אבווינענדיג דעם קאפ, יא, קיטש... זי האט נישט נע־לעגט קיין כבוד אמאל אויך אויף דעם רבינו של עולם, אלץ אויפ־ווארפענדיג איהם, אז ער פיהרט דאס וועלטיל זיינס, נישט אויסנערעדט זאל עס זיין, נישט מיט יושר: ער איז מיט דעם רייכען, מיט דעם זאטען, מיט דעם שטארקען. דער רייכער האט די וועלט און יענע וועלם, און דער שטארקער איז פון אויבען. נעלר נעהט צו נעלר, אין דעם ארימאן נעהט עס שלים־שלים־מול...

אט דענסטאל, אין א בייוער שעה, בשעת די מעשה מיט דעם תתן, האט זיך האדיל שטארק פערעסען, זיך אנגעטאן אין גולן, נאר עפים מאקע א חיה־רעה בשעת איהרע קינדער דארבען, און זיך נע־לאזט אויף נעיעג מיט אלע כלים, ווכען די ווייב מענליך איהר „נע־פענגענישׂ".

און ווען מזל האט איהר נראד נעשפיעלט — די האט נעפונען נעפענגענישׂ: צוויי מיידלעך מיט אמאל, ערשט ווען אנגעקומענע, שענע כשר'ע, נאט די נשמה שולדיגע, האט זי מיט איהרע פאלשע נעזע־פערשלייערט, אין אין חדש, פאר צוויי פארשוונען פון דער נוטער חברה, ווען האנדלע מיט לעבעדיגער סחורה. די שענע ליים זענען מיט דער דאזיגער סחורה באלד אריבער די נרענין, און זי האט נעהאפט שרכנות־נעלד טאקע א נראב שטיקעל. ס'איז דא נאך א מחר, איהרשה א נוטער ברודער, וועלכען זי רערט א שידוך מיט בייליען, ער זאל זי אפקויפען אויף שוועקזויהרען פון לויץ. די זאך העננט נאך לעה־עהה,

נישט אינגאַנצען אָבגעמאַכט, נאָר ס׳איז אַ האָפנונג, אַז עס וועט, אם־ירצה־השם, געהן — און זי וועט, נישקשה, אָבלעקען אַ פּעט בינדעל.

האָדיל האָט אויפגעהויבען די אויגען מיט אַ לויב און אַ דאַנק צו זיין ליעבען נאָמען, ברוך הוא וברוך שמו, פּאַר די גרויסע נסים אין נגאָר זינע, וואָס ער האָט בעשינפערליך געמאַן טאָן איהר און איהר מאַכטער. זי האָט נע׳סילוק׳ט דעם נרן, געמאַכט דער כלה, נישט פער־זינדינגן, אַ שענע גאַרדעראָבע, זיך אַ נייע יופע אין מענדיען אַ נייע קא־פּאָטע, און זוכה געווען פיהרען מיט דער קעטעל־פויק ציפען אויסטער דער חופּה. לוי בחור מיט דער מוהמע שינצע האָבען געמוטעי אונטש־פיהרעניש, און מען האָט געטאַנצט, געלעבט די נאַנצע נאַכט.

און גאַנץ פריה איז האָדיל די מעקלערין אינאיינעם מיט דעם מאַן העצקענדינ זיך געגאַנגען מיט אַ מאַרש איבער די גאַסען. וועו הערשעלע זאָל נישט נעווען גראָד זי דערקענען און אָנחאַפּען מיט אַ געשרי בי די פּאָלעס, וואָלט גלופּסק פערשלאָפּען די גרויסע שמחה און זיך נישט צוטויפעלאָפּען אָבגעבען כבוד אַזא טיערע מחותנת׳טע — איינע פון איהרע פיינע פּאַרשוינען...

דאם אכטע ראפיטעל.

א טיפע פינסטערע גרוב, בעהויפ זאל מען וועלן, איז נעווען לוי בחור׳ם קעלער. יענע ווילדע עקשנ׳טעם מיט זייערע מיאום׳ע קליינ־שטעדטילרינע נענג, ווי בושה, א שטיינער, מרייבען פון זיך, נישט לאזן! יענעם זיין א צו־נאהענטער שמעלקע — זי איז פלעגען ארײן אהין, האט די נשמה זייערע זיך אויסגעלייטערט, זענען נעוואלרען, נישקשה, בעסער, וויכער, צוגעלאזטער און ארויס פון דארט פארטיגע מענשען. א קעלער איז דאם נעווען נאר א גיהנום, און דער מלאך־חבלה פול־און־פול מיט אויגען איז אהונד אקענען לוי בחור מיט זיין בלינד אויגעל. אין איהם זענען געלעגען טויזענד רוחות, און דאם בלינדע אויגעל, וואס־פענדיג זיך, האט אנגעמאכט א פארכט עפים נאר ווי א מת, ארומרעהענדיג וך אויפ׳ן עולם־התהו. אויף נאט׳ם וועלטיל דרעהען זיך פיעל א זעל־כע ארום אין מענשליכע נעשטאלטען, עסען־פרעסען צוועצטערהייט, טרינקען, פרוכפערען זיך — דאכט זיך מענשען. און באמת זענען זי נאר טיפעל. דאם זענען דער נידרינסטער סארט, פון אונטער דער ערד כגנבה אנטלאפענע טיפעל, נעקומען אהער בלענדוען, מאכען די שפיעל, אנטאן צרות מענשען זון ס׳איז זייערער נישט פטור צו ווערען. נישט אויסצורויכערן זי נישט מיט קין ווייהרויך, אויך נישט מיט קין מינט, וואם דער שטן אפילו מיט זיין נאנצער כנופיא האבען דערפאר אזוי שטארק מורא. די ניהנום־פאליציי יאגט זיך נישט אזוי נאך די דאזינע דעזערטירען, דער רוח ווייל זי נישט נעהמען, צוריק אין דער־ערד ארײן, צו אלדי שווארצע־יאהר! אדרבה זי זאגען ברוך שפטרנו — מפני זאלען זי ווערען, אז ר׳ בוציגע מיאום־פערדארבענע רוחות!...

דעריבער, דערהערענדיג נאָר פון דער מוהמע שיינצען לויס נאָמען אז ער וועט זי אַריינוואַרפען אין קעלער, איז בייַלע פערציטערט געוואָרען, אין געבליבען טויט מיט אַלע אברים.

שוועדע מינוטען האָט איבערגעלעבט בייַלע, ליגענדיג אין איינע שרעק אויף דער קאַנאַפּע בי זיך אין חדר. איהר ביטערע לאַגע דענסטמאָל האָט אויסגעזעהען ווי די לאַגע פון אמת ערשט אין דעם פרישען קבר, וואָס אָט באַלד בעדאַרף זיך, כפי יענע דאָרט שרייבען, צו איהם ענטפלעקען דער משינה־ווילדער טלאָך־הדומה אין דערלאַנגען איהם א פלעם מיט פיערדינע אייזערנע ריטער. דאָס אָבער איז נישט מעהר טאַקי נאָר ווי א משל, און באמת איז בייַלען נעזונן צו מוט נאָך פיעל ערנער, נאָר קיין פערגליך, ווייל אמת אוז דאָך מהויב צו לייַדען, ווערום דערוויַך איז ער דאָך געשטאַרבען, אז ווערים זאָלען איהם עסען זין לייב, און יענער מחבל איז דאָך דערוויַך געשטעלט געוואָרען, אז ער זאָל קאַטעווען, נעהמען איהם אין די הענד אַריין. זי אָבער, בייַלע, א לעבעדיג בעשעפענישׂ, איז דאָך נישט מהויב זיך צי לאָזען לעבעדיגער־הייד פיניגען. זי פערשטעהט נאָר נוט, וואָס מען וויל פון איהר האָבען, וואָס פאַר א רעכט האָבען דאָ „ווערים" עפּים אויף איהר לייב־און־לעבען — יענע מיני ווערים, וואָס האָבען בוי אַצינד פון איהר לעבען כלל נישט נעווואוכט, נישט געפיהלט דעם צער פון דער מאַטע טראָגען, איהר בויכוועהטאָג ביים האָבען זי, איהר האַרצוועהטאָג ביים דערציהען זי, איהרע יסורים, קאָפּדאַרעניש, נרויאָטע, אָבקומענישׂ בוי דאָס קינד האָט נעפּאָקט, נעמאָזעלט, אויסגעשטאַנען אַלע קינדערשע קרענק און זיך נעשטעלט אויף די פים. פאַר זיי איז זי דאָך גליַיך ביים ערשטען מאָל, דערזעהענדיג זי, נעווען א גרויסע, א פּאַרטיגע, א שענע, א ליעבליכע, ווי פון דער העלער הויט פלוצלים אזוי אויסגעזאָקסען. א בוים פלאַנצט א מענש בי זיך אין נאָרטען, ארבעט, שפּאָרט נישט קיין מיה, גוט זיך דערטיט אָב א צייט מיט יאָהרען בוי ער דערלעבט ועהן א פּאַרטיגע פרוכט, — קומט איינער צום גרייטען, דער רוח וויסט פון וואַנען, און ריסט די פרוכט אָב:... ווי מען האָט עס א הארץ צו רויבען בי עלטערן א קינד, דאָס טייערסטע, דאָס בעסטע, וואָס קאָסט אזוי פיעל מיה און נעווונד; צו פערביטערן זוסע נעפיהלען, אויסצולעשען ליכטוגע האָפנונגען; צו פערדאַרבען א לעבען, צו פערווויסטען א רייַנע אומשולדיגע נשמה! און ווער! — יודען:...

אין איינע שרעק ליגט בייַלע. פון א מינוטען: שאָרך ערנינ

טיפקעס איהר רעם הארץ, זי ציטערט, פלאטערט—אם-אם קומט
דער פלאך-חבלה איהרער אנצוטאן איהר נרויסע שרעקליכ׳
יסורים

עס הערץ זיך טרייס, עס עפענט זיך די טיר — און א קאלטע
ציטערניש האנר לענם זיך בילע ווען הינטען אויף די נאקעטע
שקסלען. א פראסט לויפט איהר איבער רעם נאנצען ליב, זי
טוטט זיך נעשווינר א זעק-אויף, שטארק דערשראקען. מים אויג
הי א חלע.

וואס, קוצעניו, האסט-די עס זיך אזוי דערשראקען? — הא, וואס
נישט דערקענסט?

בילע קוקט שטארק ציטראנען אין זעהט פאר זיך רעם „חתן".
יענער פארשוין, וואס מען האט איהם אלץ פארנעשטעלט בילען
הי א חתן, איז נשוהן א נום שטיקעל מחורה. דאס פנים זינם מים די
רויסע נעקעלקר, די ריקע ליפען, די פלישינע נאז מים נרויסע נעולע-
כער אין דערצו רעם קילקרינע ביכעל, האבען נעוואנט, אז ער איז
א אבנעפירטם מענשיל, האט ליעב זיך צו-צולאזען העגנט — ער איז
אינער פין יענעם סארם פינע-בריות, וואס א כפרה בי זי די נאנצע
וועלם פאר דיער נפשל. מענשען נעהערען זיך מים זי נאר אויף אזוי
ביעל זיך, אויף חיפעל עם קומט ארוים, ארער עם קען
ארויסקומען פין זי זיך א טרעצן ארער עפעס א פערנינען, יענער
כעג דערבי שרעקליך לירעך, אבנעהן מים שוויס, נישט דערעסען,
נישם דערשלאפען, עם מענ׳איהם קאסטען כבוד, נעזונד און לעבען.
קיים איז די זאך אבנעמאן, וואספ מען יענעם אוועק זי אלטע אבנע-
דיענסע שכיחעל. יענעם׳ס לירעך בשעת מעשה, וען ער מאכט זי
דאס פערנינען, ריהרט זי נישט אויף קין האר, פונקט וי דאס לירעך
פין פרישי-צאפעלדינע פיש אונטער רעם מעסער: אררבה, לאז זיך עס
שאפלן, לאז זיך עס שלידערן, וואספן, אם דרינען ערשט איז מאכט
דאס נשנוע פערנינען. א שענער נאסטן, נעלערענטקיים, נרייז-נרויע
חאר איז שקענען זי קין בעשיצונג נישט. רעם קלינסטען, אנגעזעהנסטען
מענשען מאכט זי וואכעדיג, ער פערנעהמט בי זי נישט קין ארם,
נליך וי ער איז נאר אויף רער העלט נישטא. נישטא בי זי קין הילינקים,
קין שכחונג צו קיינעם, קין נעפיהל, קין בארמהארצינקיים. אין
יענעם׳ס צרות אין העהטאנען זעהען זי דאס נאר, וואס קומט פאר עפיס
א ביטעל פשוינה, וואס קיצעלט צום לאכען. פאלט עמיצער, א שמיינער

בריעכענדיג האלז און נעניק, קיכען זיי פֿאַר כעלעכטער, ווי שען ער האָט זיך עס צולעגט! ווייניט איינע עפּיס אַ בעטריבטע, אַ פּעראוטער־טע, האָבען זיי הנאָה צוקוקען זיך, ווי עס פּערפּאַרבען זיך איהר די בעקעלעך, מאַכענדיג דערבי: אַך, ווי שען זי איז, די טרעהרען ניבען איהר צו דעם זיבעטען חן! עס מאַכט זיי פּערנינגען, ווען איינער דראָפּעט זיך אויף די נליבע וועגע, קלעטערט, דרעהט זיך אויף אַ שטריק פּאַר רעם שטיקעל זינדיגען בריוט; ווען אַ אַרעמינקער, נעבעך, לויפט אונטערשפּרינגענדיג מיט די באַרויסע פּיס, ווינטער אין אַ ברענענדיגע פּראָסט! ווען צוהען אַרימע־לייט שלאָגען זיך ווי די הינד איבער אַ בּיין, וואָס מען טהוט זיי אַ ווארף. — דאָס זענען מיני בעשעפּענישען, וועלכע דער רבונו של עולם, דער נרויסער מיסטער, האָט זיי אויף אַ ווייל אויסגעלעגט פון דער האַנד, נאָך נישט פּאַרטיג נעמאַכט זיי איננאַנצען, האָט זיי נעשווינד נעחאַפּט דער שוואַרץ יאָהר, אין אַילעניש, אי חאָפּענישׂ אַריינגעלעגט איינוויניג אין זיי אַ שטיין אָנשטאָט אַ הארץ, אַ נשמה פון אַ הונד אָנשטאָט אַ מענשליכע, און אזוי אַרויסגעלאָזט זיי אויף צרות אין דער וועלט!

— קוצעניא! — מאַכט דאָס בעשעפּענישׂ עפּיס ווי נעמיוקעט, צו־שאַרענדיג זיך צו בּיילען ווי אַ קעצעלע: — אָט אזוי אַז דו בלאָזט זיך, מאַכסט פּיסקעלעך, ביסט דו עפּיס אזוי שען, נעפּעלסט דו מיר עפּיס אזוי שטאַרק!

— נעהט אייך, נעהט! — מאַכט בּיילע, אָברוקענדיג זיך וויטער אַ ביסעל,

— אָט נעה איך, נעה, — זאָגט דאָס נפש און שאַרט זיך נעהנ־טער צו,

— נין, נישט אזוי. וויטער אַ ביסעל. זיט־זשע מוחל! — רופט זיך אָב בּיילע און טהוט זיך וויטער אַרוק,

— בעדאַרף מען דאָך פּריהער זיך נעזונגען, ווי דער שטיינער איז, אָט אזוי, אזוי, — זאָגט דער פּאַרשוין אויסשטרעקענדיג די האַנד און וויל אַרומנעהטען בּיילען;

—ביי אונז איז אָהן הענד. —טהוט זיך בּיילע אַ חאַפּ און אַ רוק נאָך וויטער,

— וואו ביי אונז? דאָרט, מיינסט־דו, אין קאַבצאַנסק? — דו ביסט דאָך נישט מעהר אין קאַבצאַנסק, נעפּינסט זיך דאָך היינט דאָ. ד פּערשטעהסט?

— וואָס האָט איהר, איך בעט אײַך, צו מיר, צו אַ פרעמד אָרים מיידעל? נעוואַלד וועל איך שרײַען, וואו בין איך? אין אַ וואַלד אָדער צווישען יודען? — רעדט בילע זויט האַרץ און וויינט מיט בלוטי־ גע טרעהרען.

— אַז דו ווײנסט, ביסט־דו נאָך שענער, מאַקי נאָר עפּיס אַ רויז, אָבנעפרישט פון טראָפענס טוי, שאַ! וואָרום איך וועל עס נישט אויסהאַלטען.

— דערבאַרימט זיך, איך בעט אײַך, דערבאַרימט זיך אויף מיר, אויף מיינע יונגע יאָהרען!

— זים ווי צוקער! — מיוקעט דער פּאַרשוין מיט אַ פּריקרע שמייכעלע, אַרײַנלעגענדיג די האַנד אין דער בויזם־קעשענע.

— דערבאַרימט זיך, ווען נישט אויף מיר, חאָטש אויף מײַן טאַטע־ אונ־מאַמע! זיי זענען, נעבעך, אַלט, ציבראָכען, אַ גאָט'ס רחמנות... אוי, איהר זאָלט וויסען, וי ליעב זיי האָבען מיך, וי שווער זיי איז נעווען זיך צושיידען מיט מיר!... די נויט נאָר האָט געצוויבען, אוי, די נויט, נויט...

— נאַ, מוציקעל, נאַ־נאַ! — מאַכט דאָס נפש מיט אַ קאַלטער לעבער, אַרויסנעהמענדיג פון דער בויזם־קעשענע אַ גאָלדען כראָסלעטיל און דרעהט עס בילען האַרט פאַר די אויגען.

— אַווען, גוטן! — טהוט בילע אַ נעשרי שבאַרק אָנגעצונדען און אַ שטופּ פון זיך דעם פּאַרשוין מיט דעם גאַנצען כח, אַזוי אַז ער איז געפלויגען צו דער טיר און דאָס כראָסלעטיל איז איהם פון דער האַנר אַרויסגעפאַלען.

און באַלד מאַקע ווי דער אַרויס, קומט לוי בחיר אַריין. זין בליק איז פייער, און דאָס בלינדע אויגעל וואַרפט זיך ווילד אַ שרעק. בילע ציטערט, איז בלאַס ווי די וואַנד.

— אַזוי, האַ, מאַמזעלכען, וועסט־דו עס פיהרען בי מיר לענדער?!... גאָרנישט, האַ, הפקר, מיינסט־דו, הפקר אַ וועלט! — זאָגט לוי בחור מיט אַ שטילער רציחה, אָנגעהמענדיג בילען בי בירד אָרעמס און קלעמט שטאַרק, אַזוי אַז איהר פערחאַפט דער אָטהעם און פאַר וועהטאָג פערבייסט זי די ליפּען — אַ־יאָ, פוינעלע מיינע, ח האָסט נעשפּאַסט? ענטפער, האַרץ מיינס, יאָ?

— אוי, נישט נוט!... לאָזט מיך חאָפען אַ ביסעל דעם אָטהעם,

ווּפצט בּיילע אוּן מינעט זיך פּאַר נרויסע אַנגסטען, ווי אַ יונג הינדעלע צאַפּעלט בּיים שפּאַרבּער אונטער זינע שארפע נעגעל.

— הייסט עס. אַ פּנים, טאַקע אַזוי, נעשפּאַסט! — מאַכט לוי מיט אַ משונה־זוּם מינעלע, וואָס הייסט ערגער וי נעשאָלטען אין טאַטע־אַריין! — ענטפּער־זשע, ניכער

— וואָס ענטפּער, וואָס? — שטאַמעלט בּיילע שטאַרק צוטראָגען, אַינבּוּיגענדיג דעם קאָפּ.

— יאָ אָדער נין, וויל איך וויסען. שארף נערעדט.

בּיילע שטעהט אין אינע צרות אוּן קען נישט עפּענען דאָס מויל, פּליצלים קומט איהר אויפֿן נעדאַנק די אָפּיצערקע. די אָפּיצערקע, דאַכט זיך, שטעהט איהר אַצונד פּאַר די אויגען אין יענער טרויעריגער לאַגע, וי זי איז צוריקנעקומען פון בקיר־חולים: שוואַך, צובראָכען, פּעראָימערט, פערשמאַכט, אוּן וויזט איהר אויפֿן בוים, אויף וועל־כען זי האָט זיך נעהאַנגען... „איידער אויפֿן בוים שפּעטער, נאָך אַ נעפּינינט, וויסט לעבּען, בעסער באַלד טאַקע אַ ריינער טויט", אַזוי טראַכט בּיילע אוּן זי זאָנט אויפהויבענדיג דעם קאָפּ, בעהאַרצט נאַנץ שארף:

— נין! ...

— אַהאַ, ווילסט־דו, הייסט עס, איך זאָל איבערשמויסען אַ בי־סעל מיט דיר דאָרט אין קעלער! זאָנט לוי, אָנטהוענדיג זיך אין נזלן, אוּן דאָס בלינדע אויגעלע האָט זיך איהם צושפּיעלט: יאָ אָדער נין? האָסט נאָך אַ ווייל צייט. אינם, צווי, דרי...

וי אַ משוגע'נער הונד, שטיל מיט שוים אויף די ליפּען וואַרפט זיך לוי אויף בּיילען, אוּן וי ער האָפּט זי אָן בּיי די האָר, וויל זי שלעפּען, לויפט אַריין די מוהמע שינצע עפּים זעהר צוטראָגען, נאָר אָהן אַ נשמה, דאָס טיכעל אויפֿן קאָפּ פערוּקט, די האַנד אויפֿן האַרצען, קוים וואָס זי האָפּט דעם אָטהעם, טהוט אַ נעהם לוי'ן בּיים אָקסעל אוּן רוימט איהם עפּים אַין אין אויער. ער בלייבט גלייך שטעהן אָבּהענדיג, עפּים נאָר וי אינער, וואָס מען פּאַטשט איהם אויס.

— בּיילעניאָ, האַרצעניאָ, וואָס איז דיר? וועה איז מיר, עפּים איז דאָך אויף דיר נאָר קיין פּנים נישטאָ! — מאַכט די מוהמע שינצע צו בּיילען מיט נרויס רחמנות, וי אַ נעטרייע מוטער! —

נעה, טאַכטער, אין נאַרטען אַריין, נעה חאַפּען אַביסעל פֿרישׁע לופֿט.

בײַלע שטעהט אַ ווײַלע נישט טוט — נישט לעבעדיג, ביז זי קומט צו זיך און געהט נעשווינד אַרוים.

— אי, אַ רוח אין איהר טאַטען אַריינגעפֿלויגען, ברענען זאָל זי! האַדילע די הצופה, מיט איהר מענדריקען אינזינגען! — צופֿלאַקערט זיך די מוהמע שינצע אין שילט, נאָברעם ווי בײַלע איז אַרויסגענאַנגען! — אוּדאי זיצט זי דאָרט אַצינד און נאָט דער לעבעדיגער אין הימעל וויסט, וואָם פֿאַר אַ שפּיעל זי, די חצופה, די פֿאַלשע קאַץ, קאָן מיט איהר נייז צינגעל אָנמאַכען אונז. אָבדאַרען זאָל איהר דאָם צינגעל, רבונו של עולם! קענסט זי דען נישט, די כלבתא, וועד זי איז? זי, אַז עם קומט אוים ענג, נעפּינט תמיד אַ וועג אויסצוּדרעהען זיך נלאָט און אַנדערע אַריינדרעהען אויף איהר אָרט... ,וואו איז דאָם מידעל? דאָם מידעל וואו איז?" פֿרעגט מען אַן מען וויל וויסען דאָרט, מענשען שטעלען זיך פֿאַר איהר ארוים, לענען אַין די וועלט, שלעכט! די נערשטעהסט?

— וועד האָט עס דיר איבערגענעבען דעם סוד. וואָם דאָרט מהוט זיך: פֿרעגט לוי דאָם וויב, וואונדערענדיג זיך

— וועד מיר איבערגענעבען? מאַכט די מוהמע שינצע: איציק פֿאקטאָר, וואָם רייבט זיך דאָרט אַרום די אַדונים און הערט זיך צו צו אַלסדינג דאָרט. די וואונדערסט זיך אפֿשר מיט וואָם איז היינט ערנער זי פֿריהער, פֿריהער פֿלעגט מען...

— מילא, צו וואָם טויג מיר מעשׂיות, וואָם פֿריהער, — מאַכט לוי אַריינפֿאַלענדיג דעם וויב אין די רייד: — היינט וואָם איז?

— היינט איז נישט דאָם וואָם אַ מאָל, — זאָגט שינצע מיט אַ זיפֿץ ציעף פֿונ׳ם האַרצען: — אַנדערע צייטען... אויך אַ אַנדער אָדען אין שטאָדט, אַ נייער, ערשט אָנגעקומען, ער קען אונז נישט, מיר קענען אים נישט, מען זאָגט, ער איז אַ פֿייער, נעהמען איז בי איהם אי־אי! די פֿערשטעהסט?... נאָר ניט קיין גוטער משא־מתן.

— להד׳ם! מאַכט לוי, שאָקלענדיג מיט אַ פֿינגער אָקענען דעם וויב: להד׳ם היסט אַ פֿיג... נאָרנישט, נישטאָ! טאָמער קומט מען, לאָז די שעה נישט זיין, פֿרענען — איז אין וואָרט: נישטאָ! די הערסט? נישטאָ, נישטאָ און נישטאָ.

— יאָ, אַז יענע וועלען זיין נאַראָנים, גלויבען אויפֿן וואָרט

אין נישט שטעלען זיך זי זוכען דאָ. א תירוץ א ביסעל פאר די בענשליכט!

— נאָרישע יודענע! — שפּאָט לוי אויס דעם וויב, שאָקלענדיג איר איהר מיט קאָפּ: — מען בעראַרף בי־צייטענס רעם חסן אויסרויטען, דאָס הייסט, מען בעדאַרף זי אָבפּיהרען אַהין, צו אונזער פּיבלען, שא, שטיל, עס זאָל נישט קרעהען קיין האָן. דו פערשטעהסט?

און רענסטמאָל מאַקע, בי־נאַכט, האָט זיך נעלאָזט הערען א גלאָפּערי פון רערער בי לוי בתור אריבּ הויף. דאָס איז אויסגעפאָרען די מוהמע שיינצע מים בילען, אונטער א אויסרייד, דורכצופאָרשן זיך א ביסעל, כדי זי, בילע הייסט עס, זאָל עמהמען א ביסעל פרישע לופט אין לאָז זי, נעבעך, האָבען העכט עטליכע מינוט.

— די מוהמע שיינצע איז דאָך, נאָך אלע זאכן, פאָרט די מוהמע שיינצע — א טייערע נשמה!...

זעקסטעס בוך

דאס ערשטע קאפיטעל.

די נעשעפטען רפאל'ס האבען איהם געטריבען קין לאדז, זעהען זיך מיט זיינע בעלי־בתים, די פאבריקאנטען דארט, וואם זענען גע־שטאנען שטאל; נאר מחמת פיעל וויכטיגע זאכען, וואם איהם איז נויטיג נעווען אבצוארבייטען דא אויפ'ן ארט, און מאקע א ביסעל אויך "צוליעב דער מעשה מיט הערשעלען, האט ער אבגעלעגט די נסיעה זיינע אויף א קורצער צייט. אצונד וויסם שוין רפאל, וואם הערשעלעם אנחאפען זיך אן האדיל די מעקלערין האט אזוינס בעטייט; אצונד פערשטעהט ער שוין זעהר גוט, אז די דאזיגע האדיל, אויף ועלכער מען טומעלט אזוי שטארק, האט אבגעטאן א מיאום'ע מעשה מים א יודישער מאכטער, נעבעך, וואם מען טהאר עם כשום־אופן נישט אזוי לאזען. ער האם דעריבער אנגעוועגדט אלע מיטלען, נעארבייט מעשים, די זאך זאל זיך דערווייזען — וואו איז אהינגעקומען אנ'ארים מידעל, נעבעך, און הערשעלע, וואם זיצט דערווייל אינאיינעם מים האדלען פאר דעם בלבול, וואם זי האט אויף איהם געמאכט, זאל ריין ווי נאלד ארויס פרי. נאר מעהר פון אלע זאכען האט איהם פערהאלטען דא הנצה. זינט איהם איז נעקומטען צו די אויערן די שלעכטע לאגע, אין ועלכער די לאדזער פאבריק נעפינט זיך, און ארויסזוהעגדיג דעם קלאפ אין א היבש ביסעל נעלד, וואם לייבצען שטעהט פאר דורך איהם צו חאפען, האט ער אויסגעמידט לייבצעם הויז. ראם הארץ האט איהם נעצווינגען צו חנצה'ן, א פערגניגען צו פערבריינגען מיט איהר א ביסעל די צייט, אבער קומען

צו איהר איז איהם נעווען שרעקליך שווער. סטיפֿט, מיט וואָס פֿאַר אַ פּנים וועט ער קומען לייבצען אין די אויגען, און דרעהען, אָבליגנערן איהם מיט דער צונג! אין וי שלעכט איהם איז דאָ, ניט וויסענדיג וואָס צו טאָן, הויבט עס איהם נאָך אָן אינווייניג צו מאַטשען אָט אַזוי:

„פֿערדאַרבענער מענש! — רופֿט זיך אין איהם אָן דאָס נעמיסטן — וואָהין זי ווילט זיך דיר! צוליעב וואָס? צוליעב זיך, פון דיין הנאָה ווענען, צוליעב דיין בענעהרען. דו אַבי נעחאַפֿט אַ קוק, נאָך אַכיאל אַ קוק, הנאָה נעהאַט פון איהר שענקיט, פֿאַהרסט דו זיך אַוועק, אין וואָס וויסט ווען דו קומסט צוריק, נישט צו בערעבענען זי, נעבעך, אַז דער מח וועט זיך איהר דאָ איבערקעהרען טראַכטענדיג, וואָס דיין פֿערשוואונדען ווערען פלוצלינג בעטיט, זי זאָל עס חאַטש אָנהויבען צו ווייסן וואָס, פֿאַרוואָס?... זי איז זיך נעוויס אַ פֿשוט וויבעל, פֿערשליידיגט נעווענהליך ווי אַלע אַנדערע גלויפסקער יודישע מעכטער, נישט צו־פֿיעל צו דענקען, צו־פֿיעל איבערצוקלייבען; פֿאַר איהר איז רעכט נעווען אַלסדינג, וי די וועלט פיהרט זיך, אַזוי איז גוט, אַזוי בעראַרף זין. קומסט דו, שענער מענש, צינדסט אין איהר אָן אַ העליש פֿייער, ניסט איהר אַיין שכל צו פערשטעהן. דאָס פריהערדינע לעבען איהרס מיט דעם גאַנג פון דער וועלט אַרום איהר הערט איהר שוין אויף צו נעפֿעלען, איהר וועלט אינגאַנצען ביסט דו, דו, נאָר דו — און פלוצים פאָהרסט דו זיך אַוועק, נישט צו דערקלערען איהר פריהער חאַטש פֿערשטעלט, פֿאַרוואָס דו פאָהרסט, לאָז זי זיך נישט האַלטען פֿאַר אַ בעלידינטע, אַ אַוועקנעיאָרפענע; לאָז זי חוטש האָבען אַ האָפענונג, אַז דו וועסט צוריקקומען, און פֿאַר פערדרוס און הַרצוועהבאָג נישט אויסנעהן וי אַ ליכט".

בי רפאל'ן איז דעריבער נעבליבען נישט צו ריהרען זיך פונ'ם אָרט, ביז ער וועט טאָן זיין שולדינקייט, ריידען מיט חנצה'ן און דערקלערען איהר אָפען אַלסדינג.

עס האָט נעקאָסט רפאל'ן נעוונ נעווונט, ביז ער האָט זיך אויסנעריסען צו חנצה'ן. — קומענדיג שוין צו דער טיר, איז ער נעבליבען אַ ווייליג שטעהן צומישט. אַראָבגעלאָזט די אויגען, גלייך ווי ער וואָלט דאָ נעמאַכט נגב'ענען. שווער ווי דער טויט איז איהם נעווען צו לייבצען אין הויז אַריינצוקומען. דאָס איינציגע האָפענונג זיינם איז נעווען, טאָמער נראָד, אויף זיין מזל, איז לייבצע אַצינד נישטאָ אין דער־היים. דאָס

נאָט איהם צוגענעבען אַ כיסעל מוט און ער איז אַריין אין שטוב מיט אַ פערקלעמט האַרץ.

דער ערשטער, וואָס איז איהם אַקעגען נעקומען — איז געווען ליבצע!

— ברוך־הבא, אַ גאָסט! — זאָגט ליבצע, קלאַפּענדיג זיך די נעז מיט אַ פינגער און צושאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ — אַי־אַי־אַי, פערפאַלען צי זיי זערען אַוא לאַנגע ציין!... נישט שען פון אייך, כ'לעבען!... האָב איך עס נאָרנים נעריכט, אָסור... סטייטש, סטייטש, איהר זאָלט אַוועק זאָגן. אי־אי־אי!

רפאל ברימעלט עפּעס אָהן וועדטער, צו פערענטפערן זיך פֿלומר'שט, אַז איז צוטראָגען. ליבצע איז אויך עפּעס נאָר צוטראָגען, נעהט איבער דער שטוב הין־און־צוריק, צופט דאָס בערדיל, רייבט זיך דעם שטערן און דאָס פּנים איז איהם פערפלאַמט. בנציה, אין אַ חאַלאַטיל, אין אַ מין קלאַפּענמיצעל עפּעס אויפֿן קאָפּ, שטעהט עפּעס שטאַרק צוזאַמענגעהאַקט אין אַ ווינקעל, מיט גרויסע מראָפּענס שוויים אויף דעם פּנים, בליך ווי די וואַנד און דאָס אויסזעהן זיינס אינגאַנצען איז נאָר ווי אַ מויז, וואָס מען שלעפּט אַרויס פון זוערמילך. אין דער מיט שטוב ליענט אַ גרויסער, אייגעפּאַקטער, לעדערנער קלומפּעק, אָנגעפּוישט מיט אַ בויך, נאָך נישט נעקרעטפּעווט מיט דער שטריק, וואָס פלאָנטעט זיך אַרום איהם. אַ היבש וויילע איז שטיל, אַלע שוויגען, גלייך ווי עס וואָלט זיי אָבגענומען דאָס לשון, נאָר מען זעהט, אַז אין ליבצען קאָכט זיך דאָס בלוט.

— אַזוי, אַזוי גייט עס אין דער וועלט! — מאַכט נאָך אַ היבש שוויגען ליבצע פערטראָכט, אָפּשטעלענדיג זיך אקעגען רפאל'ן הין אָנקוקענדיג איהם שארף — נאָך זעהר שען, כ'לעבען, פון אייך, וואָס איהר זיט חאָטש געקומען, איז דאָס רעכט, הע? מהוט מען עס אַזוי?... מילא, נו!... ווי שטעהען עס, הא, די — די עסקים?

— בע! — בעקעט רפאל אונטער דער נאָז, אַבי אויכצוזעהן זיך ווי עס איז, טראַכטענדיג ביי זיך: — פע, ליבצע האָט שוין נעמוזט אָנשמעקען, ער וויסט שוין, אַפּנים, מיינע צרות.

— אַזוי, הא, זאָגט איהר: בע? — מאַכט ליבצע, פערדרעהענדיג די נאָז, נישט אַראָבצונעהמען קיין אויג פון רפאל'ן, טראַכטענדיג ביי זיך: הע־הע! ער וויסט שוין אלסדינג. זיין „בע" היסט, אַפּנים,

עד האָט אַנגעשמעקט. וואָס בין מיר אין שטוב נעהט אַצינד פּאָר נאָר... סא! — וואָס כאַפּט איהר עס עפּעס אַזוי, רב רפאל, אין שווימט?

— עט!... איך קוק מיר אַרום קלומעקיל, קוק איך מיר. ווער קלייבט זיך עס דאָ בין אַיך אין וועג אַרין, רב לייבצע?

— היסט עס אַט, איהר פערשטעהט!... אַדרבא, אַזוי איז נאָך גליכער, אז איהר פערשטעהט — ענטפערט לייבצע מיט א מינעלע פון א יודען א פּקח, וואָס שטויסט זיך אויפ'ן ווינק. אין מעגדעגדיג זיך באלד מאַקע צום אידעמיל מהום ער איהם א זאָג:

— מענסט דערווייל נעהן, בנציה, אין דיין קליזל אַרין דאָרט, דַי זאָך בלייבט לעת-עתה אַזוי, ווי מען האָט נערעדט.

— זאָל איך נעהן אַזוי מאַקע אין חאַלאַטיל, אַדער צרוים-נעהמען פונ'ם קלומעק די לאַסטיקענע קאַפּאָטע מינע? — מהום בנציה א פּרענ.

— נישקשה אַזוי אויך. וואָס איז דען א חאַלאַטיל? דאָס ערשטע כאָל דען איז דיר אהין, אין קליוועל, אין א חאַלאַטיל!...

„אהא, דאָס שטעקעלע, פערפאָקט דאָס שטעקעלע"! — מאַכט צו זיך אַליין מיט א קניטשעלע בנציה, לאָזענדיג זיך נעהן מיט די פיסעלעך צו דער טיר, מהום א קוש די מזוזה און רוקט זיך צרוים פון דער שטוב שטיל ווי א קעצעלע.

— אָט אַצונד קענען מיר שמועסען נאָנץ אָפען — זאָגט לייבצע, אָננעהמענדיג זיך בים בערדיל, און שטשירעט אוים אין אויגעל אויף רפאל'ן — צו וואָס לאָמיר זיך דאָ נארען, קיין סידות אין דער וועלט איז נישט... די מעשה דערפון איז אַזוי: ס'איז, פערשטעהט איהר מיך, א צעשטערט לעבן!... אַדרבה זאָגט, איהר קענט דאָך איהם, מיין אידעם. נו וואָס? א וונגער-מאַן א פיינער, א טאַטענס א קינד, א צאַצע. איך פון מין זיט האָב איהם ליעב, אין מינע אויגען האָט ער דעם זיעבעטען חן, בין פון איהם צופרידען. איז דאָך, דאַכט זיך, גוט, נאָר וואָס העלפט עס אָבער, אז זי, דאָס וייבעל, איז א נאָר!... איהר פערשטעהט וואָס? זי, א טריאַטער, כ'לעבען! זי איז נישט מזפרי..

לייבצע דערעדט נישט דאָס וואָרט און וואַרט, קוועטשענדיג זיך, די א נעווינערין, מיט אוא מינע, אז רפאל זאָל איהם דאָס וואָרט פונ'ם מויל צרויסנעהמען.

— נישט צופרידען — חאפט רפאל און רעדט ארוים דאָס נאנצע וואָרט, פיהלענדיג בשעת מעשה, ווי א שטיין איז איהם פונ׳ם הארצען אראָב, וויל ווי עס האָט זיך ארויסגעווייזען, איז ליבצעם צוטראָגענקייט נישט וועגען געלד־עסקים מיט איהם, נאָר עס בעטייט נאָר עפּים אנדערש.

— א־א־אָט!... נישט ציפרידען. נישט ליעב, זאָגט זי — זאָגט ליבצע אויסשפייענדיג דרייַ מאָל — פע! איך דערקען נאָר עפּים נישט פון א צייט מיין מאָכטער, אזוי נעענדערט האָט זי זיך. זי רעדט עפּים אזוינס, וואָס פאסט נאָרניט פאר אונז, פאר אונזער טאָגנר. האָט איהר געהערט א זאָג א ביסעל — פיינט א מאָן! און ווער, נאָך ווער? א נע־לעכטער, כ׳לעבען, אוא... אוא... איננאנצען, איך בעט אייך מחילה, אוא... עס איז נאָר עפּים ווי א כשוף, איינעמס א אבגע־מאָנענע זאַך. איהר ווילט עס אפשר נישט לייַדען, אייך איז אפשר נישט איינענאמען אזוינס צו הערצן?... ארבה, זאָגט, זייט מוחל, זאָגט, זאָגט!

„אָט פּן וואָנען די חמאָרע רוקט זיך אויף מיר אָן! — מראָכט בי זיך רפאל און עס בעשלאָגט איהם א קאלטער שווייס — לייבצע, אפּנים, האָט אָננעשמעקט דאָ דאָס נאָנצע שפּיעל... מיין ארבית, מיינט ער, איז עס, און פּאַרערט מיך דאָ אויף, איהם עס צו דערקלערען. א מיאוס׳ע מעשה!...“

— אהא, איהר שוויגט! — מאכט ליבצע נאָכדעם, אז בייַדע האָבען א ווילע נעשווייגען — אַיאָ, איהר האָט מיר ניט וואָס צו ענט־פערן?... נו, הערט־ושע אוים מיך. מילאָ, זאָגסט־דו, הייסט עס, מעכטעריל — פיינט! נו, שא, האָב זיך פיינט און בי דיר בלייב עס. וועמעס עסק איז דאָס, צו וויסען דייַנע חפציות? ליעב־סמיב, פיינט־סמיינט — נאָרישקייטען!... זאכעניישען אזוינע, נישט וועדטה די רייד, וואָס צוישען מאָן און וויב, וועד ניט עס ארוים? — שא!... איז דער כישוף אָבער, צו אלדי רוחות, עפּים אזוי נרוים, אז נין! איך קען מיט איהם, זאָגט זי, אין אין שטוב נישט זין. ויצען, זאָגט זי, מיט א מענשן, וואָס מען האָט פיינט, איז א עכרה, בריינגט מיך נישט, זאָגט זי, צו קין זינד. איך בין נישט קין בהמה. א מענש, זאָגט זי, בין איך, א מענש מיט א ווילען, מיט א דעה!... איהר הערט א ביסעל, א זאָג פון, מחילה, אוא, אוא... בקיצור, אזוי לאַנג, אזוי בריַיט — בין ס׳איז נעקומען דערצו, טען ואל נעהמען דאָס בעל־הבית׳ל, נעבען

איהם מיט הכל־בכל, האַק אין פּאַק, אָבשיקען צו די עלטערן זיינע אַהיים. — אוי, האָב איך עס היינט אַ טאָג פון מינע, פון דער טאָכטער אין פון דער מאַמען, קאַלט און וואַרים!... וויסט איהר וואָס — לאָזט אויס לייבצע מיט אַ נעבעט — פֿאַר אייך, רב רפאל, האָט מען זיך נישט צו שעמען, איהר זיט דאָך אַ היימישער מענש, אינווערער אַ גוטער פֿרייַנד, אָט, כ׳לעבען, קימט, לאָמיר אַרײַננעהן צו חנצה׳ן, ס׳איז אַצונד דאָרט בײ איהר חושך. איהר וועט זיִ, אַזוי מאַקע וויִ איהר קענט, אַ ביסעל איסשטראָפּען, נעבען איהר צו פֿרשטעהן, אַז זיִ איז אַ שוטה, אַ נאַריש וויבעל, וויסט אַליין ניטט, משטיינס־נעוואָנט, וואָס זיִ ווייל. אייערע וועלטער, נישקשה, וועלען ווירקען. איהר וויט בײ איהר — דאָס זאָג איך אייך בסוד, צווישען אונז — אַ נרויסער חשיב, היינט וועט איהר דאָך מקיים זיין מצוה אויך — אַרײַנלעגען זיך אין שלום צווישען מאַן אין ווייב, צונויפֿבײַהרען אַ פּאָר־פּאָלק... אָט, קומט. כ׳לעבען, קומט.

לייבצע שלעפּט רפאל׳ן בײ דער האַנד אין נעהט פּאַראויס. רפאל — זיִ זיך אין ויעה צו איהם, וואָס זאָל ער, נעבעך, טאָן? — לאָזט זיך פֿיהרען, נישט ווילענדיג, איבער אַ לאַנגען קאָרידאָר אין שלעפּט זיך איהם נאָך ווי אַ קוה אַ קעלבעל.

בײם עפענען די טיר אין הנצה׳ס הרר לאָזט זיך פון דאָרט הערען יענטעל׳ס קול, וואָס שטעהט אין טענה׳ט האַלב מיט גוטען, האַלב מיט בייזען מיט דער טאָכטער איהרער, וואָס זיצט אונטערנעשפּאַרט דעם קאָפּ מיט בײדע הענד בײ אַ טישעל אין אַ ווינקעל. קיום איז לייבצע אַריין מיט רפאל׳ן, ווערט מיט אַמאָל איבערגעהאַקט דער שמועס:

— נישקשה, יענטעל! איינענע מענטשן. רב רפאל האָט עפּעס צו שמועסען מיט חנצה׳ן אַ פּאָר ווערטער. — רופט זיך אַן לייבצע, ווינקענדיג, צום ווייב, וואָס האָט אַזוי פּיעל געהיסען: מענסט אַרוים־נעהן, זיי מוחל

יענטעל אָבער ווייל זיך נישט אָנשטויסען אויפֿ׳ן ווינק אוּן שטעהט פערוואונדערט, מאַבענדיג מיט די אָקסלען, קוקט אַן דעם מאַן מיט אַ קרום פנים, וואָס האָט אַזוי פּיעל געהיסען: האָסט נעמענט, כ׳לעבען, נישט אַרײַנקומען, דו לעקיש איינער!

— נו, זיצט, זיט־זשע מוחל, זיצט, טיר בעסטן — זאָגט לייבצע, אונטערוקענדיג רפאל׳ן אַ בייגעל פּונקט אַקעגען חנצה׳ן.

שטאַרק צופֿרידען מיט דעם אויפֿטהו זיינעם, רוקט ער זיך צו

באַלד צום מיב, רוימט איהר אַיך עפּעס אין אויער — און ביידע נעהען אַרויס.

לייבצעם פּינסטער מזל איז בעשיינפּערליך מאַקע שוין אַזוי נעוווען, דער מאַכטער צו העלפען אין אַלע איהרע האַנדלונגען פּונ׳ם אָנהויב אַן ביז איצם, פּונקט אַקעגען זיין וואונש. ס׳איז מסתמא פּונ׳ם היטעל אַזוי אָנגעשריבען נעוווען, אַז ער אַליין מוט זיינע משונה נענג זאָל אָנמאַכען א פּערדרעהעניש ביי זיך אין שטוב, עס זאָל דורך איהם אַליין אַרויס־קומען דאָס, פּונקט פּערקעהרט וואָס ער ווייל.

שלום׳מזל׳דינער לייבצע! ניט עס ביי יודען נאָך שלום׳מזל׳דינע מאַמעס אַזוינע? — ס׳איז פּראי צו ווייסען...

רפאל און חנצה זיצען, אָנקוקענדיג זיך פּערוואונדערט אַקעגען עמליכע מינוט, נישט צו ריידען א וואָרט. דערנאָך איז רפאל צום ערשטען אַרויס מיט א ביטער שמייכעלע:

— איהר ווייסט, חנה׳לע, צו וואָס דער טאַטע האָט מיך אַהער נעבראַכט? דער טאַטע ווייל, איך זאָל „אַיינרן", איהר פּערשטעהט, פּערריכטען ביי אַיך דאָס מזל און אַיך טאַקע א ביסעל אויסטראָפּען.

— הייסט עס, דעם טאַטעם א טענש?! נו שכראָפּס־וואָג מיך, אז איהר האָט זיך עס אונטערגענומען — מאַכט חנצה, א ביסעל מיט פּערדראָס.

— ניין, חנה׳לע, אויסטראָפּען בעדאַרף טען נישט אַיך, נאָר מיך — זאָגט רפאל מיט א זיפץ פונ׳ם הארצען.

— דאָס הייסט אַנצוהערעניש געבען — מאַכט חנצה, רויט ווערענדיג זיי פּייער — אז דרינען, וואָס צווישען מיר און מיינעם, איז אַייער שולה, און זיפצט אַצונד דערויף...

— אי, פּלאָנט מיך נישט, איך בעט אַיך, אי, איהר זאָלט ווייסען מיין הארץ!...

— נו, וואָס־וואָג זאָלט געוווען, אז איך זאָל ווייסען? וואָלט איך נעהאַט פּערנינגען פון אַייער נעטרייאַפט און איבערגעבעטען אַיך פּאַר מינע רייד אַצונד.

רפאל׳ן האָט זיך נישט געלענט די צונג באַלד מאַקע אָבצוענטפערן איהר, וויסענדיג ביי זיך, אז וועז חנצה זאָל ווייסען זיין הארץ, צוליב חאָם ער איז דאָ נעקומען, וואָלט זי קיין גרוים פּערגינגען נישט געהאַט, און איהם איבערגעבעטען אַודאי נישט בעדאַרפט.

— אָדער אפשר מינט איהר, אז איהר פּערדיענט, מען זאָל אַיך

אויסשטראָפען דערפאַר, וואָס איהר זיט אַזא לאַנגע צייט נישט געקומען צו אונז אין שטוב ארײן, זאָן איהר פיהלט אייער שולד? — וואַרפט חנצה אַרײן וויטער אַ שטעכווערטיל.

רפאל איז שטאַרק צוטראָגען, ער קוקט אויף הנצה'ן מיט ליעב־שאפט, מיט נעבעם אזן שוויגט.

— שוויגען הייסט נערעדט — זאָגט חנצה, זעהר נעריהרט פון זײן בליק, אַזוי אַז טרעהרען שבעלען זיך איהר אין די אויגען, אין עס רייסט איהר דאָס האַרץ, קוקענדיג אויף איהם — איך בעט אײך, ערגערט זיך נישט, נעהמט מיר נישט פאַר אומגוט, וואָס איך האָב מיך אַ ביסעל דאָ געהיצט. וואָס זאָל איך מאַכן? ס'איז בי מיר הינט שוין אזא טאָג, אוי, אַ טאָג! אוי, שטעה איך עס אויס!...

— טייערע, גוטע, חנה'לע! מאַכט רפאל, אויפשטעהענדיג צוקאַכט פונ'ם ביינקעל, ווייל אָננעהמען בי דער האַנד חנצה'ן, אויסגיסען פאַר איהר זײן שווער ביטער האַרץ, נישט צו בעמערקען, וי יענטיל נעהם דערווייל אַרײן נאַנץ שטיל און מאַכט זיך בלומר'שט וויי זי זוכט עפּעס.

— מאַמע! — טהוט זיך אַ חשק הנצה, אזוי אַז רפאל זאָל וויסען וער דאָ איז — וואָס זוכסט־דו עס, מאַמע, עפּעס אזוי?

— נאַרנישט, נאַרנישט! אַ שפּיזעל איז פונ'ם זאָק נישטאָ. דאָ זיך איך, איז נישטאָ. מען בעראַרף נעהן אַ קוק מאָן בי מיר ערגיץ דאָרט — ענטפערט יענטיל, אַרומקוקענדיג זיך און נעהט ניט ווילענדיג אַרויס

יענטעלם מיין איז נאָר נעזונן אַכטונג צו נעבען צו דער טאַכטער, וואָס זיצט מיט אַ יונגן־מאַן אָהן אַ שומר. וויבער פיהלען עפּטערס בי זיך אין האַרץ בעסער ווי די מענער. פריהער, אַז חנצה האָט נעוואוינט מיט דעם מאַן, ווי דער שטיינער איז, האָט יענטיל זיך נישט נעמאַכט דערויס, אַז די טאַכטער פלעגט בלייבען מיט רפאלן בי זיך אין חדר. אַצונד אָבער, אַז חנצה'ן קאָן זיך פערנלוכטען זאָגען, אַז דער מאַן איז איהר נישט צום האַרצען, הע־הע! טראַכט זיך יענטיל, בעראַרף מען זיך צו דיר אַ ביסעל צוקוקען. דאָס האַרץ האָט איהר עפּעס נעזאָגט, נישט רעכט צו וויסען וואָס נעזאָגט. דאָס שפּיזעל איז נעזוען נאָר אַ אויסרייד. חנצה האָט פערשטאַנען דער מאַמעס מיין, און רפאל האָט אויך נעמאוסט, וואָס דאָס שפּיזעל איהרם בעטייט אזוינס. בײדע האָבען נעהאַט פיעל, זעהר פיעל איינע די אַנדערע צו זאָגען און בײדע האָבען שוינגעזוהען, אַז דערצו איז נישט דאָ דאָס אָרט און נישט די צייט עצטנ.

— אי, חנה'לע, האָב איך צו ריידען אין צו ריידען! נאָר...
— אי, רפאל, האָב איך עס צו דערצעהלען אין צו דערצעהלען!
נאָר... לאָמיר אַבווארטען. איך וועל שוין אייך צו ווייטען נעבען.
— נעה איך, היימט עס — זאָגט רפאל מיט אַ כיטער שמייכעלע —
נעה איך דערווייל אַוועק דערמיט, אז איך האָב אייך נעוואָגט מוסר
— און דאָס מוסר-זאָגען האָט נישט געהאָלפען! — —
בײַם ארויסגעהן שלאָגט זיך רפאל אַן בײַ דער טיר מיט יענטלעך
פּנים האָם זיך געיאָגט אָנצוואָגען דער מאָכטער די נוטע בשורה, אז דאָס
שפּיזעל גלויבט דער אויבערשטער, האָט זיך נעפונען!...

דאס צוויטע כאפיטעל.

רב אָשר דער מעקלער איז די לעצטע ציים כים רבאל'ן שטארק נישט צופריעדען נעווען. ווי איטליכען איז בעקאַנם, בלאָוט רב אָשר דער מעקלער פון זיך נישט אַוועק שטאַרק, איז כוהל אויף כבוד און קען ארָאבשלינגען יענעמס א גראָב וואָרט, ניטט צו בעלײדינען זיך, הלילה. איהם ווערט נישט, אז יענער האַלט איהם פאָר א ליגנער, וואָו מען בע־דארף — קען ער זיך מאַכען נישט הערעגדינ, נישט זעהענדינ, נישט וויסענדינ און טהוט זיך טאָקע זינס. צו די אַלע דאָזינע שענע מעלות איז ער אויך נישט פויל אויף א גאַנג. הונדערט כאָל א טאָג ווערט איהם נישט נמאָם לויפען צו יענעם כיט עפּים א עסק, אפילו יענער ווערפט יך דערפון אָב כיט העגד און כיט פים. איז פאָר איהם פערשפּאַרט די טיר צו שטופט ער זיך ערין דורכ'ן פענסטער. אַוי ערין אָדער אַוי ערין — אַלץ איינס, אַבי ערין! כיי דער ווילט היסם עס: רב אָשר איז א בריה, א מענש כיט א אייזערנעם כאַראַקטער — ער קריכט! הויבט ער אַן עפּים א זאַך — ארבייט ער, קריכט, שטופט זיך כיז ער דער־נייכט טאָקע דאָס, וואָס ער ווילּ.

פונדעסטווענען האָט רב אָשר'ס קריכען כיט זינע פראיעקטען צו רפאל'ן די לעצטע ציים איהם פאָרט נישט נעהאלפען, זינע ווערטער זענען צו רפאל'ן צוגעשטאַנגען אַוי כיעל ווי א ארבעס צו דער וואַנד, אינמאָל האָט רפאל זיך אויף איהם צוביוערט, וויוענדינ איהם די טיר. כיט א נעשרי, אַוי אז אפילו אוא יודן, נישט קיין בעל־נאוה, וי רב. אָשר איז, האָט עס שטארק אונטערגעטראָגען. ער איז, נעבען, נעשווינר

ערויסגעלאָפען אויף דער גאַס, בייז ווי אַ רוח, און פאַר אַנהאַלטע דאָרם
אויסגענאָסען אויף רפאל'ן זיין צאָרן:

— האָט איהר געהערט, יודישע קינדער, אַ יוד זאָל נישט האָבן
זיין פּטחון — מען זאָל זיך נישט לאָזען ספּעקולירען, מאַכען געשעפטען!
אַ שענער משא־מתן, כ'לעבען, ואָלט געווען, אַז מען זאָל געווען וועלט־
נאָר נעהן אויפ'ן אייזערנעם בריק אין משא־ומתן!... ווי פון דער
קעשענע האָט „ער" מיט זיין אייגנעשפּאַרטקייט מיר ארויסגענומען אַ פער־
־יענסט... איך זאָג אייך, ברידער, אָט פון די אויפּגעיורענע, פון די
זקרנים, איז נישט אייגער קיין לייט. דאָכט זיך, אַ מענש — אַ סוחר,
אַ קעפּיל, אַ פליהענדינס, האָט נעחאַפּט, דאָכט זיך, דעם סטריה פון
אונזערע סיחרים דאָ, נעדרעהט, געהאַנדעלט גאַנץ נישקשה'דינ — און
לסוף האָט די קליפּה טאַקע זיך אַ־ויסגעוויזען — שטעה, טפֿררו!...
נישטאָ ביי אַזוינע קיין גלויבען, קיינער פון יודישע קינדער איז נישט
בעגלויבט: נישט נדליה דער שניט־קרעמער, נישט פּיטיל דער צעלניקער,
נישט אפילו ר' אידיל דער חלפן, און גאָט אַליין אפילו אויך ניט!...
איהר פערשטעהט? טאַקע „כל באיה לא ישובון" — איז אייגער אַ ביסעל
געהאַפּט, זאָל אַ רוח טאַקע אין זיין טאַטען — קיין סוחר וועט שוין פון
איהם נישט זיין... אַ יוד האָט נישט ביי „איהם" קיין נאמנות, אַ יודענס
אַ וואָרט איז נאָרנישט, אויסציהען, שונאי־ישראל, זאָל ער זיך פאַר איהם,
וועט ער איהם נישט געבען אויף בּאָרג, סיידען קלאַפּ און צעהל. אַ יודענס
אַ טראַטע, אַ וועקסעל הייסט ביי איהם אַ קוויטעל אויף עולם־הבּא — און
ביי אַזעלכען איז נאָר עולם־הזה, פשוט גראָב, מזומנים. עולם־הבּא איז
נאָרנישט. טלאָכים נישטאָ, שרים און רוחות, להבדיל, נאָר אייגנערעדטס
זאַכען. טאָמער מיינט איהר, איך שפּאַס? — ביי מיין יודישקייט! טויזענט
מאָל אודאי האָב איך געשוואוירען ביי מיין חלק עולם־הבּא, און ביי
איהם האָט עס אַזוי פיעל אויסגעמאַכט עפּעס אַזוי ווי... מאַסקווע מיט
גלויבען, לייפּציג גלויבט אויך אַ יודען, און אַז עס טרעפּט זיך אַמאָל
אַ „קוממיות", נו, מה־רעש? מאַסקווע קעהרט זיך נאָך נישט איבער, דער
רייטש, נישקשה, גלויבט און בּאָרגט וויטער. כע, זאָג איך אייך, אי
מיר דער חקרן, פע, פע, יודישע קינדער!...

יענער פינסטערער מאָרגען, וואָס רב אָשר איז פאַר גרויס פער־
דראָס פון דער הויט געשפּרונגען, איז געווען אַ פאַר טעג אַרום נאָך
רפאל'ס בענעגעניש ביי לייבצען אין הויז. רפאל איז דעמסטמאָל געזעסן
ביי זיך צו הויז אין איינע צרות, בעטראַכטענדיג זיין לאָגע, און ס'אי

איהם אַנגעוואלצן אויפֿן האַרצן. די נעשעפטן זינע טרייבן איהם אין זעג אריין, און ער קען זיך אָבער נישט ריהרן פונ׳ם אָרט. מיט הנצה׳ן מוז ער דאָך רידן, אַרויסאַנגעדיג איהר דעם נאַנצן אמת, די וועהטאָגן זינע, און וואַרטן אויף דער נעלעגנהיט צייט דערצו, בית ו וועט איהם שרייבן, לויט ס׳איז אָבנגעראַם נעוואָרן צווישן זיי. און אַצינד, נאָכדעם וואָס דאָ טהוט יעך אַזוינס צווישן איהר מיט דעם מאַן, איז ער נאָך צעהן מאָל מעהר מהויב צו רידן מיט איהר. נאָר וואָס צו רידן, און וואָס וועט אַרויסקומען פונ׳ם רידן? דאָס וויסט ער אליין נישט רעכט נוט דערווייל. די לאַנג איז אַצינד פערדרעהט, פער־פֿלאָכטעט נאָך מעהר וויַ פריהער. ער פיהלט אָבער, אַז אַזוי לאַנג די זאַך טהאָר ער נישט און קען טאָקע נישט; הערשעלען, נעבעך, איבער־לאָנן אַזוי אין דער מיט — טהוט איהם אויך זעהר לייד. ביטער! ער איז אין דער קלעם, דער קאָפּ שפּאַלט זיך איהם טראַכטענדיג, און פּלוצלים — כרוך־הבא, אַ נאַסט! רב אָשר איז דאָ מיט זינע פּראָיעקטן. עס פערשטעהט זיך, אַז רב אָשר האָט נעראַטהן זיין עהרליך אויסקומענים און איז אַוועק וויַ אַ אָבנגעקאָכטער, נעבעך. פּטור נעזאָרגן פון אַזאַ נאַסט, האָט רפאל זיך וויטער פערטיעפט אין די נעדאַנקען, איז אַוועק־נעוועסן אַ היבשע צייט פערשמאַכט, נישט צו בעמערקען וויַ רב אברהם איז אריין.

— אַ־נאַט־העלף! זאָגט רב אברהם, נאָכדעם וויַ ער איז אַקענען אַ פּאָר מינוט געשטאַנען בּי דער טיר, און רפאל האָט אויף איהם זיך נישט אומגעקוקט.

— הע, וואָס?! כאַכט רפאל שטאַרק פערדולט, נישט אומ־קוקעדיג זיך.

— נאָרנישט! אַ־נאַט־העלף זאָל איך, נעהמט נישט פאַר אומנוט, וואָס איך שטער אייך.

— אַ־אַ, רב אברהם!

— איך וואָלט אייך, אָסור, נישט נעשטערט, נאָר... איך האָב צו־נעזאָגט. איך בין דאָ אַצינד מיט אַ בקשה.

— איהר מיך, רב אברהם, שטערט! אָ, ניין, ניין, קיינמאָל נישט! זיצט, איך בעט אייך, אין לאָטער הערען אייער בקשה.

— רייזע איז גאָר אוים מענש. קלאָגט זיך עפּים אויף אייך, רב רפאל. עפּים פון אַ צייט, זאָגט זי, אַז איהר עכט נישט, טרינקט נישט. וואָס טען זאָל נישט נעבען צום טיש. נעהמט מען עס צו בּמעט אינ־

נאַנצען צוריק. זי ברעכט זיך, זאָגט זי, דעם קאָפּ טראַכטענדיג, וואָס זאָל עס זיין? זאָל אייך אפשר דאָס עסען נישט געפעלען? נאָר זי שפּאָרט נישט קיין מיה. מהומ, זאָגט זי, אַלסדינג וואָס מענלעך, דאָס עסען זאָל האָבען דעם זיבעטען טעם. קאָרנט נישט קיין אייער, קיין שמאַלץ, מילכ אוים אַלע מיני נעריכטעז, וואָס נאָר דאָ: א ראָסיל-פליישעל, זאָגט זי, א עסיג-פליישעל, א זויאָועלע, א צימעסיל מיט א העלזעל אָנגענעפילט א מאָל מיט פּאַרפּעלעך, אַמאָל מיט קאָשע און נריוזען צוגעדעמפּפט, פּערבּרוינט, אזוי אז דער מלכות מען עם עסען. אפשר, זאָגט זי, זיט איהר, חס-ושלום, עפּים נישט מיט אלעמען? פּאַרוואָס-ושע שוויגט איהר, זאָגט זי, און מהוט עפּים נישם? דערוויף איז דאָך דאָ איוף דער וועלט בּיי אונז א לייב רופא. וואָס טהוען אַנדערע? איז נישט א דאָקטאָר, א רופא, איז דאָ א שפּרעכער, אוויגער און אזוינער. עס פּאַלט איהר אָב א שטיק נעזונד, זאָגט זי, אַנקוקענדיג, וואָס פּאַר א שלעכט פּנים די לעצטע ציים איהר האָט. אָט דאָ ערשט נישט לאַנג האָט זי כיך שטאַרק נעבעטען: נעהם, זאָגט זי, צו איהם פּרייז, און דערנעהט זיך בּיי איהם. איהר זיט דאָך, כ'לעבּען, זאָגט זי, עפּים א כאַנסביל. וואָס דען? נעהם כּען און טען מהוט א קוק, וואָס איז אויוונם מיט איהם. — נו, רב רפאל, טאַקע באמת מאקע, הא?! וואָס-ושע פּאָרט איז אַזוי די מעשה?

— עט... אזוי... עס מאכט זיך אַמאָל מיט א מענשען... מיט וועלכען מענשען מאכט זיך נישט אַמאָל א קרענקונג?

— איהר נעהמט אייך אפשר צום האַרצען די מעשה מיט דעם יתום'ל? אודאי, אודאי איז דאָס א קרענקונג, מיך קרענקט עס אויך זייהר. ליוזער-יענקעל, עליו-השלום, האָט איהם איבערגעלאָזט אויף מיר. נאָר פונדעסטוועגען, הא... און אז ס'איז שוין יאָ נעקומען צוריק, פּרעג אך אייך טאקע: ווי האלט עס עפּים אצונד מפּח איהם, מבח דעם שקאָץ?

— אַלץ נאָך אין דעם איינענעם שמאַנד וואָס פּריהער. הערשעלע שטעהט אַלץ כאַקע אויף דאָס זינינג: לאָז זי, די יודענע, זאָגען, ואו איז ערגיץ דאָס מעדעל? און יענע ווידער האַלט זיך איהרם: לאָז דער שיגעץ אַזוי וויפּען יענעם איבער די קעשענעם קריכען, ווי זי וויסט פּון וואָס צו זאָגען! דערוויל איז שלעכט.

— איז דען נישטאָ דערצו עפּים א מיטעל, רח"ש, א שטיגער, דאָס אַלטע, נעווייסע מיטעל? ווי נעשיקט זיך עס?

ג — דאָס מיטעל האָב איך שוין נעפרובט טאָן, נאָר וי עס
אויס, האָט עטיצער, א פערבאָרנענער, פין דער יודענעם צד, טיף
נעמאָן דאָס איגענע מיטעל... אַצינד איז די זאַך אזוי: אָדער ביידע
זאָלן זיצן, אָדער די נאַנצע מעשה פערשרייבען און ביידע זאָלען ארויס
פריי.

— לאָזט זי אָב, כ'לעבען, אָט די יודענע, וי היסט זי דאָרט,
זי וואָס, איך בעט אייך, נצחנות? אָט לאָזען ביידע ארויס פריי, אוץ
מיט זיין עק!

— עס נעהט דאָ נישט, רב אברהם, אין נצחנות, וי נאָר
דרינען — ס'איז דאָך א רחמנות אויף א נפש, אויף א יודישער טאָכטער,
נעבאָך, נאָנץ נעווים, אז די דאָזיגע האָדיל האָט זי, איהר פערשטעהט,
ערנין פערפיהרט.

— וועלן אפילו אזוי, כדאָנ איך אייך, נו-נו-נו? וואָס איז דאָ אזוי
די מורא, פערשטעה איך נישט, אז ערנין אַוועקנעפיהרט? אויפעמען
וועט מען דאָך זי נישט, חלילה, צווישען יודען פערפאַלען ווערען וועט
זי נישט. וועט זיך אויסוכען, נישקשה!

— אָי, רב אברהם, וי זאָגט מען אייך עפים... ס'איז נישט
קין ריינע זאַך! האָדיל, איהר פערשטעהט, האָדיל שטעהם נישם אין
קין נטען רוף...

— וואָס, א שטיינער, מיינט איהר ערטט, רב רפאל? עס מוז
דאָך אלץ האָבען עפים א נאַנג.

— עס האָט צודאי א נטנג... דאָ שטעקט עפים אַזוינס, וואָס א
שרעק!

— אי-אי, נאָט איז מיט אייך! וואָס קען דאָ, פערשטעה איך
נישט, אַזוינס שטעקען? — לאָז זיין, כ'לעבען, נעטוג נעזעסען, א
רחמנות, כ'לעבען, אויף דעם שקאָץ!

— און איהר מיינט, רב אברהם, אז דער שקאָץ אייערער ווייל
מרזים אזוי אָהן זיין עק אייהער עס וועט זיך דערווייזען, וואו ערנין דאָס
מיידעל איז אהינגעקומען? איהר זאָלט זעהן, וי ער לענט זיך פאר
איהר אַוועק. דאָכט זיך, א שטילינקער, א שטעגדינגער אויפ'ן בליק,
אָבער וואָס פאר א בעהאַרצקייט, וואָס פאר א שטאַרקייט ער האָט אין
זיך, צו שטעהן שטאָהל און אייזען פאר זיין נערעכטער זאך. ער איז
בי מיר אַצינד דערפאר שטאַרק נעהייבען, נאָר לעילא ולעילא, איך
האָב איהם ליעב בעקומען טיף פונ'ם הארצען. נין, רב אברהם, ער

איז נישט קיין צעקראַכענס, קיין שלים־מזלניק [illegible] וויי א ישיבה בחור, א קלויזניק. עס וועט פון איהם זיין א מענש... שא! מען קלאַפט, דאַכט זיך, אין דער טיר — טהוט זיך אַ חאַפ רפאל אין דער מיט נע־שפרעך, ציהערענדיג זיך — אַריין, אַריין!

עס קומט אַריין א יונגע בילד־שענע, אויסגעפוצטע ראַמע און כליבענדיג שטעהן ביי דער שוועל, וואַרפט זי א בליק דאָ אויף דעם, דאָ אויף יענעם פון אונזערע בידע מאַנסבילן, נישט ווייסענדיג צו וועמען זיך צו ווענדען. רב אַברהם ווערט, אויפ'ן יודישען שטיינער, בים רערוהען א אשה, עפּים פערשעמט אין קעהרט אוועק אין דער זיט דאָס פּנים. רפאל שטעהט אויף און נעהט מיט א פריינדליכער מינע דעם נאַסט אַקענען.

— איך בעדאַרף צו רב רפאל'ן, האָב מיט איהם וואָס צו רעדען, רופט זיך אַב די דשמע, דורכנעהמענדיג רפאל'ן מיט די אויגען.

— איך בין גרייט מיט פערנוגען אַיך אויסצוהערען!— ענטפערט רפאל מיט א פאַרביג.

— דאָס, וואָס איך האָב צו זאָגען, איז נאָר אונטער פיער אויגען.

רפאל האָט פערבעטען די אומבעקאַנטע אין א בעזונדער חדר־זינקענדיג צו רב אַברהם'ן, אז ער זאָל בלייבען אויפ'ן אָרט.

א היבשע צייט איז רב אַברהם אַוועקגעזעסען אינער אַליין פאַר זיך, אין נעדאַנקען משונה'דינג זענען איהם מיט־געוואַלד נעקראַכען אין קאָפ, נליך וי נישטאָ איבער דעם קאָפ זיינעם קיין בעל־הבית — הפקר א וועלט! עס האָט זיך דאָרט נעדרעהט האָדיל, זיך ענטפלעקט עפּים נאָר חלשות! עס דרעהט זיך אויך הערשעלע מיט דער קאַבצאַנסקער בתולה זיינער דאָרט — אין רב אַברהם מהוט זיך א חאַפ, א פאַכש־נעבענדיג מיט א פאָר פינגער זיך אין שטערען און מאַכענדיג א־הא! נליך וי ער וואָלט נעטראַפען רש"י א בעוואָהרעניש טיט'ן כלומר אַהא! אַצינד פערשטעה איך, וואָס ער מיינט, וואָס רפאל מיינט, וואָס איז דער טיטש „ערגיץ פערפיהרט"... פע, פע: — מאַכט ער, אונטער־הייבענדיג די יאַרמילקע, און פאַכט מיט איהר איבער'ן קאָפ וויי אַבצוי־טרייבען פון זיך פליגען־ולידנעם. די פליגען אָבער טהוען זיערם — נעדאַנקען קריכען, פיקען דעם מוח, די אומבעקאַנטע יפת־תואר פון־אַרין אויך אין דער מיט. עס מאַלט זיך אוים אין קאָפ א שענע נע־

שטאלם, א ליכטיגע צורה, שיינעדינע, אויגען עם צונויפט זיך א ליעבע וואריומקייט — דעם יצר-טוב, אי, וואלט נישט גיט!... רב אברהם אנגעפט זיך מיט די נעראנקען, חאפט זיך צו בעשעפטיגען מיט ע"ע-זעט ואכען: א נעהם טאן א פרק-משניות, צעניעהמען א האנד שט קעץ "ברטנורא", זיך פערניעהמען מיט א שען שטיקעל "זהר", נאר איבז סט רי כיה, נערא-קען בעפאלען איהם וויי די חישרעקען, ס'איז יי מיט קיין וצך נישט צוגעהטען. זעץ אין קאפ תורה, אז אזהם קריכען נא- עפים אנדערע זאכען! עם מא-ט-זיך עם, דענקט-זיך, דער רוח וויסט וואס אזוינס... רב אברהם נעהט זיך נאיך יודישלעך זיפצען און דערבי טאקע, ווי דער שטיינער איז, שרייבען כיט א פיינער אויפ'ן טיש אין מאל "פטים דקטורה", נאכאכאל "פטים הקטורה", אלזין נישט צו ווינכען אז ער שרייבט און וואס ער שרייבט.

— אך, רב אברהם, דאס טיר קיין פאריבעל נישט! מאכט רפאל, א-יינקינדינ עפים שטארק צוט-אנקן, און לאוט זיך אין צייט- נים צו דער ק-יידער-שאפט אויבערצוטאן זיך.

איך זעה, אזהר צייט זיך זעהר, כיר איז שוין אויך צייט צו נעהן, זאגט ר' אברהם, אויפרייבענדינ זיך פונ'ם בענקעל, און לאוט זיך נעהן צו דער טיר.

— נישטא קיין כינוח צייט. איך מוז באלד מאקע לויפען, קומט, קומט ארייז צו כיר היינט. נערענקט-זשע, נאך דינט. רב אברהם! "ס'איז עפים נישט גלאטיג — דענקט זיך אין רב אברהם'ס קאפ נים ארויסנעהן פון רפאל'ן — וואר זאל עם זיין די יפת הואר!... א קרובה? וואס-זשע איז ער אזוי צוט-אנקן? הא, אפשר, א וויב?! אי וואס, עס הייסט דאך — ער איז א אלמן? אקשיא אויף א ליטוואק!"... באלר אבער האט רב אברהם הרטה, איז בייגו אויף זיך דערפא- וואס איהם קען נאר צייפאלען, אויף רפאל'ן אזוינס צוט-אכטען. מטשמטש. מטמטש, רפאל, אוא כשר'ער, עהרליכער כאן מיט א גוט הארץ; ער שאקעלט פאר נרוים פערדראס מיט דעם קאפ, נעהמענדינ זיך כיי דער באר, און לאוט זיך נעהן נעשווינד.

דאס דריטע קאפיטעל.

די מהמע שינצע, וועלענדיג, וי עס האָט געהייסען, אָנטאָן פּאַרגינגען בילען, איז זי מיט איהר דורכגעפאָהרען זיך פּאַרנאַכט אויף א שפּאַציר, עמהמען אַביסעל פרישע לופט. אַרויס פון שטוב זענען וי אינצווייען און נעקומען צוריק איז אינע — די מהמע, זי אַליין. די מערקינע איז נעווען פשוט אוים מענש פאר גרויס ענטה־נפש וועגען בילען, נישט צו־ווייסען, וואָס אַזוינס איז מיט איהר נעשעהען אין וואו איז זי הינגעקומטען? פאר יסורים קען זי ניט אַיינזיצען אויף אין אָרט, נאָר אַרויס — אַריין פון שטוב אין גאַרטען, פון גאַרטען אין שטוב, אומעטום צוקוקענדיג זיך, ניסטערען, אפשר וועט זי עפּעס אָנטטעקען.

זי זיצט זיך א מאָל אַווי, א פּאַרנאַכט, שטאַרק פּעראומערט, צווישען נעדיבטע צווייגען אין דעם גאַרטען, הינטער דער שטוב, און וי איהר אויפן האַרצען אַווי איז דער הימל, פּעראומערט, בעליגט מיט שוואַרצע פינסטערע וואָלקענס. אין דער לופט אַרום אין אַרום שמעקט השעה־בּאָכ! דאָס נרינוואַרג דאר, אָבנעכליאָקעווען, בויטער רוישען, זאָגען קינות אויף די בלעטער, וואָס הייבען־אָן נעל־צו־וועלן, און אויף דעם אויסנעקראָכענעם שפּיץ קאָפּ זיערען, וואַרפענדיג זיך אין אַלע זיטען, וואוהין דער ווינט מראָגט. אומעטיג, פּערזאַרגט שטעהען די פויגעל איטליכער אויף זין ריפּעל, איטליכער אויף זין צווייגעל, קראָצענדיג זיך מיטן שנאבעלע אונטער די פליגעלעך, אויסשטעלענדיג א אויגעלע — א קוקעלע אהין, א קוקעלע אהער, א טרעסיל מיט די פּערערלעך, א נענעץ — און פוץ שרייען אין די נעסטען — שלאָפען, נים זאָגענדיג קיין שירה, ווי דער שטיינער זיערש איז, מנחה־צייט. אויך

דעם אָהן, דעם בעל־תּאוה'ניק, פּאַרגעהט די לוסט, נאָריש צומאַכן זיך היינט מיט די וויבער זינע. ס'איז נאָר ניט דער שטעל, נאָר ניט דאָס קרעה, וואָס הטיד, עס קומט אוים עפּים נעפּייפט וויי פון א פּסולע שופר. ער שטעהט פּערטראַכט, אויפשטערעקנדיג דאָס חעלזעל, בלינד־צעלט מיט די אויגעלעך, אויסדרעהענדיג דאָס פּנים'ל א מאָל רעכטס, א מאָל לינקס, און איננאַנצען, משטיינס־געוואָגט, זעהט ער אוים לע־קישעוואָטע. פלוצלים טהוט ער א שאַר מיט די פיסלעך, א ריק זיך אין דער זיט, א קראַץ מיט א אַראָבגעלאָזט פליגעל די ערד, פּאַרגעהט די וויבער זינע און — א נוטע נאַכט! אַוועק מיט זיי אין זיין רוה אַריין... א שטילער טרויער שוועבט אין דער לופט, א מרה־שחורה — אַרום און אַרום! ביטער און זויער איז אויפ'ן האַרצען. עפּים בינקט זיך, מרויסט זיך, עס ציהט ערגיץ אַהין — אַהין... און די נשמה וויינט אינווענג שטיל, צוגיסענדיג זיך אָהן וועדטער.

זיצט זיך אַזוי די טערקיניע צווישען די צוויינען פּעראָמערס, פּער־סיפט אין איהרע גערַאַנקען. דערווייל פּאַלט־צו די נאַכט. וואָס וויטער, וויטער וועדט טונקעלער. די בוימער זעהען־אוים עפּים אומנלומפּערס, בעקומען א משונה פּערענדערט פּנים, אין דער כח־המדמה, אָט דער פּאָקופּניק, פּאַרבלענדזעט די אויגען מיט אויסגעדאַכטע פּאָקוסען. פּוס־וויטענס, אינ'ם טונקעלקייט, דאַכט־זיך דער טערקינע אוים, איידעל היינט אויף א בוים, הוידעט־זיך און וויגקט איהר: קום, שוועסטער, קום זיך הוידען מיט מיר אויפ'ן בוים! זי טהוט זיך א חאַפּ דערשראָקען, און איידער נאָך זי ריהרט זיך פּינ'ם אָרט לאָזען זיך איהר הערען טרים, און באַלד טאַקי קומט איהר צו די אויגען די מיהמע שיינצע, שטעהע־דיג דאָרט אין גאַרטען מיט איציק פּאַקטער — א מין בעשעפּניש אוֹעלכס, וואָס איז נעליטזעלינט פון זיין ליבען נאַכטן מיט א ריקען, זעהר נעשמידיג זיך צוזוינען, צוזוקען; מיט א קיפּערנעם שטערן; מיט א פּאָר גנבה'שע אויגעלעך אין א פּאָר הענטעלעך, אקוראַט ווי עס פּאַסט איהם צו דער פּרנסה. דאָס דאָזיגע בעשעפּניש קניצט זיך, בוינט זיך, קריכט, דורכ־שטופּענדיג זיך דורך לעכער און שפּאַלטען, שמעקט, טאַפּט, האַרכט־זיך־צו, וואָס טהוט זיך דאָרט אין די הויכע פענסטער, חאַפּט א וואַרט און פּאַרשלעפּט עס ווי א קאַץ פון אין אָרט צום אַנדערן, מאַכט שו־שו און מהוט א בים שטילערהייט.

אָט מיט דעם מין בעשעפּניש פיהרט עס די מוהמע שיינצע איצט א נעשפּרעך, אין פּונ'ם נאַנצען שמועס זיערען קומט

דער טערקינע צו די אויערען נאָר אין וואָרט פון צעהנטען — „ויצט... האָריל... וואו דאָס מיידעל?... שלעכט... אַרבּיט קאָטיסיאָנער רפּאל... נעלט... תשובה־נעלט, תפילה־נעלט.. צדקה־נעלט...“ אַזוי רעדט איציק. די מוהטע שיינצע טענה'ט, פּאַרנלאָצענדיג די אויגען צום היכעל, שטופט אַרײַן אײַנק עפּים אין דער האַנד און בעלר ווערען בירע פּערשוואונדען.

דער טערקינע איז עס אַרײַן אין דער נאָז, זי שמויסט זיך, אז דאָס איז ניט גלאַט, דאָ איז עפּעס א צרה. וואו איציק פּאַקטער מיזם זיך, דאָרט איז א קרעצעל. און פלוצלים פּאַלט איהר אײַן א נעדאַנק, ניט אַנדערש, אז דער שמועס צווישען דער מוהטע מיט איציק פּאַקטער האָט א שיכות צו דער מעשה מיט בּיילען. וואָס מעהר זי האָט צעקיימ די ווערטער, וואָס זענען איהר נעקומען צו די אויערען, איז איהר נעוואָרען קלערער, אז דער שמועס איז נעגאַנגען איבער בּיילען. א פּנים, ס'איז דאָ עפּיצער, א תקיף, וואָס שטעלט זיך פּאַר איהר אַרויס. דערוויל האָט מען עס, א פּנים, א נעהם נעטאָן צום סטיק האָדלען. אַצונד איז שוין פּערענטפּערט נעוואָרען, פּאַרוואָס מען זעהט זי נישט דאָ, בּיי דער מוהטען, שוין עטליכע טעג. די מוהטע האָט בּייצייטענס זיך נעאַיילט צוזעהאַלטען די טרפה מתורה — אָט וואָס דער שפּאַציר איהרער מיט בּיילען בעטיט!

די טערקינע נעהט פּשוט אוים פּאַר רחמנות אויף בּיילען, אין גיט זיך א וואָרט, נוקם זיך צווישן פּאַר איהר, נעבּעך, מיט וואָס נאָר א טעם קענען.

זי נעהט אַרויס פּנים גאַרטען, בלאַנקעט זיך אַרום אין הויף שרעקליך אויפּנעבּראַכט. און ווי זי שטעהט אַזוי בּיים טויער, דערזעהט זי פּאַרבּיפּאָהרענדיג אויף דער גאַס א פּאַיעטאָן, אין וועלכען, מי זי דערקענט, איז די מוהטע מיט בּיילען זיך דורכנעפּאָהרען נעבּטען. די פּים איהרע טהוען זיך א לאָז, מי פון זיך אַליין, און זי שפּרינגט אַרײַן אין פּאַיעטאָן.

— וואוהין? — פּרעגט דער פּוהרטאָן.

— וואוהין? — מאַכט די טערקינע, בּיטראַכטענדיג זיך — אַהין... וואוהין נעבּטען פּאַרגאַכט איהר זיט נעפּאָהרען. איצט וויסט איהר שוין וואוהין?

— א שאלה א ביסעל אויב איך וויס! דער קאָפּ איז מיר נאָך

אויפן אָרט, ברוך־השם. איך וויס, וויס, וואוהין איך האָב נעכטען נעפֿינרט די מוהמען מיט נאָך אַ פּאַרשוינרעל. אפשר וויט איהר עס טאַקי די מוהמע אַליין. דער שאָל איז אַנגעריקט איבערן קאָפּ, אזוי אַז עס זעהט זיך נישט אַרוים דאָס פּנים.

דער פּאַעטאָן איז צוגעפּאָהרען צו אַ שטוב ערנץ אין אַ פּאַרלענג אָרט כּמעט אומטער דער שטאָרט.

— טפֿררו! — שמעלט אָב דער פּוהרמאַן די פערד, ריידענדיג זיי זיך אַליין — אַצונר, הא, זעהט איהר, אז איך וויס. אַ חירוש אַביסעל! מיין נאַנץ לעבען אַפּוהרמאַן בין איך, נעלויבט דער אויבער־שטער, זאָל איך נים וויסען, ווי וואוינט פּיבּיל דער קליינער! אַ נע־לעבטער, כ'לעבען. איך טאַפּ־אָן, וויי אַ רב, אלע שוערע ערטער דאָ אין דער פינסטער. די פערד מיינע, להבדיל, זענען אויך נרויסע למדנים דאָ... האָסט זי עס מיך נעפרענט אַ שאלה: אויב איך וויס ווו זיצט פּיבּיל דער קליינער!... אָם האָט איהר אַיך דאָס הויז פּיבּיל דעם קליינעמס, אָדער פּיבּיל יקטן, וויי ער היימט בּי אונז!

אזוי האָט נערעדט פּאַר זיך דער בעריהעזדינער פּוהרמאַן, אריינלייגענדיג אין קעשענע דאָס פּוהרנעלט און אַוועקנעפּאָהרען צוריק.

דער טויער פון יקמן'ס היוף איז נעווען צוגעשלאָסען. די מערקינע האָט דאַרויף זיך נישט שטאַרק מצער נעווען. וען אפילו ער זאָל זיין אָפען, וואָלט זי אויך אין שטוב נים אריינגענאַנגען. עס וואָלט נעקענט פּאַלען אויף איהר אַ חשד און איהר נאַנצער פּלאַן קאַליע ווערען. די האָט נעווואוסט, ווער פּיבּיל דער קליינער איז, אז ער איז אינער פון לוי בחור'ס באַנדע, אַ כמזר, אַ פערהאַרבענער וי ער.

אַצונר איז בּי איהר נעווען נאַנץ קלאָר, אז בּי איהם אין הויז האָט די מוהמע בעהאַלטען בּיזן עס ווען איבער־נעהן די ביזע שעה. איהר איז נעווען, האָם זי וויס ווא בּילע נעפֿינט זיך, איצט ווען זי זיך בעטראַכטען, מאָם זי האָט ווייטער צוטאָן.

די נאַכט האָט מערקינע זיך נישט צוגעמאַכט קין אויג. זי האָט אַלץ נעטראַכט, וואָם מהוט מען, וואָם הויבט מען אָן?

לסוף קומט איהר אויפֿן זינען — דער קאָמיסיאָנער רפּאל, פּון וועלכען איציק פּאַקטער האָט נערעדט, דערבּי שמעלט זי

יך אב, טראכטענדיג: אם דאס איז דער, וואס ארבייט אזוי שטארק!

אויף מארגען האם זי זיך דערפרעגט צו רפאל'ן, נעקומען בשעת ער האט נעשמועסט מיט רב אברהם'ן, און איהם דערצוהלט כבוד די נאגעז מעשה.

דאס פערטע קאפיטעל.

דער וואס מינט, אז רב אשר דער מקלער איז פאר'ן שלעכטן בענענעניש ברוגז נעווען אויף רפאל'ן א לאנגע צייט — האט, זאל מוחל זיין, א גרויסען טעות. רב אשר איז דאך נאך אלע זאכען פארט א יוד, וועלכען עס מאכט ניט אזוי אוים דער נאריישער כבוד, וואס נעהמט=אן פאר ליב א מאל אויך א פאטש, נישט צומאכען זיך דערפון אזא פירוש= חלילה. וואלט רפאל נעווען א „פריץ", טעג מען זיין זיכער, אז רב אשר'ן וואלט כלל נישט איינגעפאלען פאראיבעל צוהאבען, חלילה, אפילו ווען ער, דער פריץ היסט עס, וואלט איהם נענעבען אין קארק און ארבענעשלידערט פון אלע טרעפ. ער, רב אשר היסט עס, וואלט זיך אויפגעשטאנען, אויב נאר ער וואלט ניט געברויכען האלז און נעניק, מיט דעם אויבערשטען הילף, אבגעשאקעלט די פאלעס, נעמאכט מים א קרימעלע: עט! און צוריק ארויף צום פריץ מיט אבשי, מיט א בוק, פרובען נאך א מאל טאקי קריכען צו איהם מיט א נעשעפטעל, אולי ירחם. און פארקהרט. וואלט רפאל נעווען א אידעל, טאקי א אי= דעל וואס היסט, מיט די ביינער, וואלט רב אשר נערעדט מיט איהם, אהן מחזקות, וויי א יוד מיט א יודען, נישט מאכענדיג קיין צערעמאניעס, נוט אבגעשיינעצט איהם וויי ער פארדינט, אין דער היסער רגע טאקי, און אוועקגענאנגען גאנץ רוהיג מיט דער דעה, מאלגען, אם=ירצה=השם, וידער ארייננעהן צו איהם, איבערשטעכען דעם עסק אזוי און פארקעהרט. רפאל אבער איז דאך ניט דאס, ניט יענץ, אדער דאס און ניט דאס, יענץ און ניט יענץ. ריידען מיט איהם אויף דעם שטיינער וי מיט א יודען: — איך דיך א שטופ, דו מיך א שטופ; איך דיך א

ווען א נערדעל, נעבענריג דיר צו פארשטעהן מיט'ן נראָבען פינגער: אין דו מיך א נעהם ביי מיין בערדעל, נעבענריג מיר צו פארשפעהן מיט דיין נראָבען פינגער — אזוינס צו מאַן איז נאָר ניט מענליך. אכט טאָקי, ער איז מאחט בני ישראל, אָבער אין דער הלכּשה, אין דער נעענהמונג זיינער איז עפּים נישט דאָס... נישט יודישליך. מיט איהם בענעהמען זיך אזוי-זיך, נוטבריערשאפט, טעשה-איד — חלילה וחס! אלא וואָס דען-ושע, האָבען פאר איהם דרך-ארץ, ארָאבשלינגען זיינם א בעלידינונג און שטעהן פאר איהם וי א קנעכט, אַדער ווי א יוד פאר א פריץ — איז ער דאָך אין-נרונד-נעמטען פּאָרט א יוד, זיין אפילו ניט איננאנצען, איז ער דאָך נישט א שטיקעל יוד.

דערביבער איז נאָר קיין וואונדער ניט, אז אזא שלעכט בענעניש, וואָס רב אָשר האָט נעהאט ביי רפאל'ן, נישט צו קענען ארָאבשלינגען עס, נישט אבצוגעשפּארן צוריק, האָט איהם שטארק צומישט, און דאָס הארץ איז שיער איהם ניט צופּוקעט נעווארען פאר כעס אינוועניג זיך. אפילו א סעקלער א מלאך וואָלט אויך נעקענט, שוגאי-זיין, צופּוקעט ווערען, נישט אויסהאלטענדיג אזוינס. נליך נעטאן האָט מאקי רב אָשר, וואָס ער האָט זיך נעשווינד ארויסגעריסן פון שטוב ביים פערדרוס, וי באלד ארויס אויף דער נאס, האָט ער אויסנעלאזט זיין כעס, זיין שוער ביסער נעמים צו רפאל'ן אוכמער די אויגען. און אין נעוותן ועהר נע-רעכט. להבריל, א הונד אפילו, וואָס האפט זיך ארויס פון דער קלעהם, פון צחישען דער טיר, אויף דער נאס, הייבט אויף דעם וויידעל, אָב-שטעלענריג זיך, און בילט אויך פונדערווימענם. נאָך ועהר שען פון רב אָשרן, וואָס חאָטש מיט'ן מויל נאָנץ עפענטליך, אין אזא פאל איז א יוד א מאָל ניט פויל אויף דער פען, ארויסצושיקען שטילערהייד אהין, אהין... שוואַרץ אויף ווים, א "שיר המעלה" אויך. קיים האָט רב אָשר אויס-נענאָמען דאָס הארץ, אויסנערעדט זיך פאר לימען, איז איהם אָבנע-נאנגן דער כעס אין ער איז אָבנעקוהלם נעשוארען.

"עם, וי איך בין א יוד! — טראכט ביי זיך רב אָשר, איבערבע-מענדיג זיך מיט רפאל'ן אין הארצען — און אז ער האָט נעזאָנט דאָס אין דאָס, סכּבר נעהען מיך מיט א וואָרם, אזוי אין אזוי... מילא איז וואָס? נארנישם, כ'לעבען, הבל הבלים! דער נאנצער נאָרישער כבוד איז ניט ווערטה קיין נראָשען. אין וואָס נעהר זיך אָן אזא שטות'ערי צום האנדעל?... א רעכטער סוחר יאָגט זיך ניט נאָך כבוד, אין הבלים. אין תכלית ערין קוקט ער, אָט וואָס!... נאָך דעם נאנצען

זיצרן זינעם אויף מיר, „זו איך בין אַוועג אַן אַוועג... לאָז איך פֿונדעסטוועגן ניט אָב דעם עסק. היינט אַדער מאָרגן וועט ער איהם, ביט רעם אויבערשטענם הילף, אָננעהמען. נישקשה! ער מעג זיך בייזערן, שפרינגען „בואי בשלום“ וויפיל ער וויל... וואָם איז עם פֿאר א לשון: איך וויל ניט! „ער“ — וויל ניט, און „איך“ וואו בין ז איך, היכט עם, בין גאָרנישט, מין וויללן איז עכ־שטעט?... נאָך א מאָל, נאָך עטליכע טעג וועלען מיר זעהן, וועטענם וויללן איז שטארקער, נישקשה, עם הויבט מיך ניט אָן צוערען!... אי־אי־אי — טהוט זיך פֿלוצלים רב אָשר א חפֿץ, קראַצענדיג זיך בי דער פֿאָה מים א זיפֿץ — עם היכט מיך ניט אָן צוערען, זאָג איך. אוי, ערט טיך, וועהר שטארק אפילו — היינט איז דאָך דאָנערשטאָג, זו אָך און וועה מיר ז“

דאָנערשטאָג איז א שוחשער טאָג פֿאר א יודען. דאָנערשטאָג בעט דאָם וויב נעלט אויף שבת. א ערטער יוד דאָנערשטאָג איז דאָם יוֹם א ביזיע פֿלי, א ולידנע, כיף זוכער: עס קריכט, זוכט, נישטעדט, שטעקט אַריין דאָם נעזעל אין איטליכער זאָך, איינשטעלענדיג זיך פֿשום דאָם לעכטן. נאָך אלע שווערע מיה רב אָשר דעם טעקלערם, נאָך זיין צוזויפֿיפֿן, פֿאַרטראָגנקיט הו־הא טאָג וויי נאָכט, האָט ער נעלעכט אין ניט. אין אלע דאָנערשטאָג פלעגט איהם, וויי אלע יודען אביזנים, די נשמה אויסגעהן פֿאר א גראָשען, ביז איהם פלעגט נעראָטען בי איינעם א ביקאָנטען צודרעטאָפֿען עטליכע גילדען א גמילות־הסד. און אין דעם דאָנערשטאָג גראָד איז איהם געזעזן ערגער נאָך וויי תמיד, וויל ס'איז שוין ניט נעזעזן מעהר בי וועמען צולייהן. פֿאלט איהם אַין — רפאל! בעטען היינט א גמילות־חסד בי רפאלן. און דאָם האָט פיעל געהאָלפֿען, ער זאָל זיך איבערבעטען מיט רפאלן, טוחל זיין איהם, וואָם ער האָט איהם פֿונע בכבוד נעזוגן. „א יוד טאָר ניט ברוגז זיין“ — טראָכט בי זיך רב אָשר, אויסטעלענדיג אין נעראָנק א קלוג שמועסל מיט רפאלן, אָנהויבען זאָל זיך עס גלאָט אויז זיך, אין דער וועלט אַריין, עס וועט זיך אויז קיקלען, קיקלען, פיז עס וועט צוקומען צו דער מטבע — אָב דאָם וואָם מינט דער פּסוק!... ער גלעט זיך דאָם בערדיל, טשונה הנאה האָבענדיג, נלייך וויי א נעפיהלט העלטיל ליגט פֿאר איהם איפֿן טעלער אין דער ריח פון שבת דינע באכלים פֿארנעהט איהם אין נאָז אַריין. און וויי ער שטעלט א פוס, גרייט צונעהן, דערזעהט ער פונדעדעוויטענט פֿאהרענדיג רפאלן, און קענטיג אין פנים, זו ער

איז שטאַרק פאַרטראָגען, פאָהרט ניכער אָבאַרבייטען א נעשעפט. רב אָשר'ן האָט עס נעגעבען א קלאַפּ אין האַרצען, ער בלייבט פערגעפט, אויפעפענדיג דאָס מויל און אויפשטעלענדיג די נאָז.

„דאָס איז נישט נלאַט אזוי זיך א פּאָהר — טראַכט־איבער בי זיך רב אָשר — אזוי, פאַרשטעה איך! איך פאַרשטעה, נישקשה, וואָס איז אויף איהם אזוי דאָס אַיילענייש. שווער מיך אָבצוהאַרען, דאָס לויפט ער אָבטאַכען דעם עסק אָהן מיר. אוי, וויי זאָל איך עס אויסהאַלטען, נישט משוגע צו־ווערען, אז איך זעה וויי מיין אַרבייט, מיין מיה נעהט פאַר־לאָהרען? איך לייג־פאָר דעם עסק, טהו, אַרבייט, קריך אויס דער הויט, רער־רער, ווער צוועצט רעדענדיג, און ער... ער מיינט, איך בין א קינד, א מלופּים־קינד בין איך, מעג ער מיט מיר טאָן וואָס ער ווייל. ניין, ברודער! איך האָב א נאָז און שמעק, פונדערווייטענס שטעק איך אין".

און רב אָשר'ס נאָז כהוט זיך א קריזיס. דער צאָרן איז נרויס, נאָר היינט איז דאָך אָבער דאָנערשטאָג. די לייזינג קעשענע, די בי־טערע נויט דערמאָנען רב אָשר'ן, אז א ייוד א קבצן טאָר ניט אין בעס זיין, מוז אָננעהמען פאַר ליעב א פּאַטש אויך. וויפיעל יענע זאָלען איהם ציט קריוודען, צופען, ריסען, מוז ער די וועהטאָגען טראָגען שטיל אין זיך, ארונטערלייגען זיך אונטער יענע שענע לייט, זיי נאָך בענשען — מאריך ימים זאָלען זיי זיין, און לויבען אין טאָג צריין מיט א זיס פרעהליך פנים'ל פלומר'שט.

און רב אָשר האַלט־אין דעם כעם, נלייכט אויס די נאָז. נעהמט זויף זיך ארויף א זיסע ליכטיגע צורה און לאַזט זיך אין א פּאָר שעה ארום נעהן צו רפאל'ן, הייבען בי איהם א נמילות־חסד לכבוד שבת. נאָר — וועה איז איהם און דעם פינסטערען טול זיינעם — נישטאָ רפאל אין דער היים! ער פוילט זיך ניט נעהן נאָך א פּאָר מאָל, און אלץ מאַקי — נישטאָ רפאל! איין נאָט דער לעבעדיגער וויסט, וי שטאַרק אָננעזאַלצען רב אָשר'ן איז נעווען אויפ'ן האַרצען. איז דער מאָן איהם פערנאָגען אין צרות, דערפאַר האָט ער אין אָוונד זיך א ביסעל אונטערנעהעצקעט.

ס'איז נעווען „ליהודים" — א שמחה, א פּריידיג אויף יודענס קעפ!

ראש־חודש אָב צום מולד האָט זיך נעענדערט די „פּאָנאָרע", פונקם פאַרקעהרט נוי דער לוח שרייבט. דאָרט שטעהט: שענע, לויטע־

דע מען, סיס א מאָל נאָר איז קאָלט און רעגענס די אָפּיענדיס. יידען קריכען, נעבעך, ביז'ן האַלז וויט אין די נלופּסקער בלאָטעס סיס דו שיך און זאָקן, און אידישע טעכטער סיס די זידענע קלידער אין נילדענע בראַסלעטען. מילא אויף קלידער, וואָס וועלן פֿאַרשמירט, פֿאַרשלומפּערט, איז דער העהטאָג נאָך נים אזוי נרויס, וואָרום דערוויף זענען זי דאָך לאַנג, אומנלעלומפּערט, כדי מאַקי אַרויפּנעהטען אויף זיך די בלאָטע; וועה נעטאָן האָט יודען דאָס הארץ — אויך דער לבנה, נישטאָ די לבנה! יודען חלש'ען האָטש אויף אין סינוס אָנקוקען איהר ליכטיג פּנים, כטיטש, ס'איז שוין אויף דער ערשטער קוואַרטאל, זי איז שוין אויף דער צייט, אונטערנעוואַקסען זי מען בעראַרף, ראוי לברכה, טאַקי נעהם און זי ז מקדש כּדת ישראל, נאָנץ יידישליך — און זי בעהאַלט זיך, עכּים נאָר טאַקי זי ז שעהטס זיך... פֿלוצלים היבען־אָן דאָנערשטאָג פֿאַרנאַכט קרשתן די העהנער. עס מהום א בלאָז א וויגטעל, עס צוגעהען זיך די וואָלקענס, און א שענע, קלאָרע לבנה, זי א אויסנעצוואַנענע, אויסנעפּוצטע כלה, מרעם ארוים האָפֿערדיג, בעגלייט פון דער גרויסער מעפּחה שטערען, פּינע כוחותנים, איינעטונקטע אין נאָלר, אין בריליאַנטען, און נאָנץ נלופּסק סיס איהרע קאָליושעס בעקיטען א שיינערנ פּנים. עס פּינקעלט, עס לויכט אומעטום! יודעלער לויפּען אַנואַנען די בשורה, אונטערטרייבענדיג איינער דעם אַנדערען: ניכער, פּייטל! עהער, אַהער, זרח, נרונם, סענדער, פּישעל! בעריל דער שומטער היבט זיך נעשווינד אויף פונ'ם קלעציל, שטעריל דער שנידער לינט צוועק די צרכיט, פֿאַרשטעקענדיג אין לעץ די נאָדעל, לויפּען ארוים און שבּעלען זיך קוקען דער לבנה אין איהר ליכטינער צורה. דאָס נאַנצע נעזעכעל צושאַקעלט זיך, שרייענדיג אויף אַלערלי מיני קולות. עס לאָזען זיך הערען בי־קול־כלעך דינינק פון קליינע יונגלעך, נרעבליכערע פון בחורים, נראָבע, היזערינע, פֿאַרלעגערטע, באַסאָווע אויף דער נעמבע פון אַלטע, בעטאָנטע, נרייזנרויע, פֿאַנפּעוואַטע, לאַנגעזוינע און בריטביכינע בעלי־הפּתים. די לבנה נעהט זיך איהר נעז אין יודען שפּרינגען, העצקען זיך איהר אָקענען לעבערינ, פּרעהליך.

איך אונזער רב אשר העצקט זיך אויף די ציין־פּינגער צוישען רעם נעזעכעל. דערוועהענדיג דאָרט נעבען זיך רב אברהמין, מהום ער זיך זו איהם א בוק עסים כשוקן, ואָנענדיג סיס א נינען דרך מאָל:

— שלום עליכם!

— שלום עליכם, עליכם שלום! — ענטפערט־אָב רבֿ אברהם, מפטיק־ווי־ענדיג אינמיטען וואָו ער האָלט. און אין אַ מינוט פֿרוי פּיטען זיך די יוצרות. רבֿ אברהם קעהרט אויס דאָס פֿנים, יאָגענדיג מיט אַ בוך דרי מאָל „שלום עליכם" רבֿ זשער'ן, אין רבֿ אַשר ענטפֿערט איהם אָב „עליכם שלום" בשעת אונמערהעצקען זיך בייִם. „עס שאני רוקד" אַקענען רער לבנה.

און וי זי העצקען זיך ראָ בייִדע, בוקען זיך און זאָגען שלום־עליכם איינער צום אַנדערען, פֿאָהרט נעשווינד פֿארבי זי אַ פֿאַעטאָן מיט דרי פֿארשוינען אינווענוי. רבֿ אָשר דערקענט באַלד דאָרט רפאל'ן און וועהרט פערצאַפּעלט טיט די ביינער. עס ענדערט זיך איהם דאָס קול, נליך וי אַ ביין ואָלט זיך איהם נעשטעלט אין האַלז, פון גרויס וועהרט עס רין, און ער לאָזט אויס דאָס דאַוונען מיט אַ וויינענדיגען פּישטש. די נשמה זינע וויינט אין איהם, פֿאַר גרויס וועהטאָג און פֿערדראָס, וואָס רפאל נאָרט איהם. כאָטש שטילערהייט אָב נעשעפטען אָהן איהם. ער שטשירעט־אויס אין אוינ אויף רבֿ אברהם'ן, קוקט איהם אָן שארף, מראָכטענדיג בי זיך: טען בעדאַרף דיך נוט אויסטאַפּען. איך וועל דיך, פּעטער, נעהטען אויפ'ן צימבעל. פון דיר וועל איך טיך דערנעהען אלסדינג!

יודען ענדיגען דאָס דאַוונען און שפּיגען אויס. פונאַנדערנעהענדיג זיך איטליכער צו זיך אַ היים. רבֿ אברהם שפּיעט אויך אויס און וויל נעהן זיין וועג, נאָר רבֿ אָשר נעהטט איהם אָן בי דער פּאָלע און זאָגט:

— וואָס אילט איהר זיך אַזוי, רבֿ אברהם? וואָרט אביסעל, זיט־זשע טוהל, וועלען טיר נעהן צוזאַטען. איהר נעהט דאָך אַ היים.

— ס'כהום טיר ועהר לייד, וואָס היינטינם טאָל האָבען טיר צו־נעהן נישט אויף איין וועג — כאָטש רבֿ אַברהם — איך נעה צו רפאל'ן, נעה איך איצט.

— אָך, ועהר נוט! — זאָגט רבֿ אָשר, אַ סטאַרע־נעבענדיג כ דער נאָז פֿאַר נרויס הנאה — גויב אַזוי, וועל איך אַיך בעגלייטק, און נעהענדיג וועל איך דערוויל שטועסען טיט אַיך וועגן עפּיס אַ ענין.

— מהיכא־תיתי, אז איהר ווילט זיך טטריח זיין, אָך!

— מה נאמר ומה נדבר, וואָס זאָל איך זאָגען, וואָס זאָל...

ריידען? — הויבט־אָן רבֿ אָשר געהענדיג זיין שמועס פֿול מיט שמד־שטיק, אונזער בעגעגענען זיך דאָ הינט, רבֿ אברהם, איז מן־השמים, מאַקי נאָר פֿון נאָט. בעגעגענען אַזאַ מענשען ווי איהר באַלד נאָך קדוש־לבנה איז אַ נוטער סימן, ס'וועט, אם־ירצה־השם, זיין אַ מול־דינער תודש, אָמן. הלואי, רבונו של עולם! איך זאָג תמיד, אומעטום, אין מאַרק, אין די קאַנטאָרען, זאָג איך: נאָר בי אינעם איז נאָך דאָ דער אמת, יושר, נערעכטיקייט אין דאָם פֿינטעלע יודישקייט. אין בי וועמען? — בי רבֿ אַברהם'ן! אוי, רבֿ אַברהם, רבֿ אַברהם, איז עס הינט אַ צייט, רבֿ אַברהם! וואָס וויסט איהר, וואָס וויסט איהר... איהר וויסט אַיך אַיער בית־מדרש, איהר זיצט זיך על התורה ועל העבודה, לערנט, דאַוונט. אַז־וואויל איז אַיך! אוי, וועז איהר זאָלט וויסען אונזערע סוחרים, די קרעמער, די מאַרק־מענשען אינזערע — זאָל מיך נאָט נישט שטראָפען פֿאַר די רייד — אלסדינג מעגען זיי. נישטאָ קין וואָהר וואָרט בי זיי, יאָ איז ניט יאָ, נין איז ניט נין, אַ שבועה ניט קיין שבועה. „ויאמר" איז דער טייטש נעבולען „וידבר" — מאַני־פֿאַרגע, הענטשקע־לשון, אַזוי אַלץ הינטיגן־אַרום, הינטיגן־אַרום. איטלי־כער מינט נאָר זיך, זיין טיבה, די נאַנצע וועלט איז בעשאַפֿען נע־וואָרען נאָר פֿאַר איהם, פֿאר איהם אינעז. אין פלוג, אָנקוקענדיג זיי, זענען זיי, דאַכט זיך, מענשעי פֿינע בריות, פיהרער נאָר... וואָס העלפט דאָס ריידען — הכל הבל, ס'איז נאָרנישט מיט נאָרנישט! מיינט איהר דאָך, אודאי קענט איהר דאָך מינען, אַז ער... רפאל אַיערער, למשל... — שטאַמלט רבֿ אָשר ניט ענדיגענדיג זינע ווערטער, שטעלמ אויס די אויגען אויף רבֿ אַברהם'ן שוויינענדיג, צוויקען, אויב ער פֿאר־שטעהט זיך אויפֿ'ן וויגק אין אויב דער וויגק איז איהם לרצון. און מען מעג אַרויסזאָגען זיך פֿאַר איהם שוין טאָקי נרעכליך

— וואָס ער? וואָס, אַ שטיינער, רפאל מיינער, למשל — פרעגט רבֿ אַברהם אויפגעבראַכט — הא, אפשר איז רכאל קיין אַרענטליכער מאַן נישט?!

— אי־אי, רבֿ אַברהם! האָט איהר דאָך, זיך בעט איבער אַיער כבוד, האָט איהר מיך דאָך נישט פֿאַרשטאַנען. אַדרבה, פֿאַרקעהרט! דער פֿשט פון מיינע ווערטער איז אַזוי: קענט איהר דאָך מינען, אַז רפאל, רבֿ רפאל אַיערער, איז אויך למשל ווי יענע ליט? חס־ושלום! האָט קין טעות נישט! זאָג איך אַיך, ער איז אַ צדיק תמים!... בי „חקרנים" איז נאָך דאָ אויך יושר. אַ וואָרט איז בי זיי אַ וואָרט. איך

האָב איהם ליעב, כאמת ליעב. פּנוזינטזוענען בין איך נריים חאָטש אין פּייער, אין וואַסער. איהר מענט עס איהם מאַקי איבערגעבען. נישקשה, דאָס וועט נישט היסען קיין רכילות... יאָ, אָבער — שטעלט זיך אָב אין מיטען שטוּבע רב אָשר כּיט אַ זיפּץ, וי סׂיאו איהם שווער ארויסצוואָגען — אָבער סׂיאו אַ וועהטיג צו זאָגען, ער... רב רבאל אַיערער, איז אַ ביכעל נישט יוצא אַקעגען טיר...

— מים וואָס, אַ שטיינער? טשאַמעלט ניט, רב אָשר, רעדט ריינע דבורים. —

— טאָ, זע איהר פּאַרערם אַוי, מוּ איך אַיך זאָגען, רב אברהם — מאַכט רב אָשר מיט אַ קניטשעלע, וי ער מהוים עס נישט נערן — וועטען זאָל איך זאָגען, וועט ניט אַייך, רב אברהם?... איך בין אייך, וואָס, אַ שטיינער, וואָלט מעלתו נעוואָגט, וועט מעלתו, איהר היסט עס, וואָלט פּאַרנעלעגט אינעם גוטע עסקים, רעאַלע, נעזעלן, נעאַרבייט, אַנגעריבט זיך וי אַ פּויק און לסוף וואָלט יענער שמילערהייט אַנגעמאַכט די עסקים שא-קיטש? איהר פּערשטעהט דאָך אַזוי אַ קינד וועטען איך רער...

— איהר האָס אַ טעות, רב אָשר! רכאל איז ניט רער מעיש צוטאָן אווינס. ניין, ניין!

— און זע יאָ, אייב אַזוי וי איך זאָג, וואָס וועט זיין.

— וועל איך נעבען קנס, וויפיעל איהר אַליין וועט היסען.

— אויב אַזוי, זאָל מעלתו זיך מסריח זיין צוערנעהן, וויאהין איז ער עס היינט אַזוי פּאַרטראָגען, נאָר אין אין אשהעם ארומנעפאָהרען דעם נאַנצען טאָג. נאָר, שא! זאָל עס בליבען צוישטען אונז. פּאַרוויבערט איהר מיך דערויף, רב אברהם, כיט אייער וואָרט, בהן שלכם, מיט אייער הן?

— בהן שלי! — נו, אָט וענען מיר שוין נעקומען, רב אָשר, אַ גוטע נאַכט!

— וואָס דינקט איהר, רב אברהם, אפשר זאָל איך אויך אַריינ-נעהן, זו איך בין שוין דאָ, הא?

— זע איהר וויל, מהיכא-תיתי. וער לאָזט צייך ניט קוכם!

רב אָשר נעהט אין אַנגסטען הינטער רב אברהם'ן און איז איהם מכבד מיט עפענען די טיר.

— פֿאַרשלאָפֿען! — זאָגט רב אַברהם — רפֿאל איז משמאָ אין דער הייס,

— אָ־וואַ! — קרעכצט רב אָשר און שילט אין האַרצען דעם פֿינסטערען מזל זינעם — וואָס מהוט מען אַצונד?

— נאָרנישט! — ענטפֿערט רב אַברהם וויִ א תּם — אַזינד נעהט מען א הייס שלאָפֿען, אויסרוהען זיך נאָך אַזא טאָג ארבייט. איך בין דאַרף נאָך אַריין אין א אַרט, וועל איך מיר דורכנעהן דורך דעם הויף אויף דער אַנדערער נאַס. א נוסע נאַכט!

— וואַרט, זיט טוחל, וואַרט אַביסעל, רב אַברהם. ע־ע־ע! — מאַכט רב אָשר וויִ טיט א האַלבען מויל, קראַצענדיג זיך בי דער פֿאָה — אָ־וואַ, שלעכט... ערב שבת... פֿאַרשטעהט איהר?... איך קען נים, אַר־אַזוי, קומען א הייס... אפֿשר נעמינם זיר. אפֿשר בי אַיך עפּים נעלט? ביט־פּים־בים!

— מיין נאָבן פֿאַרמענגען נאָר א קליינינקייט. זילם איהר, קען איך עס אַיך ליען — זאָגט רב אַברהם, אַריינלענגריג די האַנד צו זיך אין קעשענע.

די לבנה האָט צוגעזעהן פּונ׳ם הימעל די רעזולטאַט פֿון דעם קאַמף מצענע, איז נעווען א ערות, וויִ יודען, משטיינס־נעזאָגט, זענען זיך מפֿרנס; וויִ רב אָשר, דער הויפּטמקלער, וואָס איז שטענדיג פֿאַרטראָגען אין געשעפּטען, האָט ניט א ביסעלע דפֿק אריינגעלענט אין קעשענע דעם נמילות־חסד, וואָס ער האָט נענטען בי רב אַברהם׳ן אויף שבת. און נאָך אַזויפֿיל ארבייט, נאָך אַזויפֿיל אָנלויפֿען זיך מיט א הונד א נאַנצען טאָג, איז ער מים עמליכע נראָשען, ניט זינע, נעקוטען מיד, ציבראָכען א הייס, צום הייב און קינדער...

די לבנה האָט נעזוכן דעם האָוענען יודען, זין קאָפֿרהעניש: זין נויט, וואָס כיטערע עלענד אינם, און איז זיך נענאַנגען אומעטום פֿערטראַכט:

אין דער הונד וואַרט, אַר־אַזוי, דער הונד וואַרם בילם!...

דאס פינפטע קאפיטעל.

ערויסגעהענדיג אין נאם, אויף יענער זיים היוף, האָם רב אברהם דערזעהן, וי רפאל שטעהט אין רערט דאָרט מיט דעם איינעגעם וויבעל, וואָס איז צו איהם נעקומען היינט בי־טאָג. איהר שיינענדיג פנים ביים אָבנלאָנץ פון דער לבנה נעהמט זיך אויס אין דער טונקעלקיים פון דער נאכט, וי א ווייס נעמאָלט בילד אויף א שוואַרצען גרונט, אין בעקומט דאָרורך נאָך טעהר חן. ער קוקט זי אָן — און די בילד־שענע „שולמית", וואָס אין „שיר־השירים", טרעט פאר איהם אין־נעראַנק ערויס מיט די אלע פסוקים, אלע לויבווערטער וועגען איהר דאָרט, וואָס היינטיגם מאָל איז עס איהם גיט נלאט אזוי, א משל אקענען די כנסת־ישראל, נאָר טאקי פשוט א שען ווייבעל. רב אברהם טהוט זיך אָן א נויט, לאָזט ערָאָב די אויגען, דער־ווייטערענדיג זיך, נלייך וי נישט בעמערקט. נאָר רפאל אָבער האָם איהם יא בעמערקט, נעהם ער צו, גיט איהם דעם שליסעל אין וואָגט:

— נאָט, נעהם ערין, ווייס מוחל, צו מיר. איך וועל בעלד אָנקומען.

די לבנה קוקט דורכ'ן פענסטער אין שטוב ערין, אין א בריטער פאָס פון נילדענע פליטערלעך ציהעט זיך פון איהר צו רב אברהם'ן, נלייך וי ער עפענט די טיר. די נילדענע פליטערלעך קלעטערען טאַנ־צענדיג ערויף איהם אויף דער ברוסט, אויפ'ן האלו, פון דאָרט אויף דער באָרד, אויפ'ן קאָפ. און מיני נעראַנקען, משונה'דינע, שטופען זיך מיט נוואלד ערין צו איהם אין האָרץ, פערפיהרענדינ וי מיאוסע קונדסים. דער יצר־טוב, נעבעך, ראַננעלט זיך מיט די דאָזינע קונדסים,

טרייבט זיי, אבער עס העלפט נוט — די „שלמית" געהט נים ארויס איהם פונ'ם הארצען!

— וואָס איז עפּעס אין דער פינסטער, רב אברהם? — זאָגט רפאל בייַ'ם צריינקוטען — פאר וואָס האָט איהר נישט אָנגעצונדען קיין ליכט?

— ס'איז מיר נוט אָהן ליכט אויך, אַזוי בין איך דער שיין פון דער לבנה.

— איך זיץ אויך אַ מאָל אַזוי בין דער שיין פון דער לבנה מיט נרויס פּארנוגען — זאָגט רפאל זעצענדיג זיך נעבען רב אברהם'ן — אין דעם דאָזיגען פּאַס ליכט, דאָכט זיך מיר, וואָס איך אַ העלפן לייטער פון דר'ערר ביז'ן הימעל, אין די נעדאַנקען מיינע קלעטערען איף איהם ווין די מלאָכים ארויף און אַראָב. דאָס הארץ פיהלט, ווי עס לאָזט זיך איהר הערצן פונדערווייטענס א נרים ערנין פון אַ נעבורטס-אָרט הער אַ כאָל, אַ כאָל נאָך נאָר פּארצייטיגס. עס כרויכט זיך איהם עפּעס נים דייטלעך-קלאָרע ואבען, עפּעס ווי פּארנעסענע. אלטע אַ וועלט מיט יאָהרען. עפּעס בייגקט עס, גלוסט עס, נישט צו-ווייסען וואָס אין נאָך וואָס?... איהר פיהלט דאָך, רב אברהם, די טיפּקייט פון דעם ענין, וואָס אינטעגליך ארויסצו-זאָגען איהם מיט ריינע ווערטער. איך זאָג תמיד, אז איהר זיט אַ פּאָעט אין די חסידות אייערע איז נעטליכע פּאָעזיע. אמת'ע ריינע הסידות דער-הייבט דעם מענשענס נייסט, וואָרעטט איהם, נים איהם אונטער פייער, התלהבות הייסט עס, ווי נוטער אלטער ווין, אין פּארטראָנט די נשמה העט-העט אין די הויכע עילמות אַריין, אין יענע הילינע וועלטען, וואו ס'איז דאָ טרייסט, רוה אין אייביגער פרידען... דאָס אלכדינג איז כטפי זעהר נוט, פונדעסטוועגען א ליכט אָנצינדען כיידאָ-ף מען פּארט.

— טא, אויב איהר ווילט! — כאָכט רב אברהם, א חאָ-מהוענדיג זיך, וי ער וואָלט אויפּנעשטאָנען פ'נ'ם שלאָף.

— אצינד זענען מיר דאָ, איף דער וועלט — זאָגט רפאל, אָב-צינדענדיג א ליכט — ס'איז דאָ נייעס, רב אברהם! דער יהום ע'ז בע-פרייעט.

— וער?... דער „שקאָץ"?!

— דער שקאָץ! איך דאָס מיידעל הייסט זיך נעפ'ינען.

— נעפ'ינען!.. ואו איז זי נעזיצן?

— אין אוא אָרט, וואו צריקים שטיהען דאָרט נישט. עס הָאָט

נעקאָסט געגנט מיה ציבעפּרייען זי פון יודישע הענד. א גם וואָס דאָס פּריילען האָט זיך אונטערגעהאָפּט. זי האָט נעראָטעוועט.

— זי! אָט די, וואָס איז היינט געקומען צו אייך? דאָס האַרץ אַבער האָט מיר נעזאָגט, אז איהר קומען איז ניט אומזיסט. אין בין זיך מודה, אז פון דער ציים, וואָס איך האָב זי נעזעהן, איז זי מיר ניט ארויס פּינ'ס זין. זי האָט נעמאָן א גרויסע מצוה, "יהי חלקי עמה" אויף מיר נעזאָגט נעזאָרגן א חלק עולם-הבא, וואָס זי האָט דערמיט פאַרדינט!

— אויב איהר ווילט, ר' אברהם, זיין א שותף, האָבען מיט איהר א חלק אין עולם-הבא, מוז איהר דאָך חאָטש וויסען איהר ביטערען חלק עולם-הזה, ווי ביטער איהר איז דאָ.

אין רפאל נעהאָט זיך דערצײהלען רב אברהם'ן די מעשה מיט בײלען אין כיט דער מערקיניע, דורך וועלכער בילע האָט זיך אויפגע-זוכט בי פּיבעל דעם קליינעם אין הויז, וואו די מוהטע שיינצע האָט זי בעהאַלטען, אויסלאָזענדיג די טרויערדינג נעשיכטע, שטארק אויפגע-דראָכט מיט אַזוינע שטעכעדינג ווערטער:

— אָט האָט איהר אייך אייערע יודעלעך! שענע מעשיות. עפּעס נאָר טאָקי ווי אין סדום!

רב אַברהם זיצט צוקאָכט ווי א אָבגעפריהטער, פאָכענדיג מיט דער ישרטולקע איבער'ן קאָפּ און זעהר משונה אָנקוקענדיג רפאל'ן.

— וואָס איז, רב אברהם, אייך נעפעלט נישט, א פנים, וואָס אין זאָג. ווי אין סדום?

— אידאי, אידאי! זאָגט בעסער, ווי אין גלות. ס'איז א גרויסער חילוק. אין סדום זענען די כענשען, ווי אין פסוק שטעהט, בטבע נעווען שלעכטע און זינדיג. אין גלות אָבער מאכט מען פון גוטע מענשען שלעכטע, פון פרומע — זינדיג. נויט, וואָנען אינערע הילינע חכמים, צווישכט דעם מענשען ציהאַנדלען אי אקענען זין פערשטאַנד אי אקענען נאָט. נויט, איז דאָ דעם עולם'ס ווערטעל, נויט ברעכט אייזען.

— מילא ווי די מעשה איז, אַווי צי אַזוי, די זינד בלייבט א זינד. דאָס יודישע פאָלק צייכענט זיך דערווייל מיאום אוים.

— אָט דאָס איז טאָקי די צרה, וי באַלד אויף דעם אויף יענעם א חטא, איז שוין כל-ישראל!... דאָס פאָלק ישראל וואָס — הא האָט נעמען?

— אָט דאָס כאַקי איז דער חבֿר זינס, וואָס עס האָט נישט נע־מאָן, מראַכט נישט צו טאָן און נעהמט נישט קיין מיטעל אַקעגן די מיאוסע זאַכן, וואָס טהוען זיך בײַ איהם.

— אי־אי, כ׳לעבען! — זאָגט רב אַברהם, קרימענדיג זיך — חילם איהר, הייסט עס, אז רבנים, דיינים וכדומה אַוויעג כשרע, לייטישע מענשען, זאָלען געהן צו א לוי־כחור. א פיביל דעם קליינעם אין די היזלעך, שטראָפען, זיך מיאוס־מאַכען מיט א מוהמע שינצע, א האָדיל די מעקלערין, מיט נאָך חצופות, דראַבקעס אַוויעג, וואָס א חרפה נאָר צוברייננען זיי אויפֿ׳ן מויל? נאָר כּבוד שוין אפילו אין דער זיט, מען וועט זאָגען טוסר, וועט עס דען העלפען?

— וי א טויטען באַנקעס, מיסר זאָגען איז וי פֿאַרריידען די ציין, וי אָבשערעכען קדחת, אוא האָפט האָט עס — זאָגט רפאל צוהיצענדיג זיך אין שטעהט־אויף פונ׳ם אָרט — אוי, די מוסר־וואָגער, די מוסר־וואָגער! אוי קען איך זיי, אונזערע מוסר־וואָגער. קענען ניט צוועהען יעצעמס זינד ווי א האָר אין זעהען ניט בײַ זיך ווי א באַלקען א דיקע. נעגעג, איבערגענג מוסר־וואָגער בײַ אינז. ניט זיי בעראַרפען מיר האָבען, ניט אין אָפענע מיילער נעגויטיגען מיר זיך. די דאָזיגע סחורה, און כּמעט נאָר די דאָזיגע, איז בײַ אונז דאָ זעהר פיעל, ברוך־השם. מענשען טהוערט ברויכען מיר צוהאָבען, מענשען אַרבּיטער, פֿאַרשטענדיגע פֿראַקטישע, וואָס בעראַרפען מאָן, די זינד ניט צו־צולאָזען, וואָס בע־דאַרפֿען אָננעהמען מיטעל, זיך שטעלען אַקעגען די הענדלער מים לע־בעדיגער סחורה, וואָס פֿאַרפֿיהרען יודישע טעכטער. דאָס זענען די שרצים, וואָס וויטלען אין דעם שטיין, אין די אָנגעמאַכטע, פֿון פֿרעכדע אין פֿון אריגענע, פֿערשימעלטע בלאָטעס. דאָס זענען די וועריס אין אונזערע וואונדען, אין אונזער צעפֿאַלען לייב, צעריסענע גלידער אין פוילע ביכער! פֿון יענע פֿאַרדיפֿענע ערטער שרייען־אַרויס צו אַיך, יורען, אומגליקליכע נפשות — יודישע טעכטער, אייערע שוועסטער, נעפֿאַנ־גענע, אין דער נעץ אריינגענאַרטע! נפשות פֿאַרפֿיהרטע, קרבנות, נעבעך, וואָס זאָגט לאָזען זיך בריינגען פון הונגעריגע, נעבאַלעוועטע — פֿון אָרימע, גויטבערערפטינע! טהוט, טהוט עפּיס פֿאַר אייערע צרייגע־פֿאַלענע, אומגליקליכע שוועסטער יודען!

— גרינג צוואָגען! וואָס קען א פֿאַלק א דערשלאָגענס, א דער־נידערינטע, נעבעך, טאָן? אין חבוש, קיין נעפענטעטער, מוציא ' צמו,

קען זיך שלין ניט בעפריען מביה־אסורים, פון דער תפיסה, ואָנען אונזערע חכמים.

— קיין כלל פונדעסטוועגען איז עס ניט, קיין דין אויך נישט־אין לעבען נעשעהען פיעל־טאָל זאכען, וואָס פונקט פאַרקעהרט. די נויט ניט־איין דעם מענשען שכל און קראפט צו טאָן אזוינס, ווי פון איהר פּטור צו ווערען. וויפיל, א שטיינער, נעפענטעטע בינדען זיך־אויף אין וועלט פרי. דער עם זיצט פאַרלייגט די הענד און וואַרט אויף היולף, דער איז נישט ווערט נעהאָלפען צו ווערען. יושר, רחמנות — דאָס זענען פונקען, וואָס פליהען פונ׳ם האַרצען קרעטען, אז מען שלאָגט איהם, שלאָגט מיט דעם שטאָהל. — קומט. רב אברהם, קומט צו די קינדער!

— וואו זענען זיי, די קינדער!? — פרענט רב אברהם, ניך אויפ־זיפענדיג זיך פונ׳ם אָרט.

— איך האָב זיי אַריינגעפיהרט צו ריזען. זאָלען זיי עסען און זיך אויסרוהען דערוויל אַביסעל.

דורך דער אָפענער טיר שטרעקט עמיצער אַריין די האַנד מיט א כריף. רפאל נעהטט, עפענט דעם בריף און די בוכסטיבען קיבט איהם אין פנים אַריין — דאָס איז א כריף פון הנצה׳ן, אין וועלכען זי ניט איהם צו־זיסען, אז די מאַמע איז היינט אַוועקגעפאָהרען צום טונעיאַדעוועקער, זאָל לעבען, וועגען מאַכען א שלום, א גוט־לעבען צווישען בנציה׳ן מיט׳ן חיב, מיט איהר, היימט זיך, און דער טאַטע איז געפאָהרען זי ביז העלפּט וועג צוביגלייטען. לכן, איז איצט דאָ א גוטע נעלעגנהיים צו־ריידען וועגען זייערע זאכען. זי וואַרט אויף איהם, שרייבט זי, היינט אין אָוונד.

רפאל נעהטט צוואַטען מיט רב אברהם׳ן ביז דער טיר כּן ריזעם הויז, דאָרט שיידט ער זיך מיט איהם אוֹן נעהט זיין וועג פאַרווייסט, פאַרזאָרגט איז בילע נעוועסען בי׳ם טיש, ווי איינע, וואָס איז געווען מסוכן קראַנק און איז ערשט אַראָפ פונ׳ם בעט. שטיל, אָבנעשוואַכט איז זי נעוועסען אין א מין משונה קלידעל מיט נאַקעטע אַרעמס און א פינסטער טרויערדיג פנים, אַזוי ווי עס וואָלט דערצעהלט די וועה־מאַנען איהרע, די יסורים, וואָס זי איז אויסגעשטאַנען; דערצעהלט ניט מיט שטעכווערטער, מיט פאַרדראָס, נאָר מיט א בקשה, א בעטען זיך חמים. זי האָט ניט אָבגעזאָגט ריזען צופאַרזוכען א ביסעל יויך, ווי א קראַנק קינד טהוט צוליב דער מוטער און נעהמט־אין א לעפעלע פונ׳ם

רעצעפט, וואָס זי גיט איהם. און הערשעלע, ער שטעהט אַקעגען איהר, קוקט מיט ליבשאַפט, נישט רעכט נוט נאָך צופֿרשטעהן דעם טעם פונ׳ם שרעקליכען וועהטאָג. וואָס איז איהר געשטאַנען אויסגעדריקט אויפֿן פנים, אויף די בלאַכע ליפּען. און וואָס איינעמליך איז אַוועק נעלעגען אין די טרערען, וועלכע האָבען איהר נעשריפּט פון די אויגען אין דעם לעפּעל נעקעכטט, בי איטליכם מאָל צוטראָגענדיג עם צום מויל. דאָס הארץ האָט איהם נעצויגען צו איהר, נעצויגען שטאַרק מיט אַלע כחות, עם האָט זיך איהם נעוואָלט האַלזען זי, ליבכען זי, אויסניסען זיך אין טרערען מיט איהר אינאיינעם, און ווען טען וואָלט איהם נעוואָנט: טהו זי אַ קוס און שבאַרב! וואָלט ער עס נעטאָן נערן בשמהה רבה. דאָך איז ער אָבער נעשטאַנען פונדערוויטענם, ניט צוריהרען זיך פונ׳ם אָרט, פאַר גרויס בושה. די בושה איז אַזוי שבאַרק בי יודישע קינדער, אז זי מאַכט זי פאַר גרויסע עקשנים, דער טויט טעג זיך זין נישט אַרויס-צוווייזען עפענטליך די ליבע... ער איז נעשטאַנען און זיך נעשעהמט, נעחאַפט נאָר פונדערוויטענם בננבה אויף איהר אַ קוק. רב אברהם מיט רייזן זענען נעשטאַנען בעזונדער אין אַוינקעל, זי — קלאַפענדיג זיך אלץ אין האַרצען אין וויטענדיג די נאָז, מיט אַ פאָהר איבער דעם אַרבעל, און ער — רייבענדיג זיך די אויגען, פערלאָפענע מיט טרערען. בידע שאָקלען מיט׳ן קאָפּ, אַ מאָל אויף בילען, אַ מאָל אויף הערשעלען... רב אברהם גלעט די באָרד, רייבט דעם שטערען — און דאָס הארץ וויינט אין איהם, שרייעט: אוי-וועה, רבונו של עולם, [illegible] אזוינע בזיונות, די בזיונות פון דיין פאָלק ישראל!

דאס זיבעטע בוך.

דאס ערשטע קאפיטעל.

פרישאָ, א טיפער פריהמאָרגן. ליכט, ווארימקייט און אשיינע־דיגער הימעל. דער רעגן, וואָס האָט נעכטן נאָכמittאָג כּי דער נאכט מים דונערן און בליצן, האָט אָבגעפרישט די אַלע געוועקסן, וועלכע האָבן אָנגעהויבן געלבליך צו ווערן פון די גרויסע תמוזדיגע היצן, און איבער א נייעם געיאָרן אָבגעלעבט גרין ווי פריהער. פֿאָגלען טאָג חאָבט זיך אויף צוויטשל, עס צעזינגען זיך די וואָלקנס, עס וויזט זיך די זון אין די וועלט ווערט אָבגעטונקט מיט ליכט

בעשעפענישען אין וואַלד, אין פעלד וועבען אויף און דערזוהען פֿאר זיך א ליעבע וועלט: די גראָזען פריש, די בויטער אָבגעצוואָגען, טראָפענס טוי פינקלען דרויף ווי דיטענטען — און זיי שעפען גרויס הָעזוג פון זיי. אַלע לעבעדיגע בעשעפענישען, פונ׳ם קליינעם ווערעמל ביז די פיגעל, נעהען ארוים צו זייער ארבייט, שמוצערען, צווישטשערען, שפרינגען אין פליהען, קריכען און קלעטערען. און די גלופסקער פֿאר־שוינען פערערען זיך אויך און נעהען — בחורים, מידלעך, קינד און קיט — ארוים פון דער שטאָדט צו דער רויטער קרעטשמע, מים אַלע מיני כּלים אין די הענד, קייפען דאָרט וואָלוועלען כראָנפען לכבוד שבת, וי דער שטיינער זיערער איז פון תמיד אָן.

און האָרט נעבען וואַלד, כּי דער זיט וועג, וואָס פיהרט פון גליפסק צו דער רויטער קרעטשמע, איז ליהודים. מיחי דער שבת־גוי וואָס הייצט כּי יודען די הרובעם און לעשט אויס די בענשליכט שבת,

וואָס האַנדעלט אָב פּסח דעם נאָענטן חשק פֿון דער שטאָדט, — שׂ הוליעט עס מיט נבריל'ען דעם שטאָדט־פּאַסטיך פֿון יודישע בהמות אין בירד זענען לעבעדיג־פֿרעהליך. פֿאַר גרויס שמחה זיננען זיי דאָס נטע וווניש ליעדעל מיט א ניגונ'דיל פֿון א שיכור, טאַנצענדיג שטאַרק פֿער־פלאָמט האָפּ־האָפּ צום טאַקט פֿון סטעפּענוי'ס צושפּיעלען אויפֿן פּיערעלע.

אָט דער דאָזיגער סטעמפּענוי איז עפּיס ניט ווי אַלע אַנדערע מענשען מיט זין פֿנים'ל, מיט זינע תנועות אין מיט דעם נאָענטן אויס־וען זיינעם, משטיינס־נעוואָנט. בּיי מענשען האָט איטלעכער פֿאַר זיך אין מאָל פֿאַר אַלע מאָל זין איינען געשטאַלט, זין איינען פּנים, חאָטש פֿריסעטעס אַראָבצונעהמען פֿון איהם. אָבער סטעמפּענוי, איז שווער צו־זאָגען, וואָס איינגענטליך פֿאַר א פּנים ער האָט, ווייל וואָס א ענע ווערט עס אַלץ אַנדערש, לויט דעם וואָס איהם אויף דער לונג, אויף דער צונג, און לויט די אָנשטרענגען זינע בשעת מעשה אין דער מינוט. מאַלפּעם מיט זייער שטיינער נאָבקריטען זיך, האָבען זיך נעמענט בע־נראָבען אקענען זינע העוויה'לעך. נישט תמיד אָבער האָבען אַלע מילע כוי'ס פּנים אינאיינעם איכּגעדריקט אין זאָך, נאָר צומאָל האָט איטליכער פֿון זיי אויסגעדריקט עפּיס נאָר אַנדערש, בשעת אין זיי פּנים איז פֿער־אומערט איז די אַנדערע פֿול פֿרייד, אין אויג ווינט, די אַנדערע לאַבט. מעיבערת'ע איז געווען א ספּנה אָנצוקוקען איהם דענסטמאָל, זי זאָלען נישט מפּיל זין פֿאַר שרעק. קיינמאָל האָט מען נישט נעוואָהן סטעמפּענען אין שוהל ניט אינדערוואָכען, ניט שבת און יום טוב. אויך האָט מען איהם נישט נעוואָהן האַלטען יודישקייט. פּינדעסטוועגען האָט דאָס קינעם ניט נעאָרט, נאָרנישט טאַבענדיג זיך פֿון איהם, נליך זי זי וואַלטען איהם אַרויסגעלאָזט פֿון דער ערבות, און זאָל ער זיך טאָן וואָס ער וויל, נעגוג, זי זענען שוין מעהר נישט ערב פֿאַר אידם. סטעם־פּענוי וויים שפּרוכען צו קרתת, צו צאָהן־וועהטאָג און צו נאָך אין נאָך מכות. ליעבע־פּלעשלעך אַווינע האָט ער נעהאַט, וואָס אין מראָפּע דערפֿון אַרויפּנעסענדיג בּיי אַמאַנסביל אויפֿן קלייד אָדער בּיי א נקבה איז נענג נעווען, ער זאָל זי אָנצינדען א פּיערדינע ליעבע אין האַרצען, און א סך בעלנים פּונ'ס עולם זענען נעווען אויף די דאָזינע פּלעשלעך זינע, וואָס זענען בעקאַנט נעווען אונטער זין נאָמען.

א מין פּידעלע עפּיס האָט סטעמפּענוי נעהאַט, אויף וועלכען ער פֿלענט, משטיינס־נעוואָנט, שפּיעלען אין די וועלדער, אין דערפֿער, אין

שענקען און אין אַלע יענע ערטער, וואו שקצים מיט שיקסעס פלענען מאַנצען אין זיערער א חגא. ער פלעגט דאָרטען לוסטיג מאַכען דעם עולם אויך מיט פאָקוסען אין אָנשטעלען. שלוננען שטיקער פיער אוו ציהען פונ'ם מויל לאַנג שטענגעס, ציבערעכען אייער אין זיין היטעל אין ארויסלאָזען דערפון פליהענדיגע טויבען; נעהמען עפעס א טעבע כּי איינעם, א בלאָו־געבענדיג אויף איהר אוו זי פלעגט נישט וועדען, אוו פלעגט זיך דערנאָך נעפינען אין קעשענע כּי יענעם. האָט ער נעהאַלט— איז פון דער העלער הויט כּי עמיצען נעהאַנגען א שלאָם אויפ'ן מויל.

סבעטפענוי איז ניט אַיינגעוואַכען אויף אין אָרט, נאָר אַרומנע־וואַנדערעוועט שבעדיג פון אין אָרט צום אַנדערען, וואו עפּים א נעזע־טעל, אַהא, דאָרטען איז ער.

אַצינד שפּיעלט ער פאַר מיהיין מיט נבריל'ן. ער ריפעט אויפ'ן פידעל. זיי שפּרינגען, מאַנצען אוו וועד עס נעהט שטעלט זיך אַב. אַזוי וו פ'האָט זיך פאַרקליבען אַרום זיי א גרוים רעדעל פון נלופּסקער עולם, קינד אוו קיט, וואָם זעהען־צו די שמחה וואונדערענדיג זיך, וואָם איז היינט אַוויינם פאַר א יום־טוב, וואָם איז דאָ די שמחה אַזוי גרוים אויף זיי.

אוו אין מיטען דער דאָזיגער חדוה, שפּרינגט פונ'ם עולם אַרויס א יודענע מיט א יאָמער, א געוויין, כּרעכענדיג די הענד אוו שרייענדיג נעוואַלד אויף דער פרעהליכער קאַמפּאַניע: אוי, רצחים, כּערדערם... אוו פאַלט טאַקי כּאַלד אין הלשות.

עס איז א מהומה, א נעטימעל, א שרעק אוו אויס שמחה. עס פידעלט נישט סכעמפּעניו, מיחיי מיט נבריל'ן ניכ־טערען זיך אויס פאַר שרעק. אוו דאָם פנים וועדט זיי בלאָם זיי די וואַנד.

— וועד איז דאָ, וועד, וואָם? — פרענען איינער כּי דעם אַנדערן, מיט גרוים וואונדער.

— דאָם איז בתיה שמואל דעם מאַנטדעטניקס וויב.

בתיה, אָט דאָם איז די יודענע, וואָם איז נעכטען נעקומען אין בית מדרש נעוואָהר וועדען, פאַר וואָם איז איהר משה'לע, וואָם לעדענט דאָרטען, ניט נעקומען א היים נישט האָבענדיג אוו מויל דעם נאַנצען טאָג. אוו וואו איז ער? אַז זי האָט איהם דאָרטען נישט נעפונען אוו רב אברהם האָט נישט נעוואוסט צו זאָגען איהר, וואו ער איז, איז ע פון דאַדט צוועק מיט א נעבראָכען האַרץ.

די זון איז שוין פערנאנגען. עס איז שוין פינסטערליך אין בתיה
ווצט כי זיך אין שטיבעל פעראמערט, פערזאמלט אויף איהר טיש
נהגרעל, איהר נדולה, ווען איז א בענשונג פון נאט. זי ווצט אין אינ
צרות פארגעסענדיג זיך אין אלע צנדערע הויליכע זאכען, זי פארגעסט
איהרע קליינע מעכטערלעך, אז זי זענען הונגעריג, אז ס'איז שוין צייט
אנצוצינדען א ליכט, איינהייצען דעם אייוון אין אבצוקאכען דאס מעפעל
נעקאכטס אויף בית-דער-נאכט. און די קליינע קינדערלעך וענען אויך
פערטרוירט, ויצען פערשלאגענדיג זיך מי שפעלעך אלע אינאיינעם אין
א וינקעל מיט ארגבנעלאזענע קעפעלעך און ארויסברענגענדיג פון זיך
שמילע ויפצען. און ווער וייסט — ביז ווענען וואלט בתיה אזוי נעזונ
נעזעסען, ווען נישט די קאץ, וואס אויפהאפענדיג זיך פונ'ם שלאף אויפ'ן
אויוון וואלט ניט ארגבנעשפרונגען צו איהר אויפ'ן בענק, איינהארבענ
דיג זיך זון רייבענדיג זיך אין איהר פאר ליעבשאפט. בתיה טהוט זיך
א חאפ, דערמאנענדיג זיך אין דעם, אז זי האט אויף זיך א הויז,
קינדערלעך. און אויך אין שטואלקען איהרען דערמאנט זי זיך, אז א
נאנצען מאג, נעבעך, יאמם ער זיך נאך דער שווערער ביטערער פרנסה
זינער, אויסזיענדיג אין אלע נאסען, אין היזער און הויפען. און אויף
דער נאכט ערשט קומט ער, נעבעך, א היים מיד, הונגעריג, — דארף זי
דאך איצטער זעהן וואס צונרייטען צו וועטשערע. וויי זי טראכט דא אזוי
וועגען דעם מאן, פאלט איהר אין, אפשר האט ער עס נעטמען משה'לען
שין זענען בייזע צוועק. היינט איז דאך האנערשבאג, וען שמואל נעהט,
זי דער שטיינער זינער איז תמיד, מיט דעם פעסעלע צו דער רויטער
קרעטשמע בריינגען פון דארט בראנפען פאר די בעלי-בתים זינע. א
מאג איז דאך נעזעהן היינט א ליכטיגער, א שיינענדינער אין א וואר
וינטעל האט נעזוהעמ אין נאסם וועלטיל, אויף די פעלדער פול תבואות
אין נרינוואר נאר א נן-ערן, ריחות פון שמעקענדינע קרייטעכצער מהיה
נפשות — איז אפשר שמואל, וועלענדיג אנטאן א פארנענגען משה'לען,
ארין צו איהם אין בית מדרש אן נעטמען דורכצונעהן זיך מיט איהם
אביסעל אין פרייען פעלד. וואס זאג איך אפשר, נעוויס האט שמואל
שוויגס נעטאן, אזן נעטאן זעהר נלייך. משה'לע אונזערער, אונזער מתנה
פון נאט, וויסט דאך נישט מעהר ווי דעם בית מדרש, וואו ער פאר-
בריינגט די נאנצענע טאג אין לערנען תורה. ער איז, נעבעך, שוואך,
דער-קוצר, איינגאנצען נאר הייס אזן ביין (מיר פאר זיין קאפ). וואס
פאר א תענוגים, משטיינס-נעזאנט, האט ער בי אונו אריטע מאטע-מאטע?

תענונים זאָל איך, איז עס ניט אַ נעלעכטער? ווי קומט צו אונז תענונים? הלואי, לעבעדינער גאָט, מאַטע־פאַטער, מיר זאָלען איהם קענען נעבען צו יעדער צייט חאָטש דאָס נויטיגסטע צום לעבען! וויסט איז דער מאַמע זיינער? און ער אַליין, דאָס טייער קינד, פאָדערט ער דען פון אונז וואויל־טאָג? אַ שטיקעל דאַרף ברויט, אַז ער איז הונגעריג, איז פאַר איהם נענוג; אַ שוך אַז ס'צעריסט זיך איהם אַ מאָל, ס'קוקען אַרויס די פינגער, איז פאַר איהם אויך רעכט אָננעהמענדיג עס פאַר נוט. אפילי נענוג לופט, וועה איז מיר, קענען מיר איהם אויך נישט געבען: אַ דירה אַ ביסעל, ענג, נידעריג, טען ויצט דאָ, משטיינס־נעואָגט, איינער כיי'ם אַנדערען אויף די קעפ. אַז איך הער איהם אַמאָל כיי דער נאַכט הוסטענדיג, נעהט מיר די נשמה אוים. זעהר נליך האָט נעטאָן שמואל, וואָס האָט אַוועקגענומען טשה'לען אַביסעל פון דער נמרא, ער זאָל זיך דורכנעהן מיט איהם אַביסעל אין פרייען פעלד. אַ גרויסע מצוה האָט ער אין איהם נעטאָן. זאָל משה'לע שפּאַנען אַביסעל פרישע לופט, אויסגלייכען זיך די בייגער און זאָל ער ווייטער פון אַ נוטע מינוט אין זיין לעבען.

מראַכטענדיג אַזוי האָט זיך כתיה באַלד בערוהיגט. זי שטעהט־אויף, צינדט־אָן אַ ליכט אין נעהמט זיך צו דער אַרבייט, לעבעדיג, אויפגעראַמט. דאָס האָט געווירקט אויף די קינדערלעך און זיי האָבען זיך נעלאָזט אונטערהעלפען דער מאַכען מיט חשק. די שילט קאַרטאָפלעס, די טראָגט־צו אַ קרינעל וואַסער, די טהוט אַ שפרונג אין בריינגט דאַרע שפּענדלעך, די צוליינט עס אויפן פריפעטשיק, און כתיה צינדט אונטער, צוזאַמען דאָס און מאַכט אַ פייער אין שטעלט־צו דאָס טעפּל. די שפּענדלעך טרעשצען, פונקען פליהען, דער פלאָם האָפט אַרום דאָס מעפּל — און ס'איז ליכטיג־פרעהליך די קינדער אויף די הערצלעך. די קאַץ ויצט זיך אויפן נעזעסעל, ווַאַרימט זיך אַנטקענען דעם פייער, לעקט די לאַפקעס און האָט הנאָה.

— אַ קאַץ וואַשט זיך, איז אַ סימן אויף נעסט — זאָגט דאָס עלטערע מיידעל.

— דער טאַטע וועט באַלד קומען מיט משה'לען — כאַכט כתיה מיט אַ פרעהליך שמייכעלע.

און אַ מידעלע, דאָס יונגסטע פון די קינדער, שפרינגט אַרויס מלא שמחה, פאַטשט מיט די הענטלעך און זינגט זיך דאָס נעוויסע לידעל:

פּי — פּי — פּי,
וואו איז דער טאַטע?
ניטאָ איהם הי;
ווען וועט ער קומען?
מאָרגען פֿריה!
וואָס וועט ער בריינגען?
א גלעזעלע ביר!
וואו וועט ער שטעלען?
אונטער דער טיר!
מיט וואָס וועט ער צודעקען?
מיט א שטיקעל פּאַפּיר!
וער וועט דאָס טרינקען?
איך מיט דיר!

— אַלע מיר טרינקען, אַלע! — צושרייען זיך אויף איהר די קינדער, טאַכענדיג צו דער מאַטען: יאָ, מאַמע, אַלע?

— אַלע, קינדערלעך, אַלע, — נעהמט זי איין די מוטער מיט גוטע רייד, — באַלד וועט דער טאַטע קומען, בריינגען געלר, איך וועל קויפען מעהל, מאַכען חלה אויף שבת, קויפען פיש, מאַכען א קוגעל און מ'וועט זיין גוט.

האָץ, האָץ, האָץ,
לעבריג, פרעהליך אַלע
מאַמע באַקט די חלה!
האָץ, האָץ, האָץ,
דער טאַטע גיט געלט,
די מאַמע קויעלט,
— קינדער צום טיש!
נאָט זייך ייך א שיסעל,
פון א הוהן א פיסעל,
פון א הערינג ס'קעפּעל,
אין א קוגעל פון עפּעל!
האָץ, האָץ, האָץ,
חנה, לאָה, צפורה!

האָץ, האָץ, האָץ,
אסתר, שרה, רבורת !

דאָס ליערעל זינגט שפרינגענדיג־טאַנצענדיג פאַר גרויס פֿרייד
אַ שען קלוג מיידעלע, אַבאַרוויסע, אין איין העמדעל, און בּיי אויסלאָזען
איטליכען גראָס חאַפּט זי די קאַץ בּיי די אויערן, — ענטפֿערט זי איהר
אָב אויף איהר קול מיט אַ מיאַויקע.

קיין זאַך קען נישט דערוויכען דאָס האַרץ, איינגעבענדיג איהם
היילגע געפיהלען, אַווי וויִ די אָרימקייט, ווען נאָר זי איז אַ בעהאַלטענע,
אַ ריינע און ניט קיין שמוציגע, אָבנגעלאָזענע. אָרימקייט מאַכט קלוג,
אָרימקייט איידעלט דאָס האַרץ מיט גוטע געפיהלען, גוטע מידות.
אָרימקייט מאַכט הויזליכע צופֿרידענקייט — צוגעלאָזטקייט פון עלטערן צו
קינדער און פון קינדער צו די עלטערן. וויפיעל גרויסע תענוגים מען
דאַרף אויסטראַכטען, כּדי צופֿריערענשטעלען זאַטע רייכע קינדער, וואָס
באַדען זיך אין וואַוילטאָג, און וויפיעל מיטעל דאַרף מען עס טאָן,
אויפצובלאָזען איין פונק פון רחמנות און פון מענשליכע נעדאַנקען אין
זייער נשמה, וואָס איז פערזונקען אין דעם טיעפֿען שמוץ פֿון גראָבע
תאוות. די נשמה פון אָרימע אָבער—זי קען ריהרען אַ מינדסטע קלייניג־
קייט, און ווערט פול מיט זיסע נעטליכע געפיהלען. עפּעס נאָר אַמינדס־
טע זאַך אַנטע אין דעם לעבען פון אָרימע מענשען — ווערען זיי מונטער
און מלא שמחה. פון אַ נייע קאַפּאָטע, אַ שטיינער, נייע שיך, איז אַ
גרויס נחת; קרעפּלעך אָרער עפּעס אַזוי אַ גוטע נעריכט, וואָס מען מאַכט
אַמאָל, איז אַנאַנצער יום־טוב. דאָס הויזליכע לעבען בּיי פּיינע, אָרעמע־
ליכע אָרימע ליט איז פול מיט פּאַעזיע.

דרך־ארץ פאַר קבצנישע קינדער! פון זיי קומט אַרויס דער גרעסטער
טייל פּאַעטען!

דערווייל נעהמט אַוועק אַ היבשע ציט און שמואליק מיט משהלען
זענען נישטאָ. דאָס פייער אויפֿן פּריפּעטשאָק נעהט פאַמעליכען אויס, דאָס
צונעשטעלטע טעפּעל קאָליש זידט, קאָכט אַלץ שטילער, שטילער. דאָס ליכט
צאַנקט, אַלץ טונקעלער, פינסטערער ווערט אין שטוב און אויך בּיהן
אויפֿן הארצען. די מרה־שהורה חאַפּט זיך ווידער צו איהר בּיים,
פּריהער אין הארצען — שא, ניט קיין וואָרט! נישט מצער צוזיין די
קינדערלעך, נעבּעך. און שפּעטער אַביסעל, הע־הע, לאָזט זי זיך שוין
הערען מיט ווערטער! אַצינד איז בּיהן אַ וועהטאָג אינצווישן: זי זאָרגט

זיך אי פֿאַרן מאַן, אי פֿאַרן זוהן. דער שטיינער שמואליקס איז נעווען צוקומען א היים, א נאַנצע וואָך — פֿאַרנאַכט, דאַנערשטאָג נאָר א פּיסעל פֿריהער, כּדי צו נעבען בייציטענס עפּים נעלט אויף שבת, און היינט, ס'איז שוין האַלבע נאַכט, העהנער קרעהען — א ן ער איז ניטאָ! ס'איז ניט קיין גלאַטע זאַך, עס מוז דאָ עפּעס זיין. וואָס=זשע אַזוינס? אָט דאָ צושפּילט זיך בי בתיה'ן דער פּח=המרמה, זי טראַכט=איבער שרעקליכע זאכען, נאָר א מורא, אַזוי אַז די שטיל=פֿאַרבאָרגענע טרה=שהורה חאַפּט זיך אַרויס פּונ'ם האַרצען, אויסנים ענדיג זיך אין טרערען, אין בּיטערע קרעכ= צען. די קינדער, קוקענדיג אויף דער מאַמע, ווי זי ווייַנט, זיפּצט, זענען זיי טרויעריג אַוועק אין א ווינקעל צוניפּשטיקענדיג זיך דאָרט אינ= איינעם, פּאַראומערט מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּלעך. דאָס ליכט האַלט שוין אינגאַנצען בי'ם אויסגיהן, אויסשפּענדיג שוין דאָס לעצטע ביסעל חלב אין ליכטער, קיין פונק פּייער שוין ניטאָ אויפֿ'ן פּריפּעטשאָק, קאַלט וו איז שטעהט דאָס טעפּעל, קיינעם קומט אויפֿ'ן זינען ניט אַרויף דאָס עסען. אָלע זענען פּאַראומערט, אפילו די קאַץ פֿאַרליינט דעם ווידעל, נעהט אַנגערדודעלט און ציהט זיך אוים אויף דעם אויוון וו זי דרעמעלט. די מולטער אפילו, וואָס מען פֿארקנעט אין איהר חלה אויף שבת, שטעהט לידיג אין א ווינקעל אן זעהט אוים פֿאַרלאָזט, פֿאַרווייסט. און די גריל, וואָס היבט אָן נעזעהנטליך צוגרילען בי נאַכט, בשעת אָלע אין שטוב לינען זיך שלאָפֿען, שטעהט היינט, אַרויסשטרעקענדיג דאָס קאָפּעל פון דער לאָך, קוקט וויַ א גולם און ניט קיין פּיפּס. איין גרויכע פֿלינ נאָר מילט זיך אָב פונ'ם איבערינען עולם פלינען, וואָס שלאָפֿען, אַנהאַלטענדיג זיך מיט די פּיסלעך אויפֿ'ן סופּיט, אויף די ווענד, און לאָזט זיך נעהן ווי צו=חלום, בעאומרוהיגען מענשען מיט איהרע נאַרישע אנ= שטעלען: טהוט זיך א דרעה, א פּליה, הין=און=הער פלינק=נעשווינד די א רוח, אַנשלאָגענדיג זיך אָט אין א פּענסטער, אָט אין עפּעס א פּלי, אָט ניט עס מיט איהר א טראָנ כּאַרבי א אויער טאַנצענדיג, וווּשענדיג דער רוח וויסט זי וואָס.

און ווי די דאָזיגע פֿלינ אַזוי האָבען זיך געטראָגען בתיה'ס נעדאַנ= קען, אויפּריהרענדיג איהר דעם מוח. עס ווערט איהר איינג אין שטוב און וויל צרוים אין נאָס זוכען איהרע ליבע און נאָכפּרענען זיך אויף דעם מאַן בי יענע בעלי=הבתים, וואָס ער ברייננט זיי תכיד ברא נפּען אין דעם מאָג. נאָר באַלד בעטראַכט זי זיך, ס'איז דאָך שוין לאַנג פּער= מאַכט אומעטום מיר און מויער און מען שלאָפֿט. זי ניט אויך א קוק

אויף איהרע בידנע קינדערלעך הי זי לינען צונעטולעט אינם צום אנדערען; וי איהרע ליבע, טייערינקע פוינעלעך — מראכט זי — קומען עס, נעבעך, אב און שוויגען. א לעבען, משטינס-נעוואנט, אין צרות— און עס דערלאזט איהר ניט דאס הארץ אוועקצוארפען זי בי נאכט פלייץ אין שטוב. אין-מיטען-דרינען מראנט דער רוח אן פין ערנץ עפים א הונד, ער שטעלט זיך אונטער'ן פענסטער, אראבלאזענדיג דעם ווידעל, פערריסענדיג הויך דעם קאפ, און הויבט-אן רויען, מים א יאמער א שרעק. דאס רויען פונ'ם הונד, וואס לויט מען זאגט, בעווייזט עס ניט אויף קין נוטס, האט בתיה'ן נאר צודרעהט. פאר שרעקעניש, פאר צוטראגענים טהוט זי א נעהם די קאטשערע, לויפט נעשווינד ארויס אין פערטייבט דעם הונד, אויסלאזענדיג צו איהם איהר שווער ביטער נעביטה מיט טויטע קללות. דער הונד אנטלויפט, שטעלט זיך אב פונדער-וויטענס און הויבט אן בילען שוין מיט זיין נעווענטליכען קול, נליך וי ער טענה'ט זיך אוים מים בתיה'ן, וי בלעם'ס איזעל א מאל, פרענענדיג זי: „וואס האב איך דיר אזוינס געטאן, וואס דו האסט מיך נעשלאגען מיט א שטעקען? אי, נארישע יודענע! וויסט דאס דען ניט, א הונד זו רויעט אויז נארנישט, שוטים נאר שרעקען זיך דערפאר?"

ריין, לויכער איז נעווען דער היטעל אין אנהויב אווענד. עס האט זיך נעלאזט זעהן א פערטיל פון דער יוננער לבנה צווישען א גרויסען עולם ליכטינע שטערען, שטעהענדיג אויף דער וואך. כאלר אבער האט דער רוח אננעמראנגן די שוואדרצע-חברה וואלקנס, זיי האבען זיך כיסליכווייז צוהוליעט, וי דער שטיינער איז נעארבייט מעשים, ביז ס'איז נעווארען א קאבעניש, א שטורם און שמאק-פינסטער. עס האט נעבליצט, נעדונערט, און טרערען — נאנצע מיכען וואסער, האט נעגאסען דער הימעל. דער עולם אין שטאדט איז נעשלאפען, נישט אננעהויבען וויסען, וואס מהוט זיך אזוינס אין-דרויסען. נעפיהלט האט עס נאר זיין יודענע — בתיה מיט איהרע קינדערלעך, וואס די צרות זיערע האבען נישט נעלאזט זיי שלאפען.

אויף מארגען פריה איז בתיה אוועק, נאבדעם וי זי האט אננעזאגט צפורה'ן, דער עלטערער מאכטער, אכטונג צוגעבען אין שטוב אויף קינדער, און איז נעגאנגען אהין צו דער „רויטער קרעטשע" נעווארען דאדרט וועגען דעם מאן. א ברכה פון נאט איז אומעטום, א גרוים נערעטעניש אויף די פעלדער, עס שמעקט, עס וינגט, עס לעבט—

זיך כתיה נעהט פאראוואנט, פעראומערט, איהר נעהט ניט אין קאף די שענע וועלט ארום איהר.

אין דער רוסישער קרעטשמע האט מען איהר נעזאגט, אז שמואליק איהרער איז, וויי דער שוויגער ווינער הביד, נעווען נעכטען דאָרט, נעטופען האָט כעכעלע כרעכנען זיינם אין צווישן דערמים צוריק אין שטאָדט. נאָר אין פנים כיי די עשיה מעכטען איז נרינג נעווען צוזאַמענקענען, אז שמואליקס פעריפעלקי־ווערען איז זיי א גרויסער מאונדער. מיטן טויל משכנן זיי כלימר"ש: עס, נאָרנישט, כדי צוכריינטען כתיה'ן, זי וואָל זיך אזוי ניט ערנערן, ניט אזוי ווינען, אָבער אין האַרצען דינקען זיי, אז ס'איז עפּעס ניט נלאַטט, דאָ כוי זיין עפּעס נאָר א מיאוסע מעשה. כתיה נעהט פון דאָרט צוזיק זיי קאָף א קאָף כאָר נרויס ענמת־נפש. זי נעהט כיים ברעג וואַלד, ניככערענדיג מיט די אויגען אין כאַרשטעלענדיג זיך שרעקליכע זאכען — נאַלטע, חיות רעות וכוומה צוויע אָנשויקענישען, וואָס קענען זיך מיט מענשען אין א וואַלד כאָכען — אין כלימר"ש דערוואָרט זי פיר זיך א וועלד מענשען. כמעשפענט שפילט איהר זין פידעלע, מיוזי אין נאַכרילאָ כרענען, נעהמענדיג זיך אין־מיטען־דרינען מאַקי צו א פעסעלע כרענפען, וואָס ליגט צווישען זייערע זאכען אונמער א כוים. כתיה ווייכט זיך צוויישן דעם עילם, כחוט א קוק — אוי־חעה, ס'איז דאָך דעם מענם פעסעלע! זי וועכט זיך אויף די כיידע נוים מיט א נעווין, א נעשרי וי אויף רוימים, נישט פּרויכרעדענדיג עם שארף, פּאַר נרויס השרצקלעמעניש, אין פאַלש הלשנת.

יענער שבת אין נלייסק דעכטעקל איז נעווען שבת־פעטריכע וועלקסי — דאָס היכט, צווי כאַרשוינען אויעלכע, וואָס ווענען דעם שבת דערהויכט נעווארען. זי כיחי אין נאַכרילאָ, אויף ווענלע ס'איז נעפּאַלען א השד, אז זי האָכען נע'הויב'ע שמואליק'ן מיט דעם זוהן, ווענען ארויין אין דער הכיכה, איז די יוידיש שטאָדט נלויפּק נעכליבען א אלמנה. יודן ווענען אויסיעשטעלט, וואָס ווען מען טאָן אָהן א שבת־נוי? ווער ווען זיי פּערלעשען די ליכט אין טאָן כיי זיי אין שטוב נעוויסע ארבייט? סטייטט, איז עס דאָן מענליך, יודישע קינדער אָהן נוים! האָט מען דערווייל אָנשטאָט דעם שבת־נוי כיחי יוצא נעווען מיט פּעפּריכען, מיט א נוייע, האָס מעלקט יודישע כהמות בשעת א יום־טוב. אין אויפ'ן אָרט פון נאַכרילאָ'ן דעם אויבער־פּאַסטוך איז ארויף זיין תלמיד פעלקסי, א קלייַן שיינעצעל. נאָר כיידע אָכער האָכען נים נעטוינט צו זייער ארבייט, פעטריכע, וואָס איז א נקכה, נישט האָכענדיג דעם כת

פון אַ מאַנספּיל. אַרײַנגיסען אין זיך די אַלע גלעזעלעך בראַנפּען, וואָס מען בעקומט פאַר ליכט־אויסלעשען, איז באַלד נאָכן פערטען פוס שוין שיכור געוואָרען. אי־ז זי, נעבעך, גענפאַלען פון די פּ־ס, האָבען אַ סך ניט אויסגעלאָשענע ליכט אין פיעל הייזער געשמאַלצען, אַנגעמאַכט אַרויך מיט אַ טשאַד, אין יודען האָבען וועה געטאָן, ניט היינט געדאַכט, די קעפּ. אין וואָס נאָך? יענעם שבת האָבען יודישע בהמות זיך געמאָלקען שפּעט, ערשט אַרום האַלבען טאָג. וויל פּעטריכע איז געלעגען טויט שיכור, נישט צוקנענען דערוועקען זי, אַזוי האָט זי געפּאָפּען. מיט אַלצקס־ן איז אויך געוואָרען ניט קיין שענע מעשה. חי באַלד דאָס קליין גוי־עלע איז געוואָרען אַ פּריץ איבער בהמות. האָט ער מיט גדלות ביי זיך געמיינט, איז די בייטש ביי איהם אין דער האַנד, מעג ער שוין טראַסקען מיט איהר, שלאָגען וועמען ער וויל און וועמען ער וויל. בעדאַרף זיך טרעפען, אַז ער הייבט אויף די האַנד מיט דער בייטש אויף יונגעלעך, וואָס שפּילען זיך רוהיג אויף דער גאַס, ווערט אַ דראַקע, אַ ליאַרם, אַ געשריי — די בהמות בלייבען דערווייל אַהן אַ פאַכטוך אין צולויפען זיך אין אַלע זייטען.

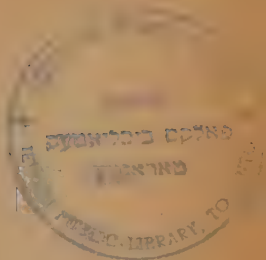

דאס צוויטע קאפיטעל.

א שרעקליכע מינוט, וואס שוער צונעפינען איהר גליכען, איז געווען יענע מינוט בשעת פּאַרשווינדערונג. ווערען דאס וועגעלע מיט די „האַפּערס", נאָך וועלכס שמואליק דער מאַנדעלניק האָט זיך האַסטיג נאָכגעיאָגט. אוא צרה, ווי א טרייער פּאָטער זעהט זיין ליעב קינד בי נזלנים אין די הענד, נישט צוקענען עס ראַטעווען — דאס לאוט זיך מיט דעם מויל ניט איבערנעכען, עס נעהמט דענסטמאל אב דאס לשון, נישטא קיין ווערטער, קיין יאָשערען, קיין קלאָגען — א נעשרי האָט שמואליק נעכאָן אן נעפאַלען, בעך אויף דר'ערד!

וואס=זשע פּאָרט איז דער סוף מיט איהם נעווען? אפשר איז ער פּאַר גרוים האַרצוועהטאָג משוגע געוואָרן? אפשר נאָר נעבליבען טויט אהן א נשמה?

חס=וחלילה! שגעון דאָס איז פּאַר נגידים. אָט די אָבנעהיטע מענשלעך קענען ניט איבערטראָגען קיין יסורים. פון עפּים א שרעק קריהט זיך זיי איבער דער מוח, פון עפּים א צער גענען זיי אראָב פונ'ם זינען. נישט אזוי אָבער זענען די קבצנים. קבצנים זענען פון אייזען, קיין קויל נעהמט זיי נישט — ניט קיין קעלט, ניט קיין הונגער, ניט קיין נויט און ניט קיין לייד, מכות, פּירעניות, וואָרום דאַרויף זענען זיי דאָך נעבוירען נעוואָרען, פּערשווארצט צו=ווערען, צוליידען אין אָבצוקומען זייער נאַנץ לעבען. אין דער רבונו של עולם ניט זיי יסורים מיט דער פּולער מאָס און א אייזערנעם כח, אויסצושטעהען די צרות, גיס משוגע=צו=ווערען און צישטאַרבען פון זיי.

אבת טעקי, גרוים צער האָט שמואליק אייננענומען פון זיין ווהן.

וואָס גזלנים האָבען איהם געהאָפט, ביטער און פינסטער איז איהם געוואָרן, נאָר חיפיל אַזעלכע געפֿראָכענע הערצער, ביטערע געמיטהער חי ער זענען געוואָרן בי יודען דענסטמאָל, אין יענע שלעכטע צייטען; חיפיל טיכען טרערען, אוי, רבונו של עולם, האָבען זיך, אין יענע צייטען, אַרײַנגענאָסען אין דיין לאָגער, טרערען פון אָרעמינקע עלטערען, בי וועלכע מען האָט אַוועקגענומען זייערע קלײנע קינדערלעך, נעפּען, בשעת שלאָפענדיג בי־נאַכט אין די בעטעלעך און זאָלענדיג גוטע חלומות; טרערען פון מאַמעס, בי וועלכע מען האָט צוגענומען זייערע בני־יחידים; טרערען פון וויסטע אַלמנות, טרוירדיגע אויף זייערע אַוועקגענומענע קינדער, יתומים, דאָס איינציגע טרייסט, דאָס איינציגע אָנהאַלטעניש זייערע אין לעבען! פיל נעסטען, אוי, זענען פֿאַרוויסט געוואָרען, יונגע פּויגעלעך נערויבט נעוואָרען, דאָס האָרץ פון עלטערן אויף שטיקער צעריסען געוואָרען — און פונדעסטוווענען, נישקשה, האָט מען אויסגעהאַלטען. געלויבט איז זין ליבער נאָמען, שהחינו, וואָס האָט נעלאָזט אונזערע דאָזיגע קבצנים לעבען, וקימנו והגיענו, און נעלאָזט זי דערלעבען ערנערע נייע צייטען, צוצוועהען ווידער דאָס אַזעק־נעהמען בי זי די איבערינע קינדער!..

שמואליק האָט א נעשרי נעמען, אָבער ניט כשונע נעוואָרן; שמואליק איז נעפֿאַלען, אָבער די נשמה איז איהם ניט אויסגענאַנגען. עס עפענט אונטער איהם זיך אויף דער ניהנם, מלאכי־חבלה רייסען איהם דאָס האָרץ, ער אָבער איז בי די נערַאַנקען, ער וויסט, אז משה'ל זיינער איז געפֿאַנגען, אז ער מוז זיך יאָגען רַאַטעווען איהם. אי וואָס, בערעבענען זיך, צי וועלען איהם דינען די פּים נאָכצוויאָגען זיך — דאָס פֿאַלט איהם נאָר ניט אַין. א טאַנדעטניק, וואָס וואָגעלט זיך אַרום פּין טאַרגענס פֿריה בײַ אין דער נאַכט איבער אַלע גאַסען און הויפּען, וואָס קריכט אַרויף־אַראָפּ הונדערטער טרעפּ א טאָג, וואָס הערט אַזעלכער פּים? קבצנישע פּים, משטיינס־געוואָגט, וער בערעבענט זיי, וער פֿרענט זיי, אויב זי ווילען אָדער ניט ווילען נעהען א גאַנג? אין נאָר א חוץ־דעם, וואָס שמואליק איז א טאַנדעטניק, איז ער דאָך דערצו עפּים נאָך א יוד אויך, און דאָס נעהען בי א יודען איז עפּים אַנדערש, ניט ווי בי ליטען — דער קאָפּ זינער איז איהם אין הימעל, ווי דער לאָקאָמאָטיוו פֿליהט ער פֿאַראויס, אין די פּים שלעפּען זיך איהם נאָך, ווי די וואַגאָנעס, אויף דר'ערו

עס ברענט, קאָכט שמואליקס האָרץ ווי א קעסעל, עס רוישען,

קלאפן זינע נעדאנקען, סהוען איהם א הויב-אויף פון דער-ערד, פע
וועגן, טרייבן די פים — און זי לויפען נעשווינד, געשווינד.

דער וועג, אויף וועלכען די „חאפערס" האבען זיך נעלאזט פאהרען
איז נעווען א שמאלער, אין דער זיט פונ'ם פרייטען שליאך. ער האט
זיך נעצווינגען וויי א סטענגע צווישען נראז און הבואה, פארקריכענדיג
א סאל אין א קאליושע, אדער פערפאלענדיג ווערען אונטען ערנין אין
א טאל, און פון דארט וידער זיך א זייז טאן, ארויפקלעטערענדיג אויבען
אויף א בארג.

שמואליק לויפט מיט אלע כחות, זהערענדיג, צוקוקענדיג זיך
דערבי זיין ארום. נאר אומזיסט די מיה — אומעטום אויפן וועג איז
שא, שטיל! ער הערט ניט נאר דעם שארך פון זינע טריט, ער זעהט
ניט נאר דעם איגענעם שאטען זינעם, וואס טאנצט איהם בי דער זיים
אקעגען דער שין פון דער יונגער לבנה, וואס זעהט-אוים שויטענדיג
זיי א ווילבערען שיפעל הויך אין היטעל. א טאל צוליינט זיך דער שאטען
אויף דר'ערד צווי-מאל אזוי נרוים ווי ער אליין איז, אין א טאל קלע-
טערט דער שאטען זיינער ארויף אויף הבואה, אויף בוימער, קריפט זיך
ברעכט זיך וי די קונצען-מאכער אין די צירקען.

אמת, צווי מאל האט זיך איהם נעדאכט וי עפים א קיל ערנין
פונדערווייטענס, נאר באלד כאקי האט זיך אויסגלאט, זו דאס איז
נעווען טריט פון א האז, וואס דערשרעקענדיג זיך פאר א שארך פון א
ארבנגפאלען בלעטל, אדער פון עפים א קריכענדיג ווערעטיל, איז ער
שפרינגענדיג איהם פארבי-נעלאפען העכדום-פענדום, אין פוץ אין הבואה
ארין! און דאס צווייטע כאל האט זיך דערווייזן, זו דאס איז איהם נע-
קומען צו די אויערן טאקי זין איגען קול — א זיפץ, וואס האט זיך
איהם ארויסגעריסען טיף פונ'ם הארצען בשעת די האפנונג, צוערי'אנען
דאס וועגלע, האט אנגעהויבען בי איהם שוואך צו-ווערען. איז דען
מענליך, זו א מענש, וויי נרינג אפילו ער זאל זין אויף די פים, זאל
זיך פארהערען אין לויפען מיט א פערד, און נאך וועג, זו מען טרייבט
עס מיט ביטשען? — אוי, ניט טענליך! מראכט בי זיך שמואליק מיט
א שווער נעמיס, קלאפענדיג זיך אין הארצען און א מאך-נעבענדיג
מים דער האנד, ווי איינער רעדט: פארפאלן! פונדעסטווענען לויפט ער
ווייטער, בארג ארויף, בארג אראב, גליך מען וואלט איהם נעשטופט
פון הינטען, געטריבען כיט גייזלד.

עס נעדויערט א היבשע צייט און שמואליק ווערט מיד, עס פלאנ-

מק זיך אהם די פיס, ער נעהט און פאלט, שטעהט־אויף און פאלט
ווייטער. שוואכער, שוואכער ווערט אין איהם די קראפט פונ׳ם ברענע־
דינען פייער, עס שטופט שוין ניט אזוי שטארק ווי פריהער, עפיס טאק
נאר ווי א לופטבאלאן, פון וועלכען עס נעהט ביסליכווייז ארויס דער
גאז, ווען בים פאלען דיהרט ער אן די ערד אונטערשפרינגענדיג,
אונטערשפרינגענדיג ביז עס נעהט פון איהם ארויס איננאנצען דער גאז,
אין ער בליבט ליגען אויפ׳ן ארט — שמואליק פאלט, אויסציהענדיג זיך
פארדולט אויף דר׳ערד

עס דאכט זיך איהם עפק, זאכען, אין וועלכע רער קאפ וינער
ליגט איהם תמיד. עס דאכט זיך איהם — שמאטעס. עס טהוען זיך א
ווייז פאר איהם א היבש ביסעל שמאטעס, כל־המינים: שמאטעס וידענע,
אידעלע, פון מיוחסים, פיינע־בריות אין שטאדט, און שמאטעס נראבע,
שמוציגע, פונ׳ם פראסטען עולם; הויזען, פליודערען און תחתונים, טלית־
קטן׳ם אין קאמעזעלקעס, קאפאטעס און פראקען, ספאדקעס און קאפע־
ליושען, איין שמאטע ניט בעסער פון רער אנדערער — אלע נאנץ נוש־
קשה׳דינע שמאטעס! ס׳איז דא, אהן עין־הרע, כהורה, נעגוג שמאטעס,
ברוך־השם, אויף רער וועלט... נאר וואס קומט אבער ארויס רער־
פון, אז רער האנדעל מיט שמאטעס איז שווער היינטיגע צייטען. נישט
צו־צוטרעטען צו יענעמס שמאטעס, אזוי טייער זענען זיי, און פאר
דיינע — וויל מען צהלן פאר א גראשען. דעם נאנצען טאג איז ער היינט
זיך אבנענאנגען די פיס, שרייענדיג אין אלע הויפען: שמאטעס, בעלי־
בתים ארויס מיט אייערע שמאטעס! ער איז היזעריג נעווארען שרייע־
דינ, און די שמאטעס עפיס נאר ווי זיי לאבען איהם אוים. ער האט זיך
נעלאזט אויף הויכע טרעפ ארויפנעהן אין א שמוב, האבען זיך א לאז
נעמאן אויף איהם הויזען פארריסענע, שטארק בלאזענדיג פון זיך, אזוי
אז איהם איז שטארק ניט גוט נעווארען און האט זיך אראבנעקוילעט
פון אלע טרעפ אויף רר׳ערד, ברעכענדיג האלז און נעניק, נישט צו־
ווימען אויף וואס ער איז פאר א וועלט. —

קומענדיג שפעטער א ווייל צו־זיך און עפענענדיג די אויגען, ער־
זעהט שמואליק א לבנה מיט שטערען, א וואלד, א פעלד ניט
תבואה, ער דערמאנט זיך אין רער מיאוסער נעשיכטע ניט רעם זוהן,
שפרינגט־אויף פונ׳ם ארט און נעהמט זיך לויפען מיט אימפעט, א וינ־
נעהמענדיג זיך די אויגען קוקענדיג — און נישטא רער וואגען! ער ריסט
אויף זיך די האר, ווינט אהן טרערען, און לויפענדיג אזוי באנג־צראב

פלוצלים — א, דערבאראעמרינער נאט! — וואקסט פאר איהם אויס דער וואגען אין א קאנאוועע, נעבען א בריקעל איבער א טיכעל, וואו ער האט זיך איבערגעקעהרט ארא־בי־אי־ענדיג זיך האסטיג פונ׳ם בארג אן צעי בראכען א פקם, און די שענע פארשוינען ארבייטען אויף איהם.

שמואליק וועדפט זיך אויף די פארשוינען וי א פארוואונדעטע חיה אויף די יענערם, וואס האבען, נישט טט דערשיסענדיג זי, נעריבט איהר נעליבט קינד — אין עס הויבט זיך אן א מלחמה, א בלוטינע מלחמה. בשעת איינער פון די ליט האפט זיך שפאנען דעם וואגען, האט שמואליק וי א פיאוקע זיך איינגעזעצען טיט די ציין דעם צוויטען אין די פים און טיט די הענד נעריסען משה׳לען צו זיך. די ליבשאפט צום קינד, דאס שרעקליכע אומגליק און דאס ברענען זיך נוקם צווישן — די אלע דרי זאכען אינאיינעם האבען פון דעם שוואבען שמואליק׳ן נעמאכט א שמשון־הגבור׳ם נבירה אויך נישט. פיער הענד, חוץ פיס אין ציין, האבען איהם נעשלאגען וויפיל ס׳איז אין איהם ארין. משה׳לע האט בעוונדער נעליזט, נעהאט זין עהרליך אויסקימעניש דערפאר, וואס ער האט זיך ניט נעקענט פערהאלטען רוהיג בשעת יענע האבען זיך אבנע־רעבענט טיט זין מאטק.

— רב הערש־בער — זאגט איין חאפער צום צנדערען — צו־וואס טיינ עס, טיט דעם דאוינען אירלאק זיך דא אווי באברען? ער איז א עקשן, האלט זיך פעסט אין דעם וואגען, ווייל ניט אבלאזען — נו, מהיכא־תיתי! ארדבה נוט... זאל ער זיך טאקי בלייבען דא אין וואגען און עס זאל אויסקומען זי׳ דער פסוק: „אותו ואת בנו׳ דער מאטע טיט דעם זוהן... נישט קיין נייעס. טען האט שוין נעוואהן, נעהערט אין בער ווילט צווינע זאבען.

— יא, זעהר נלייך טאקי זאגט איהר, רב שניאור־זאלף — ענט־פערט יענער — אין צוויין איז שטארקער. זיט זיך נאר טטריח אין העלפט בינדען דעם דאוינען בארען

און רב שניאור־זאלף איז ניט פויל, ארבייט נעשמאק, בינדט שמואליק׳ן טיט אלע דינים בים בינדען א קרבן, עס זאל עס איהם אנ־טוויבען ארען, וואס יענער, נעבעך, צאפעלט, קרעכצט, שרייעט נאר א שרעק. דאס פערד איז איינגעשפאנט, דער וואגען נרייט. אט טהוט טען א שטיין, א טרייב: היידא, ניא, ניא! און דער טאטע טיט דעם

וואן ווערן געפֿיהרט צו דער עקדה, די כּפֿרה צו־ווערן בּיידע אין איין טאָג.

א ביסעל נעשריי טראָגט זיך וויט אין דער טיפֿער שטילקייט פֿון דער נאַכט, א נעשריי פֿון נעחאַפּטע, געפּאַנגענע שפּאַלט די הימלען, נעהט־אַרויף צו גאָט מיט א קלאָג: אוי־וועה, רבונו של עולם, אוי, וועה נעשרייגן אויף דיין פֿאָלק ישראל!...

דער סאָלאָוויי אויף זיין צוויגעל, דאָרט אין וועלדעל, כּלייבט וויי דערחאָרגען אינמיטען זינגען, אויך די פֿרעש אין רעם טיכעל ווערן פֿארשטומט, בעהאָלטען זיך אין וואַסער, דערהערענדיג דעם יאָמער אזוי נעשריי פֿון די אומגליקליכע, נעבעך. —

אך, וויי שרעקליך, וויי שרעקליך עס קלינגט א נעשריין אין דער שטילער נאַכט!...

און א קול לאָוט זיך הערן: וויא, וויא, וויא!

די יונגע לבנה, אינגאַנצען א וואָך אלט נאָכ'ן מולד, נעהט, וויא א קינד, פֿריה אין איהר רויה אַריין, צומאַכענדיג א אויג. און דאָרט וואַזי פֿאַרגעהט בּערעקט זיך דער הימעל מיט שוואַרצע וואָלקענס. עס בליצט און עס דונערט.

און פֿלוצלים פֿערטראָגט זיך א קלאַפּעריי פֿון רעדער. עס דויערט ניט לאַנג, פֿאָהרט אָן א קאַרעטע און מענשען שפּרינגען אַראָפּ נעוואָהר צו ווערן, וואָס שוינס דאָס שרייען בּעטייט. זיי טהוען א קוק — און בּליבּען פֿערגאַפּט! באַלד ווערט א ליאַרעם, א נעפֿילדער, א זיד־לעריי. עס שטרעקען זיך אוים הענד, עס וויוען זיך קולאַקעס. שניאויר־וואָלף אין זיין שוהף פֿארשטעהען, וואָס טען מיינט מיט די הענד, און פֿאַלען אויף א שכל ביציטענס, איידער מען ניט קלעפּ, זיך נעשווינד אָבצוטראָגען.

די פֿינסטערע וואָלקענס זענען זיי ביגעשטאַנען — און זענען אין דער פֿינסטערניש נעלם נעוואָרען.

יאָם דריטע קאָמיטעל

שען איז די שטאָדט ז..., די היפּשטאָדט פון וואָהלין! ניט קיין פּאַלאַצען האָט זי, ניט קיין הויכע טורעמען, ניט קיין טיערע פּאַרציהרטע נעביען — און איז דאָך מלא חן. אַרומגערונגעלט מיט בערג איז זי, מיט וועלדער, מיט פּליצענדיגע טיכען אין טאָלען; ס'איז אין איהר דאָ אויך נערטנער, בולוואַרען, און אָט דאָם איז איהר ציהרונג, איהר שענקיט. אַריינפּאָהרענדיג אין איהר הויך דער גלופּסקער נאָם, אין א העלער זומערנאַכט, ווען פּין צווישען בויטער זעהען זיך אַרויס נעטע הייזער מיט צונעמאַכטע לאָדען, און אומעטום הערשט א שטילע רוהע — קען מען זיך זאָט ניט אָנקוקען אין איהר, אַזוי שען איז זי, נאָר עפּעס טאָקי וי א פּאַרצוויבערטע שלאָפענדיגע בת־מלכה אין די מעשה־ביכלעך. די נאַכט דעקט זי איבער מיט א טונקעל־בלויען שאָל, נעשפּרייענקעלט מיט גילדענע שטערען, אין די לבנה, א מיסטערין אין ליבעס, פּאַר־קוקט זיך אויף איהר מיט א זיס־שיינעדיגע צורה. בליהענדיגע אָקאַציעס, שמעקענדיגע קריטעבצער טראָגען איהר אונטער ריחות פון בשמים. א קרים־טאָל־קלאָר וואַסערעל, רינענדיג ערגיץ פון א כקאַלע, ברומט איהר אונטער פונדערווייטענס, דער כאָלאָווי שפּילט־צו א ליבעס־לידעל — אין זי שלאָפט און מרויסט.

און אין יענער נאַכט, ווען ס'איז זיך פּאַרלאָפען די מעשה מיט שמואליק'ן, אין אז די דאָזיגע שענע בת־מלכה, נוט אָבשטיינקענדיג זיך אין דעם שלאָקס־רענען דעמפּטיגקייט, האָט וי נאָך א כאָר נעשמאַק געשלאָפען, איז אַריינגעפּאָהרען אין שטאָדט געשווינד א קארעטע. די פערד לויפען פּאַרשוויצט, די רעדער קלאַפּען אויף דיַ שטיינער פון דער אוים־

נעפּלאָסטשטער גלופּסקער נאָס אזוי שטאַרק אוש פונקען פליהען. צוקו־
מענדיג צו א מויער פון א הויף, שטעלט זיך די קאַרעטע אָב. דער שטיי־סער
קריכט אַראָפּ פון דער קעלנער, צווי פּאַרשוינען, וואָס זענען נעוועסען
דאָרט צוזאַמען מיט איהם, נעהען אויך אַראָב נליך נאָך איהם.
בידע מיט נענאָלטע בערד, נעקליידט רייטש. דער שטיי־סער, א
נעזונטער, א יונג מיט ביינער, נעהט־צו און קלאַפּט אין טויער מיט דעם
נאַנצען פּח.

— וועט קלאַפּט עס וי א נזלן אזוי שטאַרק אוש די וועלד ציטע־
רען? — הערט זיך פונ'ם הויף א מענשענס קול, וואָס איז שרעקליך אין
כעס — נישטאָ קיין רוה, ניט בי־טאָג, ניט בי־נאַכט!

— האַלט מויל אין כיל נישט, הונד אייגער! — בייזערט זיך דער
שמיי־סער אויף א קול, וואָס לעבערט דעם מוח — נעשווינד עפען דעם
טויער! דו הערסט?

— אויף קראַנקע אפילו האָט מען ניט ר[illegible]... מען קלאַפּט
און שרייעט... מען שרייעט אין אָטהעם... [illegible] וויסטו וואָס? —
מורמלט דער שוויצאַר אונטער דער נאָז, [illegible]ריג מיט פּאַרדראָס,
שטעקט ארויס דעם שליסעל אין שלאָס, [illegible] דרעהט מיט מאַטער־
ניש כלומרשט, שילטענדיג דערבי מיט טרי[illegible] קללות.

וי נאָר דער שוויצאַר האָט נעעפענ[illegible] דעם טויער און דערוועהט
די קאַרעטע און די מענשען פּאַר איהם אין דרויסען, איז ער באַלד
וי איבערנעבויטען נעוואָרען, האָט נעשווינד אראָבנעזעסען דאָס היטעל
מיט א זים מינעלע און נעשטאַנען מיט נרוים אָבשי וי א קנעכט פּאַר'ן
פּריץ.

— נעה — זאָנט איהם די מענשען, וואָס שטעהען פּאַר'ן
טויער — נעה וועק־אויף דעם „אויפוועהער" פונ'ם „בקור־חולים",
דער „אופראַוואליאוישטשי" פונ'ם אקציו רופט איהם. ער זיצט דאָ אין
דער קאַרעטע.

— בכבוד נדול, מיינע הערען! — זאָנט דער שוויצאַר מיט א
חניפה'לע, מאַכענדיג זיך, בים שטעלענדיג א פוס צוגעהן, וי ער רעדט
נלוטרשט צו זיך אליין — וואָס היסט ניט פּאַלנען אויפלכע נוטע,
נרויסע לייט וי די הערען אקציוניקעס? אומזיסט זענען זי ניט
סטריח קיינעם. וואָס פּאַר א בעטרעף איז בי זי א עסער
בראַנפּן?

— שיך, ראַהלין, בעדארף איך דאַנקען פּאַר דעם כבוד, וואָס

דער שוויצער האָט מיר דאָ איצט אָבגענעבען — האָט אינער, דער זענסטער פון די צווי מענשען, צום אַנדערן שפּאַסענדיג, נאָכדעם ווי דער שוויצער איז אַוועקגעגאַנגען — אָט דער שוטה, וויל ער האָט מיך נעוועהען שטאַנדיג מיט אַיך, האָט נעמיינט, איך בין אויך אַ אַקציוניק ווי איהר, און נעקוקט אויף מיר מיט דרך־ארץ. וען ער זאָל נעווען זיסען, אז איך בין אַ פּראָסטער בשר־ודם, אינער פון די שילער, הע, הע, וואָלט ער מיט אַנדערן לשון נערעדט מיט מיר. נאָר טאָקי אייער צרות, אַקציוניקעס, שטעהט אונז כּי היינטיגע ציטטען, אונז בידנע משכילים, נעבעך. אייך איז קיין זאַך נוט פּאַרבאָטטען, אַלסדינג טענט איהר, מען איז אייך מוחל און מען גיט אייך אָב כבוד. אי־וואויל איז אייך אויף דער וועלט! עולם־הוה האָט איהר, אין מיר, אוי... וועו ניט איהר, וואָלט נעווארען פון אונז אַנ'עק, חס־ושלום!

— קלאָנט זיך ניט אוי, ריבקין — טרייסט איהם ראָחלין אויך מיט שפּאַס — דערפאַר וועט איהר, משכילים, דאָך האָבען עולם־הבא אין וכה זיין צו דער כעורה פונ'ם לויתן.

— ווילט איהר, ראָחלין, מאַבען מיר אָב אַ עסק ניך אין נע־שוינד, וו מיר שטעהען דאָ אויף אין פּוס. מיר וועלען אייך נעבען פון אונזער חלק עולם־הבא: אַ ניטע פּאַרציע פונ'ם לויתן, פונ'ם שור־הבר און יין־המשומר, אין איהר זאָלט אונז נעבען פון אייער חלק עולם־הוה: פלייש, פיש, כראַנטען אין נאָך עפּים...

— אַ־אַ, וועגען דעם מיז מען פריהער זיך אָנפרעגען אויף דער בירוע, אויב אייערע אקציעס אין וועקסלען אויף עולם־הבא וועלען האָבען אַ אָבנאַנג צוישען סוחרים. איך פון מיין זיט בין שטארק מסופק אוב אַ יוד, אַ סוחר, אפילו פון די נרויסע מאמינים, וועט נעבען פאר זיי אַ צעבראָכענעם העלער. דאָס גלויבען — דאָס איז פון די זאָבען, וואָס מיט'ן טויל אין נוט מיט דער קעשענע. נישטאָ קיין נרעסער אפיקורוס, וואָס לייקענט אין „רוחניות", שטארק דערוויטערענדיג זיך דערצו, וי די קעשענע פון נגידים. אָט, אַ שטיינער, וועל איך אייך ווייזן, אַנריפענדיג מיט די נעמען. נאָך... נישט דאָס אָרט דאָ, נישט די ציים. אָט נעהט דער משניה!

עס הויבט־אָן נרויען דער ראַנד היטעל אויף מזרח־זיט. איינער, ניט רעכט נאָך אַנגעטאָן, נעהט אין אייליניש אָן שטעלט זיך אָב כּי דער קאַרעטע.

— הערר אויפוהער! — לאָזט זיך הערען א ווייבע שטימע פונ'ם

בײדעל ארוים — איז דאָ כּי אײך אין ספּיטאָל אַ אָרט פּאַר צוויי קראַנקע?

— נישטאָ אַצינד אפילו איין כּעטעל אַ לעדיגס. איהר, מײן הערר, זײַט דאָך זעהר גוט, אַז דער „בקור חולים" איז קלײן אין־פּערנלײן מיט דעם הינגן עולם יודען, וואָס פּאַרנרעכערט זיך אַלץ וויטער וויטער מיט עס האָט זיך דאָ געפּעגנט צווי נײַ קוואַלען פון תורה און פרנסה. ד׳ ראַבינער־שול מײן איך און די אַקציונע הויפּט־קאַנטאָר. אַ קאַטאַזעך אַביסעל וויפּיל מענשען פון אַלערלײ סאָרטען קימען־אַן אַהער! די שטאָרק פּיהרער מאַכען אסיפות, אַלץ וועגן בקור־חולים, מען רעדט שרײַעט, מען איז זיך מישב — און נאָרנישט.

— נו!!

דער ראָזינער „נו" האָט נעהאַט אין זיך פיל טיפשען. עס האָט געקענט הייסען וויַ אַ פרעג: נו, עס וועט שוין נעהאָלפן אַ עק דיינע פלוידעריײַן? נעקענט אויך הייסען אַ וואַנדער: נו, אם־כן וועט מײן בקשה נים דערפילט ווערען! אויך נעקענט הייסען פּאַרדראָס: נו, שיינע אײנער! נאָך אין נאָך טיפשוען. דער אויפוועהער, וואָס איז באמת נעווען אַ פלוידעריאַק אין נעהאַט צופּערדאַנקען מיט זיין שטעלע דעם „אופּראַוליאַוישטשי", האָט נעפּיהלט אין דעם ראָזינגן „נו" אַלע טעמים, אַלע טיפשען מיט־א־מאָל, דעריבער האָט ער זיך פּערהאַפּט צופּערנלעפּען דעם פּעהלער אַווי:

— דאָס אַלסדינג האָב איך נאָר נעזאָגט נלאַט אַזוי־זיך, עס שאַדט ניט, איהר זאָלט ווישן, וואָס דאָ טהוט זיך, פּאַרשטעהט איהר מיך. וואָס אַנדעלאַנגט אָבער אײער בקשה — אָה! מאָרגען דערפיל איך זי טיט רעם נרעסטען כּבוד. וואָס הייסט, אַז איהר בעט!...

— אַ שענעם דאַנק אײַך! די זאַך אָבער קען מען ניט אָבליגען אויף מאָרגען. זעהט נאָר, די קראַנקע ליגען אָט דאָ אין וואַנקן.

— הערט נאָר אַ מעשה, אָט דאָ אין וואַנקן און איך האָב ניט בעטערקט!... אָט אַצינד זעה איך שוין, זעה איך. זי ליגען דאָר כּטעס אָהן אַ סיבן לעבען. אַ מעשה, אַ מעשה!...

— אָט דאָריבער מאַכי בעט איך דאָך, אַריינעהמען זי אין כּקור־חולים באלד אָהן שהיות.

— הי, איוואָן! — רופט דער אויפוועהער רעם שווייצער — ניכער בריינג אַהער די מענשען מיט די אַלע ויבען זאַכען אויף צונעהמען טראַגען פונדאַנען די קראַנקע!

— ריבקין! — זאָגט דער אופראָוליאָוישטשי, אראָבנעהענריג פוג'ם וואָגען — נאָט אייך טיין קאַרטעל צום דאָקטאָר פון בקור-חולים, פאָהרט, זיט מוחל, און בריינגט איהם באַלד אַהער אין טיין קאַרעטע. און איך וועל נעהן אַ היים צופום. נישקשה, נאָך אזא לאַנגע צייט זיצען, איז גום דורכצוגעהן זיך אַביסעל. און אייך, הערר ראָהלין, בעט איך — זאָגט ער פרייַנדליך, אומקעהרענריג זיך צו איהם מיט'ן פנים — איהר זאָלט גום אַוועקגעהן פונדאַנען ביז מען וועט די קראַנקע אָבגעבען זייער אָרט און טאָן זי, וואָס טען בעדאַרף.

דערווייל הויבט-אָן ברעכען אויף טאָג, עס פערפאַרבט זיך רויט דער הימעל אין מזרח-זייט און שטואליק מיט משה'לען, דער טאַמע מים דעם זוהן, לינגען בידע אויף איין בעטעל דערווייַלע אין פאָרהויז ביו עס וועט נרייט ווערען פאר זי א בעזונדער אָרט. בידע זענען צוזרנעם, צוביילם, לינגען פאַרדולט בליי מי די וואַנד . . . . . .

דאס פערטע קאפיטעל.

יענער דור, אין שמואליקס ציים, איז געווען א דור פון משכילים, חכרנים הייסט עס, און פון אקציונעקעס. די יודען דעמסטמאל האבען שטארק קיין חשק ניט געהאט אננעהטען די „השפלה", וואס טען האט עס „פון אויבען" פארגעשריבען זיי פאר א רפואה צו זיערע אלע מכות. זיי האבען זיך געשטעלט און געוואנט: „שקאלעס ני ושעלאיעס!" שקאלעס, הייסט עס, וויילען מיר ניט. האט די וועלט שטארק פאראיבעל געהאט דערויף, מירא-האבענדיג, זי זאל ניט חרב ווערען, חס-ושלום, צוליב דעם נאריישען פאלק ישראל, וואס ויל זיך ניט בילדען. און נאט דער לעבעדיגער וויסט, וואס עס וואלט נעווען דער סוף פון דער וועלט, פון גוים און יודען, להבריל, אינאיינעם, ווען ניט דער מלאך פון פרנסה זאל זיך ניט נעזוכט אונטערחאפען טיט הילף אין דער ביזער שעה, ניט-הינט נעדאכט. אט דער דאזיגער מלאך פון פרנסה, וואס דרעהט דאס דערויל פונ'ם יודישען מזל טיט דער נאנצער לעבענס-נעשיכטע זינט נלות מצרים ביז היינטיגען טאג; וואס גיט טיט דער פולער האנד כבוד די נגידים און חכמה יענע, וואס טיט בריטע, פולע קעשענעס -- ער האט זיך נעגריבעלט אין אלע יענע טיני פרנכות, וואס זענען געווען בכח ארא-צופיהרען יודען פונ'ם וועג אין נעווייסע ציטטען, אין נישט געפונען קיין בעסער טיטעל צופארדרעהען זיי טיט השפלה, ווי דער אקציז פון בראנ-פען. גוט איז ער דערמיט, וואס די ממשלה זיינע וועט זיך פערשפריטטען אומעטום, וואו יודען מעגען זיצען; וואס ער וועט בעשעפטיגען כיט פארשידענע טיני שטעלעס טוויזענטער כעניגען פונ'ם געהויבענעם אין נעטיינעם עולם, און פון זיי וויידער וועלען האבען שפע שינקערס, בעלי-

אכסניות, ארבייטער, בעלי־מלאכות, קרעמער, סתם בעלי־בתים אן אויך אפילו מקבלים, בלי־קודש, בטלנים, קבצנים, אין וואָס נאָך, וואָס דער אקציז פאר זיך אליין, בראָזפען היסט עס, האָט נענוג כח צו געוועלטי־גן איבער דעם מענשענס נשמה. שמאַרקער פון משקה איז נישטאָ אין דער וועלט. משקה נעהמט צו דאָס נעלר, דעם שכל און דאָס הארץ, מאכט וואָס טרפה כשר און וואָס כשר — טרף. און פאר די אלע מעלות, ערויסגעוואָגטע און ניט ערויסגעוואָגטע דאָ, וועט יודען ניט אזוי ארען די ניינג פון די אקציונקעס, די גבאים פון דער משקה, וואָס פטרט אלע וועלען ניט זין קיין צדיקים, אין מען וועט זי מוחל זין אויף אלע עבירות, וואָס צו נאָט און וואָס צו ליט, אויך אויף אזעלכע עבירות, וואָס מען טאָר ניט זאָגען. און אז מען וועט זיך טאָבען ניט ווייסענדיג, אזעק־קוקען פון די גרעסערע, וועלען זיך נעהמען צו בילדונג די קלענערע. עס וועלען ווי נרינע גראָז זיך אָנהויבען וויזען יונגע ליט. פריש־צאָפעל־דיגע מטפילים, אין שטעדט, אין דערפער, וועלען לערנען, ארינקוקען אין די ביכלעך, פריהער בטחוקה: אויף בייד־עמער, אין קעלערס, אין דער וויבערשער שיהל, אויך אין באָד, להבדיל, און דערנאָך שיון נאָנץ אָפען אריינגעהן אין שילען, ניטאָוויעס, איניוערזיטעטען, טראָגענדיג פאָרטעס מיט מעשענע קנעפ. עס וועט זין ליהודים, יודען — ליכטיג און די וועלט, נוים היסט עס, וועלען נאָר אָנקוועלען.

און אזוי טאקי איז נעשעהן! אין יענע שלעכטע צייטען, אז ס'איז נעווען ביטער אן „פינסטער", האָט זיך איבערגעדרעהט מיט א מאל דאָס רעדעל — יודען האָבען נעציטערן די ערגדע פין בראָזפען, האָבען זיך בעלד אַוויז נעבאָן אין דער יודישער נאָס אקציונקעס אן א פריש־כחיה'דיג וינטעלע האָט נעווועהט אין די נעצעלטען יעקב'ס!

און אקציונקעס זענען נעווען כאָרשיעדענע, פון אלערלי סאָרטען מענשען. דער מיטעלער כ'רט פון זי, כתם אקציונק, היסט עס, און דער גרעסטער טייל פון זי פאָרדי ענען זיך מיט איהם דא בעסער און פריהער פון אלע

דער דאָזיגער טין כתם־אקציונק איז נעווועהנטלעך א נעבוירענער ערנין אין א יודיש שטעדטיל. דער טאָטע זינער, אליקום־נעציל, א יוד א קבצן, א ליטישער אנגעזועהענער אריסאן, האָט איהם א נאָמען נעגעבען פייבוש, און איהם מגדל נעווען, ווי דער שטיינער איז, לתורה ולחופה. תורה האָט ער נעלערענט קיינדווייז אין חדר און בהור־וויז אין א ישיבה, אנב טאקי התונה נעהאט און דערנאָך... צוזעק אדער אנטלאָפען פין

זיין שטעדטיל, פון זיין „נעבירט" אין פון זיין פלוניתׂשע, דאָס מינט מען זיין וויב, אויף א צייט־לאַנג, אַדער אויף לעולם־ועד. אַצינד טראַכט ער זיך דייטש, מיט דער מאַדע, מיט וויסע קרעגענדלעך וויי־עלנע, אַדער אפשר נאָר פאַפירענע, וואָס צוזיי א נראָשען. דאָס רעקעלע זינט. וואָס איז איהם מטש א דערקוויקענוש, פאַרקירצט ער אזוי, אז דערגריכט קוים ביז׳ן העלפט נעזעכעל, מחילה, אויף צו־להכעים דער קאַפּאָטע, עליה־השלום, וואָס האָט זיך נעשלעפט בי איהם א מאָל ביז די פיאַטעס. דאָס איינגע מאַקי איז בי איהם אויך מים די פאות. ואָל דער טייבער־שטער שוכר וכציל זיין, אז פיבוש בן־אליקים־נעציל ואָל איבערלאָזען דערפון האָטש עפּים א כימן! דעפאר א „טשיב" פאַרלאָזט ער זיך דוקא א גרויסן. מיט דער בארד און וואָנסעם האָט ער נעזינ אַרבייט, פריהער פוצט ער די בארד מיט א שערעל אין דערנאָך נאָלט ער זי נאָר אָב, צו אלדי רוחות. די האָר שמידט ער, זי זאָלען גלאַנצען, אָנגעזיכט נענוג פאַמאַדע, און בי עפּים א שמהלע בעשפריצט ער די קליידער מיט פּערפומע, עס זאָל שמעקען. זעהר וויכטיג איז בי איהם דאָס נעקן אָהן א היטעל. באַלד וי ער קומט ערגיץ אַריין, איז אידער ער מיוס אוים די קאַלאָשען, נעהמט פון זיך אראָפ דאָס מאַנטעל, שטעהט ער שוין מיט א הוילען קאָפּ, און נישט דוקא אַייגנקומענדיג אין א הויז, נאָר מענשען, נאָר אין א וועלכען נעבויי ס'איז, אפילו אין א סערוי, אין א שטאַל וכדומה. הכלל, אַלע גוישע זאכען, וואָס פיבוש האָט אָננעמען, הויס ער פיעל מעהר אָב וי דער נוי אַליין, וויל וואָס ני איז זעהר חשיב. און נאָך מעהר דערפון, וויל עס פיהלט זיך עפּים א בעוונדער טעם אין דעם וואָס מען מאָר נישט. א צינאָר, א שטיינער, יום־טוב רויכערט זיך זעהר נעשמאַק דעם פרומען יודען, וויל עס קומט איהם אוים עפּים א חידוש — רויכערען וועו מען מאכט קידוש, מען עסט פיש, זיך אין ציטעס! און שבת א צינאָר איז שמאַרק נעשטאַנק דעם ניט־פרומע, וויל רויכערען שבת איז פאַרבאָטען. פיבוש שעהמט זיך ריירען יוויש און שנידט א טין גוי׳איש, משטיינס־נעזאָנט, אומברחמנות, אזוי אז אר מאַטערט אָב זיך אַליין, נעבעך, און יענעם ווערט נישט ניט הערגרינ. וי פערעל שיטען זיך איהם פון מויל, הויך און שטרף, נאָר יענע מיאָסע זידעל־ווערטער און אויך יענע מיני ווערטער, וואָס ווערען נעברויכט אין די אקציונע קאַנצעלאַריעס, ווי א שטיינער: אבנאשענייג, ראַכאַיטא־שענייג וכדומה. פיבוש איז שוין בי איהם פע, ער לעזט זיך ריידן פאַונוטיג אקימאַוויטש, און א שטיק נעווונד קומט איהם צו הערגרינ.

אַז דער צלם־אלהים איז פון איהם אַראָב. אַזאַ מין שבח גיט איהם אוג־מער שטאַרק חשק נאָך מעהר פאַמאַדע אַרויפלייגען אויפֿן קאָפּ. נאָך מעהר קוקען אין שכ׳געל אין לערנען זיך האַלטען די נאָז אַזוי, אַז זי זאָל ניט אויסגעבען איהם פונוואַנען ער שטאַמט. אין דאָרף, אָדער אין שטעדטיל, וואו עס קומט איהם אויס צו־וואויגען, רייבט ער זיך אַרום די דאָזיגע בעאַמטע און פריצים׳לעך, עס ציהען איהם. זיצען מיט זיי ביים גרינעם קאָרטען־טישעל און עסען ביי איין טיש מיט זיי. איז ביי זיי אַ הגא, אָדער אַ געבירטס־מאָג, פיצט ער זיך אויס יום־טוב׳דיג, קאַרעט ניט אויף זיך קיין פאַמאַדע, קיין פאַרפומע און קומט גוט־יום־ביטען, מזל־טוב אַבגעבען, ניט אַ פאַ־בויג און מיט אַ מתנה. און אז דאס מזל שפילט איהם און ער איז זוכה צוזיין פאַרגעטען ווי אַ גאַסט צום טיש, מישט ער מילכיגס מיט פליישיגס, קאַלבאַסען מיט קעז אינאיינעם, עסט, רייבט אויף וואס די וועלט שטעהט, אַלע זאלען זעהן, אַז ער האלט ניט פון זאבאבאנעס, ווי יענע כאנאטיקער. פונ׳ם פערפלאמטען פנים און די אויגען זיינע, וואס ווארפען זיך, בשעת־מעשה, אין אלע זייטען, זעהט אויס, ווי ער מיינט, אז ער טהוט זיי דערמיט א טובה, וואס זיי וועלען עס איהם קיינמאל ניט פארגעסען. און אז זיי שפאטען, ווי געווהנטלייך, פון יודען, אדער טאקי פון איהם אליין, כלומר׳שט גוטברודערשאפט, איז א מאל שווייגט ער, ניט וויסען־מאכענדיג זיך, און אמאל לאכט ער אויך פון שלום וועגען. באלד ביים אויפשטעהן אין דער פריה, נאך האט ער די הענד ניט געוואשען, דאס מויל ניט אויס־גישווייגקט, חאפט ער זיך עסען, האטש עס וויל זיך איהם ניט, נאר כדי מקיים צוזיין די עבירה כיון עסען אנשטאט דאוונען. פונדעסטוועגען איז ער גאר נישט אזא רשע אקעגען גאט, ווי עס דאכט זיך. אין הארצען ביי זיך איז ער אַ בעל־תשובה, בעט־איבער דעם רבונו של עולם. אויף א טייל עבירות איז ער איהט כודה, און אויף א טייל ברייגט ער איהם א היתר פון פיעל ערטער גיויסע, וואו עס שטעהט, אז מען מעג. אדער ער וויזט איהם אויס, אז אייגענטליך זענען זיי געמאכט געווארען נאר כדי ציפארהיטען דורך זיי פון עבירות. עפענטליך עסט ער גויאישע מאכלים, דאך אז ס׳קומט איהם אויס א מאל עסען יודישע מאכלים, עסט ער מיט אפעטיט, שמאַכענדיג דערביי פאר זיך מחמת גרויס הנאה. דעטגלייכען איז ער גים אזוי שלעכט אויך צו לייט—ער איז זעהר גוט צו יודישע טעכטער, פערהאלט זיך אקעגען זיי נישט אזוי ערענסט, פונ־דערווייטענס אבהיטענדיג זיך מיט א וואָרט, ווי פרעמדע מענשען צווישען

זיך, נאָר פריינדליך מיט ליבשאפט וויִ מיט איינענע שוועסטער, איז מיט זיִ אַ נאָהענטער שמעלקע, וואָס אויף דער לונג, דאָס איז איהם אויף דער צונג, נישט מאַכענדיג, חלילה, אַ אונטערשיעד צווישען אַ בעל־הבתישע טאַכטער און אַ דינסט, אַדרבה די וואָס אַ אָריענטקע איז אַ מצוה, זי מעהר מקרב צוזיין, זיין צו איהר נאָך מעהר צונעלאָזט. עס האָט זיך נעמאַכט אַ מאָל אַ מעשה מיט דער טאַכטער פונ׳ם בעל־הבית, וואָ ער איז נעשטאַנען סטאַנציע, אַ אויסנענעבען וויבעל אין דער פרעמר ערניץ אין אַ שטעדטעל, וואָס איז געקומען אַהיים, זעהן זיך מיט דער משפחה. אַ שמהה, אַ פרייד בייִ׳ם קומען איהרם אויף איטליכען אין שטוב, אַלע קושען זיִ, האַלוען זיִ, און זיִ קושט, האַלוט יעדען בעזונדער. אוּן בשעת חדוה איז פיבוש אויך דאָ אין דערמיט, בייִדע, ער מיט איהר, האַלוען זיך, קושען זיך אויף דער ווייט, אויף יענער זייט פנים נאָר אין אין אמהעם. אַז ס׳איז אַריבער די הייסע רגע, דער עילם האָט זיך אַבּ־ נעקיהלט אַ ביסעל, הויבט־אָן דאָס וויבעל צוקוקען זיך צו די קרובים, אויספרענענדיג אינעם נאָך דעם אַנדערען, וואָס ער מאַכט, וואָס ער מהוט? אוּן אַז ס׳קומט צו פיבושען אין זיִ שטעלט אויס אויף איהם אַ פּאָר אויגען פערוואונדערט, מהוט ער זיך אַ חאַפּ, מאַכענדיג אויך פער־ וואונדערט: וואָס הייסט! ווער איך בין וווייסט־דו ניט? איך בין דאָך — דער היגער אַקציזניק!!...

אוּן באמת מאַקי איז אַ אַקציזניק געווען אַ נרויסער פאַרנעהם אין אָרט, וויל פיעל מענשען האָבען בעדאַרפט צו איהם אָנקומען. ווער שמועסט די שינקאַרעס, וואָס רעכנען זיך אין שטאָדט פאַר שענע, אָנגעזעהענע בעל־הבתים אין שפילען אַראָליע כמעט ווי די וואָכערניקעס דאָרט, זי זענען געלעגען בייִ׳ם אַקציזניק אין דער האַנד אוּן נעהאַט פאַר איהם דאָס ניין־יעהריגע קרחת.

שנירער, בדחנים וכדומה חברה ס׳ץ, די פאַלקס־פיטנים, וואָס מאַכען לידלעך אויף אַלע מיני שלעק, משלחת׳ן אין זייער צייט, אוּן מען זונגט זיי דערנאָך אומעטום צווישען דעם יודישען עולם — זיי האָבען עס געמאַכט אויף די אַקציזניקעס פון פיבוש׳עס שניט, נישט מעהר וויִ דאָס דאָזיגע לידעל:

„אוּן אַקציזע יונגע לייט
זענען פערשיט:
נאָלען די בערדעלעך
אוּן פאָהרען אויף פערדעלעך

נעהען אין קאַלאשען,
אין עסען אונגעוואַשען.
זיי נעהען אין די טראַקטירען,
מרינקען טעה
און דעם וויבעל איז ווינד און וועה".

און ראָם איינזינג לידעל אפילו, איז אויך נישט נעווען פֿאַרשטאַנדיק צווישען דעם פֿאָלק און ס'איז ניט אָנגענומען געוואָרען, נליך ווי פיעל שטיקלעך פּיוט אַווינע, צווינגען עס בים עולם. און דאָם דינט פֿאַר א בעווייז, ווי שטאַרק די פֿרנסה ווירקט, אז זי איז מכפּר אויף אַלע וינד.

נידערינער מיט א שטאַפּעל פּינ'ס מיטעלען סאָרט אַקציזניקעס זענען יענע, וואָס אָנגעשטעלט געוואָרן אין „נאַדאַלניעס", אין אַכצאַרען, שפּייכער, קעלערס פון ברענפען און שיטרים אַרומפֿאָהרענדיג אויף וועגד. צווישען די דאַוונג ליט איז א אייכמישעניש פון אַלערלי כיני נפשות: נעוועזענע קרעטערלעך, כאַראַקטערנישען, כעקלערס, משרתים אין אַכסניות. צום־טייל גרויסע נראָבע יונגען, „נעשלאָגען אויף דער עברי", וואָס האָבען בעקיצען שטעלעס נאָר צוליב דעם, וואָס זיי זענען אַרץ־פּיאַסקע־עזות־פּנים'ער מיט הערצער פערשטאָקטע, האַרטע ווי שטיין, און אויך פֿוילכע, וואָס האָבען נעקענט, משתּינה־נעיאָגט, קיים רעכענען ביז „תשבורת", דורך איבערנעעבענע זיי בסיד־כוונות עפּים אַווינע כיני נללים, און מטבע „כפל" אויף די צוגויפּגעשטעלטע פּינגער, ווי אויך אַרויס מיט א נויאוש וואָרט, טשטיינס־נעזאָגט, אז מען האָט בערשרכט א מאָל.

עס זענען דאָ אין דעם דאַוונען פּעקעל אויך נעווענענע מלמדים, וואָס מיט זייער ביזקיט, מיט זייער פרייזין אויף דער האַנד זענען זיי ווי נעוואונשען צוגעפּאַסט צו זייערע איצינגע שטעלעס. עס נעפינען זיך דאָ אין צעטעל אויך בטלנים, טויגעניכטסען, נאַרנישטען, סווישטשעס, וואָס האָבען קיין פּינגער אין קאָלט וואַסער קיינמאָל נוט אַרייננעטאָן, טויגען ניט א קאַץ אַנ'עק צוכאַרבינדען, שטעהען ווי די אָנגעבאַלטע, לימענע גולם'ס אויף זייערע שטעלען, און פרענט זיי בחרם, וואָס טהוט זיך דאָ מיט זיי אַווינם — דאָס זענען אָריטע קרובים פון די נעהויבענע אַקציזניקעס, פון זייערע וויבער, פון זייערע ליבהאָבער און ליבהאָבערינס, אָדער פון נבירים, נגידים, מוסרים און תקיפים, וואָס מען האָט נעמוזט צוליב מאָן און נעבען זיי טעלעס פון־ווצא־ווענען.

אָם די דאָזיגע משה־מחייבניקעס זענען נעבליבען דאָס, וואָס זיי זענען געווען, ניט אַראָבגעהסטעגדיג זיך פונ׳ם רעכטען וועג, חס־ושלום, מאַקי די איינענע וויִ פריהער: מיט די איינענע קליידער, מיט די איינענע נעמען, חצקיל נעהיסען אוּן חצקיל נעבליבען, אויך מיט דעם איינענעם לשון, נערערם מאַמע־לשון, יודיש, הויך מיט א נינון, מאַכענדיג מיט די הענד, נישט נאָר צוישען זיך, נאָר אויך מיט דעם אָדון זיערען. אָז דער אָדון פלענט א מאָל פלוצלים אָנפאָהרען מיט דער פּאָרסע אוּן זיי א פּרעג טאָן עפּים וואָס ס׳איז, פלענען זיי ענטפּערען קורץ אוּן שאַרף: מיר וויסען נאָרנישט, רב... רב (אַווינער אוּן אַווינער) האָט אונז דאָ אַנידערגעשטעלט, אוּן מיר שמעהען. פּונדעסטווענען א שטיקעל אַפּיקורסות האָט זיך צו זיי דאָך צוגעקלעפּט — די בּאָרד אוּן פּאות, א שטיינער, פלענען זיי אויסקוקען אין מיטען־חאָך אוּן א מאָל טאָקי שבת אויך. די נאָז פלענען זיי ניט שניצען פראַנק און פריי, איטליכען אין די אויגען, נאָר זיי האָבען זי, די נאָז היסט עס, נעלעהרענט דוך־ארץ, אָבּכאָן איהר זאָך שטיל, אין דער זיִם, אוּן טאָקי אָבּווישען זיך מיט א טיכעל, נישט דוקא מיט דער האַנד, אָדער מיט א עק קאַפּאָטע. דעם דאָזיגען פלענען זיי א מאָל אָבּמאַכען בקיצור, וי מען זאָגט: סור־בור ומפליא לעשות. פּאַר דעם אָדון זייערען פלענען זיי אַראָבּגעהסטעגן דאָס היטעל אוּן שטעהן פּאַר איהם מיט א הוילען קאָפּ. זיי פלענען א מאָל הערען ניט קיין שענע ווערטער פוּן זייערע חברים, אַקציוניקעס, נישט אָנצוּ־ן ביזערען זיך אויף זיי, אַרבּה, אָפט פלענען זיי נאָך דערפוּן הנאָה האָבען. יענע גראָבּע יונגען, טיאוסע עס־הארצים צוישען די אַקציוניקעס, פלענען רידען ניבול־פה, כּאָן א עבירה, ניט בּביוון, וּ אויף להכעיס, חלילה, נאָר פשוט דערפילען דערמיט זייערע תאוות. אויסגענוטען די נעווענענע מלבדים, זיי האָבען נעטאָן כּאַקי א עבירה ביכוון, צוליב דער עבירה אליין. דער חילוק צוישען זיי אוּן סתם אַקציוניק פונ׳ם מיטעלען סאָרט איז נישט מיהר אין דעם: יענער האָט נעזינדיגט אוּן הנאָה נעהאַט, אוּן זיי האָבען נעזינדיגט אוּן קיין הנאָה ניט נעהאַט. יענער האָט נעזינדיגט מיט שעמנז, א שטיינער, אין א מלבוש, אוּן זיי — אין א לאַטע פוּן וואָל אויף צעריסענע לימוואַנדענע פליווערען. יענער האָט נעזינדיגט, מישענדיג פליש מיט מילך, האָט ער נענעסען א היהנדעל מיט פוטער, אויך פערטרונקען מיט „נסך", דעם טיערסטען ווין, אוּן זיי — האָבען נענעסען א פיסנע קאַליש, נעקאָכט אין א פלישינ מעפּעל, מיט א מילכינער לעפּעל. אוּן דער ווין, וועלכען זיי האָבען א מאָל זיך פער־

נונען טרינקען, נאָכדעם וי זיי האָבען איהם געמאַכט „נסך" דורך דעם אָנרירערען פון א נוי, איז נעווען ראָזונקעם־ווין. דאָם איז נאָך נאָרנישט, זיי פלענען זיך נאָך א מאָל נאָר נויטען צו מאַן א עבירה, חאָטש ס'איז פריקרע, אקענען זייער נאָטור, מי א שטיינער, עסען ראָקעס.

א העכערער נראָד פון דעם מיטעלסטען סאָרט זענען נעווען די נעהיבענע אקציוניקעס — „אופראָוליאיישטעס", א שטיינער, וואָם איטליכער אין זיין אָרט איז נעווען א גרויסער פּריץ, נעהאַט צוואַנען איבער אלכדינג, וואָם שיך צום אקציו. אויך רעוויזאָרען, שרייבערס, בוכהאלטערס, סעקרעטאָרען אין די קאַנצעלאַריעס און אין רער הויפּט־קאַמאָר פּינ'ס אָדון איבער אלע אדונים, פּריץ איבער אלע פּריצים, פונ'ס ארענדאָר, הנביר הגדול והנורא — פון איהם אליין! מיינסטענס זענען די דאָזיגע נעווען פּראַשטענדיגע, נעפּילדעטע, אָרענטליכע, לייטישע מענשען.

אָט די דאָזיגע אלע מיני אקציוניקעס, פון קליין ביז גרויס, זיי זענען עס די מאַטעס פון רער „השכלה" אין רעם פריהערדינגען דור.

און מיט די קינדער זייערע, די משפילים היסט עס, איז נעווען אויך דאָם איינענע וואָם מיט די מאַטעס, די אקציוניקעס. צווישען די משפילים איז אויך נעווען א ערב־רב, א אויסמישענים פון אלע מינים— משפילים מיט פולע זענג־שטאָפּטע קעשענעס און לעדיגע מוחות, פון פיחרים, „פאָדריאַדטשיקעס" וכדומה. אויך משפילים פון מלמדים נעווא־רענע לעהרער אין די שולען, וואָם פלענען אויסלעהרנען מיט די שילער די ערשטע פרשה בראשית אין א שטיקעל „חי אדם" מיט „דייטשרישען איבערזעץ", כשטיינס־נעוואָנט. חלילה, זאָגען „ברא" בעשאָפען, נאָר „שוף". דאָם זענען נעווען די אפיקורסים, די חקרנים, די „בעל־לשון'ס" אין יענער צייט. אויך איז נעווען משפילים בכלנים, וואָם פלענען זיך קריטען אויף פיוטים, אויפוויועזדינג אין זיי פעהלער. פאַרבריינגען די גאַנצע צייט זייערע אויף איינפיסען א הארבען פסוק, א קרייטיש שטיקעל אגרתא, נעבען מיינסטענס צו־פאַרשטעהן זייערס א אויפטהו מיט משלים פון רעם שטיינער פיה־פּאַנג אין רער וועלט און פון רער פאָליטיקע. די מגילה — ראָס איז פאַר זיי נעווען א ארם, פריינזוליינען רארט טיפע כוונות אין י' ווערטער פון המן און אהשוורוש, נעגריבעלט זיך טיט א

וואָס אין איטליכם וואָרט פון מרדכי'ן אין אמתר המלכה
ם דערקלערט שכל'דינ על-פי חכמת הפאָליטיקע עף-עף ! פון
„כפרות שלאָנען" האָבען זיי ניט קיין נעהאָלפען , פלענען
ויבערהיפען נעוויסע שטיקלעך „יוצרות" און צובאמקען יענע , וואָס
האָבען פערלאָנגט „רעפאָרמעס" אין דעם שלחן-ערוך .

פונדעסטוועניגן בעדאַרף מען נישט קיין גרויסע אויפקומאָכען די
משכילים פון פריהערדיגען דור , כיון מיר נעדענקען די צייט ,
דען , און דאָס אָרט , וואו זיי האָבען נעלעבט . עס טוען זיי בי-
שטעהען אויך דער זכות , וואָס מען נישט זיי , וואָלטען היינטיגע
חכמים , אין אונזער צייט , זיך נישט נענומען אויף דער העלפט . און
איהר , בייזע צייטנער , אָנשטאָט צווידלען , צונישט מאַכען יענע , וואָס
א מאָל , זידעלט בעסער די , וואָס היינט . וויפיעל , א שטיינער ,
משכילים-עמי-הארצים , אויסגעלאָסענע , בטלנים , האָט איהר איך אי
אַזינד אין אייערע צייטען . מילא אויף די אַמאָלדיגע איז נאָך דאָ
א תירוץ — מענשען זענען דאָס אייגענע וואָס א שטארק צונויפגעשטיקטע
לופט , א שטיינער , צו אין זיי . ערגיץ עפעס , וויי באָלד עס שפירט
זיך א מינדסטע עפנונג , טהוט זי זיך א שטופ מיט אימפעט , פער-
פליהענדיג פריי העט וויי צו דער אַנדערער זיי . האָט פונ'ם בית-
המדרש צו דער „השכלה" זיך נעעפענט א ביסעלע די טיר , האָבען
יודישע קינדער א לאָו נעטאָן זיך וויי די דולע , פערקריכענדיג וויי .
מיט וואָס אָבער קען מען פאַרענטפערען די היינטיגע , וואָס די טיר
צו דער „השכלה" איז נישט נעווען פערשלאָסען קיינמאָל פאַר זיי ?
די פריהערדיגע זענען נעווען פערפיהרט אומגערן , ניט-וויסענדיג ,
און די היינטיגע — טאָקי וויסענדיג . און נאָך אלע זאָבען זענען דאָך
נישט אלע אין יענעם פריהערדיגען דור נעווען פערדאָרבען , חלילה .
וי צווישען די אקציזניקעס האָבען זיך נעפונען אינצעלנע ליטוישע
מענשען , וואו אויך צווישען די משכילים . פיעל גרויסע לומדים ,
חכמים , נעלעהרענטע , זענען פון זיי אין יענער צייט נעווען , בע-
ריהמטע שריפטשטעלער , פאָעטען , וואָס מאַכען בכוד זייער דור יודען ,
און די שפעטערדיגע דורות .

און איהר , חכמים פונ'ם נייעם דור , בעריהרט ניט דעם
כבוד פון די חכמים פונ'ם אלטען דור דערפאר , וואָס זיי האָבען
נישט נעהאַט צוטאָן איבער א זאָך , וויי בית-שמאי מיט בית-הלל ,
משטיינער , איבער א אי , וואָס איז ערשט נולד נעווארען איצט

פֿאַרלויף פון פֿאַרשידענע צייטן וועלן נייע נעראַנקען און אַנדערע בעדערפנישען נולר ווערען בײַ אײַערע קינדער, נאָר אײַך. מענדיק, אז יענע קינדער אין זייער צייט וועלן אויך לאָזן פון די טאַטעס, פון זייערע חקירות און זייערע חלומות. אומלויגע צייט איז טוט איהרע פויגעלעך. נייע פויגעלעך — נײַע לידלעך!...

דאס פינפטע קאפיטעל.

די מעשה טיט צמואליק דעם טאנרעטניק, ז׳ בעוויזט אויך זעהר גוט, וי נאך טיוועמטער אזעלכע בעהייזען, אז א יוד בעראדף אננעהמען פאר ליעב איטליכע מכה, איטליכען קלאפ, אי א פאטש אויך, אפילו וען עס טהוט איהם שטארק וועה; ער בעדארף גלויבען, אז דער פאטש איז, נישקשה, נים אומזיסט, נאר פון זיין טובה וועגען, אויב נישט באלד אין דער הייסער מינוט, איז שפעטער. וי עס זעהט־אוים, איז שוין, א־פנים, דעם יודען אויבען אזוי אבשישריבען פי״ם נעבוירען־ווערען, אז ער זאל נים האבען קיין לעק עולם־הזה אהן צער און יסורים. דעם יורענס כזל ליגט אין א הארטער כפול־שמונה־דינער שאלעכטס, וי דאס קעריל פון אנום, וואס קומט אן זעהר שווער צוזערטאפען עס בין מען נרעכט נים שיער אויס די ציין קנאקענדיג.

שרעקליכע וועהטאגען האט שמואל׳ק, נעבעך, נעליטען יענע נאכט, אי הארצווועהטאג, אי וועהטאגען פון די קלעפ, וואס ער האט נעהאפט, נאר וען נים זיי, וואלט ער דאך נים זוכה נעווען צוהאבען דעם כבוד, אז מיכאל כפיר, דיר עלטסטער א־פער אלע אקציזניקעס אין וואהלינער גובערניע, זאל זיך מיט איהם אבנעבען, אריינעהמען צו זיך אין דער קארעטע איהם מיט זיין משה׳לען און אבפיהרען זי בידע אין בקור־חולים. און ס׳איז באמת א כבוד, א גרויסער כבוד, וועלכען נבצושאצען איז אין שטאנד נאר אזעלכער, וואס איהם איז גוט בעוואוסט דער שטיגער לעבען פון אונזערע יודען אין היגען ווינקל, זייער פיה־דונג און מינונגען אין יענע צייטען

אונזערע זידעס האבען נעגלויבט: דאס נאנצע לעבען אויף דער

וועלט איז נאָר צוליעב יענער וועלט. „דער מענש וועלט געבוירען אויף מקים צוזיין מצוות לשם־שמים און שטאַרבען דאָ כּדי צולעבען דאָרט". דעריבער איז אלסדינג, וואָס ער געבוירט דאָ אויף דער וועלט, נישט צוליעב דערהאַלטען דעם גוף און פון זיין הנאה־וענין, נאָר צוליעב דעם. כּדי מקים צו זיין אַ מצוה. זי האָבען נענעסען, אַ שטיינער, אין אַ וואָכענדיגען טאָג, כּדי צו מאַכען „הכויצא" און בענשען, און שבת אויך כּדי מקים צוזיין „שלש־סעודות". האָבען פערווכט זומער די פֿרוי כּדי מאַכען ברכה מיט אַ „שהחיינו". זיין האָבען זי נעטרונקען פֿסח מקים צוזיין אַרבע כּוסות. זי האָבען חתונה געהאַט ניט ווי אַלע אַנדערע לייט, נאָר אויפֿן יודישען שטיינער, כּדי מקים צוזיין די ערשטע מצוה. אין באָר זענען זי נענאַנגען, נישט זיך צוליעב, נאָר לכבוד שבת, לכבוד יום־טוב. מיט'ן נעגעל־וואַסער און די הענד וואַשען זענען זי ניט אויסען געווען אַזוי דעם פֿון, דאָס ריינקייט, ווי די ברכה, „על נטילת ידים", דעם „אשר יצר". און אַ פּשיטא־שיין ניט קיין נויטיגע זאַכען, וואָס גלאַט שיין פּאַר דעם אויג וכדומה נאָך אַזוינע תענוגים — דערפון האָבען זי כּלל וכלל ניט געהאַלטען. זאָקען, לינוועדענע תחתונים, אַ טלית־קטן און אַ קאַפּאָטע, איינע אַ וואָכענדיגע און איינע אַ שבת'דינע, אָט דריינען איז בעשטאַנען זייער גאַנצע נאַרדעראָבע. יודען זענען נישט קלין געווען געהן צופֿוס, נישט האָבענדיג קיין קאַרעטעס ניט פּערד, זענען אויסנעקומען אין שטוב אָהן שענע טייערע מעבעל, אָהן פּאַר־קעטען און מירמלשטיינערנע זוילען, אָהן שוויצאַרען מיט טרעפּטען, מעשענע קנעפּלעך און אָהן גלעקלעך בּיי די מירען. די טיר איז נעשטאַ־נען אָפּען, ווער עס האָט בעדאַרפט, איז פּרי אַריין. איז יענער פּער־נאָנגען העט אָהין צום בעל־הבית, צו דער בעל־הבית'טע אין שלאָפּצימער, איז אויך געווען נישקשה. אין יענער צייט זענען ניט געווען בנמצא קיין „טשינאָוניקעס", קיין ראָבינער, קיין סטראָפּציעס און נעשוואָי־רענע אַדוואָקאַטען, קיין יודען מיט אויבעלעך, מיט אָרדענס און מיט מיטלען, חוץ פּרנסי־חדשים און קהל'ס־לייט: שמשים, חאַפּערס, קברנים, מלמדים, ראשי ישיבות, פּרושים, כּלי־קודש, קבצנים, מקבלים און בטלנים. די צייט איז זיך נענאַנגען איהר ווען, יודען ויצען זיך ווא זי מענען, נאָנץ יודישלין — די יאַרמולקעס מיט די היטלען אויף די קעפּ, שוויצען נעשמאַק, און נאָרנישט! וואָס הערען זי אַוועלט? אין יוד שטעלט אַרויס אַ פּייג דעם אַנדערען, קלין און נרויס אַלץ שווגם. כּל ישראל אחים — אָלע נלייכע פּריצים!... דאָרט בּיי זיך,

אויף דער יודישער נאַם, זענען יודן פֿון בני־מלכים, ... האָבן, האָבן רעזולטאַט. אָבער ביי׳ם ערויסגעהן אין דער וועלט, צוזישען לייט, לענען זיי אויעק אין דער זיט זייער כבוד, זייער שמאָלץ, בעקומטן, משטיינס־נעזאָנט, א פּנים פון קנעכט, קניען זיך, בוקען זיך, דערנידעריגען זיך פֿאַר א לישרע פריצ׳ל צולויפֿ דאָס שטיקעל זונדיגע פּרנסה, שטעהען פֿאַר איהם אָהן א השטעל, אָלץ מיט א פּאַרבוינ, מיט א חניפה׳לע, א מורא־האָבענדיג, אי מבטל־זיינדיג איהם אין הארצען צונליכער ציט.

און די אַקציזניקעם, אָט די נייע מיני פֿאַרשוינען דענסטאָל, זי זענען עס נעווען, קען מען זאָגען, די ערשטע אין דער יודישער נאַם, וואָס האָבען זיך אויסגעציכענט פון אַנדערע מיט זייער שמיינער לעבען, מיט זייער הלבשה, מיט אַלע נייגנ און די פיהרוננען זייערע. זי האָבען עס אַנגעהויבען מערען „טשינאָוניקעס", בעאַמטע, העכערע און קלענערע, שטעהענדיג איינע אונטער די צנדערע און הערענדיג איינע־די אַנדערע לייט די שטעלעם. וועלכע זיי האָבען פערנומען. דער עלטסטער, דער נרעסטער פון די אַקציזניקעס, האָט נעפיהרט דאָס רעדעל אין זיין נייבערניע בוראַנדע, האַלטענדיג יעדען אין דער מורא. זיין הויז איז המיד פול נעווען מיט מענשען — דער איז געקומען בעטען א שטעלע, און יענער בעט, מען זאָל איהם פון דער שטעלע וועגער ניט אָבזאָגען. איין שענקער קלאָגט זיך, וואָס מען האָט אַוועקגענומען זיין ברענפּען, און דער אַנדערער בעט רחמים, אַראָבצונעהמען פון איהם דעם קנס, וואָס מען האָט אויף איהם אַרויפגעלענט. איטליכער קומט מיט זיפֿם, אלע שטעהען אָהן היטלען, וואַרטענדיג אין פֿאַר־ציטער די שעה, וואָס מען וועט רופען איינעם נאָכן אַנדערן צום אָרון הגדול אין קאַבינעט. אין משרתים, בעדינטע, לויפען וויי די רוחות אָהין־אַהער. געהען פֿאַרבי דעם וואַרטענדיגען עולם שוויינענדיג מיט שמאָלץ, אין זיי וואויל איז יענעם, וועלכער איז זוכה צוהאָפען פון זיי א בוקס, א בליק. אָט די דאָזיגע נייסאַרנע לייט זענען פֿאַררעכענט נעווען בי יודעלעך, צוואַבענדיג, צישטרענדיג, וי אמת׳ע פריצים. סטיטש, זי האָבען דאָך איין עילם־הוה: דיצען אין שענע דירות, פֿאַלאָצען, מיט טייער מעבעל, טראָגען אפילו אין דערוואָבען שענע בגדים, פֿאָהרען אין קאַרעטען, אין דער שליסעל פון פרנסה איז בי זיי אין די העגד. מיט אָועלכע אהנים, א קלייניקייט עפּים, איז ניט שייך זיך אויפצופיהרען כמנהג יוד, פשוט, אָהן צערמאָניעס, אָהן דרך־ארץ, מי אחיט בני ישראל צוויישען זיך. פֿאר צוועלכע

מען זיך דערנידערינען, בוקען זיך, קישען די הענד, שמעהן אהן א היטעל און מאכען זיך עפר-ואפר, נישקשה!

נאר דעם נרויסען כבוד האט מען אויסלכע אקציזניקעם אבנענעבען צוליעב דער פרנסה. אין הארצען האט מען פון זיי נעטראכט אנדערש ווי נערעדט מיט'ן מויל, ווייל זיי האבען זיך דאך ניט נעפיהרט יודישליך. נאר עפים אנדערש איז דער הערר מיכאל ספיר, א מענש א נוטער, א פרומער, די נאנצע פידרונג בי זיך אין הויז איז יודישליך -- איהם האט מען מאקי נעאכט, ליעב נעהאט כאטת פונ'ם הארצען. ער איז נעווען א נעבילדעטער מענש אי א מאויל-לערנער, האט נעקענט לשון-קודש, ליעב נעהאט זיין פאלק און זיך נעלאזט דערקענען מיט נעלט צו א נוטבעדערפטיגען, צו א יודישען מחבר. א מחבר אין יענער צייט בי יודען איז נעוויהנטליך נעווען א אריסאן, ווען ער פלענט שוואנצען דאס פנים, ארומנעהענדיג פארטיילען זיין ספר. אמה, הייבט זענען אויך דא א טייל מחברים קבצנים, נאך אפשר נרעסערע פון די פריהערדיגע, נאר די אריסקייט זעהט זיך בי זיי ניט אזוי ארוים. זייערע ספרים פאר-טיילען זיי נישט אליין, נאר דורך נרויסע שרייענדיגע, אומגעלומפערטע מידעות אין די ציטונגען. און אויב יודען פארשעהטען זיי, קייפען ניט, איז דאך דאס פארשעהטען יענעם אונטער די אויגען ניט אזא ביוש ווי פארשעהטען איהם אין די אויגען. מיכאל ספיר אבער האט זיך בע-נומען פרייהליך מיט אריסע מחברים, פלענט נערן נעהמען זייערע כפרים, זעהר שען זיי בעלוינען און אפט נאך פארבעטען זיי צום טיש. איבערהויפט איז מיכאל ספיר נעווען א פריינד פון די משכילים אין לעהרער אין די יודישע שולען, ווען ענען בים עולם אין יענער צייט נישט בעליעבט נעווען. ער האט נערעכענט זיך פאר א כלל, ארויס-צונעבען זיין אייניגען זוהן אין דער ראבינער-שול, ווען אין דער שטאדט ז... פדי אנדערע ריכע ליט זאלען איהם דרינען נאכטאן. אין אט דעם יוננען מאן, ריבקן, איינער פון די בעסטע ראבינער-שילער, פון א העכערער קלאס, איהם האט ספיר ארייננענומען צו זיך אין הויז, ער זאל לעהרנען מיט זיין זוהן. ריבקין האט נעטאן זיין זאך נעטרייי און ספיר האט איהם דערפאר זעהר ליעב בעקומען, זוכענדיג תמיד א נע-לענענהייט, פערשאפען איהם ווען ס'איז א פערנינגען. נראך אין יענעם טאג, וען די מעשה מיט שמואליק'ן, האט מיכאל ספיר בעראפט צוליעב עסק פאהרען ניט וויט אין א דארף, דער טאג איז נעווען זעהר

שענער, האָט ער מיטגענומען ריבקינ'ען, ער זאָל אַביסעל זיך דורכ־פאָרען אויף דער פרייער לופט.

אמת טאַקי, א גרויסער כּבוד איז פאַר שמואליק דעם מאַנדעמניק, וואָס אַזא מאַן וי מיכאל ספיר האָט אים בעפרייט פון די חאַפערס העכר און אָבנעפיהרט אים מיט משה'לען אין בקור־חולים; פונדעסטוועגן איז נאָך אָבער ניט אויסגעמאַכט, אויב שמואליק וואָלט פאַר דעם דאָזיגן כּבוד געניסען פון־לכתחילה אויף זיך, צוליידען אַזעלכע שווערע, ביטערע יסורים. אפשר וואָלט ער נאָר נעוואָנט: ניט קיין חאַפערס און ניט קיין ביזפרייער, ניט קיין מכּה און ניט קיין רפואה, ניט קיין וואונדען און ניט קיין בקור־חולים. איז דען טאַקי ניטאָ בי אונז אַזוינע קבצנים, עזות־פנים'ער, וואָס פאַרגעסענדיג דאָס ניטס, וועלכס מען טהוט זיי, טרעטען זיי אַרויס אקענען אַלע אונזערע גבאים אין יענע מיני בעלי־טובות מיט א ליאַרם, א געשריי: פיל גלייכער וואָלט געווען פאַר אונז און פאַר כּל־ישראל, אז איהר וואָלט נאָר ניט געבוירען געוואָרען!... מילא, כּבן וואָלט כּבוד נאָר אַליין ניט נענוג געווען פאַר שמואליק'ן, וועז מיט דעם כּבוד צוגלייך זאָל זיך ניט געווען אונטער דרעהען פאַר איהם אויך א גוטע נוצליכע זאַך.

דאָס זעקסטע כאַפּיטעל

נישט אַזוי גיך איז שבואלניק אויסגעדילט נעוואָרען פון דיר וועה-מאַנען זינען, אז זיין בשה'לע איז צרוים פּ'נ'ם בקור-חולים נעזונט, איז אָר נאָך נעלעגען מסוכן קראַנק, און א לאַנג צייט נים צראָב פּונ'ם בעט. איז דער צייט, ווען דער ראָטאָר אין בקור-חולים האָט זיך שטארק אָבגענעבען כים איהם, בוכות טיכאל כפיר, הילען דעם צע-בראָכענעם ניף זינעם, האָט ריבקין, דער ראַבינער-שוליער, זיך שטארק אָבגענעבען כיט משה'לען, הילען איהם זיין נפש, בילדען איהם היסט עס, אויסלערנען איהם לייענען ביכלעך און שרייבען. נעטאַן האָט עס ריבקין נאָר פאַר רחבנית – ער האָט נעזיהען א ארום-בחור'ל, א קראַנקס נעכענ, איז אירם דאָס הארץ פארליפען כיט בלוט קוקענדיג אויף איהם. אלע טאָג פלעגט ער קומען איהם מבקר-חולה זיין און זיך נים דערווי-טערט פון איהם נאָכדעם אז ער איז רעכט נעזונט נעוואָרען. און לסוף, נעפינענדיג אין אירם נוטע כעלות, אז ער האָט א גוט קעפעל צום לערנען, האָט ער איהם שטארק לויב בעקומען, נעלויבט איהם אין מאַג ארײַן, מיכאל ספיר האָט זעהר הנאה נעהאַט, וואָס דורך איהם איז ארוים א ישועה א וואויל קינד, אין זיך בעטראַכט, העלפען אזא בחור'ל און ארײַננעבען איהם אין דער ראַבינער-שול, ער זאָל ווערען כיט דער צייט א ניצליכער, א פארטינער מענש. צו-צוגרײַטען אירם האָט זיך אונטערנעמען ריבקין און נעלעהרענט כיט איהם נעשכאַק.

כיט דער נייער תּורה האָט אָנגעהויבען אין משה'לען צו-יאוירען און אויפנעהן עפּים משונה נייע נעראַנקען — אזא יאוירען, וואָס ווערט אין טאָג און אויך אין א פארזאַמלונג קערענדיל, אויפבורגענדיג אלע טעל-

כלעך אין איהם, און וואָס אָהן דעם איז דאָס שפּראָצען און וואקסען ריין אוממעגליך. די תורה פון רער „השבלה" האָט, ווי זייערטייג, אָנגענאָמען א האַלעבוּרדע אין משה׳לעס האַרץ, א נאַנצע איבערקאָהרעניש אין זיינע גערעדנקען; ואכטן נאָנץ קלאָרע פּריהער, הערען־אויף קלאָר צו־זיין אָצינד. וואָס נוט וואָס שלעכט, וואָס שען וואָס מיאוס, וואָס מען טעג און וואָס מען מאָר ניט איז איצט בּיי איהם די שאלה, אויב ס׳איז אזוי. פּאַרצייטיגע חכמים קומען ניט צו די היינטיגע, אַלטע נעהען אַראָפּ פּונ׳ם מאַרק — אָבער אַזוינס דויערט בּיי איהם נישט לאַנג. דאָס לערנען קינדוויי אין חדר; דאָס ויצען און לערנען שפּעטער אין בּית המדרש, אונטער דער השנחה פונ׳ם ליעבען רב אברהם׳ן; דאָס בּיינקען נאָך מאַטע־מאַטע, פּאַרשטעלענדיג זיך ווי עס האָט זיך בּיי זיי נעלעבט, ווי ס׳איז צוגענאַנגען די שבתים און ימים־טובים — אָט דאָס איז איהם בּיי־געשטאַנען בּשעת דאָס יאוירונג אין איהם, אז עס זאָל נעהען ריכטיג, און די נייע וועלט זיינע זאָל זיין נעבויעט אויף דעם פונדאַמענט פון דער וואָס א־מאָל. דערצו נאָך האָט דאָס מול איהם אויך נערעינט, צושיקענדיג איהם א גוטען רבי׳ן, ווי ריבקין, און א גוטען חבר, ווי מיכאל ספּיר׳ם זוהן — בּיידע נעזעצטע, מיט א גוטער אויפּפיהרונג, וואָס האָבען דערמיט אויף משה׳לען גוט נעווירקט. משה׳לע בּילדעט זיך, וואקסט, וואקסט מיט דער צייט, ביז ער פּיקט זיך אויס ווי א היהנדעלע, וואָס עפּענט די אויגען און דערזעהט פּאַר זיך צום ערשטען מאָל די וועלט, גליך ווי זי איז אויך ערשט בּעשאַפּען געוואָרען!

א היבשע צייט איז שטואליק אַוועקגעלאָפּען אין בּקור־חולים און אז ער איז אַרויס פון דאָרט איז ער נאָך אַלץ צו די קרעפּטען ניט נע־קומען, און נעשטיצט פון נוטע מענשען איז ער פאַרבּליבען אין ז... בּיז ער וועט אינגאַנצען נעזונט ווערען און זיין אין שטאַנד צו־אַרבּייטען.

שטואליק זעהט זיין זוהן אַרומפּיהרענדיג זיך מיט שילער און האָם הנאָה, טראַכטענדיג בּיי זיך: דאָס זענען אודאי ישיבה־בּחורים, מיט וועלכע ער לערנט צוזאַמען אין בּית־המדרש, ווי האָבען זיכער אָנ־געשמעקט אין איהם, ווי נוט ער קען די נמרא און איטליכער האַלט פאר א בּבוד צוזיין מיט איהם חבר. דאָס איז נעווען שמואליקס אייניגע טרייסט אין זיין ביטערער לאַגע, פּאַרשטעלענדיג זיך אַלץ, ווי דער שטי־גער זיינער איז תמיד, דאָס נרויסע גליק, וואָס דערוואַרטעט איהם שפּעטער, אם־ירצה־השם. עס דאַכט זיך איהם, דער זוהן איז א רב

ערגיץ בײַ יודען, ער זיצט מיט בריסקײט אויפֿן בינקעל, דיינים מיט דעם שמש אַרום איהם, די טיר בײַ איהם אין שטוב מאַכט זיך נישט־צו פֿונ׳ם עולם מענשען, וואָס נעהען צו איהם, דער מיט אַ דין־תורה, דער מיט אַ שאלה, דער אַזוי, יענער אַזוי, אַלע בענשען זיך מיט איהם אין זאָגען: אַז־וואויל איז אַייך, רב שמואל, וואָס איהר הויט זוכה נעווען בײַ גאָט צוהאָבען אזא זיהן

און ווי שמואליק טרייסט זיך דאָ אַזוי מיט גוטע האָפענונגען אויף שפעטער, מיט אַ־מאָל קימען איהם צו די איגען עפּים בײַכלעך, ניט קיין כשר׳ע, וואָס משה׳לע האָט, נישט־ווייסנדיג, זי אין שטוב פֿאַר־נעסען. דערוואַנדיג זי איז איהם פּינסטער נעווארען אין די אויגען! נעוואָלד, רבונו של עולם, משה׳לע זיינער, פֿאַר וועלכען ער האָט זיך אזוי מקריב נעווען, אויף וועלכען ער האָט דעם לעצטען נראָשען רפּי־נעלט אויסגענעבען, צולערנען איהם תורה — סטיטש ער, משה׳לע, זאָל אַזוי פֿארפּיהרט ווערען, אַריינקוקען אין די טרפה־פּסל׳ן! דאָס נאָנצע לעבען זיינם איז ער ווי אַ הונט אַרומנעלאָפֿען איבער די נאַסען, ווכען־דיג דאָס שטיקעל ברויט, שוואַרצענדיג זיך דאָס פּנים, און די נאַנצע האָפענונג זיינע איז נעווען דער זהן, ער וועט עס איהם שפעטער אָנ־טאָן כבוד, צוטיילען גליק און נרויס נחת — היינט אַז דער זהן זיינער איז אַראָפּ פונ׳ם רעכטען וועג, איז דאָך אויס אַלע האָפענונגען, וואָס־זשע טויג איהם אַצינד נאָר דאָס לעבען, זיין הינטיש־לעבען? חרב נעווארען איז זיין וועלט מיט אַלע גוטע זאַכען, וועלכע ער האָט זיך פֿאַרגעשטעלט אויף שפעטער; אונטערגעגאַנגען איז דער ליכטיגער שטערען פון טרייסט, וואָס האָט איהם נעשיינט, נעפינקעלט פינדערוויצענס — וויסט און פינסטער איז איהם!

דעם עולם׳ס וואָרט: „אָדם קדוב לעצמו", איז׳כער מיינט זיך, איז נעזאָגט נעווארען אויך אויף דער ליעבשאפט פון מאַטעם צו קינדער. ווי נרויס אין שטאַרק ס׳איז די ליבע פונ׳ם פּאָטער צום־גוטען פֿאַר די קינדער, איז דרינען דאָ, מעהר אָדער וועניג, זיין אייגענער אינטערעס — האָבען כבוד פון די קינדערס כבוד, זיין בעריהמט דורך זיער רוהם, שטאָלץ אין נרוים דורך זיער נרויסקייט. דאַריבער אז שמואליק דער מאַנדעטניק האָט דערזעהען, אז זיין זהן איז אַוועק אין אַ שלעכטען וועג אין צע־ל׳גען זיינע האָפענונגען, האָט עס נעהיסטן בײַ איהם אזוי פיעל, וי ער בענולט איהם, נעהמט בײַ איהם צו אלסדינג וואָס ער האָט נע־

מייגט האָבען דורך איהם שפעטער—נו, איז אויס רחמנות, אוּן ער ווערט אויף איהם אין כעס, פלאָם-פייער.

שמואליק איז שטארק אָנגעלאָדען אין וואָרט, אז משה'לע ווען קומען, ווען ער אויסלאָזען זו איהם דעם נאָנצען צאָרן.

משה'לע איז געקומען—אוּן מיט איהם צוגלייך ריבקין.

— א היים לאָמיר פאָהרען, קיין גלופסק! — טהוט שמואליק א געשריי אויף משה'לען, רויט ווערענדיג פאָר כעס ווי א אינדיק.

משה'לע בלייבט שטעהן צומישט, נישט צופאָרשטעהן וואָס דאָס געשריי בעטייט.

— קיין גלופסק! — שרייעט שמואליק, ציטערענדיג מיט אַלע אברים.

משה'לע רוקט זיך אָב אין דער זייט אָהן לשון פאָר גרויס וואונדער, א שרעק, אוּן ריבקין ענטפערט אָב אָנשטאָט איהם:

— רב שמואל, קיין גלופסק ווען אייער זוהן ניט פאָהרען!... דאָ, אין דעם אָרט פון תורה, ווען ער בלייבען אוּן מען ווען איהם געבען אַלע זיינע בעדערפענישׂ.

— אוּן מען ווען איהם געבען אפיקורסישע ביכלעך — מאַכט שמואליק מיט גאַל, שאָקלענדיג מיט'ן קאָפ, — אפיקורסישע ביכלעך, האָ, ווען מען איהם געבען, אראָבפיהרען איהם פון'ם ווענ!...

— טאַטע, וואָס רעדסט-דו?!...

— שטום! מיך נאָרען מיינסט-דו? א, ניין! איך האָב, נישקשה. געפינען די ביכלעך, דיינע ביכלעך, האָב געזוהן, געזוהן...

— וואָס געזוהן? — פרעגט איהם ריבקין.

— געזוהן, אז דאָס זענען די אפיקורסישע ביכלעך.

— איהר האָט א טעות, רב שמואל! א גראָמאַטיקע א ייִדישע אי א רוסישע אוּן א געאָגראָפיע האָט איהר געזען!

— צו-וואָס? איהם צו-וואָס טויגען אַוויגע ביכלעך?

— סטייטש, צו-וואָס?! יודיש, לשון-קודש הייסט עס, מוז עד קענען, ער איז דבך א יוד. רוסיש מוז ער אויך, דאָס איז דאָך די לאַנדס-שפראָך, וואו ער זיצט, אוּן קענען די וועלט-בעשרייבונג מוז ער אויך, ער איז דאָך אויך עפיס א מענש, איהר פערשטעהט, רב שמואל דאָס אַלסדינג איז א מוז!

— נאָט אייך א מוז! א נייער „מוז", וואָס שטעהט ניט אין די צעהן גבאָטן. מיר אין גלופסק, האָבען עס ניט געהערט. די גלופ

קער לעבען, ברוך־השם, אהן דעם נעבאם אויך. האבען עס ניט נע־
קענט א מאל, קענען עס ניט היינט און זענען פונדעסטוועגען כשר'ע
ידען, פיינע מענשען אין שענע כוחרים לכל־הדעות, קומט איצט
משה'לע מיינער און מאכט עס אויף זיך פאר א הילינ געבאם!

— יא, דאם מוז ער אויך צוליעב דעם — זאגט ריבקין מיט
א שמייכעלע אויף די ליפען — אויך צוליעב דעם מוז ער עס, כדי
פריינצוטרעטען אין אונזער בית־מדרש — אין דער ראבינער־שול.

— אוי, אז־אך און וועה צו אזא בית־מדרש, אז־אך אין וועה
צו זיינע רבנים, משמיינס־נעואגט, און אז־אך און וועה צו מיין זוהן,
וואס פארלאזט אונזער בית־מדרש און נעהט פריין אין זייערען,
להבדיל!... מארף אויעק דיינע נייגן, משה, און קום צוריק קיין
גלופסק!

— זייער זוהן אבער איז דאך א שלאפינקער, נעבען, און בע־
דארף האבען, אין לעבען ארויין, א נוטע נאהרונג — זאגט ריבקין
מיט א נעבעט, צודערוועגען אין דעם מאמענט הארץ רחמנות אויף
זין קינד — זעהט, וויפיל ער האט נעליטען, נעבעך, אין זין לעבען;
מאנגעל, יסורים אין ליד, און וו בלייך ער איז, וואס פאר א פנים,
נעבעך, ער האט פון די מבית, וועהמאנען, וואס ערשט נישט לאנג.
און איהר טאקי אליין, רב שמואל, זיט דאך, נעבעך, אויך נאר
אוים מענש, נישט נעקומען נאך צו די קרעפטען, נישטא קיין כח
ציהאנדלען. וואס־זשע פארט וועט איהר טאן אין אייער גלופסק,
מיט וואס וועט איהר דארט מפרנס זיין אייער ווייב און קינדער.

שמואליק טהוט א קרעכץ און מרערען שטעלען זיך איהם אין די
אייגען. ריבקין בעמיצט זיך מיט דער נוטער מינוט, ליינט ארויף די
האנד שמואליק'ן אויפ'ן אקבעל און זאגט:

— בערוהיגט־זיך, רב שמואל, און בליבט דא, ביז איהר וועט
רעכט נעזונד ווערען. היבט אויף די הענד טיט א לויב צום הימעל,
דאנקט דעם אויבערשטען, וואס ער האט אייך צוגעשיקט אין דער נויט
אזא נוטען טייערען מענשען, ווי מיכאל ספיר. נישקשה, ער וועט
אייך גיט פערלאזען. איהר פארשטעהט?... איהר וועט נאך זוכה
זיין צולעבען, אם־ירצה־השם, זיין פיעל נוטס און נחת. אייער זוהן
וועט ענדיגען די שול, בעקומען א נוטע, אייגטערגליכע ראבינער־
שטעלע — און עס ווי[illegible] דעם אויבערשטענס הילף נוט זיין אייך
בידק,

הלואי, מען זאָל ניט נעפֿרופט ווערן וואָס שמואליק דער מאַנ־דעטניק איז אויסנעשטאַנען אין יענער מינוט צייט. דער יצר־טוב טים דעם יצר־הרע האָבען ביידע זיך נעראַננעלט אין איהם, איטליכער קומט מיט זיינס. דער פון דער רעכטער זייט שטעלט־פֿאָר שמואליק'ן א ר ב, א דאַרף־מאַנערען מיט א נעקניטשט־בליק פֿניס'ל, וואָס פֿאַסט העניתים, זיצט אין טלית און תפילין און לעבט פון רוחניות, מאַכענדיג דער־בי צו שמואליק'ן: אָט דאָס איז א ליט, אַז־וואויל איז איהם! און יענער פון דער לינקער זייט שטעלט שמואליק'ן פֿאָר א ר א ב י נ ע ר, א דיקען־פעטען מיט א בייבעל, טרינקט און עסט פֿאַר צעהן, שפּילט אין קאָרטען און לאָזט זיך־צו עולם־הזה, מאַכענדיג דערבי: אָט אַזעלכען נעהט עס נוט אויף דער וועלט! איינער זאָגט: מין רב איז שטאַרק נעהויבען אין זיין אָרט. און דער אַנדערער זאָגט: מין ראַבינער איז א תקיף אין די הויכע פענסטער דאָרט. דער זאָגט: נעהם דיין זוהן און נעה קיין גלופּסק. זי ז שמאַטניק, האַנדעל מיט שמאַטעס און מיר־אוים די משפּילים. וואָס טויג זייער עהרליכקייט, זייערע חסדים, אז דעם רבונו של עולם איז ניט ליעב זייער יודישקייט. און יענער זאָגט: פע, גלופּסק לאָז די גלופּסקער, שמאַטעס — די שמאַטניקעס אין דו בלייב דאָ. דאָ איז א האָפענונג, דו זאָלסט נעהאָלפען ווערן. דער רעכטער זאָגט: אַז וואויל איז דעם רב מינעס, אי־אי, ווען ער עס אויף יענער וועלט האָבען א חלק עולם־הבאָ! און דער לינקער זאָגט: א כפרה דיין רב פאר מיין ראַבינער, דיינעם ווען דער יונגער דור ניט וועלען קענען און מיינער ווען האָבען עולם־הזה אי עולם־הבאָ דאָ בייַם לעבען — שמואליק שלאָגט זיך אין דער דעה און שטעהט מי א גולם, ניט אַהער, ניט אַהין.

— האָב ניט מורא, טאַטע! — בעט זיך משה'לע בייַם פֿאַטער אויף א ציטערדיג קול, וועריענדיג זיך מיט מרערען — זי זיך ניט אזוי מצער פאר מיר, טאַטע, אין לאָז טיך דאָ לערנען. פון אַלסדינג, וואָס טיט אונז האָט דאָ פֿאַסירט, זעהט אוים, אז דער אויבערשטער ויל מסתמא אזוי.

משה'לעס ווערטער טהוען א קאַפּעלע א בוינ שמואליק'ן צו יענעם פון דער לינקער זייט. ער טאַפּט זיך בי דער פּאָה און זאָגט שטאַמלענדיג:

— אין וואָס וועט אָבער זיין מיט דיין יודישקייט?

— נישקשה, זי וועט זיין בי מיר דאָס איינענע וואָס אין גלופּסק.

— איהר מינט, רב שמואל — רופט זיך אָן ריבקין, אונטער־העלפענדיג משה׳לען — איהר מינט, אז דאָס יודישקייט איז געגעבען געוואָרען נאָר די גלופּסקער, און ווען נוט די גלופּסקער איז, חלילה, אוים יודישקייט. א טעות, כ׳לעבען, רב שמואל!

— און די גלופּסקער גלופּסקער יודען, זיי וואָס וועלען אויף דיר זאָגען? — רעדט שמואליק וויי צו זיך אַליין, נישט רעכט הערענדיג ריבקונס ווערטער, און א צורה פון א רב שטעלט זיך איהם פאָר אין־נעדאַנק, א צורה א פינסטערע, א ביוע.

— אַז־אָך אין־וועה דעם יודישקייט, אַז דערמיט וואָס זיפעט האָט עס צופערדאַנקען נאָר די גלופּסקער — זאָגט ריבקין, שאָקלענדיג מיט׳ן קאָפּ — א שען פנים, כ׳לעבען, וואָלט עס נעהאַט! אָט דאָס איז מאַקי די נאַנצע צרה, וואָס איהר, און נאָך א פּך אַועלכע וויי איהר, ווילט אין אַלפרינג, וואָס איהר טהוט, נאָר יוצא זיין פּאָר אייערע גלופּסקער. די זאָך אַליין, צי איז זי נוט, אַדער שלעכט, נעהט אייך ניט אָן צו־וויסען, אייך נעהט נאָר דרינען, וואָס וועט דער גלופּסקער עולם הארויף זאָגען... אָט, כ׳לעבען, רב שמואל, פּארגעסט זיך אין זיי און אויך אין אייערע שמאַטעס! דער הערר ספיר וועט אייך נעבען א שטעלע, איהר וועט זיי א אקציוניק און משה׳לע אייערער — ראַבינער.

דער רב וועלט פּארשוואינדען, לאַפּטאָפּ וויי א זיפענבלעזל, און א ראַבינער אין דער טענדע־וועלט וויזט זיך אויף זיי ארט — שמואליק בעטראַכט זיך, גיט־נאָך, מאַכענדיג:

— טאַ!...

דאם אכטע בוך.

דאם ערשטע קאפיטעל.

דאָם דאָרף ג... איז איינס פון יענע שענע ערטער אין וואהלינעו
טבערניע, וואָם דער רבונו של עולם, דער מיסטער פון דער וועלט
האָט זיך נעפעלייסט צו־צוגעבען זיי בעזאָנדערס א נעטליכען חן, אוו נע
וואָלט אויסדרוקען מיט זיי, זיי מיט אותיות, רוה, פארנינגען, וואָ
זענען איהם נעלענען אין נעדאנק. אויב די קאוואָזער אוו שווייצער הויכ
בערג דרוקען אויס די גבורות הבורא, קוקען אויף דיר אראָפ מיט
שטאָלק, א שרעק, סכנות נאָר צוטרעטען אויף זיי, אוו אויב דער רוי־
שענדער ים מיט זיינע אויפנעטורעמטע פאליעס דערצוהלען רעש'נריג
נאָטס שרעקליכע וואונדער, איז די בערגלעך דאָ אָרום דעם
דאָרף נריסען דיר נאָר פריינדליך, פארבעטען דיך ליבליך, קומען צו־
נאסט אוו אויסציהען זיך אויף זיי וויפיל דאָם האָרץ נלוסט. די שטילע
נרינע טאָלען דאָרט נעבען דיר אונטער חשק — קום, פעטער, ליינ זיך
אויפ'ן נראָז אוו לאָז דיר־צו אָביסעל פארנינגען. אויך דאָם טיכעל לויפט,
דרעהט זיך דיר פאר די אויגען, דאָרט אויף דער לאָנקע, שפילענדיג
זיך אין בעהעלטעניש — אָט בעהאָלט זי זיך צווישען דעם טשערעט,
וועדט פערשווינדען, אוו אָט שפרינגט זי פון דאָרט ארויס, וויזענדיג זיך
פאר דיר מיט דעם נאנצען פוז: מיט בריליאָנטען, נילדענע פליטער־
לעך — מתנות, וואָם די וון, די ליעבע מחותנת'טע, ניט איהר, קישע־
דינ, שפיגלענדיג זיך אין איהר. זי וינקט דיר, קניטשלענדיג זיך,
אונטערטורמלענדיג שטיל — אוו דו צענארטעלסט זיך, אוו, וי די מאמע

האָט דיך נעהאַט, אַריין צו איהר, אַבפרישען זיך מיט נריים חשק! עס שטעהט פֿאר דיר דאָרט א וואַלד, בוימער־סאָמנעס, הויכע אין הימל אַריין; די נעדיכט פערוואַקסענע קעפ פֿארפֿלאָנטען זיך אינאיינעם, אויס־מאַכענדיג אין נעוועלבט קופּאָל אויבען; די נלאַטע שטאַמען זיערע זענען וויי הויכע נליכע זיילען, וויטליך אַבנעטרעטען אינער פון דעם אַנדערען; דאָם נרינע נראָז לינט, וויי א זיידענער מיט כלימעלעך נע־שפּרינקעלטער קאַוויאָר, זיי בין די פּיס. אַנקוקענדיג עס דאַכט־זיך דיר עפּיס נאָר מאַקי א בית־המקדש. דאָם שמעקענדינע סמאָלע פון די בוי־מער — דאָם איז קטורת, דאָם שפּילען פון די פֿויגעלעך אויף די צווייי־נען — דאָם איז דער נעזאַנג פון די לויים. עפּיס פיהלט זיך דיר א היילינקיים, א שטילע־וויסע רוה, א ביינקען, א ציהען צו א לעבען — אין האַרצען א היסע תפילה צו דעם, וואָם לעבט איבינ!...

און אין די דאָזיגע נעטליך־שענע נענענדען קומט דער מענש אין שטעלט א „נאַראַלניע", א כראַנפין־ברעיערי, לכבוד דעם נאַלדענעם קאַלב! דאָם דאָזיגע הויז הויבט אויף מיט חוצפּה אָקענען היסעל די נאָז זיינע, דעם קוימען היסט עס, פון וועלכען עס וועצט ארויס א רויך, חיים טראַנענדיג זיך אין דער וועלט אַרין, פֿארשטעלענדיג די זיין פון דער זון אין פערשוואַרצענדיג אַלסדינג, וואָם שטעהט איהם אין וועג. די נידעריגע פויערשע היזלעך זעהען זיך אָן וויי נאָרנישט אָקענען יענעם הויכען הויז, וויי די אַריסטנקע פויערן אליין אָקענען דעם פּריץ מוז׳ם דאָרף.

יאָ, אַזוי איז עס מאַקי, שענעם אין מיאוסעם, נוטם אין שלעכטם נעפּינען זיך אייגע אָקענען די אַנדערע זיגם די וועלם שטעהם, אין וואָם דער אַלטעכטינער מהום אין זיין וועלטעל, מהום־נאָך דער שטן איהם אָקענען. מיט וואַסער האָט דער רבונו של שלם בעשטראָפט פאַר־צייטענס די זינדיגע מענשען, איז נעקומען דער שטן צו זיי מיט זיין שטראָף—מיט וויין, מיט כראַנפין. און די שטראָף איז נאָך פיעל ערנער פון דער ערשטער. וואַסער — דאָם איז נעוויס א צרה נאָר אויף א ציים, פאַר דעם דור המבול, כראַנפין אָבער, דאָם איז א צרה א איבינע. נה, דער ערשטער „ערד־אַרביטער", דער בעריהמטער פויער אין זיין ציים, האָט נעלעבט, ער מיט זיין הויזנעזינד בשלום, בריידערליך אינאיינעם; וי בּאלד ער האָט ליב בעקומען דעם טרונק, נעוואָרען שבור, איז נע־שטהן מיאוסע וואַנען... און אַנשטאָט שלום, פריינדליכקיים, ברודער־

שאַפּט וועלט אַ דערוויטערונג, קריג, פּינדשאַפט צווישען זיינע קינדער, און חם — חם וועלד אַ עבד כנעני, אַ קנעכט צו זיינע בריידער!

פון יענע צייט־אָן ציהען עס זיך די קנעכטשאַפט און איז נעווָאָרען אַ צרה, אַ קלאָג אויף דור־דורות!

דעם רעגענבויגען האָט דער אויבערשטער געמאַכט אין וואָלקען צום צייכען, עס זאָל מעהר ניט זיין קיין שבול, די וועלט צופערדאַרבען, און גאָראָלניעס, שענקען שטעלט דער שטן, שפור צו מאַכען אַ וועלט מענשען. כל־זמן שברות וועט זיין, וועט אַריסקייט, נראָבקייט, אונווי־סענהיים, געשלעג, אויסגעלאַסענקייט נישט אויפהערען — און חם וועט זיין אַ עבד כנעני צו זיינע בריידער!

אַ לאַנגע אַלעיע צווישען צוויי שורות הויכע בוימער פיהרט פונ'ם דאָרף נ... ביז צום פּריץ'ס הויף, וואו עס געפינען זיך שענע געבייען, פּריכטגערטנער מיט נאָך גוטע זאַכען צום פערנגיגען, און העט וויט ארום ציהען זיך פעלדער, לאַנקעס, וועלדער איבער בערג, איבער טאָלען, וואָס גיבען־צו דעם הויף דעם זיבעטען חן. אָט דאָ וואוינט עם דער פּריץ יאָהן, לעבט זיך אָבּ גוטע יאָהרען.

אין איינע פון די שענע זומערטעג, פּאַרנאַכט, איז אַ קאַרעטע מיט אַ פּאָר טייערע פערד געפאָהרען פונ'ם הויף דורך דער אַלעיע און צו־קומענדיג צום טראָקט בּיים דאָרף האָט זי זיך אָבגעשטעלט. אין קאַרעטע וענען געזעסען צוויי פּאַרשוינען, די פּנים'ער האָבען זיי געלויכטען, זיי געווהנהעלין נאָך אַ גוטען געשמאַקען מיטאָג. פּונדעסטוועניגער איז נעווען נריניג צודערקענען אין דעם פּנים פון איינעם, צו ער איז אונטערוואָרפען רעם צוויטען, אַ נרעסערן פון איהם.

— גוט וואָס איך האָבּ מיך דערמאָהנט! — זאָגט דער גרעסערער פּאַרשוין, אַרויסגעהענדיג פון דער בוזעמקעשעניע אַ פער'חהמ'עט בריי־וועל — דאָס בריוועל האָט מיר נעגעבען דונאיס זוהן צום פּאָטער, רעם „אויפזועהער" דאָ אין קעלער פון בראַנפין, און פּאַר בעם אויפ'ן אַעהלער, וואָס איך האָבּ בעמערקט דאָרט, איז מיר דאָס בריוועל דער־מיל אַרוים פונ'ם זינען.

— איך פּאַרזיכער אייך, הערר רעוויזאָר — זאָגט דער אַנדער פּאַרשוין מיט אַזא מינע, ווי ער פּאַרענטפערט זיך — איך פּאַרדענק ניט די פעהלער פון די מענשען, וואָס דינען אונטער מיר. ניט איין מאָל נאָר האָבּ איך דונאיען נעוואָהרענט. וואָס טהוט מען אָבער מיט מענשען,

אפי׳ וער אזעלבע, וואם בעקומען שטעלעם נאר וויל זי האבען א שמארקען צד, אויף וועלכען זי דופען?

— איבערהויפט זעה איך, אז דונאי פארשטעהט זיך זאך, אן ניט זיך מיה צוטאן זיך שולדיגקייט — זאגט דער רעויזאר, פארקריסענדיג די נאז, געבענדיג דערמיט אנצוהערעניש, אז די מסירה שמעקט אידם ניט.

— נאנץ ריכטיג, מיין הערר. פון די אננעזאגפענע מענשען שטעהט דונאי פיעל העכער אי מיט זיך פערשטאנד, אי מיט זיך ארענטליכקייט און מיט דעם נאנצען בענעהמען זיך זיכעם. אלע אכטען איהם דא דערפאר. דער פריץ האט מיר אויך נעזאגט הינט בים מיטאג: „שמו׳ל איז א בכבודיג אידעל!"

— און וואם טהוט מען מיט דעם ראוינען בריוועל?

— ניט עם מיר. וועל איך עס אבטראנען און באלד צוריקקומען.

— א שענעם דאנק אייך, הערר יצרחי!

פדי צופארקירצען דעם וועג איז יצרחי דורך די נעריכטער נענאננען צו דונאי׳ם וואוינונג.

אין יענעם טאג איז נעווען עפיס א חגא, זענען די פויערען, פון קליין ביז נרויס, נעשטאנען נאנצע רעדלעך אויף דער נאס, צוזישען זיי אביסעל בעזויפענע, אויפגערוימטע, אלע אהן היטלען, און שטיל איבערדערענדיג־זיך צווישען זיך, נעקוקט פינדערוויטשענס אויף דער קארעטע מיט נרויס אבשי. דער עלטסטער פון די קליינע שקציילעך וויזט מיט א פינגער אויף דער קארעטע, האלטענדיג די האנד אויפ׳ן מויל, וואם ס׳בעטיט: שא, דרך־ארץ פאר די ארונים!

— אז זי זענען פאליציסקע, טא וואו זענען בי זי די מעשענע קנעפ? — וואונדערט זיך אין שיגעצעל.

— עפיס נאר ניט דאם מאכען מיט די הענד, ניט דער קוק, דאם דרעהען מיט די אויגען, און ניט דאם קול וויי בי פאליציסקע — זאגט דער צווייטער, שושקענדיג זיך אויף א קווייטש — א פאליציסקער אז ער רעדט, נעהט דאם קול איהם ארויס ווי פון בויך, די אויגען פארלויפען איהם מיט בלוט. ער איז ביז א שרעק אן קלאפט מיט די קולאקעס. מיקיטא אונזערער איז אינמאל נעפאלען אויף דר׳שרד, בעקומען די נבפא פון יענעמס א היק, מיחיים וויב האט כפיל נעווען פאר שרעק פון

קנאַם א נעשריי. און די דאָוונג, אָט־אָ, ריידען עפּעס נאָר שטיל און קוקען ווי אַלע מענשען. ווער זאָלען זיי זיין?

— לאַפּציונקעס. שא!

— וואָס?

— שא, שאַט, שא!

די קלייַנע ווילען איינשטילען איינע די אַנדערע מיט א טן שוס־קעניש, נאָר מיט צו־ווערען.

„לאַפּציונקעס און יענע אַדונים מיט די מעשענע קנעפּלעך, ווער זען זיי איז נרעסער?" — די דאָוונג שאלה ווערט פּאַרנעפּען צווישען די נרויסע, דערוואַקסענע פּויערן, און פּיעל פּערטראַכטען זיך אויף איהר, קנייטשענדיג דעם שטערן.

— קיין נרעסער פּונ׳ם שר־המשקים, וואָס האָט צוזאָנען אויבער־ן בראַנפּן, איז נאָר ניטאָ! — פּסק׳ט איינער א אַלטער, ו.ם האָט ניט פּיינט דעם ביטערן טראָפּען.

— אָט די לאַפּציונקעס עפּען וואַרמעם אין הויז — העלפּט־אונטער נאָך איינער דעם ערשטען — זיי עפּען, טרינקען ביי אונזער פּריץ, עפּעס א שפּאַם!

— און זיי זענען יודען?

— יודען. דערקענסט זיי דען ניט אין דער נאָז?

— און עפּען חזיר?

— עפּען הזיר אין האָבען הנאָה. לעקען די פּינגער.

— און שמול זאָנט — מאַכט מיט נעשפּעט איינער פון די דאָרפֿס־זיצים — שמול אונזערער זאָנט: הזיר — פע!... טרפה!... אוי־וועה הזיר, בתיה, ני מי (ניב מיר) קונעלע!... קונעלע — נוט! ציטעם — אי־אי!... איינמאָל האָב איך צוגעלייגט א פּינגער איהם צום מויל, ואָנענדיג: נא, חזיר! אז שמול מיינער צעשרייעט זיך: אוי־וואי, גלייך ווי איך וואָלט איהם נעקוילעט. ווישט די בּאָרד, די ליפּען, שרייענדיג אין אייַן אָטעם: אוי־וואי, אוי־וואי!...

— שבת, פּרייטאָג צו נאכט, קיים איך צו שמולן אין שטוב, פֿאַרלעשען די ליכט — דערצעהלט יורקע, דער שבת־גוי — אויפּן טיש בּיי איהם איז חלה, קעלעשקעלעך, א פּלעשעל בראַנפּן, שאַרפּער, טאַקע וואָם בראַנפּן הייסט, און דער ריח פּון פּיש פּאַרנעהט מיר אין דער נאָז. שמול זיצט זיך בּיים טיש, דאָם פּנים שיינט איהם, און ער טערעכ־לייקעט, מורמלט־אונטער, עפּעס קלאָנענדיג, וויגענדיג, עפּעס בעט ער

זיך וי א קינד, אלץ מאקי: אוי־אוי, מאמעלע, מאמעלע! איך ווייס ניט וואס פר ווייל? חלה איז דא — עס! בראנפין דא — טרינק! צו־וואס, הא, וויינען? בתיה זינע אבער וויסט, נעהם זי און ברייננט איהם צימעס. עסט פר אב דעם צימעס אן וויטער מאקי נעטערעלייקעט, וויטער מאקי נעווייגט. איך שטעה, וואונדער מיך און דאס הארץ ריסט מיר פאר רחמנות אויף איהם. לסוף טהוט ער זיך א האפ, ניט מיר א גלעזעל בראנפען מים א שמיק חלה און איך נעה אויק פרעהליך:

— אמת מאקי — רופען זיך אן א טייל פויערען — שמול איז א יוד, פוינרעסטוועגען א עהרליכער מאן איז ער מאקי. וואס אמת איז אמת. א־מאל אין א נויט האט מען פון איהם א טובה אויך.

— נעהם, הערט, וואס דער דארף־שרייבער אונזערער זאגט אויף איהם און אויף אלע יודאקעס פון זיין „נאמנה" — מישט זיך אריין מיט א וואסר פאהאם פאנפאוואטע, א שטיקעל קהל'ס־מאן אין דארף — דער שרייבער זאגט, אז זי זענען פיאוקעס, זיינען אוים אונזער בלוט, פרעסטן־אויף אונזער מיה, אלסדינג וואס אין דער קארט, זאגט ער, זענען זי.

— עס! — מאכען אלטע, נעניטע פויערען — פון אזעלכע וי דער שרייבער איז קיין ראיה ניט. זייער פעהלער לייגען זי ארויף אויף אנדערע. מיינען, פארבלענדזען אונז דערמיט די אויגען. חאפט זי אלע דער רוח!

— פאר אלע איז ניט נענוג אין רוח — לאום זיך הערען א שטיטע אין דעם עולם — זי זענען זעהר פיעל דא, אט די שענע לייט. אט זאלען זי גיהן צו אלע, אלע רוחות!

דער דאזיגער שמול, ארער רוסאיסקע בים שפיץ־נאמען, איבער חעלכען עס רערט זיך דא — דאס איז אונזער שמואליק דער מאנדעטניק, וואס נעפינט זיך אויף א שטעלע בי דער „נארעלניע" אין דארף שוין א פיער יאהר. און משה'לע זיין זוהן לערענט אין דער רעביגער־שול.

ירחי איז צוריקגעקומען און די קארעטע האט זיך נעריהרט פונ'ם ארט. די דארפסלייט בענלייטען זי מיט די אויגען. שטעהען נאך א היבש צייט און פילאזאפירען, ביז די זון האט זיך נעוועצט און די משערערע איז רעש'דינ נעקומען פונ'ם פעלד.

און אין דער איינענער צייט זיען די קארעטע איז ארוים פון איין

זייט דאָרף, איז פון דער אַנדערער זייט דאָרף אַריין אַ וואָגען אָן צוגעפאָהרען גלייך צו שמואליקס וואוינונג. אַ אַלטער מאַן גיהט אראָפּ פון וואָגען מיט א קליין קלימעקעל אין דער האנד און גיהט אריין דורך א נידעריג טירעל אין א פארצוימטען הויף. ווי נאָר שמואליק און בתית האָבען איהם בעמערקט, זענען זיי געלאָפען איהם אַקעגען מיט א שמחה אַ פּרייד, ביידע אין איין קול.

— רב אברהם!

דאס צוויטע קאפיטעל.

רב אברהם האָט זיך שטאַרק נעעלטערט פאַר דער צייט פון ד' לעצטע פיער יאָהר. די ציגעקומענע קניטשען איהם אויפ'ן שטערען זענען אזעלכע, וואָס צרות מאַכען זיי, און פיעל פון זיי האָט איהם משה'לע נעמאַכט. די מעשה מיט משה'לען איז פונ'ם אָנהויב ביז'ן סוף נעווען א לאַנגע קיט פון יסורים און הַרצוועהטאָג פאַר רבי אברהם'ן. די טרעַרען פון משה'לעם מוטער, וועַן זי איז אַריינגעפאַלען אין בית־המדרש מיט א געווײן: געוואַלד, רבי אברהם, וואו איז מיין זוהן?! אין די מיסרות, וואָס זענען איבער משה'לען נעפאַלען דערנאָך, האָבען ווי א מעסער נעשטאָכען רב אברהם'ן אין דער זיבעטער ריפ. ער האָט אַלץ בעשולדיגט זיך אַליין, אז די נאַנצע צרה איז נאָר צולויב איהם. ער האָט דאָך משה'לען נעשיקט אויפצוזוכען ערגיץ הערשעלען. משה'לע איז אַוועק און ניט מעהר צוריקגעקומען. אין אז שפעטער האָט זיך צוטראָגען איבער דער נאַנצער שטאָרט דאָס נייעס, אז שמואליק דער טאַנדעטניק איז דער־הרג'עט נעוואָרען, און די רוצחים זיינע, מיחי און גבריל'א, זיצען אין טורמע, איז רבי אברהם שיער ניט אַראָפ פונ'ם זינען, אַזוי שטאַרק נעשרעקט האָט ער זיך.

— אוי־וועה! — האָט דאָס !האַרץ אין איהם וועה־נעשריגען — מיחי און גבריל'א האָבען נע'הרג'עט שמואליק'ן און איך — משה'לען! זיי האָבען נע'הרג'עט דעם טאַטען, און איך — דעם זוהן. זיי האָבען נעמאַכט בתיה'ן, ד א ם ו י י ב, פאַר א אלמנה, און איך האָב נעמאַכט בתיה'ן, די מ ו ט ע ר, פאַר א ווייסטער, מרויערדיגער מאַטען. איך אינזעם מיט די רוצחים האָבען מיר פאַרווייסט דאָס חיוו פון אַרימענקע,

נעבעך, וואָס זייער מיערער זוהן איז זי נעווען דער אינציגער טרייסט אין דער ביטערער נויט, און די לעצטע האָפנונג זיערע אויף שפּעטער. אַצינד איז נישטאָ, נישט קיין פּאָטער, נישט קיין זוהן — און בתיה מיט די קינדער זענען נעבליבען עלענטע אָהן א שום אוהאַלטעניש. אפילו נעהן צו זיי מיט א טרייסטווארט פּאַרטראָגט מי דאָס הארץ נישט, זאָרום וי וועל איך קוקען זיי, די אומגליקליכע נעבעך, אין פּנים אַריין?

און אז דערנאָך האָט זיך דערוויזען אויף קלאָ, אז שמואליק מיט'ן זוהן זענען נאָר אַריינגעפאַלען אין יודישע הענד, אין די הענד פון שניאור-זאַלף און זיין שוחף, וואָס זענען „חאַפערס", און דורך גרויסע נסים זענען זי אַרויס פון זייערע הענד און לינגען בייַדע קראַנק, צעשלאָגענע, פערוואונדעטע אין זיער בקור-חולים — האָט רב אברהם נעדאַנקט, נעלויבט דעם אויבערשטען מיט פרייד, וואָס בשה'לע מיט'ן פּאָטער לעבען נאָר מיט דער פרייד צוגליך אזוי נעוואַקסען זיין צער, אַרויסזוהענדיג, אז אין דעם אומגליק איז נוט שולדיג קיינער, נוט מיחי, נוט נברילא, נאָר ער אינער, דערמיט וואָס עס האָט זיך בענאַרישט, נלויבען אינם עפּים, א ווילד-פרעמדען, וואָס הייבט שניאור-זאַלף, נישט צודערוויסען זיך פריהער, ווער איז ער און פונוואַנען איז ער? טאַקי נעלויבט דער אויבערשטער, וואָס ער האָט בעפרייט כשר'ע, ריינע נפשות פון די „חאַפערס" הענד, ווען נוט. וואָלט דאָך שמואליק און בשה'לע נעווען אַצינד זעלנער, זיך נעלערענט האַלטען א ביקס, וי צושיסען אין דער מלחמה — און דער נעדאַנק אליין, אז דורך זיין בענאַרישען זיך האָט נעקענט אַווינס זיין, נעקענט אומגליקליך ווערען א נאַנצע פאַמיליע, איז נענוג נעווען, אַנצומאַכען איהם נרויסע יסורים. דערצו נאָך האָט איהם נעקרינקט אי דאָס אויך, וואָס בי יודען זענען דאָ אזעלכע טיפּוסע נפשות, נזלנים, חאַפערס און פּאַר הארצוועהטאָג אַרויפנעלייגט די שולד אויך אויף פיעל אַנדערע פון אונז יודען. רב אברהם איז בטבע דאָך א פּאָעט, און וי א פּאָעט, אז איהם צושפּילען זיך די נעבליטען, האָט ער אויסנעלאָזט זיין שווער ביטער הארץ צו אלעמען, נעקלאָגט און נעזאָנט:

„אוי, וי טיף נעפאַלען דו ביסט, מיין פאָלק, מיין אַרים, אומנליקליך פאָלק! אלע אייערע הונדערט-טויזענטער, וואָס זענען נעקוילעט נעוואָרען פון טיפּוס הרשע בשעת דעם נרויסען חורבן: וואָס זענען אומנעקומען, פארברענט נעוואָרען אויפ'ן פייער אין שפּאַניען, נאָך און נאָך

אויפֿלבע נעשאַבטענע, אומנעקומענע — די אַלע אינאיינעם שאַרפּיטשרן מיר נישט אזוי דאָס לעבן, וי די נעז, ווען אַלץ יודן אַליין רייסן זיך איינע די אַנדערע אָב, וי די צרות און ליד, ווען אַלץ איהר אַליין טהום איינער דעם אַנדערן אָן. אויף יענע דער'הרנ'טע, אומנעקומענע אין פּייער, אין וואַסער האָב איך נאָך א טרייסט: נבורים! זי זענען נע־ שטאַרבן פֿאַר דעם פֿאַטערלאַנד. קדושים! זי זענען אומנעקומען אויף קדוש־השם. אָבער נעוואַלד וואָס זאָל איך זאָגן אויף די וואָס ווערן דער'הרג'עט דורך אייער בייזער צונג, אויף די וואָס ווערן די כּפֿרה דורך אייך אַליין. אויף פֿעטש פון פֿרעמדע ווין איך אין זאָג: נישקשה, נוטע און שלאָפֿע לידן אָפֿט אין דער ווילט. מענליך אפשר, יענע וועלן נאָך א מאָל זיך בעטראַכטן און תרטה האָבן. נאָר אז נעפֿאַטש־ טע פֿאַטשן, אז צוזראַפֿעטע דראָפֿן, נעפֿאַנגענע פֿאַנגן, נעפֿינינטע פֿינינגן אינער דעם אַנדערן, ווייך איך אין האָב — אוי־וועה! — נאָר־ נישט וואָס צוואָגן... אוי, וי נעפֿאַלן, טיף נעפֿאַלן דו ביסט, מין פֿאָלק ישראל!"

און וויפיעל קניטשן האָט נעמאַכט אויף רב אברהם'ס פּנים די מעשה מיט הערשעלן און ביילן! רב אברהם האָט זיך שטאַרק מצער נעווען אויף די דאָזיגע אומשולדיגע קינדער, נעבעך, אויך דאָרויף, וואָס בי אונז נעפֿינען זיך הולטייעס אַזויגע, וואָס פערשוואַרצען דאָס פּנים פון ישראל מיט זייערע מיאוסע מעשים. און אין אַוא צייט, ווען רב אברהם האָט זיך נעגייטיגט אין רפאל'ס נעוועלשאַפֿט, פֿרויסצושלאָגן אביסעל פון זיך דעם צער אין א שמועס מיט איהם, בעדאַרף זיך נראָד אזוי מאַכן, אז רפאל פערלאָזט אויף תמיד נלופסק און בעוצט זיך אין דער בעריהמטער האַנדעל־שטאַדט ליפּציג. און דאָס בעוצען זיך זיי־ נען דאָרט איז איהם נעקומען נאָר אומנעריכט דורך רב אָשר דעק מעקלער.

אז רב אָשר האָט נעוהן, רפאל הויבט־אָן אינצוהאלטען זיך מאַכן עסקים און עס העלפען ניט קיין טענות, קיין דרינגעניש איבער־ צורידען איהם, האָט ער מטריח נעוועז די נאָז זיינע, אָנצושטעקען נוט דעם טעם דערפון, פֿאַר וואָס נעהט רפאל האַרט בי דר'ערד. נעמינט האָט ער דערמיט ניט אזוי די הנאה פונ'ם שמעקן וו, נעבעך, די פֿרנסה. וויל די ערדינסטען זיינע, מעהר אָדער ווענינ, האָט זיך נעווענדט אין דעם, ווי נרוים די עסקים רפאל'ס זינען נעווען. אז רפאל האָט דאָ חיינט שטאַרק פֿאַרקלענערט זינע עסקים, איז רב אָשר'ן שטאַרק ענג

נעוואָרען, און האָס נעליטען מאַנגעל. די נייע קאַפּאָטע, וואָס ער האָס זיך נענעהט, בשעת רפאל האָס דורך איהם נעמאַכט נרויסע נעשעפטען, האָס זיך אויסגעריבען, ניט נעהאַס שוין קיין פּנים, ער אַליין האָס אויך פּאַרלוירען דאָס פּנים, איז שוין ניט אויפּנענומען נעוואָרען בײ די קרעמער בכבוד אַזוי ווי פריהער. איז ער א מאָל אַרײן ערנעץ אין א קליים, האָס מען איהם נעוואָנט „ברוך הבא!“ מיט א האַלבען מויל, קוקענדיג איהם אין פּנים, אפשר איז ער נעקומען מיט א נעשעפט; זעהענדיג אָבער, אז ס'איז נישטאָ פון וואָס צוריידען, איז שוין נישטאָ מיט וועמען צוריידען, מען האָס פשוט מעהר קיין קוק אויף איהם ניט נעטאָן, נלייך ווי ער איז נאָר אויף דער וועלט נישטאָ. אמת טאָקי רב אשר האָס דענסטמאָל נעהאַס נענוג צייט זיך צובעשעפטינען מיט פּאָליטיקע, וואָס ער האָס ליעב נעהאַס ווי דאָס לעבען. מענשען בסלנים, וואָס לעכצען נאָך נייעס, פלענען זיך אַרומקלייבען אַרום איהם אין מאַרק, אין בית-מדרש, און ער פלענט זיי איבערנעבען וואָס עס טהוט זיך רוהרט אין די הויכע פענסטער, וואָס עס פּאַרלויפט זיך אין די מדינות, דערקלערענדיג אלס-דינג מיט זיין נלאַט צינגעלע — אָבער פּאַר עווינע דרשות פלענט ער ניט בעקומען קיין נראָשען. און „פּראַנקרייך זינען“, וואָס ער איז איהם טייער נעווען מעהר פון אלע מדינות און פלענט זיך שטאַרק אָבנעבען מיט איהר, הייבען זי אויף דרוקעס, האָס איהם קיין אין פּרוטה ניט איינגע-מראַנען אויף זינע בערערפענישען. דעריבער איז רב אשר נעצוואונגען נעווען מטריח צו זין די נאָז זינע, צו שמעקען און צו נעפינען דעם טעם, פּאַר וואָס האָס רפאל אויפּנעהערט מאַכען נעשעפטען — און כפי דעם מעקלערשען שכל זינעם האָס ער נעשמעקט און טאַקי נעפונען,

רב אשר האָס, אַנשטויסענדיג זיך מיט זיין קעפּעל פון אין זאָך אויף דער אנדערער, נעמאַכט א נעדראַנג אַזוי: רפאל איז דאָך א נרויסער בריה, פסקס! א ליותן צוישען אינזערע סוחרים, קליניטשקע פישעלעך, וואָס איז פּאַר אועלכען נלופסק? א קליין טיכעל! ער בעדאַרף האָבען א ים, אויסצושפריטען די פלערערפלאַסען און שוויטען דאָרט פרי. אוא ים איז נאָר אָדער כאָסקוע, אָדער ליפּציג, צוויי בעריהמטע פלעץ אין דער מכחר-וועלט, מילא מאָסקוע בין איך מוחל, וויל וואוינען דאָרט קיסט אַן א יודען מיט נרינע וועריס, מיט אועלכע מיטעל, וואָס זענען ניט לכבוד פּאַר אוא מענשען וי רפאל. טו איך, היסט עס, זאָנען — ליפּציג. און אזוי טאַקי איז מחייב דער שכל, נלופסקער קרעמער בע-ציהען דאָך טאַקי סחורה פון ליפּציג. קוקען שטאַרק אַרויס אויף ליפּצי-

נעד סחורה. פֿון דער לייפּציגער בוך־אליה־לייזער רעם בעל־הענלהס איז אויך נעדרונגען, אז ס׳איז אזא. ואָרום זאָלט־עס אנדערש זין ס ניט אזוי, איז דאָך די קשיא, וואָס לאָזט מיך די בוך הערן, אך אליה־לייזער, ער וואָס לאָזט מיך הערן? נאָר ניט איטליכער סוחר אַבער קען אהינצו פּאַהרן. וויל ס׳איז זעהר ווייט, עס ברויכט גרויסע וועג־הוצאות. דאָס לשון הארט איז משונה, דאָס לעבען ווילד משונה אין הער נאַרישער נאַנצנצען איז משונה. ט. כבן?... כבן איז נערדונגען, פֿון רפאל וועט זיך בעוצען אין לייפּציג. דערמיט וועלט שוין פּאַרענטשערט, ואָס טען האָט איהם די טעג נעוועהן עפּליכע מאָל ריידענדיג מיט אליה־לייזערן. אינמאָל האָט מען איהם אפּילו נעוועהן בעטראַכטענדיג די יאוֹרע און צוקוקענדיג זיך צום קלין קופּערנעם ־ערדעל, וואָס טאָלע־בענדעט זיך הינטער דער בוך סאַמע אינדערד יא, רפאל מינט לייפּציג. די שאלה איז אבער, פּאַרוואָס? דאָס הייסט מינט ער דערמיט? א מענש, ווי טיר וויסען, נעהמט דאָך ניט פּלוצלים פֿון דער העלער הויט אזן איז משנה מקום, גלאַט אזוי זיך, פּריש, נעזונד און משוגע, כידען ער מיוט דערמיט עסק, א שטיקעל פּאַרדינסטעל. טאָ וואָס־זשע פּאַרט איז רפאל׳ס מין? מיז טען זאָגען, אז ער מינט ווערען אין לייפּציג א קאָמיסיאָנער, צי א עקספּעדיטאָר פּאַר אויסלענדישע סיחרים, דאָס הייסט, ער וועט ויצען אין לייפּציג און ליפערן סחורה פֿון די פֿאַרטיגע פּאַבריקעס אהער, צו אונז אין לאַנד. אם־כן... אויב יא אזוי — נראַכט ער א ווייל, טהום א שטעל־אויף די נאָז, א רוק דאָס הויטעל, און א פּייערעל וויזט זיך איהם אין די אויגען פּאַר פּרייד, ווי נעשאַפֿען א רעטעניש — הא־הא! אָט דאָס מינט מאקי דער פּסוק: „שמח זבולן בצאתך!" — פּרעה זיך, מעקלער, מיט דיין ארויסנאַנג. נעה, טהו, רב אשר, לטובת די הינע קרעטער און אויך פֿון דיין טוכה, פֿון דיין הנאה וועגען!

און רב אשר׳ן מהוען זיך א הייב די פּיסלעך, עס צענעהמען זיך איהם פֿון דער קאַפּאָטע די פּאָלעס, ער לויפט, זאָגט אוים דעם כוד די קרעטער, פּאַרשטעלענדיג זי מיט זיין פּה־קדוש די גרויסע טובה, וואָס קען זי דערפֿון ארויסקומען, אם־ירצה־השם. אין דער צייט פֿונ׳ם ארום־לויפען זינעם וועלט אוים פּאָליטיקע אין גלופּסק. די בטלנים לעבעדן, נעפּעך, נאָך נייעס, רופען איהם: רב אשר! וואָס הערט זיך עפּעס חדשות? און ער — קיין וואָרט, ווינסט נאָר פֿונדערווייטענס מיט א פֿינגער און לויפט.

און בשעת רב אשר לויפט דאָ אזוי ארום, זיצט רפאל בײַ זיך צו־
הויז אין נעהאקטע וואונדען. ניט פאר אײַך נעראכט, זינע יסורים,
יורישע סוחרים! אָנזעצען איז דאָך בײַ אינז אַ נאנץ נעזעהנטליכע זאך.
אז אַ סוחר זעצט אָן, אפילו עטליכע טאָל, איז וואס? נאָרנישט! אַדער
ער פאהרט זיך צוועק אויף אַ קורצער צײַט נרנין, אַדער ער פערשפּארט
זיך אין דער היים בײַ זיך טאקי, טהוט זיך וואויל, מאכט זיך אַ קימפּעט
און וואַרט איבער בײַ דער רעש וועלט נעשטילט. ניט אזוי איז אָבער
רפאל. קוים האָט ער בעטערקט אַ לאָך אין די עסקים זינע, חאטש ז'
איז נאָך נעזונן פאַרדעקט, איז איהם נעוואָרען אַ לאָך אין האַרצען. ער
האָט זיך נעגעסטן פאר זיין האַפענישׂ, אַיילענישׂ די לעצטע ציט, צומאַ־
כען נעשעפטען נישט גוט בערכנען זיך, אזוי ווי פריהער. בלייבען דאָ,
אין גליפּסק, איז איהם אומטעגליך נעזיצן, ווידער־זשע אנטליפען פונ־
דאנען, מעשה־נגנב, איז אויך שלעכט. ס'איז איהם ביטער אזן
פינסטער.

און אז רפאל האָט זיך נענומען אַ טאָג, אנידערזעצען זיך איינער
אליין בײַ זיך אין צימער נעבען די ביכער און מאכען אַ קלאָרען חשבון,
איז דוקא דאָס הויז פול נעזונן ווי אַ בירוע מיט קרעמער און עס האָט
זיך דעם נאכצוגיי נישט צונעמאכט די טיר, דער ארוים, דער אריין,
אלע ווילען מאכען דורך איהם נעשעפטען מיט די דייטשען, מיט די
פאבריקאנטען אין לייפציג, וואוהין ער פאהרט, היימט עס, זיך דאָרט
צובעזעצען, פאַרלייגענדיג איהם פאר זיין טרחא נוטע קאנדיציעס. פריהער
האָט רפאל אָבנעלייקענט די נאנצע זאך, אז נאָר לא היה, איהם אין
אפילו ניט איננעפאלען זיך בעזעצען אין לייפציג. נאָר דאָס אָבלייקענען
זינם, האָבען די קרעמער נעמיינט, דאָס איז פון רפאל'ס זיים אַ אויבער־
הסברא, ער ווייל זיך אויסדרעהען, מיט זיי נישט האַנדלען, האָט עס זין
שטאַרק נעארט. ווי ער וואָלט זיי אָבנענאָמען, מחילה, מיט אַ פאָמויניצע
אויב אזוי, האָבען די בעליידיגטע, נעבעך, זיך איננעשפּארט, שטעהען
פאר זיער פבוד, ריידען איבער איהם אזוי לאנג, ביז זיי וועלען איהם
איבערריידען. אז רפאל האָט נעזיהן ווי וויט די זאך נעהט, האָט ער
זיך אננעהויבען צובעטראכטען, הא, אפשר איז עס באמת פאר איהם
א נליכע זאך? אפשר איז עס אַ ווינק פונ'ם אויבערשטען וויי ארויסצוהאפען
זיך פון דער קלעהם אין פטור וועלען פון אלע צרות. שאקעלט ער
מיט'ן קאָפּ צו די קרעמער אויף יאָ, היימט עס, און זאָגט, פריהער
שטאמלענדיג, דערנאָך טאקי ריינע ווערטער: איך טהו אײַך צוליעב,

רבותי! נאר א תנאי רייך אין מיט אייך אויס, איהר זאלט אבצאהלען באלד אויף די וועקסלען אייערע פאר לאדזער סחורה, מיר זאלען ענדי־נען אונזערע עסקים דאָ פאר מיין אוועקפאהרען. די קרעמער איז דער דאזיגער תנאי נעווען ביטער־נאל, זי אנגעמאכט בויכווהטאג, נאר פאר נרויס חשק צום האנדעל מיט ליפציג האבען זי כלומר־שט אנ־ענומען א שיינעניג פנים. רב אשר דער מעקלער פון זיין זיט האט זי אונטער־נעשטופט, אונטערנעטריבען, נביאות־ואנענדיג, אז זי שטעהט־פיר נרויסע פארדינסטען. די קרעמער האבען זיך נעמאכט הארץ, נעצאהלט די חובות אויף די וועקסלען — אין רפאל איז ארויס־נעפאהרען פון נלופסק אין אליה־ליזערס בוד מיט דרי פערד — זי, קליינגעניג מיט קליינע נלעק־לער אויף די העלזער פארענט, אין דאם קליינע קופערנע פערדעלע, באמבלענדיג זיך, קלאפענדיג אין דער בוד פין היטטען. אזוי טשאקענדיג איז רפאל נעפאהרען, זיך אננעפאהרען אן נעקומען קיין ליפציג, וואו ער האט נעעפענט זיין עקספעדיציאנס־קאנטאר.

שווער איז נעווען רב אברהם'ן שידען זיך מיט אזא נעצרייע פרייוד ווי רפאל, און שווער איז עס אויך נעווען הערשעלען. רפאל האט דאך איהם ארייננעטומען צו זיך אין שטוב, זיך מיט איהם אבנע־נעבען, איהם נעהאלפען וו וויט מעגליך, היינט נאך רפאל'ס אוועק־פאהרען איז ער דאך נעבליבען וו אויפ'ן וואסער. ער בינקט, ער לירט א שרעק און איז שטארק פינ'ם פנים אראב. שעה'־לאנג זיצט ער אין ביה־המדרש, אין א ווינקעל, די נמרא לינט אפען פאר איהם אויפ'ן שטענדער און ער לערענט נוט, נאר זיצט שטיל פארטיפט אין די נע־דאנקען. ער טראכט און האט אויף וואס צוטראכטען ער טראכט פון רפאל'ן, דעם ליבען טיערען רפאל'ן, וואס נעהט איהם אזוי אב. אויך פון בייאלן, זיין הארץ, זיין נשמה, וואס איז אוועקנעפאהרען א היים, צוריק צו די עלטערן איהרע. ער טראכט אויך פונ'ם „ווינשפיננערל" און דעסנליכען וואונדערליכע זאכען, פון וועלכע מען קען רייך ווערען. ער האט זיך שטארק נעבאהרעט אין יענע מיני ספרים, וי דער ספר „מפעלות אלהים" פון רב יואל בעל־שם, אין דער ספר „תולדות אדם" פון רב אליה בעל־שם, וואו מען לעהרענט אוים צוטאכען על־פי קבלה קונצינע זאכען, וי א שטיינער „צוועהן די בעשערטע כלה אין חלום, א בתולה, א אלמנה אדער א נרושה"; „צו זיין א רואה ואינו נראה", דאם הייסט, זעהן איטליכען און פין קיינעם נישט נעזעהן צו־ווערען, „צו־צאפען זיין פון דער וואנד", און דעסנליכען. יענע מיטעל וי צו זעהן

די פּלה, האָט הערשעלע נעמאָן, וי עס שמעהט נעשריבען, און עס האָט נעהאָלפען — ער פלענט טאקי זעהן בייליען און גיט פּאַרבריינגען די צייט מיט איהר אין חלום. נאָר וואָס אַבּעלאַנגט צאָפּען וויין פון דער וואַנד, און די קונץ, צו זיין אַ רואה ואינו נראה, פלענט תּמיד, טעשה שטן, ויך טרעפען עפּים אַ פּעהלער און ס'איז קאַליע געוואָרען אינדערמיט אַרבייט. הערשעלע פּינדעסטוועגען פלענט בי זיך ניט אַראָבּפאַלען, נאָך אַ סאָל און נאָך אַ סאָל אָנהויבען די זאַך אויף־דאָס־ניי, ווייל ער האָט נעזעהן די ישועה זיינע, אויסגעריכט צו־וועדען אין נסים, אין וואונדער־קונציגע זאַכען. ער האָט אָבער נעהאַט אַ טעות — די ישועה איז איהם נאָר נעקומען פון חנגה'ן!

דאס דריטע קאמיטעט

נאָר טערר פון אישליכען איז רפאל אָבנעמאַנונג רנצה"ן, ווי אויעקפאָהרען איז נעווען ווי בוימיל אויף דער פיערדינער ליבשאפט איהרער. — א פייער האָט אין איהר נעגליהט, איהר נעברענט די נשמה, א פייער א שטילס, א פארבאָרנענס אין הארצען. חנצה"ס ליבע איז א טוויבענדינע, אָהן ווערטער. דאָס טויל רעדט נישט, די האַנד אָבער שרייבט. זי שרייבט עפטערס, שוקט ברויזלדיק אויף דער פאָסט אין נעהטט דאָרט אָב ברויזלדיק דורך הערשעלען, אין אַלץ שא, שטיל, הערשעלע איז א שטענדיגער אורח אויף שבת אין יום־טוב בי ליבצן רעם רויטען. דאָס האָט נעמאַבט רפאל פאָר זין אויעקפאָהר. מסתמא האָט ער נעוואוסט, ווען ער טהוט. חנצה האָט זיכער אויך נעוואוסט, א כיטן, הערשעלע איז איהר שמאַרק נעפעלען פון דער ערשטער מינוט. אַזוינר, נאָך רפאל"ס אויעקפאָהרען, איז הערשעלע איהר נעזיצן בעדיבט נאָך מעהר, דורך איהם פלעגט זי שיקען איהרע ברוף און כאַר איהם איז אָפען נעווען איהר טור.

יא, א ברענענדיג פייער איז די ליבשאפט בי חנצה"ן אין הערצען, אין ליבצע, דער פיטער איהרער, איז — נוט וויסענדיג אַליין — א גוטער בלאָו־זאק, וואָס בלאָוט־אונטער דער מאַבטערס ליעבשאפט, ציפלאקערט זי מיט זין איינען טויל. בי איטליכם מאָל רייד־ענדיג פון רפאלן פלעגט ער איהם לויבען אין כאָג אַרײן — רפאל איז א חכם־עריק, א „בריה־נפלאָה", א קאָפ־מענש, קיינער דאָ פארשטעהט א עסק ווי ער, אויסלאָוענדיג תמיד מיט א קרעבץ, אז היינט זענען נוט ז' עסקים, נוט די פארדינסטען ווי א־טאָל אין רפאל"ס צייט. דאָס איז וואָס

ווּ לייט, אָבער וואָס צו נאָט אין ייִדישקייט איז לייבצע פון רפאל'ן ניט מיפרידען נעווען, פלענט, צוישאקלענדיג טיט'ן קאָפּ, אַלץ זאָגען: אָ־וואַ, אַ שאָד, וואָס אַזעלכער איז ניט פון „אונזערע", וואָס גלויבט ניט, האָלט ניט פון אונזערע פרומע און גוטע — גלויבט ניט אפילו אין נישט־גוטע, אין רוחות, אין שדים...

די דאָזיגע מעשה־רע, וואָס דער פּאָטער האָט געפונען אין רפאל'ן, האָט נראָד ניט געאָרט חנצה'ן, דערפאָר אָבער די שבחים זיינע איוף זיהם זענען איהר אַריין אין האַרץ, אויספילענדיג עס אינגאַנצען, ניט זיבערציולאָזען דאָרט אַ ברעקעל פלאַץ, וווּ אַ שפילצען־קעפּעל, פּאָר בנציה'ן.

בנציה איז אינדרויסען —

און הנצה איז טאָקי אַלץ נאָך אַ עקרה!

יאָ, יענטיל איז טאַקי נעווען ביי'ם „אלטען", זאָל לעבען, טיט אַ קוויטעל וועגען דער טאָכטער, די עקרה, און ער האָט צוגעוואָגט אַ קינד חנצה'ן, נאָר אַז חנצה איז אַ „וויידערשפּענדיגע", חיל ניט וויסען פונ'ם טאָן, וואָס־זשע איז דער צדיק שולדיג, אַז די הבטחה זיינע איז ניט מקויים נעוואָרען? און אַז חנצה איז אַ וויידערשפּענדיגע — וואָס־זשע זאָל בנציה טאָן?

בנציה, וואָס דאָס קעסט־עסען, בייִם שוועהר, איז בי איהם דער עיקר, די הויפּט־זאַך, און דאָס וויב נאָר אַ צוגאָב צו דעם, ער טהוט זיך זיין זאַך — עסט־טרינקט אויף וואָס די וועלט שטעהט, און וויטער נעהם איהם נאָרנישט אָן. אַקענען־זשע חנצה, איז פינדשאָפט און ליעב־שאַפט עסען איהר לייב, וי פּאַלט־צין, נעהט אַראָפּ פונ'ם פּנים פון טאָג צו טאָג.

עס קלאָנט זיך יענטעל פּאָר איהרע חברטעס אויף די צרות איהרע פון דער טאָכטער, און די חברטעס טריסטען זי — זי טיט יענטלען, אַלע טאַקי אין איין קול — יענטיל זאָגט, קלאַפּענדיג זיך אין האַרצען: נעל און נרין, וועה איז מיר, וועהט מין טאָכטער, אַלץ טאַקי ניט מעובדת! וואָס פּאָרט האָב איך דען שוין ניט איבערגעטאָן? — און די כּארטהאַרצדיגע וויבער לאָזען זיך הערען אויף קולות, אַלץ מאַקי טיט איהר, ערויסאָנענדיג טריסט־וועהטער טיט אַ שטאָך אינאיינעם. עס הערט זיך אַ קול: יענטיל! קיין צער, כ'לעבען, יענטיל! נו, זו אַ נרין נעם מילא וואָס? נישקשה! אַ וויבעל נאָכ'ן האָבען אַ קינד בעקומט אַ שען־לויטער פּנים. — שרייט אריבער אַלע נאָך אַ קול: צו קינדער טוט

נאָר איין קאָנטראַמיכע די נויע! — לאָזט זיך הערן אויף א קוויטש נאָך מעהר א שטאַרקער קול: בולאַן, דער מאַטער, איז פיל בעסער! ער האָט דערצו עפּעס אזא שפּרוך, אין עם העלפּט. — האַריל, ציפּא, פּינע־סאָסיע, לאָזט זיך דינען! — שרייט־אויס א הויכע דינע שטימע — ניטא קין בעסער מיטעל צו קינדער פֿון די וועלטבעדערע אין אייסלאַנד! — שפּרינגט ארויס איינע מיט א פּיסק, א ציננעל מי א גלעקעל, אין כּא־סעזעט־אונטער דער פּריהערדינגער, מאַכענדיג: שא! אָט האָט איהר אַך א מעשה מיט אסתר־צביה'ן, א בילד־שענע יונגער, וואָס האָט התנות נעהאַט פֿאר א אלטען מאַן, פֿאר רב יחיאל דעם נגיד. האָט זי אויך א צייט־לאַנג נים נעהאַט קין קינד, איז זי נעפֿאָהרען אין די וועלטבעדערע און איז מאַקי מעוברת נעוואָרען. פֿון דעסטמאָל־אָן פֿאָהרט זי שהין אלע יאָהר, קומט צוריק א בוים און האָט א קינד. פֿיער קינדער, ברוך־השם, האָט זי אַצינד. איז דיק, בעלייבט, שען, ס'איז איהר אין פּנים נים אריינצוקוקען וי אין דער ליכטינער זון. נאָר וואָס איז מיר אסתר־צביה? זי איז נים איינע אויף דער וועלט, נים קין בת־יחידה בי נאָט. נאָך פיעל אנדערע וייבער איהר איך, וואָס פֿאָהרען אין די וועלטבעדערע, האָבען דאָרט די רפואה און פּארנעהען אין טראָנען. מען זאָגט, באשר אין דעם וואסער דאָרט לינט עפּעס צווינגס, וואָס העלפּט, בעזאָנדערעגס העלפּט עס וייבער־עקרות.

— כּמש טאַקי וי די שטעקלער יעקב אבינו'ס, פֿון וועלכע, וי דער פּסוק זאָגט, די שאָף האָבען זיך דערהיצט און נעוואונגען — נים פּינע־ברכה די חונ'טע צופּארשטעהן דעם טעם פון דער זאך, אויף א נראָב קול וי דאָס קול פון א זכר.

וי באלד אזוי, איז נעבליבען בי יענטעלם אלע חבר'טעם, אז חנצה זאָל אויך פֿאָהרען אין די וועלטבעדערע, און טאַקי נים לאָנג שהיות מאַכען.

נאָר וואָס קען עס אָבער העלפֿען צו חנצה'ס בימער נעסימה, אז די ליבשאפט מיט דער פּינדשאפט, די בירע מאַכען זי קראַנק? און אזוי וי זי טראָגט שווייגענדיג אין זיך די ליעבע, אזוי שווייגענדיג טראָגט זי אין זיך די שנאָה. זי וויסט, אז אלע טענות איהרע אקענען בנציה'ן וועלען נים אָננעטומען, ס'איז ועהר שווער צטור צו־וועלען פון אזא שלימזל. בנציה איז שטאַרק בעליבט בים פֿאַטער איהרען, וויל דורך דער מחותנ־שאפט מים בנציה'ס נעהייבענער משפחה, אז דער פֿאַטער נעהייבען נעוואָרען, איז אריין צוישען די שטאַדט־פּיהרער, איז

א נבֿיא אין בקור־חולים, אין שוהל, אין תלמוד־תורה און האלט אָרעמע־ליט אין דער מורא. פריהער אז זי האָט די שנאָה צום מאן ארויס־געוואָגט דעם פּאָטער, האָט ער, שטאַרק אויפגעבראַכט אויף איהר, זי געשמאָפּט אזוי: ווי קומט, טאָכטער, צו דיר אזוינע ווערטער?... וואָם היסט, דו האָסט פינט? א יודישע טאָכטער וויסט נישט, וואָם פינט, וואָם ליעב!... א וויב בערַארף זי זין, טאָן וואָם דער מאן וויל... טאָן, זאָג איך דיר, דו פארשטעהסט? טאָן, מאָן טאָקע, נים שרייענדעהמען זיך אין קאָפּ נאַרישקייטען — פינט־שטינט, ליעב־שמיב ווי די נויעס... האַרך־זשע, מאָכטער, זי ניט משוגע און זי וויב כּבתוב, ווי אלע יודענעס!...

חנצה האָט נעהערט דעם פּאָטערס שטראָפּריד און פערשטאַנען, אז קלאָגען זיך פאָר איהם קען זי שוין ניט מעהר. האָט זי די צרות נעטראָגען אין זיך, פארביסען די ליפּען און שא! די צרות אָבער האָבען סיט דער צייט זיך אָננעקליבען אין האַרצען אזוי, אז די נערוועז האָבען שוין ניט נעקענט אויסהאלטען, כּמעט ניט נעווען צוזערקענען זי, אזוי פאַרענדערט האָט זי זיך. און דער לעבעדינער נאָט וויסט, וואָם דער סוף וואלט נעווען, ווען עס זאָל זיך ניט מאכען נאָר אומנעריכט א מעשה — אזעלכע, וואָם דענסטטאָל, אין דער השכלה־צייט, איז עס נע־ווען א נאַנץ נעווענטליכע זאך, און היינט ווערען פאר נרוים וואונדער אלע פערוואַרפען סיט די קעפ הערענדיג אזוינס.

נאָר תחילת, ווען די „השכלה", די בילדונג היסט עס, איז אריינגעפאלען אין דער „יודישער נאָס", איז זי — וי ס'איז שוין דאָ אויבען געשטאַנען — נעגאַנגען וי א מנפה, ניט־היינט־נעדאַכט, אָנחאַ־פענדיג א יודען פלוצלים. עס ויצט זיך א יוד על התורה ועל העבודה, אָבנעשיידט פון דער וועלט, וויסט ניט מעהר ווי נאָט און ציצית, נעהמט ניט אין מויל קיין זאך, אפילו קיין טרונק וואַסער אָהן א ברכה, — פלוצלים, אוי־וועה! טהוט איהם א נעהם די קליפּה, קעהרט איהם איבער אויף דער „לינקער" זייט אין ער ווערט, היסט עס, נעבּול־בּעט! אָדער איינער פון די ישיבה־בּחורים, א בּחור א נעזונטער, מיט הענד, מיט פיס, וואַרפט פון זיך אראָפּ דעם יאָך פון ארבּייט, עסט טעג — בּיי איטליכען בעל־הבּית, היסט עס, א טאָג אין דער וואָך, און קוועטשט די באַנק,—פלוצלים נעפינט זיך, מעשה־שטן, צוויישען די בּלעטלעך פון דער אָפענער נמרא זיינער השכלה־בּיכלעך. אי־אי, ער איז נאָר א ווערעמדינער בּחור!... א אשה צנועה, א שטיינער, איז

וך מקיים די דרי מצוות, חנ"ה, איהרע, נאָלט וי נעהערינ דעם קאָנ־
בערעקט איהם נוט מיט א קאָפּקע, לייגט קניטלעך צו די ריינע נשמה־
ליכע, וויינט־קלאָגט בי די החינות, פלוצלים חאָפּט זי דער רוח,
מאכט אין איהר א אינערקערעניש — וואַרפּט זי פון זיך אַראָפּ דעם
שליער, טראָגט איינענע האָר וי די הולטייקעם. וואָס נאָך? זי לייגט
אַרונטער הינטען, מחילה, אונטער קליר א קישעלע, עס זאָל אויסקומען
נרעבער, מיט דער מאָדע, און כרעכט די צונג, נעבעך, צו פלאָפלען
עפּיס א כּין נוי־איש... און אַזוי וי בשעת א מנפה היט מען זיך שטאַרק,
אויסצומירדען עפּיס וואָס־ס'איז א שעדליכע זאַך, אַזוי האָט מען
אויסנעוויכט יענע ליט, וואָס זענען נעווען איינגעשטעקט פון דער
השפּלה.

וועמען וואָלט עס נאָר אַרויפקומען אויפ'ן נעדאַנק, אז אויף
בנציה'ן זאָל אויך קומען די מנפה! טאַקי זעהר ריכטיג זאָגען אונזערע
חכמים: „בשעת א מנפה, קלייבט דער מלאָך־המות ניט איבער" — און
בנציה־צדיק, ווער איז איהם, איז אויך נעוואָפּט נעוואָרען וי א פּוינעל
אין דער נעץ. פּאַרווייסט איז ער און פּאַרווייסט איז דאָס לעבען
ווינם

בנציה'ס קוילער, דער מלאך־המות זיינער, איז נעווען אין נע־
שמאָלם פון א ליטוואַק, א מלמד! אויסגעזעהן האָט דער מלמד א נאָנץ
פרומער יור, א כשר'ע נשמה, מים באָרד און פּאות. ער איז נעווען
א למדן מופלג, נעקענט תנ"ך וי א וואַסער. נערעדט האָט ער שטיל,
נעלאָסען, אויף א ביסעל א היזערינליכע שטימע, און פון איהם האָבען
זיך נעשאָטען פערעל. זיין מלבוש איז נעווען ריין אָהן א שפּרינקעלע,
אָהן א פלעק, וי עס מאַכט זיך א מאָל בי א יודען, פון א שמיר מיט
דער נאָז, אָדער מיט די פינגער נאָך א פעט עסען. אלע האָבען פון
איהם נעהאַלטען, מחיה־נפשות נעווען זיינם א וואַרט. זיינע תלמידים
זענען נעווען בחורים, חתנים, וואָס זענען שוין אליין פאָר זיך שטיקלעך
מענשען, און דאָס וואָס זיי לערנען, לערנען זיי עס נים נעצוואונגען,
נאָר מיט זייער איינענעם ווילען. בי"ם לערנען מיט זיי תנ"ך פלעגט ער
אויסטישען רש"י מיט ביאור, מדרש מיט פשט אינאיינעם, צונעבען נאָך
דערצו, א מאָל, שאַרפע טראָפּענס חקירה איבער נפשים, ווי שפּאַלטען
דעם ים, א שטיינער, וכדומה, האַרבע קשיות איבער „ידיעה ובחירה",
„שכר ועונש" — דאָס הייסט, אז נאָט וויסט נאָך פריהער דעם מענשענס
מעשים שפּעטער, מהוט דאָך דער מענש זיי ניט מים דעם פרייען ווילען,

פאַר וואָס־וואָס זאָל ער דערפאַר בעלויבט אַדער בעשטראָפט ווערען? — פון דעם דאָזיגן רעצעפט פלענט ער די תלמידים איינגעבן א היבש פּאָרציע, עס זאָל אָבריניגן די נשמה פון צוגעקלעפּטע, איינגעזעסענע אין איהר פוילע זאַכן. דאָס איינגעהמעניש האָט נעווירקט, עס האָט אינווענינ אין זיי נעווירען, נעווירען — און זיי זענען נעווארען אויפגעוויירען...

און פאַר די זינד פון שנאת־חנם, וואָס בנציה פלענט פּינט האָבען ליטוואַקעס, אַבאַכען פון זיי, זיצענדיג אין שטיבעל מיט'ן פּעקעל חסידים, האָט דאָס פינסטערע מזל זינם אָנגעשיקט אויף איהם אָט דעם מלמד, דעם ליטוואַק. געלאַסען, מיט נלאַטע, זיסע זוערטלעך האָט דער מלמד זיך צוגעשאַרט צו בנציה'ן און איהם גאָר צוטומלעט, בעצויבערט ביט זיין נלאַט צינגעל, ווי יענע פאָקוסניקעס, וואָס וויסען א שפּרוך צו פאַרצויבערען שלאַנגען. מיט צוקער־זיסע רידעלעך האָט ער ביסליכווייז, ביסליכווייז אריינגעלאָזט אין בנציה'ס האַרץ ניפטיגע טראָפענס פון אפיקורסישע געדאַנקען. דאָס ניפט איז זיך צונאַנגען אינווענינ אין איהם אלץ וויטער, וויטער, ביז ס'איז מיט א מאָל נעווארען אוים בנציה! דאָס קעריל פון דעם מלמד'ס תורה האָט בנציה ניט פערווונכט, ער האָט נאָר נעחאַפּט דאָס שאָלעכטס. די הברים זיינע האָבען אין איהם בעמערקט עפּים א פּערענדערונג — ס'איז עפּים ניט דער פּרען, ניט דער בנציה, וואָס פריהער, עפּים פּאַרבייגט ער אין דער פּריה די מקוה, שטופט זיך ניט וויי פריהער צום יאָהרצייט־בראַנפין — פונדעסטוועגען האָבען זיי ניט געטראַכט אויף איהם קין בייז. אַדרבה, מען האָט עם נאָר נעטיטשט — עטע־טע־טע! דאָס איז, האָט מען נעזאָגט, א ירידה, א פאַלען, ווי ס'איז בעקאַנט — בייַ די גרויסע, אידער זיי טהוען זיך א דייב צו דער הויבער מדרגה. זאָל ער פאָהרען צום „אלטן", וועט ער איהם צורעכט מאַכען... נאָר וואָס העלפט עס אָבער, אז די צונג איז דעם מענשענס ערנסטער שונא — היט מען נישט די צונג, בענראָפט זי דעם בעל־הבית איהרען!

איינמאָל זענען די חסידים נעזעסען אין בית־מדרש אונטער'ן אויבען און דערצעהלט, ווי דער שטיינער איז, מעשיות פון בעל־שם, מיפּתים פון צדיקים, ניטע יודען, פלוצלים שיסט איים בנציה מיט א זאָג, אז ס'איז לויטער־ליגען — נישט קיין מופּתים! די חסידים זענען געבליבען פערנאַפּט, שטאַרק צוקאַכט. סטייטש, סטייטש! האָבען זיי נעשרינען, ס'איז דאָך א חלול־השם, ווי קען מען הערען אַזוינס און שווייגען? הייבען

זי זיך אויף, פֿאַטשען איהם נום אוים און ווארפען איהם ארוים פון׳ם ביה־מדרש. די מעשה איז זיך צוגאַנגען איבער דער גאַנצער שטאַדט און לייבצע דער רויטער האָט זיך פֿאר הרפה שיער נית בעגראָבען. אז בנציה איז אַרײַנגעפאלען אין לייטישע טיילער, האָבען זיך שוין געפונען נוטע מענשען אַוועג, וואָס האָבען זיך נית נעפוילט צו־צוליגען איהם קניטלעך, פערבריטען איבער איהם שרעקליך מיאוסע וואָבען, אזוי אז ער איז נעווארען שטאַרק פֿאַררופען. ס׳איז אזוי ווית נענאַנגען, ביז בנציה איז נעהאַן נעצוואונגען צופֿאַרלאָזען נלופסק —

און חנצה איז נעווארען א נרושה!

דאס פערטע קאפיטעל

אין אז ס׳איז נעקימען די צייט, וען וויבער מיט ספּאָמעס פֿאָרען אין די וואַרעמבעדער, האָט חנצה זיך צוגעגרייט, לויט די גלויפּסקער ראָקטוירים האָבען איהר נע־אטהען, פֿאָרען קיין וויען, זיך צו בעראטהען מיט די פּראָפֿעסערס וועגען איהר ק־ינק און אין וועלבער באד זי בעדארף פֿון דאָרט פֿאהרען. יעָנטעָל איז שטארק בעשעפֿטיגט נעוועָן מיט אייגעָמאכטם פּרעגלעָן, מיט באקען א לעקעך, פּיטערקיכלעך, פּלעדלעך, טלכות־ברויטלעך פֿאר דער טאכטער אין וועג אריין. זי רעדט אליין. רעדט איבער חנהצ׳ן, וואהרענט זיך, למען־השם אכצוהיטען א׳יפֿ׳ן וועג זיך אליין און דיַ זאלען איהרע, געבענדיג איהר עצות אין ברכות אהן א צאהל. און לייבצע שווייגט, קרימענדיג די נאז מיט א זויער פנים, וי ער א׳ז נישט צופֿרידען פֿון אלסדינג, וואס דא טהוט זיך פֿאר איהם.

און אז לייבצע זיצט זיך אייגמאל אייגער אליין ביַ זיך אין ציטער שטארק אנגעבלאזען, קומט ארייַן צו איהם רב אברהם, און נאך א קורץ שמועסיל, נלאט אזוי זיך פֿון יוצא וועגען, וי דער שטייגער איז, מהוט ער א זאג:

— איך קום הייַנט פֿארליינגען עפּים פֿאר מעלתו און פֿאר אייער טאכטער, דער גרושה.

— א שידוך פֿאר איהר, מייַנט איהר? — זאגט לייבצע, א קרים־נעבענדיג די נאז און א מאך מיט די הענד, וי ער שאקעלט זיך אב. וויל ניט הערען

– כמו אזוי וי א שידוך — מאכט רב אברהם מיט א נעם שמי־כעלע, וי א מענש אהן חכמות.

— א־א! דאם נעהר זיך ניט אן מיט מיר. ניט מיין זאך, מיין זאך, רב אברהם! — מאכט לייבצע, אויפשפרינגענדיג פונ'ם ארם אן שאקלענדיג מיט'ן קאפ, מיט בייזע הענר — א וועלט א נייע איז היינט... א אנדער וועלט, אנדערע מנהגים... היינט איז אוים כבוד־אב, וואם איז מיר א כאטש? כבוד־בנים איז דא. וואם די קינדער זאגען כדו, שא! אויב ניט...

— בערוהיגט אייך, רב לייבצע! א שמיקעל אכת איז דא אי אייערע ווערטער, נאר עס נעהר זיך ניט אן צו דעם, וואם איך ווייל, איך וויל אייך פארליינען נאר עפעס אנדערש. די מעשה דערפון איז אזוי — זאגט רב אברהם, א פיהר־נעבענדיג די האנד איבערן פנים אן אינקוקענדיג לייבצען שארף מיט א פאר אויגען — אזוי, אזוי איז די מעשה, רב לייבצע. הערשעלען קענט איהר דאך, אט דעם בחור'ל, דעם יתום, וואם עסט כי אייך שבת און יום־טוב, וואם רפאל האם אייך פאר איהם געבעטען. בקיצור. קומט מיר אן די מעג א כריף פון רפאל'ן, ער בעט מיך, שיקען איהם דעם יתום קיין ליפציג, נעלם אויף הוצאות האם ער אויך מיר ארייננעשיקט. ווייס איך איצט ניט צומאל. דער וועג אהין איז א וויייטער, ווער וויסט, וואם קען זיך מרע־פען? וי־זשע שיקט מען אזא שנעק, נאך נאר א פריץ, איינעם אליין? דער פאטער זינער, עליו־השלום, א כשר'ער יוד, א בעל־הפלה נעוחק א מאל אין בית־כנסת, פועלי צדק' דא, האם פאר'ן מיט איבערגע־נעבען מיר זאל דעם זוהן זינעם, און איך האב היילינ צונעזאגט, האבען אויף איהם השגחה. צוינד, זו ער וועט זיך לאזען אין וועג אליין און מיט איהם וועט זיך, חס־ושלום, עפעס מאכען, וועל איך דאך מיך פאר־שולדיגען פאר'ן פאטער זינעם אויף אייביג, איך האב נעהערט זאגע־דינ, זו אייער מאטער קליבט זיך קיין אויסלאנד, בין איך דא נע־קומען כיט מיין בקשה, זאל אט דאם בחור'ל מיטפאהרען מיט איהר־פארשטעהט איהר שוין? אויב אוכעטום איז, וי דער פסוק זאגט, אינ־צוויין בעסער וי אליין, א פשיטא שוין אין וועג!

— נאך מיין מיינונג איז א יושר אייער בקשה ניט אבצוואגען, נאר די מיינונג אבער פון א מאטען איז היינטיג ציימען ניט אזוי וויכ־טיג. נעהם, זיט טוהל, רב אברהם, זו מיין מאכטער אן פרובט זיך איהר פארליינען אייער בקשה

נעהם רב אַברהם צו חנצה'ן, און קוים רעדט ארויס: איך האָב מקבל נעווען א בריף... פּאַלט זי איהם אריין, פּאַר אילענישׂ, צעטראָגענישׂ, אין־דערמיט רייד מיט א זאָג:

— מקבל נעווען... איך אויך, רב אַברהם,

רב אַברהם קוקט זי אָן פּאַרוואונדערט. און זי פּאַרטראָגען, פּערפּלאָמט, מיט א פּריינדליך שמייכעלע אַלץ מאַקי אין אין אַטהעם:

— איך וויס, רבי אַברהם, וויס, וויס... הערשעלע פּאָהרט מיט מיר.

— אידער נאָך איך האָב נעבעטען, ענטפערט איהר שוין! איך האָב נאָך נית נעוואָגט, וויסט איהר שוין וואָס! — מאַכט רב אַברהם, אָנקוקענדיג שׂרף חנצה'ן — פונוואַנען וויסט איהר עס?

— פונוואַנען איך... פונוואַנען? — שטאַמעלט חנצה, רויט־ווערענדיג, וואָס זי האָט זיך אומבערעכענט אַרויסגעהאַפּט מיט א וואָרט, און נעוואָלט פּאַרריכטען דעם פּעהלער — פון הערשעלען וויס איך... האָב מקבל נעווען... אָננעמען זיין בקשה, צו וואָס דאָ איבעריגע רייד? הערשעלע פּאָהרט מיט מיר!

רב אַברהם ענטפערט נישט קיין וואָרט, שטעהט א ווילע אָנבויגענדיג דעם קאָפּ און קנייטשענדיג דעם שטערען, ווי ער טראַכט עפּים איבער א זאַך, וואָס ס'איז איהם ערשט אַיינגעפאַלען, דערנאָך טהוט ער זיך א חאַפּ און מאַכענדיג מיט א פינגער בײַ דער נאָז, זאָגט ער פּריינדליך:

— שקאָץ!...

* * *

נאָך חנצה'ס ערשטען בריעף פון ווין איז אַוועק עטליכע וואָכען, און פון איהר איז ניט נעווען קיין אַיינגעטונקטע פּען. די עלטערען מיט דעם נאַנצען הויזגעזינד האָבען זיך שרעקליך בעאומרוהיגט. האָבען זי נעפּרעגט רב אַברהם'ן, אפשר האָט הערשעלע איהם נעשריבען עפּעס וואָס וועגען איהר, זאָגט רב אַברהם: נין! קיין שום בריוועל האָט ער נאָך פון הערשעלען נית דערהאַלטען און האָט גרויס ענטפּ־נפש דערפון. בטלנים, לייזיג־נעהער, געהענדיג־נאַוועטען, וואָס פּאַרזאָרגען די שטאָדט מיט נייעס, האָבען נענטען די זאָך אויף זייערע כלים, אַריי־

לייגענדיג דרינען שרעקליכע פירושים און אויספיהרענדיג דערפון א מוסר פאר עלטערען איבערהויפט, אז זיי זאָלען ניט לאָזען זייערע טעכטער־גרושות, אלמנות, אלץ איינס—ארומשלעפען זיך אין דער וועלט, בפרט נאָך מיט בחורים, אפילו מיט יונגלעך.

און ווי דאָ טהוט זיך אזוי, קומט־אָן פון חנצה'ן א בריף, ארויסגעשיקט פון לייפציג, און הויבט זיך אָן אָט מיט וואָס:

„מזל־טוב! איך האָב חתונה געהאט מיט רפאל'ן!"...

— א־א, פאַרערענט זאָלען ווערען אלע וואַרעמבעדער! — טהוט לייבצע א געשרייי, שטארק אויפגעבראכט.

— אוי, איך וועל מיר א מעשה אָנטאָן, א חתונה אָהן טאטע־מאמע! — ווייניט יענטעל.

— אצינד איז שוין רעכט!... ס'זעהט־אויס, אז דאָס א פנים, איז ב'י זיי געווען פריהער א אָבגערעדטע זאך, אין דער שקאץ האָט געווואוסט—זאָגט רב אברהם מיט א צופריידען שמייכעלע.

דאס פינפטע קאפיטעל.

אין משה׳לעס בריף צו די עלטערן, וועלכן ירחי האָט איבערגענעבען, שרייבט ער זיי אזוי:

„א אָנגעלייגטער נאסט וועט אינניכצן צו איך קומען, א טיפֿער מענש, וועלכן איך בין שולדיג א איבערגעבן דאנק פאר דער נרויסער ליעבשאפט זיינער צו מיר אין פאר די מרות טובות זיינע, פון וועלכע איך האָב, ווי וויט מענליך, מיך אָבגעלערנט אין דער יוגענד און האָב נאָך פיעל אָבצולערנען זיך אויך היינט — דאָס מיין איך אינערליבען רב אַברהם׳ן, וואָס איז דאָ איצט אין מיין שטאָדט. ער איז נעקומען אויף דער חתונה בײַ זיינער א איניקעל, א מיידעל דער טאָכטערס זיינער, וואָס איהר טאַן איז א וועצער אין א הינער דרוק. איך האָב איהם בײַם ערשטען בענענעניש אָבגענעבען „שלום״ מיט א שמחה־א פרייד, און ער מיר צוריק — הערט א מעשה! — עפּעס מיט א האַלבען מויל, ווי ברוגז. דאָס האָט זיך דערנאָך דערקלערט אין א בריטליכען שטיעס צווישען אונז, וואָס האָט נעדויערט אקענען א פאָר שעה. איך די איינענע מעשה, וואָס איז פאַרנאַנגען, טאַטע, צווישען אונז, בײַם אריינטרעטען מיינעם אין דער ראַבינער־שול — א רוגז, א צאָרן נאָר א שרעק! א רוגז, א פיערן אויף יודישע שולען, משטיינס־נעזאַנט, איבערהויפּט, אין אויף דער ראַבינער־שול בפרט, אז זיי זענען פון לכתחילה נעמאַכט געוואָרען נים אין דעם יודישען נייסט, נים דורך יודען אליין, נאָר דורך פרעמדע; א רוגז אויף די אויפזעהער, אויף די לעהרער אין אויף די תלמידים, בעזאָנדערס אויף די רַאַבינער־שילער. אז די אויפפיהרונג איערע איז נים קיין שענע און יודיש נעהטען זיי אין מויל נים אריין.

זילבן אַם נעם חיסון — אַ מיל נעהען צריק אין שול עמי־הוארצים אין נעהען ערים עמי־הארצים, אין די וואָס נעהען צריק מיט יודיש, פּאַרנעמען עם באלד אין נעהען ערוים מיט נאַרנישט. אָם אויעלבע חמאים דאָס רע אברהם אויסנערעכענט, שאָקלענדיג אויף מיר מיטן קאָפּ, די אויף אַ פּערפּאַלענעם מענשען, חאָם איז אַראָב פּונ׳ם רעכטען חענ. אויב שוערשען זיך מיינונג איבער אנדערע מיינע חברים איז מיר נים נעראַטען, אזן חאָב כשקע נים נעקענט, ווייל אין פּיעל זאכן איז ער מאַקע נעדעכט, דערפּאַר האָט מיר נענאַלטען איהם צו בעווייזען מים ראיות, אַז איך כּן דער איינציגער, וואָם פּריהנד, נישט, חלילה, פּאַרפּירם נעווארען אויף אַ חאָר. דערווייסענדיג זיך עם, האָם ער מיך אַ קוש נעטאָן מיט נרוים ליבשאפט, ענערנ׳ש, מי דער שטיינער זיינער איז אַ קטן?

אַ קטן? חאָם זאָל מיך דאָס אַלסדינג? וום אקענען דעם? וואָם זאָל אין אַ נעשפּרעך צווישען אונז ווערן מיר נרוים אויף זעהר אַ וויכטיגער טעמע, וואָם מיין שוואַנקרים איז, נייך, טיינע טיערע עלטערן זי צו פּעלדען.

זי באַלד נעזען מיר ווערן, אַז די יהדישע שולען, דערוונטער איך הלי ראַבינער־שיל, ווערן נעפּאַלקן בי זוכטיג פּאָלק, וויל זי זענען נים נעשטיפט אין וואַרען מים נעשוהרם אין יודישקן נייטם אזן דורך יודיש נעלערנ, אזן טשולע שרייט די באַלעבוס צו וואָם פּאַר אַ הכלית לערנען איך דען אזוי־נהרעטש אזוינס — צוליב אַ לעהרער ערנעץ אין אַ שול? אך, נאָם מישטיר מיר ווערקען וואָלט אויך לערנען. אַז ס׳איז כמעט נים דאָרם קין הלכות. ווער יודישער לעהרער איז אַ־משערנעוואַרפען, אונטערטענג נדקי צוויטשען ווייסקהער, וואָם האַלם איהם אין דער כּרס אזן סהום. מקח ער וועל, בענקט זי דיר נוי, ביי דיר דורעקאַכּ זיין דער ראַבינער־שיל, וואָס־נענוטל־טוט עטשיי אַ־מיבי אַפּשיידט יודישע לעהרער, רעכטע נבדות, וי׳ פּאַסט נעוויטש. דערנרעם קן די לעהרער נראַב ביי די הלכות. אזן נאָט וייס פּאַקען קם לעהרער פּולם נראַב אויף דער בחי׳ אין יודישע לבושים. — אזן צו נים קין לעהרער, אפשר־וש ועל אזן שוידן, נאַראַבנעד, היכם עס? אוי, אַז־אך אזן־חעה צו שטוב רבנות, וואָם ס׳איז נט ווי רבנות בעדארף צווין, וואָם ס׳איז אַ־מיטשקעס־נעוויין עלעם מיט נעמאַלדע. אזן רבנות, וואָם איז נאָר אַ בישיטש זאָל, וועט מיט דער צים אַנמאַכען צרות — פּאַרטיין, קריג, אַ מענגיש־בייכעניש אין יודיש שטעדט אין שטערטלעך. זעהר פּיעל האָב

איך נעטראַכט איז [illegible], אין ס׳איז לטוף בײַ מיר געבליבען, אז נאָכ׳ן ענדיגען [illegible] ראַבינער־שול זאָל איך אַריינטרעטען אין אוניווער־זיטעט, צולערנען דאָקטאָריע. אַ טייל פון די בעסטע שילער, מיינע חברים, טראַכטען אויך טאָן אַזוי ווי איך. רב אברהם איז מסכים דער־צו, אַזוינר לייג איך פאָר דעם פלאַן אײַך, און בעט דערוויף אויך אײַער הסכם.

באַלד הויבען זיך אָן די עקזאַמענס בײַ אונז אין שול, אין איך לערען אַזוינר געשמאַק צו דעם עקזאַמען אינאיינעם מיט מיין חבר ספיר, דעם הער מיכאל־ספיר׳ס זוהן. אַז נאָט וועט מיר העלפען אויסצוהאַלטען דעם עקזאַמען, וועט מיר איבערבלייבען נאָך אַ יאָהר בײַ דעם ענדיגען דאָ אין שול.

דער יונגער ספיר, דער חבר מיינער, האָט זיך פשוט פערליבט אין רב אברהם׳ן. רב אברהם׳ס שטיגער אָנרופען זינען ליבע — „שקאָץ"! איז אַזוינר בײַ אונז אַ ווערטיל. דער הערר ספיר האָט פאַרבעטען רב אברהם׳ן צו זיך אויף שבת, בי״ם טיש זענען געווען נאָך אורחים, פון וועלכע מען האָט נעהערט אַ יודיש וואָרט און תורה. רב אברהם קוועלט נאָר אָן פונ׳ם הערר ספיר, אין וועלכען ס׳איז דאָ תורה און חכמה יודישקייט און השכלה אינאיינעם. הלוואי, זאָגט ער, אַסך אַזעלכע בײַ יורען! אין חאַראַקטער האָט רב אברהם זיך נישט נעענדערט, דער אי־נעניגער טאַקי וואָס פריהער מיט נעפיהל, מיט אַ וואַרם האַרץ. נאָר דער קערפער זיינער איז אָבנעשוואַכט פאַר גרויסע צרות, וואָס ער האָט נע־האָט, נעבעך, די לעצטע יאָהרען. ער בעדאַרף נויטיג אין לעבען אַריין פאַרבעסערען דאָס נעזונד. איך בעט איהם, בעט, ער זאָל פאָהרען צו אַיך אין דאַרף אויף אַ צוויי־דריי חדשים; די גוטע, ריינע לופט, דער ריח פונ׳ם שמעקענדיגען גראָז, פונ׳ם פעלד און דעם גרינעם וואַלד וועט איהם צוגעבען געזונד און לעבען. איך ווייס וואויל, ווי שטאַרק ליעב איהר האָט רב אברהם׳ן, וועט ער דאָך בײַ אַיך זיין ועהר אַ אָנגעלייגטער נאַסט. רב אַברהם האָט אַינגעוויליגט, און נאָך אין יטליכע טעג אַרום וועט איהר איהם האָבען צוגאַסט!"

דער דאָזיגער בריף משה׳לעס האָט זיך פערהאַלטען אין וועג און איז אָנגעקומען צו די עלטערען אין אייט מיט רב אברהם׳ן.

אַז רב אברהם האָט פאַרפיהרט אַ שמועס איבער משה׳לען, דער [illegible] וועגען איהם איטליכם פיצעלע בעזונדער, און נעזאָגט, אז

משה׳לע ווערט זיין א דאָקטאָר, האָט אויף שמואליקס ליפּען א שיין געטאָן א זיס שמייכעלע פּאָר נרוים הנאה.

אָט דאָס שמייכעלע איז ווערט אין די קראָניקעס עס אַרײַנצושמעלען. קראָניקעס־שרײַבער, חקרנים, וועלען פון דעם דאָזיגען שמייכעלע אויסדרינגען, וויי ווײַט דער כּח פון השכלה אין יענער צײַט איז נעגאַנגען. סטײַטש, פּריהער א ביסעל האָבען טיר געזעהען, ווי א יוד ווײַנט, קרעכצט, וואָס כּאָן ווערפט אַוועק דאָס לערנען תורה; קיין בעסערס, קיין גרעסערס אין דער וועלט פון א רב, א מורה־הוראה, איז בי איהם ניטאָ, און דער איינציגער יוד מאַקי פּאַרבוינט דערנאָך אין א זײַט דעם רב, עס נעפּעלט איהם א דאָקטאָר, קוועלט נאָר אָן פון איהם טיט א זיס שמייכעלע — און צוזישען דעם נעזוין און דעם שמייכעלע, צוזישען דעם רב און דעם דאָקטאָר איז נישט מעהר ווי א פּיער יאָהר צײַט!

און ווער איז דער דאָזיגער יוד? שמואליק! דער, וואָס פון א טנ־רעמניק איז ער געוואָרען א אַקציזניק!!

דער סוף פון דער מעשה.

נשעת די „פּאַנראָמען", ניט היינט נערַאכט, אין די אַכטציגער אָהרן, וואָס האָבען יודען אין פיל שטעדט גרויסע צרות אָנגעטהאָן, האָט קאַבצאַנסק, נעבען, אויך שטאַרק נעליטען. די בעלי־הבתים דאָרט ועגען נעוואָרען קבצנים, און די קבצנים, ניע אי אַלטע, איז אַ טייל ועגען אַוועק, שלעפען זיך אַרום אין דער וועלט, און אַ טייל שטעהען מיט די מאַרבעס גרייט אַוועקצושלעפען זיך אַהין, וואוהין די אויגען טראָגען.

פּאַנראָמען און שרפות — דאָס זענען צוויי מחבלים, אַ אָנש־קעניש אויף יודישע קינדער, וואָס פערוויסטען זיי מיט זייערע היזער און דעם פערמענגען און מאַכען אָן אביונים, אַלמנות מיט יתומים אימעטום, וואו זיי וואוינען. דאָס זענען שרעקליכע מחבלים, וואָס אַרויסבריינגענדיג נאָר פאַר'ן מויל זייער נאָמען שטעלען זיך דעם יודען פאָר פירכטערליכע סצענעס: אַ אויסזעטצען פענסטער, טהירען; אַ בּרעכען כּלים; אַ ריסען הישענס, אַ פליהען פון פעדערען — בלוט, פייער און געוואַלדען!

קאַבצאַנסק איז וויסט. שטיל איז אין די נאַסען — און אויפ'ן בּית־עולם דאָרט איז אַ יאָמער, אַ קלאָג!

און די צייט איז ניט אלול־צייט, די צייט פון נעבעט, פון נעווין בּי יודען, און די צייט פון אומער אין דער וויסט־וועלט־נעדיגער נאַטור, ניין! ס'איז וועסנע־צייט, ליכטיגע טעג, גרינע פעלדער און אַ לויטערער הימעל, עס שפּראָצט, עס וואַקסט, עס בליהט און עס לעבט אין דער וועלט — ס'איז די צייט, וען ס'איז פערבּאָטען דאָס נעיעג אויף חיות און עופות, און עס שטעהט פרי אַוי־וועה, דאָס נעיעג אויף יודען!

אין די אומגליקלעכע קאבצאנסקער, וואס ניטא פאר זיי קיין טרייסטער צווישען לעבעדיגע מענטשן, שטרעקען זיך אויס אויף די קברים פון זייערע עלטערן, וויינען און בעטען רחמים פון טויטע וויבער רייסען קברים מיט א ביטער געווין, וועגען די געשטאָרבענע אומגעקומענע קדושים, גיכער זאָלען זיי געהען בעטען דעם פאטער אין הימל אין זיין פורשפרעכער, גוטע מליצים פאר דעם כסא־הכבוד איף די וויסטע בידנע קינדער ישראל! און יענע, וואס קלייבען זיך אין וועג אריין איבער די וויטע ימים געזעגענען זיך מיט די קברים פון זייערע ליבע, וועלכע זיי וועלען שוין ניט מעהר זעהן. זיי וויינען אן מאכען וויינענדיג אנדערע מיט זיי אינאיינעם, אלע זיפצען אין פאר־גיסען טייכען טרערען.

רבונו של עולם! אויב דיין לאגעל, דער לאגעל טרערען בי־דיר, איז נאך ניט פול פון דיינע יודענס טרערען, קען מען, חלילה, א טעות האבען, אז ער, דער לאגעל, איז ווי יענץ בעטעל אין גיהנום א ן א דעק, און אייביג וועט ער ניט פול ווערען. איז דאך די קשיא, צו־וואס איז דיר דער לאגעל, צי וואס איז דאס גיסען דיינע די טרערען, און צו־וואס נוצט עס אינגאנצען?

און בשעת קאבצאנסק וויינט דא אזוי, פאהרט־צו צום בית־עולם א קארעטע, און אקעגען א פערציג־יעהריגער פארשוין, רייך געקלייידט געהט ארא. די ארימע־לייט, וואס שטעהען אין־אייגנשאפט בייט טויער, מאכען איהם פרייען דורכגאנג, אויסשטרעקענדיג צו איהם די העגד, ער גיט איטלעכען א נדבה און געהט אריין אינ׳ם הייליגען ארט. יודען דערזעהען איהם דארט, בלייבען זיי פערגאפט, מיינענדיג, אפשר איז דאס א גרויסען אדון, א חשוב אין הויף און וויסען ניט וואס צו־טהון. פאר גרויס צעטראגענקייט האלטען זיך א טייל ביי די היטלען ריקענדיג זיך פאמעלוכען אהינטער, ווידער א טייל בוקען זיך, שטע־הענדיג אויפ׳ן ארט, נאר די היטלען ריקען זיך אהין־אהער אויפ׳ן קאפ. און דאס געווין הערט מיט אמאל אומעטום אויף, וויבער, זאגערינס. קלאגעריגס ווערען אויך אנגעשוויגען אלע גלייך, שנייצען די נעז, קוקען מיט נאסע, רויטע אויגען אויף דעם נייעם פארשוין, איבערוינקענדיג זיך און שושקענדיג איינע די אנדערע אין אויער ארײן.

דאס פנים ביי די קבצאנסקער אין יענער מינוט האט אויסגעזעהען ועהר משונה. ס׳איז אין איהם גלוגען אויסגעדריקט שרעק, דערניד־רונג, געפאלענקייט פאר געהייבענע, שטארקע פריצים. אלע זענען

געשטאנען פּאַרנליוועלט וויי א מאָל לוט׳ם וויב איז נעווארען א שטיק וואלץ.

שא, שטיל!...

— וואו איז דאָ דער שמש? — פרענט דער פּאַרשוין א יודיש.

די דאָזיגע וועלטער זענען פונ׳ם פּאַרשוינם מויל איטליכען בעזונדער אין די אויערען אַריין, און אַלע זענען לעבעדיג נעווארען, דערהערענדיג, אז דאָס איז א יוד. עס האָט זיך זיי אויסגענלייכט דער גאנצער רוקען, זיך פעסט אָנגערוקט אויפ׳ן קאָפּ דאָס היטעל, און זענען געווארען בייַ זיך שטאַרקער.

— הע־ע, אז ער איז נאָר א יוד, וואָס־זשע זענען מיר... — מאַבען יענע, וואָס האָבען פריהער זיך אָבגערוקט וויטער, לאָזענדיג זיך אַצינד נעהענטער צום פּאַרשוין, און קוקען־אַן איהם אין זיינע מלבושים.

— אז ער איז מאחינו בני ישראל, זענען מיר דאָך... — מאַבען די וואָס זענען געבליבען פריהער שטעהען אויף די ערטער, קומען־צו און שטעקען אָב זיעם פּאַרשוין א „שלום עליכם!"

— ער רעדט אידעש, רעדט ער! — שרייען אוים די וויבער הינטן אויף אַ קול, טייטענדיג מיט די פינגער אויף דעם פּאַרשוין און אויפשטעלענדיג אויף איהם די איינגן, מיט א פּנים האַלב א לאַכענדיגן, האַלב א טרויעריגן, וויי בייַ א קינד נאָכ׳ן וויינען.

— וויזט מיר, איך בעט אייך — זאָגט דער פּאַרשוין צום שמש, וואָס איז צו איהם באלד צוגעקומען — וואו איז דא ערגעץ דער קבר פון לייזער־יענקיל?

— לייזער־יענקיל, לייזער־יענקיל?! — וואונדערען זיך די קאַבאַצאנסקער יונגע לייט — ווער איז דער לייזער־יענקיל?

— הא, דער וואס איז געווען בייַם לעבען א בעל־תפילה? — רופען זיך־אן אלטע לייט, דערמאנענדיג איהם צום גוטען — א כשר׳ער יוד געווען לייזער־יענקיל, געדאווענט א גאנצ וואונדער! ער האט געזעצט ווערטער ווי פערעל, איטליכס ווארט זיינס איז זיך צוגאנגען אין אלע גלידער, פון זיין „ונתנו תוקף" ווייזענדיג אויף „מי יחיה ומי ימות" שטיל ווי א קינד, דערנאך א ברום־געבעדיג מיט א גערייר, אויסדרעהענדיג „מי ינוח ומי ינוע־ע־ע", איז מען צוגאנגען ge־

זאָרגן פאר נעווײן. א שטיין אפילו האָט נעקענט צענעהן. נישטא היינטיגע צייטען אזא בעל־תפילה ווי ער, ניטא, אך־חא־חא!

לייזער־יענקעלס קבר איז שוין לאַנג פאַרוואַקסען מיט נראָז, די מצבה דאַרויף איז כמעט אינגאַנצען איינגעזונקען אין דער־ערד, ס׳איז אַנגענקומען שוער איהם אויפצוזוכען. דער חזן האָט נעמאַכט אויפ׳ן קבר א „מלא׳ און אז ער האָט אויסגעשרינען „את־נשמת אליעזר יעקב״, האָט זיך דעם פאַרשוין נעשטעלט טרערען אין די אויגען, ער האָט זיך אבי־נעקאהרט אין א זיט און נעוויינט.

פון דאַרט איז דער פאַרשוין צוגעקומען צו א קבר האשה מלכה־מויבא. דער חזן האָט נעמאַכט א „מלא׳ אויף איהר אויך, נאָר דא האָט דאָס קול זיינס נישט אזוי זיך נעהערט איבער דעם שרעקליכען נעוויין פון פיל מענשען אויף א פריש־אָנגענשאָטען בערגעל דערבי — דאָס איז א קבר פון א מוטער מיט צוויי טעכטער, וואָס זענען נענוואַל־דעוועט און ג׳הרג׳עט נעוואָרען אין יענעם פינסטערען טאָג — און פון צווישען דעם נעוויין האָט זיך נעלאָזט הערען פינ׳ם „אל מלא רחמים׳ הויך אין הימעל אַריין: „את נשמת הקדושה האשה בילא בת בנציון ונשמות קנותיה הקדושות והטהורות...״! דאָס קול האָט זיך נעטראָגען ווייט, איבערשרעקענדיג פויגעל אין דער לופט, קראָהען אויף די שפיצען בוימער זענען ניט טוויט ניט לעבעדיג נעשווינג אויעקנעפלויגען מיט רעש און נעשריי.

דערהערענדיג דעם נאָמען בילא, איז דער פאַרשוין פאַרציטערט נעוואָרען מיט אַלע אברים. ער איז נעשטאַנען א ווילע צעזולט, אראָפ־לאָזענדיג דעם קאָפ, דערנאָך האָט ער א כראָך נעטאָן די הענד מיט א שווערען זיפץ פונ׳ם האַרצען, איז ניך אוועק, אַריין אין קאַרעטע און צוגעפאַהרען צו דער אַכסניא זיינער.

אויף־מאָרגען האָט דער פאַרשוין זיך נעלאָזט נעהן אין שמאָרט איבער די גאַסען, איז אַריין אין די פאַרוויסטע היזער, חורבות, אין די גערוויבטע, אויסגעלייגטע קלייטען און האָט אַלץ פערציכענט בי זיך אין א ביכעל. גרויסע נסים איז דענסטמאָל נעשעהן קאָבצאַנסק, וואָס איהר האָט זיך ניט איבערנעקאהרט דער מוח קלערענדיג, ווער זאָל דאָס דער פאַרשוין זיין, אין וואָס האָט ער דא אזוינס צוטאָן?

און איך, מענדעלי, בין גראָר דענסטמאָל נעווען אין קאָבצאַנסק, אז דער פאַרשוין איז נאָר־וואָס אַריין אין שוהלהויף און מיך דערזעהן שטעהענדיג דאָרט, וויי דער שטיינער מינער איז, מיט מין בידעל

ספרים, האָט ער מיך באַלד דערקענט, איך האָב נאָך א ווייל אָנ־קוקענדיג איהם אויך דערקענט און מיר האָבען איינער דעם אַנדערען געגעבען שלום!

דעם דאָזיגען פּצרשיין האָב איך דאָס ערשטע מאָל געזעהן אין טונעיאדעווקע. דאָרט האָבען מיר זיך בעקענט, איך בין איהם נעפּעלען, און מיר האָבען נערעדט איבער ויכטיגע זאַכען. אויך אין טונעיאדעווקע האָט זיין קומען אָננעמאַכט א רעש. דאָס פערשלאָפּענע טונעיאדעווקע האָט זיך אויפּגעהאָפּט, אויסשטעלענדיג אויף איהם די אויגען פּאַרגאָפּט — וואָס איז אַזעלכער פון דער העלער הויט געקומען זיי צו חלום! עס האָט אויסגעזעהן, וי מען קומט פלוצלים אַריין מיט א ליכט אין א פינסטער אָרט, וואו עופות דרעמלען, ויצענדיג אויף דער סידעלע, זיי בלינצלען מיט די אויגעלעך האַלב פערשלאָפּען און פרענען זיך פערוואונדערט, קרעכצענדיג דערבי, מיט א נאַרישער מינע: זוי נעהט מען עס אַצינד משוגענערוויז אַרום?!

דער טונעיאדעווקער עולם איז מיר געלאָפּן, אַקעגען בי מיין אַריינפאָהרען אַהין, מאַכענדיג אַלע אין אין אָטעם: א מין פּאַרשוין, רב מענדעלי, עפּים א מין פּאַרשוין איז פלוצלים צו אונז וי פון הימעל אַראָבגעפאַלען!... עפּים קוקט ער זיך אומעטום צו אַלץ צו, הערט זיך צו, ניסטערט, פּאָרשט, קריכט אין אַלע לעכער: אין הקדש, אין תלמוד־תורה, אין די חדרים, אין שוהלען און שטיבלעך. וואָס קען עס זיין? ס'איז אַודאי נישט אומויסט. אפשר איז ער א אונטערגעשיקטער? הא, זאָגט, רב מענדעלי! אין די קלייטלעך האָט מען, עס פּאַרשטעהט זיך, מבער חמץ נעווען. א קשיא אויף א מעשה!... אויף די מלמדים ציטערט די הויט... יודען מיט יאַרמולקעס דרעהען זיך נישט אַזוי אַרום.

אז איך האָב מיך אָבגענפּאַרטינט פון דער אַרבּיט, צופּאַקט דאָס פּעקעל סחורה, אונטערגעפּאַקט אַביסעל דאָס פערדיל און אליין אויך צעוואָלט עפּים פּאַקען, טהו איך א בליק, אויפ'ן שוהלהויף פּאַקט זיך עפּים איינער, א מענש אין די מיטעלע יאָהרען, טראָגט זיך דייטש נאָך דער מאָדע, אין נעהמט זיך אויס פונדערוויטענס, משטיינס־נעזאָנט, עפּים גאָר חזיק, וי איינער וואָלט אין באָד, וואו מענשען נעהען נע־קעפּט, אַריינגעקומען אין דעם אָנטהאָן. צו־וואָס, איך בעט אייך, זיך פּוצען און פאַר וועמען זיך פּוצען, אז בייס טונעיאדעווקער עולם איז אויסגעטרעטענע פּיאָטעס, הוילע לאָפּעטקעס, בלויזע הערצער און אויס־

נעריבענע עלענבויגענם אויך זאהר רעכט, נישט, חלילה, אזא פּאר־
ברעכן?... טיינער האָט זיך שוין אָננעשטויסען, אז יענער איז עם
דער ניינעקומענער פּאַרשוין אן האָב אויף איהם נעקוקט עפּים נישט
אזוי פריינדליך. צוקומענדיג צו מיין בידעל שטעלט ער זיך אָב, קוקט־
אן שוויגענדיג מיך, דאָם פּערדעל, דאָם פּעקעל סהורה, דערנאָך טהום
ער מיך אַ פּרעג:

— וואָם זענען דאָם בי אייך, רב יוד, פּאַר ספּרים?

— עט, ספּרים!... — ברומעל איך אונטער דער נאָז, כבדי פון
איהם זין' אויסצודרעהען, טראַכטענדיג בי זיך: פּאַקט־זיך, רב קרוב,
זייטער אַביסעל!

— פּאָרט וואָם? — מאַכט עד מיט אַ בנעימותדיג שמיכעלע,
אריינקוקענדיג מיר אין די אויגען עפּים אזוי נוט, אזוי מילד, אז ער
האָט מיך דערמיט געמוטמעט. איך הער מיך אויף צובלאָזען און ענטפער
איהם שוין ווי אַ מענש, מיט ווערטער:

— יודישע ספּרים: סדורים, מחזורים, סליחות, תחינות, קינות,
וי געוועהנטליך.

— אָט דאָם איינגאַנצען? — טהוט ער אַ זאָג און בעקומט פון מיר
אַ תשובה:

— ס'איז דאָ נאָך. נאָר קנאַפליך. ס'לוינט זיך ניט צופיהרען.
השכלה־ספּרים, לשון־קודש'דיגע — שבייגער! היגע יידען ווילען אַוועלבע
אין האַנד אפּילו ניט נעהמען.

— היגע יודען — מאַכט ער מיט אַ זיפץ — היגע יודען, נעבעך,
בעדאַרפען ברויט. ברויט בעדאַרפען זי, ניט קיין ספּרים!

— וואָם? — רוף איך מיך אָן, ווי מיט אַ בייזער. עס פּאַרדריסט
מיך טאַקע אַביסעל אויף איהם, וואָם ער צעשטערכעט מיר אינגאַנצען
מין קרעמעל — ברויט, זאָגט איהר, ניט קיין ספּרים, בעדאַרפען אום־
ערע יודען דאָ האָבען? פינדעסטוועגען קען איך אַיך פערזיכערען, אז
ס'איז נאָך אזא גוטע צייט אויף מיינע ספּרים — אויף קינות, אויף
תחינות, אויף סליחות אין אויף התלים'ס, ווי די היינטיגע צייט קינמאָל
נאָר ניט געווען.

— חלילה: — פּאַרענטפערט זיך דער פּאַרשוין — נישט אייערע
דאָזיגע ספּרים מיין איך, חלילה! יענע מין איך, יענע וואָם אלץ מיט
שטראָפווערטער, מיט מוסר, מיט עצות, מיט אויפטהוענוש און אַ גע־
פילדער: פע, אבנעלאָקייט! פע, דאָם, פע, יענץ! אָט יענע, וואָם

הינע יודען, ווי איהר זאָגט, ווילען זיי נאָר די הענד ניט נעהמען. נע־
רעכט! ברויט, פּרנסה בעראַרפען זיי. דרשות, רערערי איז קיין סילוק
נישט פּאַר אַ לידיגען מאָגען. איהם מיט אַ פּומען, מיט איבערגעשפּיצטע
מימרות, מיט מוסר און מליצות קען מען נישט אָבקומען. קלאָגען זיך
אויף אַוועקגעשטעלטע מאַשינעס, פּאַרוואָס זיי פּוילען, שימלען דאָרט
ערגעץ אין אַ ווינקעל, איז נאָר אַ נעלעכטער. נעהמט, הייבט זיי מיט
אייערע הענד אויף, שטעלט זיי צו דער אַרבייט ווי נעהעריג, מיט
ווירקליכע מיטעל, נישט מיט ווערטער, וועלען זיי, נייאקשה, ניט שימלען,
נאָר אַ אַנדער פּנים בעקומען. נאָר אויף וויפיל איך בין בעקאַנט מיט
רעם היגען ווינקעל, דאָבט זיך מיר, אַז פּראַקטישע מענשען זענען כּיי
אייך וועניג. כּיי אייך דרש'ענט מען זעהר שען, מען חכמה'ט זיך, מען
האָמפּערט זיך, מען פּאַלט אויף הסברות, מען טרייבט־אונטער מיט'ן
כּויל — און טהאָן טהוט מען וועניג אָדער כּמעט גאָרנישט.

די דאָזיגע ווערטער זינגט זענען מיר ניט אין קאָפּ אַריין: איז דען
אפשר בּיי אונז טאַקע ניט אַזוי? די צייט איז זעהר אַ שלעכטע, צרות,
פּירענויות, פּרישע אַלע טאָג. דו קאָבצאַנסק, דו טונעיאָדעווקע און נאָך
יודישע שמערד אַזוינע, ליגט איהר אין צרות פּאַרונקען, ווי אַ בהמה
כּיון האַלז אין בלאָטע, אין יענע בעלי־דברים ריידט, וועקען
די אַזוי:

— שטעה אויף, קאָבצאַנסק! ריהר זיך, ריהר זיך, הצפ־זיך אויף,
טונעיאָדעווקע!

און נאָך אַנדערע שטראָפען, שרייען:

— נעוואָלד, קבצנים! נעוואָלד, בטלנים! נעוואָלד, דערשלאָגענע,
דערנידעריגטע, אויסגעפּאַטשטע, קראַנקע, צעבראָכענע, שבארקט זיך
אין שטעהט־אויף! אַז ניט איהר פּאַר אייך, וועד־זשע דען פּאַר אייך?
קאָבצאַנסק, זיי ניט קאָבצאַנסק! טונעיאָדעווקע, זיי ניט
טונעיאָדעווקע!...

און אַלע אין קול:

— אַרויס, בהמה, פּון דער בלאָטע! טהו זיך אָן אַ פּח, בהמה,
שמערק אויס דעם עק, מאַך מיט די פּיס, הייב זיך, ציה זיך, אַ ציה
אַהין, אַ ציה אַהער און ראַטשקעווע זיך אַרויס!...

אַ היבש ווילע בין איך געשטאַנען שטיל, וואונדערענדיג זיך,
עפּעס נאָר אַנדערע ווערטער, נאָר אַ נייער מין פּאַרשוין, נישט ווי נע־
וועהנטלעך די „בריות" וואָס כּיי אונז! האָט איהר נעהערט אין אייער

לעבען, אַ „בריה", אַ דייטש זאָל מיט דעם געמיינעם יורישען עולם זיין איינס, נישט אַוועקצאַכען, חלילה, זיינע סברים און ניצט האַלטען גאָר פון יענע, זיין גלייכען, דאַכט זיך? עפּיס טאַקי אַ נייער שניט ווי זאָל איך עס אָנריפען-דייטש אונטערגעשלאָגען מיט חסד, פראַקטיבסער-דאַק אינאיינעם... גאָר אַ שפּאָגעל נייער מין, אויף וועלכען מען בעט דאַרף מאַכען שהחיינו!-דאָך האָט מיך אין האַרצן אויף איהם פערדראָסען, מיט וואָס פאר א רעכט בעשולדיגט ער עס אנדערע אז נאָר זיי ריידען און טהוען גאָרנישט-און ער וואָס טהוט? וואר איז ער, פונוואנען איז ער און ווי קומט ער אהער, אין אונזער וויגקעל? האָב איך מיך טאקי בעטראכט, וואָס האָב איך מיך פאַר איהם צושעהמען איך וועל מיר טהאָן מיינס. ווי דער שטייגער איז פון א יודען ביים ערשטען שלום עליכם, און באלד טאקי טהו איך איהם א פרעג:

— מה שמכם? וואָס פאר א געשעפטען האָט עס מעלתו? און פונוואנען איז עס א יוד?

קיין ענטפער אויף מיינע דאזיגע שאלות האָב איך ניט בעקימען נאָר א שאָקעל מיט קאָפ און א שמייכעלע — א פנים, איך בין דעם פארשוין שטארק געפעלען, נאָך א ביסעל א גרעסערע העקאנטשאפט שפּעטער האָט ער מיך פארבעטען צו זיך אויף דער אכסניא. מיך מכבד געווען מיט א גלעזעל פונש, מיך פארהאלטען א גוטע פאָר שעה, אויספרעגענדיג מיך, ווי א געניטען מענשען. אויף כמה וכמה זאכען, און מיר האָבען זיך אריינגעלאָזען ביידע און א טיפען שמועס. ער האָט מיר איבערגעגעבען צווישען זיך גערעדט. א טייל פון וויכטיגע זאכען, הייסט ער הענריך כהן, ער איז איינער פון די דעלעגאטען, דעפוטאטען משולחים, הייסט עס, וואָס א רייכע חברה אין אויסלאנד שיקט צובעטראכטען די יודען, וועלכע האָבען געלטען פון די פאָגראָמען, זייער זאך איז צוקוקען זיך גוט צום יודישען לעבען אין די ערטער, ווי זיי וואוינען, צו זייערע פרנסות צו זייער באדערפענישי, און איינזעהען מיט וואָס פאר א מיטעל קען מען פארבעסערען זייער צושטאנד אז זיי זאָלען חס-ושלום, ניט אויסגעהן, דערווייל קענען זיי חאָטש מיט וואס סאיז אונטערהעלפען. ארימע אומגליקליכע, צודערהאלטען זייער נשמה. די דאזיגע משולחים פאהרען עס ארום צווישען אונזערע יודען, מאכען אסיפות און זענען זיך מישב מיט פארשטענדיגע מענשען. הענריך כהן א געלערנטער, זעהר א פיינער, אנגעזעהענער מענש — ער פאהרט כס ארום אין דער גאנצער גלופסקער געגענד.

פון יענער ערשטער בענעגעניש אין טונעיאַרעוזקע ביז אונזער בענעגעניש אין קאַבצאַנסק דאָס צוויטע מאָל איז אַוועק אַ חודש צייט, אָן פאַר דער קורצער צייט האָט ער זיך פאַרענדערט אין פנים, אַזוי אַז, אין האָב איהם נישט דערקענט ערשט נאָכדעם וי אָנקוקענדיג איהם אַ וויילע.

— וואָס קוקט איהר מיך אַזוי אָן? — וואונדערט ער זיך — נישט דערקענט? זינט אונזער צושיידען זיך איז דאָך אַוועק עפּיס אַזויפיל מענ!

— נאָך אייער פאַרענדערען זיך אין פנים קען מען מיינען, אַז ס'איז שוין דרינען עטליכע יאָהר. עפּיס אַלט זענט איהר געוואָרען, טיין הערר, פאַר דעם ביסעל טענ! — זאָג איך, שאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ, וי עס רייסט מיר דאָס האַרץ אויף איהם.

— און נאָך דער צאָהל צרות בעשטעהט דאָס ביסעל טעג וי עטליכע יאָהר. אוי-אוי, רב טעוודעלי, שרעקליך איז דאָס עלענד פון יודישע קינדער, וואָס איך האָב מיך אָנגעוואָהנען אין דער קורצער צייט, זייער אומגליק איז גרויס, אזן די צרות זייערע — אַ טיפער אָבגרונט! קוסם נאָר, איך בעט אייך, צו מיר אין אָוועגד, וועלען מיר טרינקען טעה און ריידען. אַצינד טוו איך מיך זעהען דאָ מיט די שטאָדט-פיהרער, בעהילפיג צוזיין מיט וואָס איך קען, מיינע אָרימע קאָבצאַנסקער ברידער.

אַרייגקומענדיג צו איהם אין אָוועגד האָב איך איהם געטראָפען זיצענדיג אינגעבוינגען, פאַרטיפט אין שרייבען. אויפ'ן טיש ליגען פאַפּירען און אָפענע ביכער. וויי נאָר ער האָט מיך בעמערקט, האָט ער מיך גאָר נעלאָזט שען בעטען, צוועטצען זיך איהם אַקענען.

גוט, כ'לעבען, וואָס איהר זענט געקומען — זאָגט ער מיר פרייגדליך, אויסגלייכענדיג דעם רוקען — אייער קומען גיט מיר אַ שעה רוה פונ'ם שרייבען און דענקען אין די יודישע צרות. אָט די דאָזיגע אַרבייט, וואָס לינט אויף מיר, נעהמט בי מיר צו דאָס נעזונט, די לעצטע טעג. וויל אַצינד, אין די לעצטע טעג, און דאָ אין דעם אָרט, איז די אַרבייט מיינע נעוואָרען כּי מיר אועלכע, וואָס אָהן האָפענונג אויף עפּיס גוטס, אויף אַ תכלית שפּעטער, וויי איך האָב געדיינקט נאָר אינאָנהויב. די אלע פריהערדיגע נעראַנקען זענען צעשלאָגען נעוואָרען, וויי אַ אונטערנעהענדיגע שיף, פון אלסדינג, וואָס מיר איז אויסגעקומען די לעצטע צייט זעהען מיט מיינע אויגען.

— פֿינדסטוענען בעדאַרף מען ניט פֿאַרלירען די האָפענונג — נעהם איך איהם אַין, ווי דער שטיינער איז, טרייסטען יענעם מיט גוטע ווערטער — לאָמיר זאָגען אַפילו, אַז דאָס אַלסדינג, וואָס איהר האָט נעטראַכט פֿריהער אין אויסלאַנד וועגען אונז, זענען נישט מעהר ווי חלומות, כּעדאַרפט איהר וויסען, אַז בּיי אונז יודען דאָ האָבען חלומות אויך עפּעס אַ שטיקעל ווערטה, פֿינקט ווי וועקסלען פון יענע נעווייסע כּוהרים, אין מיר קומען מיט זיי אין מיט נאָך חלומות אונזערע צום רבונו של עולם, בשעת ער איז בעשעפטיגט מיט פֿהנים־דוכנען און האָט ניט אַזוי צייט אַרומצוקוקען זיך, זאָגענדיג איהם גיך, אַבחאַפּענדיג אַ יהי רצון: חוקם ואמצם — אַז ער זאָל אַזוי גוט זיין די חלומות צובע־שטעטיגען. ואם צריכים רפואה — אפשר בעדאַרף מען זיי אַ ביסעל מלאָכה'ן, טהו עם מיט דיין נוטען ווילען!...

— זעהר גליך געזאָגט! — מאַכט ער מיט אַ ליכט שמיכעלע און דערבּיי טאַקי נאָגץ ערנסט — דאָס וואָס מען דינקט פון אַיך, רוסישע יודען, אין אויסלאַנד איז באמת טאַקי נאָר חלומות, און אַזוי טאַקי פּאַסט זייערע נעדאַנקען צוריפען. אונזערע ברידער דאָרט מיינען, אַדער עס חלוסט זיך זיי, אַז די פּאַראָמען דאָ איז נאָר אַ אונטערנאַנג; אַז דורך גוטע פּירשפּרעכער אויף אַיך אין די הויבע פענסטער און דורך הילף כּיט געלד, וואָס רייכע יודען דאָרט און דאָ וועלען געבען די נויט־בעדערפטיגע, וועט מעגליך זיין, מעהר אַדער וועניגער, פּאַרבעסערען זייער שלעכטע לאָגע; אַז די רוסישע יודען זענען אַלע גרויסע גראָבע יונגען, מיאוסע שנאָרערס, ווילדע אומגעבילדעטע ברואים, וואָס וויסען ניט קין דרך־ארץ — כּבן איז שטאַרק נייטיג זיי צובילדען. און איינער דאָרט אַ גרויסער מיליאָנער, וואָס האָט קירח'ס אוצרות, ווייל מאַקי אריינטראָגען עטליכע טעהנדלינג מיליאָן אין דער קאַסטרא פּאַר יודישע קינדער — אַט אַזוי מיינען זיי דאָרט, נאָר די ווירקליכקייט אָבער וויזט, וויי ענאָרט זיי זענען! פון אַלסדינג, וואָס איך האָב חוקר ודורש געווען און געזוהן דאָ מיט מיינע אויגען, איז מיר נעזיאָרען קלאָר, אַז איך מיט זיי אינאיינעם דאָרט האָבען מיר וועגען דעם ענין נעלעבט אין חלום. די פּאַראָמען, אויוועה, איז ניט גלאַט אַזוי זיך אַ אונטערנאַנג. שתרלנות, פּירשפּרעכערי הייסט עס, לא די וואָס קען ניט העלפען, וועט עס נאָך שאַדען, וויל עס שמעקט מיט „מה־יפית" אין עס ליגט דרינען אַ דערנידערונג, אַ פּחיתת־הכּבוד פּאַר'ן פּאָלק ישראל. די אַרימקייט פּאַרמעהרט זיך, פון

טאָג צו טאָג קומען צו אָריטע־לייט נאַנצע מחנות. דאָס אָרט, וואו זיי מענען וואוינען, איז פאַר זיי איינג און די „טויערען פון פרנסה" זענען פארשלאָסען פאַר זיי. און אַז די נויט דריקט, נישטאָ מיט וואָס צידער־האַלטען די נשמה, וואַרפען זיי אַוועק זייער היים, בלאָנקען זיך נעבעך ארום ווי די בלודנע שאָף אין דער וועלט, שלאָגען אָב די שוועלען ביי די נבירים, ביי בעלי־צדקות, בעטלען, קבצ'נען, וואָס זאָלען זיי טהאָן, אין ווערען צושאַנד ביי לייטען. צדקה אליין וואָס פאַר אַ מאַכט, וואָס פאַר אַ בעדייטונג האָט זי אַקעגען אַזאַ תהום אָריסקייט, אַקעגען אַוועלכע מחנות אָריטע־לייט, וואָס קומען־צו דורך דער נויט פריש־צאַפעלדיגע אלע טאָג! די צדקה, וועלכע אינזערע אויסלענדישע בריידער שיקען אַהער, קען העלפען די נעפאַלענע אָריטע־לייט נאָר אויף דערווייל, אי דאָס, שטאַרק בצמצום. אין אייערע לייט דאָ בעטיילינגען זיך אין דער דאָזיגער צדקה כמעט ניט — אַ טייל קענען נעבען און ווילען נישט, אַ טייל ווילען און קענען נישט. אומגליקליך זענען די הינע יודען ניט ווייל זיי זענען ווילדע, ניט געבילדעטע, אַדרבה, פאַרקאַהרט, זיי זענען אימגליקליך ווייל, לויט שונאים זאָגען, זענען זיי נעבילדעטער פון „זייער" גראָבען עולם. די יודען, אַזוי טענה'ן זיי, זענען צופיל פאַרשטענדיג, ציפיל נעבילדעט און אומעטום, אין אַלסדינג האָבען זיי אַ האַנד — אין האַנדעל, אין באַנקגעשעפטען, אין פאַבריקערייַ, אין אַלע צוויגען פון ווייסנשאַפט, פרנסה און עקאָנאָמיע, איז דעריבער מוז טען זיי האַלטען ווייט פון פראָסטען עולם זייערען, וואָס ער איז אַ תם, וויסט נישט אין קען נישט מיט זיי קאָנקורירען.

— וואָס־ושע זאָל מען טהאָן? — טהו איך אַ פרעג.

— אוי, רבונו של עולם, העלף דו דיין פאָלק, דיין אָרים פאָלק ישראל! — עכטפערט ער מיט אַ זיפץ.

— די דאָזיגע תפילה אייערע, דאָס איז פיזעם, אַז ס'איז שוין פאַרפאַלען, נאָך אַלע היום'ס — זאָג איך ווי פאַראיבעל־האָבענדיג אַביסעל — פאַר אַזאַ מאַן ווי איהר פאַסט ניט ווערען אַבהענדיג.

— אָט די צוויי נרויסע ביכער, וואָס איהר זעהט דאָ — זאָגט ער, וויזענדיג מיר מיט אַ פינגער אויפ'ן טיש — איז אין אייניעם פערשרייב איך אַלסדינג, וואָס איך האָב נעזעהן און נעהערט אין די אַלע יודישע מקימות, וואו איך בין נעווען. און אין דעם צווייטען מאַך איך אַ סך־הכל פון אַלע מיינע בעטראַכטונגען און לייג פאָר פאַנען, ווי אין מיט וואָס צופערבעסערען די לאַגע פון היגע יודען. איך זאָג אייך אַרויס

נאנץ אפען, פיל איז דאָ דרונען אויסנ, וואָם אציינד קומט עס פאָר מיר אליין נאָריש, אין פיל זאכען דאָ שטויסט מיר פאָר, צובאַרביטען אויפ־ס'ניי ליט דער עמסיקלונג פין יעניער נעווייסער, וויב־ מיגער זאך, וואָם דאָס אָנגעהויבען פונ'ס איצטיגן טיש־מאָס, פונ'ס תהי־וכהו פאָר אונז, נושעריין אין אונזער יודיש ועלטעל, און איז לעת־עתה נאָר וי די רוסקייט ביים כרעכען אויף טאָג פאַרן זונען־אויפגאַנג אין מזרח־ווייט. די אַרבייט, וואָם לינט אויף מיר, איז א גרויסע, ועהר א שווערע, אין כ'איז מיר אציינד איטטענלך אָם־ צוגעכען זיך מיט איהר. די יידישע צרות הויבען בי מיר צוגענומען די לעצטע כחות.

— אַייער צער איז יידישע צרות — ריף איך מיך אָן — דאָס מאַכט אייך גרויס כבוד. אייערע חברים, די כשולהים, זיי, וי מען זאָגט, עסען זיך ניט אָב אויי דאָס האַרץ.

— מיינע חברים, זאָגט איהר? — כעכט ער אויפהייבענדיג זיך פונ'ס אָרט — מיינע חברים יענען מענשען פין „כ'שה'ס גלויבען". איהר פאַרשטעהט? אין איך בין א פּוילקס־קינד, א יוד וי אַלע מיינע עלטערען, טאַטעס אין זיידעס. איך בין א פּעדעמיל אינ־ נעווענבט אינאיינעם מיט די אין אין דעם גריסען שטיק מאַטעריע, וואָם נעהט אונטער דעם „יוד" פין איבינע מענטען אין דער וועלט. מיינע חברים זענען נעכירטינע אויסלענדער, אין איך — א נעבירטינער א קאַבצאַנסקער...

— איהר א קאַבצאַנסקער, איהר! — טוך איך טטארק פער־ וואונדערט.

— צופיהלען דעם עק, ס צרות אין זיינע וועהטאַגען — רעדט ער אַלץ וויטער — קען נאָר אויפלבער וואָם איז בין פון זין בין, פלייש פון זין פלייש, וואָם האָט נעליטען אייגע צרות, איינע וועה־ שאַגען ריט איהם. אין ניט, אין מאַנטעל איז מיר אבנעלאָפען מין יונגער, איך האָב נעליטען הונגער, קעלט, אויסנעיאלגערט זיך אויף אַלע בינק אין די בתי־מדרשים, כיו אויינער, א וויכטינער מענש, האָט פאָר רחמנות מיך נעזיטען צו זיך קין אויסלאַנד. ער האָט זיך פאָר מיר נעוואָרנט וווי א טטעטע, מיך צוריקנעכעבען אין ניבער, בעייהמפער שוין, פינוואַנען זיך בין אייגע א נעליערענטער נעזעגט, וואָם טוג צו דער וועלט, איך האָב מיר תיכט מין פרנסה

בור. יאָ־יאָ, אַזוי איז עס. אויך בין אַ קאָבצאַנבקער אין מין נאָבען
— הערשעלע!

* * *

אויף מאָרגען האָבן מיר זיך געזעגנעט, אָנווינשענדיג אײנער דעם
דערען אַל־דאָם גוטס.

ביים וויגשעווען האָב איך, צו קיין גנאַי זאָל עס מיר נישט זײַן,
ך אַביסעל אויסגעגליטשט. אין דעם ענין הווינשעניט בין איך, צוויישען
זו געוועדט, אַ קנאַפּער בריה, וווי אַ גרייסער טייל יודען, בשעת זיי
המען זיך אויף שמחות צום וויגשעווען, מיינענדיג דאָס איז אַ חיוב —
נקען זיי אַזוינע אַ שעה־ציט מיט שיינערזיגע פנים׳לעך, עפּעס אָהן לשון.
דעם בעל־שמחה: דער אויבערשטער זאָל געבען, אַז... אַז... אַז...
ער בעל־שמחה זיי: הלואי, אַז... אַז... אַז... עס ווערד אַוש ניט
ם, צום חלש׳ען, שלאָנט צום הארצען, און בידע צדדים וויגשען בײ
ך, אײנער פונ׳ם אַנדערען פּטור צו־ווערען. געוועהנטלעך האַלט איך
ך אײן, פּטר־אָב דעם חוב פון וויגשעווען בקיצור, ברומלענדיג אונטער
ער נאָז. דאָס מאָל אָבער האָט מיך דער ניט־יאָהר געטראָגען, פּאַר
בשאַפּט צו רב הערשען, אַרויס מיט אַ וויגשעניט גאַנץ בריטלעך. נאָר
איך האָב געעבעט דאָס מיול, אַזוי בין איך געבליבען וווי דערוואָר־
ן, געבעקעט, געאויט אַז... אַז... אַלין, משטיינם־געזאָגט, ניט צו־
סען וואָס, און מיך געבינען אין דער קלעהם, נישט אַהין, נישט
הער. רב הערש, לאַנג לעבען זאָל ער, האָט מיך דעליקאַט אַרויס־
פּיהרט פון דער קלעהם, ווַברופענדיג זיך מיט חכמה:

— איך וויים, איך וויים, רב מענדעלי, איהר וויגשט מיר אַזויפיל
טם, וואָס אוממעגליך אַריינצוגעגען עס מיט׳ן מויל. הלואי, דער
בונו של עילם זאָל דערפילען אַלע אייערע גומע געדאַנקען אויף מיר
ן אויף כל־ישראל, טאַקי באַלד, במהרה בימינו.

— אָמין! — ענטפּער איך מיט דעם נאַנצען פּח — אָמן וכן יהי רצון!

אוסטרמאן

TORONTO PUBLIC LIBRARY
TORONTO

בעל.

מענדעלע מוכר ספרים

ווינש=פינגערל

5287

DEC - 6 1993
JUN 16 1994
MAR 15 1994
APR - 7 1995
JUL - 6 1995
FEB - 4 1995
SEP 19 1995

3531	34265	
22985	32424	
2286		
20324		
24278		

בית.

H 5287

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT

21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it. A fine of 4 5 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

PLEASE ADVISE CHANGE OF ADDRESS

H 5287